This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

VE RI TAS

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

I и II 1000

КЊИЖНИЦА
Ер Кн.
Ђорђа Дазић, срез сремски

ПРАВИЛА

(*KANONEΣ*)

ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

С ТУМАЧЕЊИМА

РАДЊА

НИКОДИМА, ЕПИСКОПА ДАЛМАТИНСКОГ.

КЊИГА II.

НОВИ САД
1896. 1910.
Наклада књижаре А. Пајевића.

ПРЕДГОВОР.

Божјом помоћу ево могуће је било одржати задану прошле године ријеч о скором издању и II књиге радње ове. Овијем су сада издана на српском језику, а са односним тумачењима *сва* правила православне цркве: основна и допунидбена (свега 921 правило).

Оно што је казано у предговору I књиге о задаћи пишчевој у овој радњи његовој, то исто важи и за ову II књигу.

Може пасти у очи разлика између тумачења отачаских правила и тумачења саборских правила, особито правила васељенских сабора. Разлика та зависи од разлике између самих правила, као што је то истакнуто било на 26. и 27. страни I књиге. Правила св. отаца, узимајући их све скупа, показују или примјену онога, што је на саборима установљено, или се тичу посебних питања црквенога живота, утврђених на саборима, или пак дају упуства духовницима, какве епитимије имају да налажу за разне гријехе, те су као таква већином епитимијска правила (canones poenitentiales). Према оваквом карактеру отачаских правила, она по себи и не требају онаквих тумачења, као правила васељенских, или неких помјесних сабора. Ради овога код многих правила св. отаца ограничило се у овој радњи само тијем, што су приведена паралелна правила, и из упоређења односног отачаскога правила са паралелним му правилима лако се може појмити смисао тога правила, ако случајно није по себи јасно само правило. Обраћено је више пажње и приведено је односно тумачење само на она отачаска правила, која се тичу каквог важнијега предмета црквено-правног или богословског, или која допуњују и разјашњују једно или друго саборско правило.

Према практичкој цијељи ове радње, додан је на крају и ове II књиге *азбучни преглед* предмета и лица, о којима се у књизи говори. А да би се могла имати пред очима опћа слика свега, о чему се у *свима* правилима и у тумачењима њиховима говори, нашло се за умјесно унијети у „преглед“ ове књиге и све оно, што садржи прва књига. Оваквим се прегледом ово издање много

приближило по садржају своме, премда у другом облику, *азбучној синтагми Властаревој*, које је значај за науку каноничкога права добро познат.

Кад се довршивала ова радња, изишла је у Лајпцигу књига: Die Kanones der wichtigsten altkirchl. Concilien nebst den Apostol. Kanones von *Fr. Lauchert*. О књизи се овој спомиње овдје на допуну онога, што је у I књизи ове радње казано (стр. 1—26) о правилима православне цркве

Издање I књиге ове радње различно је оцијењивано било: објективно, а и субјективно. Тако у опће бива увијек, кад која нова књига изиђе. Објективним оцјенама, ма и најоштрије биле, мора се увијек хвала казати; а субјективне су посао личне симпатије или антипатије према писцу књиге, те према томе и вриједе онолико, колико вриједи у науци осјећај.

Између оцјењивача I књиге један Рус казао је, да би ово издање морало бити „настольная книга у каждаго сербскаго священника“. И ово има пуно смисла!

У Задру, јула 1896.

Е. Н.

ПРАВИЛА

ПОМЈЕСНИХ САБОРА.

ΚΑΝΟΝΕΣ

ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ.

КЊИЖНИЦА
Ер Књ.
Ђорђа Лазић, срп свештеник

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ПРВОГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА, АНКИРСКОГА.

Правило 1.

О презвитерима, који су жртву били примјели идолима, али који су послије показали ревност за вјеру, и то не на лукави начин, него истинито (и који при томе нијесу нека претходна договарања са свјетовним властима имали, те тако упорављали и удешавали, да изгледа, као да су мучењима се излагали, дочим у ствари су им се само привидно подлагали), установљује се, да могу уживати и даље част сједишта, али не смију ни жртву приносити, ни проповиједати, нити у опће ма коју свештеничку службу служити.

(Ап. 62; I васељ. 10; анкир. 2, 3, 12; Петра ал. 10, 14).

— У историјској биљешци о овоме сабору ми смо споменули повод ради којега је овај сабор држан.[1] — Између многих, који су за вријеме Максиминова гоњења противу хришћанства принијели били жртву идолима, било је и презвитера, по таквим презвитерима говори ово правило. За презвитере, који се одреку хришћанске вјере, те постану апостатима из људске бојазни, 62. ап. правило наређује, да се искључе из цркве; а ако се покају, да се приме само као свјетовњаци. Ово анкирско правило допуњује ову другу наредбу ап. правила и спомиње презвитере, који се покајаше за своје одметништво, те *истинито* (ἐξ ἀληθείας) показаше

[1] Овога издања књ. I. стр. 20.

ревност за вјеру Христову, не плашећи се никаквога мучења, дакле јавно се подвргоше мучењима и храбро их издржаше, исповиједајући свечано име Христово. За овакве презвитере правило наређује, да могу слободно свештеничко име носити и у кругу свештеничком уживати част сједишта (*τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν*); али пошто су они из страха и малодушја ипак пали били у гријех, те жртву идолима принијели, и тијем ма и тренутно оскврнили душу своју апостасијом, и дакле постали недостојни да већ икада приносе жртву ономе Богу, Којега су се одрекли били и да Му као свештеници служе, то правило им и забрањује да свету жртву приносе (*προσφερέιν*), да проповиједају (*ὁμιλεῖν*) и у опће да служе ма коју било свештеничку службу (*ὅλως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν*). У осталом ови ће презвитери моћи уживати част сједишта међу осталим презвитерима само тада, ако своју ревност за вјеру показаше истинито, а не на лукави начин (*μήτε ἐκ μεθόδου τινός*). Бивало је, да су неки презвитери, да покажу ту ревност своју за вјеру и да задобију дакле опроштај за то, што су били жртву принијели идолима, употребљавали при мучењима лукавство. Договорили би се са гонитељима и потплаћивали их прије него што ће се мучењу подврћи, те кад би дошли на мучење, гонитељи су с њима поступали по договору и подвргавали их разним мучењима, али само привидно, јер од тих мучења ови презвитери нијесу ништа трпјели. Ово лукавство дотичних имају пред очима анкирски оци, те га у правилу своме и истичу, напомињући, да ће се милост указати само онима, за које се докаже, да је искрено њихово кајање и да нијесу само пријеваром хтјели се те милости удостојити.

Ово што правило наређује за *презвитере*, тиче се такођер и *епископа* апостата. Правило овога не каже, али то потврђује практика цркве пређашњега доба, коју практику свакако усваја и овај сабор. У Кипријановој једној посланици спомињу се два шпанска епископа, Марцијал и Василид, који су због апостасије од вјере свргнути били. Послије настојаше ова два епископа да покажу привидну своју ревност за вјеру и да пријеваром успостављени буду. Успјеше задобити на своју страну и папу Стевана (254—257). Кипријан дозна за ово, и на једноме своме сабору потврди свргнуће оних епископа и осуду њихову, и подвргне укору све оне, који су их штитили, а међу истима и папу Стевана.[2]

---

2. Закључак овога сабора садржи се у 68. Кипријановој посланици: de Basilide et Martiale Hispaniae episcopis libellaticis.

Правило 2.

Исто тако и ђакони, који су жртву идолима принијели били, пак послије су ревност за вјеру показали, нека слободно своју част уживају, али морају престати од сваке свештене службе, од принашања хљеба или путира, и од читања молитава. У осталом, ако неки епископ нађе да може узети у обзир какву заслугу тих ђакона, или смирење њихово у покорности, те према томе захтје допустити им још шта више, или пак према приликама одузети им нешто, нека му је то у пуној власти.

(Ап. 62; I васељ. 10, 12; трул. 102; анкир. 1, 3, 5, 12; Петра ал. 10, 14; Васил. вел. 3; Григ. ниск. 4, 5).

— Што је казано за презвитере у 1. правилу овога сабора, то се исто протеже овим правилом на *ђаконе*, који су по несрећи пали били у апостасију, па се послије искрено покајаше. Допушта на име тим ђаконима правило да могу ђаконску част и даље уживати, али само не смију више никада своју ђаконску службу у цркви вршити, а посебно приносити (*ἀναφέρειν*, offerre) свете даре и читати прописане молитве (*κηρύσσειν*) при богослужењу. — Прописавши ово као опћу норму, правило даје власт дотичном епископу, да са тим ђаконима поступа по својој увиђавности према усрђу њиховом у вјери и њиховом животу, те дакле да им може и нешто више допустити од онога, што им правило ово даје, или пак одузети им што од тога, „јер сваки душевни лијек зависи од епископскога суда (*πᾶσα ψυχικὴ θεραπεία εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἀνηρτήθη διάκρισιν*).“[3]

Правило 3.

Који су одбјегли били од гоњења, али су послије били опет ухваћени, или од својих домаћих издани, пак са постојанством издржаше и кад су их иметка лишавали, и мучењима подвргавали, и у тамницу затварали, гласно казујући, да су хришћани, за тијем опет, кад су их мучили, и насилно им гонитељи у руке турали какве идолске предмете, или их принуђавали да јело од идолске жртве узимљу, а они ипак нијесу престајали исповиједати, да су

[3] Валсам. тумачење овога правила у ат. синт. III, 23.

хришћани, и своју су тугу о томе, што с њима бива, показивали потпуним смирењем и у своме држању и у понизности свога живота, — таквима, пошто немају никакве кривице, не треба пријечити опћење; а ако им је неко то запријечио био због превелике строгости, или због чијег незнања, одмах нека се приме. И ово исто важи како за клирике, тако и за све свјетовњаке. — Било је и то још разбирано, да ли могу свјетовњаци, који су се истоме насиљу подвргли, бити примљени у свештени чин, и установљено је, да могу, јер нијесу у томе имали никакве кривице, ако се при томе нађе да је пређашњи њихов начин живота био уредан

(Ап. 62; I вас. 10, 11, 12; анкир. 4, 12; Петра ал. 2, 10, 13, 14.)

— У првом дијелу ово се правило тиче свију хришћана у опће: клирика и свјетовњака. И прије свега оци сабора говоре о онима, који су одбјегли били од гоњења, и не осуђују их за то. Зонара у тумачењу овога правила приводи мјесто из јеванђеља, гдје И. Христос каже ученицима својима, да кад их гоне у једноме граду, нека бјеже у други (Мат. 10, 23), а приводи и ријечи Григорија богослова, који је казао, да је закон мучеништва (νόμος μαρτυρίου) не ићи без потребе на мучење, — и тијем Зонара доказује ради чега оци овога сабора нијесу осудили оне, који се уклањају од гоњења.[4] Ово исто говори и Петар александријски у свом 13. правилу доказујући, како није ништа крив онај, који ради спасења своје душе, то јест да сачува своју вјеру, уклони се од гонитеља. Такве дакле, који су одбјегли од гоњења, правило ово не осуђује. Не осуђује их за тијем ни тада, ако се догоди с њима, као што каже јеванђеље, да је брат брата издао и отац дјецу своју (Мат. 10, 21), дакле, ако су их домаћи њихови издали, или иначе су ухваћени били и подвргнути мучењу, само ако су за вријеме мучења постојанство у вјери својој показали, и не обзирући на све мучење ипак гласно и свечано увијек исповиједали да су хришћани. А ако је такве који епископ осудио био, као што каже правило, или због превелике строгости или због незнања, оци заповиједају, да то не мора никаква значаја имати, него да они морају имати право на потпуну заједницу молитава заједно

[4] Ат. синт. III, 25.

са осталим вијернима, јер нема код њих никакве кривице (*ὡς ἔξω ἁμαρτήματος ὄντας.*)

Послије ове наредбе, у правилу се спомиње, да је потакнуто било питање, да ли може свјетовњак, који је истоме насиљу подвргнут био, бити примљен у свештени чин, — и одмах на то питање правило даје одговор, да може, јер није у ничему крив био; ако у осталом има све оне каквоће, које се траже од кандидата за свештенство. Из овога, између осталога, види се, како су строго пазили у првим вијековима цркве на то, каква лица треба примати у клир и колико је ово поучно за наше вријеме, кад се са свијем олако у томе поступа. Чак ни овакве борце за Христову вјеру, управо овакве славне Христове мученике, оци сабора не допуштају у клир, ако је случајно каква неуредност била у њиховом пређашњем животу, при свем том, што су мучеништвом својим ти Христови војници довољно већ сваку пређашњу неуредност могли изгладити.

Правило 4.

Који су силом принуђени били да жртву идолима принесу, те су пред идолима у гозби учествовали, покрај свега тога што су на то принуђено доведени били, али ипак веселим лицем пођоше и обукоше свечанију одјећу и без затезања пристадоше на спремљену гозбу, за такве установљује се, да имају годину дана слушати, три године припадати, за тијем двије године бити у опћењу само молитве и тек тада могу приступити к причешћу.

(Ап. 62; I вас. 11; анкир. 5, 8, 9; лаод. 2; картаг. 43; Григ. неокес. 2, 11; Васил. вел. 73, 75, 81, 84; Петра алекс. 2, 3; Григ. ниск. 2).

— У овоме је правилу ријеч о онима, који су силом (*πρὸς βίαν*) принуђени били да приносе жртву идолима, па су то и учинили и радили све оно, што су им противу хришћанске вјере заповиједали гонитељи да чине. И ако су они то чинили веселим лицем, нити су показивали жалост што тиме газе вјеру своју, правило заповиједа за такве, ако се обрате цркви и желе бити опет у њеној заједници, да имају за шест година провести у кајању и бити без св. причешћа, и тек седме године да се могу тога удостојити. За вријеме кајања правило прописује, да имају прву годину провести на *другом* ступњу кајања са *ἀκροώμενοι,*

за тијем три године на *трећем* ступњу са *ὑποπίπτοντες* и двије године на *четвртом* и пошљедњем ступњу са *συνίσταται*. О овим ступњима кајања и у чему се састоје, ми смо подробно говорили у тумачењу 11. правила I васељенскога сабора.

Правило 5.

А који су пошли одјевени одјећом туге, и сјевши за трпезу једоше, а међу тијем су за све вријеме сједења плакали, пошто такви испуне три године припадања, нека се приме, али без причешћа; ако пак нијесу јели, пошто двије године буду припадали, треће године нека се приме у опћење, али без причешћа, како би четврте године потпупо опћење достигли. А епископи нека имају власт, обзиром на начин обраћања, поступити и човјекољубиије, или пак продуљити им вријеме кајања; при чему мора се прије свега испитати пређашњи живот дотичнога и живот његов за вријеме кајања, те према томе и употријебити човјекољубље.

(Ап. 62; I вас. 11; анкир. 4; лаод. 2; Григор. неок. 2, 11; Васил. вел. 73, 75, 81, 84; Петра алек. 2, 3; Григ. ниск. 2).

— Из првих ријечи овога правила види се, да је оно продужење 4. правила истога сабора. У ономе се правилу говори о онима, који су веселим лицем чинили све оно, што су им гонитељи заповиједали, а у овоме је ријеч о онима, који су то исто чинили, али са тугом и жалошћу. У погледу ових правило разликује оне, који су јели идолске приносе од оних, који нијесу тога јели, те наређује за прве, да имају провести три године на трећем ступњу кајања, за тијем за неко још вријеме на четвртом, и тек послије тога да им се даде св. причешће, а за друге, да остану само двије године на трећем ступњу, пак једну на четвртом и четврте године да се удостоје св. причешћа. Правило даје власт надлежноме епископу да може поступити са овима и човјекољубиије (*φιλανδρωπεύσθαι*), ако покажу искрено кајање и ако се докаже, да је живот њихов пређашњи био уредан, или пак да им може и продуљити вријеме кајања (*ἢ πλείονα προστιθέναι χρόνον*), ако опази противно.

Правило 6.

Који су на саму пријетњу да ће бити мучени, или да ће им имања отети, или да ће бити прогнани, уступили и жртву идолима принијели, пак се за то нијесу покајали, нити се обратили, а сада у вријеме сабора дођоше, те одлучише да се обрате, за такве установљује се, да буду до великога дана примљени у ред оних, који слушају, а послије великога дана, да за три године припадају, за тијем двије године нека буду у опћењу, али без причешћа, и тада да им се допусти потпуно опћење, како би се тијем начином све вријеме од шест година испунило. А ако су који примљени на кајање прије овога сабора, нека им се од онога доба рачуна почетак шестогодишњега кајања. Наступи ли им пак каква опасност, и близу су смрти или услијед болести или услијед другог ког догађаја, нека се тада приме по прописаној односној наредби.

(Ап. 62; I вас. 11, 12, 13; анкир. 4, 5, 7, 8, 9; неокес. 2; картаг. 7; Григор. ниск. 2, 5).

— У свези са предидућим правилима ово правило говори о онима, који се поклонише идолима само из страха, да им гонитељи у чему не нашкоде, и дакле одрекоше се вјере Христове по своме малодушју, па се за то одмах и не покајаше, као што је требало, него тек кад је минуло гоњење и кад су дознали да се на овоме (анкирскоме) сабору расправља и одређује, како се имају примати у цркву они, који се кају за апостасију. Правило ово за такве наређује, да се имају шест година кајати, и то: од дана кад се обратише, па до првог ускршњег празника, јер то значи у правилу *велики дан* (*μεγάλη ἡμέρα*), да буду на другом ступњу кајања; па ако је сабор овај држан сходно наредби 37. ап. правила четврте недјеље педесетнице, а у то се вријеме поменути у правилу апостати обратише, то до првог слиједећег ускршњег празника било је готово година дана, и ово им се рачунало као прва година кајања.[5] Послије тога имали су провести три године на трећем ступњу кајања, за тијем још двије пуне године на четвртом, и тада су тек могли удостојити се св. причешћа. За оне пак, који су почели кајање прије овога сабора, правило наређује,

[5] Cf. Van Espen in hunc (resp. V) can. Op. cit., p. 110.

да им се од онога доба и рачуна шестогодишње вријеме. Догоди ли се да је који од тих покајника при смрти, за такав случај правило наређује, да се приме у црквену заједницу по прописаној већ наредби (ἐπὶ ὅρῳ), а та наредба састојала се у томе, по ријечима Зонаре у тумачењу овога правила, што су дотични дужни били, ако би случајно оздравили, продужити кајање и тек су наново могли бити удостојени св. причешћа послије издржаног потпуног шестогодишњега кајања.[6] О овој наредби анкирскога сабора ми смо говорили у тумачењу 13. правила I васељ. сабора,

Правило 7.

Који су учествовали у гозби на незнабожачки празник на мјесту одређеном за незнабошце, али су своја посебна јела донијели и јели, за такве установљује се, да буду примљени, пошто двије године буду припадали; да ли ће се пак одмах моћи примити и са причешћем, о томе је епископу да просуди, исто као што је његово да испита и сав живот сваког појединога.

(Ап. 62; I васељ. 11).

— Неки су хришћани у вријеме гоњења да избјегну мучења сједали на гозбама незнабожачким у част идола; али да сачувају своју савјест нијесу хтјели јести од идолских приноса, него су јели своја јела, што би собом донијели. На ово се сабор осврће, те нашавши да су такви криви, што су гостили са незнабошцима и дакле ипак учествовали у њиховим празницима, наређује да имају за двије године остати на трећем ступњу кајања; и кад прођу те двије године правило наређује, да надлежни епископ просуди, да ли ће се моћи удостојити св. причешћа, или ће пак морати да још које вријеме проведу у кајању.

Правило 8.

Који су пак силом принуђени били, да два и три пута принесу жртву идолима, такви за четири године нека припадају, двије године нека буду у опћењу, али без причешћа, а седме године нека се потпуно приме.

(Ап. 62; I васељ. 11; анкир. 4, 5, 9; лаод. 2; картаг. 43; Григор. неок. 2 11; Василија вел. 73, 75, 81, 84; Петра алекс. 2, 3; Григор. ниск 2).

---

[6] Ат. синт. III, 34.

— Правило је ово издано, исто као 4. и 5., противу оних, који силом бијаху принуђени да служе идолима, те осврћући се на оне, који нијесу били кадри да одоле искушењу, него ма и на силу ипак и два и три пута поклонише се идолима, правило наређује да морају издржати шестогодишње кајање, и то: четири године на трећем ступњу и двије на четвртом ступњу кајања, и тек седме године да се св. причешћа удостоје.

Правило 9.

А који су се не само одметнули, него су још и на браћу устајали и принуђавали их на одметништво, или сами, или наговарајући друге да их принуђују, такви морају за три године своје мјесто имати међу онима који слушају, за тијем за шест година припадати, пак за једну годину бити у опћењу, али без причешћа, како би послије навршених десет година тек могли бити примљени у потпуно опћење. И за све то вријеме мора се узимати у обзир и сав остали њихов живот.

(Ап. 62; I васељ. 11, 12, 13, 14; анкир. 4, 5, 6, 7, 8; лаод. 2, 19; картаг. 43; Григорија неок. 2, 11; Васил. вел. 73, 75, 81, 84; Петра алекс. 2, 3. Григорија ниск. 2).

— Ово правило говори о одлучним апостатима, о којима говори и 11. правило I васељ сабора, који не само што су сами погазили вјеровање своје, него су и друге још на то наговарали, — и наређује да имају провести десет година у кајању, и то: три године на другом, шест на трећем и једну на четвртом ступњу кајања; па ако за то вријеме покажу искрено покајање и докаже се да су се добро владали, кад истече десета година правило допушта да се удостоје св. причешћа.

Правило 10.

Ђакони, кад бивају постављани, ако у вријеме самога постављања изјаве и кажу, да имају потребу женити се, јер да тако нежењени не могу остати, пак се послије и ожене, нека у својој служби остану, јер им је било допуштено од епископа да се могу оженити. Али ако су који у вријеме рукоположења премучали о томе и прим-

љени су били као нежењени пак послије се оженише, такви имају престати од службе ђаконске.

(Ап. 5, 26, 51; IV вас. 14; трул. 3, 6, 13, 21, 30; неокес. 1; картаг. 16; Васил. вел. 69).

— Из правила се овог види, да је у почетку IV вијека постојао обичај у Галатији, које је главни град био Анкира (данас Ангури у турској Малој Азији), да су неки ђакони, који су били безбрачни, могли и послије рукоположења женити се, ако би они при самом рукоположењу изјавили дотичном епископу, да ће то у своје вријеме учинити, јер да не могу остати нежењени, те за тијем оженивши се, они су задржавали и даље своју службу у цркви; а ако тога нијесу изјављивали при рукоположењу, морали су тада остати за свагда безбрачни, и ако би послије у брак ступили, престајали су од ђаконске службе. Обичај овај галатијске цркве о дозволи брака послије рукоположења стоји у очитој опрјеци са каноничком практиком све остале цркве првих вијекова, а која је практика, као практика апостолске цркве, изражена у апостолским установама (VII, 17) и у 26. ап. правилу, и по којој од оних, који су нежењени ступали у клир, смјели су се женити само чаци и појачи. Непознато је, од куда се такав обичај увео у галатијску цркву, али свакако треба га сматрати, по основаној опасци у Книга Правилъ, какъ мѣстное изъятіе изъ 26. правила апостольскаго.[7] Покрај свега тога, што је то била практика помјесне једне цркве, ипак имамо примјера, да су јој хтјели слиједити и слиједили су јој и у другим црквама. Трулски сабор својим 6. правилом укинуо је овај обичај, као протуканонички, и успоставио је снагу 26. ап. правила. Остало што се овога обичаја тиче, ми смо казали у тумачењу поменутог трулског правила

Правило 11.

Дјевојке које су заручене биле, пак су их послије други отели, имају бити повраћене својим заручницима, чак и онда, ако су насиље од других претрпјеле.

(Ап. 67; IV васељ. 27; трул. 92, 98; Васил. вел. 22, 25, 26, 30, 49, 69).

— О предмету овога правила ми смо довољно говорили у тумачењима 67. ап. правила и 98. правила трулскога сабора. Мо-

[7] Изд. 1862., стр. 223.

рамо додати само то, да је послије 22. правилом Василија великог установљено било, да је заручник слободан да прими к себи или не прими заручницу, коју му је други отео и оскврнио.

Правило 12.

Они који су прије крштења принијели били жртву идолима, пак су послије били крштени, могу се у чин примити, јер се крштењем од свакога гријеха очистише.

(I васељ. 14; неокес. 5; Кирила алекс. 5).

— Ово правило стоји у свези са првих 9 правила овога сабора. У оним је правилима ријеч о свештеним лицима и о вијерним свјетовњацима, који су жртву идолима принијели били, а у овоме се говори о томе истоме у погледу још некрштених, који су дакле спадали у ред оглашених. О таквим оглашенима, који су се одрекли били Христове вјере, за коју су се спремали, говори 14. правило I васељ. сабора. У тумачењу онога правила ми смо казали, шта су били ти оглашени, како су се дијелили и каквој казни подлеже за апостасију. Издржавши све вријеме кајања и удостојивши се крштења, требало је ријешити, да ли такви могу бити примљени у клир, — и правило ово (анкирско) допушта да могу. А за основу овога наводи опћу догматичку истину, да крштење пере човјека од свакога гријеха, који је учинио прије крштења.[8]

Правило 13.

Хорепископи не могу у другој области рукополагати презвитере или ђаконе, а још мање презвитере за град, ако им то писмено није било допуштено од дотичнога епископа.

(I васељ. 8; VII васељ. 14; неокес. 14; антиох. 8, 10; лаод. 57; Васил. вел. 89).

— Ми смо превели ово правило са грчкога текета, како се налази у атинској синтагми (III, 46), а које гласи: *Χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μὴν μηδὲ πρεσβυτέρους πόλεως, χορὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων, ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ.* У Книга Правилъ са свијем је

[8] Зонар. тумач. овога правила у ат. синт. III, 43.

друкчије: *Χωρεπισκοπόις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μὴν μηδὲ ἐπισκόποις ἑτέρων πόλεων — εἰς ἑτέρας, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων, ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ*, и у пријеводу: Не подобаетъ хорепископамъ поставляти пресвитеровъ или діаконовъ: но ниже епископамъ иныхъ градовъ во иные, кромѣ позволенія епископа, чрезъ грамату по каждой епархіи.[9] По овоме тексту у Книга Правилъ ово би анкирско правило нарећивало, да као што не могу хорепископи самовласно рукополагати презвитере и ђаконе у дотичној епархији, тако исто не могу ни епископи рукополагати своје клирике за градове туђих епархија, без грамате дотичних епископа тих епархија. Ова би се наредба у осталом само од прилике могла извести из онаквог текста у Книга Правилъ, јер сами текст и по ријечима и по интерпункцији са свијем не пружа могућност, да се схвати тачни смисао наредбе правила. Од куда је узет онај текст у Книга Правилъ ми не знамо, али да има више смисла по себи и да је тачнији онај у атинској синтагми, то је очито.[10]

Хорепископи (*τῶν χωρῶν ἐπίσκοποι*, vicorum episcopi, сельскіи епіскопы, Land-Rischöfe) први пут између правила спомињу се у овоме анкирскоме правилу, дакле у почетку IV вијека. Али да су они постојали и прије, имамо двије доста изричне свједоџбе. Прва је Климента римског, који у посланици својој Коринћанима каже о апостолима: *κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κερύσσοντες καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν.*[11] Другу свједоџбу налазимо у црквеној историји Евсевија, у којој се говори о сабору 269. године у Антиохији противу Павла самосадског, и у писму тога сабора спомињу се *ἐπίσκοποι τῶν ὁμόρων ἀγρῶν καὶ πρεσβυτέροι*, дакле епископи оближњих мјеста и градова, и презвитери;[12] а у опаскама под овим мјестом Евсевијеве историје издавач казује, да су они *ἐπίσκοποι τῶν ὅμορων ἀγρῶν* били хорепископи.[13] Начин пак, којим говори о хорепископима ово правило и друга правила прве половине IV вијека, показује, да су хорепископи у то доба

---

[9] Сп. изд., стр. 224.

[10] Испор. Van Espen, op. cit. p. 113. — Hefele, Concilieng. II, 231—233. — Архим. Јоанна сп. д. I, 340—342. У пидалиону (стр. 377) исти је текст као у ат синтагми; такође и у Pitra, op. cit. I, 445. Види и Зонар. и Валсам. тумачење овога правила у ат. синт. III, 47.

[11] Ep. I. cap. 42. Ed. Hefele (Tubingae, 1855) pag. 110.

[12] Hist. ec. VII, 30.

[13] „Chorepiscopos intelligere videtur; eos enim distinguit epistola ab episcopis urbium“ Valesii annot. (Ed. Migne).

били добро познати и да је њихов дјелокруг био већ одређен, и дакле, да се установа хорепископа односи првим вијековима цркве. Установу ову изазвале су саме прилике цркве онога доба. Да се чим више хришћанство распространи и да се протустане ширењу особито гностичкога учења у прво доба цркве, постављали су се свуда и у најмањим мјестима православни епископи, који би имали да проповиједају Христову вјеру и да народ у тој вјери учврсте, да православни клир храбре у борби са јеретицима и да свугдје постављају презвитере и остале клирике. Постојали су према томе епископи градски и епископи сеоски. У почетку власт је свију тих епископа, и градских и сеоских, *једнака* била. За тијем, кад су се почели сталније уређивати јерархијски односаји у цркви, уредили су се односаји и између градских епископа и епископа сеоских, и то у самоме почетку од прилике у оном облику, као што је то 34. ап. правилом уређено било између првог епархијског епископа (митрополита) и осталих епархијских епископа. Анкирско ово правило показује, да су већ у његово доба ти односаји стално уређени били. Оно казује, да су хорепископи могли самостално рукополагати презвитере и ђаконе у одређеним им мјестима њихове службе, а ван тих мјеста, дакле у другој области (ἐν ἑτέρᾳ παροίκιᾳ) они су могли то чинити само са дозволом дотичнога градскога епископа, па су са таквом дозволом могли рукополагати чак и презвитере за град, то јест за оно мјесто у коме је имао своје сједиште епископ, који је имао право да дотичним хорепископима даје поменуту дозволу. Према томе праву, што су хорепископи у одређеним границама могли самостално да и презвитере рукополажу, правила их зову саслужиоцима (συλλειτουργοί) епископа (неокес. 14). Овај положај, што су правила првих година IV вијека признавала хорепископима у црквеној јерархији, узбудио је код истих мало по мало дух гордости, те су почели били истицати једнакост своју наспрам градских епископа и одрицати им ону каноничку подређеност, која је већ утврђена била, а главним начином рукополагати ђаконе и презвитере по својој вољи без икакве пријаве о томе дотичном градском епископу. Нереди, који су се ради овога догодили, изазвали су оце антиохијскога сабора (341. год.) да издаду нарочито правило о томе, те установише, да хорепископи морају строго зависни бити од градског епископа и да смију сами постављати само од ипођакона на ниже, а презвитере и ђаконе да могу рукополагати само кад добију на то дозволу од градског епископа (пр. 10.) и да никаквих каноничких листова не могу издавати, осим листова мира, и то само у таквом случају,

ако се они сами буду владали по канонима (пр. 8). Неколико година касније нашао се побуђен лаодикијски сабор да се и он бави питањем о хорепископима, те да стане на пут непрестаним распрама између градских епископа и хорепископа, изда нарочито правило (57.) да у напријед не треба више постављати епископе у селима (ἐν ταῖς χώραις), — чиме се хтјела са свијем укинути хорепископска установа. Ово се није постигло, — и хорепископи продужаваху и даље постојати, а исто и злоупотребљавати својом влашћу, тако да се Василије велики нашао побуђен управити нарочиту посланицу (прав. 89.) својим хорепископима, одређујући подробно у чему се има састојати дјелатност једног хорепископа и какав има бити однošај његов према градском епископу. У осталом значај се хорепископа почео послије тога мало по мало губити, и док су они у првој четврти IV вијека потписивали се на актима саборскима упоредо и са правима градских епископа,[14] сто година кашње они заузимају на саборима већ са свијем други положај, и то просто као замјеници градских самосталних епископа.[15] Течајем времена њих са свијем нестаје на истоку, и Валсамон у тумачењу овога анкирскога правила каже, да би написао још што на исто правило, али пошто је хорепископства *са свијем нестало* (παντελῶς ἠπράκτησεν), то да не вриједи узалудно се трудити.[16]

Правило 14.

Презвитери или ђакони, који су у клиру, а који се уздржавају од меса, морају окусити га, пак тада, ако хоће, нека се уздржавају од истога; ако ли не ће, а осим тога не буду хтјели јести ни зелен, која се с месом спрема, те се тако правилу овоме успротиве, нека се сврг ну са чина.

(Ап. 51, 53, 66; Гангр. 2, 21; Васил. вел. 28, 86).

— У главноме ово правило тиче се предмета, о којем говоре 51. и 53. ап. правило, којих тумачења служе у основи тумачењем и овога правила. Правило се ово осврће на неке презвитере и ђаконе, који су хтјели да увијек посте и да никада меса не једу, и оно у основи не осуђује такву уздржност њихову, јер је сматрају дјелом побожности. Али да им та уздржност њихова буде

[14] Bevereg. Synodikon, annot. in h. c, p. 176.

[15] Испор. Д. В. С., III, 547 и сл.

[16] Ат. синт. III, 47.

збиља уписана у заслугу и да се не би могло мислити, да они то раде слиједећи лажном учењу гностичком, те да се уздржавају од меса, јер га се гњушавају (*ὡς βδελυσσομένους*) као јеретици, правило заповиједа, да морају свакако у нека времена окусити меса, па послије ако хоће нека га не једу; а *нека времена* (*τίνας καιρούς*) значи, по ријечима Зонаре у тумачењу овога правила, вријеме *συνάξεων*, то јест, кад су се хришћани на агапе (*ἀγάπαι*, трапезы братолюбія) састајали.[17] Успротиве ли се ти презвитери и ђакони да и тада окусе меса, и уздржност своју доведу до тога, да неће да једу ни зелен (*μηδὲ λάχανα*), која је са месом била варена, правило их лишава права да даље могу остати у чину (*πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς τάξεως*).

Правило 15.

Ако од ствари, које цркви припадају, презвитери, када нема епископа, што продаду, црква има право тражити то натраг. Епископ ће пак просудити, да ли треба повратити примљену за то цијену, или не треба, јер често бива да је приход од проданога донио много више, него што је цијена била.

(Ап. 38, 39, 40, 41, 73; IV вас. 22, 24, 25, 26; трул. 35, 49; VII вас. 11, 12, 13; антиох. 24, 25; лаод. 57; картаг. 22, 26, 33, 81; Кирила алекс. 2; Теоф. алекс. 10.)

— У тумачењима приведених паралелних правила ми смо говорили у главном о предмету овога правила; а посебно о томе, да се мора чувати неповријеђеном црквена имовина, говорили смо у тумачењу 12. правила VII васељ. сабора. Правило ово расматра случај, кад у вријеме док је удова једна епархија (*χηρευούσης τῆς ἐπισκοπῆς*),[18] презвитери продаду неке ствари, које цркви припадају, те проглашујући, као што и јест, незаконитом такву продају, наређује, да црква има то тражити натраг — У грчкоме тексту употребљена је два пута ријеч *Κυριακόν*, и то оба пута да се означи власник или тачније субјекат црквене имовине, и ми смо превели са *црква*. Ова грчка ријеч управо значи *Господњи*; отуда *Κυριακὸν δεῖπνον*, вечера Господња. Први пут употребљена је ова ријеч с тога, што све ствари, које цркви припадају, дакле сва имовина црквена сматра се и јест имовина Господња, Господу

[17] Ат. синт. III, 48.

[18] Валсам тум. овога правила у ат. синт. III, 51.

посвећена (*τῷ Κυρίῳ ἀνατεθειμένα*); а други пут је употребљена да се означи, ко приказује пред трећима власништво цркве, а то су вијерни (без разлике сталежа), који састављају цркву, или друкчије народ Господњи (*ὁ τοῦ Κυρίου λαός*).[19] — Спомињу се у правилу само *презвитери*, који незаконито продаду нешто од црквене имовине. Под тим именом треба разумијевати у опће клир, коме је на првоме мјесту повјерено да управља црквеном имовином, кад је једна епархија удова (IV васељ. 22, 25), а правило је само презвитере споменуло ради узвишености њихова степена (*διὰ τὸ ὑπερέχον τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν.*)[20]

Извршење повратка цркви оних ствари, што је клир продао био, правило повјерава епископу, кад прими управу епархије, те њему тада пушта да просуди, да ли треба или не треба повратити износ, који се примио за продане ствари, јер, наводи се у правилу, може се догодити, да је приход од проданога донио много више користи, него што је цијена продаје била. За остало у погледу продаје имовине црквене ми смо казали колико треба у тумачењима 12. правила VII васељ. сабора и 26. правила картагенскога сабора.

Правило 16.

Који са скотом блуд учинише или чине, ако су пали у тај гријех прије него што им је двадесет година, нека им се допусти опћење молитава тек тада, пошто за петнаест година буду припадали, и за тијем, кад опет пет година проведу у томе опћењу, нека приступе причешћу. Али нека се испита и живот, какав су они за вријеме припадања проводили, и према томе нека се и снисходљивије с њима поступа. А који су упорно остајали у томе гријеху, за све прописано вријеме нека припадају. Који су пак прешавши споменуту доб, и имајући жену, пали у тај гријех, пошто двадесет пет година буду припадали, нека се тек тада припусте у опћење молитава, и за тијем пошто опет пет година у опћењу молитава проведу, нека се припусте причешћу. Ако су пак неки, имајући жену и прешавши педесет година, ипак у гријех тај

[19] Валсам. тумач. овога правила у ат. синт. III, 51.

[20] Зонар. тум. овога правила у ат. синт. III, 51.

пали, такви нека се причешћа удостоје тек на крају живота.

(Анкир. 17; Васил. вел. 7, 63; Григорија ниск. 4).

— Прве ријечи овога правила: *περὶ τῶν ἀλογευσαμένων* управо значе: који се *неразумно* владаше, и у Дионисија малога преведене су: qui irrationabiliter versati sunt. Зонара тумачећи ове ријечи каже: *τοὺς ζώοις ἀλόγοις συμφθαρέντας*, то јест, који су имали посла са *неразумном* животињом[21] (латински по Беверицу: qui cum bestiis ratione carentibus rem habuere). Према овоме Зонарином тумачењу ми смо онако и превели оне ријечи правила. А што наређује ово правило за онакве гадне гријешнике, јасно се види из текста самога правила.

Правило 17.

Који са скотом блуд учинише, па сами губави и друге огубаше, за такве свети сабор заповиједа, да се моле са зимовницима.

(Анкир. 16; Васил. вел. 7, 63; Григор. ниск. 4).

— Ријеч је у овоме правилу о оним истима, које спомиње предидуће (16.) правило, али који на онај гњусни гријех наводе и друге, — те таковима правило не даје опроштаја, него наређује, да се могу молити само са *зимовницима* (*εἰς τοὺς χειμαζομένους*, съ обуреваемыми, inter hybernantes). У тумачењу овога правила Зонара вели, да не може ништа казати, шта значи: молити се са зимовницима. Али је то казао Валсамон, те тумачи, да се зимовници зову управо они, који стоје у простору, који је на западној страни пред улазом у цркву и отуда слушају читање свештених књига, нити им је допуштено ући у црквено заклониште спасења.[22] Ово се мора сматрати правилним тумачењем. Мјесто на које ставља ове грјешнике Валсамон, било је отворено мјесто пред црквом, са три стране не обзидано, те је дакле сваки вјетар дувао и дотични, који су ту морали стојати, трпили су *зиму* (*χεῖμα*) А ово потврђује и Тертулијан, који гријехове тих несретника не ће ни delicta да назове, него monstra, те каже, да libidinum furias impias et in corpora et in sexus ultra jus naturae,

---

[21] Ат. синт. III, 53. Испор. 26. и 183. правило при вел. требнику (изд. Павлова, стр. 66. 158).

[22] Ат. синт. III, 57.

non modo limine, verum et *omni ecclesiae tecto* submovemus.[23] Да се разумије гдје је било ово мјесто пред црквом, упућујемо на икнографију, која је приведена на 212 страни I књиге.

Правило 18.

Који су за епископе постављени били, а у епархији, за коју су одређени, нијесу били примљени, ако такви замисле у друге епархије усртати и насиља противу законитих предстојника чинити, и подизати противу њих буне, имају бити одлучени. Ако желе такви да остану у презвитерији онога мјеста, гдје су прије били презвитери, нека им се та част не одриче; али ако почну смутње заводити и противу тамошњих епископа, нека се лише части и у презвитерији, и нека се искључе.

(Ап. 14, 36; I вас. 8; III вас. 9; IV вас. 29; трул. 37; антиох. 17, 18; прводр. 17; Кирила алекс. 1, 2, 3).

— О томе, шта има бити по правилима, кад не ће једног законито изабраног епископа да приме у одређену му епархију, ми смо говорили у тумачењу 36. ап. правила. Правило се ово осврће на случај, кад такав један епископ (који није могао заузети одређени му епископски пријесто) смисли на силу отимати епархију другог законитог епископа, те наређује, да се такав епископ има одлучити (*ἀφορίζεσθαι*), то јест, да нема права више уживати част, која приличи епископима.[24] Али ако он не буде ништа хрђавог замишљао, и у очекивању саборскога ријешења о пријестолу, за који је био изабран, буде се задовољавао да остане са пређашњим својим друговима презвитерима у *презвитерији*, правило му признаје да на то има потпуно право. Не треба у осталом овдје разумијевати, као да се такав епископ лишава епископскога достојанства (*τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος*) тиме, што му правило допушта уживање части (*τῆς τιμῆς*) у презвитерији, него му правило одређује ово с тога што нема ту другога мјеста вишег од презвитерског (*διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον τόπον τοῦ πρεσβυτερίου μείζονα*),[25] и јер би било светогрђе (*ἱεροσυλία*) низводити законито постављеног епископа на презвитерски степен, као што то каже

[23] De pudicit. cap. 4. Испор у Suiceri Thesaur. eccles s. v. *χειμάζομαι*. II, 1507., а такође Van Espen, op. cit. p. 116., и по њима у архим. Јоанна I, 346—347.

[24] Зонар тумач. овога правила у ат. синт. III, 58.

[25] Валсам. тумач., III, 59.

29. правило IV васељ. сабора. Али ако такав епископ почне смутње заводити противу онога епископа, у чијој презвитерији он заузима мјесто, тада га правило ово лишава и презвитерске части и заповиједа, да се искључи из цркве (*τῆς ἐκκλησίας ἐκπτώτος*).[26]

Правило 19.

Који су положили завјет дјевичанства, пак су завјет погазили, нека подлегну наредби о другобрачнима. Забрањујемо такођер да дјевојке заједно живе са неким људима, као сестре.

(Ап. 5, 26; I васељ. 3; IV васељ. 16; трул. 5, 12, 13, 40, 44, 46, 47; VII васељ. 18, 22; картаг. 3, 4, 25, 38, 44, 70; прводр. 3, 4; Васил. вел. 6, 18, 19, 20, 60, 88).

— Правило се ово тиче колико мушких, толико и женских, ако погазе завјет дјевичанства, што су положили.[27] Женске које су тај завјет полагале, називале су се *свете дјеве* (*ἱεραὶ παρθένοι*) и полагале су свој завјет јавно у цркви пред епископом (IV вас. 16., картаг. 44); а неке између њих биле су произвађане и за ђаконисе (IV вас. 15). Мушки пак, који су тај завјет полагали, такођер свечано и пред епископом, звали су се *дјевичници* (*οἱ παρθένοι*) и већином су постајали клирици и заузимали су висока мјеста у цркви (трул. 12) Приједступ о којем ово правило говори, или порушење завјета дјевичанства (*ἀθέτησις τῆς διὰ τὴν παρθενίαν ἐπαγγελίας*) не треба разумијевати у смислу блуда, него у смислу законитога брака, кад на име неке посвећене дјеве или дјевичници ступе у брак, — и ради тога правило одређује таквима казну другобрачних, а то је одлучење од причешћа за једну годину (Васил. вел. 4); јер ако такви учине блуд, тада се подвргавају казни одређеној за блудочинце, а то је одлучење од причешћа за четири године (Васил. вел. 22). Под лицима, која се у овоме правилу спомињу не треба у осталом разумијевати калуђере и калуђерице, прво с тога, што калуђерство у вријеме овога сабора још није било са свијем уређено, нити је својих одређених и утврђених правила имало, и друго с тога, што правила, која говоре о истоме предмету за калуђере, а која су

[26] Зонар. тумач, III, 58.

[27] Зонар. тумач., III, 60.

правила у другој половини IV вијека издана била, одређују много оштрије казне (Васил. вел. 60, а испореди IV вас. 16. и трул. 44).[28]

Бивало је и то, као што се види из друге половине овога правила, да су неке дјевојке, које су положиле завјет дјевичанства, живјеле заједно са неким туђим људима, као *сестре* (*ὡς ἀδελφάς*) ради узајамног вјежбања у добру и побожности, као што су оне говориле. Наравно је, да је то живљење младих дјевојака заједно под једним кровом са мушкима, било предметом само саблазни, и с тога правило одлучно то забрањује А како се мислило у опће о тим дјевојкама ми смо казали у тумачењу 3. правила I васељ. сабора.

Правило 20.

Чија је жена прељубу учинила, или који је сам прељубу учинио, треба да седам година издржи до потпунога опћења, прелазећи ступње, који томе воде.

(Ап. 48; трул. 87, 93, 98; картаг. 102; Василија вел. 9, 21, 31, 35, 36, 46, 48, 58, 77, 80; Григор. ниск. 4).

— Правило је јасно. Који учини невјеру жени својој са другом женом, тај се лишава св. причешћа за седам година, а исто тако и жена, која учини невјеру мужу своме са другим човјеком. Ову казну за прељубнике потврдио је и трулски сабор својим 87. правилом, и разјаснио је оне ступње (*βαθμούς*) кајања, које по овоме анкирском правилу морају да овакви гријешници пријеђу, а на име једну годину на првом ступњу, двије на другом, три на трећем и једну на четвртом, и осме године тек да се могу причестити.

Правило 21.

Жене, које су се блудочинству одале, па убијају заметак у утроби, или се баве прављењем лијекова, који га могу уништити, пређашња једна наредба одлучује до краја живота; и томе се у опће слједи. Ми пак, у намјери да будемо човјекољубнији у овоме, наређујемо, да такве издрже десет година кајања, пошто пријеђу установљене ступње.

(Трул. 91; Василија вел. 2, 8).

---

[28] Валсам. тум., III., 61.

— Биле су неке несретне жене (као што их на жалост и данас има), које би тајно с неким у блуду живјеле и од тога затрудњеле, па да се не би то дознало и да би се сачувале од срамоте, настојале су или да заметак у утроби (ἔμβρυον, foetum) убију стезањем живота каквим теретима, или пак тијем, што би спремале и узимале какве лијекове (φάρμακά τινα), те повриједјивале и убијале заметак. За овакве жене постојала је већ прије овога сабора једна наредба (ὅρος), по којој се оне нијесу могле удостојити причешћа до саме своје смрти. По западним коментаторима та би наредба била 63. правило елвирскога сабора 306. године, премда се по томе правилу овакве гријешнице нијесу могле удостојити причешћа ни у часу смрти (nec in finem dandam esse communionem),[29] — а ово би већ протурјечило између других наредби 6. правила овога сабора и 13. правила I васељ. сабора, која налажу да „онај, који се са животом растаје не може бити лишен пошљедњег и најпотребнијег напуства". У осталом поменута наредба (ὅρος) свакако је постојала у практици црквеној,[30] и њој су, као што каже правило, у опће слиједили. Оци овога сабора хоће да буду снисходљивији у томе, и премда ово сматрају хотимичним убијством, за које се кривац лишава причешћа до краја живота (анкир. 22), ипак наређују да се дотична грјешница подвргне десетогодишњем кајању, и послије тога да јој се може дати причешће. Узрок ове снисходљивости анкирских отаца тумачи у свом 2. правилу Василије велики тијем, што је жена, која настоји да побаци, изложила и себе саму опасности, јер женскиње од оваквих покушаја већим дијелом умиру. — Овој се епитимији подвргава и она женскиња, која даје другој лијекове да побаци (73. прав. при вел. требнику).

Правило 22.

Који учине хотимично убијство морају кроз сав живот да припадају, и тек на крају живота могу се удостојити потпунога опћења.

(Васил. вел. 8, 56; Григор. ниск. 5).

— Василије велики у своме 8. правилу казује, ко се има сматрати хотимичним убијцом. Епитимије су различне у правилима за хотимична убијства. Ово је правило у томе најстрожије и на-

[29] Van Espen, op. cit. p. 119.

[30] Van Espen (сп. м.) приводи о овоме неколико светоотачаских свједочаба.

ређује, да кривац има сав живот да проведе на трећем ступњу кајања, и тек при смрти да се може удостојити причешћа.

Правило 23.

За оне који учине нехотимично убијство, пређашња наредба заповиједа, да могу достигнути потпуно опћење, пошто за седам година пријеђу установљене ступње кајања; друга пак наредба заповиједа, да се мора испунити вријеме од пет година.

(Васил. вел. 8, 11, 57; Григор. ниск. 5).

— Правило спомиње двије наредбе, које су постојале у вријеме овога сабора о казнама за нехотимична убијства: прву и другу (*ὁ πρότερος καὶ δεύτερος ὅρος*), и то по првој наредби дотични је имао издржати седам година кајања, а по другој пет година. Ове ће наредбе по свој прилици бити онакве, као што је она, која се спомиње у 21. правилу овога сабора, јер између правила непозната је каква наредба по овоме питању, старија од овога анкирскога правила. Василије велики установио је епитимију за нехотимична убијства у свом 57. правилу, одредивши десет година кајања.

Правило 24.

Гатари и који слиједе незнабожачким обичајима, или који доводе у своје куће некакве, да им бајају, или ради очишћења, нека се подвргну правилу о петогодишњем кајању, прелазећи установљене ступње: три године нека припадају и двије године молитве, али без причешћа.

(Трул. 61, 65; лаод. 36; Васил. вел. 7, 65, 72, 81, 83; Григор. ниск. 3).

— О предмету овога правила говори подробније 61. правило трулскога сабора. Ово правило наређује петогодишњу епитимију за оне, који вјерују у врачарије, и то три године на трећем ступњу и двије на четвртом ступњу кајања, па тек шесте године могу бити причешћени.

Правило 25.

Један, пошто је вјерио био дјевојку, завео је сестру њезину, тако да је и затрудњела, пак послије вјенчао је

вјереницу, а заведена се задавила. Наређено је, да сви сукривци, пошто пријеђу десет година на установљеним ступњима, тек тада могу бити примљени у ред оних, који стоје на молитви у цркви са вијернима.

(Трул. 54; неокес. 2; Васил. вел. 78).

— Посебни један догађај дао је повода овоме правилу. Догађај је јасан из текста правила. Све, који су криви у том догађају, правило подвргава десетогодишњој епитимији на првим ступњима кајања, и тек послије тога допушта им да могу пријећи у четврти ступањ. Колико пак времена имају остати на овоме ступњу, правило не казује, али то свакако оци пуштају дотичноме епископу да просуди, као што то неколико пута у овим својим правилима они изразише. Тежину наређене овим правилом епитимије Зонара са свијем правилно налази у томе, што су се у овоме догађају стекли неколики пријеступи: једна дјевојка осрамећена, за тијем незаконити брак једнога, који је имао посла са двије сестре и најпослије убијство, које се ради овога догодило.[31]

[31] Ат. синт. III. 68.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ДРУГОГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА, НЕОКЕСАРИЈСКОГА.

Правило 1.

Презвитер, који се ожени, има бити лишен чина; ако падне у блудочинство, или прељубу, има се са свијем искључити из заједничког мољења са вијернима и ставити на кајање.

(Ап. 5, 26, 51; IV вас. 14; трул. 3, 6, 13, 21, 30; анкир. 10; картаг. 16; Васил. вел. 32, 69).

— Да се не смије више женити онај, који је ступио у свештени чин, то је каноничка практика цркве од самога почетка, која је практика свечано утврђена на трулскоме сабору (пр. 6). Правило ово спомиње само презвитере, али да се сва наредба тиче свакога, који клиру припада, од ипођакона на више, показује од најстаријих правила 26. правило апостолско. И свештено лице, које се усуди ступити у брак, пошто је уврштено у свештенички именик, има бити лишен чина (*τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι*), то јест, свргнут (*καθαιρεῖται*).[1] А ако је ожењен, и учини прељубу, или ако није ожењен, и падне у блудочинство, подвргава се по овоме правилу још тежој казни, а на име, има се са свијем искључити из заједничке молитве са вијернима у цркви и ставити у ред покајника. По Зонари и Валсамону у тумачењима овога правила,[2] таква свештена лица, која се затеку у блудочинству или прељуби морају пријећи све ступње кајања од првог па до четвртога (I вас. 11), и тек пошто пријеђу све те ступње, могу бити

[1] Зонар. тум. III, 70.

[2] Ат. синт. III, 70—71.

удостојени причешћа, наравно само са свјетовњацима (*κοινωνία τῶν λαϊκῶν*).

Правило 2.

Жена, која се уда за два брата, нека се искључи из заједничке молитве до смрти; али при смрти ако обећа, да ће, кад оздрави, раскинути брак, нека јој се из милосрђа допусти кајање. Ако ли пак умре жена или муж у таквоме браку, страни која остане, тешко ће бити кајање.

(Ап. 19; трул. 54; Васил. вел. 23, 68, 76. 78, 87).

— Наредба овога правила о томе, да се једна жена не може удати најприје за једног човјека, па послије за брата му, исто ни један човјек да не може вјенчати двије сестре, најприје једну па другу (Васил. вел. 23, 78), оснива се на божанскоме праву, као што смо видјели у тумачењима 19. ап. правила и 54. правила трулскога сабора. Жену (или човјека), која ступи послије смрти свога првога мужа (жене) у брак са његовим братом (сестром), ово правило искључује из заједничке молитве са вијернима у цркви до краја живота, ако се не покаје и не напусти незаконити брак. Ако је пак при смрти и обећа, да више не ће, ако остане здрава, у оном незаконитом браку живјети, може јој се из милосрђа допустити да се пред свештеником покаје и дати јој причешће; па за тијем ако оздрави има да изврши прописану епитимију. А ако не ће да даде такво обећање, може ли јој се тада у часу смрти дати причешће? Ово питање ставља Валсамон у тумачењу овога правила, и одговара: „Правило ово не каже о томе ништа, а мени се чини да је немилосрдно (*ἀσυμπαθὲς εἶναι*) не удостојити је овог доброг напуства (*καλοῦ ἐφοδίου*) при послједњем издисају, а православна је жена, те дакле ако и не даде обећања, треба јој ипак дати божанствено причешће; па ако послије оздрави и раскине незаконити брак, нека се прими на кајање; не ће ли пак да тај брак раскине, нека се тада са свијем иждене из цркве, као закорјела у злу“.[3] Додаје правило случај, да у таквом незаконитом браку умре муж или жена, и за такав случај каже, да страни, која остане у животу, тешко ће бити кајање (*δυσχερὴς ἡ μετάνοια*), а то значи, да кроз сав живот не ће се моћи удостојити причешћа, него ће морати увијек бити међу покајницима, и тек при смрти ће се моћи причестити.

---

[3] А. е. III, 73.

тични долазили им да дознаду за епитимију, коју имају да издрже, то и правило ово налаже, да свештеници не смију гостити на свадбама другобрачних, јер — пита правило — какав би био положај једнога свештеника, који има да налаже епитимију некоме за оно, што је сам својим присуством одобрио?

Правило 8.

Ако жена једнога, који је још свјетовњак, учини прељубу и у томе буде јавно изобличена, он не може бити примљен на службу црквену. Ако ли је послије његовог рукоположења учинила прељубу, он се мора развести с њом; а ако продужи да с њом живи, не може вршити повјерене му службе.

(Ап. 18; трул. 3, 6, 13, 26; Василија вел. 27).

— Истиче се у овоме правилу случај, кад је једна жена прељубница, те какве пошљедице од тога бивају за мужа јој, погледом на свештеничку службу, у коју би муж мислио ступити, или је већ ступио. Начело с кога суде неокесаријски оци о овоме, то је оно о јединству мужа и жене у браку (I Мојс. 2, 24) и о тијесној свези међу њима. А пошто жена, која има мужа свога, па учини прељубу, сматра се и јест *погана* (*μεμίανται*), а човјек, који се са таквом женом тјелесно саставља, постаје с њом једно тијело, то иста поган прелази и на човјека, те је и он опогањен (*μεμιασμένος*).[6] Полазећи са овога начела правило забрањује примати у клир човјека, који има жену, а за коју се зна да му је невјерна, да је прељубница. Овим правило потврђује наредбу 18. ап. правила, по коме само онај може бити примљен у клир, којега је жена у сваком погледу угледнога владања. Прељуба ова женина мора у осталом бити јавно (*φανερῶς*) доказана. Више закона грчко римскога законодавства постојало је, који су наређивали, да се једна жена не може осудити за прељубу иначе, него кад се то засвједочи јавним доказима. Ове законе и имају пред очима неокесаријски оци при издавању овога свога правила, да се на име има сматрати правом прељубницом она жена, за коју се то доказало јасним свједоцбама, а не жена, за коју се само то подозријева (*οὐ μὲν τὴν ὑποπτευθεῖσαν*), или што је с неким разговарала, или што се с неким састаје, или с другог сличног узрока.[7]

---

[6] Зонар. тум., III, 82.

[7] Валсам. тум., III, 83.

Издавши поменуту наредбу, правило додаје случај, кад жена једног свештеника (попадија) учини прељубу, и наређује, да свештеник има да одмах отјера од себе такву жену, и да раскине с њом брачну свезу. У самом св. писму прописује се, да жена свештеникова мора бити вијерна и чиста (I Тим. 3, 11). Она се мора у животу своме владати онако мудро и паметно, као што то мора и муж њезин свештеник, а тијем више што везавши се браком са мужем својим, који је добио благодатно посвећење, истога је посвећења кроз брак постала и она дионица.[8] Не живи ли свештеникова жена, као што јој приличи, него се оскврни прељубом, она је тијем оскврнила већ и мужа свога, који је једно тијело с њом, и лишава његову свештеничку службу оне светиње, која је печат исте службе. Потпуно је према томе оправдана и са вјерског и са каноничког гледишта наредба овога правила, да муж има да се одмах одијели од такве прељубне жене, и дакле по преимућству је оправдан овај бракоразводни узрок у свештеничком браку.

У свези са овом пошљедњом наредбом правило предвиђа случај, да муж свештеник, којега је жена прељубу учинила, не ће ипак да се од ње одијели, него хоће да и даље с њом у браку живи. За такав случај правило наређује, да он мора престати бити свештеником; јер он тијем што хоће да живи са прељубном женом показује, да није свјестан поноса људскога, да не појима значај своје службе и да је равнодушан што је поганштина жене му прешла и на њега, — па како ће се тако опогањеном човјеку допустити, да врши што божанственога? пита Зонара завршујући тумачење овога правила.[9] Наредбу овога правила налазимо потврђену често и у правилима кашњега доба, те се бранило дотичнима да врше свештеничку службу чак и онда, кад се по незнању (*κατ' ἄγνοιαν*), који од њих оскврнио незаконитим браком (Васил. вел. 27, трул. 26).[10]

Правило 9.

Презвитер, који је тијелом сагријешио прије него што је изабран био, пак сам исповједи да је прије ру-

---

[8] Испор. Валсамонову расправу о сродству у ат. синт. IV, 556 и сл.

[9] А. с III, 82—83. Види бељ. 69. стр. 77. књ. I. овога издања. „Свештеник, који је дознао, да му је жена прељубница, може остати у свештеничкој служби, ако отера жену; не отера ли је, има престати бити свештеником“, — прописује наредба царигр. патријарха Михаила I (1043—1058) у ат. синт. V, 46. Види и пр. 192. при вел. требнику.

[10] Види Г, 9. Властареве синтагме у а. с. VI. 165.

коположења сагријешио, нека не приноси жртве, али нека остало уздржи, ако је у другоме ревностан; јер, као што многи тврде, рукоположење изглађује остале гријехе. Не исповједи ли он сам, а немогућно је јавно ово доказати, нека сам просуди, како да поступа.

(Ап. 25, 61; I вас. 2, 9, 10; II вас. 6; трул. 4, 21, 23; анкир. 12; неокес. 1, 8, 10, 12; Васил. вел. 3, 32, 51, 70, 82, 89; Теоф. алекс 3, 6).

— У тумачењу 61. ап. правила ми смо говорили о квалитетима кандидата за свештени чин, које се тичу доброг имена свештеника у друштву, и како је забрањено примати у чин оне, који су разне гријехове учинили. Ради овога 9. правило I васељ. сабора наређује, да се строгоме испиту има подвргнути сваки кандидат свештенства прије него што ће се удостојити рукоположења Ово правило говори о презвитеру, који је без таквог испита рукоположен био, а који је међу тијем прије рукоположења, дакле још као свјетовњак, сагријешио био тијелом (*προημαρτηκὼς σώματι*), то јест, учинио је блуд (*πορνεύσας*).[11] Ако такав презвитер сам исповједи тај свој гријех, правило наређује, да му се забрани жртву приносити, то јест свештенодјејствовати (*ἱερουργεῖν*), али да му друго остане, то јест, част свештеничка, право сједишта међу презвитерима и право да се причешћује у олтару; а то му се оставља, јер се сам покајао за свој гријех и што је ревностан у врлинама. За остале пак мање гријехе, које је могао учинити при оном главном гријеху, правило каже да, по мишљењу многих (многи тврде: *ἔφασαν οἱ πολλοί*), јер то није нешто утврђено (*ὡς ὁμολογούμενον*), те мање гријехе изглађује рукоположење.[12] Постоји ли пак каква сумња, да је тај презвитер учинио блуд прије рукоположења, а он не ће да то сам призна, нити се може то да докаже поузданим свједоцима, тада правило оставља савјести самога презвитера, нека он просуди, да ли је достојан да жртву Богу приноша. А ако се докаже тај гријех, а он не ће сам да га исповједи, тада треба одмах таквог презвитера свргнути и лишити га сваке части и права, које би иначе могао био да ужива. — На допуну овога правила треба у осталом видјети, шта прописује 9. правило I вас. сабора и остала правила познијега доба (паралелна правила), те према томе и судити о свештенику, који је без испита рукоположен, а у гријеху је каквом био.

[11] Валсам. и Зонар. тум., III, 85—86.
[12] Зонар. тум., III, 85.

Правило 10.

Исто и ђакон, који се затече у таквоме гријеху, може бити само у чину црквенослужитеља.

(Ап. 25, 61; I вас. 2, 9, 10; II вас. 6; трул. 4, 21, 23; анкир. 12; неокес. 1, 8, 9, 12; Василија вел. 3, 32, 51, 70, 82, 89; Теоф. алекс. 3, 6).

— Ово је правило продужење 9. правила овога сабора, и прописује оно исто за ђакона, што 9. правило прописује за презвитера: ђакон има бити лишен ђаконства и постаје црквенослужитељем (ὑπηρέτης).

Правило 11.

Презвитер нека се не поставља прије тридесет година, ма био он човјек у свему достојан, него нека се почека; јер и Господ Исус Христос у тридесетој се години крстио и почео је учити.

(Трул. 14).

— Ово је правило ушло од ријечи до ријечи у 14. правило трулскога сабора, и у тумачењу онога (уједно и 15.) правила трулскога казано је колико треба о овоме питању.

Правило 12.

Који је у болести просвијетљен био крштењем, не може се произвести за презвитера, јер вјера његова није из освједочења, него из неопходности; моћи ће само бити примљен, ако послије покаже ревност и вјеру, или због недостатка људи.

(Ап. 46, 47, 49, 50, 61, 75, 80; I вас. 2, 9; II вас. 7; трул. 95; лаод. 3, 13, 47; сардик. 10; картаг. 45; прводр. 17; Василија вел. 1, 5, 89; Кирила алекс. 4, 5; Григор. ниск. 1, 4).

— Неки су одлагали да се крсте ради тога, по ријечима Зонаре у тумачењу овога правила, што су хтјели слободније живјети и не бити везани јеванђеоском стегом, те обољевши и бојећи се смрти, тада би примали крштење;[13] за такве ово правило наређује, да их не треба примати у чин, јер вјера њихова није из

[13] Зонар. тум., III, 89.

освједочења (ἐκ προαιρέσεως) него из неопходности (ἐξ ἀνάγκης). Непосредни повод овоме правилу била је распра, која је постојала у прво доба цркве, да ли се у опће може признавати ваљаним крштење, које је неко у болести примио, или пак треба такво крштење поновити или бар допунити, кад дотично лице оздрави. Распра је тако далеко зашла била, да крштене у болести нијесу хтјели ни признавати за праве хришћане, а то између осталога и с разлога, што такви нијесу били крштени погњурењем у воду, него само обливени. Први је одлучнијим гласом устао Кипријан у тој распри. На питање побожнога Магнуса: qui in infirmitate et languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint *legitimi Christiani* eo quod aqua salutari non loti sint, sed *perfusi?*, Кипријан је одговорио да по његовом мишљењу (mea sententia) треба такве за праве хришћане признавати.[14] У истоме Кипријановом смислу изражавају се и други оци и учитељи цркве.[15] Ово питање дакако морало је бити ријешено у овоме смислу, чим се почело уважати крштавање дјеце и утврдио се у цркви педобаптизам. Али продужавала је распра о томе, да ли се могу они, који су у болести крштени, дакле на постељи (ἐν τῇ κλίνῃ) и дошљедно само *modo adspersionis*, примити за тијем у свештени чин. Први важнији случај овога описује нам Евсевије у својој историји ријечима римског епископа Корнилија, говорећи о познатом картагенском презвитеру Новату. Казујући о опакости Новата, Корнилије спомиње, како је Новат тамо пријеваром добио презвитерско рукоположење, јер између другога он, као крштен у болести и на својој постељи облијевањем (dum jamjamque moriturus creditur, *in ipso in quo jacebat lectulo perfusus)*, није имао никаква права да буде рукоположен.[16] Ово се догађало у половини III вијека, — али се распра о томе продужавала и касније. Неокесаријски оци правилом овим својим ријешише ту распру за цркву у Кападокији. Први васељенски сабор сличну је наредбу издао својим 2. правилом. А тијем што је ово неокесаријско правило примљено васељенском црквом (трул. 2), наредба истога правила по овоме питању постала је опћецрквеном.

Правило ово допушта изнимку само тада, кад дотични који је био крштен у болести, покаже да ревносно испуњава божје заповиједи и да је тврд и искусан у вјери (ап. 80 и тумачење), и кад је при томе оскудица у таквим људима, који имају све законом прописане каквоће за кандидате свештенства.

---

14. Ep. 76.

[15] Augustin. de adult. conj. lib. I., confess. lib. 4, c. 4. — Cyrill. alex. in Joann. 11, 26.

[16] Hist. eccl. VI, 43.

Правило 13.

Сеоски презвитери не могу принашати жртве у градској цркви, кад је присутан епископ, или градски презвитери, а тако исто ни давати хљеб и путир у вријеме молитве; ако су пак они одсутни, а један је сеоски презвитер позван био у град ради молитве, нека тада даје хљеб и путир.

(Ап. 15; I вас. 15, 16; IV вас. 6).

— Као што су епископи дијелили се на градске и сеоске, тако су се и презвитери дијелили на презвитере градске (*πρεσβύτεροι πόλεως*) и презвитере сеоске (*ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι*), и као што су сеоски епископи према градским имали ограниченија права, тако је то исто било и међу сеоским и градским презвитерима. По наредби 6. правила IV васељ. сабора нико није могао бити рукоположен без назначења (*ἀπολελυμένως*, absolute) за једно одређено мјесто службе, — и ми смо у тумачењу истога правила видјели одлучност, којом се то забрањује, и како се ништавим (*ἄκυρον*) сматра сваки противни томе поступак. Према тој наредби, сваки је презвитер могао правно вршити службу само у ономе мјесту, за које је био рукоположен Презвитери сеоски према мјесту своје службе имали су ограниченија права од градских презвитера, те и правило им ово наређује да знаду своје границе и да не присвајају себи права градских презвитера, служећи у градским црквама и то у присуству епископа и градских презвитера, јер, по опасци Валсамона у тумачењу овога правила, то води к нереду (*εἰς ἀταξίαν*) и омаловажењу и увриједи епископа и градских презвитера, као да су они у нечему криви.[17] Само у случају да нема ових послједњих, а позову сеоског презвитера да служи, тада тек он може то да учини, али и то са дозволом надлежнога епископа. И ово могу да чине у оваквом случају само презвитери, који су из исте епархије и подручни су истом епископу, коме су подручни и градски презвитери, а у туђој епархији већ то по опћим правилима не могу учинити, него само у одређеним приликама.

Правило 14.

Али хорепископи су постављени по примјеру седамдесеторице; па као саслужиоци епископа и радиљиховога

[17] Ат. синт. III, 91.

старања о сиромасима, могу из почасти да приносе жртву и у градској цркви.

(I вас. 8; VII вас. 14; анкир. 13; антиох. 8, 10; лаод. 57; Васил. вел. 89).

— Што 13. правило овога сабора забрањује сеоским презвитерима наспрам градских презвитера, то допушта хорепископима наспрам градских епископа, на име, да могу слободно служити и у градској (епископској) цркви, јер су саслужиоци (*συλλειτουργοί*) епископа и ради почасти, која им припада по положају њиховом у црквеној јерархији, — а и ради тога, каже правило, што су они постављени по примјеру седамдесеторице (*εἰς τύπον τῶν ἑβδομήκοντα*) апостола. На ово пошљедње чини слиједећу потпуно основану опаску архим. Іоаннъ: „Хорепископи се тако зову свакако да се разликују од главних епархијских епископа, који су нашљедници дванаесторице апостола; али ова се разлика може узети тек само према уредби црквене управе, у којој су хорепископи имали нижи положај од епархијских епископа, јер по свештеноме достојанству и по духовним епископским правима нема никаква разлога дијелити хорепископе од осталих епископа, пошто и хорепископи су имали на себи епископско достојанство као и други епископи, — а сви су епископи једнако нашљедници светих апостола“.[18]

Правило 15.

По правилу мора бити седам ђакона, ма колико велик да је један град. Увјерићеш се о томе из књиге апостолских дјела.

(I васељ. 18; трул. 7, 16; лаодик. 20).

— Како треба разумијевати ово правило растумачено је у 16. правилу трулскога сабора.

[18] Сп. д. I, 371.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ТРЕЋЕГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА, ГАНГРСКОГА.

Правило 1.

Који куди брак и гњушава се жене, која са мужем својим спава, а вијерна је и побожна, те је кори, као да она не може у царство божје ући, нека је анатема.

(Ап. 5, 51; трул. 13; гангр. 4, 9, 10, 14).

— Као што знамо, сабор је овај држан противу шљедбеника *Евстатија*, епископа севастијског, који су проповиједали протујеванђеоски аскетизам, и сва правила овога сабора изазвана су лажним учењем евстатијана и осуђују у појединости сваку тачку тога учења, предавајући *анатеми* (ἀνάθεμα ἔστω) свакога, који слиједи томе учењу, а то значи, да мора одмах бити коначно искључен из цркве.

Ово (1.) правило осуђује лажно учење евстатијана о браку. У тумачењу 51. ап. правила ми смо видјели, како су у самоме почетку цркве поједине гностичке секте, полазећи са лажног појма о материји, а по дуалистичким (добра и зла) својим начелима, осуђивали између другога и брак. Сатурнин на примјер учио је, да је сотона измислио брак[1]. Евстатијани учили су исто као и гностици, да је брак грјешна ствар и да се сваки хришћанин мора клонити брака, оснивајући у осталом то своје учење не на дуали-

[1] Epiphan. haeres. 23, 2: „Jam uxores ducere, liberosque gignere ab Satana esse circulator idem pronuntiat.“ 23, 5: „nuptias non ab Satana sed a Deo derivatas esse primum Dominus iste testatur“. Iren. adv. haer. 1, 22; „nubere et generare a Satana dicunt esse.“ Овако су учили о браку и други јеретици, као што нам свједочи исти Епифаније haer. 61. (adversus apostolicos), haer. 67. (adversus hieracitas).

стичким гностичким начелима, него на свом изврнутом схваћању познатих мјеста у св. писму о уздржности.

Правило 2.

Који осуђује и као да не може имати паде на спасење онај, који побожно а проникнут правом вјером једе месо, а уздржава се при томе од једења крви, од идолскога приноса и од удављеногa, нека је анатема.

(Ап. 51, 53, 63; трул. 67; анкир. 14; Василија вел. 86.)

— Потврђују се овим правилом наредбе 51. и 63. ап. правила.

Правило 3.

Који наговара роба, да под изговором побожности презире свога господара, да се уклања од службе и да није дужан добром вољом и са сваким поштовањем служити своме господару, нека је анатема.

(Ап. 82; IV васељ. 4; трул. 85; картаг. 64, 82; Василија вел. 40, 42)

— Правило се ово тиче доба кад је још ропство постојало, а истим се правилом потврђује наредба 82. ап. правила.

Правило 4.

Који тврди у погледу једног ожењеног презвитера, да не треба, кад такав свршава литургију, примати причешће од њега, нека је анатема.

(Ап. 5; I вас. 3; трул. 13, 48; гангр. 1, 9, 10; картаг. 4).

— Учећи да се треба клонити брака, јер је ствар грјешна, евстатијани су још више морали сматрати то грјешним код свештених лица, те ако такво грјешно лице, као што је свештеник који је ожењен, служи литургију, та литургија по мишљењу евстатијана, није света, није света жртва, коју је он примио, и дакле не треба примати причешће од таквог свештеника. О законитости свештеничкога брака мн смо довољно говорили у тумачењима 5 ап. правила и 13. правила трулскога сабора, — а правило ово гангрско осуђује евстатијане па и свакога другога, који не признаје свештенички брак законитим дјелом.[2]

[2] Испор. у архим. Јоанна сп. д. I, 376. бил. 428.

Правило 5.

Који учи, да треба презирати дом божји и зборове, што у њему бивају, нека је анатема.

(Трул. 80; гангр. 20; сардик. 11).

— На основу буквално схваћених ријечи св. писма да се може Богу молити на свакоме мјесту (I Тим. 2, 8), евстатијани су учили, да не требају цркве, и да није ништа служба што у црквама бива, — и противу овога је издано ово правило.

Правило 6.

Који обишавши цркву, хоће сам да врши црквену службу, те презирући цркву, хоће да предузимље оно, што тек у цркви може бити, а нема ту презвитера са опуномоћењем епископа, нека је анатема.

(Ап. 31, 47; II вас. 6; III вас. 3; IV вас. 18; трул. 31, 34; антиох. 2, 5; сардик. 14; картаг. 10, 11; прводр. 13, 14, 15; Васил. вел. 1).

— Порекавши значај православноме божјем храму (*τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ*, гангр. 5), евстатијани су сматрали себе изабранима и светима, те су се сами скупљали у своје вјерске зборове и ту су сами обављали дотичне службе (*ἐκκλησιάζωντες*) по својим изврнутим појмовима о служењу Богу, сматрајући да они у тим својим зборовима управо врше, што би морала црква да врши. При тим својим зборовима евстатијани су ту имали и своје презвитере, који су свакако морали бити нежењени, то јест, који се нијесу женили или су растављени били од својих жена ради гњушања брака у опће, а свештеничког брака посебно (гангр. 1, 4); али ти презвитери као такви, били су незаконити презвитери (лажни свештеници, ап. 47), који су дакле незаконито вршили своју службу и били су ту без приволе надлежнога православнога епископа (ап. 31. и паралелна правила). Ово вршење црквене службе засебно и независно од законите више црквене власти (*ἰδίᾳ, κατ' ἰδίαν ἐκκλησιάζοι*) у правилима се зове *παρασυναγωγή* (самочинное собрище, Вас. вел. 1), — и противу тога је издано ово правило.

Правило 7.

Који хоће да себи узимље плодове, што се цркви приносе, или да их дијели лицима која нијесу на служби

цркве, и то без знања епископа или онога, коме је надзор над истима повјерен, те не ће да поступа по упуству његовом, нека је анатема.

(Ап. 4, 38, 41; IV вас 26; трул. 35; VII вас. 11, 12; анкир. 15; гангр. 8; антиох. 24, 25; картаг. 26, 33; прводр. 7; Теоф. алекс. 10; Кирила алекс. 2).

Правило 8.

Који дијели или прима плодове (што се цркви приносе) без епископа, или онога, који је постављен да управља приносима, нека је анатема и тај који тако дијели и онај који прима.

(Ап. 4, 38, 39, 41; IV вас. 26; трул. 25; VII вас. 11, 12; анкир. 15; гангр. 7; антиох. 24, 25; картаг. 26, 33; прводр. 7; Теоф. алекс. 10; Кирила алекс. 2.)

— Оба ова правила (7. и 8.) успостављају и потврђују наредбе ап. правила (4., 38., 39. и 41.) да се без епископа не смије руковати црквеним иметком, те осуђују евстатијане, који су поступали противно.

Правило 9.

Који се предаје дјевичанству или уздржности не с тога, што је дјевичанство по себи добро и свето, него што се гњушава брака, нека је анатема.

(Ап. 5, 51; I вас. 3; IV вас. 16; трул. 13, 40, 48; гангр. 1, 4, 10, 14; картаг. 4.)

Правило 10.

Који проводи дјевичански живот ради Господа, пак се зато узноси пред онима, који су ожењени, нека је анатема.

(Ап. 5, 51; I вас. 3; IV вас. 16; трул. 13, 40, 48; гангр 1, 4, 9, 14; картаг. 4).

— У 1. правилу овога сабора ми смо већ видјели, како су евстатијани осуђивали брак, као ствар нечисту за хришћане. Полазећи са тога гледишта они су препоручивали свима да живе у дјевичанству, и да се никада не жене. Дјевичанство је по себи

добро и свето (*καλὸν καὶ ἅγιον*), али оно мора да је са побожношћу и смиреношћу,[3] а не треба се њим узносити, као што су то чинили евстатијани, — и противу овога су издана ова два (9. и 10.) правила.

Правило 11.

Који презире оне, који по вјери приређују агапе и на исте у част Господа позивљу браћу, па не ће да се позивима одазове, јер све то он омаловажава, нека је анатема.

(Трул. 74; лаод. 27, 28; картаг. 42.)

— *Агапе* (*ἀγάπαι*) о којима се спомиње у овоме правилу, нијесу биле оне исте, о којима говоре 27. и 28. правило лаодикијскога сабора, него су то биле трпезе, које су богати са разним јелима приређивали (*τῶν πλουσίων χορηγούντων τὰ βρώματα*) и на које су сиромахе позивали, а у част Господа. Евстатијани су бранили својима да иду на те трпезе и осуђивали су исте трпезе, сматрајући да то понижава хришћане, и да то није у част Бога. Противу оваквог учења евстатијана о тим трпезама издано је ово правило.

Правило 12.

Који човјек, ради тобожњег вјежбања у добру носи груби огртач, па као да је због тога праведан, осуђује оне, који побожно носе свилене хаљине и служе се свима опћег и обичног одијела, нека је анатема.

(Трул. 27; VII вас. 16).

— Евстатијани, полазећи са свог погрјешног гледишта на вјежбање у добру (*ἄσκησις*), учили су да треба носити грубо одијело (*ῥακενδυτεῖν*), које се у правилу зове *περιβόλαιον* (amiculum, pallium) и који су носили неки филозофи над другим одијелом, да тијем покажу презрјење сваке раскошности, као што су то и евстатијани хтјели да покажу. Нарећујући ово за своје шљедбенике, евстатијани су уједно учили да треба презирати оне, који носе *τοὺς βήρους*, то јест од свиле отка́не хаљине (*σηρικὰ ὑφάσματα*, ex serico contextas vestes), као што су то обично носили у свечанијим приликама православни епископи и свештеници. Ову хаљину, за коју Зонара каже да се у његово доба звала *ὁλόβηρα*,

[3] Испор. Clemen. rom. I ep. ad Corinth. c. 38. — Ignat. antioch. ep. ad Polyc c. 5.

гангрско ово правило не осуђује, ако се она носи побожно и као што приличи свештеничком чину, него, оно осуђује евстатијане и друге, који коре дотичне, који побожно (εὐλαβῶς) носе такву хаљину, као да у томе гријеше.[4]

Правило 13.

Која жена, ради тобожњег вјежбања у добру, промијени одијело, и умјесто обичног женског одијела, узме мушко, нека је анатема.

(Трул. 62).

— Евстатијани су, као што знамо, сматрали на брак, као на грјешну ствар (гангр. 1, 4, 9, 10, 14), и према томе нијесу правили разлике између мушких и женских, него су сматрали све равнима. Да даду израза томе, они су препоручивали својим женскињама, да ради тобожњег вјежбања у добру (διὰ νομιζομένην ἄσκησιν) имају умјесто свог женскога, носити мушко одијело, које су они носили и које је било онај περιβόλαιον, о коме се говори у 12. правилу овога сабора. Гангрски оци осуђују ово, — а основом ове осуде служило је то, што је учење цркве било, да је грјешна пред Богом овака ствар. Већ у старозавјетном св. писму ово је осуђено било. Жена да не носи мушког одијела, нити човјек да се облачи у женске хаљине, јер је гад пред Господом Богом ко год то чини, — читамо у 5. Мојсијевој књизи (22, 5). А ово је било учење и свију отаца цркве.[5]

Правило 14.

Која жена остави свога мужа и хоће да се уклони, јер се брака гњушава, нека је анатема.

(Ап. 5, 48, 51; трул. 13, 87; гангр. 1, 4, 9, 10).

— Са евстатијанског гледишта на брак, жене су морале остављати мужеве своје и раскинути брачну свезу. Овакве

[4] Зонар. и Валсам. тум. III, 108—109. Beveregi. in h. c., p. 185—186.

[5] Tertull. de spectacul. c. 23. — Cyprian. ep. 61. ad Euchratium. — Ambros. ep. 15. ad Irenaeum. Валсамон у тумачењу овога правила (III, 109) опажа слијеђеће: „Добро су оци додали: ради тобожњег вјежбања у добру; јер женскиња која то учини (т. ј носи мушко одијело) не лицемјерно и привјеваром, него у истини и ради истинитог и правог вјежбања у добру, не само што не потпада анатеми ради тога, него заслужује још и похвалу; јер су многе жене прешле у мушком одијелу сав пут вјежбања у добру и постигле су спасење, као св. Меланија, св. Евгенија и друге.“ О овоме читамо и у архим. Јоанна сп. д. I, 381. бил. 432.

жене, које би то урадиле, правило ово осуђује, — а основа ове осуде приведена је у тумачењу 87. трулскога правила.

Правило 15.

Који остави дјецу своју и не храни их, и не упућује их колико може у потребитој побожности, него их напушта под изговором вјежбања у добру, нека је анатема.

(Картаг. 35).

— Дјеца су према својим родитељима плод њихове љубави и крв од крви њихове. Према томе, сам божански закон налаже родитељима дужност, да се старају о издржавању своје дјеце и о свестраном образовању њиховом (Ефес. 6, 4. I Тим. 5, 4. 8. 10. I Мојс. 18, 19. V Мојс. 4, 10. 6, 7.) Међу тијем евстатијани нијесу се хтјели ни мало на то освртати, него су учили своје, који су дјеце имали, да напусте дјецу и нека се одаду аскетичком животу, старајући се о себи самима, — и за ово сабор их предаје анатеми, као што и заслужују.

Правило 16.

Која се дјеца под изговором побожности уклањају од својих родитеља, особито кад православно вјерују, и не одају својим родитељима заслужену част, сматрајући у опће часнијом своју ону побожност, нека су анатема.

(Гангр. 1, 14, 15).

— Као што је противно божјем закону да родитељи своју дјецу напуштају под изговором лажно схваћене побожности, о чему говори 15. правило овога сабора, тако је исто противно томе закону, кад дјеца под истим изговором остављају своје родитеље и не одају им дужно штовање. Поштуј оца и матер, и који псује оца или матер смрћу да умре, — заповиједа свето писмо (Мат. 15, 4. Марк. 7, 10. Ефес. 6, 2. II Мојс. 20, 12. 21, 15. 17. III. Мојс. 20, 9). Ово поштовање својих родитеља дјеца су дужна свето чувати не само тада кад родитељи им православно вјерују, него и тада кад они и не би православно вјеровали, јер ријечи у правилу *μάλιστα πιστῶν* показују, да правило подразумијева и *ἀπίστων*,[6] и дакле дјеца су дужна штовати своје родитеље и помагати им, без сваког обзира на њихово вјеровање, нити икаква побожност смије послужити изговором за дјецу, да не штују своје

[6] Зонар. тум., III, 112.

родитеље, што не вјерују као она, јер љубав к својим родитељима потиче из вјечнога закона, а побожност, која пориче ту љубав, тијем гази вјечни закон и лажна је побожност. Евстатијане, који су презирали овај божји закон о поштовању родитеља, правило предаје анатеми.

Овакво тумачење овога (16.) гангрскога правила потиче природно из самога текста правила. Зонара и Валсамон ријечи у правилу: *προτιμωμένης δηλονότι παρ' αὐτοῖς τῆς θεοσεβείας* (а које смо ми превели: сматрајући у опће часнијом своју ону побожност) схватили су друкчије, те кажу, да *θεοσεβεία* мора стојати над љубављу к родитељима, јер ако родитељи не вјерују православно (*ἐὰν γὰρ κακόδοξοι ὦσιν οἱ γονεῖς*), тада их се дјеца морају клонити, и сматрати побожност часнијом од штовања родитеља (*καὶ προτιμᾷν τῆς ἐκείνων τιμῆς τὴν θεοσεβείαν*, et illorum honori divinum cultum praeferre).[7] По овим коментаторима дотјеран је и у Книга Правилъ пријевод поменутих ријечи, те је ту стављена засебна (додата правилу) ставка: Впрочемъ правовѣріе да будетъ ими соблюдаемо предпочтительно.[8] Ми нијесмо усвојили мишљење о овоме речених коментатора главно с тога, што не би знали како довести у склад овакво тумачење оних ријечи са ријечима у правилу *μάλιστα πιστῶν*, а које ријечи показују, као што смо горе по истоме Зонари навели, да правовѣріе (*θεοσεβεία*) дјеце никако не може ослободити их од дужности да штују своје родитеље с тога, што ти родитељи случајно не вјерују православно. У Крмчији много боље, него у Книга Правилъ, пријевод одговара изворном тексту правила: „Аще которая чада родители свои, паче же вѣрныя сущя, оставльше отходятъ извѣтомъ благовѣрія, и подобныя чести не воздаютъ родителемъ своимъ, честнѣе творяще *мнимое* отъ нихъ благочестіе, да будутъ прокляты".[9] Овакав пријевод одговара потпуно нашем тумачењу овога правила.

Правило 17.

Која жена, ради тобожњег вјежбања у добру, осијече косу, коју јој је Бог дао, да се сјећа своје потчињености, те тиме повриједђује заповијед потчињености, нека је анатема.

(Гангр. 1, 13, 14).

---

[7] Ат. синт. III, 112—113.

[8] Сп. изд. стр. 241.

[9] Сп. изд. I, 59.

— Правило каже, да жене не смију косу своју сјећи, јер да је то знак њихове потчињености (τῆς ὑποταγῆς). Овако учи и ап. Павао у својој првој посланици Коринћанима (11, 3 и сл.). Пошто су евстатијани учили, да жена не треба с човјеком да живи, јер је брак грјешна ствар, а тијем по себи сама престаје потчињеност жене мужу, и дакле жене могу слободно косу стрићи као и људи, јер су им равне, то противу тога је ово правило и издано.

Правило 18.

Који, ради тобожњег вјежбања у добру, пости у недјељу, нека је анатема.

(Ап. 66; IV вас. 16; трул. 55; анкир. 14; лаод. 29, 49, 51).

— Евстатијани су учили, да треба постити недјељом, јер је тај дан жалосна по њиховом мишљењу успомена, кад је ослобођена материја, те је услијед те слободе она постала још грјешнијом. Учење цркве о овоме ми смо видјели у тумачењу 66. ап. правила, које гангрски сабор овим својим правилом потврђује.

Правило 19.

Који се одао вјежбању у добру, и тијем се узноси, па без тјелесне потребе не обдржава постове, који су за све предани и које црква чува, а налази се при томе у пуној свијести, нека је анатема.

(Ап. 69; трул. 29, 56, 89; лаод. 49, 50, 51, 52; Дионис. ал. 1; Петр. алекс. 15; Тимот. ал. 8, 10).

— Евстатијани су држали да су већ постигли савршенство у своме животу и у вршењу добра, те с тога да они не требају постити у оне дане, кад је црква заповиједала да се пости ради покајања и опроштаја гријехова. И ово се евстатијанско учење овим правилом осуђује и потврђује наредба 69. ап. правила.

Правила 20.

Који дрско и што се гњушава, осуђује зборове у част мученика, или службе, које при истим зборовима бивају и успомене св. мученика, нека је анатема.

(Ап. 31; IV вас. 4; трул. 31, 80; гангр. 5; антиох. 5; сардик. 11; картаг. 83).

— Ово правило стоји у свези са 5. правилом овога сабора, — а спомињу се мученици и успомене њихове (*τὰς μνήμας τῶν μαρτύρων*) с тога, што службе црквене већим дијелом су се обављале над гробовима мученика.

Правило 21.

И ово ми све прописујемо, не да искључимо опе, који су накани по светоме писму да се вјежбају у добру у цркви божјој, него оне, који под плаштом вјежбања у добру гордост своју исказују, који се узносе над онима, што простије живе, и који противу светога писма и црквених правила уводе новштине. Према томе, ми цијенимо дјевичанство, које је са смиреношћу скончано, ми уважавамо уздржност, кад она бива достојанствено и са побожношћу, ми одобравамо уклањање од свјетовних послова, кад је са смиреношћу, ми почитујемо часну брачну свезу, ми не осуђујемо богаство, које је по правди и са доброчинством, ми похваљујемо простоту и умјереност у одијелу, које без многих уреса служи да се тијело покрије, а осуђујемо, кад се у одијевању тежи изнежености и раскошности; ми одајемо пуну част божјим домовима и сматрамо светима и кориснима зборове, што у њима бивају, не ограничавајући у осталом побожност само на те домове, него почитујемо и свако друго мјесто, које је подигнуто у божје име; ми уважавамо заједничку службу, која бива у цркви ради опћега добра, и похваљујемо обилата доброчинства браће, која по предању бивају средством цркве у корист сиромаха, и, да једном ријечју све кажемо, ми желимо, да буде очувано у цркви све, што јој је предано светим писмом и апостолским предањем.

(Ап. 31, 51, 53; IV васељ. 4; трул, 27, 80; VII васељ. 16; гангр. 5, 20; антиох. 5; сардик. 11; картаг. 83).

— Ово је правило опћи закључак свију сада изложених (20) правила истога сабора. Гангрски оци у својој саборској посланици говоре подробно о лажном учењу Евстатија и његових шљедбе-

вика (евстатијана), и ту по реду спомињу поједине тачке тога учења.[10] У својих 20 правила исти оци посебно предају анатеми сваку од тих тачака; а у овоме (21) правилу поводом тога учења излажу опћа правила за сваког православног хришћанина.

Пошто су евстатијани проповиједали најстрожији аскетизам, схваћајући га једнострано и противно учењу цркве, то гангрски оци одмах у почетку правила кажу, да вјежбање у добру (ἄσκησις) може бити само у правој Христовој цркви, а не ван цркве, и да оно мора бити онако, како то св. писмо прописује, и тада је то вјежбање у добру света и Богу угодна ствар, — те колико оци уважавају и цијене оне, који у истини и побожно то чине, толико исто они осуђују, кад се то чини противно светоме писму и црквеним правилима и кад се под плаштом вјежбања у добру истиче гордост људска, руши се утврђени ред у животу цркве и уваћају се у цркву *новштине* (καινισμούς). Истакнувши ово у опће противу евстатијанског мишљења о вјежбању у добру, оци у овоме своме правилу издају неколике напомене, које су имале да у напријед као правила важе, и то:

1. треба уважавати дјевичанство (παρθενίαν), кад је са смиреношћу скопчано, и кад се то не износи, као нека особита своја заслуга пред другима;

2. треба одобравати уздржност (ἐγκράτειαν), кад то бива достојанствено и побожно, и кад се то чини искрено и у хришћанској намјери;

3. уклањати се од свјетовних радња и предавати се усамљеничком животу добро је, али то мора бити у доброј намјери и смирено;

4. брак је Богом установљен и частан, те га треба поштовати;

5. богаство не треба осуђивати, ако је поштено стечено и ако је скопчано са доброчинством према сиромасима;

6. простота и умјереност у одијелу похвална је ствар;

7. свака раскошност и изнеженост у одијевању достојна је осуде;

8. свете цркве треба у свој пуноћи поштовати, а тако исто и свако друго мјесто, које је подигнуто у част и име божје, те братске зборове, који ту бивају, треба уважавати и на исте долазити;

9. треба поштовати као што приличи заједничку службу (συνέλευσιν), која се држи у свакој цркви, а за добро свију људи и свега свијета, и

[10] Напечатана је у ат. синт. III, 98—100.

10. треба уважавати кад дотични имућнији људи пружају од свога иметка помоћ сиромашној браћи и кад то они чине сходно предању (*κατὰ τὰς παραδόσεις*) средством цркве.

Ово оци изложише у том свом правилу, те понављају и на крају оно што казаше у почетку, а на име, да цркву свету треба чувати од новштина и да увијек треба настојати, да се уздржи у њој светим и непомичним оно, што прописује свето писмо и апостолско предање, — јер иначе ће се отворити пут евстатијанству и сличним евстатијанству вјерским друштвима, која већ име цркве не могу носити.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ЧЕТВРТОГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА, АНТИОХИЈСКОГА.

Правило 1.

Сви они, који се усуде повриједити наредбу светог и великог сабора, који се сакупио у Никеји у присуству благочастивог и Богу омиљеног цара Константина о светоме празнику спасоносне Пасхе, имају бити одлучени и искључени из цркве, ако по тежњи својој к свађи буду се упорно противили доброј оној установи. И ово је овдје речено у погледу свјетовњака. А ако се који из предстојника црквених, епископ, или презвитер или ђакон, послије ове наредбе усуди на саблазан народа и на узнемирење цркава по своме поступати и светковати Пасху заједно са јудејима, таквога свети сабор још сада већ сматра одијељеним од цркве, јер не само што је себе у гријех увалио, него је био узроком, да се и многи други покваре и изопаче; при чему свети сабор свргава са свештене службе не само њих, него и оне, који послије њихова свргнућа усуде се опћити с њима. И ти свргнути имају се лишити и извањске части, коју су по светоме чину и божјему свештенству уживали.

(Ап. 7, 64, 70, 71; II васељ. 7; трул. 11; лаод. 7, 37, 38; картаг. 34, 51, 73, 106).

— Да су евионити (јудеохришћанска секта из II вијека) светковали празник пасхе онога дана, кад је то заповјеђено било

јудејима под пријетњом проклества (II Мојс. 12, 6. 14. 18. III Мојс. 23, 5. V Мојс, 27, 26), дакле *четрнаестога* дана првога мјесеца (нисана), видјели смо у тумачењу 7. ап. правила. Ово евионитско вјеровање, да баш тога дана, *ма који то седмични дан био*, треба онај празник светковати, дијелили су и многи други хришћани истока, који су иначе, у опће говорећи, православни били, и то поглавито у црквама Мале Азије. На западу, а посебно у римској цркви утврдио се био обичај светковати исти празник прве *недјеље* (die Dominico, *Κυριακὴ ἡμέρα*) послије четрнаестог дана онога првог мјесеца. Малоазијски хришћани позивали су се на ап. Јована, Филипа и на неке апостолске ученике, те су сматрали да, слиједећи примјеру Христовом, кад је Он са својим ученицима држао пасху, морају и они оног истог дана држати успомену смрти Његове (*πάσχα σταυρώσυμον*), и то на слични начин, као што је то Христос учинио. Ради тога су они приређивали нарочиту вечеру, коју су стављали у свезу са вечером Господњом, и то у исто вријеме кад су и Јудеји своју пасху држали, дакле 14 дана првога мјесеца, те су тада и прекидали пост страсне седмице. Продужили би послије тога опет постити до трећега дана, и тада би славили васкрсење Христово (*πάσχα ἀναστάσιμον*), без обзира на то, да ли је тај трећи дан падао у недјељу или у други који седмични дан. Вјерујући да тиме они потпуно правилно поступају, сматрали су на обичај западне цркве као на новштину, која је противна историјској истини. Западна црква са своје стране бранила је свој обичај опћом слободом хришћана, да нијесу дужни држати се јудејског обредног закона. По њиховом тврђењу, ако хришћани нијесу обвезани да светкују јудејску суботу, тијем мање они могу бити обвезани да светкују јудејску пасху, јер ап. Павао није само у опће дао хришћанима слободу у светковању одређених дана, него је то и посебно нагласио у погледу пасхе (I Кор. 5, 7). При чему је и немогућно за хришћане, да у свему слиједе јудејској пасхи, пошто се не могу чувати сви они обреди, који при тој пасхи бивају, као што те обреде нијесу чували ни малоазијски хришћани. Најпослије западна је црква сматрала још са свијем самовољним и забрањеним чином прекидање поста страсне седмице, као што су то малоазијски хришћани чинили, јер тај пост по апостолскоме предању смије престати само на дан Христова васкрсења (Трул. 89., Дионис. алек. 1). — Поводом ове разлике између малоазијских цркава и западне цркве развио се велики спор, који је неколико вијекова трајао и у коме спору они, који су слиједили малоазијском обичају о времену светковања Христовог васкрсења,

названи су *четрнаестодневници*, о којима смо ми говорили у тумачењу 7. правила II васељенског сабора.

Први јавни говор о овоме питању бива првих година друге половине II вијека, кад се Поликарп, епископ смирнски, налазио у Риму, да се са епископом римским Аникитом споразумје о разним предметима црквенога живота, о којима су постојала различита мишљења између азијских и западних цркава. Тада се дирнуло питање и о времену светковања Христова васкрсења, и колико Поликарп, толико исто и Аникита, сваки са своје стране бранио је обичај своје цркве, тако да до споразума у томе нијесу могли доћи, јер ни један ни други нијесу хтјели попустити, позивљући се сваки за себе на апостолско предање у својој цркви. Растадоше се ипак епископи у братској љубави, остајући сваки при своме обичају. Али мало времена послије покренуто је опет ово питање, и то са доста јаком оштрином. У Лаодикији повели су се спорови о томе, и Мелитон, епископ сардски (у Лидији), изда поводом тога један спис у заштиту обичаја малоазијских цркава (*περὶ τοῦ Πάσχα*). Ово је дало повода многим саборима, од којих се већина изразила у корист обичаја западне цркве. Кад је дознао за то епископ римски Виктор (189—199), он напише неколико писама малоазијским црквама, и у некима од тих писама пријети одлучењем дотичним епископима, ако не приме и не признаду практику западне цркве. Пријетња ова раздражила је све малоазијске епископе, и у име свију њих Поликрат, епископ ефески, напише оштри одговор Виктору изјављујући, да они не намјеравају одступити од апостолског предања и да презиру пријетње. Послије овога Поликратова одговора још су се више раздражиле страсти, и до злих би пошљедица дошло било по мир црквени, да се није срећом уметнуо у ствар Иринеј, епископ лионски, ученик Поликарпов, а по поријеклу из Мале Азије. Он напише једно писмо Виктору и у истоме писму исказује се за обичај западне цркве, да пасху хришћанску треба светковати у недјељу, али уједно даје благу опомену Виктору (Victorem tamen decenter admonet), да ради оваквих обредних разлика, каквих је сличних много постојало од самога почетка цркве, не треба рушити мир цркве и братску заједницу.[1] Авторитетни глас Иринијев успио је ублажити духове и мир цркве није био поремећен.

Спорови су о дану светковања пасхе престали били за дуго, и свака је црква слиједила своме обичају. Подигнуто је било ово

[1] Види Euseb. hist. eccl. 5, 23. 24. Испор. Walch, Historie der Ketzereien I, 666—685. Hefele, Concilieng. I, 86—101.

питање опет 325. године на првом васељенском сабору. Сабор је узео у претрес ово питање у намјери, да једном опћом одлуком дуприједи сваки могући спор о томе и да једноликост буде и у томе у свој цркви. У смислу 7. ап. правила утврђено је најприје, да се хришћанска пасха не смије светковати у онај дан, кад јудеји светкују своју пасху. Утврђено је даље у смислу новозавјетног учења о седмоме дану, да се хришћанска пасха има светковати увијек у недјељу. Утврђено је најпослије, да за равнање времена у години, када се има светковати хришћанска пасха, мора увијек служити прва ужба послије прољетне равнодневице. На основу овога проглашена је овако одлука о томе: 1) хришћанску пасху морају сви светковати у недјељу, 2) та недјеља мора падати послије прве ужбе послије прољетне равнодневице и 3) ако се случи да у ту исту недјељу падне и јудејска пасха, тада се хришћанска пасха има светковати слиједеће недјеље. Властар у својој синтагми овако о томе пише: „Четири су одредбе на које треба неопходно пазити у погледу наше пасхе, од којих двије садржи апостолско правило, а двије воде почетак свој из неписанога предања. *Прво*, ми морамо светковати пасху послије прољетне равнодневице (*μετὰ ἰσημερίαν ἐαρινήν*), *друго*, не смијемо је светковати заједно с јудејима, *треће*, не одмах послије равнодневице, него послије прве ужбе, која је послије равнодневице (*μετὰ τὴν πρώτην μετ᾽ ἰσημερίαν πανσέληνον*) и *четврто*, а послије те ужбе не иначе, него у први дан седмице.“[2] — И ова одлука никејскога сабора постала је обвезном за сву цркву; а по истој се равна и данас наша православна црква.[3]

Да се не би догађали у напријед пређашњи нереди ради дана, када се сваке године има светковати Христово васкрсење, те да би дакле сва црква у један исти дан светковала тај празник, никејски оци наредише, да александријски епископ има сваке го-

---

[2] Ат. синт. VI, 420.

[3] Римској је цркви папа Григорије XIII дао 1582. нови календар тобоже поправљени, и дакле нову пасхалију. Али по том „поправљеном“ календару латини падају у онакве погрјешке о времену светковања Христовог васкрсења, у какве православни са својим „непоправљеним“ календаром никада још пали нијесу, и то, што латини често светкују ускрс прије јудеја, а често опет са јудејима, was dem Willen des nicänischen Concils offenbar entgegen ist, опажа сам Hefele (Conciliengeschichte, I, 336). Светковали су латини, да узмемо за примјер наш XIX вијек, ускрс *у исти дан*, кад и јудеји своју пасху, 1805. 1825. 1853. 1854. године, а *прије* јудејске пасхе светковали су га 1839. 1840. 1842. 1843. 1845. 1846. 1849. 1850. 1856. године. Испор. Правосл. Собес. 1859 II, 165.

дине у одређено вријеме објављивати, у који ће се дан дотичне године светковати Христово васкрсење.[4] А александријскоме је епископу то повјерено било, јер су у Египту највјештији тада били у рачунању времена.[5] Кључем за то када ће се имати светковати васкресење Христово узет је 19 годишњи мјесечни круг, онај исти који је важио у Александрији, и послије кога ужбе и мијене мјесеца падају у оне исте дане мјесеци, кад су прије биле. Ужба послије прољетне равнодневице у течају тога 19-годишњега круга бива у различне дане мјесеца марта и априла, и то од 21. марта до 18. априла (*ἀπὸ τῆς κά. του Μαρτίου μέχρι τῆς ιή. τοῦ Ἀπριλίου*). Између тога времена бива и јудејска пасха, то јест, у један од тих 39 дана пада 14. дан првога мјесеца, или прва прољетна ужба. А пошто је утврђено да хришћанска пасха не може заједно бити са јудејском, него послије ове у прву недјелу, то може хришћанска пасха да буде и послије 18. априла; и кад би се догодило да јудејска пасха падне баш у тај дан (18. априла) а то је случајно недјеља, тада хришћанска се пасха светкује 25. априла, у слиједећу недјељу. Али бива и то, да јудеји не обраћају нужну пажњу на онај сувишни број дана послије одређенога броја кретања мјесеца, те држе своју пасху кадгод и прије него што ће наступити потпуни 14. дан првога мјесеца, држе дакле пасху прије 21. марта, и у таквом случају, каже Властар, божанствени закон (*νόμος θεῖος*) заповиједа са свијем оставити тај мјесец и пријећи на ужбу другога мјесеца и по њој равнати дан хришћанске пасхе, да се не би светковало заједно са јудејима и да би наша пасха била чиста и слободна од јудејскога светковања, — тако да се догађало, као што се догађа и сада, да буде велики размак времена између јудејске и наше пасхе.

Сходно наредби никејскога сабора александријски су епископи

[4] Још у III вијеку постојао је обичај, да је александријски епископ сваке године о богојављењу извјештавао посебним посланицама подручне епископе у Египту о дану хришћанске пасхе и у свези с тијем о дану, кад је дотичне године имао почети велики пост. Ове су се посланице звале празничне посланице. Евсевије, Јероним и други спомињу такве посланице Дионисија александријског (248—264) и Атанасија великога († 373), које се у осталом у пијелини нијесу све сачувале. Од Кирила алекс. († 444) дошло их је до нас 29. Испор. O. Bardenhewer, Patrologie. S. 165. 238. 339. По другим областним црквама ављало се о томе сваке године од надлежних сабора (картаг. 34, 51, 73).

[5] Лав велики у писму (ер. 121) цару Маркијану пише, да су овај посао никејски оци повјерили александријском епископу, quoniam apud Aegyptios hujus supputationis antiquitus tradita esse videbatur peritia. Cf. A. Hefele, Conciliengesch. I, 330.

почели одмах послије сабора нарочитим посланицама извјештавати сав хришћански свијет о дану пасхе у дотичној години. Течајем времена ове су посланице биле замијењене особитим канонионом (*κανόνιον*, пасхалија), у коме је било побиљежено за неколико година у напријед, када ће се које године имати светковати пасха. Први такав канонион саставио је 388. године и издао Тимотије александријски. Послије Кирил александријски изда нови канонион за 95 година (од 436. до 531.), — и то се тако продужавало даље редом.

Наредба никејскога сабора о времену светковања пасхе, премда је то и била наредба једно гвасељенског сабора, није ипак могла да приволи на послушност све малоазијске цркве, тако да ми налазимо и послије тога сабора чак појединих епископа, који су ону наредбу презирали и продужавали као и прије светковати пасху у исто вријеме кад и јудеји. Против ових упорних издано је ово антиохијско правило, које прописује већ и казне, којима има подлећи сваки онај, било да је свјетовњак или свештено лице, који се не буде хтио покоравати наредби никејскога сабора.

Правило 2.

Сви они, који долазе у цркву и слушају свето писмо, али који не ће да учествују заједно са народом у молитви, или се одвраћају од светога причешћа јевхаристије по некој противштини реду, такви имају бити искључени из цркве, док се не исповједе и не принесу плодове покајања, и тада, кад узмоле, моћи ће добити опроштај. Нити треба имати опћења са онима, који су одлучени, нити одлазити у куће и молити се са онима, који се са црквом не моле, нити примати у једну цркву оне, који се туђе од зборова, што у другој цркви бивају. Нађе ли се пак који епископ, или презвитер, или ђакон, или други из клира, да опћи са онима, који су одлучени, нека буде одлучен и он, као човјек, који ред црквени помућује.

(Ап. 9, 10, 11, 12, 13, 28, 32, 33, 45, 48, 65; I вас. 5; IV вас. 11, 13; трул. 17, 66, 80; антиох. 4, 6, 7, 8, 11; лаод. 41, 42; сардик. 9, 11; картаг. 9, 10, 23, 106).

— Ми смо казали (I, 5) да је већина антиохијских правила састављена по апостолским правилима, и према томе тумачења

дотичних ап. правила служе и за антиохијска правила, која понављају или говоре о истоме предмету, о коме говоре ап. правила. У овоме се антиохијскоме правилу говори о ономе истоме, о чему је ријеч у 9., 10., 11. и 12. ап. правилу.

Правило 3.

Ако који презвитер, или ђакон, или други из свештенства, остави своју парохију и пође у другу, те преселивши се са свијем настоји за дуго времена остати у другој парохији, такав не смије више да служи, и то тијем мање, ако га његов епископ позиваше и настоји да се у своју парохију поврати, а он не послуша. Остане ли пак упоран у тој протузаконитости, треба га са свијем лишити службе, тако да не може више никада бити успостављен. Ако пак други који епископ прими једнога, који је због оваквог узрока свргнут, мораће такав епископ бити подвргнут казни од опћега сабора, јер је прекршио црквене законе.

(Ап. 15, 16; I вас. 15, 16; IV вас. 5, 10, 20, 23; трул. 17, 18; сард. 15, 16; картаг. 54, 90).

— Види тумачења 15. и 16. ап. правила.

Правило 4.

Ако је који епископ од сабора, или презвитер или ђакон од свог епископа свргнут, пак се усуди обавити какву свештену службу, коју је прије обављао као епископ, или презвитер, или ђакон, такав не само што не може више наде гојити, да на другоме сабору успостављен буде, или да се може бранити, него ће бити заједно с њим искључени из цркве и сви они, који с њим буду опћили, а особито ако буду знали за осуду изречену противу препоменутих, пак опет се с њима усуде опћити.

(Ап. 28; I вас. 5; II вас. 6; IV вас. 29; антиох. 12, 15; сардик. 3, 4, 5. 14; картаг. 29, 65; Васил вел. 88).

— Ово правило понавља и допуњује 28. ап. правило, и хоће да обезбједи и учини у свему чврстом власт сабора и епи-

скопа у суђењу: првога — кад суди епископа, и другога — када суди презвитера, ђакона и остале клирике. Одређује на име, кад је један епископ од сабора, или презвитер и ђакон од свог епископа законитим путем суђен и свргнут био, то јест, лишен свештенства, па се усуди и даље обављати какву свештену службу, да такво свргнуто свештено лице нема више никаква права да апелира на виши суд и да се ту правда и брани, нити се може икада више надати на опроштај, дакле не може се више никада надати, да ће на пређашњу службу повраћен бити. Ову осуду распростире правило и на све оне, који су знали за изречену казну противу неког свештеног лица, пак су покрај свега тога ипак ступали у опћење са таквим лицем и признавали законитим, што је оно по пређашњој служби радило. Под именом *свештене службе* (*λειτουργία*), која се спомиње у овоме правилу, не треба разумијевати само строго свештенодјејствовање (*ἱερουργίαν*) или припашање бескрвне жртве (*τῆς ἀναιμάκτου θυσίας*), него се под тијем разумјева све што је скопчано са положајем у црквеној јерархији дотичнога лица, и свега тога оно је лишено услијед изреченога противу њега свргнућа (*καθαίρεσις*).

Сматра ли један епископ, или други ко из свештенога чина, да ријешење дотичнога суда противу њега није правилно, слободно је таквоме епископу обратити се другоме вишем суду, или као што је у 12. правилу овога сабора казано, већем сабору, и ту тражити да се његова ствар подвргне новоме прегледу и према томе да се и пресуда изрече. Али за вријеме док овај виши суд не изрече своју пресуду о томе, дотични мора остати под казном, коју му је наложио нижи суд, иначе подвргава се наредби овога правила (испор. картаг. 29., сардик. 14).

Правило 5.

Ако се који презвитер, или ђакон, презрјевши свога епископа, одијели од цркве, и осебни збор сабере и олтар подигне, и епископу се противи, кад га позивље, и не ће да му се покори, ни да га послуша ни онда, кад га први и други пут позивље, такав мора са свијем свргнут бити, нити смије икакве већ службе да врши, нити пређашње своје части више да ужива. Буде ли такав и даље узбуњивао цркву и устајао противу ње, свјетовна ће га власт као бунтовника казнити.

(Ап. 31; II вас. 6; III вас. 3; IV вас. 18; трул. 31, 34; гангр. 6; сард. 14; картаг. 10, 11; прводр. 9, 13, 14, 15; Васил. вел. 1).

— Види тумачење 31. ап. правила, које се правило понавља овим антиохијским правилом. Додано је још само овдје, да дотични кривац, пошто је свргнут био (*τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς*), има бити предан свјетовној власти да га казни, као бунтовника. Ово је врло важна каноничка наредба, која показује да свјетовна власт не може подвргавати казни никаквог презвитера или ђакона, док је он још у чину, него то има право да чини црквена власт својим средствима, подвргавајући дотичнога свима оним казнама, које има право црква да налаже (тумач. 5. ап правила). Кад све ово не помогне, тада црквена власт лишава чина дотичнога кривца и ставља га у ред свјетовњака, те га предаје свјетовној власти да га она казни, али већ не као свештено лице, него као свјетовњака. Основа ове каноничке наредбе лежи у самоме појму свештенога чина и у значају свештенога лица, док је оно у чину. Па колико наредба ова има значаја за презвитере и ђаконе, толико више она мора значаја имати за епископе, који случајно, а по несрећи дођу у положај, да их треба предавати свјетовној власти, — о чему говоримо у тумачењу 48. правила картагенскога сабора.

Правило 6.

Ко је од свога епископа одлучен био, не може од других примљен бити, ако га није најприје примио његов исти епископ, или ако се није пред сакупљени сабор приказао, ту одбранио и сабор о својој невиности увјерио, те добио од истога другу пресуду. И ова наредба важи како за свјетовњаке, тако исто и за презвитере, за ђаконе и за све, који су у клиру.

(Ап. 12, 13, 16, 32; I вас. 5; II вас. 6; сард. 13; картаг. 11, 29, 133; соф. 1).

— Види тумачење 32. ап. правила.

Правило 7.

Не треба примати никаквог странца без листа мира.

(Ап. 12, 13, 32, 33; IV вас. 11, 13; трул. 17; антиох. 8, 11; лаод. 41, 42; сард. 7, 8, 9; картаг. 23, 106).

— Шта значе листови мира (*εἰρηνικαὶ ἐπιστολαί*), о којима се говори у овоме правилу, казано је у тумачењу 11. правила IV васељенскога сабора.

Правило 8.

Сеоски презвитери не могу издавати каноничке листове, него могу слати оближњим епископима само просте листове; беспријекорни пак хорепископи могу издававати листове мира.

(Ап. 12, 13, 33; IV вас. 11, 13; трул. 17; анкир. 13; антиох. 10; лаод. 42, 57; картаг. 32, 106).

— Каноничким листом зове се свака службена свједоџба, која се издаје од надлежне духовне власти дотичним лицима. Да се три врсте таквих листова спомиње у правилима и шта сваки лист значи и када се издаје, ми смо казали у тумачењима 12. ап. правила, 11. правила IV васељ. сабора и 17. правила трулскога сабора. Право издавати каноничке листове припада надлежноме епископу. Хорепископима правило ово признаје да могу издавати само листове мира, ако су сами беспријекорни ти хорепископи, иначе не могу ни они то чинити. Сеоским презвитерима (*πρεσβύτεροι ἐν ταῖς χώραις*) правило забрањује издавати каноничке листове. Под овим сеоским презвитерима не треба разумијевати просте свештенике, који су у сеоским парохијама били, јер тада се не би разумијевало, зашто правило није споменуло градске презвитере, који су као што знамо у црквеној јерархији предност имали пред сеоскима. За ове сеоске презвитере, што правило спомиње, Аристин у тумачењу овога правила каже, да су то они, који су били први међу свештеницима на селима (*πρεσβυτέροις ἐπὶ χώρας πρωτεύουσι*), а Валсамон их зове протопопима (*πρωτοπαπάδες*);[6] у нашој Крмчији зову се у тумачењу истог овог правила „презвитеры старѣйшинствующіи“,[7] — или „благочинные“ у руској цркви. Ови дакле старији презвитери, што су *ἐν ταῖς χώραις* били, као што се види, издавали су прије овога сабора каноничке листове, и то сматра правило ово неканоничким чином, те забрањује им у напријед то чинити. Допушта им само, кад један клирик хоће да пође у област каквог сусједног епископа, да могу о таквоме клирику послати том сусједном епископу (*πρὸς ἐπίσκο-*

---

[6] Ат. синт. III, 140.

[7] Сп. изд. I, 66.

πον γείτονα) само као неко извјешће или просто писмо (*ἐπιστολήν*), у коме исказују да им је дотични познат као клирик и каквог је понашања.[8] Нити су оваква писма имала значај формалног каноничкога листа, пошто такав лист по правилима може само и искључиво надлежни епископ да изда, или по његовом овлашћењу хорепископ.

Правило 9.

Треба да у свакој епархији епископи познају епископа, који је предстојник у митрополији, и који води старање о свој епархији, јер се у митрополију са свију страна стичу сви који посла имају. И за то наређује се, сходно староме правилу отаца наших које увијек важи, да тај предстојник митрополије мора и у части првенство имати, и други епископи не могу ништа важнијега без њега предузимати, осим онога само, што се тиче њихове посебне области и подручних јој села. Јер сваки епископ има власт над својом облашћу, и мора њом управљати са потребитим према свакоме обзирима, и марљиво се старати о свима мјестима, која зависе од његова града, дакле и презвитере и ђаконе рукополагати и сваки посао разборито водити; а ван овога, он не може предузимати ништа без епископа митрополије, исто као ни овај без приволе осталих.

(Ап. 34; I вас. 4, 6, 7; II вас. 2, 3; III. вас. 8; IV вас. 28; трул. 36, 39).

— Ово је правило допуна и подробније изложење 34. ап. правила. У ап. правилу казано је, да епископи свакога народа (*ἑκάστου ἔθνους*) имају познавати првога између њих (*τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον*), то јест, да епископи сваке поједине *помјесне цркве* имају сматрати за свога старјешину онога епископа, који је заузимао између њих прву катедру. У овоме антиохијскоме правилу то је исто изражено, само другим ријечима и према утврђеној послије првог васељенског сабора терминологији о црквеној уредби. Овдје је казано, да епископи у свакој епархији (*καθ' ἑκάστην ἐπαρχιάν*) имају познавати епископа, који је предстојник у ми-

[8] Аристин. тум. III, 140. За остало о протопопима види моја „Достојанства", стр. 59. 69—74.

трополији (*τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον*), дакле имају познавати и сматрати за старјешину митрополита у дотичној *митрополитанској области*. Митрополитанска област у старије доба цркве била је исто што и једна помјесна црква, и била је у својој унутрашњој уредби потпуно *самоуправна*. Потврђује ово историја прва четири вијека цркве и до половине V вијека, кад је то у неколико преустројено било четвртим васељенским сабором, као што са свијем правилно о овоме опажа Валсамон у тумачењу 2. правила II васељенскога сабора говорећи, да су у старо доба сви епархијски митрополити независни били (*τὸ παλαιὸν πάντες οἱ τῶν ἐπαρχιῶν μητροπολῖται αὐτοκέφαλοι ἦσαν*) и постављани су били само од својих сабора (*ὑπὸ τῶν οἰκείων συνόδων*).[9]

Правило 10.

Свети сабор установљује, да предстојници у малим мјестима или селима, или такозвани хорепископи, премда су и постављени по епископском чину, морају знати ипак своје границе и управљати само подручним им црквама, и задовољавати се старањем и управом истих, постављајући чаце, ипођаконе и заклињаче, и задовољавати се што могу њих да произвађају; презвитера пак или ђакона да се не усуђују рукополагати без епископа дотичнога града, коме је потчињен и он (хорепископ), и његово мјесто. А који се усуди преступити ову наредбу, има се лишити и оне части, коју ужива. Хорепископа ће пак одредити за мјесто службе епископ онога града, од кога зависи то мјесто.

(I васељ. 8; VII вас. 14; анкир. 13; неокес. 14; антиох. 8; лаодик. 57; Васил. вел. 89.)

— О хорепископима ми смо говорили у тумачењу 13. правила анкирскога сабора, и ту смо видјели, како су исти хтјели присвојити себи власт главних градских епископа. Противу тога издано је ово антиохијско правило, које одређује потанко дјелокруг хорепископа у одређеним им мјестима, и пријети им лишењем хорепископске части, ако се усуде прекорачити границе тога дјелокруга.

Правило 11.

Ако се који епископ, или презвитер, или у опће други

[9] Ат. синт. II, 171.

који је у клиру, усуди поћи цару без приволе и грамате од епископа дотичне епархије, а посебно од епископа митрополије, такав мора бити искључен и лишен не само опћења, него и достојанства које ужива, јер се усудио противу црквенога прописа досађивати богољубазном нашем цару. Позивље ли кога каква неопходна потреба да пође цару, он ће моћи то учинити само са знањем и приволом епархијскога митрополита и осталих исте епархије епископа, и са њиховим ће граматама моћи предузети пут.

(II вас. 6; сардик. 7, 8, 9, 21; антпох. 12; картаг. 104, 106).

— Нереди, које су у опће производили у цркви у првој половини IV вијека аријани и полуаријани, а посебно тијем, што су дотични јеретички епископи и други клирици, прогоњени од православних епископа, одлазили лично цару и тражили од њега заштите, — дали су повода овоме правилу, које строго забрањује да епископи и други клирици одлазе у царски двор без неопходне нужде, и налаже, да који то учини буде не само одлучен, него и свргнут (*μὴ μόνον ἀφορίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ καθαιρεῖσθαι.*)[10] Има ли ко неопходну потребу да пође у царски двор, правило наређује, да то може учинити само са знањем надлежнога митрополита и епископскога сабора, који ће му нужну грамату на то издати. Али ако се неки епископ нађе у пријестолном граду по службеноме послу а са знањем надлежних виших власти, у таквом случају — опажа Валсамон у тумачењу овога правила — томе епископу не може никако забрањено бити да пође цару да му се поклони и да том приликом каже цару шта хоће (*περὶ ὧν βούλεται*).[11]

Правило 12.

Ако је неки презвитер, или ђакон, био свргнут од свог епископа, или је неки епископ био свргнут од сабора, пак се усуди узнемиривати цара, дочим би морао обратити се већем сабору и приказати многим епископима оно, у чему држи да има право, и потчинити се њиховоме испиту и пресуди, — ако такав пренебрегне ове и цара

[10] Валсам. тум. III, 145.

[11] Ат. синт. III, 145.

узнемири, не може се никаквога опроштаја удостојити, нити ће се моћи више бранити, нити наду гојити, да буде икада више успостављен на службу.

(Ап. 28, 74; II вас. 6; IV вас. 9, 17, 29; сардик. 7, 8, 9, 14, 21; антиох. 4, 11, 15; картаг. 29, 65, 104, 105, 106).

— У тумачењима 28. ап. правила и 9. и 17. правила трулскога сабора ми смо говорили о црквеним судским инстанцијама. Ово правило такође о томе говори, спомињући епископски сабор, као вишу инстанцију на коју може да се обрати сваки, који није задовољан изреченом му пресудом у нижој инстанцији. Презвитер или ђакон осуђен од свог епископа, може се обратити сабору епархијском, којему предсједава дотични митрополит (*ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος*), а епископ, који је осуђен био од епархијског сабора, може се обратити, као што каже ово правило, *већем сабору* (*ἐπὶ μείζονα ἐπισκόπων σύνοδον*), то јест сабору састављеном од свију епископа дотичне црквене области (антиох. 15) или и ојачаном са неколико епископа из сусједне митрополитанске области (антиох. 14). Пресуда оваквога већега сабора била је коначна, нити се смјело нити могло обраћати се неком још другом суду. Утврдивши ово, што је још апостолским правилима (28. и 74.) установљено било, антиохијски сабор осврће своју пажњу на то, што су неки презвитери и ђакони, па и епископи, незадовољни изреченом противу њих пресудом надлежног црквеног суда, обраћали се цару (*τῷ βασιλεῖ*), и од њега тражили да укине пресуду противу њих црквенога суда. Овакав чин најодлучније антиохијски сабор овим својим правилом осуђује, и проглашује свакога, који то учини лишеним за свагда права на даље оправдање, исто и наде да ће му се икада више приједступ опростити.

У овоме је правилу ријеч о пресудама за приједступе црквенога карактера, и у погледу таквих послова правило забрањује обраћати се цару, односно свјетовним судовима. Правила забрањују свештеним лицима у опће обраћати се свјетовним судовима и ради послова цивилнога карактера, него заповиједају да и те послове имају свештена лица расправљати код црквених судова, и тек у ванредним приликама може се изнимка допустити (IV вас. 9. и тумачење).

Правило 13.

Никакав епископ нека се не усуђује прелазити из

једне епархије у другу да поставља кога за вршење свештене службе у цркви, пак ни онда, кад има уза се других епископа, осим ако није позван граматом митрополита и епископâ, који су с њим, и у чију област он долази. Ако пак није никим позван и противу реда дође, да кога постави и да управља црквеним пословима, који га се не тичу, нека ништа не вриједи што год он ту учини, и нека се подвргне заслуженој казни због свог протузаконитога поступка и нерасуднога подузећа, а то је, да је већ од сада од светога сабора свргнут.

(Ап. 14, 35; I вас. 15; II вас. 2; III вас. 8; IV вас. 5; трул. 17; анкир. 13; антиох. 21, 22; сардик. 3, 15; картаг. 48, 54).

— Види тумачење 35. ап. правила.

Правило 14.

Ако неки епископ има бити суђен због каквих прекршаја, и догоди се, да су епархијски епископи различитога мишљења о њему, налазећи једни, да је оптужени невин, а други да је крив, — да се предуприједи свака сумња, свети сабор установљује, да епископ митрополије позове из оближње епархије још неке епископе, који ће новом суђењу ствар подвргнути, те сумњу разријешити и заједно са епископима дотичне епархије утврдити односну одлуку.

(Ап. 28, 74; II вас. 6; III вас. 1; IV вас. 9, 17; антиох. 4, 12, 15; сардик. 3, 4, 5).

— Антиохијскога овога сабора тежња је у неколиким његовим правилима била, да се обезбједи и утврди авторитет епископског сабора у свакоме судском послу, поглавито кад се епископа тиче (пр. 4, 12, 15). Ако су поводом тужбе на једног епископа сложни били сви чланови сабора, дакле сви епархијски епископи са својим митрополитом, и једнодушна је била њихова пресуда, тада је већ та пресуда непомичном остајала, нити је могло бити икакве апелације противу те пресуде (антиох. 15). Али ако нијесу били међу собом сложни сви епископи, него су различитога мишљења били при испитивању на сабору тужбе противу дотичнога епископа, тада

скопа у суђењу: првога — кад суди епископа, и другога — када суди презвитера, ђакона и остале клирике. Одређује на име, кад је један епископ од сабора, или презвитер и ђакон од свог епископа законитим путем суђен и свргнут био, то јест, лишен свештенства, па се усуди и даље обављати какву свештену службу, да такво свргнуто свештено лице нема више никаква права да апелира на виши суд и да се ту правда и брани, нити се може икада више надати на опроштај, дакле не може се више никада надати, да ће на пређашњу службу повраћен бити. Ову осуду распростире правило и на све оне, који су знали за изречену казну противу неког свештеног лица, пак су покрај свега тога ипак ступали у опћење са таквим лицем и признавали законитим, што је оно по пређашњој служби радило. Под именом *свештене службе* (λειτουργία), која се спомиње у овоме правилу, не треба разумијевати само строго свештенодјејствовање (ἱερουργίαν) или припашање бескрвне жртве (τῆς ἀναιμάκτου θυσίας), него се под тијем разумјева све што је скопчано са положајем у црквеној јерархији дотичнога лица, и свега тога оно је лишено услијед изреченога противу њега свргнућа (καθαίρεσις).

Сматра ли један епископ, или други ко из свештенога чина, да ријешење дотичнога суда противу њега није правилно, слободно је таквоме епископу обратити се другоме вишем суду, или као што је у 12. правилу овога сабора казано, већем сабору, и ту тражити да се његова ствар подвргне новоме прегледу и према томе да се и пресуда изрече. Али за вријеме док овај виши суд не изрече своју пресуду о томе, дотични мора остати под казном, коју му је наложио нижи суд, иначе подвргава се наредби овога правила (испор. картаг. 29., сардик. 14).

Правило 5.

Ако се који презвитер, или ђакон, презрјевши свога епископа, одијели од цркве, и осебни збор сабере и олтар подигне, и епископу се противи, кад га позивље, и не ће да му се покори, ни да га послуша ни онда, кад га први и други пут позивље, такав мора са свијем свргнут бити, нити смије икакве већ службе да врши, нити пређашње своје части више да ужива. Буде ли такав и даље узбуњивао цркву и устајао противу ње, свјетовна ће га власт као бунтовника казнити.

(Ап. 31; II вас. 6; III вас. 3; IV вас. 18; трул. 31, 34; гангр. 6; сард. 14; картаг. 10, 11; прводр. 9, 13, 14, 15; Васил. вел. 1).

— Види тумачење 31. ап. правила, које се правило понавља овим антиохијским правилом. Додано је још само овдје, да дотични кривац, пошто је свргнут био (τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς), има бити предан свјетовној власти да га казни, као бунтовника. Ово је врло важна каноничка наредба, која показује да свјетовна власт не може подвргавати казни никаквог презвитера или ђакона, док је он још у чину, него то има право да чини црквена власт својим средствима, подвргавајући дотичнога свима оним казнама, које има право црква да налаже (тумач. 5. ап правила). Кад све ово не помогне, тада црквена власт лишава чина дотичнога кривца и ставља га у ред свјетовњака, те га предаје свјетовној власти да га она казни, али већ не као свештено лице, него као свјетовњака. Основа ове каноничке наредбе лежи у самоме појму свештенога чина и у значају свештенога лица, док је оно у чину. Па колико наредба ова има значаја за презвитере и ђаконе, толико више она мора значаја имати за епископе, који случајно, а по несрећи дођу у положај, да их треба предавати свјетовној власти, — о чему говоримо у тумачењу 48. правила картагенскога сабора.

Правило 6.

Ко је од свога епископа одлучен био, не може од других примљен бити, ако га није најприје примио његов исти епископ, или ако се није пред сакупљени сабор приказао, ту одбранио и сабор о својој невиности увјерио, те добио од истога другу пресуду. И ова наредба важи како за свјетовњаке, тако исто и за презвитере, за ђаконе и за све, који су у клиру.

(Ап. 12, 13, 16, 32; I вас. 5; II вас. 6; сард. 13; картаг. 11, 29, 133; соф. 1).

— Види тумачење 32. ап. правила.

Правило 7.

Не треба примати никаквог странца без листа мира.

(Ап. 12, 13, 32, 33; IV вас. 11, 13; трул. 17; антиох. 8, 11; лаод. 41, 42; сард. 7, 8, 9; картаг. 23, 106).

— Шта значе листови мира (*εἰρηνικαὶ ἐπιστολαί*), о којима се говори у овоме правилу, казано је у тумачењу 11. правила IV васељенскога сабора.

Правило 8.

Сеоски презвитери не могу издавати каноничке листове, него могу слати оближњим епископима само просте листове; беспријекорни пак хорепископи могу издавати листове мира.

(Ап. 12, 13, 33; IV вас. 11, 13; трул. 17; анкир. 13; антиох. 10; лаод. 42, 57; картаг. 32, 106).

— Каноничким листом зове се свака службена свједоцба, која се издаје од надлежне духовне власти дотичним лицима. Да се три врсте таквих листова спомиње у правилима и шта сваки лист значи и када се издаје, ми смо казали у тумачењима 12. ап. правила, 11. правила IV васељ. сабора и 17. правила трулскога сабора. Право издавати каноничке листове припада надлежноме епископу. Хорепископима правило ово признаје да могу издавати само листове мира, ако су сами беспријекорни ти хорепископи, иначе не могу ни они то чинити. Сеоским презвитерима (*πρεσβύτεροι ἐν ταῖς χώραις*) правило забрањује издавати каноничке листове. Под овим сеоским презвитерима не треба разумијевати просте свештенике, који су у сеоским парохијама били, јер тада се не би разумијевало, зашто правило није споменуло градске презвитере, који су као што знамо у црквеној јерархији предност имали пред сеоскима. За ове сеоске презвитере, што правило спомиње, Аристин у тумачењу овога правила каже, да су то они, који су били први међу свештеницима на селима (*πρεσβυτέροις ἐπὶ χώρας πρωτεύουσι*), а Валсамон их зове протопопима (*πρωτοπαπάδες*);[6] у нашој Крмчији зову се у тумачењу истог овог правила „презвитеры старѣйшинствующіи“,[7] — или „благочинные“ у руској цркви. Ови дакле старији презвитери, што су *ἐν ταῖς χώραις* били, као што се види, издавали су прије овога сабора каноничке листове, и то сматра правило ово неканоничким чином, те забрањује им у напријед то чинити. Допушта им само, кад један клирик хоће да пође у област каквог сусједног епископа, да могу о таквоме клирику послати том сусједном епископу (*πρὸς ἐπίσκο-*

---

[6] Ат. синт. III, 140.

[7] Сп. изд. I, 66.

πον γείτονα) само као неко извјешће или просто писмо (*ἐπιστολήν*), у коме исказују да им је дотични познат као клирик и каквог је понашања.[8] Нити су оваква писма имала значај формалног каноничкога листа, пошто такав лист по правилима може само и искључиво надлежни епископ да изда, или по његовом овлашћењу хорепископ.

Правило 9.

Треба да у свакој епархији епископи познају епископа, који је предстојник у митрополији, и који води старање о свој епархији, јер се у митрополију са свију страна стичу сви који посла имају. И за то наређује се, сходно староме правилу отаца наших које увијек важи, да тај предстојник митрополије мора и у части првенство имати, и други епископи не могу ништа важнијега без њега предузимати, осим онога само, што се тиче њихове посебне области и подручних јој села. Јер сваки епископ има власт над својом облашћу, и мора њом управљати са потребитим према свакоме обзирима, и марљиво се старати о свима мјестима, која зависе од његова града, дакле и презвитере и ђаконе рукополагати и сваки посао разборито водити; а ван овога, он не може предузимати ништа без епископа митрополије, исто као ни овај без приволе осталих.

(Ап. 34; I вас. 4, 6, 7; II вас. 2, 3; III. вас. 8; IV вас. 28; трул. 36, 39).

— Ово је правило допуна и подробније изложење 34. ап. правила. У ап. правилу казано је, да епископи свакога народа (*ἑκάστου ἔθνους*) имају познавати првога између њих (*τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον*), то јест, да епископи сваке поједине *помјесне цркве* имају сматрати за свога старјешину онога епископа, који је заузимао између њих прву катедру. У овоме антиохијскоме правилу то је исто изражено, само другим ријечима и према утврђеној послије првог васељенског сабора терминологији о црквеној уредби. Овдје је казано, да епископи у свакој епархији (*καθ' ἑκάστην ἐπαρχιάν*) имају познавати епископа, који је предстојник у ми-

[8] Аристин. тум. III, 140. За остало о протопопима види моја „Достојанства", стр. 59. 69—74.

трополији (*τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον*), дакле имају познавати и сматрати за старјешину митрополита у дотичној *митрополитанској области*. Митрополитанска област у старије доба цркве била је исто што и једна помјесна црква, и била је у својој унутрашњој уредби потпуно *самоуправна*. Потврђује ово историја прва четири вијека цркве и до половине V вијека, кад је то у неколико преустројено било четвртим васељенским сабором, као што са свијем правилно о овоме опажа Валсамон у тумачењу 2. правила II васељенскога сабора говорећи, да су у старо доба сви епархијски митрополити независни били (*τὸ παλαιὸν πάντες οἱ τῶν ἐπαρχιῶν μητροπολῖται αὐτοκέφαλοι ἦσαν*) и постављани су били само од својих сабора (*ὑπὸ τῶν οἰκείων συνόδων*).[9]

Правило 10.

Свети сабор установљује, да предстојници у малим мјестима или селима, или такозвани хорепископи, премда су и постављени по епископском чину, морају знати ипак своје границе и управљати само подручним им црквама, и задовољавати се старањем и управом истих, постављајући чаце, ипођаконе и заклињаче, и задовољавати се што могу њих да произвађају; презвитера пак или ђакона да се не усуђују рукополагати без епископа дотичнога града, коме је потчињен и он (хорепископ), и његово мјесто. А који се усуди преступити ову наредбу, има се лишити и оне части, коју ужива. Хорепископа ће пак одредити за мјесто службе епископ онога града, од кога зависи то мјесто.

(I васељ. 8; VII вас. 14; анкир. 13; неокес. 14; антиох. 8; лаодик. 57; Васил. вел. 89.)

— О хорепископима ми смо говорили у тумачењу 13. правила анкирскога сабора, и ту смо видјели, како су исти хтјели присвојити себи власт главних градских епископа. Противу тога издано је ово антиохијско правило, које одређује потанко дјелокруг хорепископа у одређеним им мјестима, и пријети им лишењем хорепископске части, ако се усуде прекорачити границе тога дјелокруга.

Правило 11.

Ако се који епископ, или презвитер, или у опће други

[9] Ат. синт. II, 171.

који је у клиру, усуди поћи цару без приволе и грамате од епископа дотичне епархије, а посебно од епископа митрополије, такав мора бити искључен и лишен не само опћења, него и достојанства које ужива, јер се усудио противу црквенога прописа досађивати богољубазном нашем цару. Позивље ли кога каква неопходна потреба да пође цару, он ће моћи то учинити само са знањем и приволом епархијскога митрополита и осталих исте епархије епископа, и са њиховим ће граматама моћи предузети пут.

(II вас. 6; сардик. 7, 8, 9, 21; антиох. 12; картаг. 104, 106).

— Нереди, које су у опће производили у цркви у првој половини IV вијека аријани и полуаријани, а посебно тијем, што су дотични јеретички епископи и други клирици, прогоњени од православних епископа, одлазили лично цару и тражили од њега заштите, — дали су повода овоме правилу, које строго забрањује да епископи и други клирици одлазе у царски двор без неопходне нужде, и налаже, да који то учини буде не само одлучен, него и свргнут (*μὴ μόνον ἀφορίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ καθαιρεῖσθαι.*)[10] Има ли ко неопходну потребу да пође у царски двор, правило наређује, да то може учинити само са знањем надлежнога митрополита и епископскога сабора, који ће му нужну грамату на то издати. Али ако се неки епископ нађе у пријестолном граду по службеноме послу а са знањем надлежних виших власти, у таквом случају — опажа Валсамон у тумачењу овога правила — томе епископу не може никако забрањено бити да пође цару да му се поклони и да том приликом каже цару шта хоће (*περὶ ὧν βούλεται*).[11]

Правило 12.

Ако је неки презвитер, или ђакон, био свргнут од свог епископа, или је неки епископ био свргнут од сабора, пак се усуди узнемиривати цара, дочим би морао обратити се већем сабору и приказати многим епископима оно, у чему држи да има право, и потчинити се њиховоме испиту и пресуди, — ако такав пренебрегне ове и цара

[10] Валсам. тум. III, 145.

[11] Ат. синт. III, 145.

узнемири, не може се никаквога опроштаја удостојити, нити ће се моћи више бранити, нити наду гојити, да буде икада више успостављен на службу.

(Ап. 28, 74; II вас. 6; IV вас. 9, 17, 29; сардик. 7, 8, 9, 14, 21; антиох. 4, 11. 15; картаг. 29, 65, 104, 105, 106).

— У тумачењима 28. ап. правила и 9. и 17. правила трулскога сабора ми смо говорили о црквеним судским инстанцијама. Ово правило такође о томе говори, спомињући епископски сабор, као вишу инстанцију на коју може да се обрати сваки, који није задовољан изреченом му пресудом у нижој инстанцији. Презвитер или ђакон осуђен од свог епископа, може се обратити сабору епархијском, којему предсједава дотични митрополит (*ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος*), а епископ, који је осуђен био од епархијског сабора, може се обратити, као што каже ово правило, *већем сабору* (*ἐπὶ μείζονα ἐπισκόπων σύνοδον*), то јест сабору састављеном од свију епископа дотичне црквене области (антиох. 15) или и ојачаном са неколико епископа из сусједне митрополитанске области (антиох. 14). Пресуда оваквога већега сабора била је коначна, нити се смјело нити могло обраћати се неком још другом суду. Утврдивши ово, што је још апостолским правилима (28. и 74.) установљено било, антиохијски сабор осврће своју пажњу на то, што су неки презвитери и ђакони, па и епископи, незадовољни изреченом противу њих пресудом надлежног црквеног суда, обраћали се цару (*τῷ βασιλεῖ*), и од њега тражили да укине пресуду противу њих црквенога суда. Овакав чин најодлучније антиохијски сабор овим својим правилом осуђује, и проглашује свакога, који то учини лишеним за свагда права на даље оправдање, исто и наде да ће му се икада више приједступ опростити.

У овоме је правилу ријеч о пресудама за приједступе црквенога карактера, и у погледу таквих послова правило забрањује обраћати се цару, односно свјетовним судовима. Правила забрањују свештеним лицима у опће обраћати се свјетовним судовима и ради послова цивилнога карактера, него заповиједају да и те послове имају свештена лица расправљати код црквених судова, и тек у ванредним приликама може се изнимка допустити (IV вас. 9. и тумачење).

Правило 13.

Никакав епископ нека се не усуђује прелазити из

једне епархије у другу да поставља кога за вршење свештене службе у цркви, пак ни онда, кад има уза се других епископа, осим ако није позван граматом митрополита и епископâ, који су с њим, и у чију област он долази. Ако пак није никим позван и противу реда дође, да кога постави и да управља црквеним пословима, који га се не тичу, нека ништа не вриједи што год он ту учини, и нека се подвргне заслуженој казни због свог протузаконитога поступка и нерасуднога подузећа, а то је, да је већ од сада од светога сабора свргнут.

(Ап. 14, 35; I вас. 15; II вас. 2; III вас. 8; IV вас. 5; трул. 17; анкир. 13; антиох. 21, 22; сардик. 3, 15; картаг. 48, 54).

— Види тумачење 35. ап. правила.

Правило 14.

Ако неки епископ има бити суђен због каквих прекршаја, и догоди се, да су епархијски епископи различитога мишљења о њему, налазећи једни, да је оптужени невин, а други да је крив, — да се предуприједи свака сумња, свети сабор установљује, да епископ митрополије позове из оближње епархије још неке епископе, који ће новом суђењу ствар подвргнути, те сумњу разријешити и заједно са епископима дотичне епархије утврдити односну одлуку.

(Ап. 28, 74; II вас. 6; III вас. 1; IV вас. 9, 17; антиох. 4, 12, 15; сардик. 3, 4, 5).

— Антиохијскога овога сабора тежња је у неколиким његовим правилима била, да се обезбједи и утврди авторитет епископског сабора у свакоме судском послу, поглавито кад се епископа тиче (пр. 4, 12, 15). Ако су поводом тужбе на једног епископа сложни били сви чланови сабора, дакле сви епархијски епископи са својим митрополитом, и једнодушна је била њихова пресуда, тада је већ та пресуда непомичном остајала, нити је могло бити икакве апелације противу те пресуде (антиох. 15). Али ако нијесу били међу собом сложни сви епископи, него су различитога мишљења били при испитивању на сабору тужбе противу дотичнога епископа, тада

правило ово наређује да митрополит позове неколико других епископа из оближње области, како би заједно с епископима дотичне области расправили спорно питање, те придруживши своје гласове једној или другој страни тада сабор би могао да ријеши коначно посао и изрече пресуду. Ово наређује правило ради тога, да се очува беспристрасност суда и да се предуприједи свака сумња (ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς πάσης ἀμφυβητήσεως) као да није правилно пресуда изречена.

Правило 15.

Ако је неки епископ оптужен због каквих прекршаја и од свију епархијских епископа суђен био, пак сви они сугласно једну осуду противу њега изрекоше, такав не може другога суда код других тражити, него мора тврда остати једногласна пресуда епархијских епископа.

(Ап. 28, 74; I вас. 5; II вас. 6; IV вас. 9, 17, 29; антиох. 4, 12, 14; сард. 3, 4, 5; картаг. 29, 65; Васил. вел. 88).

— Тврда и непомична мора остати пресуда, коју су на сабору сви епископи са својим митрополитом једногласно изрекли о тужби противу неког епископа, који је законито подручан томе сабору, — каже ово правило, и тијем допуњује и завршује што је о овоме предмету у своме 4, 12. и 14. правилу изрекао. Свака апелација на неки други суд, послије оваке пресуде, забрањена је.

Правило 16.

Ако један епископ, који нема своје цркве, пође у другу, у којој је пријесто упражњен и присвоји га без приволе потпунога сабора, такав епископ мора бити сметнут, ма да је изабран био и од свега народа, који је он себи присвојио. Потпуни пак сабор онај је, на коме присуствује и митрополит.

(Ап. 14; I вас. 15; IV вас. 5; трул. 20; антиох. 21; сардик. 1, 2, 17; картаг. 48).

— *Ἐπίσκοπος σχολάζων* (episcopus vacans) у опће у правилима зове се онај епископ, који је правилно изабран био и рукоположен за дотичну цркву, али коју цркву он не може због извањских каквих прилика да заузме и дакле не може у тој

цркви да врши епископску службу. Исто тако зове се *ἐκκλησία σχολάζουσα* (ecclesia vacans, упражњена црква) она црква, која би по јерархијском устројству морала имати свога епископа, али која га у одређено вријеме нема, или услијед смрти бившег јој епископа или услијед друге какве извањске прилике. Ово правило говори о таквом епископу *σχολάζων*, који самовољно заузме упражњени епископски пријесто у једној цркви и ту почне вршити архијерејска права, и за тај самовољни поступак његов правило наређује, да мора бити сметнут (*ἀπόβλητον εἶναι*). Ово забрањује правило и у таквом случају, кад би народ дотичне удове цркве и изјавио жељу, да му тај епископ остане. А забрањује с тога, што одређивање и постављање епископа за одређена мјеста припада на првоме мјесту епископском сабору, и то *потпуноме сабору* (*τελεία σύνοδος*) под предсједништвом дотичнога митрополита. Само овакоме потпуноме сабору правило ово признаје право и власт, да одлучи треба ли једноме *σχολάζων* епископу повјерити упражњени неки епископски пријесто и дати му потпуна архијерејска права.

Правило 17.

Ако један епископ, који је примио епископско посвећење и одређен је да буде предстојником народа, не ће да се службе прими, нити пристаје да пође у повјерену му цркву, такав мора бити одлучен, док се не принуди да се службе прими, или док потпуни епархијски сабор односну одлуку о њему не изрече.

(Ап. 36; I вас. 16; IV вас. 29; трул. 37; анкир. 18; антиох. 18; прводр. 17; Кирила алекс. 1, 2, 3).

Правило 18.

Ако један епископ, пошто је постављен био, не пође у ону област, за коју је постављен, и то не по својој кривици, него или што народ не ће да га прими, или због другог узрока, који од њега не потиче, такав нека и част и службу ужива, али нека се не мијеша у послове оне цркве, у којој борави, а примиће се само онога, што потпуни епархијски сабор, просудивши о свему, установи.

(Ап. 36; I вас. 16; IV вас. 29; трул. 37; анкир. 18; антиох. 17; прводр. 17; Кирила алекс. 1, 2, 3).

— Оба ова правила (17. и 18.) понављају наредбу 36. ап. правила, којега тумачење служи тумачењем и ових правила. Додају само оба ова правила, да потпуни епархијски сабор (ἡ τῆς ἐπαρχίας τελεία σύνοδος, антиох. 16) имаће одлучити о епископу, који не ће да се прими одређенога му мјеста или кога не ће народ дотичне цркве да прими.

Правило 19.

Епископ нека се не поставља без сабора и ако није присутан епархијски митрополит; а кад је овај присутан, најбоље је да буду с њиме заједно и сви остали саслужиоци његови у епархији, које треба да митрополит нарочитом посланицом позове. Пак ако се сви саберу најбоље је; ако ли је то тешко, свакако нека присутна буде већина њих, или путем грамата нека своје сугласје изјаве; и таким начином, или у присуству или сугласјем већине, нека се дотични постави. Поступи ли се друкчије, него што је сада установљено, нека то ништа не вриједи. Али ако је дотични канонички постављен био, а неки се успротиве томе ради своје особне наклоности к инату, нека глас већине одлучи.

(Ап. 1; I вас. 4, 6; VII вас. 3; лаод. 12; сард. 6; цариград. 1; картаг. 13, 49, 50).

— Овим се правилом понавља у главноме наредба 4. и 6. правила I васељ. сабора, којих тумачења служе тумачењем и овог антиохијског правила.

Правило 20.

Ради црквених потреба и да се ријеше спорна питања, нашло се за добро установити да у свакој епархији буду по два пута у години сабори епископа: први пут послије треће недјеље послије празника Пасхе, како би се четврте недјеље педесетнице сабор свршио, и о томе ће митрополит напоменути епархијским епископима; други пак сабор састаће се о идима октобра, то јест десетог дана мјесеца хиперверетеја. На ове саборе нека се приказују презвитери, ђакони и сви који држе да су уври-

јеђени, и од сабора ишчекују суд. Али није никоме допуштено, да по себи саборе сазивље без оних епископа, којима су митрополије повјерене

(Ап. 37; I вас. 5; II вас. 2; IV вас. 19; трул. 8; VII вас. 6; лаод. 40; карт. 18, 73).

— У главноме понавља ово правило наредбу 37. ап. правила; додаје само и овдје оно, што се у неколиким правилима овога сабора спомиње, на име, да је потпуни епархијски сабор само онај, који је сазван надлежним митрополитом. За остало види тумачења 37. ап. правила и 5. правила I васељенскога сабора.

Правило 21.

Епископ не треба да се премјешта из једне области у другу, било по самовољном чину, било да га народ присиљава, било да га епископи принуђују, него мора остајати при цркви, за коју је из почетка од Бога изабран, нити смије исту остављати, сходно установљеној прије о овоме наредби.

(Ап. 14; I вас. 15; IV вас. 5; трул. 20; антиох. 16; сард. 1, 2, 17; картаг. 48).

— Види тумачење 14. ап. правила и 15. правила I вас. сабора.

Правило 22.

Епископ не смије одлазити у други град, који му није потчињен, ни у предио, који му не припада, да кога рукополаже, или да поставља презвитере или ђаконе у мјестима, која су потчињена другом епископу, осим ако је приволу на то добио од епископа дотичнога предјела. А који се усуди на ово, рукоположење ће то бити без вриједности, и он ће подлећи казни од сабора.

(Ап. 35; I вас. 15; II вас. 2; III вас. 8; IV вас. 5; трул. 17; анк. 13; сард. 3. 15; картаг. 48, 54).

— Види тумачење 35. ап. правила

Правила 23.

Епископ не смије на мјесто себе другога за пријем-

ника себи постављати, ма да је он и на крају живота; догоди ли се ово, нека тај чин буде без сваке вриједности. Него се мора чувати црквено правило, које установљује, да се никако друкчије епископ не поставља, него сабором и пошто просуде епископи, који имају власт, послије смрти покојнога, да достојнога поставе.

(Ап. 1, 30, 76; I вас. 4; VII вас. 3; картаг. 22, 49).

— Види тумачење 76. ап. правила.

Правило 24.

Добро је, да се оно што је црквено чува за цркву најмарљивије и по доброј савјести и са вјером у Бога, Који све види и свим суди. И треба да се тиме управља под надзором и влашћу епископа, коме је повјерен сав народ и душе оних, који се сабирају у цркву. Нека се зато тачно знаду ствари, које цркви припадају и нека су оне познате презвитерима и ђаконима, који окружавају епископа, како би они знали и познавали, шта саставља својину цркве, и ништа да не буде од њих сакривено, те таким начином, ако се догоди, да се епископ у други живот престави, а ствари су црквене тачно познате презвитерима и ђаконима, ништа од тих ствари не ће се изгубити или пропасти, и иметак епископов не ће бити повриједјен под изговором црквених ствари. Јер је и пред Богом и пред људима право и угодно, да иметак епископов остане онима, којима он жели, а цркви нека буду сачуване црквене ствари, како не би ни црква подлегла каквој штети, нити би под изговором цркве лишио се свога иметка епископ, или они који му припадају да падну у парнице, те се послије смрти његове подвргне и он злу гласу.

(Ап. 38, 39, 40, 41; IV вас. 22; трул. 35; картаг. 22, 26, 81).

— Види тумачења 38. и 40. ап. правила.

Правило 25.

Епископ нека има власт над црквеним стварима, и

нека управља њима на корист потребних са сваком побожношћу и страхом божјим; и ако треба нека и сам узимље на неопходне потребе за себе и за браћу странце, што му долазе, да у ничему не трпе оскудицу, сходно ријечима божанственога апостола: Кад имамо храну и одјећу, овим да будемо довољни. (I Тим. 6, 8). Ако ли се овим епископ не задовољи и употријеби те ствари на своје домаће потребе, и приходима црквенима или плодовима црквених поља не буде руковао са знањем презвитера или ђакона, него власт над истима преда својим домаћима и рођацима, или браћи, или синовима, тако да црквени рачуни услијед тога криомице буду окрњени, — такав епископ мора пред епархијским сабором да одговара. Ако се пак и иначе пронесе, да епископ, или презвитери који су с њиме, употребљују на своју корист што цркви припада, било од поља, или од другог каквог црквеног посједа, тако да сиромаси остану без помоћи, и пријекор и зао глас падне на црквену управу и на оне који тако управљају, — нека се и такви позову на ред према односној одлуци светога сабора о томе.

(Ап. 38, 39, 40, 41; IV вас. 26; VII вас. 12; Теоф. алекс. 10, 11; Кирила алекс. 2).

— Види тумачење 41. ап. правила.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ПЕТОГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА, ЛАОДИКИЈСКОГА.

Правило 1.

Наређујемо, да онима, који су слободно и по закону ступили у други брак, а нијесу криомице жену узели, пошто прође неко кратко вријеме, које ће у молитвама и посту провести, сходно правилу црквеноме треба опростити и дати им опет причешће.

(Ап. 17; I вас. 8; трул. 3, 87; анкир. 19; неокес. 3, 7; Васил. вел. 4, 12, 22, 87, 99).

— Други брак (*δεύτερος γάμος*), о коме говори ово правило, треба разумијевати брак, у који ступа неко лице, послије смрти првога супруга, које је дакле ријешено смрћу првога супруга од брачне свезе.[1] Овај други брак, ако је слободно (*ἐλεύθερος*) и по закону

[1] Овако ово разумијевају сви бољи коментатори, како источне тако и западне цркве. Chr. Justellus у својим опаскама на ово лаод. правило (иначе на 105. правило codicis can. ecclesiae universae) доказује, да ово правило не говори о другобрачноме, који је ступио у други брак послије смрти прве жене, него о другој врсти другобрачних, а на име, кад неко остави законити жену своју без судом оправданога разлога и ступи у нови брак, а први брак није законито био разведен. Равним наводима из римскога права, па и из хришћанских отачаских списа, стара се Justellus да поткријепи своје мишљење, тврдећи категорично, да само de hujusmodi digamis accipienda sunt, како овога правила наредба, тако исто и наредбе 8. правила I вас. сабора, 19. анкир. и 7. неокес сабора (Bibliotheca jur. can. I, 83—85). Да је погрјешна ова тврдња поменутога правозналца доказује сами текст нашега правила, који говори о другоме браку *законито* склопљеном, нити о икаквоме разводу, а још мање о незаконитом разводу спомиње. У осталом Бевериц је у својим опаскама на ово правило (p. 193—194) доказао до очигледности поменуту погрјешку. Испореди и Van Espen, op. cit. p. 157—158.

(νομίμως) склопљен био и није било прије криомичног брака (λαθρογαμία, occultae nuptiae), то јест, по ријечима Зонаре у тумачењу овога правила, нијесу дотични прије имали међу собом тјелесногa сношаја,[2] тај други брак сматрао се дозвољеним и по божанскоме праву (Римљ. 7, 3. I Кор. 7, 39). Али у течају времена, кад се у цркви почело на безбрачни живот сматрати као на врлину, која превазилази брачни живот, тада се и на други брак почело строже гледати, и допуштао се само ради тога, као што каже Василије велики, јер је он лијек од блуда (пр. 87).[3] Овоме мишљењу цркве о другоме браку даје израза ово лаодикијско правило, те ако га оно и не забрањује, али га допушта уз односну епитимију; прописује на име, да се другобрачни (δευτερογαμοῦντες) могу удостојити св. причешћа послије неког кратког времена (ὀλίγου χρόνοι παρελθόντος), што мора протећи послије вјенчања, а које вријеме имају да проведу у молитви и посту. По 4. правилу Василија великога епитимија ова има трајати годину дана. Овај строги поглед цркве на други брак изражен је и у другим правилима, по којима *а*) никакав другобрачни не може бити руконоложен у свештени чин (ап. 17., трул. 3., Васил. вел. 12.), *б*) свештеник не смије гостити на свадбама другобрачних (неокес. 7), и *в*) не може другобрачни бити вјенчан по установљеноме за првобрачне чину.[4]

Правило 2.

Који падају у различне гријехе, ако се покажу устрајнима у молитви, исповиједајући се и кајући се, и са свијем се одврате од злих дјела, пошто им је према тежини гријеха назначено било вријеме кајања, могу обзиром на милосрђе и на божју благост, бити примљени у опћење.

(Ап. 52; I вас. 12; трул. 43, 102; анкир, 2; неокес. 3; Васил. вел. 74).

— Пошто нема гријеха, који би надмашио божје милосрђе, то и заповиједа ово правило, исто као и 52. ап. правило, да треба примити и удостојити св. причешћа свакога, који се искрено покаје и остави се гријеха, и то, по ријечима Валсамона у тумачењу овога

---

[2] Ат. синт. III, 170.

[3] Athenag., Suppl. pro Christ. cap. 33., Gregor. Naz, orat. 31. Испор. номоканон XIII, 2 (Ат. синт. I. 275).

[4] Никиф. царигр. пр. 2 (ат. синт. IV, 427), Никите иракл. 1. одгов. (ат. синт. V, 441). Види у Требнику чин за вјенчање другобрачних.

правила, не толико ради усрђа (*διὰ τὴν σπουδὴν*) дотичнога грјешника у кајању, него обзиром на милосрђе и благост божју.[5]

Правило 3.

Који је тек крштен, не може одмах бити произведен у свештени чин.

(Ап. 61, 75, 80; I вас. 2, 9; неокес. 9, 10; сард. 10; прводр. 17; Васил. вел. 89; Григор. ниск. 1, 4).

— Види тумачење 2. правила I васељенскога сабора.

Правило 4.

Свештеници не смију давати новце на добит, нити узимати камате или такозвано полдругоструко.

(Ап. 44; I вас. 17; трул. 10; VII вас. 19; лаод. 4; картаг. 5, 16; Василија вел. 2, 14; Григор. неокес. 3; Григор. ниск. 6). .

— Види тумачење 17. правила I васељенскога сабора.

Правило 5.

При изборима свештених лица не треба допустити, да свак без разбора слуша.

(I вас. 4; VII вас. 3; антиох. 19, 23; лаод. 12, 13; сардик. 6; цариград. 1; картаг. 13, 49, 50).

— *Χειροτονία* казано је у оригиналноме тексту овога правила, и то овдје значи *избор* (*ψήφος*), — каже Зонара у тумачењу овога правила;[6] а да се у старо доба прва ријеч употребљавала често у смислу избора, казали смо ријечима истога Зонаре у тумачењу 1. ап. правила. При избору дакле свештених лица, по овоме правилу не треба допустити свакоме да слуша, шта се говори о разним кандидатима и шта ту у опће бива. У правилу употребљена је ријеч *ἀκροωμένοι*, и латински је то преведено са audientes, а у Книга правилъ слушающіе, — те под тим *ἀκροωμένοι* стари латински канонисти разумијевали су *покајнике* другога ступња (*ἀκρόασις*), о којима смо ми говорили у тумачењу 11. правила I васељенскога сабора, а неки (Исидор) чак *оглашене*

---

[5] Ат. синт. III, 173.

[6] Ат. синт. III, 175.

(14. правило I васељ. сабора и тумачење).[7] Могло би бити и то, да је ово правило противу тога обраћено, да изборе свештених лица имају обављати само пуноправни чланови цркве, а не и такви чланови, који су због гријеха своји стављени у ред покајника, или који нијесу ни прави чланови цркве, као оглашени (κατηχούμενοι), а особито кад се обрати пажња на то, да су ријечју ἀκροωμένοι обично означавали се у прва времена цркве дотични покајници или пак оглашени првога разреда Али кад узмемо у обзир наредбе 12. и 13. правила овога сабора, а поглавито наредбу 13. правила, којом се забрањује свјетини (τοῖς ὄχλοις) учествовање у изборима свештених лица, тада је природније држати да су овим (5.) правилом лаодикијски оци хтјели запријечити у опће, да без разбора свак слуша (ἐπὶ κοινῇ ἀκροάσει) кад се обављају ти избори, и да се дакле у овоме правилу не мисли о никаквим покајницима, о још мање оглашенима. Валсамон правилно излаже смисао нашега правила, кад каже: „пошто се при изборима често изнашају о кандидатима и ствари, које нијесу најприличније, то и не треба да ти избори буду тако, да може ту све слушати сваки који хоће".[8]

Правило 6.

Не треба допуштати јеретицима, који остају упорни у јереси, да улазе у дом божји.

(Ап. 10, 45, 64; III вас. 2, 4; лаод. 9, 32, 33, 34, 37; Тимот. ал. 9).

— Који није са мном, против мене је, — каже И. Христос (Лук. 11, 23. Мат. 12, 30), а који је противу Христа, тај је и противу цркве његове. Јеретик пак сваки туђ је за цркву, јер пориче ову или ону основу хришћанске вјере и тијем хули откривену истину, хули дакле самога онога, који је ту истину открио, хули И. Христа, оснивателя цркве. Са свијем је према томе природно, да такав мора бити лишен и молитве црквене и оне благодати, коју само средством цркве, цркве православне, може човјек да добије, и дакле таквоме мора бити забрањено да улази у цркву, гдје се та благодат даје, као што правило ово налаже. Кад је запитан био Тимотије александријски, да ли се може служити св. служба, кад се налази у цркви који јеретик (песебно аријанин), Тимо-

---

[7] Овако мисли и Van Espen (p. 158), а исто читамо и у тумачењу овога правила архим. Јоанна (I, 426—427).

[8] Ат. синт. III, 175. Исто каже и Зонара.

тије је одговорио да то може бити само у таквом случају, ако је тај јеретик обећао, да ће оставити јерес и вјеровати православно (пр. 9).

Правило 7.

Који се обраћају из јереси, и то, новатијанâ, или фотијанâ, или четрнаестодневника, сматрали се они код њих као оглашени, или као вијерни, не могу се примати, док не предаду анатеми сваку јерес, а особито ону, у којој су прије били; и тек тада кад они, које јеретици називљу вијернима, изуче символ вјере и буду помазани светим миром, нека се приме у опћење светих тајана.

(Ап. 46, 47, 68; I вас. 8, 19; II вас. 1, 7; трул. 95; лаод. 8; карт. 57; Васил. вел. 1, 5, 47).

Правило 8.

Који се обраћају из јереси такозваних фрига, ма се они код њих у тобожњем њиховом клиру налазили и називали се најугледнијима, морају са највећом марљивошћу бити поучавани, и за тијем крштени од епископа и презвитера цркве.

(Ап. 46, 47, 68; I вас. 8, 19; II вас. 1, 7; трул. 95; лаод. 7; картаг. 57; Васил. вел. 1, 5, 47).

— За ова два (7. и 8.) правило види тумачења 1. и 7. правила II васељенскога сабора.

Правило 9.

Не треба допустити, да они који припадају цркви, полазе ради молитве или службе у гробља или у такозвана мученичка мјеста јеретика; а који то чине, ако су вијерни, имају бити ван опћења за неко вријеме. Покају ли се, и исповједе да су згријешили, нека се опет приме.

(Ап. 10 11, 45, 46, 64, 70; III вас. 2, 4; лаод. 6, 32, 33, 34, 37; картаг. 83; Тимот. ал. 9).

— Као што су православни имали своје мученике, тако исто су и јеретици прослављали своје мученике, а главним начином монтанисти или фриги. О оваквим јеретичким мученицима говори

Аполинарије јерапољски у Евсевијевој историји;[9] а у ствари самој и било их је, јер дотични, припадајући једној или другој јереси и вјерујући да они право мисле, полазили су у вријеме опћих гоњења радо на мучилиште и заједно са православнима гонитељи су их мучили и предавали смрти. Мјеста, гдје су сахрањени били ти јеретички мученици, називала су се *κοιμητήρια* (coemeteria, спавалишта, гробља), као што су и православни називали тако мјеста, гдје су покојници њихови почивали. Овако су се та мјеста звала а зову се и данас, јер хришћани вјерују, да смрт није друго, него временити сан, у коме човјек борави до дана, када ће сви васкрснути. Звали су и *μαρτύρια* иста мјеста ради мученичких моштију, што су ту почивале. Хришћани су у та мјеста чешће одлазили из поштовања према св. мученицима и ту су молили и службу свету служили;[10] а послије су се почеле ту редовно и цркве подизати. По примјеру православних хришћана то су чинили и јеретици у својим *κοιμητήρια* или *μαρτύρια*. Правило ово лаодикијско забрањује свакоме православноме, или као што је у тексту казано, свакоме који цркви припада, да одлази у таква мјеста јеретика ради молитве и службе, јер у таквом случају треба га подозријевати, да нагиње овој или оној јереси, и да дакле није православни по освједочењу; а који то учини, ако је вијерни (*ἐὰν πιστός*) то јест, ако је већ крштен, има се лишити за одређено вријеме од св. причешћа, и удостојиће се опет тога, ако исповједи свој гријех и покаје се. За оглашене, који би у овај гријех пали продужавало се по увиђавности надлежног епископа вријеме оглашења.

Правило 10.

Који цркви припадају, не треба да безразложито своју дјецу сједињавају са јеретицима.

(Ап. 26, 45, 65; IV вас. 14; трул. 6, 72; лаод. 31; картаг. 21).

— О мјешовитим браковима, о којима би у овоме правилу ријеч била, говорили смо у тумачењима 14. правила IV васељенскога сабора и 72. правила трулскога сабора. Да је мјешовити брак *у опће* забрањен, то кажу сва правила православне цркве, која о овоме предмету говоре. У правилу је казано, да они који

---

[9] Euseb, hist eccl. V, 16. Испор. Валсамон. тумач. III, 180.

[10] Испор. Беверицеву опаску на ово правило (р 194).

цркви припадају (*τοὺς τῆς ἐκκλησίας*, qui sunt ecclesiae),[11] дакле вијерни (*πιστοί*, fideles) не треба да *безразложито* (*ἀδιαφόρως*, indiscriminatim) сједињавају дјецу своју са јеретицима. Ово не значи, да се са неким јеретицима може, у брак ступити, а са некима опет да се не може, према вишој или мањој тежини дотичне јереси,[12] јер јерес је увијек јерес, ма учило се на примјер да Син божји није једносуштан Оцу, или да Дух св. исходи од Оца и Сина, и јер јерес увијек вријеђа јеванђеоско учење основних догмата вјере, и дакле сваки је јеретик анатема за православну цркву (II вас. 1. Васил. вел. 1), те и православни не смије никада ступати у тако тијесну свезу, као што је брачна свеза, са особом која је анатема по вјеровању своме за цркку. Ријеч *безразложито*, која је употребљена у овоме правилу, треба разумијевати у свези са 31. правилом овог истог сабора, и тада ће се правилно разумјети шта су лаодикијски оци мислили о мјешовитим браковима. Сугласно са учењем све цркве, лаодикијски оци забрањују у опће мјешовити брак, а допуштају га само у таквом случају, кад дотична иновјерна особа обећа, да ће примити православну вјеру и постати дакле православном (лаод. 31). Који је узео у обзир овај услов, кад мисли да се вјенча са иновјерном особом, тај је поступио по каноничком учењу православне цркве, а који не узимље тај услов у обзир, тај поступа *безразложито*, — и то само ова ријеч значи у овоме лаодикијскоме правилу.

Правило 11.

Немају се постављати у цркви такозване презвитиде, или предстојнице.

— О *презвитидима* (*πρεσβύτιδες*) или *предстојницама* (*προκαθήμεναι*) писци новијега доба различно су мислили и мисле. По једнима то су биле некадашње *ђаконисе*, које као да су у овоме правилу назване презвитиде, јер су старије жене биле, а предстојнице, јер су имале одређени надзор у цркви над женскињама.[13]

[11] Дакле не *ecclesiastici*, као што је казано у Van Espen (p. 160), односећи ово правило само *свештеним лицима* (qui de clero sunt), јер ако *οἱ τῆς ἐκκλησίας* значи ecclesiastici (клирици), тада се не може схватити шта су они *πιστοί* (fideles), који су споменути у 9. правилу овог истога сабора, а који су тако исто *οἱ τῆς ἐκκλησίας* названи.

[12] У овоме од правике смислу схваћена је ова ријеч и код архим. Јоанна у тумачењу овога правила (I, 433), а исто и у Cabassutius (op. cit., p. 196). За правилно тумачење ове ријечи треба испоредити тумачење Зонарино 31. лаод. правила (III, 198).

[13] На прим. Neander, Kirchengeschichte (Ausg. 1864), III, 237, Anm. 3.

По другима пак то су биле *надђаконисе* (Oberdiakonissinnen), које су предстојнице обичних ђакониса биле.[14] Оба ова мишљења, да су презвитиде или предстојнице исто што и ђаконисе или надђаконисе, премда су и поткрјепљена односним наводима из важних списа старога доба цркве, не могу већ с тога усвојена бити, што ово правило, да је хтјело и на ђаконисе своју наредбу протегнути, било би их и споменуло, јер су ђаконисе већ и за I васељенски сабор састављале стару и познату установу (пр. 19), међу тијем оно о њима са свијем не спомиње, него наређује да у напријед *презвитиде* или *предстојнице* не треба постављати у цркви (*μὴ δεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καθίστασθαι*), а правила познијих сабора (на примјер трулскога, који је држан за више од три вијека послије овога лаодикијскога сабора) не само што не наводе као да је некада забрањено било постављати ђаконисе, него о ђаконисама говоре као о редовној служби (трул. 14. 48). За разумјети ово правило најбоље је учинити оно, што су римски коректори при издавању Грацијанова декрета учинили, кад су упутили читаоца на Валсамоново тумачење овога правила.[15]

Презвитиде (старицы) спомиње ап. Павао у својим посланицама Тимотију и Титу (I Тим. 5, 2. Тит. 2, 3), и између другога каже за њих, да морају да су кадре добру учити (*καλοδιδάσκαλοι*, доброучителны). Овијем већ ап. Павао означује дужност тих презвитида, да врше у одређеним границама учитељски посао у цркви. Ове границе ми смо споменули у тумачењу 70. трулскога правила. По томе, оне нијесу могле вршити хомилетички посао и дакле проповиједати јавно у цркви, али да су оне могле вршити катихетички посао ван цркве, и да су то оне и радиле, осим других свједочаба, које смо на својим мјестима привели, свједочи о томе исти ап. Павао, кад говори о Прискили (Дјел. ап. 18, 26). Ђаконисе су се такођер бавиле катихизирањем женскиња, особито у женским заводима, али ово није био њихов главни посао, него су оне поглавиту службу своју имале при крштавању женскиња (тумач. 15. пр. IV васељ. сабора); а посао редовнога катихизирања женскиња, поучавања женскиња како се морају по хришћанској науци владати, а главно, спремање истих да достојно могу крштење примити, овај посао вршиле су презвитиде, старије и искусне у хришћанској науци женскиње, и као надзорнице над женскињама у опће и о њиховом хришћанском образовању, звале су се предстојницама

[14] Hefele, Conciliengesch. I, 757. Испореди и Kraus, Real-Enciklopädie II, 653.

[15] Cf. Van Espen, op. cit., p. 161.

женскиња [16] Ове презвитиде постављане су се по установљеноме обреду, сличном ономе, по коме су и ђаконисе постављане биле, и о њима се у цркви држао попис, као и о ђаконисама. У вријеме лаодикијскога сабора оци истога сабора су опазили, да те презвитиде повјерено им добро не употребљују добро (*μὴ χρωμένων καλῶς τῷ καλῷ*) и то, као што каже Валсамон у тумачењу овога правила, ради своје гордости и што су при томе гледали највише своју материјалну корист (*διὰ ὑπεροψίαν ἢ αἰσχροκέρδιαν*), те с тога овим својим правилом оци забранише, да се у напријед постављају те презвитиде.

Правило 12.

За црквено старјешинство морају се постављати епископи послије одлуке митрополита и оближњих епископа, и пошто су дотични дуго времена испитани били, колико у погледу ученья вјере, толико у погледу доброга владања у животу.

(Ап. 58, 80; I вас. 2, 4; трул. 12, 19; VII вас. 2, 3; антиох. 19; лаод 5, 13; сард. 6, 10; цариград. 1; картаг. 13, 49, 50; прводр. 17).

— Види тумачења 58. ап. правила, 4. правила I васељ. сабора, 19. правила трулскога и 2. правила VII васељенскога сабора.

Правило 13.

Не треба допустити свјетини да учествује при изборима оних, који се имају поставити за свештенство.

(I вас. 4; антиох. 19; лаод. 5, 12; сард. 10; картаг. 50).

— Под ријечју *свештенство* (*ἱερατεῖον*, sacerdotium) треба, по правилноме тумачењу Зонарином овога правила, разумијевати свештена лица виших јерархијских степена, не искључујући дакле ни епископе.[17] У свези са оним, што су лаодикијски оци установили у 5. и 12. правилу, овим својим правилом забрањују да при

---

[16] Картагенски сабор 398. године наше презвитиде зове viduae vel sanctimoniales, и у свом 12 правилу каже: eliguntur ad ministerium baptizandarum mulierum, tam instructae sint ad officium, *ut possint apto et sacro sermone docere imperitas et rusticas mulieres, tempore, quo baptizandae sunt, qualiter baptizatori interrogatae respondeant et qualiter accepto baptismo vivant.* Harduin, I, 985.

[17] Ат. синт. III, 183.

избору свештених лица учествује *свјетина*. Грчка ријеч ὄχλος, која је у овоме правилу употребљена и коју смо ми са „свјетина“ превели, означава неразборити дио народа и употребљава се иста ријеч да се протупостави разборитом и угледном дијелу народа (на прим. у св. писму види Мат. 14, 5. 21, 26. 46. 27, 15 и др.), и у опће означава руљу просте свјетине, која се буни и нереде чини (на прим. Дјела ап. 24, 18), — латински: turbis, а још тачније: tumultus, tumultuosa plebs, руски: сборище черни. Оваква проста свјетина хтјела је да има такођер свој глас у изборима свештених лица, па сваки пут кад је у томе успјевала, догађали су се онакви нереди, какви се неизбјежно догађати морају, кад прости свијет активно учествује у нечему, гдје треба знања и разборитости.[18] Противу овога је и издано ово лаодикијско правило. Али да се овим правилом није одузимало народу законито право да учествује у одређеним границама у изборима свештених лица, а посебно епископа, о томе ми смо у тумачењу 4. правила I васељенског сабора привели више свједочаба из онога баш вијека, кад је држан овај (лаодикијски) сабор, а и из слиједећих вијекова.

Правило 14.

Не смије се на празник Пасхе слати у друге парохије свете тајне умјесто благословенога хљеба.

(Ап. 9, 70; антиох. 2; лаод. 32).

— У правилу се овоме спомињу *τὰ ἅγια* (sancta) и *εὐλογίαι* (benedictiones), те се наређује, да се не смију слати у друга мјеста прве умјесто других. Ријеч *ἅγια* означава јевхаристичну жртву, свете тајне. *Διὰ παντὸς ὑμᾶς προσιέναι τοῖς ἁγίοις*, каже Златоуст у 17. бесједи својој о посланици Јеврејима; а Зонара у тумачењу овога правила каже, *τὰ ἅγια* у овоме правилу означавају честице светога тијела и крви Христове (*μερίδες τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ*). Ово одговара у нашим св. литургијама ономе: святая святымъ, *τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις*. У прво доба цркве био је обичај да су вијерни особито о празнику васкресења Христовог слали једни другима из једнога мјеста у друго у знак заједнице и братске љубави честице свете жртве (*τὰ ἅγια*), а слиједећи у томе по свој прилици јудејима, који су такођер

[18] Слику овога пружа нам између другога многога посланица бл. Августина ad Albinam (ep. 126).

слали једни другима празничне дарове (ап. 70).[19] Оци овога сабора нашли су да тај обичај не може никако бити оправдан, а главно с тога, што се светиња тијем могла лако изложити профанацији, те с тога ово у напријед и забрањују. Забранивши ово, остављају слободно да се *εὐλογίαι* шаљу као и прије. Ова ријеч има много значења на језику св. отаца.[20] У овоме правилу она значи *благословени хљеб* (panis benedictus), а на име онај хљеб, који је остајао од просфоре (или пет просфора, пр. 213. при вел Требнику), из које се вадио св. агнецъ и што је требало на проскомидији, и који хљеб као такав био је благословен, те се и звао *εὐλογία* (благословеніе, benedictio). Овај се благословени хљеб дијелио послије св. литургије онима, који се не би причестили, а у знак заједнице њихове са црквом, и у знак те заједнице слали би од истог благословеног хљеба по кућама онима, који због болести или другог разлога не би могли да дођу у цркву на службу. О оваквом благословеном хљебу и у таквој употреби први пут спомињу ап. установе (VIII. 31).[21] Називао се тај благословени хљеб, исто као што се и данас зове, *ἀντίδωρον* (антидор, а код старих латина: communionis vicarius, dona vicaria), и то с тога што се давао *умјесто* (*ἀντί*) *дара* (*δῶρον*) свете јевхаристије. Раздавао се антидор, као што смо рекли, у почетку само онима, који се не би на св. литургији причестили, а послије већ почео се исти раздавати на крају литургије свима вијернима, као што то и данас бива.[22]

Правило 15.

Осим каноничких појача, који на амвон стају и из књиге поје, нико други не може појати у цркви.

(Ап. 26; I вас. 16; трул. 4, 33, 75; VII вас. 14; лаод. 59; тартаг. 103).

— У цркви су постојали од самога њенога почетка одређени појачи (*ψαλταί*, cantores, ап. 26), који су добивали епископско

[19] Испор. биљ. 2. на тумачење овога правила у Пидалиону (стр. 425—426), гдје се приводи из Евсевијеве историје, како Иринеј лионски спомиње у једноме писму папи Виктору о овоме обичају, као свеопћем обичају у цркви. Види и Valesii annotat. in V, 24. hist. eccl. Eusebii (Migne, ed. cit. XIII, 201).

[20] Du Cange, Glossar. med. graecit. I, 447. Suicer, Thesaurus eccl. I, 1248 sq. Kraus, Real-Encyklop. I, 451—452.

[21] Cabassutius нашао је спомена о овоме у једном канону папе Пија I (142—157), који „канон“ у осталом није издао овај папа, а састављен је од Псеудо-Исидора из поменуте наредбе апост. установа.

[22] Испор. Нов. Скриж. II, 192. §. 90. О овоме у латинској цркви старога доба види Freiburg. Kirchenlexikon, IV, 980—981.

посвећење и као такви они су припадали клиру и уврштени су били у канону (ἐν τῷ κανονι), те их због тога ово правило и зове *канонички појачи* (κανονικοὶ ψαλταί, canonici cantores). Ови појачи имали су право да стоје на амвону и да у цркви поје прописане пјесме по *књизи* (ἀπὸ διφθέρας, кожна књига, II Тим. 4, 13), у којој су биле пјесме, које су се могле при црквеним службама појати (лаод. 59, картаг. 103).[23] Изгледа, да су ово право каноничких појача присвајали себи неки људи, који на то нијесу били овлашћени. У намјери, да се у цркви чува прописани добри ред у свему (εὐταξίαν), лаодикијски оци не бране овим својим правилом, да може и народ у цркви појати пјесме Богу, али забрањују да то сам народ чини, и да стају на амвон људи, који нијесу клирици, и да сами *почињу* божанствене пјесме (κατάρθεσθαι τῶν θείων ψαλτῳδημάτων, sancta cantica incipere), него то могу и смију само канонички појачи; а свјетовњацима слободно је пратити те пјесме и појати уз те појаче, кад ови једну или другу црквену пјесму започну.[24] Чин постављања каноничког појача у цркви бива заједно са чином постављања чаца.[25]

Правило 16.

Уз друга читања из светога писма, мора се суботом читати и јеванђеље.

(Ап. 66; трул. 55, 56; лаодик. 29, 49, 51).

— Према појму што је владао у прво доба цркве о суботи (ап. 66. и тумач), а такођер што су многи и у доба овога сабора слиједили јудејским обичајима о суботи (лаод. 29), завладао је био у неким црквама обичај, да се суботом не служи литургија, или

[23] Овако тумаче ријеч διφθέρας и Зонара и Валсамон. У тумачењу овога правила Аристин друкчији значај даје тој ријечи и каже да појачи на амвону не могу друкчије појати него μετὰ διφθέρας ἤτοι φελωνίου, дакле по Аристину та ријеч значи *фелон* (Ат. синт. III, 185), и према томе као да су канонички појачи морали имати на себи и неки фелон, кад би стали на амвон да почињу појање. Може бити и овако као што Аристин каже, јер обичај је постојао, као што и данас постоји, да сви они, који су од епископа за ниже степене клира постављани, надијевали су при служби нека прописана црквена одијела, која се и фелон зваху, и јер она грчка ријеч означава и кожу, из које су у почетку правили и та одијела. Али о свему овоме наше ово правило са свијем не спомиње, него говори само о *књизи*. Види Suicer, Thesaur. eccl. I, 925, а такођер Du Cange, Glossar. I, 317. 902.

[24] Валсам. тумач. III, 184—185.

[25] Нов. Скриж III, 5. §. 2—6.

као што каже Валсамон, да се не држе црквени зборови (*ἐκκλησιαστικαὶ συνάξεις*)[26], те се у црквама суботом није читало из свјеванђеља, као других дана, нити су бивала друга читања. Ово лаодикијски оци осуђују, те наређују, да се има и суботом служити у цркви, и као осталих дана читати из јеванђеља и из других св. књига.

Правило 17.

На богослужбеним зборовима не треба псалме сједињавати један с другим, него послије свакога псалма мора бити кратко читање.

(Трул. 75; лаод. 15).

— По староме предању, каже Валсамон у тумачењу овога правила,[27] Давидови псалми су се појали непрекидно, те би народ од тога сустао и излазио би из цркве. Због тога оци овим правилом налажу, да псалме не треба без прекида појати, него између свакога псалма морају бити кратка читања (*ἀναγνώσεις*), да народ мало отпочине и почне опет за тијем појати (*πάλιν ψάλλειν*). Ради овога је сав псалтир и био раздијељен на неколике катисме.

Правило 18.

Треба да једна иста служба молитава свагда буде, и на деветом часу и на вечерњи.

(Лаод. 15, 59; картаг. 103).

— Било је неких, који су по таштини својој сами по себи састављали молитве, и те молитве читали су на *вечерњим службама*, правдајући се, да они тијем дају само израза својој побожности, а никако да омаловаже постојеће молитве, које су одређене за читање *на деветом часу* (*ἐν ταῖς ἐννάταις*). Оци сабора овога наређују да су постојеће молитве довољне и за вечерњу и за девети час, и да нико нема права састављати нове молитве, те их читати у цркви (картаг. 103).[28]

Правило 19.

Послије проповједи епископа, морају се најприје засебно читати молитве за оглашене; кад оглашени изиђу,

[26] Ат. синт, III, 185.
[27] Ат. синт. III, 186.
[28] Валсам. тум. III, 187.

нека се чита молитва за оне, који се кају; кад и ови, пошто се руке на њих положе, изиђу, тада нека се читају за вијерне три молитве: једну, и то прву треба читати тајно, а другу и трећу на глас; послије тога нека се мир даје; и пошто презвитери мир даду епископу, свјетовњаци ће такођер узајамно мир међу собом давати, и тада ће се обавити свето приношење. И само посвећеним особама може бити допуштено, да улазе у олтар да се причешћују.

(Трул. 69; лаод. 44).

— Излаже се у овоме правилу стари чин литургије, сличан ономе, који је изложен у ап. установама, а који је послије замјењен био литургијама Василија великог и Јована Златоустог. — О забрани, која се садржи на крају правила, да нико осим свештених лица не смије улазити у св. олтар, види тумачење 69. правила трулскога сабора.

Правило 20.

Не може ђакон у присуству презвитера да сједи, него ће сјести, ако му презвитер заповједи. Исто ће тако и ђакони уживати част од ипођакона и од осталих клирика.

(Ап. 15, 39; I вас. 15, 18; трул. 7, 16; антиох. 5).

— Види тумачења 18. правила I васељ. сабора и 7. правила трулскога сабора.

Правило 21.

Ипођакони не могу стојати у ђаконику, нити тицати свештене сасуде.

(Трул. 4, 6, 15; лаод 20, 22, 24, 25, 43).

— У правилу овоме, исто као ни у другим правилима лаодикијскога сабора, паралелнима овоме правилу, ипођакони нијесу тијем именом названи, него ὑπηρέται (ministri, слуги, низшіе служители); али да под овим послѣдњим називом треба разумијевати ипођаконе, каже и Зонара и Валсамон. Овај послѣдњи пише у тумачењу овога правила: ὑπηρέται λέγονται οἱ ὑποδιάκονοι.[29] Установа чина ипођаконскога пада у прва времена цркве.[30]

[29] Ат. синт. III, 190.

[30] Види Kraus, Real-Encyklopädie. II, 796.

Дужност им је била, да у вријеме богослужења стоје при вратима црквеним, да не би ушао који недостојни, да спремају и у реду држе свештене сасуде, такођер да облаче архијереја, када има да служи свету службу, и у опће да помажу ђаконима у цркви.[31] У почетку ипођакона је постављао епископ у ђаконику (ἐν τῷ διακονικῷ) близу стола, на коме су стојали свештени сасуди, и то послије малога входа. Ово се за тијем измијенило при цариградском патријарху Мануилу I (1217—1222) услијед тога, што су ипођакони с разлога, што су у ђаконику постављани били, сматрали ђаконик својим мјестом и истицали неку једнакост своју са ђаконима, те је тада при томе патријарху установљено, да се хиротесија ипођакона обавља као данас пред почетком литургије, и то не више у ђаконику, него у храму.[32]

Сматрајући себе да су једнаки ђаконима, ипођакони су запуштали свој главни посао при служењу литургије и заузимали у олтару кад се литургија служила мјесто међу ђаконима, јер то на име означавају оне ријечи у правилу овоме: ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ (быти на мѣстѣ діаконовъ), те лаодикијски оци, да стану на пут овоме нереду овим правилом то им забрањују, упућујући их у својем 22. и 43. правилу, да имају стојати код црквених врата, када се литургија служи и ни за један час (κἂν βραχύ) се не уклањати отуда. Забрањују им оци такођер овим (21.) правилом и да се додирују свештених сасуда (ἅπτεσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν). Ово у осталом треба разумијевати тако, да се ипођаконима забрањује дирати св. сасуде, то јест св. дискос и св. путир у часу, кад се св. жртва приноси, или преносити их у вријеме великога входа; али не забрањује им се дирати исте сасуде, кад се не служи литургија, јер, као што правилно опажа Валсамон у тумачењу овога правила,[33] управо ипођаконима и припада старање о тим сасудима и о томе, да их послије службе спреме и пренесу на своје мјесто у σκευοφυλακεῖον (сосудохранительницу).

Правило 22.

Ипођакон не може носити орар, нити остављати своје мјесто при вратима.

(Трул. 4, 6, 15; лаод. 20, 21, 24, 25, 43).

— Ради оног истог разлога, ради кога је издана у 21. лао-

---

[31] Нов. Скриж. III, 11. §. 4.

[32] Нов. Скриж. III, 1, §. 1.

[33] Ат. синт. III, 190.

дик. правилу она забрана ипођаконима, издана је и овим (22). правилом истима забрана да носе орар (ὠράριον), као што су то они почели били чинити. Орар, по Валсамону у тумачењу овога правила,[34] а исто и по Властару[35] долази од ријечи ὠρῶ, чувам, пазим,[36] — и имали су право носити га о лијевом рамену ђакони у вријеме св. службе, давајући орарем знати, када треба одређене молитве читати. Ипођаконима се даје такођер орар, кад се постављају, али не са оним значењем, са којим се даје ђакону, и ради тога ипођакону се само ставља орар около паса, а не на лијево раме, као ђакону.[37] — Забранивши ипођаконима да носе орар, као ђакони, правило напомиње тим ипођаконима дужност њихову, да не смију остављати црквена врата (тумач. 21. лаод. правила.)

Правило 23.

Чаци, или појачи не могу носити орар, и тако читати или појати.

(Ап. 26, 59; I вас. 16; IV вас. 4; трул. 4, 33, 75; VII вас. 14; лаод. 22, 59; картаг. 103.)

— Разлози истакнути у 22. правилу побуђују лаодикијске оце да овим правилом забране ношење орара и чацима и појачима, који никакву ђаконску службу не врше, него имају само да читају и поје у цркви.

Правило 24.

Свештене особе, од презвитера до ђакона, и за тијем сви из црквенога чина, до ипођакона, чаца, појача, заклињача, вратара, исто и они који су из калуђерскога реда не смију улазити у крчму.

(Ап. 54; трул. 9; карт. 40.)

— Види тумачење 54. ап. правила.

---

[34] Ат. синт. III, 191.

[35] Е, 9. Ат. синт. VI, 252.

[36] Западни писци сматрају ову ријеч латинскога поријекла, те је изводе од *hora*, јер се орарем показивао час или вријеме молитве, или пак од *orare*, молити се, или од *ora* хаљина, или најпослије од *os*, уста, у опће лице, које се орарем трало од зноја, те од туда и sudarium. Види Bevereg. annot in h. can. (p. 195—196), а испореди и Kraus, Real-Encyklop. II, 196.

[37] Нов. Скриж. III, 9. 28. §. 2. 19.

Правило 25.

Не може ипођакон да раздаје свети хљеб, ни да благосиља путир.

(Трул. 4, 6, 7, 15; лаод. 20, 21, 22, 24, 43).

— Изгледа, да су ипођакони почели били присвајати себи чак и такве службе за вријеме богослужења, које су само епископи и презвитери уз судјеловање ђакона могли да врше, као што је то о чему говори ово правило, те осуђујући ту дрскост ипођакона, исто правило забрањује им, да они дају народу св. причешће.[38]

Правило 26.

Који нијесу од епископа произведени, не могу заклињати ни у црквама, ни у кућама.

(II вас. 7; антиох. 10).

— Заклињање (ἐφορκίζειν), о коме се говори у овоме правилу, треба разумијевати у смислу оглашавања, катихизирања невјерних (κατηχεῖν ἀπίστους)[39] пред крштењем, и то су вршили нарочито прописаним црквеним чином постављена за то лица, те су као таква припадала клиру, и називала су се ἐφορκισταί или ἐξορκισταί.[40] Дужност је ових заклињача при крштењу била да спреме оглашене, да се одреку нечастивога духа, у чијим су рукама они били због лажне вјере своје. Ову су дужност ти заклињачи вршили у два маха: први пут, док су се оглашени тек спремали за крштење, и то је бивало у приватним кућама, ἐν ταῖς οἰκίαις, као што ово правило каже, у којима су се обично оглашени обучавали, и други пут, у цркви при самоме крштењу, кад се дотичноме који се крштавао стављало питање: отрицаешилися сатаны?, прије него што ће га епископ или презвитер крстити. Онај први посао заклињача престао је, кад је уведен по-свуда педобаптизам, а други се задржао и у данашњем нашем послѣдованіи св. крещенія. Кад је престао онај први и главни посао заклињача, престало се и постављати за то нарочита лица. Али у вријеме лаодикијскога сабора они су још постојали, и то као особита служба у цркви. Ову службу види се, да су вршили и неки, који нијесу за то канонички постављени били, те с тога правило ово и забрањује, да у напријед нико не може службу заклињача вршити, ако није по

[38] Зонар. и Арист. тум III, 193.

[39] Валсам. тум. III, 194.

[40] Види Kraus, Real-Encyklop. I, 471.

прописаноме обреду црквеном за ту службу постављен од епископа, или пак од хорепископа (ант. 10).

Правило 27.

Свештене особе, или клирици, или свјетовњаци, који бивају позвани на агапе, не смију ништа са њих к себи носити, јер се тиме вријеђа црквени ред.

(Трул. 74; гангр. 11; лаод. 28; картаг. 42).

Правило 28.

У домовима Господњим, то јест у црквама не смију се држати такозване агапе, нити у дому божјем јести и почивалишта приређивати.

(Ап. 73; трул. 74, 76, 97; гангр. 11; лаод. 27; картаг. 41, 42).

— У ова се два правила садрже наредбе о *агапама* (ἀγάπαι, трапезы братолюбія). Ријеч сама долази од ријечи ἀγάπη, љубав, те су се тако и заједничке трпезе звале, јер су потицале из љубави и биле су символом љубави, која се изражавала у заједничком братском благовању.[41] Покрај свију различитих мишљења о постанку агапа у хришћанској цркви, најпоузданије је и најприродније оно, да су оне заведене, како би се сачувала успомена о тајној вечери Христовој, кад је св. јевхаристија установљена, а такођер да се уздржи тјешња заједница међу вијернима и да се покаже да нема разлике међу богатим или сиромашним шљедбеницима Исуса Христа, него да је све имање појединаца опће имање свију. О агапама спомиње ап. Јуда, као о редовној хришћанској установи у апостолско доба (ст. 12), а ап. Павао кори Коринтске хришћане, што они сваки за себе једе и пије, не чекајући браћу, и тијем запуштају цркву божју и сиромашну браћу (I Кор. 11, 21. 22). У прва времена агапе су се држале заједно са св. литургијом, и то у почетку *прије* литургије, дакле прије причешћа, онако као што је Исус Христос најприје вечерао са ученицима својим и за тијем их причестио својега тијела и крви; кашње су се агапе држале *послије* литургије, и то кад је установљено да се причешће има примати на таште. — Већ у прво доба, кад су се ове агапе почеле држати, показивали су се нереди или у томе што су богатији истицали своје надмоћије над сиромашнима, или пак у томе,

[41] Зонар. тум. 74. трул. правила. II, 476.

што би се неки ту прејели, а можда и опијали.[42] Ради овога течајем II вијека агапе су са свијем одијељене биле од литургије и држале су се већим дијелом у вечерње доба, али ипак у цркви или у просторијама около цркве. На оваквим одјелитим од литургије агапама учествовали би клирици дотичне цркве заједно са епископом, те су се ту за вријеме јела држале поуке и читало из св. писма. Али и на тим су се агапама догађали пређашњи нереди, те су дотични у црквама чак и почивалишта (ἀκούβιτα) приређивали. И ради тога 28. правилом овога сабора забрањено је било у напријед држати агапе у домовима Господњим, то јест у црквама, а 27. правилом истога сабора забрањено је дотичнима, који су учествовали на тим агапама, које су се и у приватним кућама држале, да носе јела са њих, као што се то уобичајило било на поврједу црквенога реда (τὴν ὕβριν τῇ τάξει τῇ ἐκκλησιαστικῇ). Кад су агапе одијељене биле од јевхаристичне жртве, тада су оне већ изгубиле пређашњи свој символички значај и претвориле су се у трпезе, које су дотични приређивали приликом или сахрањивања покојника (наше данашње дѳће, convivium funebre), или вјенчања или рођендана, или пак у оне трпезе, о којима смо споменули у 11. правилу гангрскога сабора, а које су богаташи спремали за сиромахе (ἀγάπαι τῶν πενήτων, agapes pauperum).

Правило 29.

Хришћани не смију слиједити обичајима јудејскима и суботом почивати, него морају у тај дан радити; недјељу пак морају особито штовати, и ако могу уздржати се од радње, као хришћани. А који се затеку, да слиједе јудејским обичајима, нека су анатема од Христа.

(Ап. 7, 64, 66, 70, 71; трул. 11. 55, 66; антиох. 1; лаод. 16, 37, 38; картаг. 51, 73, 106).

— О томе да хришћани не смију у ничему слиједити јудеј-

---

[42] Незнабошци су осуђивали хришћане ради агапа, као да се хришћани на тим агапама предају распутности. Тертулијан у односној (39.) апологији својој одговара незнабошцима да „coena nostra... nihil vilitatis, nihil immodestiae admittit; non prius discumbitur quam oratio ad Deum praegustetur; editur quantum pudicis est utile. Ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse; ita fabulantur, ut qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem et lumina, ut quisque de scripturis sanctis vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere; hinc probatur quomodo biberit. Aeque oratio convivium dirimit."

[43] О агапама у опће: Suiceri, Thesaurus eccl. I, 23. Du Cange, Glossar. I, 5. Kraus, Real-Encykl. I, 25. Freib. Kirchenlex. I, 325. Herzog, Real-Encykl. I, 174.

ским вјерским обичајима, ми смо већ говорили у тумачењима неколиких правила (види паралелна правила). Ово правило осврћући се на то, што су неки још и тада (половина IV вијека) слиједили јудејима у светковању суботе, осуђује тај протухришћански чин и наређује, да хришћани морају *особито штовати* (*προτιμῶντας*) *недјељу*. О светковању недјеље ми смо у опће споменули у тумачењу 66. ап. правила. Основна мисао код првих хришћана при одређивању светковних дана, која је уједно била и средишња тачка свега хришћанскога живота, састојала се у томе, да треба у свему слиједити распетоме и ускрснуломе Исусу Христу: слиједити му у смрти његовој тијем, што се покајањем требало удостојити плодова те његове смрти, а слиједити му опет у васкрсењу да вјером у њега и силом његовом васкрсне и човјек за нови и свети живот, који започиње овдје на земљи и завршује се на небу. Отуда је потекао природно у хришћанској свијести дан васкрсења Христовог, као дан радости и дан светковања. Ова је мисао нашла израза већ првих дана постојања Христове цркве. Апостолска дјела говоре, да су редовно Христови ученици сакупљали се први дан седмице на заједничку молитву и да ломе хљеб (20, 7; испор. I Кор. 16. 2, и Апокал. 1, 10). У посланици Варнаве спомиње се изрично недјеља, као дан радости, у који вијерни славе успомену васкрсења Христова (*ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν*);[44] а у Игњатијевој посланици Магнезијанима наводи се, како и јудеји, који се обратише у хришћанство, имају суботу да недјељом замијене (*μηκέτι σαββατίζοντες, ἀλλὰ κατὰ Κυριακὴν ζωὴν ζῶντες*).[45] Као што је субота била биљег јудејства, тако је сада недјеља била символ новога живота, коме је Христовим васкрсењем темељ положен. Као дан радости у недјељу се није постило (ап. 66), нити се при молитви клечало (I вас. 20) а Василије велики у свом 91. правилу казује, да то ми радимо с тога, јер смо васкрсли са Христом. И стари закон о суботи, да се не смије радити тај дан, прешао је одмах у почетку цркве на недјељу, те Тертулијан кори за гријех свакога онога, који недјељом ради.[46] Али покрај овога светковања недјеље, као успомене Христова васкрсења, неке цркве, које су састављене биле од хришћана, који су се из ју-

---

[44] Barnabae ep. cathol., cap. 15 (ed. Hefele, p. 40).

[45] Ignat. ep. ad Magnesios, cap. 9 (ed cit. p. 180).

[46] Tertull., de orat. c 23: „Solo die Dominico ressurectionis non ab isto tantum (клечања), sed omni anxietatis habitu et officio cavere debemus, differentes etiam negotia, ne quem diabolo locum demus." Наредбе цара Константина о штовању недјеље види у Euseb., de vita Constantini, IV, 18. 19. 20.

дејства обратили, дакле такозваних у оно доба јудео-хришћана, хтјеле су светковати у неколико и суботу, те су тога дана свечану литургију служили и причешћивали се. Овај се обичај држао још у IV вијеку, и пошто је то значило отворено слиједити јудејским обичајима (*ἰουδαίζειν*, judaizare, іудействовати) и многима је на саблазан служило, лаодикијски оци нашли су се побуђени издати ово своје (29.) правило. Они забрањују суботом почивати (*σχόλαζειν*, otiari), него наређују да хришћани тога дана, као и обичних других дана, имају радити (*ἐργάζεσθαι*, operari), под пријетњом анатеме, ако друкчије буду поступали; а недјељу да имају особито штовати, те као хришћани почивати и не радити. За ово пошљедње оци сабора додају, да то имају чинити *ако могу* (*εἴγε δύναιτο*, si modo possint), дакле није безусловно баш сваки принуђен, да ништа не ради, „јер", каже Валсамон у тумачењу овога правила, „ако ко због сиромаштва (*ἐξ ἀπορίας*, *ἐκ πενίας*) или друге какве неопходности буде радио и недјељом, не ће за то подлећи осуди".[47]

Правило 30.

Никакве свештене особе, ни клирици ни калуђери, нити у опће никакав хришћанин, пак ни свјетовњак не смије се у једном истом купатилу купати са женама; јер је то најглавнија оптужба код незнабожаца.

(Трул. 77).

— Ово је правило поновљено било на трулскоме сабору (пр. 77), и одређена казна за свакога, који преступи наредбу правила. Зонара у тумачењу 77. трулскога правила,[48] говорећи о овој скаредности, коју оно правило забрањује, напомиње ријечи ап. Павла, да хришћанин не смије бити на саблазан ни јеврејима, ни незнабошцима, ни цркви божјој (I Кор. 10, 32) и да мора промишљати за добро не само пред Богом, него и пред људима (II Кор. 8, 21), и тијем већ показује, колико је неприлично, кад један хришћанин, а особито свештено лице, чини оно о чему ово правило говори.

Правило 31.

Ни с каквим јеретиком не треба брак склапати, или за јеретике давати синове или ћери, него на против треба њих узимати, ако обећају, да ће хришћани постати

---

[47] Ат. синт. III, 197.

[48] Ат. синт. II, 484., а испор. Зонар. тумач. и овога лаодик правила, III, 197.

(Ап. 26, 45, 65; IV вас. 14; трул. 6, 72; лаод. 10; картаг. 21).

— Овим се правилом допуњује 10. правило овога сабора о мјешовитим браковима. У ономе правилу забрањује се у опће мјешовити брак, то јест брак православне особе са особом, која не исповиједа православну вјеру. У овоме (31.) правилу напомиње се, да такав брак може бити допуштен само у таквом случају, ако иновјерна особа обећа (*εἴγε ἐπαγγέλοιτο*) да ће примити православну вјеру.[49] Подробније о овоме казано је у тумачењу 72. трулскога правила.

Правило 32.

Не треба примати благословене хлебове јеретика, јер су благослови њихови више бесмислице, него ли благослови.

(Ап. 10, 11, 45, 46, 64; I вас. 19; II вас. 7; III вас. 2, 4; трул. 11, 95; лаод. 6, 7, 8, 9, 10, 14, 31, 33, 34, 37; Васил. вел. 1, 47; Тимот алекс. 9).

— О томе, да никаквога вјерскога опћења не смије бити међу православнима и јеретицима, говоре многа правила и овога сабора (види паралелна правила). У овоме се правилу забрањује примати од јеретика *εὐλογίας*, то јест благословене хљебове или дијелове просфоре. Као што је обичај био о празнику васкрсења Христовога, да су православни једни другима слали благословени хљеб у знак братске заједнице (лаод. 14), тако је тај исти обичај постојао и код јеретика; па ако је то забранио био овај лаодикијски сабор међу православнима (лаод. 14), тијем је више морао забранити православнима, да такав благословени хљеб примају од јеретика. Тај хљеб постајао је *благословеним* услијед молитава, које су се над њим читале, а молитава правих код јеретика није могло бити, јер истинитог свештенства нијесу имали, него су имали лажне свештенике (ап. 47), те с тога и оне јеретичке молитве, којима су јеретици мислили да благосиљају и посвећују хљеб, правило ово зове *ἀλογίαι*, бесмислице (суесловія).

Правило 33.

С јеретицима или расколницима не смије се заједно молити се.

---

[49] Зонар. и Валсам. тум. III, 198. 199

(Ап. 10, 11, 45, 46, 64; I вас. 19; II вас. 7; III вас. 2, 4; трул. 11, 95; лаод. 6, 7, 8, 10, 14, 31, 32, 34, 37; Васил. вел. 1, 47; Тимот. ал. 9).

— Овим се правилом понавља 45. ап. правило, и додаје се још, да никаквог вјерског опћења не смије православни имати ни са расколником (σχισματικῷ).

Правило 34.

Никакав хришћанин не смије остављати мученике Христове и обраћати се лажним мученицима, то јест јеретичкима, или који су прије јеретици били; јер су ови далеки од Бога. Нека су дакле анатема, који се к њима обраћају.

(Ап. 10, 11, 45, 46, 64, 70; III вас. 2, 4; лаод. 6, 9, 32, 33, 37; картаг. 83; Тимот. ал. 9).

— Ово правило стоји у свези са 9. правилом овога сабора и говори у главноме о истој ствари, на име о лажним мученицима (ψευδομάρτυρες), којима су и неки православни одавали штовање. Разлика је, што се у ономе правилу лаодикијски оци осврћу на оне православне, који су то чинили по незнању, или што су на добру вјеру на то били од некога заведени, те за такве и одређује оно правило, да се за неко вријеме (μέχρι τινός) одлуче од св. причешћа; а у овом (34.) правилу говоре о онима, који то чине намјерно, или као што каже Валсамон у тумачењу овога правила, ὁλοψύχῳ διαθέσει (пуном душевном вољом), те с тога такве и предају анатеми, јер тијем од Бога одступају [50]

Правило 35.

Хришћани не смију запуштати божју цркву и од ње се одвраћати, и анђеле призивати, и зборове у њихову част држати, јер ово је забрањено. Према томе, који се затече да се предаје таквом тајном идолопоклонству, нека је анатема јер је оставио Господа нашега Исуса Христа, Сина божјега, и прешао је идолопоклонству.

— У старо доба, каже Зонара у тумачењу овога правила, били су неки јеретици, који су говорили, да не треба Исуса Хри-

[50] Ат. синт. III, 201.

ста у помоћ призивати, да се човјек Богу приближи, него анђеле, јер као да ми нијесмо достојни да у оваквим приликама призивљемо И. Христа; а тако су ти јеретици говорили може бити из погрјешне понизности, коју је нечастиви у њима потхрањивао. О овој јереси спомиње и ап. Павао у својој посланици Колошанима, кад каже: нико да вас не вара по својој вољи изабраном понизношћу и службом анђелâ (θρησκεία τῶν ἀγγέλων, II, 18). А ове апостолове ријечи значе, да нас нико не смије лишавати награде за вјеру и уредни наш живот, одбијајући нас од праве вјере, и да штујемо анђеле, то јест да им служимо, ради некакве понизности, као да нијесмо достојни призивати Сина божјега да нам буде путевођа к Оцу небесном. Шљедбеници ове јереси именовали су (ὠνόμαζον) анђеле, то јест призивали су их (ἐπεκαλοῦντο) и зборове су држали у част њихову. Осуђујући ову јерес, правило каже, да који се затече да се предаје таквом тајном идолопоклонству, нека је анатема. Оно што је ап. Павао назвао службом анђелâ, правило ово зове идолопоклонством (εἰδωλολατρείαν), али не с тога, као да је идолопоклонство штовати анђеле, него ради тога, што тијем нечастиви одбија човјека да не призиље И. Христа, како би га тијем мало по мало и да не опази бацио у идолопоклонство.[51]

Правило 36.

Свештене особе, или клирици не смију бити гатари, ни врачари, нити се бавити гатањем у бројеве, или у звијезде, нити правити такозване амајлије, које нијесу него окови њихових истих душа. Који пак носе такве амајлије, наредисмо, да се изагну из цркве.

(Трул. 61; анкир. 24; Васил. вел. 7, 65, 72, 81, 83; Григор. ниск. 3).

— Ми смо видјели наредбу 61. трулског правила у погледу свјетовњака, који се врачањем баве. Ово лаодикијско правило говори о истоме предмету у погледу лица, која припадају клиру, и вјерују у врачања или се врачањем баве, те то најодлучније осуђују под пријетњом одлучења из цркве. Никита, канонист из почетка

[51] Ат. синт. III, 201—202. Поводом овога правила у тумачењима истога спомињу и другу неку јерес: ἀγγελικοί (Зонара, Валсамон, Аристин, Слов. Крмчија, Бевериц, и др.). Walch у својој Historie der Ketzereien (II. 177—179) каже, да се мало шта поузданога може казати о тим *анђелицима*, — те с тога и ми не сматрамо да о њима морамо подробније говорити.

XII вијека, на питање о овоме предмету, позивље се на 24. анкирско правило и на ово (36.) лаодикијско правило, те бављење врачањем зове послом незнабожачким (*τῆς ἐθνικῆς συνεθείας*), недостојним хришћанскога свијета, а још мање православне цркве (*οὔτε μὴν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας*).[52] Осуђује ово правило још посебно прављење *амајлија* (*φυλακτήρια*), и те амајлије зове оковима душе (*δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν*, animarum vincula), те наређује, да се има искључити из цркве сваки онај, који носи те амајлије. У св. писму спомињу се амајлије, што су јудеји употребљавали (Мат. 23, 5). На име, кад су хтјели да се моле, јудеји су имали двије повезе и у свакој су била написана четири стиха из св. писма, са натписом имена божјег, и једном од тих повеза главу су везивали, а другом лијеву руку, те су вјеровали, да ко има на себи овакве повезе, тијем отклања од себе свако зло и добива свако добро. Види се само по себи, да је ово очито сујевјерство, са свијем противно учењу о томе, да човјек мора у животу своме сав се предати божјем промислу и, чинећи добра дјела, очекивати добро од промисла; а као такав, овај обичај о амајлијама имао је значај врачарства, те је са свијем оправдано он изједначен врачању у бројеве, у звијезде и слично. Од јудејства прешао је обичај амајлија и к неким хришћанима, те су такве амајлије носили неки свагда о врату, или кад би ко оболио, везали би му амајлијом болесно мјесто на тијелу. При оваквом значају, што су амајлије имале у оно доба (IV вијек), са свијем је појмљива оштрина казне, коју прописује ово правило за оне, који праве или носе те амајлије.[53]

Правило 37.

Празничне дарове, које шаљу јудеји или јеретици, не треба примати, нити заједно с њима празновати.

(Ап. 64, 70, 71; трул. 11; анкир. 9; лаод. 6, 9, 29, 33, 34, 38, 39).

Правило 38.

Пријесне хљебове јудеја не треба примати, нити опћити у њиховом нечастију.

---

[52] Ат. спит. V, 384.

[53] Види Suicer, Thesaur. II, 1465 и Du Cange, Glossar. II, 1709., а такође Kraus, Real-Encycl. (I, 49—51) под ријечју Amulete.

(Ап. 7, 64, 70, 71; трул. 11; анкир. 9; лаод. 6, 9, 29, 33, 34, 37, 39).

Правило 39.

Не треба празновати заједно са незнабошцима, нити опћити у њиховом безбожију.

(Ап. 71; трул. 71, 94).

— За сва ова три правила види тумачења 70. и 71. ап. правила и паралелних им правила.

Правило 40.

Епископи, кад су на сабор позвани, не смију тијем пренебрегнути, него морају поћи, да или поуче друге, или се сами поуче у погледу онога, што се тиче добра цркве и другога. Који тијем пренебрегне, сам себе осуђује, осим случаја, ако није чим ванредним запријечен.

(Ап. 37; I вас. 5; IV вас. 19; трул. 8; VII вас. 6; антиох. 20; картаг. 18, 76, 95).

— Види тумачења 37. ап. правила и других паралелних правила.

Правило 41.

Свештена особа, или клирик не може на пут кретати без налога епископова.

(Ап. 12, 13, 32, 33; IV вас. 11, 13; трул. 17; ант. 6, 7, 8, 11; лаод. 42; сард. 7, 8, 9; картаг. 23, 106.)

Правило 42.

Ни свештене особе, ни клирици не могу на пут кретати без каноничких грамата.

(Ап. 12, 13, 32, 33; IV вас. 11, 13; трул. 17; антиох. 6, 7, 8, 11; лаод. 41; сард. 7, 8, 9; картаг. 23, 106),

— За ова два (41. и 42.) правила види тумачења 12. ап. правила и других паралелних правила.

Правило 43.

Ни за кратко вријеме не смију ипођакони остављати врата, да се молитви предају.

(Трул. 4, 6, 15; лаод. 20, 21, 22, 24, 25).

— Види тумачења 21. и 22. правила овога сабора.

Правило 44.

Жене не могу улазити у олтар.

(Трул. 69; лаод. 19).

— Зонара наводећи у тумачењу овога правила како је забрањено улазити у св. олтар свакоме свјетовњаку (трул. 69. лаод. 19), додаје, да ово мора тијем више бити забрањено женама, код којих независно од њихове воље бива мјесечно течење крви (ἡ τῶν ἐμμηνων αἱματων ῥύσις).[54]

Правило 45.

Послије друге седнице четрдесетнице, не треба никога примати за крштење.

(I вас. 14; трул. 78; лаод. 46).

— У правилу се овоме говори о оглашенима, а посебно о онима, који су већ довољно изучени у хришћанској вјери и који су имали да се духовним вјежбањем за одређено вријеме са свијем спреме за крштење, то јест за *тајну просвјећења* (μυστήριον φωτίσματος, sacramentum illuminationis).[55] Ово су били они оглашени, о којима се спомиње у литургији преждеосвященныхъ даровъ и за које се на тој литургији, почињући од средопосне сриједе, црква моли: о иже ко святому просвѣщенію готовящихся братіяхъ. Колико је трајало вријеме оглашења за оне, који су у зрјелој доби желили постати хришћанима, и колико је разреда оглашених било, ми смо казали у тумачењу 14. правила I васељенскога сабора. Кад би свршило то оглашење, и дотични би катихете засвједочили да су њихови катихумени довољно упознали хришћанску науку, тада су ти катихумени имали да се пријаве надлежном епископу и да изјаве жељу да буду удостојени крштења. Обично годишње вријеме, кад су се катихумени крштавали, била је велика субота, као дан успомене, кад је Христос у гробу лежао, и то у знак да је стари човјек тада погребен у смрт Христову и да васкрсењем Христовим устаје и он за нови живот (Рим. 6, 4). Да би дотични катихумени могли тога дана (на велику суботу) удостојити се крштења, они су морали своју пријаву о томе учи-

---

[54] Ат. синт. III, 212.

[55] Dionys. Areop., de eccles. hierarch. II, 2., Gregor. Nazianz., or. 40.

нити епископу већ пошљедњих дана месојеђа. Епископ би их тада дозвао себи за први дан великога поста (*τῆς τεσσαρακοστῆς*) и сам би их подвргао испиту, те ако би их нашао да су достојни да постану хришћанима, он их је тада благосиљао, давао им хришћанско име и наређивао да се убиљеже међу *φωτιζομένους*, међу ко святоме просвѣщенію готовящихся, како би на велику суботу могли бити крштени.[56] Од онога дана, кад би ти катихумени добили хришћанско име, дакле од првог дана великога поста, па кроз сву четрдесетницу, они су морали најстрожије постити, непрестано се молити и сваки дан бити у цркви. Није ли се неки катихумен пријавио за крштење одмах у почетку великога поста, него кашње, а посебно, као што каже ово правило, пошто протекоше двије седмице поста, тада тај катихумен није се могао на велику суботу крстити, је није издржао прописани пост кроз сву четрдесетницу. У осталом, каже Зонара у тумачењу овога правила, он је могао бити крштен послије, јер ријечи у правилу *οὐ δεῖ δέχεσθαι* (не треба примати) имају се разумијевати условно и то само за велику суботу.[57]

Правило 46.

Који се крсте, морају учити вјеровање, и петог дана сваке седмице пред епископом или презвитерима казивати шта су научили.

(I вас. 2, 14; трул. 78, 96; лаод. 19, 45).

— У тексту правила овога казано је само *τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος* (quinta hebdomadis feria), а ми смо превели петога дана *сваке* седмице, и то с тога што смо хтјели слиједити грчким коментаторима Валсамону и Зонари, који у својим тумачењима имају ријечи *ἑκάστης ἑβδομάδος*,[58] што ми сматрамо потпуно правилним; и према томе не може се усвојити што каже Аристин, да под ријечима *τῇ πεμπτῃ τῆς ἑβδομάδος*, има се разумијевати само велики четвртак: *τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος καθ' ἣν μέλλει φωτισθῆναι*.[59] Сматрамо правилним тумачење поменутих коментатора јер се зна, да је катихизирање оглашених текло потпуно систематски, и дотични су имали периодично да одговарају епископу или презвитерима о своме знању вјере; при томе црква је морала

[56] Испор. Augustini sermo 13. ad Neophitos.

[57] Ат. синт. III, 212—213.

[58] Тумач. 78. трул. правила, II, 486.

[59] Ат. синт II, 486. Испор. и Беверич. опаску (annot. p. 197).

добити увјерење о сталности дотичнога, да по тврдом убјеђењу своме жели примити хришћанску вјеру, а то је увјерење она могла добити тиме, као што опажа Зонара у тумачењу овога правила, што је дотични свакога четвртка за вријеме трајања оглашења пред епископом или презвитерима излагао и казивао шта је из хришћанске науке научио кроз седмицу, — да се не би ко крстио и посветио у нашу тајну (*καθ' ἡμᾶς μυστερίου*), а да није потпуно у вјери утврђен.

Правило 47.

Који су у болести крштење примили и послије су оздравили, морају изучити вјеровање, да упознаду да су се божанственога дара удостојили.

(I вас. 2, 14; трул. 78, 96; неокес. 12; лаод. 19, 45, 46; картаг. 45).

— Ако је оболио неки оглашени, прије него што ће извршити све вријеме прописано за оглашење (I вас. 14., лаод. 46), правило ово допушта да буде крштен, али захтијева да послије крштења ако оздрави, има продужити изучавање хришћанске науке, како би између другога појмио, коликог се божанственог дара (*θείας δωρεᾶς*) удостојио.

Правило 48.

Који бивају просвијећени крштењем, морају бити помазани небеским помазањем да постану дионицима царства Христова.

(III вас. 7; трул. 95).

— Да је миропомазање новозавјетна тајна, о томе нам говори православна догматика, исто као што нам она казује и то, да обавити тајну миропомазања може и епископ и презвитер, и да се она врши над дотичним одмах послије крштења.[60] Из овога се правила види, као да нијесу миропомазивали дотичне одмах послије крштења, и за то правило понавља постојеће већ у оно доба прописе и наређује, да послије крштења треба свакога помазати светим миром, или, као што правило каже, небеским помазањем (*χρίσματι ἐπουρανίῳ*), да постане диоником царства божјега и правим дјелатним чланом цркве.

[60] Макарија догмат. богосл. §. 208-211.

Правило 49.

У четрдесетницу не може се хљеб на жртву приносити, осим само суботе и недјеље.

(Ап. 66, 69; трул 52; лаод. 50, 51, 52).

— Види тумачење 52. трулског правила.

Правило 50.

У четвртак пошљедње недјеље четрдесетнице не смије се разријешавати пост, и тијем сву четрдесетницу вријеђати, него треба кроз сву четрдесетницу постити сухим.

(Ап. 66, 69; трул. 29, 89; Дионис. ал. 1; Тимот. ал. 8, 10).

— Види тумачења 66. и 69. апостолског правила и осталих паралелних правила.

Правило 51.

У четрдесетницу не смију се светковати дани рођења мученика, него треба држати успомене светих мученика само у суботу и недјељу.

(Ап. 66, 69; трул. 52; лаод. 49, 50, 52).

Правило 52.

У четрдесетницу не смије се вјенчавати или славити рођендан.

(Ап. 66, 69; трул. 52; лаод. 49, 50, 51).

— Према значају четрдесетнице у цркви (трул. 52), лаодикијски оци забрањују у четрдесетницу светковати успомене светих мученика (пр. 51), осим суботе и недјеље (ап. 66), и вјенчавати, или славити рођендан (пр. 52).

Правило 53.

Хришћани, кад су на свадбама, не смију скакати и плесати, него скромно вечерати или ручати, као што приличи хришћанима.

(Трул. 24; лаод. 54).

Правило 54.

Свештене особе, или клирици не смију на свадбама или гозбама гледати позоришне игре, што се обично тамо приређују, него морају, прије него што дођу глумци, устати и поћи.

(Трул. 24; лаод. 53).

— Према светињи брака, правила ова (53. и 54.) хоће да се хришћанске свадбе држе побожно и скромно и забрањују свима, и свештеним лицима и свјетовњацима, да на тим свадбама учествују, ако на њима бивају ствари, које само незнабошцима могу приличити.

Правило 55.

Ни свештене особе, ни клирици, пак ни свјетовњаци не смију се ревенити, да гозбе приређују.

(Картаг. 60).

— Ово правило хоће да хришћански живот буде сугласан са учењем св. писма, те да сваки побожно и скромно живи. Ово захтијева правило од свакога свјетовњака хришћанина, посебно пак од лица, која припадају клиру и која морају бити углед свима.

Правило 56.

Презвитери не смију, док не уђе епископ, улазити у олтар и ту сјести, него морају заједно с епископом ући, осим случаја да је епископ болестан, или је некуда пошао.

(Ап. 2, 31, 39, 55; IV вас. 8, 23; трул. 17).

— О каноничкој послушности презвитера епископу ми смо у тумачењу већ неколиких правила говорили (ап. 2. 31. и т. д.). Изгледа по овоме лаодикијском правилу, да су неки презвитери, бар у црквама Фригије, заборављали своју потчињеност епископу, те сматрали да нијесу дужни одавати му у цркви ону част, која му је приличила. Да се стане на пут томе нереду лаодикијски оци издадоше ово правило, којега је наредба по тексту правила јасна.

Правило 57.

У малим мјестима и селима не могу се постављати епископи, него периодевти; а ако су у неким таквим мјестима поједини епископи већ постављени, они не могу

ништа радити без приволе градског епископа. Исто тако и презвитери не могу ништа радити без приволе епископа.

(I вас. 8; анкир. 13; неокес. 14; антиох. 8, 10; сардик. 6).

— „Архијерејско је достојанство високо угледно, и с тога постављати епископа за мало мјесто или село, и гдје није град и нема доста народа, значи омаловажавати архијерејство“, каже Зонара у тумачењу овога правила[61] Ово је био побуд, који је изазвао лаодикијске оце да издаду ово своје правило, те нареде, да у малим мјестима и селима (ἐν ταῖς κώμαις καί ἐν ταῖς χώραῖς) не треба већ постављати епископе, него *периодевте* (περιοδευτάς). — Периодевти, као засебна служба у цркви, постојали су још у прва времена хришћанске цркве. То су били виши презвитери, који су при градским епископима стојали и који су у име епископа обилазили (περιοδεύουσι) у одређена времена цркве по мањим мјестима и селима дотичне епархије, те о стању тих цркава извијештавали су свог епископа. Течајем времена, кад се потпуно уредила епархијска управа у црквама, служба периодевта престаје бити редовном и самосталном, и бива замијењена другим службама, — данас у главноме службом наших окружних протопрезвитера, или руских благочинныхъ.[62] Издавши наредбу о периодевтима, правило ово лаодикијско одређује у погледу епископа, који су се затекли у то доба у малим мјестима и селима, да не могу ништа радити без приволе (ἄνευ γνώμης) надлежног градског ецископа, исто као што то не могу ни презвитери (ап. 39).

Правило 58.

Ни епископи, ни презвитери не могу жртву принашати у кућама.

(Ап. 31; IV вас. 18; трул. 31, 34, 59; VII вас. 7, 10; гангр. 6; антиох. 5; картаг. 10; прводр. 12).

— Види тумачење 31. трулскога правила.

Правило 59.

У цркви се не смију читати посебне пјесме, нити неканоничке књиге, него само каноничке књиге старога и новога завјета.

---

[61] Ат. синт. III, 222—223.

[62] Подробније о периодевтима у мојој књизи „Достојанства“, 49—58.

(Ап. 60; трул. 63; картаг. 103).

— У почетку цркве многи су побожни људи састављали у част Исуса Христа *посебне пјесме* (ἰδιωτικοὺς ψαλμούς, privatos psalmos), и те су се пјесме појале на црквеним службама.[63] Али кад су послије почели састављати овакве пјесме и јеретици, и те јеретичке пјесме без разбора су се употребљавале у цркви,[64] то и лаодикијски оци забрањују да се у цркви читају такве посебне пјесме или *неканоничке књиге,* и наређују, да се могу читати само *каноничке књиге* старога и новога завјета.

Правило 60.

Ово су књиге које треба читати из старога завјета: 1. постање свијета. 2. излазак из Египта, 3. левитска, 4. бројеви, 5 закони поновљени, 6. Исус Навин, 7. судије, Рут, 8. Јестир, 9. царстава прва и друга, 10. царстава трећа и четврта, 11. паралипоменом црва и друга, 12. Јездре прва и друга, 13. књига стопедесет псалама, 14. приче Соломунове, 15. еклисијаст, 16. пјесма над пјесмама, 17. Јов, 18. дванаест пророка, 19. Исаија, 20. Јеремија и Варух. плач и посланица, 21. Језекиљ, 22. Данил. Новога пак завјета ове; јеванђеља четири: Матеја, Марка, Луке и Јована; дјела апостолска; седам свеопћих посланица: Јаковљева једна, Петрове двије, Јованове три, Јудина једна; четрнаест Павлових посланица: Римљанима једна, Коринћанима двије, Галатима једна, Ефесцима једна, Филибљанима једна, Колошанима једна, Солуњанима двије, Јеврејима једна Тимотију двије, Титу једна и Филимону једна.

(Ап. 85; картаг. 24; Атан. вел. о празницима; Григор. бог. о књигама св. писма; Амфилох. о књиг. св. писма.)

— Пошто су лаодикијски оци у 59. правилу своме забранили читати неканоничке књиге (ἀκανόνιστα βιβλία) и наредили, да се

---

[63] Види на прим. овакву пјесму Климента алекс. „hymnus Christi Servatoris" на крају његовог „Педагога" (ed. Migne). Испореди шта каже о оваквим пјесмама Eusebius hist. eccl. V, 28.

[64] На прим. познате су пјесме у част Ис. Христа јеретика Павла самосадског. Euseb, hist. eccl. VII, 30.

имају читати само каноничке, (*μόνα τὰ κανονικά*), у овоме (60.) правилу приводе редом те књиге, и то 22 књиге старога завјета, оне управо, које и данас наша православна црква поштује као каноничке. Од новога пак завјета правило приводи све данашње каноничке књиге, *осим апокалипсиса.* Ово се тумачи тијем, што сви апостолски списи нијесу у једно исто вријеме допирали до свију помјесних цркава, те лако је да у Фригији у вријеме овога сабора апокалипсис није још познат био, као каноничка књига новога завјета.[65]

---

[65] Испор. Макарија увод у богословље §. 126 (изд. СПб. 1871. стр. 329).

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ШЕСТОГ ПОМЈЕСНОГ САБОРА, САРДИКСКОГА.

Правило 1.

Озије епископ града Кордуве рече: Треба из самога темеља искоријенити колико зли обичај, толико више убитачно растројство црквене управе и према томе утврдити, да никакав епископ не може прелазити из малога једнога града у други град, јер је очит узрок, због кога се то чини. Никада се није могао наћи један епископ, који би настојао, да га премјесте из једног већега града у мањи град, а тијем се доказује, да су такви просто страшћу за већим добитком раздражени и да су само робови гордости, да добију на изгледу већу власт. Према томе, је ли угодно свима, да се овакво зло строжије казни, и ја мислим, да такви не би морали уживати ни опћења са свјетовњацима? Сви епископи рекоше: Угодно је свима.[1]

(Ап. 14; I вас. 15; IV вас. 5; трул. 20; антиох. 13, 16, 18, 21; сардик. 2, 17; картаг. 48).

— Правило се ово осврће на убитачно растројство црквене

[1] Већина правила овога сабора предложена су била од предсједника сабора Озија кордупског, те у оригиналу та правила почињу ријечима: „Озије епископ рече"; само три правила (4, 18. и 20) предложио је Гауденције, епископ наиски (у Дакији), и једно (16.) епископ солунски Аеције. У Пидалиону изостављена су имена тих епископа, што су правила предлагали, а тако исто и пристајање сабора на дотичне предлоге, што се такођер у оригиналном тексту правила налази.

управе (ἡ βλαβερωτάτη τῶν πραγμάτων διαφθορά), које се догађало услијед тога, што су поједини епископи хтјели да прелазе на друге катедре, остављајући оне, за које су у почетку били постављени. Узрок, ради кога ово неки епископи чинише, састојао се у страсти за вишим материјалним користима и у жељи дотичних, да до веће власти дођу, јер, као што правило каже, никада се не ће наћи, да један епископ настоји да буде премјештен из једног већега града у мањи, из богате епархије на сиромашну, него увијек обратно. Ови пријелази епископа осуђивани су били и прије овога сабора (ап. 14., I вас. 15); али као што се види, слабо су неки епископи пазили на каноничке наредбе, те с тога сардикски оци нађоше, да треба те наредбе пооштрити, и према томе установише, да епископ, који у напријед то учини, има бити не само свргнут са свога степена, него му треба забранити и да ужива у цркви права као свјетовњак, на име, треба таквога лишити сваке заједнице са вијернима.[2]

Правило 2.

Озије епископ рече: Ако се нађе који толико безуман и дрзак, да смисли у оваквој ствари правдати се наводећи, да су му од народа послани били писмени позиви, са свијем лако је да су у оваквој прилици могли бити неки поједини даровима и новцем купљени, те извикали некога у цркви, као да га народ жели за епископа имати. Зато ја држим, да свакако и на особити начин морају бити кажњене овакве пријеваре и хитрине или подузећа, те никаквога од таквих не треба ни при часу смрти удостојити чак ни свјетовњачкога опћења. Ако је угодан овај предлог, одговорите? Одговорише: Што је казано, нека се установи.

(Ап. 14; I вас. 15; IV вас. 5; трул. 20; антиох. 13, 16, 18, 21; сардик. 1, 17; картаг. 48).

— Ово је правило продужење 1. правила. Каноничка је практика постојала, да је и народ учествовао у изборима епископа, и у опће за епископа је хиротонисан био онај, кога је народ тражио и жељео (I вас. 4. и тумач.). Дотични епископи, који би хтјели да из мање епархије пријеђу у већу и богатију, да би

[2] Зонар. и Валсам. тумачење. III, 228—230.

себе ослободили од каноничких казна, наводили би, да су им од народа дотичне епархије дошли писмени позиви, да у ту епархију пријеђу. Правило ово не даје никаква значаја таквим народима, јер, каже, са свијем је лако, да су у оваквој прилици могли неки поткупљени бити да извичу некога, као да га народ жели за свог епископа; и овакве ствари правило називље очитом пријеваром (ῥᾳδιουργία), коју треба најоштрије осудити и казнити. Казну пак за ово прописује правило, да дотични не може ни при часу смрти удостојен бити чак ни свјетовњачкога опћења (μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς γοῦν ἀξιοῦσθαι κοινωνίας). Страшном (φρικτόν) зове Аристин овакву казну, да се човјек не може удостојити причешћа ни при часу смрти; нити има другога правила, које би такву казну одређивало за други какав гријех.[3] Тежина овакве казне тумачи се тијем, што се у оваквоме послу, о коме ово правило говори, истиче неколико пријеступа: чежња за добитком, гордост, поткуп, пријевара, а поврх свега симонија. У осталом треба при овоме испоредити наредбу 13. правила I васељ сабора, да човјека који је при смрти, а каје се, треба удостојити св. причешћа.

Правило 3.

Озије епископ рече: Треба додати и ово, да никакав епископ не прелази из своје епархије у другу епархију, у којој постоје своји епископи, осим ако је позван од браће, која је тамо, да се не помисли, да затварамо врата љубави. Треба се такођер побринути и за то, да, ако који епископ у једној епархији има какву распру са братом својим и са епископом, не може се из друге епархије дозивати епископе да им суде. А ако је који епископ био осуђен због каквога посла пак држи да његов посао није хрђав, него добар, и да би требало суд поновити, то, ако је вашој љубави угодно, одајмо пошту успомени апостола Петра, пак нека они, који су судили, напишу Јулију, епископу римскоме, да се, ако је потребито, понови суд код сусједних епархији епископа, и нека он назначи дотичне, који ће разабрати посао. Ако пак

---

[3] Ат. синт. III, 233.

оптужени не може доказати, да је његов посао такав, да га треба новоме разбору подврћи, тада оно што је једном пресуђено, нека се више не руши, и што је учињено, нека остане чврстим.

(Ап. 35; I вас. 15; IV вас. 5; антиох. 13, 16, 21; сард. 2, 4, 5).

— Правило ово западни канонисти дијеле на три, и по садржају правила са свијем оправдано, јер у самој ствари оно говори о три предмета, који самостално могу да стоје. Први је дио онај, који каже да никакав епископ не смије прелазити у другу област да врши какву свештену службу, ако није од дотичнога епископа те друге области позван. Други каже, да распре између епископа има ријешавати сабор оне области, у коју спадају ти епископи и да не треба дозивати из друге области епископе да им суде. Трећи дио правила говори о случају, кад дотиччи осуђени епископ није задовољан осудом својих епархијских епископа, јер држи да је добра његова ствар, и за такав случај правило каже, да се има написати римскоме епископу Јулију, нека одлучи да ли се има суд поновити, те у аферативном случају, да назначи за то између сусједних дотичној епархији епископа односне судије; ако пак тај римски епископ Јулије не нађе да треба суд поновити, тада остаје непомичном одлука првог суда.[4] Овакво дијељење сардикског овога правала у главноме налазимо и код Валсамона, који у тумачењу истога правила, послије изјашњења првога дијела, спомиње другу главу (ἕτερον κεφάλαιον) правила, а то је поменути горе други дио правила, и за тијем додаје Валсамон опет трећи дио за случај, кад је један епископ незадовољан одлуком првога суда.[5]

О првоме предмету овога правила издана је била већ антиохијским сабором (прав. 13.) подробна наредба на основу 35. ап. правила, и тумачења тих правила (ап. 35. и антиох. 13) служе тумачењем за овај дио овога сардикскога правила.

Други предмет правила овога утврђен је био већ 5. правилом I васељенскога сабора, и та се наредба у овоме правилу у главноме понавља.

Трећи је предмет овога правила са свијем нов и по себи у свему изузетан. Дотакао га се сардикски сабор у овоме, исто и

[4] Codex romanus дијели ово правило на три засебна правила. Испор. Van Espen, op cit., p. 266.

[5] Ат. синт. III, 235—236.

у 4. и 5. правилу, побуђен вјерским приликама свога доба и у интересу одређене личности. Као такво ово (3.) правило, исто и слиједећа два, не спадају у *γενικοὶ* или *καθολικοὶ κανόνες*, која би дакле имала важност за сву васељенску цркву и за сва времена,[6] него спадају у *ἰδικοὶ κανόνες*, или још тачније у *προσωπικοί* (лична),[7] која као таква имају значаја и важности док постоје одређене прилике. — У овом своме дијелу правило ово (3.) наређује, да Јулије, епископ римски, има одлучити, да ли се у извјесним приликама има поновити неки суд над епископима, признаје дакле томе римскоме епископу право да прима неку врсту апелације противу ријешења дотичног епархијскога сабора. Да се разумје оваква наредба треба имати пред очима прилике, при којима и ради којих се сардикски сабор састао. Сабор се овај састао, као што смо видјели (I, 20), поводом Атанасија великог, који је од противника никејскога вјеровања, а посебно од евсевијана (средње аријанске странке, назване тако по врло упливном јој вођи, Евсевију, епископу никомидијском) незаконито свргнут био, а кога је сардикски сабор имао да успостави, осудивши неправославне, који су се усудили били устати противу тога „стуба православља". Задаћу су ову на сабору имали да изврше западни епископи, а под водством римскога епископа Јулија (337—352) и под заштитом западнога цара Константа; а то с тога су западни епископи имали ово да изврше, што је већина источних епископа била под упливом противника никејскога вјеровања, које је бранио и штитио источни цар Констанције, љути непријатељ великог Атанасија. Ради овога је изабран био за сабор град Сардика, који је на граници био између источне и западне царевине и који је тада спадао *под јурисдикцију римскога епископа*. Овијем се тумачи, и зашто је онако велики број западних епископа на томе сабору био и зашто је сабору предсједавао западни, кордупски (у Шпанији) епископ Озије. При таквом стању ствари и да би се православни епископи, који су припадали римскоме патријархату, сачували од аријанске самовоље, сардикски оци били су принуђени учинити изузетак од опће каноничке норме, која је постојала у погледу самосталности суда епархијских епископских сабора и која је израза нашла у 5. правилу I. васељенскога сабора, те ограничити власт тих сабора за све обласне цркве римскога патријархата, које су такођер више или мање заражене биле аријанством, или

[6] Види Валсам. тумач. I вас. 13. и VII вас. 16. у Ат синт. II, 143. 624.
[7] Валсам. тумач. 4. сардик. правила и 88. картаг. у Ат. синт. III, 239. 518.

бар у којима се налазио по који епископ, који је нагињао аријанству, а посебно за оне цркве, које су навластито у источном Илирикуму (Illyricum orientale) биле. Предсједник сабора овога Озије, који је сав одан био Атанасију и осталим православним епископима, знајући по дугоме искуству своме, како су многи православни епископи без свакога разлога, а просто из обијести аријанске, врло често бивали свргнути са својих катедара предложи сабору, како би требало да сабор даде власт некоме, да може подвргнути прегледу ријешења обласних сабора противу дотичних епископа, те да та ријешења или одобри, или пак нови суд да нареди. Најприродније је било да тај епископ, коме би сабор имао дати ту власт, буде најстарији епископ онога патријархата, у који је спадао град Сардика, на име, епископ римски, а посебно *тадашњи* римски епископ Јулије, који је отворено бранио Атанасија великог и који је у једноме писму евсевијанима показао већ био, колико осуђује њихово поступање са великим Атанасијем и са осталим православним епископима. Мучно се свакако чинило Озију, да ће моћи привољети сав сабор на то, да се ограничи утврђена већ самосталност суда епархијских сабора, и с тога да склони на ово оце сабора, Озије им се обраћа молбом (*εἰ δωκεῖ ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ*, si vestrae dilectioni videtur, ако је вашој љубави угодно) те каже, да ће оваквим својим чином они одати пошту успомени ап. Петра [8] Озијев предлог био је од сабора усвојен, те и издано ово правило, којега смисао сада нам се чини јасан, а још ће јаснији бити кад прегледамо 4. и 5. правило овога сабора Приводимо ради боље јасноће и схолију на ово правило у Книга Правилъ: „Шестымъ правиломъ перваго вселенскаго сабора, по древнему обычаю, предоставлены въ подчиненіе римскому епіскопу многія епархіи на западѣ, подобно какъ александрійскому и антиохійскому многія епархіи на югѣ и востокѣ. Согласно съ симъ раздѣленіемъ, Осій, епіскопъ іспанскаго города Кордувы, принадлежа къ области римскаго епископа, предлагаетъ относить на его разсмотреніе сомнительные случаи западных епархій. И въ семъ смыслѣ принялъ его (Осія) предложеніе помѣстный соборъ сарди-

[8] „Osius hic patribus proposuit honorandam memoriam S. Petri, ut eos ad consentiendum huic *novo juri* facilius induceret“, опажа на ово правило Van Espen, p. 268. Испореди за ово и De Marca, De concordia sacerd. et imp. lib. VII, cap. 3, §. 8 (ed. cit., col. 1074—1075), а такође опаску St. Baluzii ad cap. 16, lib. II истога діела (col. 201—202).

кійскій, не отступая отъ шестаго правила перваго вселенскаго сабора."[9]

Правило 4.

Гауденције епископ рече: Ако је један епископ био свргнут судом дотичних сусједних епископа, пак послије истакне, да му још припада право да се правда, у таквом случају не треба другога на његов пријесто постављати дотле, док римски епископ, разабравши посао, не изрече своју одлуку о томе.

(Ап. 14, 74; сард. 3, 5; прводр. 16).

— Правило ово стоји у тијесној свези са пошљедњим дијелом 3. правила овога сабора о праву Јулија римскога да подвргава новоме суду одлуке обласнога сабора о распрама између епископа. Каже ово правило, да кад се неки епископ, незадовољан пресудом обласнога сабора, обрати ради тога Јулију римскоме, и овај нађе да ту пресуду подвргне новоме разбору, у таквом случају на пријесто тога епископа не треба постављати другога епископа, док се послије овог новога разбора суда не изрече односна пресуда. — Ријечи у овоме правилу: *κρίσει τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐν γειτνίᾳ τυγχανόντων* (judicio episcoporum qui sunt in vicinia), а које смо ми превели: „судом дотичних сусједних епископа", ове ријечи дале су повода двојаком тумачењу правила овога. По једнима, оне значе суд састављен од епископа из сусједне епархије, на име, онакав суд, какав се спомиње у 3. правилу овога сабора: *τῶν γειτνιώντων τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων* (propinqui provinciae episcopi). По другима пак исте ријечи значе суд епископа, састављен од епископа из исте епархије (митропол. области) оптуженога епископа и који су му сусједи, дакле од епископа, зависних од истога митрополита, од кога је и оптужени зависан. Битна је разлика у овим мишљењима, јер по по првоме суд Јулија римског састављао би у овом случају трећу инстанцију, а по другоме мишљењу састављао би само другу инстанцију. Хефеле и многи други сматрају правилнијим ово друго тумачење сардикскога овога правила.[10] Сматрамо га правилнијим и ми, јер са оваквим тумачењем уздржава се потпуна свеза и дошљедност између овога правила и 3. и 5. правила овога

[9] Изд. 1862, стр. 184, а испор. и архим. Јоанна ваљано тумачење овога и слиједећа два правила, сп. изд. I, 474–476.

[10] Conciliengesch. I, 565—567.

сабора, која правила о једном и истом питању говоре у односној поступности случајева. У свом истом смислу тумачи и Аристин наше ово правило, те говори само о *τῶν ἐπαρχιωτῶν ἐπισκόπων* (provinciales episcopi), који су изрекли свргнуће о неком епископу, и не спомињући онакве епископе из сусједне епархије (митропол. области) о којима, као о другој инстанцији говори 3. правило овога сабора.[11] Схваћене овако оне контроверсне ријечи, правило наше постаје са свијем јасно по себи; оно није него додатак и разјашњење 3. правила о епископу, који је осуђен од надлежног свога сабора и који држи да осуда није правична, те се обратио за нови суд Јулију римскоме, и за тога епископа правило ово наређује, да му пријесто мора остати незапремљен, док се нова пресуда не изрече, и то од сусједних дотичној митропол. области епископа, а по наредби Јулија римскога.

Правило 5.

Озије епископ рече: Треба установити, да ако који епископ буде оптужен, и сабрани из оне исте области епископи свргну га са свога степена, пак тај се епископ призивом обрати најблаженијем епископу римске цркве, и овај захтје одазвати му се и нађе умјесним да се новоме разбору подвргне посао дотичнога, у таквом случају римски епископ треба да се удостоји написати епископима, сусједнима оној епархији, да они марљиво и потанко сваку разаберу, пак да, добивши увјерење о истини, изреку пресуду своју о послу. Ако ли пак дотични, који тражи да се његов посао опет новом разбору подвргне, молбом својом приволи римскога епископа да ради односнога суда пошље и од своје стране презвитере, то нека у власти тога епископа буде, у колико за добро и за потребито нађе и одреди, послати такве презвитере, који ће, влашћу онога који их је послао, заједно са епископима судити. Ако пак римски епископ нађе да је довољан пређашњи суд и односна пресуда епископа, то нека поступи, како се за најбоље учини мудром његовом савјету. Одговорише епископи: Што је казано, нека се установи.

[11] Ат. синт. III; 239.

(Ап. 14, 74; I вас. 5, 6; II вас. 2, 6: IV вас. 9, 17, 28; антиох. 14, 15; сард. 3, 4; картаг 23. 28, 105, 125).

— Ово је правило завршетак предмета, о коме говоре 3 и 4. правило. Управо ово је правило подробно разјашњење онога што је у 3. правилу казано о новоме суду, који одређује Јулије римски, кад му се обрати један епископ. кога је надлежни његов епархијски суд осудио. Каже на име ово правило, кад се један свргнути од свога сабора епископ обрати призивом на Јулија римскога, и овај нађе за умјесно услишати молбу тог епископа, тада ће он (Јулије римски) наредити дотичним епископима из једне митрополитанске области, која је најближа оној области којој припада осуђени, да или сами или са неким још презвитерима, које ће им из своје близине он послати, подвргну новоме разбору тужбу, те односну пресуду изреку.

Право, које сардикски оци даіу Јулију римскоме да подвргава своме суду одлуке епархијских сабора *римскога патријархата* у случајевима кад се могло посумњати, да су аријански, или бар наклоњени аријанству епископи неправу пресуду изрекли о једном православном епископу на штету Атанасија великога и у опће на штету православља, ово право хтјели су римски епископи да присвоје себи и *ван граница* свога патријархата и у *свима* случајевима, као да су они у власти примати призиве епископа свега свијета и *у послједњој инстанцији* изрећи о свакоме свој суд. Карактеристичан примјер овога пружа нам римски епископ Зосим (417—418). Познати посао Апијарија презвитера сикског у проконсуларној Африци, који је због разних пријеступа свргнут био од свог епископа, Урбана, и који незадовољан тиме, обратио се био у Рим жалећи се и тражећи заштите, овај Апијаријев посао изазвао је Зосима да истакне поменуто право. Африка проконсуларна са главним градом Картагеном састављала је самосталну црквену област, потпуно аутономну у својим унутрашњим пословима. Зосим римски добро је знао колико се морају поштовати повластице цркава, које је повластице већ I васељенски сабор стално утврдио био (I вас. 6); али је он ипак нашао да може примити Апијаријеву жалбу и подвргнути своме суду одлуку изречену надлежном влашћу у цркви, која није под његовом јурисдикцијом била. Основу за ово није му могло пружити него само какво правило једног васељенскога сабора, — и то је правило он нашао међу правилима I васељ. сабора. Дакако међу ау-

тептичним правилима тога сабора таквога правила нема, али оно се налазило у ономе зборнику, који је Зосим код себе имао, и то му је довољно било, не само да узме у заштиту свргнутога Апијарија, него, кад су му афрички епископи напоменули о повриједи са његове стране постојећих правила, да пошље и нарочите своје легате у Картагену, који су тобоже влашћу врховнога старјешине цркве имали подвргнути новоме суду све што су на своме сабору африкански епископи одлучили били. Ово је дало повода да се сазове знаменити картагенски сабор 419. године (наш VIII помјесни сабор), и да се ту докаже, да оно правило, на коме је Зосим своје право оснивао, није никакво никејско правило, него просто наше ово (5.) сардикско, које су у Риму примали и држали за никејско, и дакле за наредбу васељенскога сабора. Ток свега овога ми смо на другом мјесту већ описали,[12] а одговор картагенскога сабора 424. по истоме послу приводимо на крају правила картагенскога сабора Познали су у Риму своју погрјешку,[13] и за дуго времена већ нијесу истицали више оно право врховнога суда римскога епископа у пословима, који нијесу спадали у његову надлежност. — Овако је трајало у главноме до папе Николе I (858—867), или боље до Псеудоисидора, кад се већ све у римској цркви преокренуло и почело тамо владати ново право.[14]

Правило 6.

Озије епископ рече: Ако се догоди, да у једној епархији, у којој има много епископа, један епископ изостане, и не ће због небрежљивости да на сабор дође, ни да пристане на одлуку других епископа, кад се има поставити нови епископ, а међу тијем сакупљени народ захтијева, да се постави за епископа онај кога он тражи, у таквом случају треба најприје том епископу. који је изостао, напоменути граматом егзарха епархије (разумијем епископа митрополије) да народ захтијева, да му се даде пастир, те тада почекати, док и он дође. Ако ли, пошто је и граматом позван, не ће да дође, нити хоће да отпише тада

[12] Codex canonum eccl. africanae (Задар, 1881), стр. 15 и сл.

[13] Види о овоме у Maassen, Geschichte der Quellen des can. Rechts im Abendlande (Gratz, 1870) I. 53 fg., а и Hefele, Conciliengesch. I, 357—358.

[14] Види на ово врло карактеристичну опаску Хефеле у његовој Conciliengeschichte, I, 577.

треба задовољити жељи народа. А ради постављања епископа митрополије треба позвати епископе и из сусједне епархије. Никако пак не треба постављати епископа у какво мало мјесто или мали град за који је довољан и један презвитер; а не треба постављати у таким мјестима епископа с тога, да се не омаловажи име и власт епископа. Него, као што сам прије споменуо, епархијски епископи имају постављати епископе у оним градовима, у којима су и прије епископи били. А ако се нађе који град, да се толико умножио бројем народа, да се може сматрати достојним епископскога пријестола, тада нека га и добије. Је ли ово свима угодно? Одговорише сви: Угодно је.

(Ап. 1; I вас. 4, 6; антиох. 16, 19; лаод. 12, 57; карт. 53, 56).

— У Аристина, а исто и у Крмчији, ово је правило подијељено у три правила. Ништа нема погрјешнога у тој подјели, јер збиља правило ово по нашем (то јест атинске синтагме) тексту говори о три предмета: а) о избору епископа, б) о постављању митрополита и в) да не треба постављати епископе у малим мјестима.

У првом дијелу овога правила говори се у главноме оно исто, о чему говори 4. правило I васељ. сабора, — и тумачење онога правила служи у опће тумачењем првога дијела и овога правила. Ми смо у тумачењу онога правила (I вас. 4) казали и доказали, да је у изборима епископа имао право гласа и народ, или боље угледнија лица, заступници народа. Нови доказ овога пружа нам ово сардикско правило, које изриком говори о народу, који је изабрао, или боље предложио одређено лице за свог епископа, пак кривицом једног од епископа исте епархије, не може да се тај изабрани одмах и остави (да се изврши постављење, *γίνεσθαι τὴν κατάστασιν*, ut fiat constitutio). Да овај доказ много важи, довољно казују ријечи Аристина у тумачењу овога правила: „сада (XII вијек) је изгубила снагу наредба, по којој су клирици и прваци народа дотичнога града бирали епископе.“[15]

За постављање (*πρὸς τὴν κατάστασιν*) митрополита, каже даље наше правило, треба позвати епископе и из сусједне епар-

[15] Ат. синт. III, 247. Испор. и Валсам. III, 245.

хије. Овако је бивало, каже Валсамон у тумачењу овога правила, ради важности митрополитске части.[16]

Трећа наредба овога правила у главноме понавља 57. лао дикијско правило, да не треба постављати епископе у малим мјестима и селима. Разлог је овога, каже правило, да се не омаловажи име и власт епископа (*ἵνα μὴ κατευτελίζηται τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα καὶ ἡ αὐθεντία.*) Умножи ли се народ у неком мјесту и то се мјесто покаже, да заслужује да у њему буде свој епископ, правило допушта да се такав епископ ту и постави.

Правило 7.

Озије епископ рече: Наметање наше и сувишно досађивање, и неупутне наше молбе учинише, да ми немамо толике милости и слободе, колико би могли имати, јер многи између епископа не престају полазити у војнички табор, а нарочито епископи африкански, који, као што смо дознали од љубазнога брата нашега и саепископа Грата, добрих савјета не примају, него их презиру тако, да један човјек доноси у војнички табор многе и различне прошње, које не могу бити на корист цркве, и не настоји, као што би требало и као што би упутно било, о помоћи и заштити сиромахâ и свјеговњакâ, или удовица, него тражи за појединце свјетовне части и службе. Таква неупутност узрокује нам штету, а уједно је на саблазан, и зазорна је. Ја држим, да је много приличније, да епископ своју помоћ пружа ономе, који какво насиље од некога трпи, или ако је која удовица увријеђена, или ако је које сироче лишено онога, што му припада, пак и у овоме случају, ако је у то име оправдана прошња. Ако вам је дакле, љубазна браћо, свима повољито ово, установите, да никакав епископ не смије у војнички табор одлазити, осим оних, које најблагочастивији цар наш својом граматом позове. Али пошто врло често бива, да неки, који су због приједступа својих осуђени на прогонство или на острове, или су се другој каквој осуди подвргли, при-

[16] Ат. свит. III, 246.

бјегавају цркви, тражећи милосрђа, таквима не треба одрећи помоћ, него без сваког оклијевања и колебања треба за њих тражити опроштај. Ако је дакле и ово угодно, дајте сви сложно свој глас. Одговорише сви: Нека се установи и ово.

(Антиох. 11; сард. 8, 9, 20, 21; картаг. 104, 106).

Правило 8.

Озије епископ рече: Мудрост ваша нека и о овоме просуди: пошто је установљено, да се мора сачувати сваки епископ од осуде, због одлазења свога у војнички табор, зато, ако који од њих има онаквих прошња, о којима смо прије споменули, нека их шаље по своме ђакону. Јер службена особа није завидним оком гледана, и лакше ће моћи донијети оно, што јој је поручено. Одговорише сви: Нека се и ово установи.

(Антиох. 11; сард. 7, 9, 20, 21; картаг. 104, 106).

Правило 9.

Озије епископ рече: Ја цијеним, да је нужно и ово: кад који епархијски епископи пошљу прошње брату и саепископу своме, који је у већем граду, то јест, у митрополији, тада нека овај епископ митрополије упути свога ђакона са прошњама и нека му даде препоручни лист, написавши на име по реду браћи и саепископима нашима, који у то вријеме бораве у мјестима или градовима, у којима најблагочастивији цар државне послове уређује. Ако који епископ има пријатељâ у двору, и хоће да добије нешто, што је часно и праведно, нека му не буде забрањено по своме ђакону тражити и препоручити ствар онима, за које зна, да ће му хтјети пружити добру помоћ у његовој прошњи. А који у Рим полазе, као што сам горе казао, морају приказати љубазном брату нашем и саепископу Јулију прошње, које имају да предаду, да их најприје он развиди, да није која од њих неумјесна,

пак да их тада својом препоруком и старањем пошаље у војнички табор. Сви епископи одговорише, да им је угодно, и да је веома разборит овај савјет.

(Антиох. 11; сард. 7, 8, 20, 21; картаг. 104, 106).

— За сва ова три правила доста је оно, што смо казали у тумачењу 11. правила антиохијскога сабора.

Правило 10.

Озије епископ рече: Ја цијеним да је и ово потребито: мора се најтачније и најмарљивије пазити, да, кад се какав богати или учени из грађанскога звања нађе достојним за епископа, не треба таквога постављати дотле, док није са свијем прешао службу и чаца, и ђакона, и презвитера, како би, прелазећи сваки појединн степен, ако се достојним покаже, могао поступно подигнути се на висину епископства. И за сваки степен чина мора бити свакако остављена не мала трајност времена, да се узмогне испитати и вјера дотичнога, и његово добро владање, и постојанство, и кротост, како би, ако се нађе достојним божанственог свештенства, удостоио се највише части. Јер није умјесно, нити знање или лијепо опхођење на то овлашћује, да се на брзу руку и олако одлучује, те одмах с мјеста поставља епископ, презвитер или ђакон; јер би таквога са свијем умјесно могли сматрати новокрштеним, особито пак, кад знамо, да је и најблаженији апостол, који је учитељем незнабожаца био, осуђивао пренаглена постављања; а испитивање за дуже времена кадро је на доста поуздани начин показати и владање и нарав свакога. Сви рекоше, да им је ово угодно, и да се никако не смије ово рушити.

(Ап. 80; I вас. 2, 9; трул. 14, 15; VII вас. 2; неокес. 9, 10, 11, 12; лаод. 2, 3, 12; картаг. 16; прводр. 17; Кирил. ал. 4)

— У тумачењима 80. ап. правила и 2. правила I васељ сабора ми смо видјели, како се забрањује постављати на више јерархијске степене свакога, за кога се нема пуно освједочење да

је чврст у вјери и да ће кадар бити да својом ријечју поучи и својим животом послужи примјером другима. У овом се правилу то у главноме понавља; и као што се у оним правилима спомиње апостолова наредба, да не треба постављати на службу цркве, који је тек прешао из незнабоштва и крстио се (*νεόφυτος*, I Тим. 3, 6), тако се то спомиње и у овоме правилу, додатком још и оне друге апостолове наредбе, да не треба на брзо (*ταχ ως*) никога рукополагати (I Тим. 5, 22).[17] Смјер је овога правила да се у строгости очувају поменуте наредбе св. писма, кад се има поставити неко за епископа, посебно пак, кад се то тиче каквог богатога, или каквог ученога из грађанскога званья. Богати (*πλούσιος*), имајући доста срестава за живљење, обично је разњежен, више је одан свјетским уживањима, него ли сиромах, а и више страсти има; и ради тога правило ово наређује да треба врло тачно и марљиво пазити те испитати, да ли је баш такво лице способно за свештену службу и да ли је у опће за свештенство. Исто ово прописује правило да се има пазити и са ученима из грађанскога званья (*σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς*, ex foro scholasticus). Овдје треба разумијевати људе, који имају свјетовно образовање и који воде бесједе на јавним свјетовним зборовима или као одвјетници или као управљачи јавних послова, те са свијем је природно, да такви људи мало могу бити згодни за свештенство. Крмчија разумје овдје људе, који се на тржиштима баве и богате трговце.[18] Како било, кад се истакне да такав један човјек има бити постављен за епископа, јер га народ жели (quia per populum postulatus), правило ово наређује да се то може учинити тек тада, ако је тај човјек у опће достојан епископства и пошто редовно пријеђе све ниже степене свештенства: чаца, ђакона и презвитера, те на сваком од тих степена покаже владањем својим да може бити удостојен и епископства. А да се може о томе добити потпуно увјерење, то јест, да се може потпуно испитати и вјера дотичнога, да ли је та вјера чврста, и да је владање његово добро и да је сталан у своме мишљењу, и да је кротак, дакле да није напрасите нарави и лак на срдбу, једном ријечју, да тај човјек има све оне каквоће, које се иште код једног епископа, правило

---

[17] Ријеч ап. Павла (I Тим. 3, 6) „новокрштени“ не треба у осталом, као што опажају Зонара и Валсамон (III, 257. 258) разумијевати у овоме правилу буквално, него у преносном смислу, пошто онај који се до јучер бавио свјетовним пословима, може се сматрати за свештенство *новим* онако исто, као што је *нов* за хришћанство онај, који је до јучер некрштен био.

[18] Изд. 1787. I, 112., гдје се ово правило налази под бројем 11.

наређује, да он мора провести на свакоме од поменутих степена *довољно времена* (*οὐκ ἐλαχίστου χρόνου μῆκος*, non minimi temporis longitudinem), или као што 17. правило IX помјесног сабора каже, законом прописано вријеме (*νενομισμένον χρόνον*, tempus praestitutum). Колико управо времена дотични има да проведе на свакоме од оних степена, или употребљујући израз римског црквеног права, interstitium, колико времена има протећи међу примањем једног и другог степена, о томе у правилима изричнога спомена нема. Ако узмемо у обзир каноничке прописе о доби дотичнога, када може бити постављен на разне степене црквене, дакле да чатац мора имати 18 година, ипођакон 20 година, ђакон 25 година, презвитер 30 година и епископ 35 година (трул. 14. и 15. и тумач.), тада би могли казати, да је interstitium између чаца и ђакона од 7 година, између ђакона и презвитера 5 година и опет 5 година између презвитера и епископа, и дакле да дотични, који има бити постављен за епископа, мора да је 17 година био у свештенству, или бар 15 година (узимајући да се поставља у једно исто вријеме за чаца и ипођакона, дакле да је дотични постао чатац и ипођакон од 20 година). Вријеме ово од 15 година прописано је било и царем Јустинијаном за лица, која су прије у државној служби била.[19] У осталом, колико дотични има остајати на појединoм јерархијском степену пуштено је увиђавности црквене власти (ап. 80., I вас. 2., 14. и 15. трул. и тумач.) Свакако већ то вријеме ни под каквим начином не може у опће бити кратко, а посебно не смије бити кратко за случај, о коме ово сардикско правило говори, јер, каже правило, није умјесно, нити знање или лијепо опхођење некога човјека овлашћује на то, да се на брзу руку и олако о њему одлучује, те одмах с мјеста да се поставља за епископа, презвитера или ђакона, а није још на поуздани начин доказана вјера, добро владање и нарав његова.

Правило 11.

Озије епископ рече: Морамо и ово установити: ако епископ неки пође из једнога града у други град, или из једне епархије у другу, да, проникнут сујетом, задовољи своме славољубљу, или ради веће свечаности у служби, пак хоће да остане тамо дуже времена, а међу тијем епископ онога

[19] Nov. 137, cap. 2., и то су вријеме морали у манастиру провести (si in monasterio non minus quindecim annis manachicam vitam sine ulla calumnia exegerit).

града није највјештији у учењу, тај епископ нека не презире надлежног мјесног епископа и често нека не проповиједа у намјери да посрами и понизи особу његову; јер овакав посао обично смутње изазивље, и оваквим поступањем он хоће само да себи привуче и отме туђи пријесто, не стријепећи да запусти предану му цркву и да пријеђе другој. У погледу овога треба и своје вријеме установити, јер и не примити са свијем епископа може изгледати нечовјечним и неуљудним. При томе сјетите се, да су оци наши у прошла времена установили, да ако који свјетовњак, боравећи у граду, не дође у цркву у три недјељна дана за три седмице, мора бити уклоњен од опћења. Према томе, ако је ово одређено било у погледу свјетовњака, то епископ, ако нема никакве пријеке неопходности, или важнијега посла, не треба, нити је упутно, при томе и штетно је да оставља за дуже времена своју цркву и тиме да огорчава повјерени му народ. Сви епископи рекоше: Налазимо, да је и ова одлука потпуно умјесна.

(Ап. 8, 9, 14, 15, 33, 35; I вас. 8, 15; IV вас. 5; трул. 20, 66, 80; антиох. 2, 13, 16, 18, 21; сард. 1, 2, 3, 12, 17; карт. 48 71; прводр. 16).

— Наредба овога правила, да епископ не смије остављати своју епархију и прелазити у другу да проповиједа или служи, у главноме се садржи у 14. ап. правилу. Као што смо у тумачењима неколиких већ правила казали, народ је имао право да искаже кога жели за свог епископа, и тај је у опће епископом и постајао, те и дотични, који би тежио да добије неко епископско мјесто, старао би се прије свега да задобије за себе народ тога мјеста. Ово су чинили такођер и неки епископи, који су на сиромашнијим и мање знатним епископским катедрама били, а који су међу тијем жељели да на богатију и знатнију дођу, не обзирући се на то, што је ту још жив и здрав био законити епископ. У намјери да оствари жељу своју, а нарочито ако у дотичноме мјесту епископ није био највјештији у проповиједању и у црквеном служењу, поједини од таквих епископа пошао би и незван у то мјесто, те бесједом и другим настојао би да омаловажи и понизи законитога епископа

и себи да народ привуче, како би га народ узео за свог епископа, а законитога епископа одбацио. Да се овоме злу на пут стане правило ово одређује, колико времена може један епископ одсуствовати из своје области и у другој боравити, јер каже правило и не примити са свијем епископа у неко мјесто може изгледати нечовјечним и неуљудним. А да треба да тачно буде одређено вријеме, колико може један епископ одсуствовати из своје области правило напомиње каноничку наредбу пређашњега доба, која је издана за свјетовњаке, на име да подлежи одлучењу сваки онај, који за три седмице у три недјељна дана не дође у цркву, а није ничим запријечен; па ако је ово наређено за свјетовњаке, то тијем више мора то да важи за свештена лица, а посебно за епископе, јер штетно је и неумјесно да епископ оставља за дуже времена своју цркву, те тијем огорчава повјерени му народ. Ово вријеме у тачности одређено је послије IX помјесним сабором и то 16. правилом, које наређује да преко 6 мјесеци никакав епископ не смије остати удаљен од своје катедре.

Стара каноничка наредба, коју правило спомиње о дужности свјетовњака да похађају цркву, то је 21. правило помјесног сабора у Елвири (Eliberitanum, у Шпанији) 307. године, на коме је сабору био једним од угледнијих чланова исти Озије, који је био предсједник и на овоме сардикскоме сабору, а који је ово сардикско правило и предложио. Трулским је сабором ово правило поновљено било (пр. 80), и наредба његова протегнута је и на све чланове клира, од епископа на ниже.

Правило 12.

Озије епископ рече: Пошто не треба ништа изоставити, нека се и ово установи: нека браћа и саепископи по градовима у којима су за епископа постављени, више пута бива, да имају врло мало својих посједа, а у туђим областима посједи су им велики, тако да од истих могу помагати и сиромасима. Ако ови епископи хоће да пођу на те своје посједе, и да плодове сабирају, ја цијеним, да им се то може допустити, али тако, да три недјељна дана, то јест, три седмице могу остати на својим посједима, при чему дотични епископ мора бивати у оближњој цркви, у којој презвитер сабира народ, и мора служити, да се види да није остао без црквене службе; при томе нека не бива

често у граду, у коме има епископ Оваквим начином и његови послови не ће никаква уштрба због његова одсуства претрпљети, а уједно ће избјегнути пријекор за дрскост и таштину. Сви епископи рекоше: Угодна је и ова наредба.

(Ап. 36, 58; трул. 19, 80; гангр. 5, 20; сард. 11; прводр. 16; карт 71, 120, 121).

— Ово је правило додатак 11. правилу. Оно правило даје наредбу о епископима, који одлазе у туђе области, а ово каже да епископи, који имају својих посједа у туђим областима, могу слободно одлазити у та мјеста да сабирају плодове и од истих да сиромасима помажу, али да ту могу остати само три седмице, и послије опет се морају вратити у своју област. За вријеме борављења на тим својим посједима дотични епископ мора да избјегава да полази често у град у коме је сједиште сталнога епископа, и то с тога, да се не би догодило оно, што је казано у 11. правилу, дакле да не би томе сталноме епископу града каква неприлика била учињена. Док је пак на својим посједима овај страни епископ, он мора да сваке недјеље бива у парохијској цркви, која је најближа тим његовим посједима, и ту да служи (λειτουργεῖν). Ово „да служи", по ријечима Зонаре у тумачењу овога правила, не значи да он мора бескрвну жртву ту приносити, дакле служити литургију, него значи да мора присуствовати литургији, коју дотични презвитер служи и ту се молити са осталима, пошто би се огријешио о 36. ап. правило, кад би служио литургију или другу какву архијерејску службу обављао у туђој области, а без дозволе надлежног епископа.[20]

Правило 13.

Озије епископ рече: И ово нека се од свију установи: ако је који ђакон, или презвитер, или други који клирик одлучен био, пак је прибјегао другоме епископу, који га познаје, а који међу тијем зна, да је од свога епископа лишен опћења, не смије овај епископ да нанесе увриједу епископу и брату своме, и да таквога одлученог у опћење прими. А ако се усуди то учинити, нека зна, да мора одговарати пред епископима, кад се ови саберу. Сви

[20] Ат. синт. III, 263.

епископи рекоше: Ова одлука сачуваће и опћи мир, и обезбједиће сугласје међу свима.

(Ап. 12, 13, 16, 32, 33; I вас. 5; антиох. 6; картаг. 11, 29, 133; соф. 1).

— Види тумачење 32. ап. правила.

Правило 14.

Озије епископ рече: Не могу да премучим о ствари, која ме много узбуђује. Ако се нађе који епископ гњевљив (чега у таквоме човјеку не би морало никада бити), пак се од једанпут раздражи на презвитера или ђакона, и хоће да га искључи из цркве. — треба настојати, да такав презвитер или ђакон не буде одмах осуђен и лишен опћења. Сви епископи рекоше: Који бива свргнут, нека има право обратити се епископу митрополије дотичне области; а ако нема митрополита у мјесту, обратиће се к најближем и потражиће, да се потанко испита посао, јер не треба се оглушавати кад који просе. Епископ пак онај, који га је праведно или неправедно искључио, мора добродушно подниј̂ети, да се посао подвргне испиту, и да се његова пресуда или потврди, или преиначи. Али док се марљиво и вијерно свака не испита, одлучени од опћења не може прије односног ријешења самовласно присвајати себи опћење. Ако пак неки клирици опазе у томе привремено одлученоме охолост и дрскост (јер као да се не мора у опће трпљети увриједа или неправедни пријекор), они ће га оштријим и јачим ријечима опоменути, како би се тиме сачувала покорност и послушност наспрам онога, који заповиједа. Јер, као што мора епископ показивати према својим потчињенима искрену љубав и наклоност, истим начином и потчињени су дужни добровољно извршивати дужност своју наспрам епископа.

(Ап. 12, 16, 28, 32; I вас. 5; антиох. 4, 6, 20; сардик. 13, 15; карт. 9, 10, 11, 20, 29, 132).

— Смјер је овога правила да притече у помоћ презвитерима и ђаконима, који сматрају да их је дотични епископ у раздра-

женом часу и без основаног узрока одлучио или свргао, и даје им право да се могу жалити на то епархиском митрополиту. О овоме у главноме говори и 5. правило I васељ. сабора. Ово сардикско правило додаје, да ако нема митрополита, тада дотични могу се обратити митрополиту, који је најближи (*ἐπὶ τὸν πλησιόχωρον κατατρέχειν*, ad finitimum concurrendi), да се потанко ствар испита Не треба ово у осталом разумијевати у буквалном смислу, јер митрополит друге епархије не може никада судити као редовни судија распру између једног свештеника и епископа, који томе митрополиту није јерархијски подручан (IV вас. 9, 17 и др.), него, по Валсамоновом тумачењу овога правила, треба ово разумијевати у таквом смислу, да је надлежни епархијски митрополит, који је случајно одсутан, овластио сусједнога митрополита да пресуди о распри, или су пак епископ и свештеник, који су у распри, изабрали неког сусједног митрополита за посредничког судију (*αἱρετὸν δικαστήν*, electum judicem).[21] Опажа даље правило, да дотични епископ, који је једног клирика праведно или неправедно осудио, мора мирно подносити да се наредба његова подвргне испиту, те пресуда његова потврди или преиначи, јер ово иште сама правичност, која мора епископа да одликује у суђењу подручних му клирика, а тако исто и углед и значај епископскога суда (ап. 74., I вас. 5., VII вас. 4. и др) Док овај испит траје и док митрополит не одлучи о односној пресуди, што је епископ изрекао о неком подручном му свештеном лицу, ово свештено лице не смије, каже правило, присвајати самовласно себи опћење, него мора остати под оном казном, коју му је епископ наложио, јер би у противном случају, под изговором тражења новога суда, или рекурса, могао ослабити добар ред у цркви и могле би се осујетити и најправедније осуде, које епископи по власти својој издају над подручним им клирицима. А ако осуђени такав клирик почне што говорити противу епископа, који га је осудио, и стане дрско и охоло истицати своје правице и казивити да је био увријеђен и неправедно осуђен, у таквом случају, каже правило, треба оштрој опомени подвргнути тога клирика, те га научити да је дужан бити послушан и покоравати се ономе, који има власт заповиједати, и без приговора извршити сваку наредбу свога епископа.

Правило 15.

Озије епископ рече: И ово сви установимо: ако који

[21] Ат. синт. III, 270.

епископ захтје поставити на који степен неког црквеног служитеља из друге епархије, без приволе на то дотичнога епископа, нека такав чин ништа не важи и као да није био ни извршен. Ако су пак који то себи допустили, морају бити опоменути и на ред позвани од браће и саепископа наших. Сви рекоше: И ова наредба нека остане непомичном.

(Ап. 35; I вас. 16; II вас. 2; III вас. 8; IV вас. 5, 20; трул. 17; анк. 13; антиох. 13, 22; картаг, 48, 54, 90).

— Види тумачење 35. ап. правила.

Правило 16.

Аеције епископ рече: Није вам непознато, каква је и колика је солунска митрополија. Често долазе у исту из других епархија презвитери и ђакони, пак, не задовољавајући се кратким борављењем, у истој трајно остају и вријеме тамо проводе, или тек послије много времена једва да бивају принуђени повратити се својим црквама; о овима дакле треба одлучити. Озије епископ рече: Оне наредбе што су установљене у погледу епископа, нека важе и у погледу ових особа.

(Ап. 8, 9, 14, 15, 33, 35, 36, 58; I вас. 8, 15; IV вас. 5; трул. 5, 20, 66, 80; антиох. 2, 13, 16, 18, 21; гангр. 5, 20; сард. 11, 12; картаг. 48, 71, 120, 121; прводр 16).

— Наредбе 11. и 18. правила овога сабора о одсуствима епископа из својих области, овим се правилом примјењују и пресвитерима и ђаконима.

Правило 17.

Озије епископ рече: Слиједећи брату нашем Олимпију, нека се установи и ово: ако је који епископ, пошто је насиље претрпио и неправедно прогнан био или због свога знања, или ради исповиједања католичанске вјере или што је истину бранио, пак да избјегне опасност, а са свијем је невин био подвргнут оптужби, дође у други

град, — нека му не буде забрањено тамо остати дотле, док се не узмогне повратити, или пак ослободити се од нанесене му увриједе; јер би немилосрдно и веома ружно било, кад ми не би примили онога, који је претрпио неправедно гоњење, него на против баш са особитом усрдношћу и најљубазније мора се такви примити. Сви рекоше: Нека се и ово установи.

(Ап. 15; I вас. 15, 16; IV вас. 5, 10, 20, 23; трул. 17, 18; VII вас. 10, 15; анкир. 18; антиох. 3; сард. 11, 12, 16; картаг. 30)

— Ово правило саставља изузетак од 11. и 12. правила овога сабора, да епископ један не може више од три седмице бити удаљен од своје катедре, — а по опасци западних канониста издано је ово правило поводом Атанасија великог, кога су евсевијани под заштитом цара Констанција изагнали били из његове цркве и принудили га, да тражи склоништа у другим мјестима. За остало је правило јасно по себи.

Правило 18.

Гауденције епископ рече: Ти знаш, брате Аеције, од како си ти био постављен за епископа, да је мир увијек владао; пак да не остане никакав траг разногласице у погледу црквенослужитеља, нека се установи, да буду примљени сви они, које су поставили Мусеј и Евтихијан, пошто се никакве кривице није код њих нашло.

(II вас. 4; сард. 19).

Правило 19.

Озије епископ рече: Моје је смјерности ово мишљење: ми треба да будемо мирољубиви и устрпљиви, и доста милосрђа да према свима имамо, али свакако они, које су једном поједина наша браћа у црквени клир произвела, ако не ће да се поврате црквама, за које су били именовани, нека се више не примају. Евтихијан пак нека ни имена епископа себи не присваја, а исто и Мусеја не треба епископом сматрати; потраже ли они свјетовњачко

опћење, то им га одрећи не треба. Сви рекоше: Угодно је. (II вас. 4; сард. 18).

Оба ова правила говоре о једноме предмету, који се тицао солунске цркве сувременога сабору доба. Кад је био постављен за епископа солунског Аеције, истакла су се два презвитера Мусеј и Евтихијан, који су хтјели сваки за себе да добију исту солунску катедру. Ова обојица, премда и нијесу били хиротонисани (ἀχειροτόνητοι ὄντες), као што каже Валсамон, ипак су као епископи рукоположили били неке клирике. Кад је пошла ријеч о томе на овоме сабору, тада Гауденције, епископ наиски, предложи ради мира, да се признаду за праве клирике сви они које су она двојица рукоположили, јер ти клирици нијесу знали да Евтихијан и Мусеј нијесу законити епископи, и дакле нема код истих клирика никакве кривице. Овај Гауденцијев предлог (пр. 18) није био примљен, него предсједник сабора Озије истакне, да премда и треба бити снисходљивима и умјеренима, али за праве клирике могу се признати само они, које су рукоположили неки, који су у истини били епископи (παρά τινων τῇ ἀληθείᾳ μὲν ὄντων ἐπισκόπων). А ако су послије ти епископи због каквих приједступа били свргнути, и у тим приједступима нијесу били уплетени клирици, које су ти епископи, као још законити епископи, рукоположили, у таквом случају опет треба признити те клирике, осим ако они не ће да слушају своју власт и опиру се њеним наредбама. За оне пак клирике, које су Евтихијан и Мусеј рукоположили, истакне исти Озије, да им се може признати само свјетовњачко опћење, то јест, да могу бити у заједници црквеној само као свјетовњаци, јер они који су их рукоположили нијесу епископи, нити су имена епископскога достојни. И овај Озијев предлог буде од сабора усвојен (пр. 19).[22] Наредбу сличну овој налазимо на II васељенском сабору поводом Максима циника (пр. 4).

Правило 20.

Гауденције епископ рече: Ово што је спасоносно и у пуној дошљедности установљено, и што је нашем свештеничком достојанству прилично и Богу и људима угодно, не ће моћи своју силу и снагу уздржати, ако поврједа проглашених одлука не буде скопчана са страхом; јер ми сами знамо, да врло често, због бестидности по-

[22] Валсам. тум. овога правила. III, 276.

јединих, подвргавало се презрјењу божанствено и високопоштовано име свештенства. Који дакле, презирући оно, што је од свију установљено, и тежећи да угоди већма гордости и продржљивости, него ли Богу, усуди се поступити друкчије него што је установљено, нека зна већ сада да је тиме подвргао себе да пред судом одговара, и да част и достојанство епископства губи. Сви одговорише: Умјесна је и угодна нам је ова одлука.

(Антиох. 11; сард 7, 8, 9, 21; картаг. 104, 106).

Правило 21.

Ово ће се пак најбоље дознати и најпоузданије извршити тиме, ако сваки од нас, који смо постављени за епископе и станујемо на пролазним путевима или на путевима воднима, кад опази епископа, упита га о узроку путовања, и куда иде; пак ако дозна, да он полази у војнички табор, нека распита о условима, који су у овоме погледу горе установљени; и ако он иде јер је позван, никакве запрјеке нека му не буде за одлазак. Али, ако ради сујете, као што је прије вашој љубави споменуто било, или због каквих прошња, жури се у војнички табор, не треба му у таквом случају ни потписивати грамате, нити опћења с њим имати. Сви рекоше: Нека се и ово установи.

(Антиох. 11; сард. 7, 8, 9, 20; картаг. 104, 106).

— Као што се из првих ријечи 21. правила види, оно је продужење и допуна 20. правила. Стоје оба правила у свези са наредбама 7., 8. и 9. правила овога сабора противу епископа, који су радо хтјели за сваку ствар да иду у царев двор; а свију ових правила смјер је, да се очува достојанство и значај епископски.

ПРАВИЛО
СВЕТОГ СЕДМОГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА ЦАРИГРАДСКОГА.

Сходно наредби никејскога сабора два епископа не могу ни поставити, нити свргнути епископа. А да би осуда онога, који је заслужио свргнуће, била темељитија услијед гласа многих и пошто се саслуша окривљени, наређује се, да у напријед не може ни од три, а још мање од два епископа бити свргнут онај, који је суду потпао, него одлуком већега сабора и дотичних епархијских епископа, као што то и апостолска правила одредише.[1]

(Ап. 1, 34, 37, 74; I вас. 4; VII вас. 3; антиох. 14, 15, 19, 20, 23; лаод. 12, 40; сард. 4, 6; карт. 8, 10, 11, 12, 13, 15, 18, 19, 49, 50, 59, 104, 107, 128, 129, 130, 132; прводр. 13; Теоф. алекс. 9).

— У историјској бјешци о овоме сабору ми смо видјели (I, 23) ради чега се састао овај сабор. На бостарску епископију био је изабран и постављен епископ Багадије. Послије некога времена, овога су Багадија ради неких пријеступа свргла била два епископа, и то у његовом одсуству и не саслушавши његово оправдање, а на његово мјесто поставише Агапија. Багадије се тада потужи на ово, наводећи како је незаконито он био свргнут. Ствар је дошла пред овај сабор у Цариграду, те анкирски епископ Аравијан истакне да ову ствар треба разбистрити и по закону утврдити за сва будућа времена. У смислу 1. ап. правила и 4.

[1] Потпуни текст овога правила види у ат. синтагми III, 625—627, и у моме Зборнику, стр. 156—157.

правила I васељ. сабора утврђено је најприје било, да као што сама два епископа не могу изабрати и поставити трећега, тако не могу два епископа сама ни свргнути једног епископа. А пошто је Багадије осуђен био и не саслушан, а осуда нека, прије него што се изрече, мора бити са свијем темељита и мора да су више њих своје мишљење о њој изрекли, то је сабор и прогласио незаконитим оно, што су она два епископа са Багадијем учинила, и у смислу 74. ап. правила буде наређено, да за законито свргнуће једног епископа мора бити састављен правилни суд и дотични окривљени мора бити на тај суд правилно позван, а пресуда има бити изречена од потпунога сабора, састављенога од свију епархијских епископа, и то свакако бројем више од три, и „ту сущу и митрополиту“, као што каже Крмчија у овоме правилу.[2]

---

[2] Сп. изд. I, 103.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ОСМОГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА, КАРТАГЕНСКОГА.

Правило 1.

Да се морају строго чувати наредбе никејскога сабора.

Аврелије епископ рече: Наредбе ове, које ми имамо по списима, што су са собом донијели са никејскога сабора оци наши, исто и оне, које су послије, саображавајући се са оним сабором, издане, и оне које смо ми установили, пошто утврђене буду, нека се строго чувају.[1]

(IV вас. 1; трул. 2; VII вас. 1).

— Сабор овај држан је, као што смо видјели (I, 23) у Картагени 419. године поводом питања о томе, да ли може римски епископ да прима апелације противу одлука сабора африканске цркве. Право је то своје оснивао римски епископ на једноме правилу сардикскога сабора (пр. 5.) које је тај епископ сматрао за пра-

[1] Правила овог картагенског сабора ми приводимо по тексту атинске синтагме, а држимо се и нумерације истих правила, каква је у поменутој синтагми. И текст и нумерација ових правила друкчији је у Крмчији, у Книга Правилъ и у Пидалиону, — а како је то у ова три зборника ми смо казали опширно на другом мјесту (в. Codex canonum ecclesiae Africanae, Задар, 1881. стр. 47 и сл.) У биљешкама при свакоме правилу ми ћемо казати под којим се бројем у поменутим зборницима налази које правило. А пошто од свију ових правила само 12 правила издао је овај сабор 419. године, а остала су сва од 14 сабора африканске цркве, који су држани од 348. до 418. године, као што смо о томе већ казали (I, 24), то ћемо под сваким правилом и биљежити од кога је сабора оно издано. — Ово 1. правило издано је на овоме (419. год.) сабору и под истим бројем налази се у Книга Прав. и у Пидалиону; у Крмчији носи број 2.

вило никејскога, I васељенског сабора. Оци овога сабора имали су код себе списе никејскога сабора, у којима није било онаквог правила, какво је римски епископ наводио; али да јаче покажу неоснованост тврдње римскога епископа и погрјешку његову у узимању једног саборскога правила за друго, обрате се у Цариград, Александрију и Антиохију молећи дотичне епископе, да им пошаљу оригиналне списе никејскога сабора, који се код њих чувају. У очекивању одговора на ту своју молбу, сабор међу тијем, на предлог знаменитога му предсједника Аврелија, закључи, да се имају непомично чувати наредбе никејскога сабора, како се оне садрже у списима, што су оци сабора код себе имали и које су им у своје вријеме са никејскога сабора донијели африкански епископи, који су на ономе сабору били. Закључи сабор такођер, да се имају чувати и све остале каноничке наредбе, које су послије никејскога сабора биле издане, а тако исто и оне, које ће они издати, у колико се све те наредбе буду слагале са наредбама никејскога сабора. И ово ето садржи 1. правило овога сабора.

Како су одговорили оци овога сабора римскоме епископу о праву његовом да прима апелације из туђих црквених области, казује нам посланица коју је Аврелије у име сабора управио римскоме епископу Бонифацију 31. маја 419. године.[2] Пет година касније, дакле 424., кад је Целестин римски истакао опет оно право примања апелације, африкански оци, а на челу им Аврелије, управе нову посланицу у Рим, којом бар за тада примораше римскога епископа, да се својим правима више не истиче.[3]

Правило 2.

О проповиједању свете Тројице.

Сав сабор рече: Као што Бог хоће, прије свега мора се једнодушним исповиједањем исповиједати црквена вјера, коју ми у овом славноме збору признајемо, а за тијем сугласијем свакога посебно и свију укупно мора се чувати црквени ред. Пак да се утврде у својим мислима браћа и саепископи наши, који су тек постављени, потребито је додати оно, што смо ми као непомичну наредбу од отаца

---

[2] Посланицу ову приводимо послије правила овога сабора.

[3] И ову посланицу приводимо послије правила овога сабора. — Подробности о свему овоме и у опће о картагенском сабору 419. године види у споменутој мојој радњи Codex can. ecclesiae Afric., стр. 15 и сл.

примили, а то је, да ми у умовима нашима свето чувамо јединство Тројице, то јест, Оца и Сина и светога Духа, које не познаје у себи никаквога дијелења, и као што смо ми то научили, тако ћемо томе учити и народ божји. Исто су тако на сав глас казали и сви они епископи, који су тек постављени били: Овако примамо, овако чувамо, овако учимо, у свему слиједећи јеванђеоској вјери, а уједно и вашој поуци.[4]

(II вас. 1; III вас. 7; трул. 1).

— Ово правило напомиње, како се чврсто и непомично мора чувати исповиједање вјере, које су у почетку свети оци изложили, а уједно ово правило показује, како главни посао ради кога се сабори сакупљају, мора бити да се свечано исповједи вјера света и по тој вјери тада да се издају правила, која ће утврдити црквени ред, који се мора од свију строго чувати.

Правило 3.

О уздржности.

Аврелије епископ рече: Кад се на прошломе сабору разбирало о начину уздржности и чистоћи живота, установљено је, да ова три степена, разумјем епископи, презвитери и ђакони, који су везани већ везом чистоће живота услијед самога посвећења, морају бити у свему уздржљиви, као што и приличи светим епископима, и божјим свештеницима, и левитима, који служе при божанственим службама, како би могли добити, што од Бога у простоти просе, пак према томе и ми морамо такођер чувати, што је од апостола предано, и што од најдубље старине важи.[5]

(Ап. 5, 17, 26 51; I вас. 3; IV вас. 14; трул. 5, 6, 12, 13, 30; VII вас. 18; анкир. 19; неокес. 1, 8 гангр. 4; картаг, 4, 25, 35, 70; Вас. вел. 12, 27, 88).

---

[4] Ово је правило издано на картаг. сабору 390. године при епископу Генетлију. У Книга Прав. и у Пидалиону носи број 2, а у Крмчији број 1.

[5] Прва половина 2. правила картаг. сабора 390. год. У Кн. Прав., Пидал. и Крмч. носи број 3.

Правило 4.

О различним степенима, у којима ваља уздржавати се од жена.

Фаустин, епископ пикенски области потентинске, заступник римске цркве, рече: Нека се установи, да се морају уздржавати од жена и чувати наравствену чистоћу и епископ, и презвитер, и ђакон, и сви који се додирују светиње. Сви епископи рекоше: Нека се установи, да сви, који чувају олтар или му служе, морају пазити наравствену чистоћу.[6]

(Ап. 5, 17, 26, 51; I вас. 3; IV вас. 14; трул. 5, 6, 12, 13, 30; VII вас. 18; анкир. 19; неокес. 1, 8; гангр. 4; картаг. 3, 25, 35, 70; Васил. вел. 12, 27, 88; Тимот. алекс. 5, 13).

— Ова два правила говоре о уздржности свештених лица. Прво (3.) правило наређује, да епископи, презвитери и ђакони, пошто су одређени да служе к д се приноси бескрвна жртва, морају чувати уздржност у свему, дакле не бити уздржљиви у једном, а у другом опет живјети безразлично, него у свачему пазити на себе и одликовати се сваком врлином, да узмогну, као што правило каже, добити од Бога оно што просе, јер су они, каже Зонара у тумачењу овога правила, посредници између Бога и људи, и они умилостивљују Божанство к људима и просе спасење за вијерне и мир свему свијету.[7] Друго (4) правило наређује за те исте (епископе, презвитере и ђаконе) да се морају уздржавати од својих жена, и то, као што каже 25. правило овога сабора, *у одређена им времена*, а на име, када приступају светињи. За остало види тумачење 12. и 13. трулскога правила.

Правило 5.

О лакомству.

Аврелије епископ рече: Треба угушити страст лакомства, о којој нико не сумња, да је матер свију зала, и дакле, нико нека не завлађује туђим, и нека не прелази

---

[6] Друга половина 2. правила картаг. сабора 390 год. У Кн. Прав., Пидал. и Крмч. број 4.

[7] Ат. синт. III, 301.

ради добити граница отаца, и ни у коме случају нека не буде допуштено никаквом клирику узимати камате ни за какву ствар. Ми допуштамо, да питања, која изнова поникну, ако су нејасна и са свијем прикривена, захтијевају нашега претреса и опредјелења; али у погледу онога, што је са свијем јасно установило божанствено писмо, није потреба, да се одлуке доносе, него треба просто томе слиједити. Наравно је дакле, да што код свјетовњака заслужује укор, то се тијем већма мора осудити код клирика. Сав сабор рече: Нико није противу пророка, нико противу јеванђеља поступио, а да је без казне остао.[8]

(Ап. 44; I вас. 17; трул. 10; VII вас. 19; лаод. 4; картаг. 16; Васил. вел. 2, 14; Григор. неок. 3; Григор. нис. 6).

— Правило ово говори прво, противу епископа, који ради добити прелазе границе својих области и туђе отимљу, и друго, противу свештених лица у опће, која се баве каматарењем. За тумачење овога (5.) правила служе тумачења 44. ап. правила, 17. правила I васељенскога сабора и других паралелних правила.

Правило 6.

Да свето миро не могу приређивати презвитери.

Фортунат епископ рече: На пређашњим саборима сјећамо се да је установљено, да ни свето миро, ни умилостивљење оних, који се кају, ни посвећење дјевојака, ни мјеста, ни цркава, не могу вршити презвитери. А ако се који затече да то чини, шта треба у погледу њега установити? Аврелије епископ рече: Ваше је достојанство чуло предлог брата и саслужитеља нашега Фортуната; шта кажете о овоме? Сви епископи рекоше, да нити спремање светога мира нити посвећење дјевојака не могу обављати презвитери; нити се може презвитеру допустити,

---

[8] Састављено је правило ово из 10. и 13. правила картаг. сабора 348. године при епископу Грату. Под бр. 5 налази се у Кн. Прав., Пидал. и Крмчији.

да на свеопћој литургији кога умилостивљује; и ово је свима угодно.[9]

(Ап. 52; I вас. 12, 13, 19; III вас. 7; IV вас. 16; трул. 4, 31, 95, 102; VII вас. 7; лаод. 48; картаг. 7, 43, 44).

— Четири ствари забрањује ово правило презвитерима: 1.) спремање св. мира (*χρίσματος ποίησιν*), 2.) посвећење дјевојака (*κορῶν καθιέρωσιν*), 3.) посвећење цркава (*καθιέρωσιν τῶν ναῶν*) и 4.) умилостивљавање оних који се кају (*καταλλαγὴν μετανοούντων*), него све то признаје само епископској власти.

Спремање св. мира значи, као што кажу Зонара и Валсамон у тумачењу овога правила,[10] *посвећење св. мира* (*τοῦ ἁγίου μύρου τελετή*), које (св. миро) се употребљује при тајни миропомазања. У самоме почетку цркве тајну миропомазања замјењивало је *полагање руку* на оне, који су били крштени. Ово полагање руку вршили су апостоли сами, и тијем су дотични примали Духа светога. Тогда возложиша (апостолы) руцѣ на ня (који су крштени били) и пріиша Духа святаго, — читамо у ап. дјелима (8, 17); а то су апостоли чинили по особитој власти, коју су добили од Спаситеља. Али у исто апостолско доба ми налазимо тајну миропомазања у основи у данашњој нашој форми, налазимо на име да су крштене *мазали св. миром*.[11] Изричне свједоцбе о томе нема у св. писму, али је има у списима отаца и учитеља цркве, који су најближи били апостолскоме добу.[12] А у апостолским установама не само што се спомиње врло често мазање, и то сад *τὸ μύρον, βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας* (III, 17), сад *τὸ μύρον, σφραγὶς τῶν συνθηχῶν* (VII, 22), него ту има о томе и потпуна молитва (*εὐχαριστία περὶ τοῦ μυστικοῦ μύρου*), која има слиједовати послије крштења. Кирил јерусалимски даје подробну поуку: *περὶ χρίσματος*, и између другога испоређује св. миро при миропомазању светоме хљебу у јевхаристији, казујући да употреба св. мира потиче од апостолскога предања.[13] Па као што је право апостола да полажу руке на крштене прешло на апостолске нашљеднике, на епископе,[14] тако је на епископе

[9] Правило 3. картаг. сабора 390. год. Под истим (6) бројем налази се у Кн. Прав., Пидал. у Кричији.

[10] Ат. синт. III, 309. 311.

[11] Види Макарија Догмат. богословље §. 209.

[12] Дионисије ареопаг., Теофил алекс., Тертулијан и др. Види Макарија, §. 208 (сп. изд. II, 268—269).

[13] Cateches. Mystagog. III.

[14] Ап. установе III, 6. — Dionys. areop. de eccl. hierar. c. 2. — Tertull. de baptismo c. 7. 8.

прешло право и спремања или посвећења св. мира за миропомазање (и за посвећење цркава, посвећење антиминса и т. д.) Ово право епископа оснива се на положају његовом у црквеној јерархији, као првосвештеника, и то, јер епископски степен има у себи пуноћу свештенства и сва права свештенодјејствовања, и из њега потичу сви остали степени свештене јерархије. Презвитери имају у цркви власт условљену епископском влашћу, те и у погледу вршења свештених служаба, презвитерска власт дјелује само кроз она *средства*, која су првосвештеничком влашћу епископском посвећена, тако да презвитери могу обављати свако дјејство у цркви, осим онога што саставља основу тих самих дјејстава. Између другога, презвитер има право да кроз тајне саопћује људима духовне дарове, али приредити средство, којим човјек постаје способан да прими те дарове, а на име *св. миро* за тајну миропомазања, има власт само првосвештеник, епископ. Ово основно начело православног црквеног права послужило је основом наредбе овога картагенскога правила, да само епископ може посветити св. миро и да то не смије презвитер да учини. — Право ово епископа да посвећује св. миро прешло је течајем времена на патријархе и на епископе само неких повлаштених цркава. У руској цркви на примјер посвећује се св. миро за сву Русију само у Москви и у Кијево-печерској лаври, и од туда се шаље у све епархије.

Друго што правило ово забрањује презвитерима, то је да не могу *посвећивати дјевојке*, јер је и то право епископа. Овдје не треба разумијевати ђаконисе, каже Зонара у тумачењу овога правила, него је постојао обичај, да су долазиле цркви неке дјевојке, завјетујући се да ће у дјевичанству сав свој живот провести, и такве дјевојке, као Богу посвећене, епископи су посвећивали нарочитом молитвом и старали су се о њима, пошто би се оне разлучиле од својих родитеља.[15]

Даље правило забрањује презвитерима да могу *цркву посветити*, јер је и то искључиво епископско право. Основа овога права епископскога потиче из оног истога начела, које смо горе споменули за право посвећивања светог мира. У осталом овдје ваља испоредити што је казано у тумачењима 31. трулскога правила и 7. правила VII васељенскога сабора.

Најпослије правило ово забрањује презвитерима да примају покајнике и *јавно* им *дају опроштај гријехова на св. литургији*. Као што је у старој цркви припадало епископима право да налажу

[15] Ат синт. III, 310.

епитимије, да примају дотичне на покајање и да одређују вријеме и начин кајања, тако је исто у искључиво право епископа спадало да јавно и свечано примају у цркву и удостојавају св. причешћа, одлучене од св. причешћа, послије издржане епитимије. Ово је за тијем у многоме измијењено било, кад је уведена тајна исповијед гријехова и опроштај, који су при таквој исповиједи презвитери у редовним приликама могли да дају.

Правило 7.

О умилостивљавању оних, који су у опасности живота.

Аврелије епископ рече: Ако се ко нађе у опасности смрти, и замоли да умилостивљен буде код светог олтара, а епископ је одсутан, презвитер мора према постојећем реду да запита епископа, и тада услијед његове приволе, увешће у милост онога, који је у опасности; и ову ствар морамо спасоносним савјетом потврдити. Сви епископи рекоше: Угодно нам је, што се светиња ваша удостојила помоћи нам у ономе, што је потребито.[16]

(Ап. 52; I вас. 11, 13; анкир. 6, 22; неокес. 2; картаг. 43; Васил. вел. 73; Григор. нис. 2, 5).

— Ко је при смрти, тај има бити удостојен св. причешћа, — наређује 13. правило I васељенског сабора. У пређашњем (6.) правилу наређено је да презвитер не смије на свечаној литургији, дакле јавно давати опроштај одлученима због неких гријеха од св. причешћа, а ово правило каже да то не треба разумијевати и за случај, кад је ко при смрти, него да тада може и презвитер дати дотичноме опроштај и удостојити га св. причешћа, *ако је надлежни епископ одсутан*. Додаје правило, да презвитер мора ипак и у таквом случају запитати о томе епископа и послије приволе епископове даће опроштај, или као што каже правило, увешће у милост онога, коме смрт пријети. Као што се види овдје је ријеч о таквим покајницима, који нијесу издржали све вријеме кајања, а који због опасности смрти желе да се удостоје св. причешћа Али може се случити да је епископ далеко од мјеста гдје се то догађа, и да презвитер не може на брзо добити односну приволу епископову, те и дотичног покајника дакле треба пустити да умре без св. причешћа? У оваквом случају може и сам презвитер дати

[16] Пр. 4. карт. 390. год. Под истим бр. у Кн. Прав., Пид. и Крмч.

опроштај и не чекајући епископове праволе, као што то прописује 43. правило овога сабора.

Правило 8.

О онима, који подносе тужбе на старије и о томе, да никакав клеветник не смије тужити епископа.

Нумидије, епископ мазулитански, рече: Има много њих неваљалога владања, којима је мило при свакој згоди подизати тужбе на старије и на епископе; треба ли такве примати, или не? Аврелије епископ рече: Је ли дакле угодно вашој љубави, да они, који су уплетени у различне пријеступе, не подижу гласа тужбе противу епископа? Сви епископи рекоше: Који је клеветник, нека се не прима.[17]

(Ап. 34, 37, 74. 75; II вас. 6; IV вас. 9, 17, 19, 21; трул. 8; антиох. 14. 15, 20; лаод. 40; сард. 4; карт. 128, 129, и 130; прводр. 13; Теоф. ал. 9).

— Види за ово правило тумачење 6. правила II. васељ. сабора, а о истоме предмету подробније говоре 128., 129. и 130. правило овога сабора.

Правило 9.

О онима, који због својих пријеступа бивају искључени из црквене заједнице.

Августин епископ, заступник нумидијске области, рече: Удостојте се установити ово, да, ако који епископ или презвитер прими у опћење оне, који су заслужно због својих пријеступа били искључени из цркве, мора и он потпасти онакој истој осуди, као и они, који су одбјегли од каноничке осуде свога епископа. Сви епископи рекоше: Угодно је свима.[18]

(Ап. 11, 12, 13, 32, 33; I вас 5; IV вас. 11, 13; трул. 17; антиох. 6, 7. 8, 11; лаод. 41, 42; сард. 13; картаг. 23, 106).

[17] Пр. 6. карт. 390. год. Под истим бр. у Кн. Прав., Пид. и Крмч.

[18] Пр. 7. карт. 390. год. Под истим бр. у Кн. Прав., Пид. и Крмч.

— Види тумачења 11. и 12. ап. правила, 5. правила I васељенскога сабора и других паралелних правила.

Правило 10.

О презвитерима, који бивају осуђени од својих епископа.

Алипије епископ, заступник нумидијске области, рече: Не треба ни ово изоставити, да, ако је који презвитер случајно осуђен од свога епископа, пак побуђен неком надутошћу и гордошћу, учини му се да може засебно приносити Богу дарове, или смисли подигнути други олтар противу црквене вјере и устава, такав нека не прође без казне. Валентин, епископ првог пријестола нумидијске области, рече: Што је казао брат наш Алипије, беспорно је сугласно са вјером и редом црквеним. У осталом кажите, шта мисли о овоме ваша љубав?[19]

(Ап. 31; II вас. 6; III вас. 3; IV вас. 18; трул. 31, 34; гангр. 6; сард. 14; антиох. 5; карт. 11; прводр. 13, 14, 15; Васил. вел. 1).

Правило 11.

Презвитер, који се подигне противу свог епископа и раскол заведе, нека је анатема.

Сви епископи рекоше: Ако је који презвитер био осуђен због свога владања, он мора јавити о томе сусједним епископима, да они испитају ствар и да се средством њих он измири са својим епископом. Не учини ли то, него (чега никада не било) занесе се гордошћу, и одијели се од опћења са својим епископом, пак заједно са још некима заведе раскол, и Богу свету жртву принесе — такав нека буде анатема и нека се лиши свога мјеста, пошто се у осталом претходно разабере, да није збиља оправдана тужба његова противу епископа.[20]

[19] Прва половина 8. прав. карт. 390. год. Под истим бројем у Кн. Прав., Пид. и Крмчији.

[20] Друга половина 8. пр. картаг. 390. год. Под истим се бројем налази у Кн. Прав., Пид. и Крмчији.

(Ап. 31; I вас. 5; IV вас. 18; трул. 31, 34; антиох. 4, 5, 6; гангр. 6; карт. 10, 29; прводр. 13, 14, 15).

— За оба ова правила види тумачења 31. ап. праавила, 6. правила гангрског и 4. правила антиохијскога сабора. Поводом онога, што је у 11. правилу овога сабора казано, да осуђени од свог епископа презвитер има јавити о томе сусједним епископима да се средством њих по могућности од осуде ослободи, архим. Јоаннъ са свијем основано опажа, да је у стара времена опћа норма била, да су се овакви послови, прије официјалнога суда, обично поднашали на пресуду посредничкога суда састављенога од договорно изабраних лица, и овај би суд настојао, а често и успијевао помирити странке; и тек кад овај посреднички суд не би успјеха имао, тада се посао пренашао на редовни суд по надлежности.[21]

Правило 12.

Епископ, који бива оптужен у вријеме, кад нема сабора, има бити суђен од дванаест епископа.

Феликс епископ рече: Предлажем, сходно наредбама пређашњих сабора, да, ако који епископ (чега никада не било) потпадне каквој оптужби, а није могуће због многих запријека, да се многи сакупе, па да за дуго под оптужбом не остаје, нека га суде дванаест епископа, презвитера пак шест епископа и његов, а ђакона три.[22]

(Ап. 74; I вас. 5; II вас. 6; IV вас. 9; антиох. 4, 6, 14, 15, 20; сард. 13, 14; царигр. 1; картаг. 14, 15, 20, 96, 107).

— За одлучивање спорних послова у свакој епархији, и у опће ради суда, правила прописују да се имају у одређена времена редовно држати сабори под предсједништвом дотичнога митрополита (ап. 37., I вас. 5., IV вас. 19., трул. 8., VII вас. 6., ант. 20., лаод. 40., карт. 18). Правило ово предвиђа случај, кад се не може због каквих великих потешкоћа сазвати редовни сабор од свију епископа дотичне епархије, а хитно је да се ријеши о некој оптужби, која је подигнута противу неког епископа, презвитера или ђакона. За овакав случај правило наређује да се саста-

[21] Сп. д. II., 138.

[22] Пр. 10. картаг. 390. год. Под истим бр. у Кн. Прав., Пид. и Крмч.

ви *ванредни суд*, и то за епископа од 12 епископа, за презвитера од 6 епископа, а за ђакона од 3 епископа.

Ми смо видјели наредбу правила VII помјесног сабора (цариградског 394.), да епископ један може бити свргнут само одлуком већега сабора и свију дотичних епархијских епископа (*πλείονος συνόδου ψήφῳ καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας*). Ово је важило и мора важити увијек у цркви; а у погледу броја епископа, колико их треба да буде за моћи изрећи свргнуће једног епископа, ту одлучује у опће број, који састављају епископи једне црквене области (види на прим. 14. правило овог истог картагенског сабора). Али да се у великим црквеним областима, у којима има много епископа, сматрало строго нужним да буде баш 12 епископа на окупу да могу свргнути једног епископа, казује нам примјер, који приводи Валсамон у тумачењу овога правила. Јован епископ аматунски (на острову Кипру) био је свргнут од 11 епископа под предсједништвом архијепископа. Тај се епископ потужи цариградском патријарху Луки (1156—1169) на ту осуду, као незакониту Сабор патријаршески укине исту осуду с тога, што није био сазван потпуни епископски сабор кипарске цркве, или бар већи број епископа, као што је згода била, а и с тога још, што није било 12 епископа без архијепископа, него 11 епископа са архијепископом, дакле само 11 епископа.[23]

Другу наредбу овога правила, да треба 6 епископа за свргнути презвитера, а 3 епископа за свргнути ђакона, не треба разумијевати у буквалноме смислу, него у свези са другим правилима која говоре о свргнућу презвитера и ђакона. Та правила (антиох. 4. и друга паралелна правила) кажу и наређују, да надлежни епископ има власт свргнути презвитера или ђакона. И ово је опћа основна норма. А кад ово картагенско правило спомиње 6 или 3 епископа, то треба разумијевати за случај, кад дотични презвитер или ђакон држи да му је неправо учињено, и хоће да се позива на виши суд, као другу инстанцију, и тада овај виши суд мора бити састављен од поменутога броја епископа и од епископа, коме је подручан тај презвитер или ђакон, — разуміје се увијек, ако није могуће да се редовни епархијски сабор састане.[24]

---

[23] Ат. синт. III 324. Cf. Harmenopuli epit. can. Sect. I, tit. V (Leunclavii Jus. gr.-rom. I, 12).

[24] Зонар. тумач. III, 322—323. — Да је у опће у африканској цркви почетка V вијека могуће било сваком приликом сакупљати на саборе велики број епископа, треба знати, да је у тој цркви тада било 466 еп. катедара. Види Правда всел. церкви. СПб. 1849., стр. 120.

Правило 13.

Да епископ не може бити постављен, него од многих; а ако је пријека потреба, три да постављају епископа.

Аврелије епископ рече: Шта каже о овоме ваша светост? Сви епископи рекоше: Што је установљено било прије нас, ми морамо чувати, и предстојници сваке епархије нека се не усуђују безрасудно тиме занемаривати. Многи дакле епископи пошто се заједно сакупе, нека постављају епископа. Ако је пак пријека потреба, три епископа, у ма каквом они мјесту били, нека услијед наредбе онога, који је први, поставе епископа. А који поступи у чему било противу једном исказане своје приволе или свога потписа, такав сам себе лишава части.[25]

(Ап. 1; I вас. 4; VII вас. 3; антиох. 19. 23; лаод. 12; сард. 6; царигр. 1; карт. 49, 50).

— Понавља се овим правилом у свему наредба 4. правила I васељенскога сабора о избору епископа, и тумачење тога правила служи тумачењем и овога правила. У ономе никејскоме правилу казано је да епископи, који су запријечени да лично дођу на сабор кад се има епископ бирати, могу кроз грамате (*διὰ γραμμάτων*) дати свој глас. Овдје у овоме картагенском правилу наводи се, кад неки од таквих епископа, који није могао лично доћи, а који је дао усмено своју приволу за дотичнога кандидата (*ἐὰν ὡμολόγησεν*), или се потписао на изборном акту (*ἢ ὑπέγραψεν ἐν τῷ περὶ ἐκείνου ψηφίσματι*), одустане од свога гласа, што је дао, и тијем стане у протусловље са самим собом. За такав случај правило ово наређује, да такав епископ сам себе тијем лишава части (*αὐτὸς ἑαυτὸν ἀποστερήσει τῆς τιμῆς*), то јесг бива свргнут, каже Зонара у тумачењу овога правила, ако у осталом не оправда свој поступак и не докаже чисто и јасно да није достојан епископства онај, за кога је он прије био дао свој глас.[26]

Правило 14.

Да из Трипоља ради заступства на сабору долази један епископ — и да презвитера тамо пет епископа суде.

Тако се исто установљује, да из Трипоља, због оску-

---

[25] Пр. 12. картаг. 399. год. Под истим бр. у Кн. Прав., Пид. и Крмчији.

[26] Ат. синт. III, 326.

дице у оној области, долази на сабор један епископ ради заступства, и да презвитер тамо буде суђен од пет епископа, а ђакон од три, као што је горе речено, наравно под председништвом свог дотичног епископа [27]

(Ап. 74; I вас. 5; II вас. 6; IV вас 9; антиох. 4, 6, 14, 15, 20; сард. 13, 14; картаг. 12, 15, 20, 96 107).

— Двије ствари наређује ово правило, и то прво, да се сваке године морају држати сабори, на које свака црквена област има послати своје заступнике, а да из Трипоља, због малог броја епископа, доста је да само један заступник дође, и друго, да због истог разлога у Трипољу, кад се један презвитер или ђакон жали на осуду свога епископа, тада у другој инстанцији презвитера ће судити надлежни епископ са других пет епископа, а ђакона опет надлежни епископ са друга три епископа. Правило је ово изузетак од 12. правила овога сабора (419. године) и тумачење онога правила служи тумачењем и овога.

Правило 15.

О различним чиновима, који су на служби цркве, и да сваки, који потпадне каквом казненоме послу и занемари црквени суд, подвргава себе опасности, — и да дјеца свештеничка немају полазити јавна позоришта.

Исто се тако установљује, да ма ко био, или епископ, или презвитер, или ђакон, или клирик, ако у каквоме казненом или грађанскоме послу, који је у цркви поникао, занемари црквени суд, и захтје правдати се код свјетовних судова, ма да је одлука била у његову корист и донесена, лишава се ипак свога мјеста; и ово важи у погледу казненога посла; а ако је био посао грађански, губи све оно што је добио, ако хоће да своје мјесто задржи.

Установљује се још и ово, да, ако је један судбени посао пренесен био од ма каквих било црквених судова на друге судове црквене, који имају вишу власт, ово никакве шкоде нема да нанесе онима, којих се пресуда уки-

[27] Састављено је ово правило из 5. и 8. прав. хипонскога сабора 393. год. Под истим се бр. налази у Кн. Прав. и Крмчији, а у Пидалиону нема овога правила.

да, ако се не може да докаже, да су дотични судили или из злобе, или пристрасно, или по миту.

Ако су договором једне и друге странке изабрани били судије, ма да је број њихов и мањи од установљеног, не треба се већ обраћати другима.

И ово се још установљује, да дјеца свештеничка немају учествовати у јавним позориштима, нити их гледати, јер је и свима хришћанима свагда било препоручивано, да се од тога уздржаваіу, и да не одлазе онамо, гдје богохулство бива.[28]

(Ап. 74; I вас. 5; II вас. 6; IV вас. 9, 17; трул. 24, 51, 62, 66; антиох. 5, 12, 14, 15; лаод. 54; сардик. 3, 5, 14; картаг. 12, 28, 61. 97, 104, 122; прводр. 9).

— 1) (Кн. Пр. 15., Пид. 14). За сва свештена лица надлежан је суд онога епископа, од кога та лица зависе, а за епископе суд дотичнога митрополита. Ово је опћа норма каноничкога права православне цркве. Према тој норми ово правило и наређује, да никакав епископ, ни остала свештена лица не смију занемарити надлежни свој духовни суд, и обраћати се свјетовним судовима (*δημοσίοις δικαστηρίοις*) и ту се правдати (испор. II вас. 6. и парал правила). И ово им забрањује правило, било да посао спада у област казненога права (*ἐγκληματικοῦ πράγματος*, criminali controversia) или права грађанскога (*πολιτικοῦ*, civili), него наређује да сваки такав посао они имају водити само и искључиво код црквенога суда (*ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον*, forum ecclesiasticum). Занемари ли ко црквени суд, те се правда на свјетовном суду, правило ово наређује, да се такав има лишити мјеста, то јест лишава се свештенства и бива свргнут, ма да тај свјетовни суд и изда одлуку у његову корист; а ако је био посао који спада у област грађанскога права, то јест, посао новчани (*χρηματικόν*), као што каже Зонара,[29] тада дотични осим црквене казне, губи и све оно што је случајно на суду добио Али ово не значи још, да црква хоће за увијек и у свему да ослободи своје служитеље од свјетовнога суда или да не признаје, да и свештена лица могу томе

[28] Пр. 9., 10. и 11. хипон. 393. год. У Крмчији налази се ово правило под истим бројем, а у Кн. Прав. и Пид. подијељено је на четири, и налази се у првом зборнику под бр. 15—18, а у другоме под бр. 14—17. Ради ове подјеле ми смо бројевима подијелили тумачење овога правила.

[29] Тумач. овога прав. III, 332.

суду подлежати; јер има ствари, које по самоме своме својству подлеже свјетовноме суду, на примјер кад се тиче тешких државних пријеступа, у којим стварима црква није никада присвајала себи право суђења, шта више, црква је сама предавала свјетовноме суду свештена лица, која би за тешке какве пријеступе окривљена била (антиох. 5; прводр. 9.). Црква забрањује само својим служитељима да се обраћају свјетовним судовима у онаквим стварима, које по својству своме подлеже одлуци црквене власти; јер кад би се они обраћали тим судовима, вријеђала би се права те власти и вријеђали би се канонички прописи цркве, при чему, ако би дотични успио да се оправда пред свјетовним судом, тијем би увриједио црквену власт и постао би недостојан свештенства, ако би пак подлегао осуди код онога суда, тијем би морао уједно подлећи и односној казни као и сваки други свјетовњак, а то би већ било понижење свештеничког угледа и чина. И ово важи за спорне послове, који поникну међу свештеним лицима; а у сличним пословима међу свештеним лицима с једне стране и свјетовњацима с друге, важили су опћи прописи црквено грађанског законодавства. У спорним пословима приватнога права са свјетовњацима свештена су лица могла подлежати и свјетовноме суду, исто као што су свјетовњаци могли да духовноме суду подлеже; и ово је у опће важило по грчко-римским законима, који су и у номоканоне примљени. За криминалне пак ствари и за тешке државне пријеступе, кривицу дотичних свештених лица морале су признати на суду и једна и друга власт, и црквена и свјетовна, и у таквим случајевима кривци, пошто би били лишени свештенства, дакле свргнути са чина од црквене власти, предавали су се свјетовној власти, да и подвргне прописаним казнама.[30]

2.) (Кн. Пр. 16., Пид. 15). Право свакоме да се може обратити и позвати се на виши суд, ако није задовољан изреченом осудом нижега суда, правила у неколико наврата признају (I вас. 5. и парал. правила). Ово правило признаје то исто, и каже да нема никакве шкоде да нанесе судијама прве инстанције, ако се у вишем суду, дакле у другој инстанцији одлука њихова измијени, осим случаја ако се докаже, да су ти судије неправо судили, или из злобе према оптуженоме, или пристрасно из пријатељства према дотичноме, кога су прогласили невиним, или пак по миту. Ово пошљедње у правилу је означено ријечима: *ἤ τινι χάριτι ὑποφθαρῆναι* (vel gratia aliqua corruptos esse), а то Зонара преводи са

[30] Подробности о овоме у номоканону XIV наслова, IX, 1 (Ат. синт. I, 164 и сл. Испореди и тумач. овога правила у архим. Јоанна, I, 141.

δωροδοκία (largitio, δωροδοκηθέντες, mercede emptos), те и правилно је дакле то од нас преведено са „мито“, који су дакле можда осуду изрекли што су поткупљени били, мито примили.[31] А ако се докаже, да су црквене судије прве инстанције овако незаконито осуду изрекли, тада опажа Зонара, морају бити лишени свога достојанства,[32] а по 6. правилу VII васељенскога сабора, имају подлећи оној казни, којој су невине подвргли.

3.) (Кн. Пр. 17., Пид. 16). Ако ово правило допушта, као и друга односна правила, апелацију са нижега на виши суд, у исто вријеме оно забрањује апелацију противу пресуде изречене *од договорно изабраних судија*. Законитост суда састављеног од договорно изабраних судија призната је била свечано IV васељенским сабором (пр. 9). Оваквоме суду од самога почетка цркве давала се увијек велика важност, и доста је било да су три угледна свештена лица, која би договорно изабрале обје странке (то јест, онај који тужи и онај који је тужен) изрекла неку пресуду, та се већ пресуда сматрала непомичном. Обзиром на ово, правило и одступа од онога броја судија, који је одређен за формални суд 12. правилом овога сабора, и допушта да може тај број и мањи бити, па ипак апелације на пресуду изречену од изабраних судија не може бити.

4.) (Кн. Пр. 18., Пид. 17). О пошљедњој наредби овога правила види тумачења 24. и 51. правила трулскога сабора. Забрањује ово правило свештеничкој дјеци да одлазе у позоришта, јер ту само богохулство бива, и јер су свештеници дужни васпитавати дјецу своју у добру и у страху божјем, по ријечима ап. Павла, који у посланици својој Титу напомиње да за презвитера треба постављати „чада имый вѣрна, не въ укореніи блуда или непокорива“ (1, 6., а испор I Тим. 3, 4); а који одлазе у позоришта и слична им мјеста, лако ће пасти под сумњу да су за блуд понесени, нити ће се моћи за такве рећи, да су хришћански скромни. Па ако свима вијернима правила препоручују, да не одлазе у она мјеста, гдје богохулство бива (трул. 51), тијем више ово има забрањено бити дјеци оних лица, која морају да на првоме мјесту буду проповједници богопоштовања и хришћанске скромности.[33]

Правило 16.

Да никакав епископ, или презвитер, или ђакон не узима што под закуп, — и да се чаци жене, — и да се клирици

[31] Тумач. овога правила III, 332.

[32] Исто мјесто.

[33] Испор. Зонарино тумачење III, 333.

морају уздржавати од камата, — и од које се доби клирици посвећују, или дјевојке, — и да се чаци не поклањају пред народом.

Исто се тако установљује, да ни епископи, ни презвитери, ни ђакони не могу бити ни закупници, ни управитељи у свјетовним пословима, нити зарађивати себи храну срамотном или бешчасном радњом; јер треба да имају пред очима да стоји написано: никакав који војује за Бога не заплеће се у трговине овога свијета (II Тим. 2, 4).

Чаце, кад достигну зрјелу доб, треба побуђивати, или да се жене, или да положе завјет уздржности.

Тако се исто установљује, да клирик, који даје новце у зајам, толико исто новца да прима, а ако је дао ствар, да прими колико је дао.

Прије двадесет пет година не треба постављати ђакона.

Чаце нека се не поклањају пред народом.[34]

(Ап. 5, 6, 20, 26, 44, 51, 81, 83; I вас. 17; IV вас. 3, 7, 14; трул. 6, 9, 10, 13, 33; VII вас. 10, 14, 15; анкир. 10; лаод. 4; картаг. 5, 25, 126; прводр. 11; Васил. вел. 14, 69; Григ. нис. 6).

— 1.) (Кн. Пр. 19., Пид. 18). За прву наредбу овога правила, да се свештена лица не смију бавити свјетовним пословима види тумачење 3. правила IV вас. сабора и других паралелних правила. Додаје ово правило још и то, да никакво свештено лице не смије зарађивати себи храну срамотном каквом или бешчасном радњом (*αἰσχροῦ ἢ ἀτίμου πράγματος*, turpi vel vili negotio), а између таквих радња Зонара спомиње и држање крчме (*τὸ προΐστασθαι καπηλείου*).[35]

2.) (Кн. Пр. 20., Пид. 19). По 26. ап. правилу чацима је слободно ступати у брак кад хоће, и према томе наредба овога правила да чаци морају, кад достигну зрјелу доб, или се женити или положити завјет свагдашњега дјевичанства, важила је само за африканску цркву.[36]

---

[34] Прав. 1., 15., 18. и 22. хипон. сабора 393. год. Под истим је бројем ово правило у Крмчији, а на пет правила подијељено је у Кн. Прав. (19—23) и у Пидал. (18—22.)

[35] Тумач. овога прав. III, 343. Валсамон спомиње наредбу цариград. патријарха Луке, по којој клирици нијесу смјели бити ни лијечници. III, 344.

[36] Зонар. и Велсамон. тумачење. III, 343. 345.

3.) (Кн. Пр. 21. Пид. 20). За трећу наредбу овога правила, да никакво свештено лице не смије камате узимати на узајмљене новце, види тумачења 44. ап. правила и 17. правила I васељенскога сабора.

4.) (Кн. Пр. 22, Пид. 21). Исто тако види тумачење 14 и 15. правила, да се за ђакона не може постављати нико прије 25. година.

5.) (Кн. Пр. 23., Пид. 22). За пошљедњу наредбу овога правила да се чаци не поклањају (*μὴ προσκυνῶσι*) народу. Зонара каже, да су чаци у вријеме службе дужни поклањати се само епископима и свештеницима, а не народу који је у цркви, јер су они (чаци) посвећени, а народ далеко је по сталежу од свештенства, (*οἱ ἀναγνώσται γὰρ ἱέρωνται, οἱ δὲ τοῦ δήμου πόῤῥω τῆς ἱερωσύνης εἰσί*), те се баш чацима мора одавати част, особито у вријеме службе.[37]

Правило 17.

Да свака епархија, која је много удаљена, мора имати свога епископа, који првенствује.

Установљује се, да Мавританија ситифенска, као што је она то тражила (од епископа, који првенствује у нумидијској области, од које је сабором била одијељена), има од сада свога епископа, који ће првенствовати. Сугласјем дакле свију епископа, који првенствују у африканским епархијама и свију осталих епископа, због њезине удаљености допушта јој се имати свог првог епископа [38]

(I васељ. 6; картаг. 86, 96, 127).

— Некадашња политичка подјела Африке у строгом смислу (a freto Gaditano ad Cirenaicam regionem) у другој половини IV вијека подвргла се промјени, и састављено је шест засебних провинција: Africa proconsularis (са главним градом Картагеном), Numidia, Byzacium, Tripolis, Mauritania Sitifensis et Mauritania Caesariensis. Према политичкој подјели земље требало је подијелити и црквене области. Ово је и учињено било на неком сабору, о коме ово пра-

---

[37] Тумач. овога правила. III, 343.

[38] Правило издано на хипонск. сабору 393. год. У Крмчији је под истим бројем, и у опће једнаки су бројеви правила у Крмчији, као у овом зборнику са малим изузетцима, које ћемо ми при односним правилима биљежити. У Кн. Прав. налази се ово правило под бр. 24, а у Пид. под 23.

вило спомиње, а посебно Мавританија ситифенска била је одијељена од Нумидије, с којом је прије састављала једну црквену област. Наредбу онога сабора није хтио радо да прими примас нумидијски, те с тога је то било истакнуто на хипонском сабору 393. године, и посебним правилом (а то је ово 17. правило) установљено, да свака распра има престати, и *од сада* Мавританија ситифенска мора имати свога примаса. То се послије тога и догодило, те ми налазимо на сабору картагенском 407. године заступства између других и Мавританије ситифенске (картаг. 96. правило), исто и на сабору картагенском 418. године (127. правило).

Правило 18.

Кад се који клирик поставља, треба му напомињати, да чува установе. И да се не смије давати јевхаристија тјелесима мртвих, ни крштење. И да сваке године долазе из свију епархија митрополити на сабор.

Тако се исто установљује, да, кад се поставља епископ, или клирик, они који постављају, морају им напомињати саборске установе, да се не би послије покајали, ако поступе противу наредаба сабора.

Исто се тако установљује, да се не смије давати јевхаристија тјелесима умрлих; јер је написано: узмите једите (Мат. 26, 26), а тјелеса мртвих не могу ни узимати, ни јести. Незнање пак свештеника не треба да учини, да буду крштени они, који су већ умрли.

И ради тога треба на овоме светоме сабору утврдити, да сходно никејским наредбама, сваке се године мора, ради црквених питања, која врло често бивају одложена на штету народа, сазивати сабор, на који сви епископи, који прве катедре у епархијама запремају, морају слати са својих сабора два епископа заступника која изаберу, како би у сабраноме на такав начин збору могла се показати сва пуноћа власти.[39]

---

[39] Прав. 2., 4., и 5. хипон. сабора 393. У Кн. Прав. саставља ово правило три (25—27) правила, као у Пид. (24—26).

(Ап. 37; I вас. 5, 9, 13; IV вас. 9, 19; трул. 8, 83; VII вас. 2, 6; антиох. 20; картаг. 76, 77, 95).

— 1.) (Кн. Пр. 25., Пид. 24). Да кандидат за епископство мора бити добро изучен, те познавати св. писмо и каноничко право, и то познавање да мора испитом засвједочити, ми смо видјели у тумачењу 2. правила VII васељенскога сабора; а ово смо исто видјели и за презвитере у тумачењу 9. правила I васељенскога сабора. У овоме се правилу то исто говори о свима, који у клир ступају, дакле о свима онима, који се спремају да приме рукоположење (*τοῖς χειροτονουμένοις*), и додаје се још, да сви морају свагда добро памтити што су на односноме испиту показали да знаду, и да пазе како не би послије у животу своме свештеничком поступили противу тога, те се за то покајали, то јест, каже Зонара, да не би потпали казни.[40]

2.) (Кн. Пр. 26., Пид. 25). На првоме мјесту говори се у овом другом дијелу овога (18.) правила, да се не смије давати јевхаристија умрлима и то позивом на односне ријечи Исуса Христа у Матејевом јеванђељу (26, 26). У тексту правила казано је: *τῶν τελευτώντων* (morientium), те би тачни пријевод био, да се не смије давати јевхаристија тјелесима оних који су на смрти, који умиру (скончавающихся). Али да у правилу није ријеч о таквима, него баш о тјелесима умрлих (*θανόντων*, mortuorum) показују, као што правилно опажа Зонара, ријечи које допуњују навод из св писма: „тјелеса мртвих (*τὰ τῶν νεκρῶν σώματα*, mortuorum corpora) не могу ни узимати, ни јести"; а свакога који је још жив, ма и не било више наде на његов живот, ма да ће и кроз који час испустити дух, мора се удостојити св. причешћа (I вас. 13).[41] Обичај овај стављати св причешће у уста мртвих људи потицао је из побожног осјећања да се светињом снабдје тијело покојника, те да тако постане светим то тијело. А да је овај обичај дубока корјена свугдје захватио био, види се из тога, што је у VII вијеку трулски сабор морао да понови ову наредбу картагенских (или правије хипонских) отаца (пр. 83).

Даље овај други дио правила овога (18.) наређује, да се не смије мртва човјека ни крстити. И овај је обичај заведен био из побожнога осјећања и вјере да крштење препорађа човјеково тијело. Прешао је овај обичај код хришћана од монтаниста, који су

---

[40] Ат. синт. III, 352.

[41] Тумач. овога правила III, 353

и мртве крштавали;[42] а распрострањен је био исти обичај, осим африканске цркве, и у другим још странама.[43]

3) (Кн. Пр. 27., Пид 26). Трећи дио овога правила наређује, да се сваке године морају држати сабори, на којима имају да учествују сви епископи, који запремају прва мјеста у епархијама (*πάντες οἱ τῶν ἐπαρχιῶν τὰς πρώτας καθέδρας ἐπέχοντες*), дакле митрополити, или ако сами митрополити не могу због каквих оправданих разлога да лично дођу на сабор, правило наређује, да се имају слати по два епископа по избору из сваке епархије (митропол. области) као заступници (*τοποτηρητάς*) својих епархија, како би се у таквом свеопћем сабору показала сва пуноћа власти црквене. Као што се види, овдје није ријеч о обичним епархијским епископским саборима (ап. 37., IV вас 19 и др.), него о саборима великих црквених области, или дијецезалних сабора (*ἡ σύνοδος τῆς διοικήσεως*, IV вас. 9); а о оваквом сабору могли су за своју област издавати наредбу картагенски (или хипонски) оци, јер је Африка проконсуларна имала самосталну управу и састављена је била из оних шест провинција, о којима смо споменули у 17. правилу овога сабора, са главним градом Картагеном, којега је града митрополит био Primas universae Africae. — У осталом наредба ова о држању сваке године свеопћега сабора била је измијењена 95. правилом овога сабора, те наређено, да се само кад је пријека нужда такав сабор сазиваше, а иначе да се држе редовни епархијски сабори.

Правило 19.

Да, кад је један епископ оптужен, посао мора се приказати епископу, који првенствује у епархији.

Аврелије епископ рече: Ако је који епископ оптужен, тужилац има приказати посао епископима који првенствују у области оптуженога; оптужени међу тијем нека се не лишава опћења, осим случаја ако је позван био граматом на суд да одговара пред онима који су изабрани да му суде, пак се не јави у одређени дан, то јест, у течају мјесеца од дана, кад се зна да је примио грамату. Ако

---

[42] Philastr., de haeres c. 2.

[43] Gregor. Naz., orat. 40 de bapt. Види о viccarium baptisma, које је било у обичају код маркионита у Tertull. adv. Marcion. V, 10, de ressurect.. carnis c 43., Chrysost. hom. 40 in I Cor.

прикаже истините и важне узроке, који су му запријечили, да поднесе одговор у погледу онога, што је противу њега изнесено, нека му кроз други још мјесец остане право за правдање; али кад и други мјесец истече, нека нема већ опћења, док се са свијем не оправда. Не захтје ли се приказати ни на свеопћем годишњем сабору, да се бар ту ријеши његов посао, у таквом случају сматраће се, као да је сам противу себе осуду изрекао. И за све оно вријеме, док је он ван опћења, нека тог опћења нема ни у својој цркви, нити у којој парохијској цркви. Тужилац пак његов, ако се није никуда уклањао за вријеме, док се посао разбирао, нипошто нека се не лишава опћења; али ако се он куда уклонио и сакрио се, епископ нека се у опћење успостави, а сами тужилац нека се искључи из опћења, али тако, да му се не одузме право потврдити тужбу, ако само он може да докаже, да у установљени дан не што није хтио, него није могао јавити се. Само се по себи у осталом зна, да, док траје истрага пред судом епископâ, ако се дозна, да је под оптужбом сама особа тужиоца, тужба од њега не ће се примити, осим ако он захтје да се о особноме његовом, а не о црквеном послу, води истрага.[44]

(Ап. 34, 37, 74; II вас. 6; IV вас. 9, 17, 19, 21; трул. 8; антиох. 14, 15, 20; лаод 40; сардик. 4; картаг. 8, 10, 11, 12, 15, 18, 59, 104, 107, 128, 129, 130, 132; прводр. 13; Теоф. алекс. 9).

— Правило ово по садржају своме дијели се на три дијела, а у главноме излаже судски поступак, кад је неки епископ оптужен, и то поступак сличан ономе, какав смо видјели у тумачењу 74. ап. правила.

Тужилац кад хоће да тужи једног епископа, он мора поднијети тужбу своју надлежном суду тог епископа, а на име, митрополиту оне епархије у чије подручје спада тај епископ. Ради тога што је тужен, дотични епископ не губи још своја епископска права, него остаје у уживању свију тих права док се год ко-

[44] Прав. 6. и 7. хипон сабора 393. год. У Кн. Прав. пр. 23., у Пид. пр. 72.

начна одлука не изрече, осим случаја, да је био позван на суд, пак се није јавио за мјесец дана, рачунајући од дана кад му је био предан писмени позив, јер тада за непослушност суду подвргава се већ односној казни. Докаже ли се међу тијем, да се није јавио на суд, нити то оправдао, јер је био запријечен важним и оправданим, а не измишљеним разлозима, тада му се даје још мјесец дана времена, да се може пред судом правдати; прође ли пак и овај други мјесец, а он се није ипак јавио, у таквом случају правило наређује, да се лиши опћења (*μὴ κοινωνήσῃ*, non communicabit) док се год не докаже, да је у свему невин и да је тужба била неоснована.

Суд евај епархијскога сабора не изриче још ипак своју пресуду о оптуженом епископу, покрај свега тога, што не ће тај епископ да се на суд јави, него чека да ће можда исти епископ обратити се великоме свеопћем сабору (*σύμπασαν σύνοδον*, synodo universali) молбом да се ту оправда. Ако ни тога тај епископ не учини, тада је, каже правило, он сам себе осудио, и док је ван опћења (*ἐν τῷ καιρῷ, ᾧ οὐ κοινωνεῖ*), не смије више служити св. службу ни у својој цркви, ни у другом коме мјесту, на примјер у подручној му којој парохији.

За тужиоца пак правило наређује, да у пуној црквеној заједници он мора остати, ако се буде одазивао у свему позивима и наредбама судија. Али ако се тај тужилац уклони од судија и сакрије се тако, да га није могуће наћи, и судије могу на основу тога закључити, да је он тужбом својом хтио само да оклевета епископа, у таквом случају оптужени епископ, који је потпао био одлучењу, што се није суду јављао, успоставља се опет у опћење, а сами се тужилац тада искључује из опћења и казни као клеветник. Докаже ли се пак, да се тај тужилац није уклонио намјерно од судија и да се није јавио у одређени дан на суд јер је стварно и оправданим узроком спријечен био, у таквом случају он не потпада никаквој казни, и слободно му је и у друго вријеме да своју тужбу на епископа пред судом брани.[45] За остало што правило каже о каквоћи тужиоца види 6. правило II васељенскога и 21. правило IV васељенскога сабора, и тумачења тих правила.

Правило 20.

О презвитерима и клирицима, који бивају тужени.

Ако неки презвитери или ђакони буду тужени, то пошто

[45] Зонар. тум. III, 359.

се сабере законити број изабраних из оближњих мјеста епископа, које оптужени зажеле, то јест, за тужбу на презвитера шест, а на ђакона три, дотични ће епископ, у чије подручје спадају оптужени, заједно са осталима испитати тужбе противу њих, уз очување установљенога реда у погледу дана и одгађања, у погледу испитивања, и особа, које туже и које су тужене; а тужбе противу других клирика нека разбира и ријешава сам мјесни епископ.[46]

(Ап. 14; IV вас. 9; антиох. 4; картаг. 12, 15).

— Као што 19. правило даје наредбу о епископима, кад бивају тужени, тако ово (20.) правило даје о томе исту наредбу за презвитере, ђаконе и остале клирике. За разумјети наредбу овога правила, да презвитера суде 6 епископа, а ђакона 3 епископа, треба видјети шта је казано у тумачењу 12. и 14. правила овога сабора.

Правило 21.

Да дјеца клирика не ступају у брак са јеретицима.

Исто се тако установљује, да дјеца клирика не смију ступати у брак са незнабошцима, или јеретицима.[47]

(IV вас. 4; трул. 72; лаод. 10, 31).

— Ако је забрањено и свакоме свјетовњаку да ступа у брак са иновјернима, тијем је више ово морало бити забрањено свештеничкој дјеци, и о томе издаје односну наредбу ово правило. За остало види тумачење 72. правила трулскога сабора.

Правило 22.

Да епископи и клирици не могу ништа уступати у својину неправославним хришћанима, ма били то и рођаци њихови.

Епископи, или клирици, као што је речено, не могу никакву своју ствар уступати таквима у својину.[48]

(Ап. 38, 40; IV вас. 22; трул. 35; антиох 24; карт. 81).

---

[46] Пр. 8. хипон. 393 год. У Кн. Прав. пр. 29., у Пид. пр. 28.

[47] Пр. 12. хипон. 393. год. У Кн Прав. пр. 30., у Пид. пр. 29.

[48] Пр. 14. хипон. 393. год. У Кн. Прав. пр. 31., у Пид. пр. 30.

— За наредбу овога правила види тумачење 81. правила овога сабора.

Правила 23.

Да епископи не одлазе преко мора.

Исто тако епископи нека не одлазе преко мора, него само са приволом свога у свакој епархији првопријестолнога епископа, то јест, док не добију најприје од епископа, који првенствује, потврдни лист, који се зове отпусни, или одобрење.[49]

(Ап. 33; IV вас. 13; антиох. 11; карт. 28, 89, 105).

— Према положају Африке ријечи у правилу „преко мора" (*πέραν θάλασσης*, trans mare) означавају Италију, а посебно Рим. Туда су радо полазили епископи из Африке, или кад им је требало у царев двор да се прикажу, или да какву своју жалбу на одлуке африканских сабора поднесу римскоме епископу, који је радо такве жалбе слушао, као што нам између другога казује и сами повод, ради кога се састао овај картагенски сабор (419.). Правило ово у опће не забрањује епископима африканскима да могу поћи у Рим, кад им збиља то треба, али наређује да то они могу учинити само са приволом (*μετὰ ψηφίσματος*) надлежног митрополита, или као што је у правилу казано *τῆς πρώτης καθ ὅρας τοῦ ἰδίου ἑκάστης χώρας ἐπισκόπου*. Митрополит ће, кад му саопћи своју намјеру дотични епископ, испитати узрок ради кога жели тај епископ да иде *преко мора*, и ако нађе оправданим истакнути узрок, издаће му писмену дозволу на пут, или отпусни лист (*ἀπολυτικὴν ἐπιστολήν*). Овај се лист зове у правилу и *потврдни лист* (*τετυπωμένη*, formata), јер је имао на себи печат и потпис митрополитов;[50] зове се и *одобрење* (*παράθεσις*, commendatio), јер приказује тог епископа онима, ка којима одлази, и потврђује и одобрава све што се истог епископа тиче.[51] Казано је још у правилу, да тај отпусни лист мора дотични епископ да добије главним начином (*κατ' ἐξαίρετον*, praecipue) од митрополита; а казано је то с тога, што по 11. правилу антиохијскога сабора епископ један кад је хтио да пође из своје епархије морао је имати писмено од свију епархијских епископа, исто као и од митрополита, и према томе смисао је овога правила, да би

[49] Пр. 27. хипон. 393. год. У Кн. Прав. пр. 32., у Пидал. пр. 31.

[50] Види бељ. 55, стр. 69, књ. I. овога издања.

[51] Зонар. тумач. III, 367.

епископ морао имати писмено од свију епархијских епископа, главним пак начином (κατ' ἐξαίρετον) од митрополита.[52]

Правило 24.

Да се, осим каноничких књига, друго ништа не чита у цркви.

Исто се тако установљује, да се, осим каноничких књига, ништа нема читати у цркви под именом божанствених књига. А каноничке књиге ово су: постанак, излазак, левитска, бројеви, закони поновљени. Исус Навин, судије, Рут, четири књиге царстава, двије књиге паралипоменон, Јов, псалтир, пет књига Соломунових, дванаест књига пророчких, Исаија, Јеремија, Језекиљ, Данил, Товија, Јудит, Јестир, двије књиге Јездрине; новога Завјета: четири јеванђеља, једна књига апостолских дјела, четрнаест посланица Павлових, двије апостола Петра, три апостола Јована, једна апостола Јакова, једна апостола Јуде, једна књига Јованова апокалипсиса. Нека се о овоме извијести брат и саслужилац наш Бонифацije и остали на оним странама епископи, да чврстим остане изложено правило, јер смо ми од отаца примили, да се има ово у цркви читати.[53]

(Ап. 60, 85; лаод. 60; Атанасија вел. о празницима; Григор. богосл. о књиг. св. писма; Амфилохија о истим књигама).

— Ово је 36. правило хипонскога сабора 393. године, и како је оно изложено на томе сабору, то јест, које су књиге св. писма изложене у њему као каноничке књиге,[54] оно (ово правило хипонско) одговара потпуно канону св. књига *латинске цркве*, који је послије усвојен био на тридентинском сабору.[55] У правилу овога картагенскога сабора (419.) по нашем тексту, односно по тексту атинске синтагме, нијесу споменуте макавејске књиге, као што су оне споменуте у правилу хипонскога сабора, али су за то споменуте књиге: премудрости Соломунове, премудрости Исуса сина

---

[52] Исто Зонарино тумач., спом. мј.

[53] У Кн. Прав. пр. 33., у Пид. пр. 32.

[54] Испор. Cod. can Dionysii exig. (Justell. I, 147).

[55] Види Concilii Trident. Sess. IV. decret. de canonicis scripturis.

Сирахова (ecclesiasticus),[56] Товит (Thobias) и Јудит, дакле ипак четири књиге, које православна црква не броји међу каноничким књигама старога завјета. Овакав попис или канон старозавјетних св. књига, то је особина била картагенске цркве, и кад правило ово картагенско спомиње све те књиге као *каноничке* (*κανονικαὶ γραφαί*, canonicae scripturae), то треба разумијевати у најопширнијем смислу ријечи, на име, да су то књиге, које су *каноном* (правилом) допуштене да се читају у цркви, као добре и поучне књиге. У словенској Крмчији ово је потпуно тачно изражено у пријеводу овога картагенскога правила, те се поменуте књиге зову: книги именованныя въ правилѣхъ, правилы именованныя книги;[57] а у тумачењу 85. ап. правила ми смо видјели, да су биле поштоване и свете (*σεβάσμια καὶ ἅγια*) и дакле корисне за читање побожним људима, како строго каноничке, тако исто и неканоничке књиге св. писма, ако су само допуштене за употребу. За остало види тумачење 2. правила или посланице Атанасија вел. о празницима, и правило Амфилохија у овоме издању.

Правило 25.

У погледу епископа и слиједећих за њима чинова, који свршавају свете тајне, установљује се, да се имају уздржавати од жена.

Аврелије епископ рече: Пошто је ријеч о уздржности од жена неких клирика, осим чатаца, то пречасна браћо, ја напомињем оно, што је на различним саборима утврђено, а то је, да ипођакони, који се додирују светих тајана, исто и ђакони, и презвитери, за тијем епископи, имају се уздржавати у одређена им времена од својих жена, као да их немају; не учине ли тога, нека се свргну са црквене службе. Остали пак клирици нека се томе не принуђују, осим кад су у старим годинама. Сав сабор

[56] Ова књига није изрично у правилу споменута, али се она подразумијева између *пет* књига Соломунових, што правило спомиње, јер за исту књигу (код латина: ecclesiasticus) тврдило се, да је написана Соломуном. Ово што кажемо потврђује и Dr. F. Kaulen: „Unter der Bezeichnung Salomonis libri *quinque* sind die Sprüche, das Hohelied, der Prediger, die Weisheit und der Ecclesiasticus zusammengefasst“ (Einleitung in die heil. Schrift. Freiburg. 1893. S. 29). У Кп. Прав. спомињу се у овоме правилу само *четири* књиге Соломунове, исто и у Пидалиону.

[57] Спом. издање I, 128.

рече: Потврђујемо што је ваша светост разборито приказала, јер је свето и богоугодно.[58]

(Ап. 5, 17, 26, 51; I вас. 3; IV вас. 14; трул. 5, 6, 12, 13, 30; VII вас. 18; анкир. 19; неокес. 1, 8; гангр. 4; карт. 3, 4, 25, 35, 70; Васил. вел. 12, 27, 88; Тим. алекс. 5, 13).

— Ово правило наређује, да се и ипођакони имају уздржавати од својих жена, када светињи приступају. Види тумачења 4. правила овога сабора и 12. и 13. трулскога сабора.

Правило 26.

Да нико не смије расипати црквена добра.

Исто се тако установљује, да нико не продаје црквени иметак. Али, ако тај иметак не даје прихода, а велика се каква потреба покаже, има се ово приказати првоме епископу дотичне епархије, и заједно са установљеним бројем епископа одлучити, шта се мора урадити. Ако ли се пак покаже тако хитна потреба за цркву, да је немогуће договорити се прије продаје, дотични епископ нека бар позове за свједоке оближње епископе, и нека се послије побрине приказати сабору све прилике, које су се у његовој цркви догодиле; ако тога не учини, продавалац ће бити крив и пред Богом и пред сабором, и изгубиће своју част.[59]

(Ап. 38, 39, 40, 41. 73; IV вас. 24, 26; трул. 35, 49; VII вас. 11, 12, 13; анкир. 15; антиох, 24, 25; картаг. 33; Кирила алекс. 2; Теоф. ал. 10).

— Да црквена добра морају увијек остајати у влаштини цркве и чувати се недирнута (*ἀκινήτους καὶ ἀνεκποίητα*, salvas et incolumes), о томе говоре многа правила, а између других и 12. правило VII васељенскога сабора, којега тумачење треба овдје испоредити. У овоме картагенскоме правилу то се категорично каже: *нико нека не продаје црквени иметак* (*πρᾶγμα ἐκκλησιαστικὸν μηδεὶς πιπράσκῃ*, rem ecclesiasticam nemo vendat). Ако се покаже каква велика потреба (*πολλή τις ἀνάγκη*) у цркви, и има неко добро црквено, које никаква прихода не даје, а које би покрило ту

[58] Пр. 4. картаг. VI сабора 401. год. У Кн. Прав. пр. 34., у Пид. пр. 33.
[59] Пр. 5. карт. VI сабора 401. год. У Кн. Прав. пр. 35., у Пид. пр. 34.

потребу, кад би се продало, тада правило допушта, да се од опће норме одступи и да се то прода, и за такав случај правило ово прописује како се има поступити. Наређује на име, да надлежни епископ има то све приказати митрополиту, који ће у споразуму са дотичним подручним му епископима одлучити, шта се има да уради. Је ли пак ствар врло хитна, тако да надлежни епископ нема времена да јави све митрополиту и да се посавјетује са дотичним епископима, тада тај епископ мора да позове бар оближње му епископе за свједоке, да је потреба збиља хитна и да дотично црквено добро не даје никаква прихода, те да га дакле свакако треба продати, да се потреби доскочи, — и послије тога тек он може да продаіу изврши. Али и у оваквом случају тај епископ дужан је, чим се епархијски сабор састане, приказати сву ствар сабору и оправдати је пред сабором. Не поступи ли тако, он је крив пред Богом (ап. 38), а сабор ће га за такав поступак лишити части, коју је уживао, то јест лишиће га епископства.

Правило 27.

Презвитери и ђакони, који се затеку у тешкоме гријеху, не могу се удостојити ни да се онако на њих руке полажу, као на свјетовњаке.

Исто се тако потврђује, да, кад се презвитери неки, или ђакони затеку у каквом тешком гријеху, који их неодложно лишава свештене службе, не треба на њих полагати руке ни као на оне, који се кају, ни као на вијерне свјетовњаке; нити им допуштати, да као изнова крштени, могу бити произведени на неки степен клира.[60]

(Ап. 25, 47, 68; трул. 21; карт. 48; Васил. вел. 3, 32, 51).

— Поједини презвитери и ђакони, пошто би били свргнути са чина ради каквих пријеступа и стављени у ред свјетовњака, тражили су да опет ступе у клир и да заузму какво мјесто службе у цркви ван олтара (ἔξω τοῦ βήματος), дакле чаца или слично, које се мјесто хиротесијом добива. Наводили су, да пошто су се они покајали и стали на мјесто вијерних свјетовњака, могу као и свјетовњаци добити службу у цркви. Правило ово поричѐ такво наваћање и наређује, да епископ не може на такве свргнуте по-

[60] Пр 12. карт. VI сабора 401. У Кн. Прав. пр. 36., у Пид. пр. 35.

лагати руке (*μὴ ἐπιτίθεσθαι αὐτοῖς χεῖρας*) ради произведења на неки степен клира, ма да су се они и покајали и да су примљени као свјетовњаци у цркву, него морају да остану за свагда ван клира, из кога су искључени били због приједступа својих. Из ове наредбе истиче важни канонички закон, да ко је једном правилно свргнут био са свога јерархијскога степена, тај не може више никада никакву службу као клирик да обавља, не може, као што каже Валсамон, ни читати са амвона, нити молитве какве некоме читати, нити благосиљати.[61]

Закључну ставку овога правила грчки коментатори разумијевају у смислу, да се не могу примити у клир свргнути клирици ни кад се по други пут крсте, јер да се крштење само један пут прима.[62] Узимајући како је о томе казано у правилу: *ὥστε ἀναβαπτιζομένους* (*tanquam* rebaptizati), правилније изгледа разумијевати овдје не оне, који су у самој ствари по други се пут хтјели крстити, дакле не крштење у строгоме смислу, него оне, који су опрали себе од гријеха *покајањем*, које се и крштењем зове, и дакле оне који су истицали да су чисти сада од гријеха и да су *као изнова крштени*, те да као такви могу бити примљени у клир.[63]

Правило 28.

Презвитери, и ђакони, и клирици, који свој какав посао пренашају на суд на другу страну мора, никако нека се не примају у опћење.

Исто се тако установљује, да презвитери, и ђакони, и други нижи клирици, кад по својим каквим пословима имају да се жале на суд својих епископа, нека са приволом надлежног им епископа буду саслушани од оближњих епископа, те ови позвани епископи нека изравнају посао. Ако пак нађу, да се и од ових епископа обраћају опет на виши суд, нека се тада не обраћају на судове с оне стране

[61] Ат. синт. III, 378. Испор. тумачење 21. грул. правила.

[62] Зонара, Валсамон и Аристин (Ат. синт. III, 375–377). Исто и у Крмчији (сп. изд. I, 130), и у архим. Јоанна (сп. д. I, 160).

[63] У Дионисија стоји „ut rebaptizati," те Јустел (Observat. I, 425) чини опаску и приводи једну свједоџбу из друге половине V вијека, да су се у овоме правилу разумијевала баш свештена лица, која су се по други пут крстила. Слиједећи грчким коментаторима биће по свој прилици онако преведено ово правило у Кн. Прав., гдје се изрично каже, да не треба допустити онаквим грјешним презвитерима и ђаконима, да се *изнова крсте*. (Изд. 1862, стр. 321).

потребу, кад би се продало, тада правило допушта, да се од опће норме одступи и да се то прода, и за такав случај правило ово прописује како се има поступити. Наређује на име, да надлежни епископ има то све приказати митрополиту, који ће у споразуму са дотичним подручним му епископима одлучити, шта се има да уради. Је ли пак ствар врло хитна, тако да надлежни епископ нема времена да јави све митрополиту и да се посавјетује са дотичним епископима, тада тај епископ мора да позове бар оближње му епископе за свједоке, да је потреба збиља хитна и да дотично црквено добро не даје никаква прихода, те да га дакле свакако треба продати, да се потреби доскочи, — и послије тога тек он може да продаіу изврши. Али и у оваквом случају тај епископ дужан је, чим се епархијски сабор састане, приказати сву ствар сабору и оправдати је пред сабором. Не поступи ли тако, он је крив пред Богом (ап. 38), а сабор ће га за такав поступак лишити части, коју је уживао, то јест лишиће га епископства.

Правило 27.

Презвитери и ђакони, који се затеку у тешкоме гријеху, не могу се удостојити ни да се онако на њих руке полажу, као на свјетовњаке.

Исто се тако потврђује, да, кад се презвитери неки, или ђакони затеку у каквом тешком гријеху, који их неодложно лишава свештене службе, не треба на њих полагати руке ни као на оне, који се кају, ни као на вијерне свјетовњаке; нити им допуштати, да као изнова крштени, могу бити произведени на неки степен клира.[60]

(Ап. 25, 47, 68; трул. 21; карт. 48; Васил. вел. 3, 32, 51).

— Поједини презвитери и ђакони, пошто би били свргнути са чина ради каквих пријеступа и стављени у ред свјетовњака, тражили су да опет ступе у клир и да заузму какво мјесто службе у цркви ван олтара (ἔξω τοῦ βήματος), дакле чаца или слично, које се мјесто хиротесијом добива. Наводили су, да пошто су се они покајали и стали на мјесто вијерних свјетовњака, могу као и свјетовњаци добити службу у цркви. Правило ово поричѐ такво навађање и наређује, да епископ не може на такве свргнуте по-

[60] Пр 12. карт. VI сабора 401. У Кн. Прав. пр. 36., у Пид. пр. 35.

лагати руке (*μὴ ἐπιτίθεσθαι αὐτοῖς χεῖρας*) ради произведења на неки степен клира, ма да су се они и покајали и да су примљени као свјетовњаци у цркву, него морају да остану за свагда ван клира, из кога су искључени били због приступа својих. Из ове наредбе истиче важни канонички закон, да ко је једном правилно свргнут био са свога јерархијскога степена, тај не може више никада никакву службу као клирик да обавља, не може, као што каже Валсамон, ни читати са амвона, нити молитве какве некоме читати, нити благосиљати.[61]

Закључну ставку овога правила грчки коментатори разумијевају у смислу, да се не могу примити у клир свргнути клирици ни кад се по други пут крсте, јер да се крштење само један пут прима.[62] Узимајући како је о томе казано у правилу: *ὥστε ἀναβαπτιζομένους* (*tanquam* rebaptizati), правилније изгледа разумијевати овдје не оне, који су у самој ствари по други се пут хтјели крстити, дакле не крштење у строгоме смислу, него оне, који су опрали себе од гријеха *покајањем*, које се и крштењем зове, и дакле оне који су истицали да су чисти сада од гријеха и да су *као изнова крштени*, те да као такви могу бити примљени у клир.[63]

Правило 28.

Презвитери, и ђакони, и клирици, који свој какав посао пренашају на суд на другу страну мора, никако нека се не примају у опћење.

Исто се тако установљује, да презвитери, и ђакони, и други нижи клирици, кад по својим каквим пословима имају да се жале на суд својих епископа, нека са приволом надлежног им епископа буду саслушани од оближњих епископа, те ови позвани епископи нека изравнају посао. Ако пак нађу, да се и од ових епископа обраћају опет на виши суд, нека се тада не обраћају на судове с оне стране

[61] Ат. синт. III, 373. Испор. тумачење 21. грул. правила.

[62] Зонара, Валсамон и Аристин (Ат. синт. III, 375–377). Исто и у Крмчији (сп. изд. I, 130), и у архим. Јоанна (сп. д. I, 160).

[63] У Дионисија стоји „ut rebaptizati," те Јустел (Observat. I, 425) чини опаску и приводи једну свједоџбу из друге половине V вијека, да су се у овоме правилу разумијевала баш свештена лица, која су се по други пут крстила. Слиједећи грчким коментаторима биће по свој прилици онако преведено ово правило у Кн. Прав., гдје се изрично каже, да не треба допустити онаквим грјешним презвитерима и ђаконима, да се *изнова крсте*. (Изд. 1862, стр. 321).

мора, него к првим епископима својих дотичних епархија, као што је то неколико већ пута установљено и за епископе (који хоће да се обраћају на више судове). А који се и покрај тога обрате на прекоморске судове, од никога у Африци нека се више у опћење не приме.[64]

(II вас. 6; IV вас. 9; антиох. 4; картаг. 10, 11, 12, 14, 15, 20, 23, 105, 125).

— Да је за сваког презвитера, ђакона и остале ниже клирике надлежан у свему суд онога епископа, у чијем се подручју та лица налазе, о томе је безброј пута у правилима казано, исто као што многа правила говоре и о томе, да је слободно тим истим лицима обраћати се призивом на епархијски сабор, ако мисле да им није право суђено. У правилима овога сабора спомиње се неколико пута у мјесто редовнога епархијског сабора, као суда друге инстанције, други суд, састављен од неколико оближњих епископа, и то сваки пут кад се због каквих сметња не може да састане редовни епархијски сабор (пр. 11, 12, 14, 20, 125). Између тих правила 12., 14. и 20. одређују број тих оближњих епископа, који ће суд саставити, и то за презвитера 6 или 5 епископа, а за ђакона 3 епископа заједно са надлежним епископом дотичнога, који се жали на изречену пресуду; 11., 125. и ово (28.) правило не говоре о одређеном броју епископа, него само кажу да треба неколике оближње позвати, и то по жељи дотичних, који жалбу подносе, а свакако са приволом надлежног епископа (*μετὰ συναινέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου; κατὰ συναινέσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπισκόπων*, пр. 125). Одлука оваквога суда требало би, као што каже ово правило, да коначно изравна ствар. Али ако дотични нијесу опет задовољни одлуком ни оваквих судија, него хоће да траже и даље правице, у таквом случају они морају ради тога обратити се надлежном митрополиту, који ће на редовном епархијском сабору заједно са својим епископима изрећи коначну пресуду. Овијем правило ово потврђује опћу норму цркве, да сваки судски посао мора бити расправљен и ријешен у границама дотичне црквене области и влашћу првих јерараха те области. Осврћући се пак на то, што су неки презвитери и други клирици африканске цркве допуштали себи пренебрегавати суд своје цркве и обраћали су се жалбама преко мора (*πέραν τῆς θαλάσσης*), то јест у Рим. и ту молбама тражили, да се подвргне новоме суду

[64] Пр. 17. картаг. 418. год. У Кн. Прав. пр. 37., Пид. 36.

одлука африканске црквене власти (као што је био примјер са презвитером Апијаријем, ради кога се и састао овај сабор 419. године), правило напомиње, како је строго забрањено и епископима обраћати се за суд у Рим, и дакле како то још строжије мора бити забрањено презвитерима и другим клирицима. Овој забрани, и у опће протуканоничности тога, да јерарси једне помјесне цркве могу улазити у судске послове друге помјесне цркве и пресуђивати о судским одлукама друге цркве, оци овога сабора дали су свечани израз у својој посланици папи Целестину, о којој смо ми већ спомињали (I, 187), и коју даље у цјелини приводимо. А који се огријеше о ову наредбу, те се усуде из африканске цркве обраћати се за нови суд у Рим, правило наређује, да буду одлучени (ἔστωσαν ἄφωρισμένοι) и од никога већ у Африци нека се не примају у црквену заједницу. Па ако Рим — опажа на ову наредбу Валсамон — нема права пресуђивати жалбе африканске цркве (која је најближа Риму по географском положају) то тијем мање таквог права може имати Рим над другим предјелима.[64a] Појмили су у осталом били у Риму врло добро значај ове каноничке наредбе, која је строго у духу колико божанственога, толико и каноничкога права хришћанске цркве, те у своме *службеном каноничком зборнику* (Corpus juris canonici) приведоше ово картагенско правило на *свој* начин, додавши на име тексту правила неколике ријечи, те наредба правила добила је са свијем други смисао. Ријечи *τὰ πέραν τῆς θαλάσσης δικαστήρια* (transmarina judicia) узеше, као да се ту говори о обичним црквеним судовима у Италији, а *не* и о суду римскога пријестола. па да ово изразе, било је додано на крају правила ово: *nisi forte Romanam sedem appellaverint.*[65]

Правило 29.

Који је ван опћења, и усуди се ступити у опћење прије него што је био оправдан, такав сам противу себе осуду изриче.

Исто тако сав сабор установљује, да, који је због

[64a] Тум. овога правила III, 379. „Eximium argumentum", опажа при овоме правилу Бевериц, „Papam Romanum, Africanorum horum patrum judicio, nec caput ecclesiae esse, nec summum ecclesiasticarum causarum judicem, quem episcopo alicui aut clerico in sua provincia condemnato appellare liceat" (Annot. p. 206.)

[65] Can. II. Quaest. VI. can. 35. Испореди на ово опаску correctorum romanorum у изданьу Richter, 1893. I, 410.

своје небрежности у служби био лишен опћења, био он епископ, или ма какав други клирик, пак се усуди, док је још ван опћења и прије него што је био оправдан, ступити у опћење, такав нека се сматра, да је сам противу себе изрекао осуду.

(Ап. 28; I вас. 5; II вас. 6; IV вас. 29; ант. 4, 12, 15; сард. 3, 4, 5, 14; карт. 19, 65; Васил. вел. 88).

— Види тумачења 4. правила антиохијскога и 14. правило сардикскога сабора.

Правило 30

О тужиоцу и оптуженоме.

Исто се тако установљује, да оптужени, исто као и тужилац, ако се боји каквог насиља од стране свјетине у ономе мјесту, од куда је онај који је тужен, нека бира себи оближње једно мјесто, у коме му никакве тешкоће не ће бити довести свједоке пред суд, гдје се посао има да ријеши.

(Ап. 15; I вас. 15, 16; IV вас. 5, 10, 20, 23; трул. 17, 18; VII вас. 10, 15; анкир. 18; антиох. 3; сард. 17).

— Један свештеник тужи другога, па или један или други боји се насиља од свјетине у ономе мјесту, гдје би се редовно суд морао држати, за такав случај правило допушта нека се изабере друго оближње мјесто, гдје би суд могао слободно радити и без изваньског утицаја одлуку изрећи.

У Breviatio canonum Fulgentii Ferandi, гдје се ово правило приводи под бр. 198., спомиње се само accusator, а не и accusatus,[66] те би дакле било, да се само тужиоцу даје право да може изабрати друго мјесто за суд, а не и оптуженоме. Ово би можда згодније одговарало мисли картагенских отаца, јер по тексту правила види се да се главним начином тужилац има пред очима и да се тежи њему олакотити, да докаже своју тужбу.

Правило 31.

Ако су који клирици од својих епископа одређени на виша мјеста, пак не ће да се приме, нека не остају ни на онима, која нијесу хтјели оставити.

Тако се исто установљује, да, ако који клирици, или

[66] Justell. I. 454.

ђакони не ће да послушају своје епископе, који желе, ради важних потреба својих цркава, да их произведу на више части у својим црквама, такви нека немају права већ да служе ни на ономе степену, који нијесу хтјели да остане.

(Ап. 39, 55; IV вас. 8; трул. 34; лаод. 57; Васил. вел. 89).

— О каноничкој послушности свију свештених лица од презвитера на ниже према своме епископу, ми смо неколика већ правила видјели. Зонара приводи за основу те послушности мјесто из св. писма, гдје се наређује да треба слушати учитеље своје и покоравати им се (Јевр. 13, 17).[67] Ријеч је у овоме правилу о свима који припадају клиру и у зависности су од надлежног епископа, а ђакони се спомињу не у смислу јерархијског степена и служења у олтару (*ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι*), него у смислу у опће служитеља цркве, то јест који врше одређену службу (*διακονίαν τινὰ ἤγουν ὑπηρεσίαν*) црквену, као што се то види из ријечи *διακονεῖν* (служити) која је употребљена у тексту правила.[68] За овакве дакле служитеље цркве правило ово наређује да се морају покоравати своме епископу, кад хоће ради важних потреба своје цркве да их произведе на вишу част у цркви, то јест, да их са једног степена службе подигне на виши степен. Успротиве ли се томе неки црквени служитељи и неће да се покоре своме епископу можда с тога што им је згодно служити на степену, на коме се налазе, јер имају добре новчане приходе, или пак што не ће да већи труд на себе узму, у таквом случају правило наређује да се такви имају лишити и оне службе, коју су вршили на ономе степену (*ἐν ἐκείνῳ τῷ βαθμῷ*), који нијесу желили да остане. — У правилу је казано да се овако казне црквени служитељи, који не ће да послуша у свог епископа, кад хоће да их произведе на виши степен ради важних потреба својих цркава (*διά τινας ἀναγκαστικὰς αἰτίας τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν*). А ако нема такве важне потребе? И у таквом случају опет епископ на основу установљенога црквеног реда (*κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν*, secundum ordinem ecclesiasticum) има пуно право производити своје клирике на више степени, макар да они то и не ће.[69]

---

[67] Тумач. овога правила III, 383.

[68] Зонар. тумачење III, 383.

[69] За ово правило треба испоредити тумачење Валсамоново овога правила (III, 383—386), јер је исто тумачење врло важно за каноничко право у питању о црквеним *произвођенима* у опће

Правило 32.

Ако који из сиромашних клирика, пошто је произведен на какав чин, стече штогод, то потпада власти епископа.

Исто се тако установљује, да епископи, презвитери, ђакони и сви у оиће клирици, који ништа немају, пак пошто су произведени, и за вријеме свога епископства или клиришта, купе на своје име или поља, или ма какво било имање, такви нека се сматрају, као да су присвојили добра, која Господу припадају, осим случаја, да послушају опомену и уступе све цркви. Пријеђе ли пак што у њихову својину, или услијед чије даровштине, или по нашљедству од родбине, нека тиме располажу, како им се најбоље свиди. Али ако то једном обећају цркви, пак се послије повуку натраг, нека се сматрају недостојнима црквене части, као неваљалци.

(Ап. 4. 38, 40, 41; IV вас. 22; трул. 23, 35; антиох. 24, 25; карт. 22, 26, 81; прводр. 7).

— За епископе још апостолским правилом наређено је било да мора бити тачно назначено, шта саставља приватну својину њихову, шта ли је пак црквено, и да приватном својином они могу располагати, како им се најбоље свиди, а црквену имовину да морају чувати, имајући вазда на уму, да их Бог надзире (ап. 40., а испореди и антиох. 24). Али и у тој приватној својини епископа разликовало се оно, што је он стекао у служби својој, као епископ, од онога што је независно од те службе стекао. Овим пошљедњим, дакле имовином коју је стекао по нашљедству или другим којим приватним, а законитим начином, епископ је могао располагати по својој увиђавности; оним пак што је он стекао од прихода своје службе у цркви, није могао по вољи располагати, него је то морао предати цркви за живота или послије смрти.[70] Ово што је за епископе наређено било, протегнуто је овим картагенским правилом и на све свештенство, које је на служби цркве. — У прва времена цркве свештена лица вршила су повјерене им службе у цркви без права да за сваку своју службу истражују награду. Чак у VII вијеку, на примјер, казнило се свргнућем свако свештено лице, које је истраживало новаца или што друго за

[70] Испореди номок. XIV наслова, X, 5 (Ат. синт. I, 239—241).

вршење светих тајана (трул. 23). Издржавање своје добивало је свештенство из опћих прихода црквених, које је црква примала из добровољних приноса у цркву од стране вијерних и од црквених посједа, а о томе се издржавању старао епископ са својим помоћницима, издавајући свакоме колико је требало (ап. 4). Према таквом положају ствари, свештенство није могло имати толико новаца, да купује себи поља или друга имања, а тијем мање, ако је епископ или друго свештено лице ступило било у клир не имајући ништа свога, — као што правило ово каже. А ако се нађе неки из клира, који је сиромашан био, па је обогатио служећи у клиру, или као епископ, те купио неку непокретнину на своје име, то се јављала сумња, да је он то учинио на црквене новце, и треба га сматрати, каже правило, да је присвојио себи оно што је својина Господа (*Δεσποτικ᾽ πράγματα, ἤγουν Κυριακά*), дакле подлежи казни све дотле, док не послуша опомену надлежне власти и не уступи цркви све оно, што је купио био. — Правило спомиње само непокретна добра, која је неко себи добио, али ту треба разумијевати и покретне ствари, каже Валсамон, јер кад се тиче куповине, нема никакве разлике између непокретних и покретних ствари.[71] Ово што кажу у овоме своме правилу картагенски оци има много значаја за она свештена лица, која у својој служби готово о ничему другоме и не мисле, него како ће више земаља стећи и кућа озидати, те чим више се обогатити. За таква лица блаж. Јероним каже, *да их се треба клонити као куге.*[72]

За приватни иметак чланова клира, који су добили по нашљедству или на дар од некога, правило у главноме понавља наредбу 40. ап. правила. Али ако од тога свог приватног иметка обећају неки дио, или све цркви, пак се послије покају и повуку натраг обећање, нека се лише црквене части (*τῆς ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς*), то јест, нека се искључе из клира, као неваљалци (*ὡς ἀδόκιμοι*).

Правило 33.

Да презвитери немају продавати добра оне цркве, за коју

---

[71] Тумач. овога правила III, 388.

[72] „Obsecro te“, пише Јероним Непоцијану (ep. 2), „et repetens iterum iterumque monebo, ne officium clericatus genus antiquae militiae putes, id est ne lucra seculi in Christi queas militia, nec plus habeas, quam quando clericus coepisti . . . Negotiatorem clericum et ex inope divitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge.“

су постављени, и да никакав епископ нема по својој вољи располагати добром, које је уведено у црквену матицу.

Исто се тако установљује, да презвитери немају без приволе својих епископа продавати добро оне цркве, за коју су постављени, на исти начин као што није допуштено ни епископима да продају имања црквена без знања сабора, или својих презвитера. Према томе, без пријеке потребе, не ће моћи ни епископ по својој вољи располагати добром, које је у црквену матицу уведено.

(Ап. 38, 39, 41; IV вас. 25, 26; трул. 35; VII вас. 11, 12; анкир. 15; гангр. 7, 8; антиох. 24, 25; карт. 26; прводр. 7; Теоф. алекс. 10; Кирил. алекс. 2).

— Види тумачења 38. и 39. ап. правила и 26. правило овога сабора.

Правило 34.

Да не треба ништа поправљати од онога, што је установљено на хипонскоме сабору.

Епигоније епископ рече: У овоме краткоме списку, састављеном из онога, што је установљено на хипонском сабору, цијенимо, да не треба ништа ни исправљати, ни додавати, осим само тога, да се о дану свете Пасхе има објављивати за вријеме сабора.[73]

(Ап. 7, 64, 70, 71; II вас. 7; трул. 11; лаод. 7, 37, 38; картаг. 51, 73, 106).

— Према наредби I васељенскога сабора александријски епископ имао је сваке године у одређено вријеме јављати свима црквама о дану, у који се дотичне године има светковати празник васкресења Христова. За африканску цркву установљено је било 393. на сабору хипонском, да све обласне цркве морају се старати да од цркве картагенске добију сваке године извјештај о дану Пасхе.[74] Ово је потврђено било на картагенском сабору 397. и

[73] Приведених пред овим пет правила (29—33) издао је картагенски сабор 419. год. на сједници својој 25. маја. Налазе се у Кн. Прав. под бр. 38—42, а у Пид. под бр. 37—41. — Ово (34.) правило саставља почетак 5. правила картаг. сабора 397. год. У Пидал. нема га, а у Кн. Прав. налази се под бр. 43.

[74] Које су то обласне цркве биле види I, 198—199., а такође тумачење 18. правила овога сабора.

опет на овоме сабору (419). Редовно се опћи сабор африканске цркве држао у Картагени у другој половини августа (прав. 73), те се дакле за много времена прије могло знати, када ће се у слијеђећој години имати светковати Пасха.

Правило 35.

О томе, да епископи и клирици не треба да на брзо отпуштају испод своје власти своју дјецу.

Епископи и клирици нека не отпуштају испод своје власти дјецу своју и нека им не допуштају да самоправни буду све дотле, док немају потпунога поуздања у њихово владање и у њихове године; јер ће послије њихови гријеси пасти на њих саме.[75]

(Ап. 5, 17, 26, 51; I вас. 3; IV вас. 14; трул. 5, 6, 12, 13, 30; VII вас. 18; анкир. 19; неокес. 1, 8; гангр. 4, 15; картаг. 3, 4, 25, 70; Васил. вел. 12, 27, 88; Тимот. ал. 5, 13).

— Важно правило, које показује како је неосновано тврђење латинске цркве, да је картагенски сабор својим 3., 4., 25. и 70. правилима установио *целибат свештенства*. Ако је картагенски сабор установио целибат, тада је питање: од куда епископима и осталим члановима клира дјеца?

Отпуштање дјеце испод родитељске власти (ἐμαγκιπατίων, emancipatio) да постану самоправни (αὐτεξούσιους, sui juris), спадало је у област грађанскога права и извршивало се код надлежнога суда законитом исправом (actus legitimus).[76] Ова еманципација могла је бити, кад би син достигао више или мање зрјелу доб, али се често догађало, као и данас, да еманципирани није знао паметно се користити самоправним положајем својим, те му је више пута еманципација на штету била. Ову уредбу грађанскога права спомињу картагенски оци епископима и осталим члановима клира, те им препоручују, да своју дјецу не еманципирају док немају пуно поуздање, да ће им дјеца знати као што треба владати се према положају своме. Одговорност коју правило ово ставља на родитеље за гријехе дјеце им, треба односити к суду божјем и к душев-

---

[75] Пр. 13. хипон. сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 44., у Пид 42.

[76] Cf. Puchta, Cursus der Institutionen. III, 159. Испореди такође Властар. синтагму Т, 4 (Ат. синт. VI, 456).

ној казни, јер, каже Велсамон, за гријехе своје дјеце, било да су под власти родитељској или ван те власти, родитељи не могу бити окривљени, нити кажњени, пошто по ријечима закона гријеси иду за главом (*τὰ ἁμαρτήματα τῇ κεφαλῇ ἕπονται*, peccata caput sequuntur).[77] — Важно је ово правило и с тога, што показује да старању црквеној власти подлеже не само свештена лица него и дјеца њихова, а такођер и сва породица (испор. 36. карт. и др.).

Правило 36.

О томе, да не треба постављати ни епископе, ни друге клирике, док све своје не обрате у хришћанство.

Епископе, презвитере и ђаконе не треба постављати дотле, док све своје домаће не обрате у православне хришћане.[78]

(Ап. 58, 80; трул. 19; сард. 11; карт. 121, 123.)

— Смисао је правила овога јасан по себи. Ако свештено лице мора бити учитељ вјере на првоме мјесту и мора да се стара, не само да свакога утврђује у вјери православној, него да и ту вјеру шири гдје год може, то какво ће се моћи имати поуздање да ће ту свету своју дужност вршити једно лице, које жели ступити у свештени чин, а неко му од родбине исповиједа неправославну вјеру, и он није кадар да га обрати? И ради тога правило ово забрањује примати у чин свакога, који у роду своме има некога, који не исповиједа православну вјеру [79]

Правило 37.

О томе, да не треба ништа у светилишту приносити, осим хљеба и вина, са водом помијешана.

У светилишту ништа нека се не приноси осим тијела и крви Господње, као што је и сам Господ предао, то јест, осим хљеба и вина, с водом помијешана. Првине пак, или мед, или млијеко, нека се по обичају приносе у један одређени дан, као тајанствено знамење младенаца; и премда се и ово у олтару приноси, али то мора имати

---

[77] Тум. овога правила III, 398.

[78] Пр. 17. хипон. сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 45., у Пид. пр. 43.

[79] Cf. Sozomen. hist. eccl. V, 16.

особито благосиљање, да се разликује од тајне тијела и крви Господње. Од ничега пак другога нека се првине не приносе, него од грожђа и пшенице.[80]

(Ап. 3, 4; трул. 28, 32, 57, 99).

— О наредби овога правила ми смо говорили у главноме у тумачењу 3. ап. правила; а наредба правила, да се у св. тајни јевхаристије не може ништа друго принашати, него хљеб и вино са водом помијешано, поновљена је била на трулскоме сабору (пр. 32).

Правило спомиње *мед* и *млијеко*, које се по обичају приноси у олтару (*ἐν θυσιαστηρίῳ προσφέρεται*) у један одређени дан, као тајанствено знамење младенаца (*εἰς τὸ τῶν νηπίων μυστήριον*). Да се разумије ово, треба се сјетити старога обичаја, што је у цркви постојао, да су дотичнима, који су тек крштени били, као у Христу препорођеној дјеци, младенцима, давали мед и млијеко. Овај су обичај између другога оснивали на ријечима св. писма: Яко новорождени младенцы, словеснос и нелестное млеко возлюбите, да о немъ возрастете во спасеніе (I Петр. 2, 2). О истоме обичају свједоче Тертулијан и Јероним.[81] Ово су млијеко и мед доносили у цркву на дан васкрсења Христовог, кад се главним начином крштење катихумена обављало, и на олтару су то полагали заједно са светом тајном тијела и крви Христове, те и посвећивали заједно са хљебом и вином, и за тијем ово посвећено млијеко и мед давали су новокрштенима умјесто св. причешћа. Овај обичај укидају картагенски оци овим правилом; а допуштају да се приноси у олтару мед и млијеко, само што се то не смије мијешати са тајном тијела и крви Христове, него нека се засебно благосиља. У осталом трулски сабор својим 57. правилом забранио је за свагда принашање олтару меда и млијека.

Правило 38.

Да клирици, или уздржници, не могу одлазити к дјевојкама или удовицама.

Клирици, или уздржници нека не одлазе к удовицама, или дјевојкама, него само са допуштењем и приволом свога епископа, или презвитерâ; али и то нека сами не чине,

---

[80] Пр. 23. хипон. сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 46., у Пидал. пр 44.

[81] Tertull. de cor. mil. c. 3., Hieronym. dial. adv. Luciferianos.

него заједно са својим суклирицима, или са онима, с којима епископ или презвитери сами имају приступ к таквим женскињама, или пак кад су ту присутни клирици, или какви угледни хришћани.[82]

(IV. вас. 3, 16; трул. 4, 46, 47; VII вас. 18, 20, 22).

— Под *клирицима* (*κληρικοί*), који се спомињу у овоме правилу, треба разумијевати, према осталом тексту правила, лица од ђакона на ниже, и то који нијесу ожењени; а под *уздржницима* (*ἐγκρατευόμενοι*) разумију се калуђери (Васил. вел. 19). Овим дакле клирицима и уздржницима правило забрањује да сами одлазе к удовицама или дјевојкама. Под *дјевојкама* (*παρθένους*), каже Зонара, треба разумијевати *посвећене дјевојке* (*καθιερωμένας*, quae sacratae sunt),[83] о којима смо говорили у тумачењима 16. правила IV васељенског и 4. правила трулскога сабора. *Удовице* пак (*χῆραι*, viduae), које спомиње ово правило, биле су оне женскиње, које су стајале под особитим надзором цркве и о чијем се издржавању црква старала (IV вас. 3), а које су и своје одређене службе у цркви вршиле.[84] Да се предуприједи свако подозрење и свака саблазан (I Кор. 10, 32) правило наређује да, у случају потребе, к овим женскињама могу поћи клирици и уздржници *само* са допуштењем и приволом (*κατ' ἐπιτροπὴν καὶ συναίνεσιν*) надлежнога епископа, или ако је одсутан епископ, са приволом презвитера (*τῶν πρεσβυτ ρων*), који су уз епископа и који састављају савјет његов. Па и кад допуштење добију, ти клирици и уздржници могу да пођу к оним женскињама не сами, него у друштву других клирика или оних лица, с којима епископ и презвитери одлазе к истим женскињама, и могу с њима бити не на само, него опет у присуству других клирика или каквих угледних хришћана.

Правило 39.

О томе, да се први епископ не називље егзарх свештеника.

Епископ првога пријестола нека се не називље егзарх свештеника, или врховни свештеник, или што слично, него само епископ првога пријестола.[85]

---

[82] Пр. 24. хипон. сабора 393. г У Кр. Прав. пр. 47., у Пид. пр. 45.

[83] Тум. овога правила III, 402.

[84] Види у Kraus, Real-Encyklopädie (II, 947) лијепи чланак под насловом Viduae

[85] Пр 25 хипон сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 48, у Пид. пр. 46.

(Ап. 34; IV вас. 9; сардик. 6).

— У африканској цркви, као што смо видјели у тумачењу 17. правила овога сабора, било је неколико првих пријестола (или митропол. цркава). Епископи тих првих пријестола називали су се у Африци различно и то великим титулама.[86] Ради ових титула често су се догађале препирке између поменутих епископа, а особито услијед тога, што се, послије картагенскога епископа, који се звао primas totius Africae, првим епископом, примасом, сматрао онај, који је по хиротонији најстарији био Да се овоме стане на пут, а такођер да се уклони свака тежња к сујети и гордости,[87] правило забрањује да се епископ првога пријестола зове ἔξαρχος τῶν ἱερέων (sacerdotum princeps), или ἄκρος ἱερεύς (summus sacerdos), него само ἐπίσκοπος τῆς πρώτης καθ δρας (primae sedis episcopus), примас.[80]

Правило 40.

О томе, да клирици не обилазе крчме, осим случаја да су на путу.

Клирици нека не улазе у крчму ради јела и пића, осим кад су на путу, и принуђени су потребом да ту сврате.[89]

(Ап. 54; трул. 9; лаодик. 24).

— Види тумачење 54. ап. правила.

Правило 41.

О томе, да се жртве Богу приносе од људи, који су на таште.

Света служба олтара нема се свршавати, него од људи, који су на таште, изузевши један само дан у години, а то је кад се вечера Господња свршава. Ако се пак мора држати помен неких епископа или других, који су умрли у вечерње доба, а дотични, који то имају обавити, случајно су већ обједовали, нека се тада помен обави само молитвама.[90]

---

[86] Оптат милев. (lib. I contra Parmen.) зове епископе *apices* et *principes* omnium. Тертулијан (l. X de baptismo) зове епископа *summus sacerdos*.

[87] Зонар. тум. овога правила III, 404.

[88] Испор. тумачење овога правила у Крмчији (I, 133)

[89] Пр. 26. хипон. сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 49., у Пид. пр. 47.

[90] Пр. 28. хипон. сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 50., у Пид. пр. 48.

(Ап. 69; трул. 29; лаод. 50; антиох. 1; картаг. 47; Тимот. алекс. 16).

— Да је Ис. Христос установио тајну јевхаристије *послије вечере*, дакле послије јела, (по вечери, *μετὰ τὸ δειπνῆσαι*), а *не прије вечере*, свједочи св писмо (Лук. 22, 20., I Кор. 11, 25), а свједоче и многи оци и учитељи цркве.[91] Али тако исто свједоче оци и учитељи цркве да се тајна јевхаристије од самога почетка цркве свршавала само од људи који су били *на таште* (*ἀπὸ νηστικῶν ἀνθρώπων*, а jejunis hominibus).[92] Међу тијем као да је у африканској цркви било неких, који се тога нијесу држали, те с тога је ово правило и издано било, да се света служба олтара може свршавати само од људи, који су на таште.

Особитост истиче правило ово у томе, што допушта да се може послије јела свршавати јевхаристичка тајна један пут у години, и то кад се држи успомена установе ове тајне, а на име, на велики четвртак. По свој прилици ово стоји у свези са оним обичајем малоазијских цркава, који су прекидали пост 14. дана првога мјесеца (нисана), кад се држала успомена вечере Господње и кад су приређивали нарочиту вечеру, сличну оној коју је Ис. Христос држао са својим ученицима, те се послије те вечере причешћивали (тумач. 1. антиох. правила); а ријечи Августинове у п сланици ad Januarium о томе, могу потврдити ово што кажемо: Nonnullos probabilis quaedam ratio delectavit, ut uno certo die per annum, quo ipsam coenam Dominus dedit, tanquam ad insigniorem commemorationem *post cibos* offeri et accipi liceat corpus

---

[91] Gregor. Naz., orat. 40. — Tertull. de cor. milit. c. 3. — Ambros. sermo. 8. in Ps. 118. — Chrysost. hom 27. in I ep. ad Cor.

[92] Tertull. ad uxor. II, 5. Августин пише: „Et liquido apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, *non eos accepisse jejunos* Numquid tamen propterea calumniandum est universae ecclesiae, quod a jejunis semper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui sancto, *ut in honorem tanti Sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam caeteri cibi.* Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi aut coenati fratres ad illud Sacramentum accipiendum convenire debent, aut sicut faciebant, quos Apostolus arguit et emendat, mensis suis ista miscere. Namque Salvator quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit arctius infligere cordibus et memoriae discipulorum, a quibus per passionem digressurus erat. Et ideo non praecepit, quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, ut post cibos alios semper acciperetur, credo quod eum morem nemo variasset“ (ep. 118. ad Januar. c. 6). Cf. Beveregg. annot. in 44. (41.) can. carthag, p 206.

et sanguinem Domini...[93] Обичај овај као да се држао у цркви још у VII вијеку, те је трулски сабор својим 29. правилом морао да исти обичај изрично забрани.

Продужавајући наредбу да се свагда (осим великог четвртка) мора свршавати јевхаристија на таште, правило ово спомиње случај, кад се послије обједа има држати помен (*παράθεσις*, commendatio) некима који су умрли; и пошто је обичај био служити при томе и литургију,[94] то правило ово наређује да се при том помену служи литургија, ако дотични није обједовао, а ако је обједовао, нека се тада тај помен обави само молитвама, без литургије.

Правило 42.

О томе, да се никакве гозбе у цркви не држе.

Епископи, или клирици у цркви нека не држе гозбе, осим ако се случи да су на путу, пак по неопходности морају ту да опочину. Исто и народу, нека се колико је могуће забрањују такве гозбе.[95]

(Ап. 73; трул. 74, 76, 97; гангр. 11; лаод. 27, 28).

— Ово је 29. правило хипонскога сабора 393. године и издано је оно било на томе сабору на предлог блаж. Августина, који је опширно писао противу злог обичаја, што се увукао био у цркву, да су неки особито о празничним данима приређивали гозбе (*συμπόσια*, convivia, управо epulae) у црквама, али које су гозбе, приређиване иначе у побожној намјери и ради помагања бједнијој браћи, свршавале већим дијелом пијанством и скаредностима.[96] Слично је овоме било и са агапама о којима говори лаодикијски сабор (пр. 28); па као што је онај лаодикијски сабор забранио агапе у црквама, тако и овај картагенски сабор, потврђујући наредбу хипонскога сабора, забранио је ове *συμπόσια* (пиршества). А из онога што правило ово допушта, да се могу те гозбе држати у цркви, кад су дотични на путу, може се већ видјети, колико је дубоко укорењено било мишљење, да се може и у цркви божјој јести и пити. Одлучну забрану овога не само у цркви, него ни у оградама цркве, издао је трулски сабор својим 74. правилом.

---

[93] Ep. 118. c. 7.

[94] Augustini sermo 32. de verbis Apostoli. Cf. Bevereg. l c

[95] Пр. 29. хипон. сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 51., у Пид. пр. 49.

[96] Cf. Van Espen scholion in h. can. Op. cit., p. 329—330.

Правило 43.

О онима, који се кају.

Онима, који се кају, према разлици гријехова, нека се епископским судом одређује вријеме кајања; а презвитер без знања епископа нека не прима онога, који се каје, осим случаја да је пријека потреба, а епископ је одсутан; и на свакога, који се каје, ако је приједступ његов био јаван и свуда разглашен, те узмутио сву цркву, нека се рука полаже пред апсидом цркве.[97]

(Ап. 52; I вас. 11, 13; трул. 102; анкир. 6, 22; неокес. 2; карт. 6, 7; Васил. вел. 73; Григор. нис. 2, 5).

— Три ствари спомиње ово правило, и *прва* је, да је у власти епископа да одређује дотичнима вријеме кајања према разлици и врсти гријеха. О овоме говори 102. трулско правило. *Друго* је, да презвитер може разријешити грјешника који се каје само онда кад је пријека потреба, и кад је одсутан епископ, коме то право припада (картаг. 7). *Треће* је, да се велики грјешници, чији су приједступи јавни били и на опћу саблазан, кад изврше одређено им вријеме кајања, имају примити и дати им опроштај јавно пред црквеним вратима (*πρὸ τῆς ἀψίδος*),[98] и тек тада, пошто су јавно умилостивили правду божју, да се пусте у цркву са вијернима.[99]

Правило 44.

О дјевојкама.

За посвећене дјевојке, кад се одлуче од родитеља, који су за њима пазили нека се епископ, а у

---

[97] Пр. 30. хипон. сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 52., у Пид. пр. 50.

[98] За ове ријечи каже Зонара у тумачењу овога правила (Ат. синт. III, 408) да значе *πρὸ τοῦ προπυλαίου* (ante porticum) и дакле да се овај обред вршио у мјесту, гдје су били покајници првог ступња (овог издања I, 210). Према томе смо ми онако и превели оне ријечи. Али *ἀψίς* означава управо оно мјесто у цркви, које је било на источној страни св. олтара Види Suiceri I, 611—612, Kraus, Real-Enckyl. I, 69.

[99] Нама се учинило да се овако мора разумијевати овај трећи дио правила, оснивајући се на тексту правила, и да оно полагање руку има значај умилостављења (impositionem manus reconciliatoriam). Зонара мисли на против, да се оним полагањем руку тек уводи грјешник у ред покајника и то првога и најтежега ступња (Ат. синт. III, 408). Cf. Van Espen, schol. in h. can. p. 330.

одсуству његовом, презвитер постара, да се повјере поштеним женскињама, или ако живе заједно, да једна за другом пази, да се њиховим скитањем по свакоме крају не изложи опасности добар глас цркве.[100]

(IV васељ. 16; трул. 4; картаг. 6, 126; Васил. вел. 18).

— Види тумачење 4. правила трулскога сабора.

Правило 45.

О болеснима, који не могу за себе одговарати.

Болесни, који не могу за себе одговарати, нека се тада крсте, када по њиховој жељи други за њих даду свједоџбу, а под своју одговорност.

О глумцима, који се кају и Богу се обраћају.

Глумце, лакрдијаше и сличне овима особе, исто и одметнике, када се кају и Богу обраћају, не треба лишавати благодати и помирења.[101]

(Ап. 46, 47, 49, 50, 52, 61, 75, 80; I вас. 2, 9, 11, 12; трул. 24, 51, 95, 102; VII вас. 8; лаод. 2, 3, 12, 17, 47, 75; неокес. 12; картаг. 63; прводр. 17; Васил. вел. 1, 5, 89; Кирил. ал. 4, 5; Григор. нис. 1. 4).

1. Да може важити крштење одраслих људи (јер о таквима је ријеч у овоме правилу), оно мора бити дјелом личног освједочења и искрене вјере (VII вас. 8), и према томе људи, који се налазе у тако тешкој болести, да нијесу кадри за себе одговарати, не могу бити крштени. Ову мисао одлучно изражава наше ово правило. Оно допушта да се крсте такви људи само тада, ако се нађу други неки, којима може црква да вјерује, те засвједоче, да је дотични болесник, док је при свијести био, имао жељу да се крсти и да је ту жељу он њима саопћио, и у таквом случају правило допушта, да се тај болесник удостоји крштења, али опет под личну одговорност оних, који су о жељи болесника засвједочили, да ће на име он ако оздрави бити искрени син православне цркве. За остало о крштењу обављеном над болесницима види тумачења 12. правила неокесаријскога и 47. правила лаодикијскога сабора.

---

[100] Пр. 31. хипон. сабора 393. г. У Кн. Прав. пр. 53., у Пид. пр. 51.

[101] Ово је правило састављено из 32 и 33 правила хипон. сабора 393. г У Кн. Прав. саставља два (54. и 55.) правила, исто и у Пидал. (52. и 53).

2. Глумци (σκηνικοί) и лакрдијаши (μῖμοί) изједначују се у овоме правилу са одметницима од вјере хришћанске (τοῖς ἀποστάταις), разумијевајући дакако оне глумце и лакрдијаше који приказују ствари, о којима је говорено у тумачењима 24. и 51. трулскога правила. За све ове гријешнике правило наређује, ако се покају за свој гријех и Богу обрате, то јест, ако издрже прописано вријеме кајања (I вас. 11), да их не треба лишити божје благодати и помирења са црквом.

Правило 46.

О страдањима мученика.

Допуштено је и у напријед читати страдања мученика, кад се славе дани њихових годишњих успомена.[102]

(Ап. 60; трул. 63; картаг. 103; Атан. вел. о празницима).

— У тумачењу 24. правила овога сабора ми смо казали, да је оно састављено из 36. правила хипонскога сабора 393. године. Ондје су поређане књиге св. писма, које се „по правилу“ могу читати у цркви, и у закључку је казано да се у одређена времена могу читати у црквама и списи о мученичким страдањима. Од тога закључка састављено је ово (46) картагенско правило. Поменутим (24.) правилом наређује се, које се књиге св. писма могу редовно у цркви читати, и да се осим поменутих књига никакве друге књиге не могу читати. Овим (46.) правилом допушта се још само, да у дане, кад се држи годишња успомена смрти св. мученика, могу се читати у цркви описи страдања њихових (τὰ πάθη τῶν μαρτύρων, passiones martyrum).

Правило 47.

О донатистима и о дјеци, крштеној од донатиста.

Установљује се, да имамо упитати браћу и сасвештенике наше Сирицијa и Симплицијана у погледу дјеце, која су само крштена од донатиста, да оно, што она по својој вољи нијесу учинила, него што се догодило по заблуди њихових родитеља, не може им пријечити, да буду примљена на службу светога олтара, чим се спасоносним расположењем обрате божјој цркви.

[102] Пр. 36. хипон. сабора 393. год. У Кн. Прав. пр. 56., у Пидал. пр. 54.

Кад се о овоме повела ријеч, Онорат и Урбан, епископи из области Мавританије ситифенске, рекоше: одавна већ, још од како смо били послани к вашој светости ми одлажемо да прикажемо наша писма с тога разлога, што смо чекали, да дођу наша браћа, заступници Нумидије; али пошто није већ мало дана од тога прошло, а ти који се ишчекују још никако не долазе, ми не можемо више остављати без пажње оно, што нам је од наших саепископа поручено; и зато, браћо, добрим духом примите нашу изјаву: у погледу дакле вјере ми смо чули никејско изложење, а у погледу свештених служаба, које бивају послије обједа, те се имају служити, као што и треба, само од људи, који су на таште, — и тада је и ово било утврђено.[103]

(Трул. 29; анкир. 3; карт. 1, 41, 57, 66, 67, 68, 69, 91, 92, 93, 94, 99, 117, 118, 119, 124; Васил. вел. 1.)

— *Први* дио овога правила говори о донатистима, а *други* о св. причешћу.

1. Питањем о *донатистима* имало је неколико сабора да се бави, почињући од друге десетине IV вијека. Донатисти били су ваљда најогунастији расколници, што је икада у цркви било. Поникао је овај раскол у проконсуларној Африци одмах послије Диоклецијанова гоњења. Неки епископи, а на челу им Секунд, примас нумидијски, осуђивали су поједина свештена лица, што нијесу тобоже доста одлучно ишли на мучење и што су гледали начин да, чувајући увијек своју вјеру, избјегну гонитеље, премда је ово потпуно одговарало закону о мучеништву (анкир. 3). Овакво своје мишљење поменути су епископи истицали толиком одлучношћу, да се то претворило у фанатизам, и то најљући, клонећи се чак и од црквеног опћења са онима, који нијесу мишљење ово њихово дијелили и називајући их издајницима вјере своје. Између осталога, они оптужише за издајништво вјере, побожнога и врло заслужнога за цркву картагенског епископа Менсурија за то, што за вријеме гоњења, као да сачува себе од мучења, издао бјеше гонитељима умјесто библије неке јеретичке списе. Потражише да се именује једна комисија, која би имала испитати ову ствар, те осудити

[103] Састављено је ово правило из 37. пр. хипонскога сабора 393. год. и почетка 1. правила картаг. сабора 397. г. У Кн. Прав. саставља два (57. и 58.) правила, исто и у Пидал. (55. и 56).

Менсурија. Умре међу тијем Менсуријe и управу картагенске цркве прими за вријеме први помоћник Менсуријев, учени и побожни Цецилијан. Тражена од фанатика комисија састане се у Картагени 312. године и то под предсједништвом *Доната*, епископа de Casis nigris, као изасланика поменутога примаса нумидијскога, Секунда, покровитеља ових фанатика. Наравно да је комисија осудила Менсурија, премда већ умрлога. Ово раздражи у највећој мјери православне, који тада прекинуше сваки сношај са оним фанатицима. Фанатици пак, који су међу тијем стекли били много шљедбеника у Африци, прекинуше и они са своје стране сваку свезу са православнима, а особито кад је Цецилијан био изабран за картагенског епископа. Сабраше у јесен поменуте године у Картагени доста многобројни сабор од својих привржeника, и ту прогласише Цецилијана недостојним епископства, а на картагенску катедру изабраше одмах и посветише свог једномишљеника, Мајорина, утврдивши на том истоме свом сабору: да треба признавати за праве, истините хришћане само оне, који исповиједају учење њихово, да су јеретици сви они, који то учење не исповиједају, да су свете тајне повриједјене свугдје и да се истинито оне свршавају само од њихових свештених лица, те према томе установише, да треба крстити изнова сваког онога, који приступа у њихову заједницу, да треба изнова рукоположити свако свештено лице, које жели да у њиховој заједници свештеником или епископом буде, и у опће да се све оне тајне имају понављати, које су дотични примили ван њихове заједнице. Овијем је раскол већ готов био. Мајорин је само мало времена живио, и на његово мјесто буде изабран неки *Донат* (прозвани послије великим). По овоме Донату, исто и по ономе de Casis nigris, расколници ови буду прозвани *донатисти*. Уједињени су у почетку били, и доста су јаки отпор показивали како према православнима у Африци, тако и према државној власти, која није могла да одобрава њихов фанатизам. Али су се на брзо почели цијепати међу собом, и у течају времена ми налазимо их подијељене на неколико секата: *циркумцелиона* (Circumcelliones или краће Circelliones), *примијаниста*, *максимијаниста* и т. д., које су све секте у осталом сложне опет биле међу собом у противности према православнима. — Од тога донатистичкога раскола наравно да није могло ништа доброга бити по цркву и то је морало бити само на штету све цркве. Обзиром на ово, и пошто донатисти нијесу у основама вјере погрјешавали, православни епископи ријеше од самога почетка, а поглавито кад је ступио у заштиту православне цркве хипонски епископ *блаж.*

Августин, да поступају према расколницима на најљубазнији начин, употребљујући сва најблажија средства само да их опет у јединство поврате и да се у цркви мир успостави (карт. 66. и др.). Слабо се у томе успијевало, и често су православни принуђени били обраћати се и државној власти за помоћ (brachium seculare).[104] Између правила овога сабора ми ћемо многа видјети, која се баве донатистима, и то у ономе смислу, као што је сада казано.

Ово (47.) картагенско правило говори о крштењу донатиста. Полазећи са онога становишта, да треба снисходити тим занесеним расколницима, правило ово признаје крштење њихово и допушта да се могу и у клир православни примити они, који су као дјеца крштени били од донатиста, јер, по ријечима правила, у заблуди родитеља нијесу крива дјеца, а заблуда (*πλάνη*) та није се тицала основе хришћанске вјере. Додаје у осталом правило, да се то може учинити, ако се дотични обрате спасоносним расположењем (*σωτηριώδει προθέσει*) божјој цркви, то јест, ако признаду заблуду својих родитеља и наравно осуде је.

2. У другом дијелу овога правила кажу оци, да су из никејског изложења (*τοῦ ἐν Νικαίᾳ τρακτάτου*) чули, да се света литургија може свршавати само од људи, који су на таште, те ово сада у овоме своме правилу и утврђују. Између правила никејскога (I васељ.) сабора овакве наредбе нема, него можда је и о томе, исто као о дану светковања ускрса (антиох. 1) и да свештеници могу ожењени бити, расправљано било на никејском сабору и односни закључак донесен, и да се то чувало у оним списима, које су афрички оци донијели са собом са сабора (картаг. 1). Али да су овим правилом картагенски оци хтјели опозвати издану 41. правилом наредбу, да се великог четвртка може служити литургија и послије јела, као што то тврди архим. Јоаннъ у тумачењу овога правила,[105] ми не вјерујемо, јер, *прво*, ово (47.) правило било је издано на оној истој сједници сабора (25. маја 419.) као и оно (41.) правило, те не би се могло разумјети, зашто једног истог дана да оци усвајају једно правило у једноме смислу, и за тијем опет да то исто правило опозивљу

[104] Главни извор за познавање овога раскола састављају многе посланице и списи блаж. Августина и спис Оптата милевитског de schismate Donatistarum libri 7. Испореди: Chr. Walch, Entwurf einer vollständ. Historie der Ketzereien (Leipz, 1768), IV, 1 fg.; Wl. Guettée, Histoire de l' eglise, II, 318 sq.; Ab. Fleury, Histoire ecclésiastique (Paris, 1856), I, 408 sq.; Dr. A. Neander, Allgem. Geschichte der chr. Religion (IV Aufl.), III, 269; J. Hergenröther, Allgem. Kirchengeschiche (II Aufl.), I, 227 fg.

[105] Сп. д., II, 180.

исти дан; за тијем, *друго*, да је оно (41.) правило опозвано било од самих картагенских отаца, тада би сувишно могло изгледати, да трулски сабор својим 29. правилом укида изрично наредбу тога (41.) правила картагенскога сабора. Ми мислимо, да су овим (47.) правилом картагенски оци хтјели само потврдити позивом на наредбу I васељенскога сабора, да се св. литургија има свршавати *у оиће* од људи који су на таште, а изузетак за велики четвртак остао је и даље, те се с тога трулски сабор овим изузетком и бавио и укинуо га.

Правило 48.

О поновљеним крштењима, о поновљеним рукоположењима, и о пријелазима епископа.

Обзиром на поруку, што нам је дана, ми подносимо и ово, што је на сабору у Капуи установљено, да се никако не смије допустити да се понавља крштење или рукоположење, а исто ни пријелази епископа с једнога пријестола на други. Међу тијем Кресконије, епископ виларешски, презрјевши свој народ, запосио је цркву тубунску, пак и до данас, премда је више пута сходно правилима опомињан био, није ипак хтио оставити те цркве, којом је завладао. О овоме што смо вам сада саопћили, ми смо чули као поуздану истину, пак слиједећи даној нам поруци молимо, да се удостојите дати нам допуштење, да можемо, пошто је таква неопходност, сходно наредбама славних царева, поступити противу њега пред земаљским поглаваром, да буде, кад се није хтио покорити благој опомени ваше светости, и поправити своју погријешку, грађанском влашћу одмах задржан Аврелије епископ рече: Пошто је извршено било све што односни ред установљује, а Кресконије, не обзирући се на многе молбе ваше љубави, да се уклони, опет је упорним остао, то треба га сматрати већ ван надлежности сабора, јер је сам услијед свог презрителнога држања и свога упорства потпао под грађанску власт. Епископ Онорат и Урбан

рекоше: Дакле је ли ово свима угодно? Сви епископи одговорише: Ово је правилно и угодно.[106]

(Ап. 14, 47, 68; антиох. 5; прводр. 9).

— На првоме мјесту у овоме се правилу утврђује наредба 47. ап. правила, да се крштење не може понављати, за тијем наредба 68. ап. правила, да се не може поновити правилно обављено рукоположење и најпослије наредба 14. ап. правила, да епископ не смије остављати своју катедру и другу самовољно заузети. Све ове наредбе биле су утврђене и на сабору у Капуи 391. године пак на картагенском сабору 397. године и сада опет на овоме сабору (419). По пошљедњем питању правило спомиње случај са Кресконијем, епископом виларешким (Villa-Bhegensis), који је оставио свој пријесто и запосио упражњени епископски пријесто у Тубини (*Tubinae*, у ат. синтагми: *τῇ Τουβηκένῃ*, у Беверица: *τῇ Βεκένης*, Дионисија: Tubuniensem ecclesiam, у Јустела: Tubiensem ecclesiam, у Van Espen: Tribuniensem ecclesiam, у Книга Правилъ: Векенскую церковь, у Крмчији: конѣйскія, викейскія цркве), те пошто није хтио послушати наредбу сабора, да се поврати на свој пријесто, то правило и установљује, да се исти преда државној власти, да она с њиме поступа по својим законима. — Не треба у осталом овдје разумијевати, као да се тај епископ предаје као такав државној власти, да га она казни. У правилу је казано ријечима Аврелија; „пошто је извршено било све, што односни ред установљује (*φυλαχθέντος τοῦ τύπου τῆς καταστάσεως*)“ и он се није томе покорио, то „треба га сматрати ван надлежности сабора (*μὴ κριθῇ τῆς συνόδοι ὑπάρχων*).“ Ово значи, ако је очуван био у свему ред, који је установљен за овакве случајеве, то јест, ако је дотични епископ (а у конкретном случају: Кресконије) био правилно позиван на суд и предочене му све хрђаве пошљедице његова упорства, па он се ипак није суду црквеноме покорио, тада је он ван надлежности сабора, то јест, не треба га више сматрати за епископа, него као таквога, који је већ избрисан из свештенога каталога, и дакле као свргнутога; јер не смије се предавати свештено лице свјетовној власти да га казни, ако претходно није било то свештено лице лишено чина. А ова власт тада казни то лице, као већ лишено свештенства, ради упорства и непокорности надлежној својој црквеној власти, онако као што то у сличноме смислу прописује и 5. антиохијско правило и 9. правило прводругога сабора.[107]

[106] Пр. 1. картаг. 397. г. У Кн. Прав. пр. 59., у Пид. пр. 57.
[107] Зонар. тумач. III, 420.

Правило 49.

Колико епископа треба за поставити епископа.

Епископ Онорат и Урбан рекоше: Изручено нам је још и ово: пошто су два сусједна брата, епископи из Нумидије, допустили себи поставити једнога архијереја, установите, да се епископи не могу постављати, него од дванаест других. Аврелије епископ рече: Нека се чува стара уредба, да се мање од три епископа, као што је установљено, не може сматрати достатним за постављење епископа; јер у Трипољу, на примјер, и у Арзуи варварски су народи врло близу, а осим тога, као што знате, свега у Трипољу има само пет епископа, и могуће је, да су два између њих често пута каквим неопходним послом запремљени. При томе и тешко је, да ма колики био њихов број, узмогу се сви сакупити, а напретку црквеном то не мора никако да пријечи. Пак и у овој цркви, у коју се ваша светост изволила сакупити, често и готово сваке недјеље ми имамо такве, који се постављају. Или зар ја могу сваки пут сабрати дванаест, или десет, или и много мањи број епископа? али два њих, који су ми у сусјеству, лако је мојој смјерности саставити. Из свега овога ето ваша љубав нека са мном заједно види, да се ово (т. ј. да треба дванаест епископа, да се један епископ постави) не може никако обдржавати.[108]

(I вас. 4; VII вас. 3; антиох. 19, 23; лаод. 12; сардик. 6; картаг. 13. 15).

— Види тумачење 4. правила I васељенскога сабора. Ријеч *χειροτονία*, која је употребљена у овоме правилу треба разумијевати у смислу избора, онако исто као што је та ријеч у смислу избора употребљена и у 19. антиохијском правилу, у тумачењу којега правила Зонара каже: *πρῶτον μὲν σημειωτέον, ὅτι χειροτονίαν ὁ κανὼν τὴν ψῆφον λέγει.*[109]

---

[108] Пр. 2. карт. 397. г. Кн. Прав. пр. 60., Пид пр. 58.

[109] Ат. синт. III, 161.

Правило 50.

Колико епископа треба придружити броју оних, који постављају епископа, ако се догоди распра у погледу епископа, који се има поставити.

Треба установити и ово, да, кад будемо у опће приступили избору епископа, ако се догоди каква распра (а овакве су се ствари код нас већ догађале), биће одвећ смионо, да се само три саберу ради оправдања онога, који се има рукоположити, него к споменутоме броју нека се придружи још један или два, пак пред оним народом, за који се дотични има поставити, нека се најприје испита о особама, које противност исказују; за тијем нека се подвргну разбору њихови наводи, па кад се дотични нађе потпуно чистим пред лицем народа тада тек нека се хиротонише. Ако је ваша светост сугласна са овим, нека се то једнодушним одговором вашега достојанства утврди. Сви епископи рекоше: Веома је угодно.[110].

(I вас. 4. 6; VII вас. 3; антиох. 19, 23; лаод. 12, 13; сардик. 6; картаг. 13, 49, 55).

— Врло важно је ово правило, јер потврђује оно, што смо ми казали у тумачењу 4. правилу I васељенскога сабора, а на име потврђује право, које је народ имао да учествује у најодлучнијем смислу, кад је требало да му се постави епископ. Право народа да бира лице, које жели себи за епископа, и да то лице предложи епископскоме сабору да га подвргне каноничком испиту, те потврди и хиротонише (карт. 55), ово право народа правило ово сматра као ствар, која друкчије не може ни бити, и истиче само случај кад се у народу догоди распра о епископу, који би се имао поставити (*ἐὰν περὶ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι ἐπισκόπου ἀντιλογία γένηται*, si de ordinando episcopo fuerit contradictio), те одређује како имају у таквом случају надлежни епископи да поступају. Кад је нормални положај, картагенски оци у смислу 4. правила I васељенскога сабора, својим 49. правилом одредише, да је доста три епископа, да се избор новога епископа утврди и да се он хиротонише. А кад није такав положај, кад на име народ није сложан у особи кандидата за упражњени епископски пријесто, тада

[110] Пр. 3. карт. 397. г. Кн. Прав. пр. 61., Пид. пр. 59.

овим (50.) правилом наређују, да се поменутој тројици епископа придружи још један или два, јер би одвећ смионо (*τολμηρόν*, nimis audax) било, да само тројица пресуђују о тако важноме питању, и ови епископи (њих пет, или најмање четири) имају тада да испитају узрок истакнуте противштине дотичноме кандидату, и то пред народом, за који би се имао тај кандидат да постави за епископа. И на првоме мјесту правило наређује за овакав случај, да треба испитати какве су особе они који противност исказују, да ли на име имају право гласа у избору епископа и да ли имају све оне каквоће, које се законом траже, да може неко у опће истакнути се тужиоцем у црквеним стварима и противу свештених лица (II вас. 6., картаг. 128, 129, 130). Кад се и ако се докаже да дотичне особе имају све прописане каквоће, тада правило наређује, да се испитају сви наводи њихови противу дотичнога кандидата, те ако се нађе да нијеey основани ти наводи, и да је исти кандидат потпуно чист пред лицем народа (*ὅτε καθαρὸς φανείη ἐπὶ δημοσίας προσόψεως*, quando in aspectu populi purus et innocens apparuerit), тада нека се и хиротоније; а ако се нађе да су наводи противника основани, тада наравно приступа се новом избору. — Подробности о овоме свему налазимо у 8. глави I наслова номоканона XIV наслова, гдје су приведене наредбе о томе из 123. (гл. 2.) и 137. (гл. 3) новеле цара Јустинијана, а које су наредбе постале већ тијем мјеродавне за црквену власт, што су примљене у номоканон.[111]

Правило 51.

Да се из картагенске цркве има јављати о дану Пасхе.

Епископи Енорат и Урбан рекоше: Пошто ми морамо споменути све што је у нашем напутку, јављамо још и то, што нам је поручено у погледу дана Пасхе, да нам на име увијек, по обичају, мора из картеганске цркве бити о томе јављано, и то за много времена прије тога дана. Аврелије епископ рече: Пошто се сјећамо, да смо одавна већ усвојили, да се сваке године имамо сабирати ради савјетовања, то, ако је по вољи вашој светости, када будемо заједно сабрани, нека се тада проглашује о дану свете Пасхе средством дотичних заступника, који се

[111] Ат. синт. I. 46 и сл.

налазе на сабору. Епископи Онорат и Урбан рекоше: Сада молимо са овога збора, да се удостојите о томе кроз грамате извијестити наше епархије. Аврелије епископ рече: Ово је неопходно да се учини.[112]

(Ап. 7, 64, 70, 71; II вас. 7; трул. 11; лаод. 7, 37, 38; картаг. 34, 73, 106).

— Правилом 18. овога сабора установљено је, да свака епархија (митроп. област) Африке има слати на онђи годишњи сабор африканске цркве по два епископа, заступника, а ово правило надодаје, да ће се средством ових заступника објављивати свима о дану, када се у дотичној години има светковати празник Христова васкрсења. — За остало види тумачење 34 правила овога сабора.

Правило 52.

О томе, да треба посјећивати епархије.

Епископ Онорат и Урбан рекоше: Пошто је на сасабору хипонском установљено да се мора сваке године у вријеме сабора посјећивати свака епархија, и пошто сте ви то одложили и ове и лањске године у погледу Мавританије, — усмено нам је поручено да замолимо, да се удостојите исту посјетити. Аврелије епископ рече: тада о мавританској области нијесмо ништа установили с тога, што се она налази на крају Африке, и што је близу варвара. Бог пак нек помогне, да узмогнемо то, и не обећавши, у изобиљу учинити, и у вашу област доћи. Морате у осталом помислити, браћо, да, кад би се ово строго уважило, исто би могли захтијевати и браћа Триполитани и Арзуитани за себе.[113]

(Ап. 58; трул. 19; сардик. 11; лаод. 19; картаг. 71, 121, 123).

— Посјећивање, надзирање (ἐπισκοπή, inspectio, visitatio) свакога мјеста и сваке цркве, које је од почетка цркве утврђено било,

---

[112] Прва половина 4. пр. карт. 397. г. Кн. Прав. пр. 62., Пид. пр. 60.

[113] Друга половина 4 пр. карт. 397. г. Кн. Прав. пр. 63., Пид. пр. 61.

као једна од првих дужности сваког епископа,[114] то посјећивање овим правилом ставља се у дужност и митрополиту, те се наређује, да сваке године у вријеме сабора он или његов замјеник мора да обиђе епископске цркве своје митрополије како би се при тим посјетама изравнао сваки неспоразум.[115]

Правило 53.

Да се не може без приволе дотичнога епископа примати у извјесне области други епископ.

Епигоније епископ рече: На многим је саборима свештеним збором установљено, да народ, који зависи у појединим парохијама од својих епископа, и који свога особитога епископа никада није имао, не може друкчије добити особите управитеље, то јест, епископе, него само приволом онога епископа, од кога је у самоме почетку тај народ зависио. Неки епископи међу тијем, присвојивши себи насилно власт над неким мјестима, уклањају се чак и од опћења са браћом кад их ови случајно за то осуде, и уз то истичу још своја права, оснивајући их на некаквој одавна утврђеној својој власти. Пак многи и између презвитера, узохољени, и као луди, подижу главе противу својих епископа, те гозбама и неваљалим савјетима побуњују народ, да их недопуштеним благоволењем поставе себи за управитеље; и особито смо твојој мудрости, нај-

[114] Установу епископских посјећивања подручних им цркава оснивају на примјеру самога Спаситеља (Мат. 9, 35) и на пастирским путовањима светих апостола. Историја пружа неколико сјајних примјера ревности у посјећивању цркава дотичних епископских области. За Василија вел. казује Сократ (hist. eccl. 4, 21), да је он обилазио градове и друга мјеста своје области и слабе у вјери учвршћивао. Августин у једној од својих посланица (237) каже: visitandarum ecclesiarum ad meam curam pertinentium necessitate projectus sum. А с тога, што му је једна од његових цркава, castrum Fussalense, врло далека била од његове еп. катедре, он (Августин) је израдио, да та црква свог епископа добије, само да не остане без епископске посјете. Quod ab Hippone memoratum castellum millibus quadraginta sejungitur, cum in eis regendis et eorum reliquiis licet exiguis colligendis me viderem latius quam oportebat extendi, nec adhibendae sufficerem diligentiae, quam certissima ratione adhiberi debere cernebam, episcopum ibi ordinandum constituendumque curavi (ep. 261.). — Данашње наредбе о овоме види у моме Црк. праву стр. 351, бил. 49.

[115] Тумач. Зонар. III, 431.

вјернији брате Аврелије, ми обвезани што си увијек осуђивао и пријечио такве покушаје. Обзиром дакле на зле помисли таквих људи, и на опаке савјете и договарања њихова, ја предлажем ово, да народ, који је, састављајући извјесну парохију, одавна подручан био једноме епископу и који никада свог засебног епископа није имао, не може добити особитога поглавара. И према томе, ако је угодан свему светоме сабору овај мој предлог, нека га утврди. Аврелије епископ рече: Овоме, што је брат и саепископ наш изложио, ја се не противим, него ево очитујем, да сам ја ово и чинио и чинићу, наравно између оних, који једнако мисле, не само с картагенском црквом, него и са свом свештеном задругом. А има врло много таквих, који тајне уговоре са својим мјешћанима склапају, те их, као што је речено, замађују, казујући им најљепше ствари и привлачећи ласкањима на своју страну особито оне људе, којих је живот најзазорнији, пак за тијем узохољени, одијеливши се од наше задруге и ослањајући се на своје мјешћане, без обзира на честе позиве, одричу се да се сабору прикажу, бојећи се наравно, да се не открију њихове неподопштине. Ако је дакле угодно, ја кажем да ми морамо на сваки начин устати противу тих људи, да у њиховој власти не остану не само оне области, које су они насилно присвојили, него ни оне цркве, којима су прије на зло управљали, и да се средством власти јавно иждену, а дотични први пријесто да их одлучи. Јер ред захтијева, да они који су привржени свој осталој браћи и свему сабору, уздрже себи по праву не само свој пријесто, него да у њиховој власти буду и споменуте пријепорне области, напротив они, који рачунају на заштиту тих својих мјешћана и презиру братску љубав, морају не само оне области изгубити, него још, као што сам рекао, грађанска ће им власт, као бунтовницима, морати одузети и њихова пређашња мјеста. Епископ Онорат и Урбан рекоше: Велика разборитост ваше светости дубоко

је проникла у умове свију нас, и ми цијенимо да треба једнодушним одговором свију утврдити предлог ваш. Сви епископи рекоше: Угодно је, угодно.[116]

(Ап. 31, 34; I васељ. 8; II васељ. 6; III васељ. 3, 8; IV васељ. 17, 18; трул. 25, 31, 34, 38; анкир. 13; неокес. 14; гангр. 6; антиох. 5, 8, 10; лаод. 57; сардик. 6, 14; картаг, 10, 11, 56; прводр. 13, 14, 15).

— Многа правила говоре о томе, да не треба постављати епископе у малим мјестима, за која је довољан и један презвитер (лаод. 57., сардик 6. и др.) Ако прилике времена и мјеста изискују да се нова једна епископска катедра оснује (IV вас. 17., трул. 38), тада се то може учинити приволом онога епископа, коме је дотле подручно било дотично мјесто или област. Овај основни црквени закон картагенски оци нађоше се побуђенима истакнути у овоме правилу поводом повриједе истога закона од стране појединих властољубивих епископа и презвитера у африканској цркви. Заборављајући тај закон, неки су епископи насилно присваја̂ли себи нека мјеста, која су другим епископима подручна била, па да то оправдају, наводили су као да им та мјеста по неком од њих истих измишљеном праву давности припадају; и кад би им ово пребацили дотични епископи, чија су законита права они повриједивали, ови би властољупци гордо та пребацивања одбијали, и чак би прекидали, као што правило каже, опћење са браћом (*τὴν τῶν ἀδελφῶν κοινονίαν ἀποστρέφονται*). Осим епископа, повриједивали су поменути закон црквени и неки презвитери, само на начин још гори од оних епископа. Народ је имао право у оно вријеме да искаже, кога жели себи за епископа (карт. 50). Поједини презвитери тежећи за влашћу, подигли би се, узохољени и као луди (*φυσιούμενοι καὶ μωροί*) противу законитих својих епископа, те би настојали да народ дотичнога мјеста узбуне противу свог епископа и да исти народ подмићивањем и свакојаким говорима приволе, да њих изаберу за епископе, у чему су по некада и успијевали. — Противу оваквих догађаја, који су у основи рушили сваки ред у цркви, устају картагенски оци одлучно, те установљују, да се дотични силом, средством државне власти имају лишити власти и права не само на она мјеста, која су незаконито себи присвојили, него и на она, која су прије као епископи, или презвитери на зло (*κακῶς*) уживали; дотични пак епископ првога

[116] Друга половина 5. карт. 397. г. Кн. Прав. пр. 64., Пид. пр. 62.

приiестола да их одлучи од свештенодјејства на свагда, а државна власт да их казни као бунтовнике и рушиоце мира и реда.

Правило 54.

О томе, да туђе клирике не могу ни под каквим начином други епископи примати.

Епигоније епископ рече: На многим је саборима ово установљено и сада, најблаженија браћо, вашом мудрошћу потврђено, да никакав епископ не смије примати к себи туђега клирика, без приволе његовог надлежног епископа. Међу тијем ја могу споменути Јулијана, који се неблагодарно одазвао свима оним божанственим добрима, која су му средством моје смјерности дарована била, и особито је лакоумно и дрско наспрам мене поступио, а на име тијем, што једнога, кога сам ја, док је још дијете био, крстио и који ми је од истога Јулијана због великога сиромаштва препоручен био, те сам га ја за неколико година хранио и одгајао, и који је, као што сам рекао, у мојој цркви руком моје смјерности крштен, и за чаца јавно у мапалитанској парохији постављен био и тамо двије већ године служи, — тога, с недокучивим презрењем моје смјерности, ерисвојио је овај исти Јулијан, пак сматрајући га грађанином базаританскога мјеста, које њему припада, располаже њим без икакве моје на то приволе, шта више, и за ђакона га је поставио. Ако је ово допуштено, нека се од вас тада призна такво право, најблаженија браћо; ако ли није, нека се забрани таква дрскост, и споменути Јулијан нека се не мијеша у туђе послове. Нумидије епископ рече: Ако се види, да је Јулијан ово учинио без питања и без договора са твојим достојанством, ми сви признајемо, да је то неправедно и недостојно учињено. И ради тога, ако тај исти Јулијан не поправи своје погрјешке, и уз односну задовољштину не поврати вашем народу тога клирика, кога се усудио поставити, поступивши тијем противу саборских наредаба, — ми га одлучујемо, и нека под-

легне осуди за своју упорност. Епигоније епископ рече: Отац наш по годинама, а по времену постављења најстарији, брат и саслужилац наш Виктор жели, да ова одлука буде опћа и да се на све има распространити.[117]

(Ап. 15, 35; I васељ. 15, 16; IV васељ. 5, 10, 20, 23; трул. 17, 18; антиох. 3; сард. 15, 16; картаг. 50, 90).

— Види тумачење 16. правила I васељенскога сабора.

Правило 55.

О томе, да је епископу картаганском слободно да постави клирика, гдје хоће.

Аврелије епископ рече: Чујте браћо моју ријеч. Много се пута догађало, да је свештенство друге епархије у потребама тражило од мене или ђакона или презвитера, или епископа; и ја, памтећи што је установљено, одазивљем им се, пак се обраћам епископу онога клирика, кога просе, и покажем му, да његовога клирика траже дотични једне или друге цркве. И до сада ево нико противу тога није устајао; али да се ово не би у напријед догодило, то јест, да ми не буде противштине у томе од стране оних, које ја тражим, — а ви знате, да ја морам водити бригу о свима црквама и постављањима, — кад се обратим са два и три свједока из ваше задруге к једном или другом из светитеља, пак се дотични нађе, да је без приговора, праведно је, да ваша љубав пресуди, шта треба тада чинити, јер ја, као што знате браћо, по божјој вољи, водим бригу о многим црквама. Нумидије епископ рече: Пријестолу је овоме свага припадала власт, да поставља по жељи сваке цркве за епископа од куда хоће, и ма од чијег имена да му се обрате. Епигоније епископ рече: Добра твоја жеља умјерава власт твоју, јер ти, брате, мање себи допушташ, него што можеш, и тиме постајеш пред свима добар и човјекољубив; јер и ово од твога расуђења зависи да покажеш обзир наспрам особе сваког

[117] Пр. 6 картаг. 397. г. Кн. Прав. пр. 25., Пид. пр. 63.

појединог епископа, али тако исто, ако нађеш за добро, при првом и простом договору с њима, ти мораш штитити власт овога пријестола, тијем више, што си обвезан све цркве у опће да помажеш. Обзиром на ово, ми ти власти не дајемо, него ти исту потврђујемо печатом твоје воље тако, да можеш свагда имати кога хоћеш, и да можеш од куда ти се свиди, постављати потребите особе за предстојнике црквама и за друго. Постуметијан епископ рече: А ако ко има само једног презвитера, зар и тога му једнога треба узети? Аврелије епископ рече: По божјој милости један епископ може многе презвитере поставити, а презвитер, који је способан за епископство, теже се налази; зато, ако се који нађе, да има једног само презвитера и тај је способан за епископство, нека даде и тог јединога да се постави. Постуметијан епископ рече: Али ако други епископ има много клирика, тада између тих многих по потреби мора помоћи мени. Аврелије епископ рече: Наравно је, да као што си ти другој цркви помогао, тако ће исто и онај, који има више клирика, уступити између истих теби поједине, да ти служе.[118]

(Ап 15, 16; IV вас. 5, 10, 20, 23; трул. 17, 18; антиох. 3; сардик. 15, 16; картаг. 54, 90).

— Овим се правилом потврђује повластица картагенскога епископа да поставља и посвећује друге епископе и да ради користи цркве може поједине клирике премијештати из једне епископске области у другу. Ову повластицу признаје сабор картагенском епископу, јер је он био primas totius Africae, исто тако, као што се та повластица признавала поглавицама сваке независне цркве. А из текста правила овога види се, да је то повлаштено своје право вршио картагенски епископ уз очување свију каноничких прописа у погледу премјештаја клирика, а поглавито у погледу прописа о каноничкој субординацији клирика надлежном епископу.[119]

---

[118] Прва половина 7. пр. картаг. 397. г. Кн. Прав. пр. 66., Пид. пр. 64.

[119] Зонар. и Валсам. тумачење у ат. синт. III, 446. 448.

Правило 56.

О томе, да постављени у извјесним епархијама епископи, не могу никакве друге области тражити.

Епископи Онорат и Урбан рекоше: Чули смо наредбу, по којој се парохије не могу удостојити да добију особите епископе, ако нема на то приволе од онога, коме су оне подручне; међу тијем у нашим странама неки епископи, који су постављени над извјесним парохијама приволом онога епископа, који је од старине дотичном облашћу управљао, траже себи још и друге. Ово закључком ваше љубави мора бити за будућа времена запријечено и укинуто. Епигоније епископ рече: За свакога је епископа очувано колико треба право, да се из извјесног сустава парохија никакво мјесто не смије одцјепљивати с намјером да се стави особити епископ, осим случаја, ако на то пристане онај, који има сврх тога мјеста власт; пак ако он допусти, да дотична област добије свога епископа, постављени нека већ не простире власти своје на друге области, јер је само та једина, пошто је одијељена била од сустава осталих, удостојена да ужива част особитог свог епископства. Аврелије епископ рече: Ја не сумњам, да ће љубав вас свију одобрити, да епископ који је приволом пређашњег епископа постављен у извјесној области, има простирати власт своју на онај само народ, за који је постављен. — А пошто је сада, како цијеним, све разабрано, ако је све ово сугласно са вашим суђењем, тада потврдите то вашим одобрењем. Сви епископи рекоше: Свима је нама ово угодно, и нашим потписом ево потврђујемо; и потписаше: Аврелије, епископ картагенске цркве, саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши је потписах. Исто тако и остали епископи потписаше.[120]

(Ап. 31, 34; I васељ. 8; II васељ 6; III васељ. 3, 8; IV васељ. 17, 18; трул. 25, 31, 34, 38; анкир. 13;

[120] Друга половина 7. картаг. 397. г. Кн. Прав. пр. 67., Пид. пр. 65.

неокес. 14; гангр. 6; антиох, 5, 8, 10; лаод. 57; сардик. 6, 14; картаг. 10, 11, 53, 98; прводр 13, 14, 15).

— Види тумачење 53. картагенскога правила.

Правило 57.

Да они, који су у дјетињско доба крштени били од донатиста, могу се у католичанској цркви у клир примати.

Пошто се ваша једнодушност са мном заједно сјећа, да је на пређашњем сабору установљено, да се они, који су у дјетињско доба крштени били од донатиста, и који нијесу још кадри били да познаду све зло њихове заблуде, али који су, кад достигоше доб способну за размишљање, гнушавајући се неваљалошћу њиховом, упознали истину, имају се по староме чину уз полагање на њих руку примати у католичанску божју цркву, која је распространена по свему свијету, — то навод пређашње заблуде не треба да служи запријеком, да се они и у ред клирика приме, јер су, приступивши к вјери, признали својом истиниту цркву, и у њој, исповједивши вјеру своју у Христа, примили тајне свете Тројице, које су све беспорно истините, свете и божанствене и на којима се оснива сва нада душе наше. И премда стара дрскост јеретика особито настоји, да под именом истине распростире противне мисли, опет зато остаје са свијем јасно ово, што свети апостол учи, говорећи: један Бог, једна вјера, једно крштење (Ефес. 4, 5), и оно што се има један пут само давати, не треба изнова други пут примати; него кад предаду анатеми саму заблуду, пошто се положе на њих руке, нека се приме у једину цркву, која је, као што је казано, голубица, (Пјес. 2, 10) и једина матер хришћана, и у којој спасоносно се примају све вјечне и животворне тајне; које у осталом подвргавају великој осуди и казни оне, који упорнима остају у јереси, тако, да чим је свјетлије било за њих оно, што их је, док су у истини били, водило к вјечноме животу, тијем тамније и осудније постаје то за

њих, кад су у заблуди; и од овога су се поједини сачували, пак познавши прави пут католичанске матере цркве, из љубави к истини, повјероваше свима оним светим тајнама, и примише их. Да пак такви, кад се добије увјерење о њиховом добром начину живота, могу без сваког колебања правилно и у клир бити постављени, да служе светим тајнама, а особито при данашњим тешким приликама, — нема никога, који то не ће допустити. Али ако који клирици шљедбеници онога истог учења, зажеле, задржавши своје части, пријећи к нама заједно са својим народом, а зна се, да они исти из љубави к добру пружају народу савјете своје за живот и руководе га к спасењу, ја цијеним, да се ово мора оставити односном старијем разбору гореспоменуте браће наше, док они своје суђење не искажу, и док, разабравши у њиховом мудроме савјету предмет овог нашег предлога, не удостоје се утврдити нас у ономе, што морамо по овоме питању да установимо. А међу тијем ми се органичавамо сада само у погледу оних, који су у дјетињству крштени били, да се сагласе, ако им је угодно, са нашим закључком, да се исти могу постављати у клир. Све дакле оно, што смо сада разабрали од светих епископа, нека ваше часно браство са мном заједно установи, да мора бити извршено.[121]

(Ап. 46, 47, 68; I вас. 8; II вас. 7; трул. 95; картаг. 47, 66, 67, 68, 69, 91, 92, 93, 94, 99, 117, 118, 119, 124).

— У тумачењу првога дијела 47. правила говорено је у главноме о предмету овога правила. Овдје је само поводом тајне крштења додано дивно размишљање о томе, да пуни значај и важност имају тајне само тада, кад су оне обављене у православној цркви.

Питање о томе, да ли се имају примати у православни клир, а да задрже своје јерархијске степене, донатистички клирици, о чему говори и 68. правило овога сабора, о томе Аврелије, који је предложио ово (57.) правило, каже да то треба оставити старијем

[121] Пр. 1. картаг. 401. г. Кн. Прав. пр. 68., Пид. пр. 66.

разбору гореспоменуте браће (*τῶν προλεχθέντων ἀδελφῶν*), док своје суђење искажу. Та браћа били су епископ римски Анастасије и епископ милански Венерије, који су строжије него ли африкански епископи судили о донатистима и порицали, да треба приањавати јерархијске степене донатиста, кад се ови обраћају у православну цркву. Суђење своје о овоме послу, а на позив сабора, исказао је Анастасије римски у нарочитоме писму, које је прочитано било на сабору 13 септембра 401., као што дознајемо из предговора истоме сабору.[122] Садржај писма није познат, али из ријечи тога предговора види се, да Анастасије не одобрава попустљивост африканских отаца и упозорује их, да се чувају лукавштине и безобразности јеретика и расколника донатиста (*τῆς τῶν αἱρετικῶν καὶ σχισματικῶν Δονατιστῶν ἐπιβουλῆς καὶ ἀναισχυντίας*), који толико зла африканској цркви нанесоше. Африкански су оци изразили захвалност (*χάριτας ὁμολογοῦμεν*) за ово Анастасију; али пошто су прилике код њих такве биле, да су морали са донатистима са свијем друкчије, а на име благо (*πράως*) поступати (пр. 66), то је и усвојено било, да се имају примати у клир православне цркве донатистички клирици (пр. 68).

Правило 58.

О томе, да се морају уништити остатци идола и њихових храмова.

Треба замолити најблагочастивије цареве, да заповједе, да се са свијем истријебе остатци идола, што су по свој Африци, јер у многим приморским мјестима и другим појединим посједима ова незаконита заблуда још влада; па нека издаду налог, да се идоли униште, и нека заповједе, да се сваким начином разруше идолски храмови, који по селима и по другим сакривеним мјестима без сваке пристојности још стоје.[123]

(Карт. 84).

— Ово управо није никакво правило, него једна тачка упутства, напомене (commonitorium) за посланике, које је сабор послао царевима (Аркадију и Онорију) о стварима, које имају од царева да измоле. Остале тачке истога упуства састављају слиједећих

[122] Ат. синт. III, 474.

[123] Пр. 2. картаг. 401. г. Кн. Прав. пр. 69., Пид. пр. 67.

шест правила (59—64). Молба која се садржи у овоме (58). правилу, да се истријебе остатци идола у Африци, била је уважена, те издани односни закони о томе.[124]

Из овога обраћања картагенскога сабора државној власти за помоћ, показује се у опће оно основно начело о одношајима између цркве и државе, који при редовитом стању ствари морају да постоје ради опћега добра;[125] посебно пак из овога се види, да црква ради очувања вјере и морала у народу има потребу од помоћи државне власти и очекује од ове власти ту помоћ особито у оним приликама, када није довољно непосредно морално дјеловање цркве. Државна власт већ из самог свог интереса увијек се одазивала молби цркве и пружала јој ону помоћ, којом је она располагала, имајући оружану снагу у рукама и принуђавајући силом да се извршују наредбе црквене власти, које су се клониле утврђењу вјере и уздржању доброга реда, а за извршење тих својих наредаба црква није могла по карактеру своме да располаже него само моралним средствима. Из овога одношаја између цркве и државе утврдило се оно важно право, односно дужност државне власти да брани права и законе цркве, да штити вјеру и да бди, да се добри ред у црквеном животу чува.

Правила 59.

О томе, да клирици при новом разбирању њиховог осебног каквог посла не могу бити принуђени да јавно свједоче.

Треба и о томе још замолити, да се удостоје установити, да, ако који зажеле повести какав судски посао у цркви на основу апостолскога права, које припада црквама, а једна од странака није може бити задовољна одлуком клиришког суда, не треба допустити, да се позиваје пред суд да свједочи онај клирик, који је прије тај исти посао разбирао, или је присуствовао при разбору истога; а тако исто и да се нема позивати на суд да свједочи нико, који је у свези са црквеном особом.[126]

(Ап. 74, 75; IV вас. 9; карт. 131).

---

[124] Augustin de civit. Dei, 18, 24. У осталом о овоме треба испоредити Van Espen, schol. in h. can (p. 341—342).

[125] Види моје Црквено право, §. 183.

[126] Пр. 3. картаг. 40 . г. Кн. Прав. пр. 70, Пид. пр. 68.

— Да се разумје ово правило, управо ова молба царевима, треба се сјетити, да је царем Константином великим допуштено било свакоме хришћанину, да се може обраћати суду црквеном ради ријешавања питања *приватнога права*, и ријешење тога суда имало је пуну снагу, исто као и грађанскога суда.[127] Повластицу ову црквенога суда цар Онорије послије је стегао, наредивши законом (399. год.): quoties de religione agitur, episcopos convenit judicare, caeteras vero causas, quae ad ordinarios cognitores vel ad usum publici juris pertinent, legibus oportet audiri.[128] Услијед ове царске наредбе црквеним је судовима одузета била у опће власт да ријешавају спорне послове приватнога права међу хришћанима. Картагенски оци у своме commonitorium посланицима напомињу, да имају замолити цареве да се поврати црквеним судовима право ријешавања и оних послова, и да се ријешење тих судова мора сматрати коначним, тако да је већ забрањено на друге се опет судове обраћати за исту ствар; а за основу ове своје молбе позивљу се оци на апостолско право (ἀποστολικὸν δίκαιον), на име на наредбу ап. Павла (I кор. 6, 1—5), да хришћани морају пред судом црквеним сваки свој спорни посао расправити. Одредивши ово, картагенски оци осврћу се још и на то, што су неки обраћали се црквеноме суду, па за тијем незадовољни одлуком суда овога, обраћали су се опет за исту ствар свјетовним судовима, и ради свједочења на овим судовима тражили су да се приказују она иста свештена лица, која су учествовала прије у црквеноме суду, а тако исто и лица, која су у родбини била са дотичним свештеним лицима. Да се ово запријечи, као ствар неправилна, напомињу у упуству своме оци, да морају посланици њихови и то од царева измолити.

Правило 60.

О томе, да се имају забранити незнабожачке гозбе.

Исто и ово треба молити код хришћанских царева: пошто се противно божанственим заповиједима у многим мјестима држе гозбе, уведене из незнабожачке заблуде, тако да и хришћани неки тајно се придружују незнабошцима на тим гозбама. нека заповједе, да те гозбе буду забрањене колико у градовима, толико и по селима; а

[127] Односни закон приведен је у 19. биљ. 119. §. мога Црк. права.

[128] Испореди о овоме Van Espen, schol. in h. c. (p. 342).

особито с тога, што у неким градовима дотични не зазиру такве гријехе чинити и на саме дане успомене рођења блажених мученика, па чак и у самим свештеним мјестима; и на те дане, управо је стид и рећи, извађају на пољима и на улицама гнусна плесања, и срамотним ријечима вријеђају част домаћица и скромност многих других благочастивих жена, које се на свети тај дан сабирају, тако да треба готово бјежати и од склоништа саме свете вјере.[129]

(Трул. 24, 51, 62, 65; лаод. 54; карт. 15, 45, 63).

— Види тумачење 24. и 62. трулскога правила.

Правило 61.

О позоришним приказивањима, да не смију никако бивати ни у недјељни дан, ни у друге празнике светитеља.

Исто и о овоме треба молити, да се забране приказивања позоришних игара колико недјељом, толико исто и у друге светковне дане хришћанске вјере, а особито о тога, што у течају осам дана свете Пасхе, свијет се већма стиче на коњаничке тркове, него ли у цркву. Треба још замолити, да буду одређени за то други дани, који се не подударају са светковнима, и никакав хришћанин да се не принуђава на та приказивања.[130]

(Ап. 9; трул. 24, 66; антиох. 2).

— Види тумачење 66. трулскога правила.

Правило 62.

О клирицима, који бивају осуђени.

Треба такођер и о овоме молити, да изволе установити, да једнога клирика ма на каквом се он степену налазио, а био је осуђен због каквог приједступа епископским судом, не може штитити од казне ни она црква, при којој је служио, нити ма који било други човјек; и да за-

---

[129] Пр. 4. карт. 401. г. Кн. Прав. пр. 71., Пид. пр. 69.

[130] Пр. 5 картаг. 401. г Кн. Прав. пр. 72., Пидал. пр. 70.

повједе, да се у противноме случају такви казни или новчаном глобом, или лишењем части, и да се у обзир не узимљу, ни године живота, ни спол.[131]

(Ап. 28; I васељ. 5; II вас. 6; IV весељ. 9; антиох. 12, 14, 15; картаг. 29, 65).

— Потврђује се овим правилом опћа норма црквена, да клирика, ма на каквом се јерархијском степену он налазио, има права да суди његов надлежни епископ. Учини ли се томе клирику, да му је неправа одлука изречена, он је могао обраћати се вишем црквеном суду и ту тражити правице. Изречена осуда од стране црквенога суда морала је остати непомичном, нити је више ико имао права, да осуђенога узме у обрану и да настоји ослободити га од казне. Бивало је међу тијем, да су такве узимали у заштиту клирици оне цркве, при којој је осуђени прије служио, или пак друга каква знатна лица. Картагенски оци ради овога одлучују овим правилом замолити цареве, да издаду закон противу таквих незваних бранилаца, који тијем само слабе снагу црквених судова и пријече да се извршују одлуке истих судова, те да исти буду подвргнути за то односној казни, на име новчаној глоби и лишењу части, то јест, лишењу достојанства по служби, и да их у томе не може извинити ни доб, да су на примјер, много млади или много стари, и дакле да нијесу одговорни за свој поступак, а такођер да их не може извинити ни спол, ако је то на примјер жена учинила.[132]

Правило 63

О глумцима, који постају хришћани.

Треба још и о овоме молити, да, ако је неко оставио глумачку вјежбу, пак зажелио приступити к благодати хришћанства и уздржати се чистим од оних глумачких ђага, у таквом случају нико нека не допушта себи изнова таквога наговарати или принуђавати на оне вјежбе.[133]

(Ап. 52; трул. 24, 51; картаг. 45).

— За глумце, који су хришћани били, видјели смо наредбу 45. правила овога сабора, да их треба помирити са црквом и удосто-

---

[131] Пр. 6. картаг. 401. г. Кн. Прав. пр. 73., Пидал. пр. 71.

[132] Зонар. тумач. III, 468.

[133] Пр. 7. картаг. 401. г. Кн. Прав. пр. 74., Пидал. пр. 72.

јити св. причешћа, ако се оставе глумачке службе и покају се. У овоме се правилу говори о глумцима, који нијесу били хришћани, а желе примити крштење. Глумачка служба била је неком сталном службом, коју је дотични морао вршити, чим се једном у глумце уписао, и по ондашњим свјетовним правилима бивао је кажњен сваки онај, који не би дошао у одређено вријеме да ту своју службу врши. Картагенски оци овим својим правилом упућују своје посланике да цареве замоле, да издаду закон како не би више принуђавани били на глумачку службу они, који се обратише у хришћанство и крштење примише. те желе уздржати се чисти од глумачких љага (ἐλεύθερος ἀπὸ τῶν σπιλάδων τῶν μίμων, purus a maculis mimorum).

Правило 64.

Да треба измолити од цара допуст ослобођења робова у цркви.

У погледу проглашавања у цркви ослобођења робова, ако се дозна, да то чине саслужиоци наши у Италији, наравно је, да ћемо и ми бити побуђени слиједити њиховом начину поступања; пак пошто изасланоме нашем заступнику дадемо пуномоћје, да може извршити све, што је сходно са вјером, а клони се к добру црквенога чина и спасењу душа, тад ћемо и ми то примити, одавајући хвалу пред лицем Господа. — Ако је све ово угодно вашој светости, кажите, да вам покажем како је и мој предлог чврст, и да ваша простодушност радосно прима, што је опћим сугласјем утврђено. Сви епископи рекоше: Свима је угодно ово што је предложено. и што је твоја светост мудро предложила. мора да се изврши [134]

(Ап. 82; IV васељ. 4; трул. 85; гангр. 3; карт. 82).

— Предмет о коме се говори у овоме правилу, на име, о проглашавању у цркви ослобођења робова (περὶ ἐλευθεριῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρυκτέων, de manumissionibus in ecclesia proclamandis), овај предмет тиче се доба, кад је ропство још постојало међу хришћанима.[135]

[134] Пр. 8. картаг. 401. г. Кн. Прав. пр. 75, Пидал. пр. 73.

[135] Подробно тумачење овога правила у архим. Јоанна, II, 193 и сл

Правило 65.

О осуђеном епископу Екитију.

Аврелије епископ рече: Не држим, да заступник наш мора оставити без пажње посао Екитија, који је одавна по својим заслугама одлуком епископа осуђен, него, ако га случајно нађе у оним мјестима, нека се тај наш брат постара па заштиту црквенога реда поступити противу њега, како треба и гдје је могуће. Сви епископи рекоше: Врло нам је угодан и овај предлог, тијем више, што је овај Екитије одавна већ осуђен, и што због његовог бесрамног рушења мира, а ради реда и угледа црквенога треба га свуда све више и више прогањати. — И потписаше: Аврелије, епископ картагенске цркве, саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши је потписах. Исто тако и остали епископи потписаше.[136]

(Ап. 28; I васељ. 5; II васељ. 6; IV васељ. 9; антиох. 12, 14, 15; картаг. 29, 62, 78, 93).

— Неки Екитије епископ, по ријечима Аристина, *τῆς ἐν Ἱππῶνι καθέδρας ἐπίσκοπος*,[137] био је осуђен од надлежнога сабора и свргнут, али се није хтио покорити суду, него је пошао из Африке у Италију, и тамо је бунио народ и нереде произвађао. Картагенски оци, пошто су спремили за своје посланике у царски двор оно упуство, које смо видјели у сада изложеним (59—64) правилима, у овоме правилу истим тим својим посланицима наређују, да ако случајно у оним мјестима, куда ће проћи, нађу поменутога Екитија, да противу њега поступају, и да га ради реда и угледа црквенога на сваки начин настоје прогањати, да престане једном мир црквени да руши.

Правило 66.

О томе, да треба поступати благо са донатистима.

Пошто смо разабрали и просудили све, што нам се учинило да може допринијети користи црквеној, сапзволењем и надахнућем Духа божја, нашли смо за добро по-

---

[136] Пр. 9. картаг 401. г. Кн. Прав. пр. 76., Пидал. пр. 74.

[137] Ат. синт. Ш. 474.

ступати са гореспоменутим људима благо и тихо, премда се они беспокојним својим одступништвом и веома удаљују од јединства тијела Господња, не би ли таквим нашим одношајем к њима постало са свијем јасно свима онима, који су у различним африканским епархијама уловљени у њихово опћење и њихову дружбу, каквом су жалосном заблудом заведени. Може бити, кад ми будемо кротошћу сабирали оне, који друкчије мисле, да ће им Бог, као што апостол каже, дати покајање за познање истине, и да ће се ослободити из замке дјавола, који их је подјармио својој вољи (II Тим. 2, 25—26).[138]

(Картаг. 47, 57, 67—69, 91—94, 99, 117—119, 124).

Правило 67.

О граматама, које треба послати свјетовним властима с прозбом, да се јавности преда што бива између донатиста и максимијаниста.

Установљује се дакле, да се са нашега сабора свјетовним властима по Африци грамате изашљу, и исте власти да се замоле, да пруже своју помоћ опћој матери католичанској цркви у оним случајевима, кад се у градовима власт епископа презире; то јест, да они старјешинском својом влашћу и моћи, и хришћанском одапошћу к вјери испитају све, што бива у свима мјестима, у којима максимијаристи завладаше црквама, а исто и у погледу оних, који су од њих заведени у раскол, и да ради ноузданога и свеопћега знања нареде, да се то свакако и у јавне записнике уврсти.[139]

(Картаг. 47, 57, 66, 68, 69, 91—94, 99, 117—119, 124).

Правило 68.

О томе, да се клирици донатистички имају примати у клир католичанске цркве.

Установљује се најпослије, да се пошљу грамате браћи

---

[138] Пр. 1. картаг. VI. 401. г. Кн. Прав. пр. 77., Пидал. пр. 75.

[139] Пр. 1. картаг. VI. 401. г. Кн. Прав. пр. 78., Пидал. пр. 76.

и саепископима нашима а навластито апостолскоме пријестолу, на коме предсједава споменути високочасни брат и саслужилац наш Анастасије, који зна какву велику потребу трпи Африка, да ради мира и користи црквене (ако се то покаже пробитачним за мир хришћана, и пошто о томе просуди и на то пристане дотични католичански епископ, који мјесном црквом управља) треба примати са истим њиховим частима клирике и самих донатиста, кад, поправивши свој начин мишљења, изјаве жељу приступити к католичанском јединству; а познато је, да се и у прошла времена тако исто поступало у погледу овога раскола, као што о томе свједоче примјери многих, и готово свију африканских цркава, у којима се ова заблуда појавила; и то, не да се овим повриједи сабор, који је ради овога питања држан у прекоморским странама, него да се принесе корист онима, који желе овим начином пријећи католичанској цркви, и да се не стави никаква запријека њиховом сједињењу. За оне пак, у погледу којих се зна, да у мјестима гдје бораве, сваким начином настоје и помажу католичанском јединству, ради очите користи душа браће своје, за такве не мора никако служити запријеком оно, што је установљено противу њихових части на прекоморскоме сабору, јер од спасења није искључена никаква особа; другим ријечима, да онима, који су рукоположени били од стране донатиста, ако се поправе и зажеле пријећи католичанској вјери, не треба, сходно прекоморском ономе сабору, одређи им примање и признање њихових части, него на против, нека се приме сви они, који собом потпомажу католичанскоме јединству.[140]

(Картаг. 47, 57, 66, 67, 69, 91—94, 99, 117—119, 124).

---

[140] Пр. 2. картаг. VI. 401. г. Кн. Прав. пр. 79., Пидал пр. 77. У Крмчији ово правило носи бр. 69., а бр 68. носи правило противу незнабожачких обичаја (испор. пр. 60).

Правило 69.

О томе, да се има изаслати посланство к донатистима, да се мир склони.

Установљује се за тијем, да се, кад ово свршимо, изашљу ради предлога о миру и уједињењу, без кога није могуће да се обезбиједи спасење хришћана, из наше средине заступници к донатистима, било к епископима њиховима, ако каквих имају, било к свјетовњацима, пак средством тих заступника нека свак позна, како они ништа оправданога немају да кажу противу католичанске цркве; а навластито, ради бољег освједочења о томе, нека сваки из грађанских записника види, како су сами они поступили са својим властитим расколницима са максимијанистима, јер им је у томе, ако хоће да виде, самим Богом показано, да су се они онако исто неправедно одијелили од црквенога јединства, као што се сада жале, да су се неправедно од њих одијелили максимијанисти. Пак између самих оних, које су они јавно влашћу свога збора осудили, поједине, признавши им њихове чести, послије опет примише и признадоше ваљаним крштење, које су обавили они исти, који су од њих самих осуђени и свргнути били, — чиме се очито доказује, да је само зло њихово срце, које их побуђује да се противе миру оне цркве, која је по свему свијету распрострањена, кад они тако поступају у корист Донатове странке и не сматрају, да се скврне опћењем са онима, које су само из потребе мира к себи примили, а међу тијем препиру се с нама, то јест, са католичанском црквом, која се простире чак до послједњих граница земље, и не ће да поједе, да протурјече себи самима, кад остају у скврном опћењу са онима, које су они сами прије осуђивали.[141]

(Картаг 47, 57, 66—68, 91—94, 99, 117—119, 124).

— Сами текст ова четири правила (66—69) по себи је доста

---

[141] Пр. 3. картаг. VI. 401. г. Кн. Прав пр. 80., Пид. пр. 78., Крмч. пр. 70.

јасан, и сва четири правила тичу се искључиво донатиста; међу тијем може се још испоредити што је речено у тумачењима 47. и 57. картагенскога правила.

Правило 70.

О томе, какви се клирици морају уздржавати од жена.

Пошто се осим тога још проносе гласови о неуздржности неких клирика од својих жена, установљује се, да епископи, презвитери и ђакони имају се уздржавати од својих жена у одређена им времена и ако тога не учине, нека се сметну са црквене службе. Други клирици нека се на то не принуђују, него нека у томе слиједе обичају сваке цркве.[142]

(Ап. 5, 17, 26, 51; I вас 3; IV вас. 14; трул 5, 6, 12, 13, 30; VII васељ. 18; анкир. 19; неокес. 1, 8; гангр. 4; картаг. 3, 4, 25, 38; Дионис. алек. 3; Васил. вел. 12, 27, 88).

— О наредби овога правила ми смо говорили већ у тумачењима неколиких правила, а посебно у тумачењима 12. и 13. трулскога правила. Да се муж и жена имају уздржавати једно од другога у одређено вријеме, и то ради молитве, ово је исказао још у III вијеку александријски епископ Дионисије у посланици својој Василиду (грав. 3), и ту наредбу прилаже ово картагенско правило епископима, презвитерима, ђаконима и ипођаконима, потврђујући у томе пређашњу већ издану своју наредбу (пр. 25). Додаје још ово правило, да се она наредба о уздржности свештених лица на поменутим јерархијским степенима не простире и на ниже клирике, јер се они не додирују светиње (ὡς μὴ ψηλαφῶντας τὰ ἅγια), него нека они у томе слиједе обичају своје цркве.[143]

Правило 71.

О онима, који свој народ запуштају.

Установљује се даље, да никакав епископ не смије оставити главно своје сједиште и преселити се у другу

---

[142] Пр. 4. картаг. VI 401. г. Кн. Правил. пр. 81., Крмч. пр. 71., у Пидал. нема га.

[143] Зонар. тумач. III 483. Испореди тумачење овога правила у Крмчији (I, 144—149.)

цркву, која је у његовој области, нити се о својим пословима више него што треба бавити, запуштајући старање и настојање о своме пријестолу.[144]

(Ап. 58; IV вас. 25; трул 19; сардик. 11, 12; лаод. 19; картаг. 121, 123; приодр. 16).

— Намјера је овога правила да се утврди сједиште (residentiam) сваког епископа при катедралној, епископској у ужем смислу, цркви у дотичној епископској области, то јест у ономе граду, који је по значају своме удостојен био епископске катедре. Забрањује према томе правило ово свакоме епископу да самовољно оставља оно мјесто, које је од почетка одређено било као мјесто редовног сједишта његовог, и да преноша сједиште у друго које мјесто његове области. Ово су неки епископи чинили ради својих личних интереса, које им је згодније било чувати станујући у другом којем мјесту, него ли у редовној својој резиденцији, и с тога правило пребацује таквим епископима, да се о својим пословима више него што треба баве, запуштајући свој пријесто.

Правило 72.

Да треба крстити дјецу сваки пут, кад се у погледу њих сумња, да ли су крштена.

Исто се тако установљује у погледу дјеце: сваки пут кад се не нађу поуздани свједоци, који могу доказати, да су она одиста крштена, а она сама због своје доби нијесу кадра тачно одговорити, да ли им је тајна дарована била, треба их без сваког колебања крстити, да их таква неизвјесност не лиши очишћења толиком светињом. А ово су браћа наша, заступници мавритански посавјетовали ради тога, што много таквих (за које се не зна, да ли су крштени, или нијесу,) они купују од варвара.[145]

(Ап. 49, 50; II васељ. 7; трул. 84; VII вас. 8; картаг. 45, 48, 110; Васил. вел. 1, 91).

— Као што се из правила овога види, недобаптизам се у оно доба (401. год.) сматрао опћим законом у африканској цркви,[146] и правило ово наређује, да треба крстити свако дијете, за које

---

[144] Пр. 6. картаг. VI. 401. г. Кн. Прав. пр. 82., Крмч. пр. 72., Пид. пр. 79.

[145] Пр. 7. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 73.. Пид. пр. 80., Кн. Прав. пр 83.

се не зна да је крштено, на име, кад само дијете због своје доби није кадро да каже, да је примило одиста крштење, нити се може ко наћи, да то засвједочи; и ову наредбу своју картагенски оци мотивирају тијем, да се због неизвјесности не лиши дијете очишћења толиком светињом, као што је крштење. Повод к издању овога правила било је то, што су многи хришћани куповали робове од нехришћанских народа и између тих робова било је и дјеце, па да та дјеца постану прави чланови цркве, наређено је ово, што је сада казано.[147] Наредба овога правила вриједи данас поглавито за находе.[148]

Правило 73.

О томе, да треба јављати о дану Пасхе у вријеме сабора.

Исто се тако установљује, да се о дану свете Пасхе има јављати свима, записавши о томе испод закључака саборских. Дан пак сабора нека се онај држи, који је установљен на хипонскоме сабору, то јест, десети пред календама септембра; и о овоме треба написати свима, који у епархијама првенствују, да на тај дан тачно пазе, кад сазивају код себе сабор.[149]

(Ап. 37; I васељ. 5; IV васељ. 18; трул. 8; VII васељ. 6; антиох. 20; картаг. 34, 51, 95, 106).

— Према наредби 51. правила овога сабора имало се сваке године јављати свима црквама проконсуларне Африке са опћега

[146] В. тумачење I. вас. 14. у овом издању (I, 217).

[147] В. тумач. VII вас. 8. у овом издању (I, 610).

[148] Кад се има крстити један наход, за кога се не зна да ли је крштен био, неки употребљују овакву форму: крсти се божји слуга Н., *ако још није крштен,* у име Оца и т. д. (види опаску на §. 86. књиге о свештеничк. дужностима). Премда П. Могила у своме требнику препоручује ту форму, али та препорука може се и не уважити, јер се она не оснива на никаквој наредби каноничкога права православне цркве, него је узета из канон. права латинске цркве. У латинској цркви такођер је непозната била она форма све до XII вијека. У томе вијеку папа Александар III (1159—1164) издао је наредбу, да они, за које се сумња да су крштени били, имају се крстити овако: Si baptizatus es, non te baptizo, sed, si nondum baptizatus es, ego te baptizo etc. (Decretal. Gregorii IX, III, 42 c. 2). Од тога доба пазило се у латинској цркви увијек на ону форму. Из латинске цркве, као што је Могила више ствари увео у свој требник (види на прим. биљ. 14. §. 44. мога Црк. права), тако је по свој прилици увео и ову форму при крштењу лица, за која се не зна поуздано, да су крштена.

[149] Пр. 8. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 74., Пид пр. 81., Кн. Прав. пр. 84.

сабора, који се у Картагени састајао, о дану када се дотичне године има светковати Христово васкрсење. Ово је утврђено било још на хипонскоме сабору 393. године, те поновљено 34., 51. и сада овим (73) правилом овога (419. год.) сабора. На оном истом хипонском сабору установљено је било и када се сваке године има сазивати опћи епископски сабор за африканску цркву. Го потврђује и овај сабор и спомиње као дан за сабор *ἡ πρὸ δέκα καλανδῶν Σεπτεμβρίων* (ante decimum calendas Septembris), а то је 21. августа.[150] Наређују кертагенски оци у овоме правилу, да дотични први епископи (митрополити) у својим епархијама пазе тачно на овај дан, то јест, да своје епархијске обичне саборе сазивају за такво вријеме, да би послове све свршили до .поменутога дана, када се опћи сабор има да сакупи.

Правило 74.

О томе, да епископ који је постављен за привременог управитеља једне удове цркве, не смије заузимати пријесто те цркве.

Исто се тако установљује, да никаквоме епископу не буде допуштено заузимати онај пријесто, при коме је за привременог управитеља стављен, под изговором или старања о народу или какве поникле распре, него мора настојати, да за годину дана нарочитога му епископа стави; а ако противу овога поступи, пошто година истече, нека се други управитељ изабере.[151]

(Ап. 36; IV васељ 25; трул. 35).

— Удовом црквом управљао је у опће клир дотичне цркве, док се не би нови епископ поставио (ап. 36., IV вас. 25., трул. 35) Али ако би се показало, да у некој удовој цркви клир није кадар да добри ред уздржи, или да се у народу јављају странке у погледу кандидата за епископску катедру, те немири услијед тога владају, тада је митрополит слао у ту удову цркву ког оближњега епископа, да привремену управу том црквом предузме и да ред и мир у њоі уздржава док се стални епископ не постави. Оваквог епископа, коме би привремено управа у некој удовој цркви повјерена била, правило ово зове *μεσίτης* (intercessor) Али догађало се, да су ти епископи, који су имали да љубав међу

[150] Зонар. и Валсам. тумач. III, 489.

[151] Пр. 9 картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 75., Пид. пр. 82. Кн. Прав. пр. 85.

народом уздржавају и да поспјеше избор новога епископа, сами ради својих личних интереса подупирали неред и свађе потхрањивали само ради тога, да би дуже црква без свог сталног епископа била, те и они би дуже могли да службу управитеља ту врше. Да се таквој злоупотреби на пут стане, картагенски оци забрањују да један епископ остане управитељем неке удове цркве више од године дана, и ако за то вријеме он није успио уредити све што треба, да нови епископ постављен буде, правило наређује, да се тај епископ има уклонити са управе и нови управитељ да се изабере.

Правило 75.

Да треба тражити од цара екдике при црквама.

Сви установљујемо, да треба од царева тражити, да се поводом злостављања убогих, који се непрестано обраћају цркви својим жалбама, изаберу за њих екдици, који ће их уз настојање епископа штитити од насиља богаташа.[152] (IV вас. 2, 23; картаг. 97).

— Дужност је епископа, — каже Зонара у тумачењу овога правила, — не само да учи повјерене му људе, него и да посредује за њих, кад неправду трпе и да их колико може брани.[153] Па пошто су картагенски оци видјели, да неки богаташи гоне убоге и злостављају их, а епископи сами немају моћи да их од насиља бране, то и установљују овим правилом, да се замоле цареви, да се поставе нарочити екдици (ἐκδίκους, defensores, браниоци), који би заједно са епископима заштитили убоге од насиља богаташа, и тијем црква не би имала да слуша непрестане жалбе, којима јој се злостављени од богаташа обраћају. Ово је исто поновљено било и у 97. правилу овога сабора. Молби отаца задовољише цареви Теодосије и Онорије наредивши, да при свакој епископској катедри мора постојати нарочити екдик, кога ће заједнички изабрати епископ, свештенство и угледнији грађани.[154]

Правило 76.

О епископима, који не долазе на саборе.

Исто се тако установљује, да, сваки пут кад треба

---

[152] Пр. 10. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 76, Пид пр. 83, Кн Прав. пр. 86.

[153] Ат. синт. III, 494.

[154] Види о екдицима тумач 23. пр IV васељ сабора у овом издању (I, 380—381) и приведене тамо биљешке.

саставити сабор, епископи, којима не пријечи ни старост, ни болест, нити каква велика потреба, морају на исти за времена доћи; и који првенствују, сваки у својој епархији, нека се извјесте о свима епископима, и о томе, да ли су у два или три мјеста били зборови њихови, пак са сваког таквога збора морају без изговора за дан сабора доћи заступници, који ће се наизмјенице бирати; не могу ли пак да дођу због великих каквих неприлика, које им се случајно истакну, међу тијем не прикажу своме првом епископу узрок, због кога су запријечени били, такви морају задовољити се опћењем у својој само цркви.[155]

(Ап. 37; I вас. 5; IV вас. 19; трул. 8; VII вас. 6; антиох. 20; лаодик. 40; карт. 18, 73, 77, 95).

— Овдје је ријеч о онаквоме сабору, о каквом смо говорили у тумачењу 18. правила овога сабора, то јест о опћем сабору све африканске цркве. У африканској је цркви било велико мноштво епископа, те сви наравно нијесу могли да дођу на овај опћи сабор (*κοινὴν σύνοδον*, generalem synodum), него су из сваке епархије долазили изабрани за то заступници (пр. 18); а из овога се правила види, да су први епископи, сваки у својој епархији, дијелили на два или три збора све подручне епископе, и са сваког од тих зборова слали су се на опћи сабор заступници, који су се наизмјенице бирали. Ови изабрани заступници, морали су свакако на сабор доћи, осим случаја да су због каквог строго оправданог узрока запријечени били. Па ако су тај узрок за времена пријавили свом првом епископу, тада су само могли бити извињени; иначе правило наређује, да се морају задовољити опћењем само у својој цркви (*τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀρκεῖσθαι ἐκκλησίας*, suae esse ecclesiae communione contenti), а то значи, да се они не лишавају права свештенодјествовања, него само одлучују се за неко вријеме од опћења са осталим епископима.[156] По наредби 19. правила IV васељенскога сабора подвргава се укору (братском) епископ, који не дође на сабор.

Правило 77.

О Кресконију.

О Кресконију виларешском сви установљујемо, да

[155] Пр. 11. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 77., Пид. пр. 84., Кн. Прав. пр 87.
[156] Валсам. тумач. III, 498.

треба одмах доставити до знања епископу, који првенствује у Нумидији, да он мора својим граматама склонити споменутога Кресконија да дође, и да више не одлаже јавити се на опћем африканском сабору; а ако изостане и не дође, нека зна да ће се противу њега осуда изрећи.[157]

(Ап. 37; I вас. 5; IV васељ. 19; трул. 8; VII васељ. 6; антиох. 20; лаод. 40; картаг. 18, 48, 73, 76, 95).

— О Кресконију, о коме говори ово правило, споменуто је већ било у 48. правилу овога сабора, — па пошто је тај епископ и даље продужавао упорно се владати и остајати на катедри, коју је незаконито био заузео, то картагенски оци и наређују овим правилом, да исти мора да се опћем сабору прикаже, јер ће у противном случају бити и без њега изречена му осуда.

Правило 78.

О управитељима цркве хипонске.

Установљује се такођер, да, пошто се не мора за дуго времена пренебрегавати тиме, што је хипонска црква остављена без управитеља, и пошто се тамошње цркве налазе у власти оних, који су се одрекли од незаконитога опћења са Екитијем, треба послати тамо са овога сабора епископе: Ригина, Алипија, Августина, Матерна, Теазија, Еводија, Плацијана, Урбана, Валерија, Амвивија, Фортуната, Квод-вултдеја, Онората, Јануарија, Апта, Онората, Ампелија, Викторијана, Евангела и Рогацијана, па нека они сакупе и на прави пут доведу оне, који по неоправданом упорству своме држе, да морају дочекати повратак из бјегства Екитија, и тада опћом молитвом нека им епископа поставе. Не зажеле ли пак ови и сами радити о миру, нека ни запријеке никакве не стављају избору предстојника, кога треба већ поставити ради користи оне цркве, која је толико времена запуштена била.[158]

---

[157] Додатак 11. пр. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 78., Пид. пр. 85., Кн. Прав. пр. 88.

[158] Додатак 13. пр. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 79., Пид. пр. 86., Кн. Прав. пр. 89.

(Ап. 58; IV вас. 25; трул. 19; сардик. 11; карт. 65, 71, 74, 93, 121, 123).

— Ријеч је у овоме правилу о оном истом осуђеном епископу Екитију, о коме говори и 65. правило овога сабора. Наређује ово правило да се има послати у Хипон неколико епископа, који ће тамо да успоставе ред, који је Екитије пореметио, и да поставе новог епископа. Између тих епископа спомиње се и бл. Августин, који је био хипонски епископ, те да се ово разумије, треба знати да су у Африци два града била са тим именом: Hippo regius у Нумидији, у коме је Августин био епископ, и Hippo Diarrhytus у проконсуларној Африци, у коме је био Екитије.[159] У наслову овога правила у Дионисијевом зборнику црква ова, коју је тај Екитије толико узнемирио зове се Ecclesia Hipponeńsium Diaretorum. исто и у закључку упуства посланицима к донатистима (карт. 93).

Правило 79.

О клирицима који се не старају, да у течају године своје судске послове расправе.

Наређује се такођер, да сваки пут кад је на којег између клирика подигнута нека тужба или је због каквих приједступа окривљен, па колико ради тога, да се сачува углед цркве, толико и ради уважења клирика, којима се због тога и снисходи, а исто тако и да се стане на пут гордељивој наслади јеретика и незнабожаца, — ако ти клирици као што и треба, зажеле свој посао да одбране и хоће да докажу своју невиност, морају то да учине у течају године, у којој имају бити ван опћења; а ако пропусте кроз ту годину да разбистре дотични свој посао, никаква већ ријеч оправдања нека се од њих никако не прима.[160]

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9).

— Двије су ствари, — каже блажени Августин, — које сваки клирик мора свагда да пред очима има, а то је: *савјест* и *добро име* (conscientia et fama); за нас је доста наша савјест, а ради других треба нам добро име: савјест за тебе, а добро име ради бли-

---

[159] Cf. observat. Justelli in h. can. (Bibliotheca, I, 432.)

[160] Пр. 13. картаг. VI. 401. г. Крич. пр. 80. Пид. пр. 87., Кн. Прав. пр 90.

жњега твога (conscientia tibi, fama proximo tuo)[161] Поводом тога што мора да добро име ужива клирик у свијету издано је и било ово правило, које наређује, да клирици, на које је у јавности подигнута каква тужба ради неких пријеступа (*δία τινὰ ἐγκλήματα ἐλεγχθέντας*), или се проноси глас у јавности да су учинили неки пријеступ, ти клирици морају ради свог доброг имена и ради угледа цркве да се кроз годину дана постарају пред црквеним судом оправдати себе и тијем пред јавним мишљењем показати своју невиност. Не учине ли тога за то вријеме, губе право на оправдање и бивају осуђени. А што правило наређује, да такви клирици морају бити за годину дана ван опћења, то не бива — каже Зонара у тумачењу овога правила — с тога, што је доказана тужба која је на њих подигнута, (јер би у таквом случају они били свргнути), него само с тога што су допустили да може свијет и посумњати, да су они неки пријеступ учинили.[162]

Правило 80

Да не треба постављати ни за игумане, ни за клирике једнога манастира оне, који су из туђега манастира примљени.

Исто се тако установљује, да ако је ко примио кога из туђега манастира, и хоће да га произведе у клир, или да га постави игуманом свога једног манастира, — епископ, који то учини, нека се искључи од опћења са другима, и нека се задовољи опћењем са својим само народом; а дотични престаје бити клирик, или игуман[163]

(Ап. 14, 15, 16; I вас 15. 16; IV васељ. 4, 5, 10, 20, 23; трул. 17, 18, 20; VII вас. 19, 21; ант. 3. 21; сардик. 1, 2, 13, 15, 16; картаг. 54, 90; прводр. 2, 3, 4).

— Правило ово подвргава оној истој казни, коју одређује 76. правило овога сабора, сваког епископа, који прими без отпусног листа од надлежног епископа (*ἐπισκοπικῆς ἀπολυτικῆς γραφῆς*) некога калуђера из туђе области, те га прими у свој клир или га постави игуманом једног свога манастира; а ако дотични такав лист донесе, тада може слободно и клириком и игуманом постати.[164] Види уз ово тумачење 16. правила I васељенскога сабора.

---

[161] Sermo I de vita comm. Cler.
[162] Ат. синт III, 502. Cf. Augustini ep (65) ad Xantippum episcopum.
[163] Пр 14 картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 81., Пид. пр. 88., Кн. Прав. пр 91.
[164] Валсам. тумач III, 503.

Правило 81.

О епископима, који постављају за своје нашљеднике јеретике или незнабошце.

Исто се тако наређује. да, ако који епископ претпостави цркви јеретике или незнабошце. били му они у роду или не били и постави их својим нашљедницима, противу таквог епископа и послије смрти нека се изрече анатема, и име његово нека се не спомиње од божјих свештеника; нити га треба правдати тиме, што је можда умрьо без опоруке. јер, чим је постављен био за епископа. он је морао одмах расположити својим иметком по закону и као што приличи његовом звању.[165]

(Ап. 38, 40; IV вас. 22; трул. 35; антиох. 24; картаг. 22, 32)

— Правилом 22. овога сабора забрањено је било епископима и у опће свештеним лицима, да остављају свој иметак неправославним хришћанима (*μὴ ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς*), ма били то и рођаци њихови; а правило 32 овога сабора препоручује им, да би имали оставити цркви све оно што је по нашљедству или иначе прешло у њихову приватну својину. У овоме правилу ријеч је такођер о приватној својини, и оно подробније излаже наредбу 22. правила о епископима, који за нашљеднике своје поставе неправославне хришћане, а изрично: јеретике или незнабошце (*αἱρετικοὺς ἢ ἕλληνας*), па било да им јесу или нијесу у роду. Да су епископи имали право завјештати свој приватни иметак по својој увиђавности, ми смо видјели наредбу 40. ап. правила (испор. 24. антиох.), које ради тога наређује да мора бити у тачности познат и пописан тај иметак и са свијем одијељен од имовине црквене, као што то у закључку спомиње и ово (картаг.) правило. Па који би епископ допустио себи оставити послије смрти свој иметак неком јеретику или незнабошцу, ма био му тај у роду или не био, правило наређује страшну казну, а то је, да се изрече анатема противу таквог епископа и да му се већ ни име не спомиње у црквеним диптисима. Шта значи анатема, ми смо већ видјели (I, 58. 239 и сл.). У овоме се правилу она изриче противу *мртвог* епископа (*μετὰ θάνατον ἀνάθεμα τῷ τοιούτῳ λεχθείη*). Сличних

---

[165] Пр. 15 картаг. VI. 401. г. крмч. пр. 82., Пид пр. 89, Кн. Прав. пр 92.

примјера, да се анатема и послије смрти изрицала противу неких, ми имамо доста у историји цркве.[166] У осталом анатема, која се изриче противу мртвих, није оно одлучење или искључење из цркве, које се као најтежа црквена казна редовно на дотичне преступнике налаже. Налагање анатеме, исто као и сваке друге црквене казне, може црквена власт да врши само на оне, који су под њеном јурисдикцијом, дакле само на *живе* чланове цркве, а не и на мртве, који су престали бити чланови војујуће цркве, и дакле не подлеже више њеној јурисдикцији, него *вишем суду*.[167] Налагање црквене казне у опће има главном циљеву својом, да се поправе и на добро упуте чланови цркве, који са правога пута застране, а ова се циљеъ не може никако постигнути са мртвима. Изрицање анатеме противу мртвих, које налазимо у овоме картагенскоме правилу и другим разним каноничким одлукама црквене власти, бива ради живих чланова цркве, којима се тиј ем показује, да је дотични покојник недостојан био црквене заједнице због приј еступа, за који се дознало тек послије смрти његове, и дакле они морају сваку духовну заједницу прекинути, с њим, нити се за њега молити или жртву принашати, и његово име мора се из црквених диптиха избрисати, па и лишити га ако је могуће и црквенога гроба. Намјера је цркве у изрицању анатеме противу неких умрлих, да живи чланови цркве упозваду тешки приј еступ, који је дотични за живота учинио, те да себе чувају, како не би и сами у исти приј еступ пали, а посебно, да се живи чланови цркве не би повели за злим примјером, који је умрли показао, кад би видјели да црква није тај зао примјер жигосала и осудила.[168]

Ријечи у правилу, да се ни име његово (дотичнога грјешника) не спомиње од божјих свештенига (*τὸ ὄνομα αὐτοῦ μηδαμῶς παρὰ τοῖς τοῦ Θεοῦ ἱερεῦσιν ἀνενεχθῇ*), напомињу нам црквене

[166] *Ориген* је за преко 150 година послије његове смрти био анатемисан од Теофила александр. и опет на царигр. сабору 543. (Socrat. hist. eccl. VII, 45), исто *Теодор моисуетски* на V васељ. сабору, *папа Хонорије* на VI васељ. сабору Августин пише у једној посланици (185) ad Bonifac. comitem: „Si vera essent, quae a Donatistis objecta sunt Caeciliano (еп. картагенском) et nobis possent aliquando monstrari, ipsum jam mortuum anathematizaremus.“

[167] Чл. 10. посланице источн. патријараха. Лав I у посланици (18) ad Theodor. Forojuliens. пише: „Quod manens in corpore poenitens non recepit, consequi exutus carne non poterit, nec necesse est, nos eorum, qui sic obierint, merita actusque discutere, cum Dominus Deus nosier, cujus judicia nequeunt comprehendi, quod sacerdotale ministerium implere non potuit, suae justitiae reservaverit.“

[168] О овоме лијепо говори Кипријан у једној својој посланици (66) ad clerum Furnit.

диптихе, који се и данас употребљују у православној цркви. Диптих (*δίπτυχος*) долази од *δίς* — два пута, и *πτύσσειν* — савити, сложити, те значи: двоструко савијен, сложен. Употребљавао се овај адјектив за све, што је двоструко сложено или савијено било, а посебно за двоструке таблице (лат. tabella, tabellae) или два листа, која су споном састављена била, и на којима су уписана била имена оних, којих се требало сјећати и спомињати их у одређена времена. Постојала су у цркви: *δίπτυχα ἐπισκοπῶν* (tabellae episcoporum), *δίπτυχα ζώντων* (viventium) и *δίπτυχα νεκρῶν* или *κεκοιμημένων* (mortuorum). У првима биљежила су се имена свију покојних епископа, који су у дотичној цркви били и који су православно вјеровали; у другима имена свију живих чланова дотичне цркве, а посебно црквених добротвора; у трећима биљежила су се имена во Христѣ усопшихъ (*τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων*), а главним начином имена оних, који су вјером својом и добрим дјелима стекли заслуга за једну или другу цркву. О употреби црквених диптиха спомињу нам већ и апостолске установе (VIII, 12), а имамо о њима свједоџбе отаца и учитеља најстаријега доба.[169] Употребљавали су их при св. литургији спомињући побиљежена у њима имена у оним моментима службе, као што је то и данас у нашој православној цркви.[170] Ово (81.) картагенско правило разумије под гореприведеним ријечима *δίπτυχον ἐπισκοπῶν*, и заповиједа да се из диптиха избрише име онога епископа, који учини приједступ, о коме правило говори, како тог епископа не би више спомињали свештеници при службама. Оваку исту одлуку издао је и пети васељенски сабор наредивши, да се избрише из црквених диптиха име Теодора мопсуетског.[171]

У другој својој половини каже правило, да не може од анатеме ослободити епископа ни то, ако је он умрьо без опоруке (*ἀδιάθετος*, intestatus), те су с тога по опћем праву наслиједили његово имање рођаци му, који су или јеретици, или незнабошци, јер, каже правило, он се морао о томе за времена постарати по закону и као што му је дужност била (ап. 40., антиох. 24., картаг. 32).

---

[169] Cyrill. hierosoll., Cateches. mystag. 5, 9., Cyprian. ep. 16. 62., Hieron. comment. in Jerem. c. 11, in Ezech. c. 18. — О диптисима види Suiceri Thesaurus, I, 922—924., Du Cange, Glossarium I, 314., Kraus, Real-Encyklopädie, I, 364.

[170] Види на односним мјестима службенике: архијерејски и свештенички.

[171] Д. В. С., V, 189. 191.

Правило 82.

О ослобађањима робова.

Исто се тако установљује, да у погледу ослобађања робова, која бивају у цркви, треба се обратити молбом цару.[172]

(Ап. 72; IV васељ. 4; трул 85; гангр. 3; картаг. 64).

— Понавља се овдје наредба 64. картаг. правила да треба потражити од државне власти да потврди право цркве у погледу ослобађања робова.

Правило 83.

О лажним споменицима мученика.

Исто се тако установљује, да сви олтари, који су подигнути, било на пољима, било по виноградима, као за успомену мученика, ако се не нађе да је у истима положено или тијело, или мошти којег мученика, морају бити, ако је икако могуће, разрушени од мјесних епископа; а ако се то не може учинити због смутња од стране свјетине, нека се у таквом случају бар поучи народ, да се не сабира у оним мјестима. И који право мисле, не смију никаквим сујевјерјем привучени бити к таквим мјестима; нити се под икаквим изговором може држати успомена мученика ондје, гдје нема или тијела, или моштију њихових, или ако није поузданим предањем старине засвједочено, да је ту било мјесто или становања, или посједа, или страдања неког мученика. А који су год олтари, ма гдје било, подигнути на основу тога, што се некима нешто снило или услијед пустих откривења некаквих људи, све такве олтаре треба на сваки начин разрушити.[173]

(Ап. 31; IV васељ. 4; трул. 31; VII вас. 7; антиох. 5).

— Неколика правила (трул. 31. и парал. правила) наређују, да се никаква црква не може подигнути без дозволе надлежног епископа

---

[172] Пр. 16. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 83., Пид пр. 90., Кн. прав. пр 93.

[173] Пр 17. картаг. VI 401. г. Крмч. пр. 84., Пид. пр. 91., Кн. Прав. пр. 94.

и ако је епископ није посредно или непосредно посветио, положивши у основи олтара св мученичке мошти. А пошто су неки, као што се из овога правила види, подизали без приволе надлежног епископа на пољима или виноградима својима олтаре (θυσιαστήρια) на основу тога, што су тобоже нешто чудесного у сну видјели или што су им неки људи тобоже пророшким духом открили, те су тијем заводили простији народ, а на штету православне вјере, то и наређује ово правило, да се има по наредби дотичног епископа разрушити сваки олтар, који је под изговором почасти светим мученицима подигнут био, али под којим олтарем није било ни тијела ни мошти мученичких, нити је ико памтио или могао засвједочити, да је ту боравио или страдао који св. мученик. А ако се народ успротиви тој наредби епископовој и почне се бунити, треба, каже правило, поучити народ, како је грјешно сакупљати се на онакво мјесто и да се православни не смију заносити сујевјерством и тијем само вријеђати успомену истинитих Христових мученика.

Правило 84.

О томе, да се морају уништити остатци идола.

Исто се тако установљује, да се од најславнијих царева замоли, да буду коначно истрјебљени сви остатци идолопоклонства, и то не само у киповима, него у ма каквим било мјестима, дубравама или стаблима.[174]

(Карт. 58).

— Понавља се овдје 58. картаг. правило, да треба замолити државну власт, да се униште остатци идола, који су још у Африци постојали.

Правило 85.

Да епископ картагенски у име свију епископа има писати и потписивати посланице. кад год је потреба.

Сви епископи рекоше: кадгод буде потреба какве грамате од сабора отправити, нека изволи часни епископ, који предсједава овоме пријестолу, у име свију приредити их и потписати. Установљено је за тијем, да се еписко-

[174] Пр. 18. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр. 85, Пид. пр. 92. Кн. Прав. пр. 95.

пима заступницима, који се имају послати у африканске епархије поводом донатиста, уруче грамате, у којима ће бити означен круг њиховог пуномоћија, и да тај круг не мају прекорачити. — И потписаше. Аврелије, епископ картагенске цркве, саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши је потписах. Исто тако и остали епископи потписаше.[175]

(Картаг. 55).

— Блажени Августин у једном своме спису спомиње једнаки значај цркве картагенске са римском и називље их обје eminentissimae ecclesiae.[176] А у 55. правилу овога сабора ми смо чули Аврелија картагенског епископа, који за себе каже, да он мора водити бригу о свима црквама Африке, те је према томе тај епископ био и од сваког се признавао као primas totius Africae. По таквом положају своме картагенски је епископ уживао и многе повластице, међу којима једну спомиње и ово правило, а то је да у име свију приређује и потписује (ὑπαγορεύειν καὶ ὑπογράφειν) сваки спис, који се од сабора има да изашље.

Правило 86

О реду међу епископима да који су послије постављени не смију заузимати мјеста пред оним, који су постављени прије.

Валентин епископ рече: Ако ваше добро снисхођење допусти, редом ћу изложити, што је учињено у прошло доба у картагенској цркви, и потписима браће наше свечано потврђено, и напоменућу, како и ми то морамо чувати. Ми дакле то знамо, да се црквени устав увијек тачно чувао, по коме никакав између браће није смио заузети мјесто пред оним, који су старији, на против, по љубави увијек се старијим чиновима уступало првенство, које су послије и наслѣдници благодарно примали. И овај ред треба да закључи ваша светост, да се још јаче вашим гласом учврсти. Аврелије епископ рече: Не би нам

[175] Пр. 19. картаг. VI. 401. г. Крмч. пр 86, Пид пр. 93 94. Кн. Прав. пр 96.
[176] Номок. XIV насл. I, 5 (Ат синт. I, 44).

управо ни требало на оваква се питања повраћати, да се нијесу случајно истакла нека непојмљива мишљења, која узбудише нашу пажњу на односне наредбе; али пошто овај посао, који је сада истакао наш брат и саслужилац, тиче се свију нас у опће, да на име сваки од нас зна положај, који му је Богом додијељен, и да они који су послије постављени морају уступати мјесто онима који су постављени прије, и да не смију ништа предузимати без знања њихова, зато и предлажем, како се мени сада приказује, да сав сабор на прилични начин мора укротити сваког онога, који презире или се дрским показује наспрам оних, који су прије постављени. Ксантип, епископ првог нумидијског пријестола, рече: Чувши предлог брата и саслужиоца нашег Аврелија, шта одговарају на то сва присутна овдје браћа? Дијатимије епископ рече: Вашему одобрењу предлаже се оно, што је гласом старих установљено, да се нашим на име гласом свечано утврди и да се од свију има чувати оно, што је изложено у списима пређашњих сабора картагенске цркве. Сви епископи рекоше: Овај је ред од отаца и од старих чуван био, пак ћемо му и ми божјом милошћу слиједити, уз очување свакако права оних епископа, који у Нумидији и Мавританији првенствују.

О писмохрани и матици у Нумидији.

За тијем сви епископи, који су потписали закључке овога сабора, установише, да се матица (т. ј. попис пријестола по реду) и темељни лист Нумидије мора налазити и код првога пријестола, и у митрополији Константине.[177]

(Ап. 34; I вас, 4, 6. 7, 18; II васељ. 2, 3; III васељ 8, 9; IV васељ 9, 17, 28; трул. 7, 36, 39; антиох. 9; лаод. 20, 56; сардик. 3, 4, 5; картаг. 17, 39, 89).

— Стара је била практика африканске цркве, да између

[177] Пр. 1. милевит. 402 г. Крич. пр. 87., Пид. пр. 95., Кн. Прав. пр. 97.

епископа има бити старији онај, који је прије посвећен.[178] Наглашује ово изриком и Аврелије у мотивацији овога правила. Неки се епископи ипак нијесу хтјели тога држати, истичући повластице и значај своје катедре, те су у општим епископским зборовима хтјели да заузимају мјеста пред епископима мањих катедара, премда су ови епископи и старији били по посвећењу. Поводом овога издано је и било ово правило, те гласом општега сабора утврђен за африканску цркву канонички значај постојеће практике. А да се не би у напријед догађали спорови о старјешинству, исти овај сабор својим 89. правилом наређује, да сваки епископ кад буде посвећен, има добивати од оних који га постављају варочиту грамату са својеручним потписима и у тој грамати има бити тачно назначен дан посвећења.

Допушта правило изузетак за поједине прве пријестоле у африканској цркви, — и то значе оне закључне ријечи у овоме правилу о Мавританији и Нумидији.

Правило 87.

О епископу Кводвултдеју.

О Кводвултдеју кентиријатском, пошто је противник његов тражио, да он предстане нашем сабору, а он, запитан да ли жели парницу с њим водити пред епископима, најприје је то обећао, пак сјутрадан је опет изјавио, да не ће тога, и удаљио се, — сви епископи установљују, да нико не мора опћити са тим Кводвултдејом, док се посао његов не доконча. А лишити га са свијем епископства, прије ријешења тога његовога посла, не би могло изгледати правичним никаквоме хришћанину.[179]

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9, 17, 19, 21; трул. 8; антиох. 14, 15; лаодик. 40; сардик. 4; картаг. 8, 12, 15, 19, 96, 121, 128, 129, 130; прводр. 13, 16.)

— Епископ Кводвултдеј (Quodvultdeus) од некога је оптужен био, пак запитан да ли жели доћи пред сабор да се суочи са тужиоцем, изјавио је да хоће, а за тијем је опозвао изјаву и уклонио се. Поводом овога сабор је одлучио, др треба прекинути оп-

---

[178] Augustini epist. (59) ad Victorinum.

[179] Прва половина пр. 2. милевит. Крмч. пр. 88., Пид. пр. 96., Кн. прав. пр. 98

ћење са тим епископом Кводвултдејом све дотле док се суду не подвргне; међу тијем га сабор не лишава епископства, придржавајући се да то учини само у таквом случају, ако се пред судом докаже његова кривица, као што је то и опћим правилима цркве установљено.

Правило 88.

О епископу Максимијану.

О Максимијану вагенском установљује се, да се пошљу од сабора грамате колико њему, толико и народу, да он може слободно уклопити се са епископства, а они (т. ј. народ) да имаіу себи бирати другога.[180]

(III вас. 9; прводр. 16; Петра ал. 10; Кирила ал. 2, 3)

— Епископ Максимијан вагенски (Maximianus Vagiensis) био је донатист и обратио се био цркви из раскола, али га народ вагенски није хтио више примити за епископа. Ради мира цркве Максимијан поднесе добровољно оставку на катедру и о томе објави сабору. Сабор *ради оваквога мира* похвали поступак Максимијанов и уважи му оставку, те нареди да се изабере други[181]

Правило 89.

О аполитикама, то јест, да епископи, кад бивају постављени, морају добивати од оних, који их постављају, особите листове, у којима је назначен дан кад су постављени и консул.

Установљује се за тијем, да који се год у напријед буду постављали у епархијама Африке, морају добивати грамате са својеручним потписима оних, који их поставише и на истима мора бити назначен консул и дан, да се послије никаква распра не догоди у погледу млађих и старијих.[182]

---

[180] Друга половина пр. 2. милев. Крмч. пр. 89., Кн. Прав. пр 99., у Пид. нема

[181] Августин поводом овога (ер. 69) опажа: „Longe est gloriosius episcopatus farcinam propter ecclesiae vitanda pericula deposuisse, quam propter regenda gubernacula suscepisse. Ille quippe se honorem si pacis ratio pateretur, digne accipere potuisse demonstrat, qui acceptum non defendit indigne.

[182] Пр. 3. милев. Крмч. пр. 90., Пид, пр. 97.. Кн. Прав. пр. 150.

(Картаг. 86).

— Правило ово стоји у свези са 86. картагенским правилом, којега тумачење треба испоредити.

Правило 90.

О томе, да који су и један пут само у цркви читали, не могу од других бити произваћани.

Исто се тако установљује, да, ако је један читао и један пут само у извјесној цркви, другом црквом не може бити примљен у клир. — И потписаше: Аврелије, епископ картагенске цркве, саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши је потписах. Исто тако и остали епископи потписаше.[183]

(Трул. 33; VII васељ. 14; лаод. 15).

— Види тумачења 14. правила VII васељенскога сабора и 15. правила лаодикијскога сабора.

Правило 91.

О томе, да треба ступити у договор са донатистима.

Аврелије епископ рече: Што се подвргло разбору ваше светости, треба, ја цијеним, да буде утврђено и црквеним чинима; јер сте ви сви обећањем својим предложили, да сваки од нас мора у своме граду, или сам по себи ступити у договор са вођама донатиста, или придружити себи другог сусједног епископа, пак тако ступити с њима у договор у свакоме граду и мјесту, а посредовањем дотичних власти, или поглавара тих мјеста; и зато, ако је ово угодно свима, нека се искаже. Сви епископи рекоше: Свима је угодно, и ово смо ми сви нашим потписом потврдили. Молимо такођер. да посланице, које се имају од стране сабора послати свјетовним властима, твоја светост у име свију потпише. Аврелије епископ рече: Ако се вашој љубави чини, нека се прочита образац тога договора с њима, да се једног истога правца у нашем поступању,

[183] Пр 4. милев. Крич пр 91., Пид. пр. 98, Кн. Прав. пр. 101.

ако је угодно, сви држимо. Сви епископи рекоше: Нека се чита. Биљежник Лет је прочитао:[184]

(Карт. 47, 57, 66.—69, 92.—94, 99, 117.—119, 124).

Правило 92.

Образац договора са донатистима.

Епископ католичанске (Аврелије) цркве рече: Што нам је влашћу великог оног пријестола допуштено, молимо да од ваше пречасности буде прочитано и да се у дјело приведе. Пак пошто је наредба прочитана била и списима придружена, епископ католичанске цркве рече: Посланицу која има бити послана од ваше пречасности к донатистима, изволите саслушати, у саборске списе уврстити и њима послати, пак за тијем њихов одговор приопћити нам срестством ваших списа: „Послани са пуним овлашћењем од нашег католичанскога сабора, ми ступамо у договор с вама и желимо се узрадовати вашим обраћењем. Јер знамо љубав Господа, који је рекао: Блажени они, који мир граде, јер ће се синови божји назвати (Мат. 5, 9), а преко пророка нам је напоменуо, да и онима, који не ће да се називљу браћа наша, кажемо: ви сте браћа наша (Исаи. 66, 5). Ви дакле не морате омаловажавати ову нашу опомену, која долази од љубави к миру с вама, и ако ви држите, да штогод истине има код вас не смијете се устезати да то искажете; то јест, сазовите ваш сабор и изаберите између вас истих такве, којима ћете повјерити, да докажу вашу правицу, пак ћемо и ми то исто учинити, то јест, изабраћемо са нашега сабора такве, који ће имати са онима, које сте ви изабрали, мирно разабрати у одређеноме мјесту и у одређено вријеме свако пријепорно питање, које вас дијели од нашега опћења, да таким начином стара заблуда помоћу Господа Бога једном се доконча и да немоћне душе и невјешти народ заведен од људи, не пропадне у светогрдноме раздјелењу. Јер ако

[184] Пр 1. картаг. 403. Крмч. пр. 92., Пид. пр. 99., Кн. Прав. пр. 102.

братски ово примите, истина ће лако засијати; ако ли пак не ћете да тога учините, невјерство ће се ваше одмах познати.“ И кад је био прочитан овај образац, сви епископи рекоше: Потпуно нам је угодно; тако нека буде. — И потписаше: Аврелије. епископ картагенске цркве, саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши је, потписах. Исто тако и остали епископи потписаше.[185]

(Карт. 47, 57, 66 —69, 91, 93, 94, 99, 117.—119, 124).

Правило 93.

Упуство, које добише посланици к донатистима.

Упуство браћи Теасију и Еводију, као заступницима опремљенима са картагенскога сабора к најславнијим и најблагочастивијим царевима: „Кад с божјом помоћи приступе они к најблагочастивијим царевима, нека им тада прикажу, како су у вријеме сабора прошле године старјешине донатиста срествoм грађанских позивница призивани били, да се пуном слободом сакупе, пак ако имају поуздања да могу заштитити своје учење, нека изаберу из своје средине неколико њих, који би вјешти били с нама се препирати и хришћанском нам кротошћу без свакога колебања показати, ако шта истине има на њиховој страни, те се таким начином из незнања и једностраности противника очитује, гдје је сада она католичанска искреност, која је свијетлила још у стара времена. али како исти не имајући поуздања у себе, нијесу готово ништа смјели ни да одговоре. Према томе, пошто је епископски и мирни начин поступања на спрам њих са свијем окушан већ био, а они, немајући моћи да одговоре шта противу истине, обратише се к неподобноме насиљу, тако да су у неприлику довели многе епископе и многе клирике, да о свјетовњацима и не спомињемо, и осим тога неке су цркве запосјели, а и друге су такођер старали се да запосједну, — њихово царско човјекољубље мора се постарати, да католичанска црква, која их

[185] Пр. 2. картаг. 403. Крмч. пр. 93., Кн. Прав. пр. 103., у Пид. нема.

је у својој благочастивој утроби зачела и крјепошћу вјере васпитала, буде њиховим старањем заштићена, и да у благочастива њихова времена неким дрским људима не буде допуштено, да пријетњама савлађују немоћни народ, кога не могоше својим наговарањем на зло навести. А познато је, и често је и законима јавности предано било, колика недјела производи грдна она свјетина отпадника, и ово је много пута осуђено било и наредбама самих гореспоменутих најблагочастивијих царева; пак противу бјесноће ето тих да можемо сада добити високу помоћ, која није никако необична, нити ванредна, него по светоме писму; пошто и апостол Павао, као што показују изворна апостолска дјела, савладао је војничком помоћу завјеру разузданика. Ми зато сада молимо, да се, чим је прије могуће, пружи заштита католичанским чиновима црквеним и то, не само у свима градовима, него и у свима мјестима појединих оближњих посједа. Пак и о томе треба замолити, да се очува закон, издани њиховим блажене успомене оцем Теодосијем, у погледу истраживања десет литара злата од јеретика, који рукополажу и који бивају рукоположени, а исто и од посједника, код којих се затеку њихови зборови; уз то да заповједе, да тај закон буде утврђен на начин, да се распростре и на оне, чије су пријеваре свједоцима доказали стараоци о католичанској цркви, како би барем, бојећи се овога, престали од стварања раскола и од јеретичке невољалости такви, који, премда виде своју вјечну пропаст, али ипак се не одлучују, да се очисте и поправе. Треба још молити и о томе, да благочастијем њиховим буде поновљен и онај закон, који и данас још постоји, и који лишава права јеретике, да, било по нашљедству, било опоруком, могу шта или примати или завјештати, и једном ријечју, да сви они, који су зашљепљени заносом свога предубјеђења и који хоће да остану у донатистичкој заблуди, имају се лишити права, колико да што свога другима остављају, толико да ишта од других примају. Ко-

ји пак. размишљајући о јединству и миру, зажеле поправити се, нека им је, и без ускрате онога закона слободно добити нашљедство, ма да им је то нашљедство или какав други дар додијељен био још онда, кад су они у јеретичкој заблуди били, осим наравно оних, који тек тада нађоше, да се обраћају католичанској цркви, кад их на суд позваше; јер о таквима треба мислити, да су они зажељели католичанскога јединства, не из бојазни небескога суда, него из лакомства за земаљском добити. И у погледу свега овога потребита је помоћ од стране власти сваке дотичне епархије. Пак ако заступници нађу, да и још шта може допринијети црквеноме добру, дајемо им пуномоћје, да слободно предузму и изведу". — Осим овога установљено је такођер, да се са нашега овога збора пошљу грамате најславнијим царевима и високим властима. да буду извјештени, да смо ми заступнике ове послали високом двору опћим сугласјем свију нас; пак пошто је незгодно, да се сви ми под тим граматама потписујемо, при чему би се исте грамате одвише претрпале потписима свију нас, то молимо, брате Аврелије, да твоја љубав изволи потписати исте у име нас свију. — И потписаше. Аврелије, епископ картагенске цркве, саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши је потписах. Исто тако и још неки потписаше. — Треба осим тога послати грамате и властима, да док се Господ не удостоји повратити к нама речене заступнике, пруже заштиту католичанској цркви срествомнаредаба на градске поглаваре и на управитеље мањих мјеста. И у погледу Екитија још треба додати, да се дрзовитост његова запријечи у свима оним областима, на које он свештеничко своје право пред стараоцима о цркви хипонској истиче. Пак и епископу римске цркве морају се послати грамате препоручујући му заступнике, а исто и другима, гдје се цар налази. — И потписаше. Аврелије епископ картагенске цркве, саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши је потписах. И остали једнако потписаше.[186]

[186] Од картаг. 404. Крмч. пр. 94, Пид. пр. 100. 101. 102., Кн. Прав. пр. 104

(Карт. 47, 57, 66.—69, 91, 92, 94, 99, 117.—119, 124).

Правило 94.

Извод из поглавља.

Да се из свију епархија шаље заступство на сабор слободно. Наређено је, да се пошљу заступници и грамате Мизонију, да имају слободно изаслати заступство; и пошто је само у Картагени изведено сједињење, да се пошљу грамате властима, да и у осталим епархијама и градовима те власти нареде да се настоји о сједињењу; а картагенска црква у име цијеле Африке да пошље у двор, заједно са граматама епископа, изјаву благодарности, што су прогнани донатисти. — Прочитане су биле грамате папе Инокентија у погледу тога, да епископи не могу, кад им дође воља, прелазити на другу страну мора, јер је то тако утврђено одлуком епископа: — а ради изјаве благодарности, што су искључени били донатисти, нека се два клирика картагенске цркве пошљу у двор.[187]

(Картаг. 47, 57. 66.—69, 91.—93, 99, 117.—119, 124).

— Ова се четири правила тичу донатиста, о којима је говорено у тумачењу 47. картагенскога правила.

Правило 95.

Да не треба сазивати опћи и потпуни сабор, него само кад је пријека потреба.

Установљује се, да у напријед није потребито сваке године узнемиривати сву браћу него, кад се опћа, то јест цијеле Африке, каква потреба истакне, и о њој управљене буду са различних страна к овоме пријестолу грамате, тада ће се сазвати велики сабор у оној епархији, гдје се потреба и згода покаже; послови пак, који нијесу опћи, нека се расправљају у дотичним епархијама.[188]

[187] Од картаг. 405. Пид. пр. 103, Кн. Прав. пр 105., а у Кричији ово са слиједећим правилом саставља једно, и то 95. правило.

[188] Пр. 1. картаг. 407. Пид. пр. 104., Кн. Прав. пр. 106.

(Ап. 37; I васељ. 5; IV вас. 19; трул. 8; VII вас. 6; антиох. 20; лаодик. 40; картаг. 18, 51, 73, 76).

— Ми смо видјели, да правила 18., 51. и 73. овога сабора наређују, да се опћи сабор све африкаске цркве има сакупљати сваке године у одређено вријеме (21. августа). Ово правило опозивље оне наредбе и каже, да се опћи сабор има сазивати само тада, кад се истакне таква потреба, која се тиче све африканске цркве, а иначе да се држе сваке године обични епархијски сабори, на којима се имају расправљати сви послови који нијесу опћи (*αἱ αἰτίαι αἱ μὴ οὖσαι κοιναί*). Под опћим пословима разумијевају се послови догматички (*δογματικαί*), каже Валсамон, а све остале послове зове *ἰδικαί* (speciales seu privatae), које треба ријешавати у свакој области (*ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ*).[189] Разлог је практичан, ради кога издају картагенски оци ово правило, а то је, да се епископи не узнемирују и да народ без веће нужде не остане без својих пастира.

Правило 96.

Да се не смије од договорно изабраних судија позивати се на виши суд.

Ако се догоди да се један судски посао пренесе на виши суд, и онај, који је незадовољан првом одлуком, исто и онај, противу кога он тражи новога суда, изаберу сами себи судије, не смију послије тога већ ни један ни други позивати се опет на други суд.

О заступствима различних епархија.

Приказана заступства различних епархија радо се примају, на име, нумидијско, визакенско, Мавританије ситифенске, а исто тако и кесаријанско, пак и трипољско.

О извршиоцима у цркви.

Осим овога установљено је замолити, да се изаберу за све црквене потребе пет извршилаца, који ће се морати размјестити по различним епархијама.[190]

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9; картаг. 15, 100, 122).

---

[189] Ат. синт. III, 536.

[190] Пр. 2. картаг. 407. У Крмчији под истим (96) бројем стоји први дио овога правила. Осталога нема. У Пид. пр. 105. 106., у Кн. Прав. пр. 107. 108. Оно о заступствима разних африк епархија нема ни у Пид., ни у Кн. Прав.

— На три се дијела дијели ово правило, од којих први и трећи састављају два правила у Книга Правилъ (107. и 108.) исто и у Пидалиону (105. и 106.)

1. Први дио овога правила изгледа као додатак 95. правилу. У ономе се правилу каже, да сви послови који нијесу опћи имају се расправљати у дотичним епархијама; па пошто није казано за случај апелације, то ово правило и одређује, да се могу изабрати судије да прегледају и пресуде посао неки, који је ријешен био на епархијском сабору, и да се од пресуде договорно изабраних судија не може више позивати се опет на неки други виши суд. Значај овакве пресуде признат је 9. правилом IV васељенскога сабора, а исказан је такођер 15 и 122. правилом картагенскога сабора.

2. У другоме дијелу правила спомињу се заступства, која су дотичне области африканске цркве послале и која сабор са задовољством прима.

3. Трећи дио правила говори о извршиоцима (ἐκβιβασταί, exactores seu executores), који се имају старати за црквене потребе, а посебно за утјеривање црквених прихода у случајевима, кад их дотични нијесу хтјели добровољно давати, и правило одлучује да треба замолити државну власт, да пет таквих одреди, који би се размјестили по разним епархијама африканске цркве.

Правило 97.

Да се од царева има измолити, да се поставе одвјетници за важне послове црквене.

Установљује су такођер, да посланици Викентије и Фортунат, који се изашиљу у име свију епархија, замоле преславне цареве, да овласте установити изучене екдике, који ће обвезани бити службом, да бране црквене послове, и који би као свештевици дотичне епархије, а уједно и као такви, који су примили на себе обрану црквених послова, могли слободно, кад потреба захтијева, улазити у судбене дворане, да одбију сваки нападај и да прикажу што треба.

О томе, да заступство буде слободно у своме дјеловању.

Установљује се, да изабрани заступници који су послани у двор, морају имати са свијем слободно заступство.

Очитовање мавратанских свештеника у погледу Примоса

Познато је, да су мавро-кесаријани својим граматама засвједочили, да је среством тигавенских грађанских власти Примос позван био, да сходно царским наредбама, мора се свакако пред сабором приказати; а међу тијем, при свем том што су тражили тога Примоса, није се ипак могао наћи, као што су о томе ђакони јавили; пак сада, пошто су исти маври молили, да се пошљу од свега сабора у погледу овога грамате поштованоме брату, старцу Инокентију, установљује се, да му се такве грамате управе, да зна да је Примос од сабора тражен био, али да се није могао наћи.[191]

(IV вас. 2, 23; картаг. 75, 93).

— Дијели се и ово правило на три дијела, и први и други састављају у Книга Правилъ два правила (109. и 110). исто као и у Пидалиону (107. и 108).

1. Понавља се одлука 75. правила овога сабора, да треба замолити државну власт да се поставе екдици за брањење интереса црквених, исто и интереса сиромаха.

2. Изабраним од сабора заступницима у царски двор (пр. 93) даје сабор потпуну слободу дјеловања, да могу на име тражити и препоручивати не само оно, што им је од сабора наложено, него и све друго, што по својој увиђавности нађу да је корисно по цркву.

3. У трећем дијелу правила говори се о епископу Примосу, као заступнику Мавританије кесаријске, који није хтио да се прикаже сабору, те установљује се да се о томе обзнани старац (γέρος, senex) Инокентије, који је био први епископ (primas) кесаријске Мавританије, — а *не* да се обзнани о томе папа римски Инокентије, као што то Зонара у тумачењу овога правила каже, премда је у то доба и био Инокентије (402—417) папом у Риму.[192]

Правило 98.

О народу, који није никада свог засебног епископа имао.

Установљује се и ово, да народ, који није никада

---

[191] Пр. 3. карт. 407. У Крмч. први дио правила (о екдицима) саставља 97. правило, а остала два дијела нема. У Пид. пр. 107. 108, у Кн. Прав. пр. 109. 110. Онога о еп. Примосу нема ни у Пид, ни у Кн. Прав.

[192] Ат. синт. III. 541. Cf. Van Espen, schol. in h. can. (pag. 368).

свог засебног епископа имао не може га никако ни имати, ако то не нареди пуни сабор дотичне епархије заједно са првим епископом, и ако на то не пристане онај, под чијом је управом прије дотична црква била.[193]

(Ап. 34; сард. 6; карт. 53, 56).

— Види тумачење 53. картагенскога правила.

Правило 99.

О народу и областима, које се обраћају од донатиста.

Да на име онај народ, који се обраћа од донатиста, и који је и без односне приволе сабора имао свога епископа, мора свакако удостојен бити да га и даље има; који је пак народ имао епископа, и послије смрти истога, није хтио више свога епископа имати, него је зажелио придружити се области другога ког епископа, — ово му се не мора запријечити. Уз то је наређено и ово, да епископи, који су, прије него што ће се прогласити царски закон о сједињењу, обратили католичанској цркви народ, којим су управљали, такови морају уздржати своју власт над истим; а послије закона о сједињењу, пак даље, треба све цркве и дотичне области, и све друго што у опће правно припада тим црквама, уступити под власт католичанских епископа, који се налазе у оним мјестима, којима су завладали јеретици, било да су се исти послије обратили католичанској цркви, било да нијесу; пак и ако су поједини између њих послије издања царскога закона што себи присвојили, треба да то све буде повраћено.[194]

(Ап. 38; карт. 47, 57, 66.—69, 91.—94, 117.—119, 124).

— Правило се ово тиче донатиста, о којима смо говорили у тумачењу 47. правила овога сабора.

Правило 100.

У погледу извјештаја епископа Маврентија.

Кад је услијед извјештаја и односе прозбе епископа

[193] Пр. 4. карт. 407. Крмч. пр. 98., Пид. пр. 109., Кн. Прав. пр. 111.

[194] Пр 5. карт. 407. Крмч. пр. 99., Пид. пр. 110., Кн. Прав. пр. 112.

Маврентија, прочитан био лист, што је донио епископ Плакентије, замјеник заступника нумидијског, и који је лист по изјави истога Плакентија прочитан био пред епископима, па кад нијесу никако могли наћи оне, који су по изјавама ђакона морали се налазити при вратима, и које су два три пута тражили, то јест, старце из нове Германије, — тада је свети сабор закључио, да се пошљу грамате старцу Ксантипу, из којих би дознао, да се не смије подвргавати увриједи епископ за вољу дотичнога народа. Маврентије епископ рече: Пошто су старци из нове Германије два и три пута били тражени, и нијесу се нашли, при свем том, што им је од првог епископа јављено било, да се имају приказати светоме сабору, који се овихида држи и они сви остадоше одсутни, нека ради тога пресуди ваша светост о овоме послу, како ја не би морао невино да страдам због упорства њихова у клевети. Свети је сабор наредио, да по јерархијском праву овај сабор мора изрећи своју пресуду противу упорних; али пошто се црквена скромност мора у свакоме послу у обзир узимати, то су и обећане биле грамате за старца Ксантипа, да зна за судије, који су сабором изабрани, и који ће без сваког одлагања разабрати посао у тубурсикенском граду и односни закључак о истоме донијети. Маврентије епископ рече: За судије ја молим најсветијега старца Ксантипа, најсветијега Августина, Флорентина, Геасија, Сампсихија, Секунда и Посидија, и ово заповједите, да се ради мене установи. Свети сабор пристао је на тражене судије; а остале судије, који су потребити да се допуни законити број, нека старац Ксантип пусти да изаберу сами старци нове Германије.[195]

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9; картаг. 12, 15, 96, 121).

— Неки старци (*γέροντες*) из нове Германије (*ἀπὸ τῆς νέας Γερμανοῦ*) у Нумидији оптужили су били свога епископа Маврен-

[195] Пр. 6 карт. 407. Крмч. пр. 100., Пид. пр. 111., Кн. Прав. пр. 118.

тија. Услијед те тужбе Маврентије се приказао сабору, а међу тијем тужиоци су се сакрили били. Сабор је признао те тужиоце да заслужују да се осуде, али није хтио ипак ту осуду да изрече ради црквене скромности (ἡμερότητα ἐκκλησιαστικήν); па да се не задржава за дуго удаљен од своје цркве епископ Маврентије, сабор на његову молбу нареди да се суд држи у оној области из које је био тај епископ, а у којој је прву катедру заузимао старац (ὁ γέρων, senex иначе *примас*) Ксантип, и допусти Маврентију да сам именује себи судије. Маврентије именује Ксантипа и још шест епископа, на што сабор пристане, а за избор осталих епископа, који су још нужни били да се допуни канонички установљени број судија, сабор остави Ксантипу да он то уреди. Канонички број епископа за судити једног епископа био је дванаест, као што то одређује 12. правило овога сабора, те је дакле требало још пет епископа додати броју оних. које је Маврентије именовао, да буде потпуни број. — Важна је у овоме правилу опаска, да се не смије подвргавати увриједи један епископ завољу дотичнога, подручног му народа (ὅτι οὐ προαιρέσει τοῦ μνημονευθέντος λαοῦ ὕβρει ὑποπέπτωκεν ὁ ἐπίσκοπος).

Правило 101.

О томе, да се имају помирити цркве римска и александријска.

Установљује се осим тога, да у погледу размирице између римске и александријске цркве, треба написати најсветијем папи Инокентију, да обје цркве морају чувати онај међусобни мир, који је Господ заповједио.[196]

— По западним коментаторима[197] тиче се овдје размирице између римске и александријске цркве поводом Јована Златоустог, кога је Теофил александријски прогнао био, и ради чега је римски епископ Инокентије одлучио био од црквене заједнице Теофила.[198] И премда су афрички оци (а посебно Аврелије) отворено бранили Златоустога,[199] ипак ради међусобнога мира, који је, као што и правило ово напомиње Господ заповједио (Јов. 14, 27), они ријешише написати Инокентију, да се мир међу двјема црквама успостави.

[196] Пр. 7. карт. 407. Крмч. пр. 101., Пид. пр. 112., Кн. Прав. ир. 114.
[197] Van Espen, schol. in h. can. (p. 370), Hefele, Concilieng. I, 101.
[198] Palladium in vita S. Chrysostomi (Van Espen, l. c.)
[199] Epit. (149) Chrysostomi ad Aurelium.

Правило 102.

О женама, које мужеве остављају и мужевима, који жене остављају, да морају тако и остати.

Установљује се, да, сходно јеванђеоској и апостолској уредби, ни онај, кога је жена оставила, нити она, коју је муж оставио, не може се с другом особом састављати, него или нека тако остану, или нека се помире међу собом; а ако презру ово, треба их принудити на покајање. И ради овога питања потребито је замолити, да се изда царски закон.[200]

(Ап. 48; трул. 87, 93, 98; анкир. 20; Васил. вел. 9, 21, 31, 35, 36, 46, 48, 77, 80).

— Види тумачење 87. трулскога правила.

Правило 103.

О молитвама, које се могу читати у цркви.

Установљује се и ово, да сви имају употребљавати молитве, које су на сабору утврђене, биле то молитве, којима се започиње служба, или које се читају за вријеме принашања, или при полагању руку, нити се под икоји начин смију противно вјери друге употребљавати, него нека се читају оне само, које су од најученијих сабране.[201]

(Ап. 60; трул. 63; лаод. 59).

— Још лаодикијским сабором (пр. 59.) установљено је било, да се у цркви смије читати само оно, што је канонички утврђено. У овоме се картагенскоме правилу то понавља, и наређује да се могу читати у цркви оне само молитве, које су на саборима пре гледане и проглашене за црквену употребу, а забрањује читати сваку другу молитву, јер је то противно вјери. Правило говори о свима у опће молитвама, а посебно о молитвама, којима се св. литургија започиње (*προοίμια*, praefationes), за тијем о молитвама принашања (*παραθέσεις*, commendationes),[202] и најпослије о молитвама, које епископ чита кад некога рукополаже (*τὰς τῆς χειρὸς*

---

[200] Пр. 8. картаг. 407. Крмч. пр. 102., Пид. пр. 113., Кн. Прав. пр. 115.

[201] Пр. 9. картаг. 407. Крмч. пр. 103., Пид. пр. 114., Кн. Прав. пр. 116.

[202] Види Bevereg. annot. in h. can. II. 208.

ἐπιθ σεις, manus impositiones). У Книга Правилъ споменуте су још и ὑποθέσεις, молитвы окончателныя.[203]

Правило 104.

О онима, који траже од цара, да им се разбирају послови пред свјетовним судовима.

Установљује се, да буде лишен црквене части сваки онај, који буде тражио од цара, да му се какав његов посао разбира пред свјетовним судовима; буде ли пак тражио од цара епископскога суда, нека му се то не запријечи.[204]

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9; антиох. 12; карт. 15, 96).

— Види тумачење 12. правила антиохијскога сабора. — Додаје ово правило, да цар може, кад се потреба покаже, наредити да се састави епископски сабор ради суђења некога посла, који се тиче свештених лица, — само што таква свештена лица не ће особите користи од тога добити, јер су и без царскога указа могла по правилима наћи суда и правице у цркви.

Правило 105.

О онима, који су ван опћења у Африци, пак хоће да се измакну преко мора.

Који је ван опћења у Африци, пак се потајно откраде у прекоморске земље, да би га у опћење примили, подвргава се искључењу из клира.[205]

(Ап. 12, 13; I васељ. 5; IV вас. 11, 13; трул. 17; антиох, 6, 7, 8. 11; лаод. 41, 42; сард. 9; картаг. 23.)

— Види тумачења 12. и 13. ап правила и 23. правила овога сабора.

Правило 106.

Да они, који у двор полазе, не пропусте пријавити о својој потреби картагенском и римскоме светитељу.

---

[203] Пад. 1862., стр. 378.

[204] Пр. 10. картаг. 407. Крмч. пр. 104, Пид. пр. 115., Кн. Прав. пр. 117.

[205] Пр. 11. картаг. 407. Крмч. пр 105., Пид. пр. 116., Кн. Прав. пр. 118.

Установљује се, да кад неко зажели поћи у двор, о томе мора бити казано у отпусноме листу, који се управља римској цркви, и од туда опет мора добити други отпусни лист за двор. Ради тога, ако је један добио отпусни лист само до Рима, а премучао је о потреби, ради које му ваља отићи у двор, пак се одлучи сам у двор поћи, нека се такав лиши опћења. Истакне ли се пак каква изненадна потреба да пође у двор, док је још тамо у Риму, нека пријави о тој својој потреби римскоме епископу, и нека прикаже писмено од тога римскога епископа. А у отпусним листовима, што издају клирицима својима епископи, који првенствују или други, нека је назначен дан Пасхе; није ли случајно још познат дан Пасхе те године, нека се стави дан Пасхе прошле године, на онај начин као што се у свјетовним списима обично пише: послије консулства.

Установљује се такођер, да послани од овога часнога сабора заступници, потраже од велеславних царева све, што нађу да је корисно противу донатиста, противу незнабожаца, и противу заблуда њихових. Установљује се молбом свију епископа још и ово, да се на свима посланицама, које се имају издати из овога сабора, потпише за све твоја светост сама. — И потписаше. Аврелије, епископ картагенске цркве саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши је, потписах. Исто тако и остали епископи потписаше.[206]

(Ап. 12; антиох. 11; сардик. 7, 9; картаг. 97).

— У Книга Правилъ ово правило саставља два правила (119. и 120), и правилно, јер оно и расматра двије ствари.

1. Без особите нужде правила забрањују епископима одлазити у царски двор (сард. 7, 9); наступи ли таква нужда, тада могу то учинити са дозволом и граматом надлежног првог епископа, или митрополита (антиох. 11). У овоме картагенском правилу потврђују се она правила са односним разјашњењем. Ријеч је о епископима и свештеним лицима, која полазе у царски двор, који је био у

[206] Пр. 12. картаг. 407., Крмч. пр. 106. 107., Пид. пр. 117., Кн Прав. пр. 119. 120.

Риму. Правило наређује, да се дотичноме, који ће у Рим да полази, даде отпусни лист на име римскога епископа, који ће римски епископ опет дати му свој лист за двор. Пође ли неко свештено лице у двор без пријаве римскоме епископу, правило наређује да се одлучи (ἀποκινηθῆ τῆς κοινωνίας).

2. У другој половини правила овога понавља се што је казано у другој тачки 97. правила у погледу заступника, који у двор полазе представком противу донатиста (пр. 93) и противу незнабожаца.

Правило 107.

Сабор о епископском суду.

При најславнијим царевима Онорију седме године, и Теодосију треће, августима консулима, седамнаести дан пред јулским календама, у Картагени у цркви другога дијела града. На овоме сабору установљено је, да један епископ сам не може одлучивати у судској ствари, која се и њега тиче. — Радња овога сабора није била записана с тога, што су се разбирали мјесни, а не опћи послови.[207]

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9; карт. 12, 15, 20, 96).

— Наредба овога правила, да један епископ сам не може одлучивати у судској ствари, која се и њега тиче, по Зонарином тумачењу овога правила значи: кад два епископа имају међу собом какву тужбу, или се клирик тужи на епископа, тада један епископ сам не може узети на себе да о томе пресуђује, него то спада у надлежност епархијског сабора.[208]

Правило 108.

Сабор противу донатиста.

Послије консулства најславнијих царева Онорија осме године, и Теодосија четврте, августа, осамнаести дан пред јулским календама, у Картагени, у цркви другоге дијела града. На овоме сабору примише заступство противу донатиста епископи: Флоренције, Посидије, Пресидије и Ве-

---

[207] Од картаг. 409.. Крмч. пр. 108., Пид. пр. 118., Кн. Прав. пр. 121.

[208] Ат. синт. III, 558,

нанције. У ово је вријеме издан био закон да сваки може по слободној вољи да прими подвиг хришћанства.[209]

(Ап. 80; неокес. 12; картаг. 99).

— Ово правило по тексту своме не садржи никакве каноничке наредбе. Разјаснићемо га. Године 409. пријетио је Атила да завлада свом Африком (проконсуларном). Цар Онорије, бојећи се да донатисти по мржњи својој к православнима не подигну буну и не олакоте тијем Атили да освоји Африку, изда један закон, којим је и донатистима слободно било постојати у држави, као и православнима. Слиједеће (410.) године, кад је минула опасност од непријатеља, африкански оци сакупише сабор противу донатиста, и на овоме сабору констатирано је било, да је Онорије издао био закон „да сваки може по слободној вољи да прими на себе подвиг хришћанства", а то је значило, ко не ће да буде хришћанин (православни), слободно му је бити донатистом[210] — Овако је по тексту правила. Зонара пак изводи из овога правила, са свијем основано, опћи закон хришћанске науке. Врлину, — каже Зонара, — мора човјек да сам изабере, а не да је она изнуђена; она не треба да се на силу врши, него добровољно. Према томе који хоће да прими хришћанство, он мора да то слободно учини и по својој доброј вољи, а не на силу и по неопходности, јер оно што бива по неопходности и на силу, није чврсто, нити трајно; па ради тога и неокесаријски сабор у свом 12. правилу каже, да не треба примати у свештенство онога, који се крстио, што је у опасности живота био, јер вјера таквога није из освједочења, него из неопходности.[211]

Правило 109.

Сабор против јереси Пелагија и Целестија.

При најславнијим царевима Онорију дванаесте године, и Теодосију осме, консула, о мајским календама, у Картагени, у ризници цркве Фауста, предсједавајући свему сабору епископ Аврелије, при ђаконима, који су стојали, признано је од свију епископа картагенске цркве, који су овоме светоме сабору приступили, и чија су имена и потписи приложени:

[209] Од картаг. 410., Крмч. пр. 109., Пид. пр. 119., Кн. Прав. пр. 122.

[10] Van Espen schol in h. can. (p. 373.)

[11] Ат. синт. III, 559.

Да Адам није створен од Бога смртним.

Који каже, да је први човјек, Адам, створен смртним, тако да, сагријешио он, или не сагријешио, морао је опет умријети тијелом, то јест, изићи из тијела, не ради казне за гријех, него услијед природне неопходности, нека је анатема.[212]

(III. вас. 1, 4; картаг. 110.—116).

Правило 110.

Да се дјеца крштавају ради опроштаја од гријеха.

Исто се тако установљује, да, који одриче потребу крштења мале и тек рођене из материнске утробе дјеце, или каже, да се она крштавају ради опроштаја од гријеха, али да од прародитељскога Адамова гријеха ништа на себи немају, што би требало очистити бањом препорођења, (из чега би слиједило, да пропис крштења ради опроштаја од гријеха, не треба сматрати истинитим, него лажним), нека је анатема; јер друкчије се не може разумијевати оно, што апостол каже, да кроз једнога човјека гријех дође у свијет, и кроз гријех смрт; те тако она у све људе уђе, пошто сви сагријешише, (Рим. 5, 12), него на онај само начин, као што је то свагда разумијевала католичанска црква, која је свугдје распрострањена и проста. И по овоме правилу вјере, и дјеца, која нијесу могла још никаквих гријеха сама по себи учинити, бивају крштена ради опроштаја од гријеха, да се кроз препорођење очисти у њима оно, што су она примила од старог рођења.

(III вас. 1, 4; картаг. 109, 111.—116).

Правило 111.

Да благодат божја, не само што дарива опроштај од гри-

[212] Ово и слиједећих седам правила до 116. узета су из картаг. сабора 418. и састављају првих 8 правила тога сабора. У Пидал. налазе се под бр. 120—127., у Кн. Прав. бр. 123—130. У Крмчији послиједњега (116.) правила нема, а осталих седам правила налазе се под бр. 110—116.

јеха, него пружа уз то и помоћ, да се даље не гријеши.

Исто се тако установљује: који каже, да божја благодат, којом се добија оправдање кроз Исуса Христа Господа нашега, има значаја само ради опроштаја почињених већ гријеха, а не пружа уједно и помоћ, да се други не чине, нека је анатема.

(III вас. 1. 4; картаг. 109, 110, 112—116).

Правило 112.

Да благодат божја, не само што саопћује познање о томе, што се мора чинити, него улијева у нама уз то и љубав, да будемо кадри испунити оно, што познајемо.

Исто тако, који каже, да благодат божја, која бива кроз Исуса Христа Господа нашега, пружа нам помоћ у томе само, да не гријешимо, пошто нам се њом открива и саопћује познавање гријеха, да знамо, чему морамо тежити, и чега се клонити, али нам она не помаже, да оно што смо познали да морамо чинити, будемо уједно и расположени и кадри учинити, нека је анатема; јер ако апостол каже, да разум надима, а љубав поправља (I Кор. 8, 1), са свијем је нечастиво тада вјеровати, као да ми за наше надимање имамо благодат Христову, а за наше поправљање да је немамо; а међу тијем и једно је и друго дар божји, и то, што знамо шта нам треба радити, и то, што љубимо добро, које нам ваља чинити, како се, при љубави, која поправља, не би могао разум надимати; јер као што је Богом написано: Који учи човјека да зна (Псал. 93, 10), исто је тако написано: Љубав је од Бога (I Јов. 4, 8).

(III вас. 1, 4; картаг. 109.—111, 113.—116).

Правило 113.

Да ми без божје благодати не можемо ништа доброга учинити.

Исто се тако установљује: који каже, да нам је бла-

годат оправдања само за то дана, да би оно, што нам је могуће по слободној вољи учинити, лакше извршили средством благодати, као да би, и не примивши благодати, ми могли премда и теже, али ипак и без ње извршити божанствене заповиједи, нека је анатема. Јер кад је о плодовима заповиједи Господ говорио, није казао: Без мене ћете тешко учинити; него је казао: Без мене не можете ништа учинити. (Јов. 15, 5).

(III вас. 1, 4; картаг. 109.—112, 114.—116).

Правило 114.

Да није тек само глас смирења, него је управо глас истине светих оно: „ако речемо да гријеха немамо, себе варамо“.

Исто се тако установљује у погледу онога, што каже свети апостол Јован: Ако речемо да гријеха немамо, себе варамо, и истине нема у нама (I Јов. 1, 8); те који буде хтио друкчије ово разумијевати и рекне, да „гријеха немамо“ не мора се говорити просто ради смирења, а не што је то истина, нека је анатема; јер исти апостол одмах продужава и додаје слиједеће: Ако пак признајемо гријехе своје, вијеран је и праведан, да нам опрости гријехе наше, и да нас очисти од сваке неправде (I Јов 1, 9); а овдје је јасно показано, да се то говори не само ради смирења, него баш у истину. Јер је апостол могао казати: „ако речемо да немамо гријеха, себе уздижемо, и смирења нема у нама“, али кад је он казао: „себе варамо и истине нема у нама,“ тијем је већ јасно показао, да онај који говори о себи, да нема гријеха, не каже истину, него лаже.

(III вас. 1, 4; картаг. 109.—113, 115, 116).

Правило 115.

Да у молитви Господњој свети о себи кажу: „опрости нам дугове наше“.

Исто се тако установљује: који каже, да у молитви Господњој свети, говорећи: Опрости нам дугове наше

(Мат. 6, 12), нијесу то у погледу себе говорили, јер им такво проштење већ није било потребито, него у погледу других грјешника, који су код њиховога народа били, ради чега и ни један од светих засебно не каже: „опрости ми дугове моје“, него: „опрости нам дугове наше“, како би се тијем разумјело, да праведник ово проси ради других више, него ради себе, нека је анатема; а свет је био и праведан апостол Јаков, кад је рекао: У многоме сви гријешимо (Јак. 3, 2). Па ради чега је другога додано оно „сви“, него ради тога, да мисао ова буде сугласна са псалмом, у коме се чита: Не иди на суд са слугом својим, јер се не ће оправдати пред тобом нико жив (Псал. 142. 2), и са молитвом премудрога Соломуна: Нема човјека, који не гријеши (III Цар. 8, 46), и са књигом светога Јова: Запечаћава руку свакоме човјеку, да сваки човјек позна немоћ своју (Јов. 37, 7). Ради тога и свети и праведни пророк Данил такођер је у множини говорио: сагријешисмо, зло чинисмо (9, 5) и остало, што он тамо смирено и истинито исповиједа; пак да се не помисли, као што то неки држе, да он говори не о својим гријесима, него више о гријесима народа свога, он за тијем рече: док сам се ја молио и исповиједао гријехе народа свога Господу Богу своме (9, 20); није хтио рећи „гријехе наше“, него је рекао: „гријехе свога народа и своје“, као да је пророк предвидио, да ће се јавити такви, који ће ово хрђаво схваћати.

(III вас. 1, 4; картаг. 109.—114. 116).

Правило 116.

Да свети у истину говоре: „Опрости нам дугове наше“.

Исто се тако установљује: који држе да оне ријечи молитве Господње, којима кажемо: Опрости нам дугове наше (Мат. 6, 12) свети тако исказују само ради смирења, а не у истину, нека су анатема. Јер ко може трпљети једнога, који се моли, а лаже не пред људима, него

пред Богом. који устима својима каже, да жели опроштаја, а срцем казује, да нема гријеха, које би му требало, да му се опросте?

(III вас. 1, 4; картаг. 109—115).

— Ових сада приведених осам (109—116) правила садрже осуду појединих тачака *пелагијанског* учења. О овоме учењу и о главним учитељима истога ми смо казали у тумачењу 1. правила III васељенскога сабора (I, 286—290). О овој осуди пелагијанства на картагенском сабору (418. год.) постоји epistola Aurelii ep. ad omnes episcopos per Bizacenam et Arbutianam provinciam constitutos de damnatione Pelagii atque Caelestii, која се налази у каноничком зборнику, што је папа Адријан 774. послао Карлу великом.[213]

Правило 117.

О народу, који се обраћа од донатиста.

Исто се тако установљује: пошто је прије неколико година у овој цркви потпуним сабором закључено било, да оне цркве, које се у различним областима налазе, и које су постале католичанскима прије издања закона о донатистима, остану под влашћу оних пријестола, којих су епископи убједили их да се обрате к католичанскоме јединству, а оне, које су се обратиле послије оних закона, да остану под влашћу оних пријестола, којима су припадале, док су на страни Донатовој биле; пак пошто су послије тога ницале, а ничу и данас многе распре између епископа у погледу области, о којима изгледа да пређашња наредба није најпотпунија, — то се сада на овоме светоме сабору установљује, да, ако је гдје била црква католичанска и црква Донатове странке, и оне су припадале различним пријестолима, ма у какво да је вријеме слиједило, или послије узслиједи сједињење, било дакле прије издања закона, или послије, имају остати под влашћу онога пријестола, под чијом је влашћу била у пређашња времена дотична католичанска црква.[214]

(Картаг. 47, 57, 66.—69 91.—94, 118. 119, 124).

[213] Види Fr. Maassen, Gesch. der Quellen des can. Rechts (Gratz, 1870), I, 458.

[214] Пр. 9. картаг 418. Крмч пр. 117., Пид пр. 128, Кн. Прав. пр. 131.

Правило 118.

О томе, како имају међу собом дијелити области епископи, колико католичански, толико и они, који су се обратили од Доната.

Овако на име: ако има епископа, који су се обратили од донатиста католичанскоме јединству, имају се подједнако раздијелити међу њима области, у којима се нађе да има и од једне и од друге странке (народа, на име и странке Донатове и православних); то јест, једна ће мјеста доћи под власт једнога, а друга под власт другога, тако, да старији у епископству дијели а млађи да бира; ако је пак једно само мјесто, нека припадне ономе, коме се нађе да је најближе; а ако је оно у истој далечини колико од једнога, толико и од другога пријестола, нека припадне ономе, који изабере народ. Ако се догоди да и они, који су увијек били католици зажеле имати свога, а исто и они, који су се обратили од Доната, нека глас већине има превагу над мањином; а ако су странке бројем једнаке, нека дотично мјесто остане старијем епископу. Ако пак буде много таквих мјеста, у којима се обје странке налазе, и не могу се на једнаке половине раздијелити, јер је нераван број таквих мјеста, тада (одбивши једно мјесто) треба најприје подијелити равне бројеве мјеста, а у погледу онога, које остане, нека се поступи на начин, као што је горе казано, кад се о једноме мјесту говорило.[215]

(Картаг. 47, 57, 66.—69, 91.—94, 117, 119, 124).

Правило 119.

О томе, да нико не може тражити од епископа једну област, коју је он од јереси ослободио и за три је године њом управљао.

Исто се тако установљује, да, ако је ко, послије из-

[215] Пр. 10. картаг. 418. Крмч пр. 118., Кн. Прав. пр. 132., у Пид. нема.

дања оних закона, обратио једно мјесто католичанскоме јединству. и тијем је мјестом за три године управљао, нити је ико свога права на исто истицао, од таквога већ нико не може тога мјеста да тражи, тијем мање пак, ако је за те три године постојао епископ, који је могао своје право истицати, а међу тијем није га истицао; није ли пак такав епископ остојао, нека тражењу не пријечи, што је то мјесто у матицу било уведено; али кад упражњено једно мјесто добије свога епископа, овоме ће бити слободно потражити то мјесто за вријеме од три године, почињући од тога наиме дана. На исти начин, ако се један епископ из Донатове странке обрати католичанској цркви, при одређивању времена, нека не пријечи што се у матицу увело, него нека се рачунају три године од онога дана, када се обратио, пак нека слободно тражи сва мјеста, која држи да његовоме пријестолу припадају.[216]

(Картаг. 47, 57. 66.—69, 91.—94, 117, 118, 124).

— И опет три (117.—119) правила о донатистима, о којима види тумачење 47. правила овога сабора.

Правило 120.

О онима, који присвајају себи народ без приволе оних, којима је тај народ потчињен, а истичући да исти њима припада.

Исто се тако установљује, да они епископи, који извјесни народ, за који држе да њиховоме пријестолу припада, не потраже на начин, да се то изведе судом других епископа, него простиру сами власт своју на народ, који је другоме епископу потчињен, пристајао на то тај народ или не пристајао — такви нека се казне губитком својега дјела. И ако су који тако поступили, и посао се није ријешио сугласјем између епископа, него се и даље о истоме препиру, нека се лиши траженог мјеста онај, за кога се докаже, да је презрјевши црквене судије самовољ-

[216] Пр. 11. картаг. 418. Крмч. пр. 119., Пид. пр. 129., Кн. Прав. пр. 133

но присвојио дотично мјесто. Нити се има ико правдати тијем, што је од епископа који првенствује добио грамату на управу некога мјеста, него, имао он грамату, или не имао, он мора договорити се са епископом, који дотичним мјестом управља, и од њега грамату нека прими, да се види да он правилно посједује цркву, на коју је право истакао. Ако пак епископ који је опим мјестом прије владао, истакне нове разлоге у своју корист, нека се и то ријеши судом епископâ, које ће или први епископ одредити, или ће их сами договорно изабрати између сусједних епископа.[217]

(I васељ. 6; IV васељ. 9, 17; трул. 25.)

— Ово правило тежи да се стане на пут распрама између епископа о границама дотичних епископских области и о народу, који је једној или другој области припадао, а које су распре поводом донатистичких спорова често се истицале. Наређује правило, да никакав епископ самовласно не присваја себи неки народ (πλήθη, populos, у Аристина: παροικία, у Валсамона; ἐνορία, у Книга Правилъ: общество), који је de facto под влашћу другога епископа, него ако држи да има право над тим народом, нека подвргне питање суду епископâ и од њих нека чека ријешење; не учини ли то, него самовласно у томе поступи, нека се казни губитком својега дјела (τοῦ ἰδίου πράγματος τὴν ζημίαν ὑπομείνωσι, causae suae jactura multentur), то јест нека изгуби свако даље право да може тражити себи дотични народ (παροικία, ἐνορία). Главна дакле цијељ овога правила у томе је, да нико не може самовласно или буњењем народа, а обишавши законити пут, присвојити неко мјесто, које је под влашћу другога; јер и грађански закон налаже — каже Валсамон у тумачењу овога правила — да се лишава своје својине сваки онај који ту својину хоће да самовласно себи задобије.[218] Додаје правило, да није довољно да се ступи у посјед некога мјеста, које је de facto под влашћу другога, што ће дотични показати митрополитову грамату, која му даје право на то мјесто, него је за то потребита грамата онога епископа, који је у посједу спорнога мјеста, из које би се грамате видило, да је он правилно (у правилу каже: мирно, εἰρηνικῶς) заузео цркву, на

[217] Пр. 12. картаг. 418. Крмч. пр. 120., Пид. пр. 130, Кн. Прав. пр. 134

[218] Ат. синт. III, 578.

коју је своје право истакао. Ако пак епископ, који је у посједу de facto, истакне нове разлоге у своју корист, правило наређује, да и то има бити ријешено судом надлежних епископа.

Правило 121.

О онима, који занемарују народ, који им припада.

Исто се тако установљује, да они, који занемарују да задобију за католичанско јединство мјеста, која припадају њиховоме пријестолу, имају бити од приљежних сусједних епископа опомену ти, да не пропусте то учинити. Ради чега, ако такви ништа не учине за вријеме од шест мјесеци, рачунајући од дана кад се о томе радило, нека се послије тога уступе та мјеста ономе, који ће кадар бити да их задобије. У осталом, ако онај коме та мјеста припадају, нађе за добро ради других изгледа навлаш ово запустити, јер то можда траже сами јеретици, да би их могао без вике обратити, а међу тијем његово мудро поступање други запријечи и препаглујући послом, само већма раздражи јеретике, — пошто се посао разбере судом епископа, она мјеста морају остати његовоме пријестолу. Кад припадају различним епархијама епископи, који имају да суде, назначиће судије онај први епископ, у чијој се области налази мјесто, о коме је спор. Ако се пак буду бирали опћим договором судије између сусједа, нека се бира или један, или три; и ако се три изаберу, треба ће слиједити одлуци или свију, или двојице.[219]

(Ап. 58; трул. 19; сардик. 11; лаод. 19; карт. 47, 71, 123, 124).

— И ово правило има пред очима положај створени у африканској цркви донатистима, те хоће да узбуди марљивост епископа, да настоје обратити донатисте у каголичанско јединство (εἰς τὴν καθολικὴν ἑνότητα), и ако тога дотични православни епископи не чине, нека буду — каже правило — опомену ти од приљежних сусједних епископа; а то значи, да такви епископи морају бити на то опомену ти од марљивих за католичанско јединство епископа,

[219] Пр. 13. картаг. 418. Крмч пр. 121., Пид. пр. 131., Кн. Прав. пр. 135.

кад се ти епископи на годишње саборе састају.[220] Ако послије оне опомене, пак за шест мјесеци, дотични се не поправе и не почну радити за јединство, тада она мјеста, која су њиховом пријестолу припадала, а која су још заражена донатистичким учењем, имају се уступити другоме епископу, који ће кадар бити учинити оно, што је немарни епископ запустио био. Додаје правило изузетак од ове наредбе, ако се докаже, да је дотични епископ навлаш онако поступао и није пренагливао у обраћању донатиста, само да би их послије могао лакше и без вике обратити. А ко има, да о томе пресуди, доста јасно је казано у самоме правилу.

Правило 122.

Да се не смије омаловажавати одлука изабраних судија.

А од судија, опћим договором изабраних, није допуштено обраћати се на виши суд. А који се затече, да из јогунства не ће да се покори судијама, — пошто о томе дозна епископ првога пријестола, излаће грамате, да никакав епископ не опћи с њиме, док се не покори.[221]

(Ап. 58 74; II вас. 6; IV вас. 9; картаг. 15, 96, 100).

— Правила овога у Пидалиону, као засебнога правила, нема, него оно саставља завршетак 121. правила (у Пид. пр. 131.); а тако управо и треба, јер ово (122.) правило говори о оним судијама, који су изабрани били да одлуче о послу, којим се бави 121. правило, те потврђује издану већ наредбу (пр. 15, 96), да се од суда изабраних судија не може више, под пријетњом казне, обраћати се на виши суд. А да је ово правило интегрални дио 121. правила показује и она честица „а“ (δέ, autem, же), којим започиње ово (122.) правило.

Правило 123.

Да епископ, који се не стара о својој области има се лишити опћења.

Ако епископ, било обзиром на матице, било обзиром на пријестоле, буде немаран односно јеретика, нека га вриједни сусједни епископи опомену и нека му предоче

[220] Валсам. тумач. III, 582.

[221] Пр. 14. картаг. 418 Крмч. пр. 122., Кн. Прав. пр. 136., у Пид. нема.

његову небрежност, да не може бити извињен; а ако се и послије овога, пак за шест мјесеци од онога дана, кад је био опоменут, боравећи у истој епархији, не постара о онима, који се морају обратити католичанскоме јединству, — с таковим већ не треба опћити дотле, док тога не изврши. Није ли пак дошао у она мјеста дотични извршилац, нека се то епископу не упише у кривицу.[222]

(Ап. 58; трул. 19; сардик. 11; карт. 47, 57, 71, 121, 122, 124).

Правило 124.

О епископима, који лажно јављају о опћењу донатиста.

Ако се пак докаже, да је који епископ лажно јавио о њиховом обраћењу, наводећи, да су они ступили у опћење, а међутијем докаже се, да и он сам зна, да нијесу у опћење ступили, нека се такви и епископства лиши.[223]

(Ап. 58; трул. 19; сардик. 11; картаг. 47, 57, 71, 121.—123).

— Ова два правила (123. и 124.) стоје у свези са претходна два (121. и 122.) правила и подробније говоре поводом обраћања донатиста оно исто, што и 121. правило овога сабора.

Правило 125.

О презвитерима и клирицима, да не смију позивати се на никакве друге више судове, него само на африканске саборе.

Исто се тако установљује, да презвитери, ђакони и остали нижи клирици, који у својим каквим пословима нијесу задовољни одлуком својих епископа, имаће бити саслушани од сусједних епископа, и ти епископи које они изаберу са приволом својих епископа, нека ријеше њихове распре. Ако и од ових зажеле позвати се опет на виши суд, нека се позивају само на африканске саборе,

[222] Пр. 15. картаг. 418. Крмч. пр. 123., Пид пр. 132., Кн. Прав. пр. 137.

[223] Пр. 16. картаг 418. Крмч. пр. 124., Пид. пр. 133,, Кн. Првв. пр. 138.

или на оне епископе, који првенствују у њиховим епархијама. А који захтје пренијети свој посао на суд преко мора, нико већ у Африци нека га у опћење не прима.[224]

(II вас. 6; IV вас. 9; антиох. 4; картаг. 10, 11, 12, 14, 15, 20, 23, 28, 105).

— Види тумачење 28. картагенскога правила.

Правило 126.

О младим дјевојкама, да се могу такођер покривати велом калуђерице.

Исто се тако установљује, да, ако један епископ покрије велом калуђерице, или је већ покрио дјевојку, која није још навршила двадесет пет година, а побуђен је био на то неопходношћу, да се сачува дјевичанска цјеломудреност, којој је опасност пријетила, било што се опазио какав моћни заљубљеник, или да је хоће ко да отме, било да је она сама скрушена била услијед какве смртоносне опасности, при томе замолили су епископа родитељи њезини, или штитници, да не би без калуђерскога чина умрла, — таквог епископа никаквој осуди не може подвргавати односна установа сабора у погледу поменуте количине година.[225]

(IV вас. 16; трул. 4, 40; картаг. 6, 16, 44; Васил. вел. 18).

— Саборска установа, коју спомиње ово правило, да се прије 25. година не може примити у калуђерски чин једна дјевојка, то је установа хипонскога сабора 393. године, која је споменута у наслову 16. правила овога картагенскога сабора. Допушта ово правило изузетак од поменуте установе, кад пријети опасност каква цјеломудрености неке дјевојке, или кад је она при смрти, те сама, или родитељи њезини или штитници моле, да буде удостојена милости и да не умре без калуђерскога чина (*χωρὶς τοῦ σχήματος*). У оваквом случају правило допушта епископу, коме припада право примати дјевојке у чин, и без чије дозволе нико у опће не може постати калуђером,[226] да може примити дјевојку

[224] Пр. 17. картаг. 418. Крмч. пр. 125., Пид. пр. 134., Кн. Прав. пр. 139.
[225] Пр. 18. картаг. 418. Крмч. пр. 127., Пид. пр. 135., Кн. Прав. пр. 140.
[226] Валсам. тумач. III, 592.

и покрити је велом калуђерице и прије него што јој је 25 година, и за то такав епископ не подлежи никаквој осуди. — У осталом треба за ово испоредити 40. правило трулскога сабора и 18. правило Василија великог, и слиједити наредби оној, која је касније издана, дакле наредби поменутог трулскога правила.

Осим шест правила (1., 29.—33.), која је управо овај (419.) сабор издао, ово (126.) правило је послѣдње између правила пређашњих африканских сабора, која су на овоме (419.) сабору прегледана била и примљена за сву африканску цркву. И ова су сва правила прочитана и усвојена била на I сједници овога сабора (25. маја 419). Па пошто је свима оцима (бројем 217) који су дотле на сабору били, тешко било остати и даље у Картагени на сабору, а имала су се ријешити још нека питања, то буде одлучено, да остали епископи пођу у своје епископије, а да остане њих 15, који ће даље послове свршити. Ова одлука и саставља

127. Правило.

Да се не би дуго задржавали на сабору епископи, треба изабрати по три судије из сваке епархије.

Исто је тако од свега сабора установљено, да се имају изабрати из сваке епархије по три судије ради тога, да се за дуго не задржавају сви епископи, који су се на сабор сакупили. И били су изабрани: од картагенске цркве — Викентије, Фортунатијан и Клар; од нумидијске епархије — Алипије, Августин и Реститут; од визакенске епархије — заједно са најсветијим старцем Донатијаном, првим епископом, Кресконије, Јукунд и Емилијан; од Мавританије ситифенске — Северијан, Азијатик и Донат; од триполитанске епархије сам Плавтије, који је сходно утврђеном обичају (да од туда по један долази) био послан ради заступства; и ови ће сви имати о свему да просуђују заједно са најсветијим старцем Аврелијем, коме се сав сабор са молбом обраћа, да он сам потпише све записнике саборске, који су приређени већ били, и све посланице. — И потписаше Аврелије епископ картагенске цркве, саглашавам се са овом наредбом, и прочитавши потписах. Исто тако потписаше и остали епископи.[227]

[227] Пр. 19. картаг. 418. Крмч. пр. 126., Пид. пр. 136., Кн. Прав. пр. 141. 142.

— Према односној одлуци била су изабрана по три заступника из сваке епархије, осим трипољске, из које је само један заступник остао (пр. 14), и ти заступници под предсједништвом Аврелија имали су да доврше саборски рад.

Послије овога (127.) правила у Книга Правилъима још једно правило, у коме се каже, да су многи епископи изјавили, како им је тешко даље у Картагени остајати и да су према томе на мјесто њих односни заступници за сабор изабрани били, дакле у главноме понавља се оно исто, што је казано било у предидућем правилу. Ово правило у Книга Правилъ састављено је из закључних ријечи предговора слиједеће сједнице овога сабора, која је држана била 30. маја 419. године [228]

Правило 128.

Да изопћени из заједнице црквене не могу се примати да подносе тужбе.

Установљује се од свију: пошто је пређашњим наредбама сабора у погледу особа установљено било, које се могу примати да подносе тужбе на клирике, али није било тачно означено, које се особе не могу примати, — ради тога ми одређујемо, да се нема законито примати да подноси тужбу никакав, који, пошто је већ био одлучен од опћења, остаје још у томе одлучењу, па било да је клирик, или свјетовњак тај, који хоће да тужи.

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9, 21; картаг. 8, 19, 30, 129, 130).

Правило 129.

Да ни робови, ни либерти, нити икакве особе, које части немају, не могу тужбе подизати.

Исто се тако установљује, да се немају примати тужбе ни од робова, ни од либерта, нити од ма кога између оних, које не примају за криминалне тужбе грађански закони, осим тога ни од оних, на којима лежи љага срамоте, то јест, од глумаца и од свију оних особа, које

[228] Ат. синт. III, 594—595.

се срамотним радњама баве, а тако исто ни од јеретика или незнабожаца, или јудеја. У осталом свима овима, којима се ниједе оваква тужба, не може се ниједати слобода да подносе тужбе по својим приватним пословима.

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9, 21; картаг. 8, 19, 30, 128, 130).

— О наредби ових правила (128. и 129.) говорено је већ у тумачењу 6. правила II васељенскога сабора.

Правило 130.

Да ономе, који није кадар да докаже један приједступ, не може бити допуштено да други истиче.

Исто се тако установљује, да, кад се од каквих тужилаца истакне неколико приједступа противу клирика, пак између тих приједступа не може се доказати ни онај, о коме се као о првом истрага повела, не треба таквим тужиоцима допустити да истичу друге приједступе.

(Ап. 74; II васељ. 6; IV васељ. 9, 21; картаг. 8, 19, 30, 128, 129).

— Ово правило стоји у свези са 128. и 129. прав. овога сабора. Ко поднесе неколико тужаба у једно исто вријеме противу неког свештеног лица, па прва тужба падне, јер није могла бити доказана, тада правило ово налаже, да тужиоцу не треба допустити, да друге тужбе подноша. А то бива с тога, што по староме праву, тужилац је обично давао писмено (ἐγγραφάς), да ће подлећи оној истој казни, којој би имао да подлегне оптужени, кад се не би доказала тужба, те у случају да се та тужба не докаже, тада се тужилац сматрао лишеним части (ἀτιμωθείς, infamis), и дакле неспособан да даље тужбе на некога подиже. Није ли пак тужилац дао био оно писмено, тада се, у случају да се тужба не докаже, он сматрао клеветник (συκοφάντης, calumniator) и опет ἀτιμωθείς, дакле без права да некога тужи[229]

Правило 131.

Којима се може допуштати да свједоче.

Ради свједочења не треба примати као свједока у

[229] Валсам. тумач. III, 599.

опће никаквога од оних, у погледу којих је установљено, да се ни као тужиоци не примају, а тако исто ни оне, које тужилац истакне између укућана својих; свједоцба пак једнога, који није достигао четрнаесту годину живота, не може се примати.[230]

(Ап. 75; I васељ. 2; картаг. 8, 19, 30. 59, 128.—130, 132).

— О свједоцима противу свештених лица ми смо у опће говорили у тумачењу 75. ап. правила. У овоме правилу забрањује се примати за свједоке у тужбама (дакако криминалнима, *ἐγκληματικῶν ὑποθέσεων*, in causis criminalibus)[231] противу свештених лица све оне, који се не могу примати ни као тужиоци. Додаје још правило, да се не могу примати за свједоке они, које тужилац истакне између укућана својих (*τοὺς οἰκειακούς*), ни они који су непунољетни (*ἀνήβους*), то јест, каже павило, који нијесу достигли 14. годину живота.[232]

Правило 132.

О епископу, који одлучује од опћења једног, који му је на само какав свој пријеступ исповједио.

Исто се тако установљује. да кад епископ каже, да му је неко на само свој какав пријеступ исповједио, а тај не ће да то призна, такав епископ нека не прима, да му је увриједа тиме нанесена, што се њему једноме не ће да вјерује. пак ни онда кад наведе, да због смућења своје савјести не ће да опћи са оним, који нијече свој пријеступ.[233]

(Ап. 75; картаг. 131).

— Нека не устаје *један свједок* на човјека ни за какво зло и ни за какав гријех између свију гријеха који се чине, него на ријечима *два* или *три свједока* да остаје ствар, — заповиједа

[230] У Крмчији ово правило саставља два (131. 132.) правила.

[231] Валсам. тумач. III, 601.

[232] Валсамон у тумачењу овога правила (Ат. синт. III, 602) додаје, да би у овоме случају боље било слиједити грађанском закону, који је приведен у базиликама (XXI, 1. 20), и по коме тужилац не може позвати за свједока лице, које није навршило 20 година, јер коме нема још 20 година, тај није још сталан у мишљењу своме.

[233] У Кн. Прав. ово и слиједеће (133) правило саставља једно (147.) правило.

старозавјетно св. писмо (V Мојс. 19, 15). Ово исто заповиједа Ис. Христос у новоме завјету (Мат. 18, 16. Јов. 8, 17). Основна ова наредба св. писма протеже се на све и свакога без разлике, не искључујући ни епископе, и та наредба нашла је каноничкога израза у овоме картагенскоме правилу. Оно лишава важности и значаја свједоџбу једнога епископа, кад он каже да му је неко исповједио какав свој пријеступ, а тај не ће да то призна; и нека епископ не прима за увриједу — каже правило — што се њему једноме не вјерује, ма он и истицао да му се савјест смућује опћити са дотичним преступником, који је њему *на само* свој пријеступ исповједио, јер таква је јеванђелска наука, да ствар остаје само на ријечима два или три свједока. Валсамон напомиње наредбу овога правила за случај, кад дотични епископ, или неки духовник открије гријех, што му је неко *на исаовједи*, дакле тајно казао, и приводи одлуку цариградскога патријарха Луке (1156—1169), којом је лишио свештенослужења игумана гиротрофскога манастира, што је открио исповјеђени му гријех свога духовнога сина.[234] Ово правило исто и одлука поменутога патријарха приведени су у 120. правилу номоканона при великом требнику, и ту је још и ово казано; „духовный отецъ, аще исповѣстъ кому грѣхъ исповѣдавшагося, имать епітімію: три лѣта да есть празденъ, токмо да причащается въ мѣсяцъ единою, и да сотворитъ на всякъ день поклоновъ сто; гражданскій же законъ глаголетъ, ископати языкъ созади сицевому.“[235] Чување тајне коју је дознао свештеник на исповједи (sigillum confessionis) саставља и данас за свештенике непромјенљиви закон (Књига о свештен. дужностима §. 109).

Правило 133.

Да епископ не треба да несмотрено кога лишава опћења.

Док одлученога не прими у опћење свој епископ, остали епископи не смију са таквим епископом опћити, јер ће тијем епископ други пут добро пазити да не искаже

---

[234] Ат. синт. III, 604.

[235] Изд. Москва 1808, л. 345. Казна о трогодишњој епитимији у правилу номоканона одређена је по староме једном правилу, које се приписује Јефрему Сирину, а она казна, да се ишчупа језик духовнику који открије гријех што му је на исповиједи неко казао, узета је по свој прилици из прохирона (XXXIX, 45., испор. у Крмчији гл. 48. гр. XXXIX, 46., сп. изд. II, 166), гдје се та казна одређује за лажно свједочанство. Испор. А. Павлова Номокан., сп. изд., стр. 122—123.

противу кога нешто, чега пред другима није кадар да доказима потврди.

Аврелије епископ рече: Сходно ономе, што је одлуком свега сабора и моје смјерности установљено, треба сада закључити сав вишепазначени и довршени посао, те уврстити у црквене списе и заједнички утврђену установу данашњега дана. А у погледу онога предмета, о коме се још није разбирало, ми ћемо сјутра по браћи нашој епископу Фаустину и презвитерима Филипу и Аселу, управити писмени одговор пречасноме брату и саепископу нашем Бонифацију.

(Ап. 12, 16, 28, 32, 75; I васељ. 5; VII васељ 4; антиох. 4, 6, 20; сардик. 13, 14, 15; картаг. 9, 10, 11, 20, 29, 132).

— Ово правило стоји у логичкој свези са 132. правилом, и саставља допуну овога пошљедњега. Из пошљедњих ријечи, а још боље из наслова 132. правила види се да је дотични епископ чак лишио био опћења човјека, који му је приједступ неки на само исповједио био. Овакав је чин незаконит по себи, и о тој незаконитости говори ово (133.) правило. Наређује на име, да ако је епископ некога (а у конкретном случају човјека, који му је на само неки свој гријех исповједио) незаконито одлучио, то са таквим епископом остали епископи не треба да имају опћења (*μὴ συγκοινωνήσωσιν*) за толико времена, колико он не ће да буде у опћењу са оним, кога је незаконито одлучио. У правилу је споменуто и за што се тако наређује, а на име, да би епископ други пут добро гледао прије него што ће некога да окриви и одлучи, а није у стању да чинима потврди, што је противу некога истакао. А ако се докаже, да је један епископ некога одлучио по злој страсти својој, тада тај епископ по 4. правилу VII васељенскога сабора још тежој казни подлежи. —

Овијем је завршена била радња картагенскога сабора 419. године. Послије овога, по питању ради кога се овај велики сабор африканске цркве састао, то јест, по питању о апелацији у Рим противу одлука африканских сабора, буде управљена по Фаустину, епископу анконитанском, и Филипу и Аселу, презвитерима римским (која су тројица били легати римскога епископа на овоме сабору) слиједећа

ПОСЛАНИЦА

Бонифацију, епископу римске цркве, од свега африканскога сабора кроз заступнике римске цркве: епископа Фаустина и презвитере Филипа и Асела.

Господину најблаженијем и високопречасном брату Бонифацију, — Аврелије, Валентин епископ првога пријестола нумидијске епархије, и остали бројем двјеста седамнаест присутни на опћем африканском сабору.

Пошто је Господу угодно било, да у погледу онога, што су с нама заједно урадила најсветија браћа наша, саепископ Фаустин и сапрезвитери Филип и Асел, смјерност наша не одговори блажене успомене епископу Зосиму, од кога су нам они грамате и поруке донијели, него вашој пречасности, која је по божјој вољи његово мјесто заузела, сматрамо дужношћу у кратко приопћити, што смо по узајамноме договору установили, не додирујући се у осталом свега онога, што се налази у пространим завитцима списи, које смо ми при очувању потребите љубави, али уједно и са великом маром и настојањем приредили, пазећи, да се у списе уведе само оно, што се одређеноме послу односи. И он (Зосим) би, да је још у тијелу, најрадосније примио ово, јер би видио, да је при најпотпунијем миру све изведено, господине брате! Презвитер Апијарије, чије је рукоположење, за тијем одлучење, пак призив на виши суд, изазвало толико саблазни не само у сикској, него и у свој африканској цркви, пошто је измолио опроштај од свију својих заблуда, примљен је био изнова у опћење. Али први, који је открито поправио све оно, што је требало поправити, био је саепископ наш, Урбан сикски. Пак пошто се треба постарати о миру и тишини црквеној не само за данашње вријеме, него и за будуће, а много је већ и прије таквих чина било, и да се сачувамо за у напријед од сличног, или још тежега чега, ми смо одредили, да се уклони из сикске цркве презвитер Апијарије, уз очување при томе части му и чина, и да, пошто

добије од нас установљени лист, обавља слободно презвитерску дужност и да служи свету литургију на каквом год другом мјесту хоће и може; и ово смо томе Апијарију без сваке тешкоће уступили, јер је и сам својим писмима о томе молио. Него, и прије још но што се на такав начин овај посао довршио, између осталога, при ријешавању других неких питања, која су дуги разбор са наше стране изискивала, сама је природа ствари захтијевала, да потражимо од браће наше, епископа Фаустина и презвитера Филипа и Асела, да к црквеним списима приложе, ако им је што поручено у погледу заједничкога с нама рада, и они нам о томе нешто усмено приопћише, али без сваког писменога; и тек кад смо ми почели захтијевати и писма, што су собом донијели, они нам поднесоше своје упуство, које. пошто смо прочитали, приложили смо га списима, које ће вам они уз ово поднијети; и у томе упуству садржале су се четири тачке, које су они с нама заједно имали да разаберу: прво, о пренашању од стране епископа својих послова на суд првосвештеника римске цркве, друго, да епископи не могу кад им воља дође одлазати у двор, треће, да се имају разбирати од сусједних епископа послови презвитера и ђакона, кад су ови без оправданога разлога лишени опћења од својих епископа и четврто, да се лиши опћења епископ Урбан, пак да се у Рим позове, ако се не поправи у ономе, у чему има да се поправи. Између тих тачака, о првој и трећој, то јест, у погледу слободе епископа да пренашају своје послове на суд у Рим, и да се послови клирика имају коначно ријешити од дотичних епархијских епископа, ми смо се постарали још прошле године саопћити истоме часне успомене епископу Зосиму у управљеним му нашим граматама, да ћемо ми са пуно обзира према њему чувати за неко вријеме и једно и друго, док се год не пронађу изворне наредбе никејскога сабора. А сада ево ми молимо и твоју светост да пристанеш како би код нас важиле наредбе

изложене и установљене од никејских отаца у опом облику, како их ми имамо, а код вас тамо нека важи опо, што се у упуству садржи, на име: „ако који епископ буде оптужен и сабрани из исте области епископи свргну га са свога степена, пак тај се епископ обрати најблаженијем епископу римске цркве, и овај захтје одазвати му се и нађе умјесним да се новоме разбору подвргне посао дотичнога, у таквом случају римски епископ треба да се удостоји написати епископима, сусједнима оној области, да они марљиво и потанко сваку испитају, пак да, добивши увјерење о истини, изреку пресуду своју о послу. Ако ли пак дотични, који тражи да се његов посао опет новом разбору подвргне, молбом својом приволи римскога епископа да ради односнога суда пошље од своје стране презвитере, то нека у власти тога епископа буде, у колико за добро и потребито нађе и одреди, послати такве презвитере, који ће, влашћу онога који их је послао, заједно са епископима судити. Ако пак римски епископ нађе да је довољан пређашњи суд и односна пресуда епископа, то нека поступи како се за најбоље учини мудром његовом савјету.“[236] Исто и у погледу презвитера и ђакона: „ако се нађе који епископ гњевљив (чега у таквом човјеку не би морало бити), пак се од један пут много раздражи на презвитера или ђакона, и хоће да га искључи из цркве, треба настојати, да такав презвитер или ђакон не буде одмах осуђен и лишен опћења. И тај свргнути нека има право обратити се сусједним епископима прозбом да саслушају његов посао и да га најмарљивије испитају, јер не треба се оглушавати, кад који просе; епископ пак онај, који га је, било праведно, било неправедно искључио, устрпљиво ће морати подпијети, што се дотични новоме испиту подвргао, и што ће се његова пресуда или потврдити, или преиначити.“[237] Ово смо ми увели у списе само

[236] Сардикско 5. правило.

[237] Сардикско 14. правило.

дотле, док се не добију изворни егземплари никејскога сабора; а ако заиста тамо постоје ова правила у оном облику, како се она садрже у упуству, што су нам приказала послана од апостолскога пријестола браћа, и тако се она код вас у Италији чувају, то ми не можемо никојим начином бити принуђени да примамо оно, о чему не желимо ни спомињати, и ми имамо поуздање, да по милости Господа Бога нашега док је твоја светиња предстојник римске цркве, ми не ћемо морати подлећи тако грдноме захтјеву; на против ми ћемо братском љубављу и без сваког приговора чувати она правила, која и ти сам, по мудрости и правичности, што ти је Свевишњи даровао, признајеш, да се чувати морају, осим да се можда друго шта садржи у правилима никејског сабора. Јер ми, премда смо пребрали много књига, ипак ни у каквој од римских књига никејскога сабора нијесмо прочитали она правила у онаквом облику, у каквом су нам од туда послана била у горепоменутоме упуству; пак пошто нијесмо могли овдје иста у никаквој грчкој књизи наћи, ми смо се особитим начином постарали, да нам иста достављена буду од источних цркава у којима кажу да се те исте наредбе и данас још могу у првоизвору наћи. Ради тога ми молимо и твоју пречасност, да изволиш од своје стране такођер написати првосвештеницима оних страна, на име, антиохијске, александријске и цариградске цркве, пак и другима, ако буде повољито твојој светости, да нам се од туда пошаљу установљена од светих никејских отаца правила, а тиме ћеш помоћу божјом и свима западним црквама добро учинити, јер си на то особитим начином и позван. Јер ко може посумњати, да нијесу најистинитији списи никејскога сабора, држаног међу Грцима, они на име, који, кад се донесу из толико различитих мјеста и од тако славних цркава, па међу собом се испореде, наћу се сугласнима? Међу тијем док се то не изврши, и док се ствар не разабере,

ми смо сагласни признавати све, што се садржи у споменутоме упуству, у погледу слободе епископа, да преносе своје послове на суд првосвештенику римске цркве, за тијем у погледу послова клирика, који се имају коначно ријешавати од дотичних епархијских епископа, — и повјеравамо у ваше блаженство, да ће те нам божјом вољом у томе помоћ пружити. О свему осталом, што је на нашем сабору учињено и установљено, и што са собом носе споменута браћа наша, саепископ Фаустин, и презвитери Филип и Асел, ако саизволите, они ће вашу светост извијестити. Господ наш да нам те сачува на много година, најблаженији брате.

— Као што знамо, презвитер Апијарије био је због разних приједступа свргнут од свога епископа Урбана сикског (Sicca) у проконсуларној Африци. Овај се презвитер обратио био у Рим, тражећи да се укине Урбанова пресуда, изречена противу њега. Тадашњи римски епископ Зосим (417—418) прими Апијаријеву жалбу, и у једној својој посланици африканским оцима истакне своје право да подвргава своме суду одлуке, донесене од епископа и на еаборима африканске цркве и то на основу правила сардикскога сабора, која је Зосим примао за правила никејскога (I васељенскога) сабора, и уједно позове оце да га о свему подробно извјесте, како би своју пресуду могао изрећи. Посланицу овоју послао је Зосим африканским оцима по споменутим прије својим легатима. Ради овога се састао овај картагенски сабор 419. године. Шта је сабор радио, пошто је посланицу примио, казали смо у тумачењу 1. правила овога сабора. Међу тијем умре Зосим, и наслиједи му Бонифације (418—422), који заузме према африканцима исто становиште, које и Зосим. Бонафацију дакле африкански оци управе ову посланицу у одговор на Зосимову посланицу. У посланици извјештавају Бонифација у кратко о свему, што је на сабору урађено. За Апијарија кажу, да су му допустили да опет ужива презвитерску част, јер је признао своје погрјешке и покајавши се молио је за опроштај, али да не остане више у сикској цркви, него да пође у друго које мјесто. По питању о апелацијама у Рим, које је истакао Зосим, африкански оци не ће да сада споре, док се не добију оригинална правила I васељенскога сабора, на која се Зосим позвао био, и тада ће у томе се држати, како та правила прописују; а међу тијем моле Бонифација, да се и он

обрати на исток, те потражи оригинална правила поменутога васељенскога сабора.

Неколико мјесеци касније добише у Картагену оригиналне списе никејскога сабора са онотиким бројем правила и онаквим текстом, као што се то и дотле у Картагени чувало, и што потпуно одговара данашњем нашем броју и тексту тих правила. Ови списи, који у Крмчији састављају 136. и 137. правило буду послани Бонифацију 26. новембра 419. године.[238] —

Немирни онај презвитер Апијарије, који се послије искључења из Сике склонио био код табракенаца, и ту опет у нове пријеступе пао, те по други пут свргнут био, тај Апијарије пошао је био на измаку 423. године опет у Рим, жалећи се на ову одлуку африканских отаца. Римски епископ Целестин, који је наслиједио Бонифацију, прими тога презвитера, успостави га у сва права, у пркос одлуци надлежне му духовне власти, и пошље га у Картагену са епископом Фаустином наређујући, да се укине одлука противу истога презвитера. Узели су у Картагени одмах у претрес овај посао, и кад је свршен био, буде управљена Целестину ова

ПОСЛАНИЦА

африканскога сабора папи Целестину, римскога града епископу.

Љубазноме господину и високопречасноме брату Целестину, — Аврелије, Палатин, Антонин, Тут, Сервусдеји, Терентије, Фортунат, Мартин, Јануарије, Оптат, Целтије, Донат, Теасије, Викентије. Фортунатијан и сви остали, који присуствоваше на опћем картагенском сабору.

Ми би жељели, да као што је твоја светост граматом, посланом по сапрезвитеру нашем Лаву, изјавила да сте се обрадовали о пријави Апијарија, исто тако да можемо и ми сада радосно управити ову грамату о његовом оправдању, јер без сумње је да и наша и ваша ревност мора чим опрезнија бити у томе, да се свака испита, како не би изгледало, да се нагиње у корист некога, као да је већ саслушан, а којега међу тијем још треба саслушати. — Кад је дакле дошао к нама најсветији брат и саепископ

---

[238] У ат. синт. III, 615—617., у моме Зборнику стр 220—221.

наш Фаустин, ми сазвасмо сабор, и држали смо, да је он (Апијарије) зато с њим послан, да, као што је старањем његовим Апијарије успостављен био на презвитерство, исто тако даће и сада моћи настојањем његовим оправдати се од свију оних пријеступа у којима је од табракенаца окривљен; међу тијем при своме испитивању наш је сабор код њега нашао таквих и толиких злочина, да су они надмашили све старање споменутога Фаустина, које је у самој ствари било скорије заштита, него ли суд, и скорије одбрана ек дика, него ли правичност судије истражиоца Јер прије свега, он се силно противио чак и увредама свему сабору, наводећи као да он брани повластице римске цркве, и захтијевајући да ми примимо у опћење онога кога је твоја светост, повјеровавши његовој ничим доказаној жалби у опћење примила. У осталом ово му није помогло, као што ћеш најбоље видјети, кад прочиташ списе. Јер послије три дана најтежега и најревнијега суђења, у које смо дане тужним срцем разбирали различне оптужбе противу Апија рија, Бог, праведни судија, Који је свемоћан и дуго трпи, од један пут је пресјекао и све настојање саепископа нашега Фаустина и сва извртања истога Апијарија, којима се усиљавао, да утаји своја грдна безакоња, те је савладана била тегобна и срамотна његова упорност и бестидно одрицање, којим је хтио засути глиб толиких похотних својих страсти. И кад је Бог наш стегао његову савјест, и пред свима људима открио оно, што се тајило у срцу његовом, као већ осуђено гнусношћу самих пријеступа, од један пут упорни дотле онај лажљивац очитова сам признање свију истакнутих противу њега пријеступа, и најпослије добро вољно сам себе окриви у свима готово невјероватним порочима, обративши тиме у жалост и саму наду нашу, којој смо га повјерили били, и нашу жељу, да узмогне себе од свију оних срамотних лага опрати; и толику нашу тугу, господине брате, он је ублажио само том и једином утјехом, што је нас ослободио од дугога напора туговања, и

што је себи, премда противу воље и борећи се са савјешћу, признањем својим спремио бар неки лијек својим ранама. Пак сада, пошто ево најприје испунисмо дуг потребитога поштовања, ми вас молимо, да у напријед лако не слушате оне, који одавде долазе, и да више не допустите себи примати у опћење оне, који су од нас одлучени били, јер ће твоје блаженство лако наћи, да је то тако установљено и на никејскоме сабору; пак ако тамо налазимо, да се ово има чувати у погледу нижих клирика и свјетовњака, колико се већма не ће ово морати чувати у погледу епископа? Према томе они, који су у својој епархији одлучени од опћења, немој да се твојом светошћу намјерно и као што не треба у опћење примају. Исто тако бесрамна бјежања презвитера и слиједећих послије њих клирика нека твоја светост забрани, као што ти се и приличи; јер никаквом наредбом отаца није ово одузето од африканске цркве, пак и установе никејскога сабора на најочитији начин повраћају дотичним митрополитима колико клирике нижих степена, толико и епископе. И исти је никејски сабор разумно и праведно заповједио, да ма какви се послови истакли, морају бити сви исцрпљени у својим дотичним мјестима; јер оци признаше, да ни једној области не ће бити ускраћена благодат Духа светога, кроз коју свештеници Христови и разборито виде правду, и тврдо је чувају, а особито, кад је свакоме допуштено, у случају да је незадовољан одлуком мјесних судија обратити се саборима своје епархије, или пак и васељенскоме сабору; или зар има кога, који би могао вјеровати, да Бог наш може надахнути правицом у суду једнога, ма ко он био, а многобројним свештеницима који су на сабору скупљени, да ће им то одрећи? И збиља, може ли и бити темељит један прекоморски суд, на који не могу ни престати потребите за свједочење особе, било због природне слабости, било због немоћи старости, било због безбројних других запријека? О томе пак, да ти можеш

некакове слати, као од бока твоје светости, ми не налазимо, да је икакав сабор отаца ишта установио; а што си нам оно ти некада писао по истоме саепископу нашем Фаустину, као да је установљено никејским сабором, ми ништа таквога нијесмо могли наћи у тачним пријеписима са првоизвора никејскога сабора, које смо примили од најсветијега Кирила, нашега саепископа александријске цркве и од велечаснога Атика, цариградскога епископа, и које смо, још прије овога, ми спровели блажене успомене епископу Бонифацију, вашем предшаснику, по оним истима, презвитеру Инокентију и ипођакону Маркелу, који су нам их и донијели. Немојте дакле више, да, на прозбу некаквих, шаљете овамо своје клирике да расправљају наше послове, а немојте то допустити ради тога, да се не каже да ми уносимо сујетну гордост свијета у Христову цркву, која онима, који желе видјети Бога, приноси свјетлост простоте и дан смирености. И пошто је сада сажаљења достојни Апијарије, због својих грдних безакоња, одлучен од Христове цркве најпослије и од брата нашега Фаустина, ми смо увјерени, да, при знању и старању твоје светости да уздржаваш братску љубав, не ће више ни под каквим изговором Африка имати да га подноси. Бог наш нека за премноге године, господине брате, сачува вашу светост у молитвама за нас.

— Посланица је ова јасна по себи и толико основана, да римски епископи све до IX вијека, до Николе I, никада више нијесу истицали овакви права, каква су Зосим и Целестин истакли били. Од Николе I почиње на западу ново каноничко право, и наравно од тога доба већ све друкчије тамо иде, него што је било за вријеме нераздјељене цркве. О највишим црквеним инстанцијама, које су имале право да коначну пресуду изреку у судским пословима, ми смо говорили у тумачењима 6. правила II васељенскога сабора, и 9. и 17. правила IV васељ. сабора, а о апелацији на римскога епископа говорили смо у тумачењу 5. правила I васељ. сабора, а подробно у тумачењу 9. правила IV васељ. сабора, — и што је тамо казано служи тумачењем и ове посланице африканских отаца римскоме епископу Целестину:[239]

[239] У Крмчији ова посланица у изводу саставља 138. правило.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ДЕВЕТОГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА, ЦАРИГРАДСКОГА.

(иначе: ПРВО-ДРУГОГА САБОРА).

Правило 1.

Оснивање манастира, ствар толико поштована и часна, и коју су блажени и свети оци наши одавна прекрасно утврдили, данас види се, да се слабо упоравља. Јер неки дају име манастира својим имањима и посједима, и изјављују, да то Богу намјењују, пак послије уписују себе као господаре тога, што су даровали, и измудрише, да Богу сами наслов посвете. Нити се стиде и послије учињенога дара, присвојити себи власт, какву им прије нико није бранио да уживају. И толико се ова ствар изопачила, да они исти који дароваше, јавно послије продају много од онога, што су даровали, узбуђујући тиме страх и огорчење код оних, који то виде. Пак не само што не ће ни да се покају за то, што присвајају себи власт над оним, што је већ једном Богу принесено, него ту власт без сваке бојазни и другима предају. Ради тога свети сабор наређује, да нико не смије основати манастире бес знања и приволе епископове. И само кад епископ пристане и даде допуштење, и пошто се изврши прописана молитва, као што је одавна богољубно уста-

повљено, нека се манастир оснива, а сами манастир и све оно што му припада нека се упише у пописну књигу, и нека се положи у епископском архиву; нити под икоји начин онај, који је дар учинио, смије без знања епископова поставити за игумана себе, или другога некога намјесто себе. Јер ако онај, који другоме човјеку што уступи, не може више бити господар тога, зар ће моћи онај, који Богу нешто намијени и принесе, допустити себи, да тијем опет себи господарство присваја?

(IV васељ. 4, 8, 24; трул. 49; VII васељ, 12, 13. 14, 17).

— Двије се главне ствари утврђују у овоме правилу, и то, да не може бити основан никакав манастир без знања и благослова надлежног епископа, којему су по правилима непосредно потчињени, како сви манастири, тако и сви калуђери, и за тијем, да манастири и манастирска добра морају за свагда остати нетакнутима, нити могу бити обраћена на друге какве цијели, или пријећи у приватну својину. Ово је установљено било још на пређашњим саборима (в. тумачење паралелних правила), и на овоме сабору то је поновљено и само јаче истакнуто према приликама времена, и што су многи запустили били каноничке прописе о подизању манастира и о манастирским добрима.

Дјело подизања или оснивања (*οἰκοδομή*, aedificatio) манастира сматрало се увијек богоугодним, и оци овога сабора зову га поштовања достојним и часним (*σεμνὸν καὶ τίμιον*) дјелом. Ко је год у својој побожности хтио да подигне манастир и прилагао би све што је требало, да се манастир може уздржавати, таквоме је побожноме хришћанину црква допуштала да своју намјеру изведе и то му је у заслугу уписивала (VII вас. 17). Подигнути тада такав манастир и све оно, што је манастиру приписано било за његово уздржање, прелазило је одмах под власт дотичног епископа, који је водио старање да у манастиру све буде, као што правила наређују и да се манастирско добро чува неповриједеним и њим да се по каноничким прописима управља (IV. вас. 24). Било је међу тијем неких, као што ово правило каже, који су подизали манастире и изјављивали, да одређена добра и посједе даривају манастиру, што су подигли, али у исто вријеме сматрали су себе и даље власницима онога што су даровали и чак би то послије и продавали, тако да је манастир остајао без ичега и наравно про-

падао. И ово је — каже правило — узбуђивало код побожних хришћана, који су то гледали, страх и огорчење (*θάμβος καὶ μῖσος*). Оци сабора обраћају пажњу на овакво безакоње, те напомињући постојеће каноничке прописе о томе, наређују, да без знања и благослова надлежног епископа нико не смије никакав манастир подигнути; а када би епископ пристао и дао допуштење некоме, да озида манастир и да га снабдје свим оним, што је нужно да се манастир уздржи, тада сами манастир и све оно, што му припада, имало је бити уписано у пописну књигу (*βρεβίῳ ἐγκαταγράφεσθαι*), која се имала чувати у епископском архиву, да се за сва времена знаде, шта саставља имовину тога манастира, која је од тога доба остајала на свагда у пуној влашгини манастира (IV вас. 24., трул. 49., VII вас. 13). Дотични, који је манастир подигао и приложио манастиру све што треба (в. тумачење 17. правила VII васељ. сабора), по томе самоме већ *престао је бити власником онога, што је манастиру приложио,* а тијем мање власником самога манастира, и дакле није имао више никаквога власничкога права, нити је могао присвајати себи ону власт над манастирским добром, какву власт — као што правило каже — нико му није бранио да ужива прије, него што ће манастир озидати и односно му имање даровати. Јер — додаје правило — ако онај, који другоме човјеку што уступи, не може више бити господар тога, зар ће моћи онај, који Богу нешто намијени и принесе, допустити себи, да над тијем опет себи господарство присваја?[1]

---

[1] Покојни др. Zhishman у своме Schrifterrecht (Wien 1888. S. 9) приводи ово правило у главноме тачно, али одмах из њега изводи ово: „Durch dieses Kirchengesetz wurde jedoch an dem bisherigen *Eigenthumsrechte der Erbauer und ihrer Erben nichts geändert*; es wurden ihnen weder die vermögensrechtliche Zugehörigkeit der kirchlichen Anstalt, noch die rechtliche Verwendung der Austattungsgüter ihrem Privatwillen entzogen. Der Kanon war lediglich gegen die Ueberschreitungen der Grenzen gerichtet, welche den Eigenthümern durch die Kirchengesetze vorgezeichnet waren.“ Позивље се при томе Zhishman на Валсамоново тумачење овога правила, које тумачење у осталом не потврђује то што је он казао, него би се могло само односити тек послиједњим ријечима његовим, јер Валсамон ту каже, да ако се дотичне богомоље имају и управљати сходно намјери ктитора, али се не даје ктитору никаква права, да наређује нешто што се коси са канонима и са законима (Ат. синт. II, 651) Онакав Zhishman-ов извод из нашега правила не може се никако сматрати правилним, јер правило ово баш најодлучније говори *против* оних, који би озидали један манастир и снабдјели га нужним да се одржи, па би послије то хтјели да као своје сматрају, другим ријечима, да имају над тим право својине (Eigenthumsrecht). И у онће, премда треба сматрати лијепом и пријежном Zhishman-ову радњу о ктиторском праву (Stifterrecht), не може се ипак усвојити у строгоме смислу оно, што он онако

Осим тога, што је дотични основатељ манастира (*δομήτωρ τοῦ μοναστηρίου*) злоупотребом присвајао себи власничко право над манастирем и манастирском имовином, присвајао је он себи *самовласно* и право да поставља себе или другога за игумана тога манастира. И ово осуђује правило као другу злоупотребу, те наређује да дотични основатељ манастира смије то да учини само са знањем надлежног епископа. — По опћем манастирском устројству игумана бира братство манастира и избор потврђује надлежни епископ.[2] Из овога правила види се, да је постојао и изузетак од тога, на име, да је и дотични основатељ манастира могао поставити (*καθιστᾷν*) игумана, дакако са знањем и приволом надлежног епископа, другим ријечима, да се дозвољавало основатељу манастира, да може предложити епископу лице, које би он желио да постане игуманом. Ову је повластицу црква признавала појединим особите пажње достојним основатељима манастира, као награду за њихово добро дјело, и иста повластица уз друге још спомињала се тада у односном *основатељском писму* (*τυπικόν*), кад се манастир оснивао.[3] О тим основатељским писмима спомиње Валсамон у тумачењу овога правила, и наводи разна мишљења, што су о њима постојали, а између других и такво једно, које показује да злоупотребе, о којима говори ово правило, увукле су се биле и у та основатељска писма. Валсамон признаје право основатељима манастира да саставе за дотичне манастире основатељска писма, само што у тим писмима све мора бити сходно са каноничким прописима о манастирима, и ако се нађе у тим писмима нешто протузаконитог и неканоничког (*παρανόμως καὶ ἀκανονίστως*), све то не може имати никакве снаге (*οὐ κρατήσουσιν*).[4] Редовно основатељска писма, или типици за манастире, послије описа како је манастир основан, ко га је основао и шта је све приложено манастиру, садрже: правила о свакидашњој црквеној служби, о јелу и пићу у манастиру, о постовима и празницима, о повластицама манастира, о постављању лица за манастирску управу и службу, о

одлучно нетиче о *праву својине* дотичних над оним стварима, које су Богу посветили, а још мање, да је то Grundsatz у православној цркви. Доста је погледати шта је казао и привео Zhishman у истој књизи, говорећи о Veräusserung kirchlicher Sachen, а посебно о теме, ко је у власти да о тој Veräusserung одлучује (S. 77—78), па да се види, како оно Eigenthumsrecht има мало, да не кажемо нимало основе.

[2] Пр. 7. васељ. VII сабора. В моје црк. право §. 176, стр. 609.

[3] Само неки манастири, који су нарочитим царским указима особито повлаштени били, могли су самостално да себи бирају и постављају игумане. Види на прим. у типику св. Саве за ман. Хиландар гл. 13 (Београд, 1866. стр. 27).

[4] Ат. синт. II, 551. Испор. Номоканон XIV насл., II, 1 (Ат. синт. I, 83).

манастирском животу калуђера, о службама црквенима за ктиторе и покојну браћу, о примању нове браће у чин, о дијељењу милостиње сиромасима, о болници и болесницима, о чувању прописа изложених у типику и да се има односни манастирски типик читати почетком сваког мјесеца.[4a]

Правило 2.

Пошто се неки показују, да воде калуђерски живот, а у самој ствари не да Богу чистим срцем послуже, него само да кроз часни онај чин задобију себи славу побожности и да могу лакше задовољити својим жељама, (јер они само што су власи своје остригли, а иначе у својим кућама живе, нити икакве калуђерске службе или прописа извршују), то свети сабор наређује, да се одлучно никакав не може удостојити калуђерскога чина, ако није присутан онај, који ће таквога имати да прими као послушника, те вршити над њим старјешинство и водити старање о душевном његовом спасењу, и то да је човјек богољубан, међу старијима у манастиру и способан да спасе душу, која се Богу приводи. Нађе ли се који, да је некога постригао без присуства игумана, који ће имати да га прими као послушника, нека такви подлегне свргнућу, јер је поступио противу правилâ, и јер руши добру калуђерску уредбу; а онај који је неправилно и противу реда био пострижен, нека се преда на послушање у онај манастир, у који за добро нађе мјесни епископ. Јер нерасудна и несмотрена постригавања и калуђерски су чин понизила и проузроковала су, да се хули име Христово.

(IV васељ. 4, 24; трул. 40.—49. 85; VII васељ. 17.—21; гангр. 3; картаг. 63; прводр. 3.—7).

[4a] Ово је у главноме садржај поменутог Хилендарског типика. А слични су овоме и други манастирски типици, или основатељска писма. Види на прим. типик 1077. године за манастир Спаситеља, што је основао Михаил Аталијата (Acta et diplomata monasteriorum et eccles. Orientis. Vindobonae, 1887, II, 293 sq.), типик 1118. год. царице Ирине за манастир св. Богородице у Цариграду (ib. II, 327 sq.) и типик 1210. г. епископа Нила за манастир. св. Богородице на острову Кипру. (II, 392 sq.)

— У времеме иконоборства калуђерство се на истоку ванредно распространило било, и за заслуге његове у обрани православља стекло је било велики углед. Али тај углед и значај нијесу сви калуђери знали да онако чувају, како су то по светињи установе своје морали да чине. Нереди су се многи у калуђерству и у опће у манастирском животу показивали већ тада, кад је иконоборство почело тек било да опада, и VII васељенски сабор нашао се побуђен неколико правила о томе издати, да се успостави добри ред у калуђерству (прав. 17.—22). Али нереди су се и послије тога продужавали, те се нашао побуђен и овај сабор напоменути пређашње каноничке наредбе о калуђерима и неколико својих правила о томе издати. Побуд овим правилима изражен је у закључним ријечима овога правила, а на име, што се понизио углед калуђерскога чина и услијед тога се изложило хули име Христово. Између других нереда у калуђерству, ово се правило осврће на пренаглено и несмотрено постригавање многих у калуђерски чин. Као што је за свештена лица постојало правило, да без назначења (ἀπολελυμένως), то јест, без одређења за извјесно мјесто никога не треба рукополагати (IV васељ. 6), тако је то исто постојало и за калуђере, да не треба никога закалуђерити без назначења за одређени манастир, у који ће га дотични старјешина примити као брата. Постојало је такођер правило издано још Василијем великим, да при примању у чин новога калуђера мора присутан бити нарочити један старији калуђер, који је примао као послушника тог новога калуђера и упућивао га и утврђивао у калуђерском животу.[5] Ово је све од неких запуштено било, те не имајући никаквога позива за калуђерство, дали би се пострићи у чин и обукли би на себе калуђерско одијело, али са свијем не ради тога, као што правило ово каже, да чистим срцем Богу послуже, него да тијем задобију у друштву име и углед оног светога чина и да би могли лакше жељама својима задовољавати; живјели су такви ван манастира у приватним кућама, и ништа калуђерскога чинили нијесу. Да би се запријечио овај неред, правило наређује, да не треба никога примити у чин, то јест, удостојити га калуђерскога пострига (τινὰ ἀποκείρισθαι μοναχόν) без присуства игумана дотичнога манастира, у коме ће нови калуђер бити брат, и ако није ту нарочити *старији калуђер*, који ће га примити (ἀναδέχεσθαι) под непосредни свој надзор, те упућивати га и утврдити га у тачном испуњавању свију калуђерских правила. Овај старији

[5] Basilii M. Sermo asceticus, cap. 3. (Ed. Migne).

калуђер назван је у Крмчији поручникъ,[6] а у 79. правилу при вел. требнику пріимецъ (ἀνάδοχος, кум) слично ономе, као што кум при крштењу узима на себе старање о хришћанском васпитању свога кумчета.[7] — Правило ово одређује и односне казне, ако се поступи противно, и то, да се свргне сваки онај, који прими некога у калуђерство противу правила, а дотични који је неправилно ступио у чин, да се пошаље у други манастир на послушање.

Правило 3.

Просуђено је, да се има отклонити још једно зло, које се обично догађа, а на које се, услијед немарности и безбрижности, на жалост и не обраћа пажња. Ако дакле који предстојник манастира не буде хтио са највишом марљивошћу тражити потчињене му калуђере, када побјегну, или не прими их, кад се нађу, и не узме на себе труда, да згодним и прилагођеним паду лијеком успостави и учврсти оно, што је било обољело, — свети сабор наређује, да се такви подвргне одлучењу. Јер ако онај, који води неразумну животињу, пак занемари стадо, не остаје некажњен; како не ће подлећи казни због своје дрскости онај, који је примио на себе пастирску управу над стадом Христовим, и својом лијеношћу и небрежношћу продаје њихово спасење?

(IV васељ. 4; трул 46; VII васељ. 21; картаг. 80; прводр. 2, 4).

— Понављају се овим правилом наредбе 46. правила трулскога и 21. правила VII васељенскога сабора. У овоме правилу прописана је и казна за игумана, који се не стара да се поврати у манастир одбјегли калуђер, на име, да се такав игуман подвргне одлучењу (ἀφορισμῷ). У Пидалиону, исто и у Книга Правилъ, додана је у овоме правилу казна одлучења и за калуђера, који је одбјегао из свога манастира, пак не ће да се поврати. У ат. синтагми нема овога додатка, али ту казну одређује по ат. синтагми (исто и по другим зборницима) слиједеће 4. правило овога сабора.

Правило 4.

На много је начина нечастиви настојао, да наведе

[6] Сп. изд. I, 218 об.

[7] Изд. Павлова, стр. 94.

срамоту на часни калуђерски чин, и највећу је згоду за то нашао у вријеме пошљедње јереси. Јер прогоњени од јереси калуђери морали су остављати своје манастире, и прелазити или у друге, или пак у куће свјетовних људи. Али што су тада ради богочастија калуђери чинили и због чега су особито уважени били, послије прешло је у неразумни обичај и ставља их на ругло. Јер ето и сада, кад је благочастије утврђено и слободно је од црквених саблазни, изилазе ипак неки из својих манастира, и као каква неуређена ријека, бацају се и носе сад тамо, сад овамо, испуњују манастире многим неупутностима, велике нереде узрокују и узвишеност послушности понизују и руше. Да се прекрати непостојанство и несношљивост тежње те њихове, свети сабор наређује, да ако који калуђер побјегне из свога манастира и у други се манастир пресели, или се смјести у какву свјетовну кућу, такав има бити одлучен заједно са оним, који га прими. све дотле, док тај што је побјегао, не поврати се у онај манастир, из кога се пријеступно уклонио. Ако је у осталом епископ освједочен о побожности и чистоћи живота некојих калуђера, пак захтје их премјестити у други манастир ради уређења његова, или нађе да их пошаље и у свјетовну какву кућу, ради спасења оних, који у њој живе, или просуди да их на друго какво мјесто стави, у таквом случају не потпадају осуди ни они који их примају, ни сами калуђери

(IV васељ. 4, 23; трул. 23, 41; VII васељ. 13, 21; картаг. 80; прводр. 2, 3, 6).

— Повод нереду у калуђерском животу, о коме нереду спомиње ово правило, онај исти је, који је изазвао издање и 13. правила VII васељенскога сабора а на име, иконоборство. Ово правило говори у главноме о истоме предмету, о коме говори и предидуће правило овога сабора, те подвргава одлучењу (ἀφωρισμένος εἴη) свакога калуђера, који одбјегне из свога манастира, а исто тако и онога, који таквог калуђера к себи прими; а по 23. правилу трулском такав калуђер, ако не ће да пође у свој манастир, има

бити од екдика дотичне цркве силом отеран из града и повраћен у манастир.

Врло је важна наредба, која се у закључку овога правила садржи. По правилима (види паралелна правила овоме правилу) сваки калуђер мора остајати увијек у своме манастиру; изузетак од тога наводи се у закључку овога правила, те се напомиње власт епископа да по својој увиђавности може допустити једноме калуђеру, да може и ван манастира свога живјети и заузимати и ванманастирску службу. О овоме ми смо у главноме већ говорили у тумачењу 4. правила IV васељенскога сабора. Валсамон у тумачењу овога цариградскога правила подробно говори о овој власти епископској, те завршује тумачење, да калуђери са епископским допуштењем и по његовој увиђавности (*κατὰ προτροπὴν καὶ δοκιμασίαν ἐπισκοπικήν*) могу заузимати сваку ванманастирску службу, ма каква она била (*οἵα καὶ ἂν ὦσιν*).[8]

Правило 5.

Налазимо, да неразмишљена и неиспитана уклањања од свијета много шкоде калуђерској доброј уредби. Јер неки са свијем несмотрено бацају себе у калуђерски живот, пак занемаривши строгост и труд подвижништва, послије опет се кукавно повраћају к плотском и сластољубивоме животу. Ради тога свети сабор наређује, да не треба удостојити калуђерскога чина никога, док трогодишње вријеме, које му је остављено ради искушења, не покаже да је таквога живота достојан, и уједно сабор налаже, да се сваким начином има ово пазити, осим случаја, ако наиђе каква тешка болест која примора, да се скрати вријеме искушења, или пак како јечовјек побожан, који је и у свјетовном одијелу проводио калуђерски живот, јер ради потпуног искушења таквога човјека довољно је и шестомјесечно вријеме. А који поступи противу овога: игуман, пошто се лиши игуманства, јер је ред порушио, нека му за казну служи што ће бити стављен у положај потчињенога, а дотични калуђер нека се премјести у други манастир, гдје се тачно чува калуђерски ред.

[8] Ат. спит II, 662.

(Трул. 40; картаг. 126; Васил. вел. 18; прводр. 2).

— Исто као 2. правило овога сабора, тако и ово је управљено противу несмотрених и пренаглених постригавања у калуђерски чин. Неки би ступили у чин, па послије би се покајали и повраћали се опет у свјетовњаке, и тијем наравно само саблазни у народу произвађали и рушили углед калуђерства. Да се то запријечи, правило ово наређује, да никога не треба удостојити калуђерскога чина (*μηδένα τοῦ μοναχικοῦ καταξιοῦσθαι σχήματος*) док није издржао *трогодишње искушење* (*δοκιμασία*, probatio, novitiatus) у манастиру, и за то вријеме показао, да је сталан у својој одлуци да се ода калуђерском животу и да је достојан светога чина. Изузетак се допуштао, ако би дотични пао у тешку болест, и тада је слободно било игуману без сваког одлагања примити га у чин. Допушта се изузетак такођер, ако жели ступити у чин неки човјек, који је побожан и који се у свјетовњаштву владао узорно, те правило наређује да се за таквог човјека вријеме искушења може скратити на *шест мјесеци*. Поступи ли који игуман противу ове наредбе, правило заповиједа, да се лиши игуманства и стави у ред нижих калуђера, а дотични који је без прописаног искушења примљен у чин, да се премјести у други манастир, у коме се строго пазе калуђерска правила.

Валсамон у тумачењу овога правила,[9] а тако исто и у чланку његовом *περὶ ῥασοφόρων*,[10] расматра питање о томе, какво одијело имају да носе искушеници (*δοκιμαζόμενοι*). Наводи, како су неки искушеници надијевали на себе калуђерску хаљину, и то при одређеном обреду у цркви, па послије кад им се не би свидило да приме чин, скидали би са себе ту хаљину и повраћали би се опет у свијет у пређашњем свом свјетовњачком одијелу. Осуђујући ово, као неупутну ствар, која служи само на понижење калуђерскога чина, Валсамон каже, да за вријеме искушења дотични има носити *свјетовно одијело*; а ако је неки искушеник, ма како било, обукао на себе *црно одијело* (*μελανειμονήσαντα*) и живи као калуђери, не смије више повратити се у свјетовњаке, него силом мора бити принуђен да прими постриг. — Ово учење Валсамоново усвојено је црквом, и између другога у 80. правилу при вел. требнику читамо: „Искусъ (имѣющаго сдѣлаться монахомъ) съ мірскими одеждами долженъ есть быти, а не съ иноческими“.[11]

---

[9] Ат. синт. II, 665.

[10] Ат. синт. IV, 497 и сл.

[11] Изд. Павлова, стр. 92.

Правило 6.

Калуђери не могу имати ништа свога, него све њихово мора бити уступљено манастиру; јер блажени Лука каже о онима, који вјерују у Христа и који служе примјером калуђерске установе, да ни један није говорио за имање своје да је његово, него им је све било заједничко (Дјел. ап. 4, 32). Према томе. који желе ступити у калуђерство даје им се слобода да прије о своме иметку расположе, и да га уступе којима хоће особама, само ако су законом признане, јер пошто већ ступе у калуђерство, манастир постаје власником свега њихова иметка, нити је њима допуштено управљати или иначе тијем распоређивати. Нађе ли се ко, да је за себе задржао какав посјед, који је морао манастиру уступити, и да је савладан страшћу лакомости, — игуман или епископ нека му тај посјед одузме, пак нека га пред многима прода и подијели међу сиромасима и потребнима. Који пак смисли, као онај некадашњи Ананија. затајати такав посјед. свети сабор наређује, да се има уразложити пристојном казном. По себи се разумије, да свети сабор сматра све оно, што установљује у погледу калуђера, да то исто, мора важити и у погледу калуђерица.

(Ап. 40; IV васељ. 22; труул. 35; VII васељ. 19; антиох. 24; картаг. 22, 26, 81; прводр. 4).

-- Између завјета што полаже један калуђер, кад у чин ступа, један је и *сиромаштво.* Василије велики издавајући своја правила за калуђере, између осталога наређује, да никакав калуђер не смије имати ништа свога, и оснива ту своју наредбу на св. писму (Дјела ап. 4, 32).[12] Ово правило понавља ту наредбу Василија великога и подробније је развија. Прописује на име, да је дотичноме који жели ступити у калуђерски чин слободно прије тога расположити својим приватним иметком, уступивши га коме хоће, само ако је лице, које може по закону да прими оставштину (картаг. 22, 81). Није ли дотични тога учинио прије него што је примио постриг, тада већ губи право, да уступа другима свој

[12] Кратка правила, прав. (пит.) 85. (Ed. Migne).

иметак, и тај иметак прелази у власништво манастира. Ако пак неки калуђер хоће да задржи у своју приватну влаштину пређашњи свој иметак или неки дио тог иметка, у таквом случају епископ или игуман одузеће му то и продаће јавно, те што се добије од те продаје раздијелиће међу сиромасима; а ако (калуђер) је затајао нешто од тога за себе, тада се има уразложити пристојном казном, а та је казна по 13. правилу калуђерских епитимија, прописаних Василијем великим, одлучење од заједнице.[13]

На завршетку правила овога има опаска, да све оно, што је овај сабор установио и одредио за *калуђере* (прав. 2—6), има тако исто важити и за *калуђерице*.

Правило ово (6.) као што се види, говори у опће о особи, која посједује нешто у свијету и ступа у калуђерство, а не спомиње 1) ако та особа има дјеце и родитеље и 2) ако иста добије нешто по нашљедству или иначе, пошто је већ ступила у чин. О првоме постојале су већ наредбе грађанскога права, које правило ово прима и признаје, а о другоме је послије свога сабора издана била односна наредба.

За онога, који хоће да ступи у калуђерство, а има живу још дјецу своју, 123. новела Јустинијанова наређује, да иметак његов има бити раздјељен по закону међу дјецом, и онај дио, који послије тога раздјела остане, има пријећи манастиру; а ако дотични жели раздијелити међу дјецом својом сав свој иметак, у таквом случају мора и себе у дио ставити подједнако са дјецом, и тај дио тада прелази у својину манастиру.[14] Ово исто вриједи и за родитеље онога, који ступа у калуђерски чин.[15] — За друго питање, то јест, шта ће се радити са оним, што неки калуђер добије по нашљедству или другим којим законитим начином, цар Лав Филозоф (886—912) издао је нарочиту новелу, којом наређује, да калуђери, који добију нешто, пошто су већ примили калуђерски чин (*μετὰ τὸ ὑπελθεῖν τὴν μοναδικὴν πολιτείαν*), *могу шиме да располажу како желе* (*εἶναι αὐτοὺς περὶ τῶν ὕστερον προσκεκτημένων κυρίους καθὼς προαιροῖντο πάντα διοικεῖν*), ако су нешто дали у манастир, кад су у исти ступили, а ако нијесу ништа дали, треба им допустити такођер да тијем (што су послије добили) располажу (*αὐτοὺς μὲν περὶ τοῦ διμοίρου ἔχειν ὁρίζειν ἄδειαν*), али морају да од свега трећи дио манастиру оставе.[16] Михаил Аталијата у

---

[13] Ed. Migne.

[14] Nov. 123. c. 38. Види у Крмчији глава 48., гр. 21, 2. 3. (Сп. изд. II. 126)

[15] Валсам. тум. II, 670. Испор. Власт. синтагму М, 15 (А. с. VI, 396).

[16] Nov. 5. Zachariae, Jus. gr.-rom. III, 73—76.

другој половини XI вијека приводи ову новелу као обвезну за све у своме *Ποίημα νομικόν*, састављеном по наредби цара Михаила VII Дуке.[17] Исто тако приводи ову новелу и Валсамон у тумачењу овога правила.[18]

Правило 7.

Опажамо да многе епископије опадају и да им пријети, да коначно буду утамањене с тога што њихови предстојници све своје старање и настојање улажу у подизање нових манастира, пак поткопавајући епископије и умишљајући, како да себи приходе од тих манастира присвоје, о томе само раде, да се манастири чим већма множе. Ради тога свети сабор наређује, да никакав епископ не смије подизати нови свој особити манастир, а на штету своје епископије. А који се затече, да се на то усудио, нека се пристојној казни подвргне; оно пак, што

[17] Leunclav., Jus gr.-rom. II, 79.

[18] Ат. синт. II. 672. — Ово питање данас је нормирано у појединим државама посебним законодавством. За *Аустрију* постоји декрет дворске канцеларије од 7. јула 1827., издан на основу царске одлуке од 27. јуна исте године. У томе се декрету говори о манастирској дисциплини, те између другога у 9 тачки пише: „Kein in der Comunität lebender Ordensgeistlicher soll ein Separat-Vermögen besitzen, wovon nur diejenigen eine Ausnahme machen, welche entfernt von ihrem Kloster oder Stifte als öffentliche Professoren oder sonst in einer anderen Anstalt sich befinden, und in der Lage sind, eine eigene Haushaltung zu führen.“ Franz I. politische Gesetze und Verordnnngen (Wien, 1829), Bd. LV. S. 130. По овоме закону дакле и православни калуђери у Аустрији, који су дозволом свога епископа на служби ван манастира и служе, или као професори у једном јавноме заводу, или иначе какву јавну службу врше, и који су у стању да се издржавају сами од прихода те своје ванманастирске службе, имају право да посједују свој засебни иметак, и дошљедно имају право да тим својим иметком, стеченим независно од манастира, располажу како за најбоље знаду, било за живота, било завјештајем, имајући наравно пред очима канонички прописе о вези њиховој са манастиром, у коме су постриг примили. Нема изричнога закона за случај, кад би овакав калуђер без завјештаја умрьо, те дакле коме би имао пријећи онај иметак, што је тај калуђер ван манастира стекао. Могла би вриједити у оваквој прилици дворска наредба од 21. априла 1786 (J. G. S. 542), по којој би један дио тог иметка имао бити раздан сиромасима, други дио родбини умрлога и трећи дио дотичној цркви или манастиру. У осталом за овакав случај мора на првоме мјесту міеродаван бити глас онога, чијом је дозволом дотични калуђер заузео неку ванманастирску службу, а такођер и канонички прописи о вези у опће калуђера са манастиром, којега је брат.

је он изнова подигао, пошто по самој основи не може бити признано за манастир, нека пријеђе у својину епископије. Јер ништа од онога, што противу закона и реда бива, не смије бити на уштрб установљеноме по правилима.

(Ап. 38; IV васељ. 26; VII васељ. 11, 12; анкир. 15; гангр. 7; антиох. 24, 25; картаг. 26, 33; Теоф. ал. 10; Кирила ал. 2).

— Многа правила заповиједају епископу, да мора чувати неповријеђеном имовину цркве, за коју је постављен (ап. 38. и др. паралелна правила). У овоме правилу говори се посебно о *епископији*, то јест о катедралној еписк. цркви и кући, у којој је епископ становао, и о имовини, која је епископији припадала, а из прихода које имовине снабдјевала се нужним црква и издржавао се епископ и његов двор. Ове приходе неки епископи нијесу употребљавали на потребе епископије, него на зидање посебних зграда за себе, и тијем зградама давали су име манастира. Противу овога издано је правило, које наређује да се пристојној казни подвргне сваки онај епископ, који допусти себи на штету епископије зидати манастире; а пошто су такви манастири неканонично подигнути били, то да се за манастире и не признаду, него да се придруже епископији и да у влаштину епископије пријеђу.

Правило 8.

Божанствено и свештено правило светих апостола сматра самоубијцама оне, који себе обезуде, и свргава их, ако су свештеници, ако ли нијесу, забрањује им ступати у свештенство; из чега јасно потиче, да ако је самоубијца, који себе обезуди, убијца је који обезуди другога, јер може се са свијем оправдано за таквога казати, да вријеђа само створење. Ради тога свети сабор наређује, да ако се који епископ, или презвитер, или ђакон затече, да је кога обезудио, било својом руком, било услијед налога његова, такови има подлећи свргнућу; буде ли пак то свјетовњак, нека се одлучи; осим случаја, да нађе каква болест, која примора да се болесник подвргне резању. Јер као што прво правило никејскога сабора не казни оне, који су се у болести подвргли хирургичкоме

резању, узимајући у обзир болест, тако и ми не осуђујемо свештенике, који наложе да се болесници неки обезуде, нити окривљујемо свјетовњаке, који у болести својим рукама сами себе обезуде, пошто сматрамо ово лијеком од болести, а не завјером противу створенога, или поругом над створењем.

(Ап. 22, 23, 24; I васељ. 1).

— Види тумачења паралелних правила.

Правило 9.

Пошто апостолско и божанствено правило подвргава свргнућу свештенике, који се усуђују бити вијерне, када сагрјеше, или невјерне када злобе, то неки изумљујући како би најзгодније задовољили своме гњеву, изврћу апостолске наредбе и односе ово само к онима, који својом руком бију, премда нити правило тако што означава, нити се по здравоме смислу ово овако може разумијевати. Јер би заиста било нескладно и веома неупутно свргнути једнога за то, што је он три или четири ударца коме својом руком дао, а међу тијем остављати без сваке казне онога, који по односној некој власти да наређује бијење средством других, доводи своју освету до свирјепости и чак до смрти. Ради тога, пошто се оним правилом казни свако бијење у опће, то и ми то исто установљујемо. Јер треба да свештеник божји напућује онога, који се не влада као што треба, поукама и опоменама, а кадгод и црквеним казнама, али никако бичевима и ударцима да напада на тијело човјека. Има ли пак таквих, који не ће никако да се покоре и опоменама кроз казне црквене не уступају, нико не пријечи, да се они предаду мјесном грађанскоме суду на поправљење; јер и пето правило антиохијскога сабора наређује да немирњаци и који заводе у цркви буне, имају се довести у ред руком свјетовне власти.

(Ап. 27; антиох. 5; Васил. вел. 55).

— У тумачењу 27. ап. правила ми смо видјели, да је про-

пис новозавјетног св. писма, да свештено лице не смије никога да бије. Књига о свештеничким дужностима, говорећи подробно о томе (§. 61), приводи ријечи Златоустове из тумачења његовог на посланицу ап. Павла Титу: „Учитељ је љекар душа, а љекар не бије, него болеснога и рањеног лијечи и оздрављује.“ — Као што се види из овога правила, неки су друкчије хтјели разумијевати наредбу 27. ап. правила, те су истицали да је она наредба издана противу оних само, који *својом руком* друге бију, а да правило не спомиње и дакле не забрањује свештеним лицима, да могу наредити другима да некога бију. Овијем су таква свештена лица хтјела избјећи казну, одређену оним ап. правилом, а у исто вријеме задовољити своме гњеву и својој страсти за бијење. Противу таквих лица издано је ово правило, које тумачи прави смисао оног ап. правила, и забрањује под пријетњом свргнућа свакоме свештеном лицу, да бије другога, било својом руком, било средством других. Је ли неко сагријешио, правило казује, како ће свештеник да поступа с њим; ре помогну ли морална средства и духовне казне, нека се тада дотични грјешник преда грађанској власти, да га она казни, — али свештеник сам не смије никада, нити сам да бије грјешника, нити по његовој наредби да га други бију.

Правило 10.

Који себе страстима предају, не само што се послије не боје казне, установљене светим правилима, него се усудише чак и вријеђати их, јер изврћу света правила, и да задовоље страсти својој, тумаче их по својој вољи, тако да у страсноме заносу своме по ријечима Григорија богослова, не само што се зло код њих не показује осуде заслужним, него сматрају то чак дјелом божанственим. Има апостолско правило, које каже: „Посвећени сасуд златни или сребрени, или ткање, нико нека не узимље на домаћу употребу, јер је то безаконито дјело; а који се у томе затече. нека буде кажњен одлучењем“. Пак приводећи ово за оправдање својих безакоња кажу, да не треба сматрати, да су заслужни свргнућа они, који часни покривач свете трпезе претварају у своје одијело, или у какву другу одјећу, па чак ни оне, који свети путир, о безакоња! или часни дискос, или слично, узимљу за своју

потребу, или оскврњавају, јер, кажу они. правило наређује, да они који се у томе затеку, имају подлећи одлучењу, а не свргнућу. Него, има ли кога, који ће подносјети толику ужасну опачину и безакоње? Јер правило подвргава одлучењу оне, који тек само узму на употребу посвећену ствар, а не који их са свијем отимачином присвоје; међу тијем ови ослобађају од свргнућа и оне, који грабе и светогрдно краду света светих, и сматрају, да не подлеже свргнућу ни они. који часне дискосе или свете путире употребљују по својој вољи за обична јела; премда је то јавно оскврњење, и очито је, да сваки који то ради, потпада не само свргнућу него пада и у највеће безакоње. Ради тога свети сабор наређује, да потпуноме свргнућу подлегну сви они, који ради своје користи понесу, или на не свету употребу обрате свети путир, или дискос, или ложицу, или часни покривач, или такозвани ваздух, или ма шта било од свештених и светих сасуда или одежда, што су у олтару. Јер ово се зове оскврнити, а оно ограбити светињу. И као што правило подвргава одлучењу оне, који узимљу за себе или за друге ради не свете употребе какве сасуде или одежде, које служе ван олтара, исто тако и ми такве одлучујемо; а оне који са свијем то уграбе, подвргавамо осуди оних, који краду светињу.

(Ап. 25, 38, 72, 73; антиох. 25; Григ. ниск. 8; Кирила ал. 2).

— Ап. 73. правило, које се приводи у овоме правилу, и по коме подлежи одлучењу (ἀφορισμῷ) сваки онај, који узме из цркве на домаћу употребу (εἰς οἰκείαν χρῆσιν) неку посвећену ствар, — оно ап. правило хтјели су разумјети на свој начин неки, којима је мило било употребљавати за своју корист или на ванцрквене цијељи посвећене ствари, и у томе су се толико изопачили били, да су по ријечима 8. правила Григорија богослова, које приводи ово (10.) правило, сматрали зло добрим. Позивљући се на оно ап. правило, они су правдали дотичне и истицали, да не треба подвргнути свргнућу (καθαιρέσει), него само одлучењу (ἀφορισμῷ)

чак и оне, који би покривач свете трпезе прекројили себи за одјећу, или свети путир употребили за пиће у кући својој, или у опће присвојили себи ма какву било црквену ствар, не чинећи никакве разлике, каква је то ствар, да ли она спада међу свештене и свете ствари (ἱερὰ καὶ ἅγια πράγματα), или просто међу ствари, које служе на украс или издржавање цркве. Противу таквих, који су у злоћи својој тако извртали мисао оног ап. правила, обраћено је правило ово. Оно разлучује домаћу употребу неких црквених ствари од присвајања себи тих ствари, које присвајање изрично називље крађом, отимачином, грабљењем цркве, те разјашњујући смисао поменутог ап. правила и допуњујућу га, подвргава *потпуноме свргнућу* сваког онога, који се усуди узети из цркве ма шта било и себи то присвојити, те оскврнити, јер сваки такав спада у ред ἱεροσύλων (sacrilegorum) то јест таквих, који краду светињу; а подвргава *одлучењу* оне, који тек употребе на какву не свету цијељ црквене ствари, које су ван олтара и које служе за спољашњи украс цркве или за разне потребе цркве, али који те ствари ипак не присвајају себи, те у строгоме смислу не могу се ἱεροσύλοι назвати.

Правило 11.

Божанствена и света правила подлажу свргнућу презвитере, или ђаконе, који узимљу на себе свјетовне какве службе или послове, или такозвана надзирања у кућама свјетовних власти. Потврђујући ово и ми, установљујемо и у погледу осталих, који су у клир увршћени: ако који од њих поступи на свјетовне какве службе, или прими такозвана надзирања у кућама или предграђама свјетовних власти, такав се има искључити из свога клира; јер по исказаној и најпоузданијој ријечи Христа истинитога Бога нашега, нико не може два господара служити (Мат. 6, 24).

(Ап. 6, 20, 81, 83; IV васељ. 3, 7; VII васељ. 10; картаг. 16).

— Види тумачења 81. ап. правила, 3. правила IV васељ. сабора и осталих паралелних правила. Додаје се само у овоме правилу, да се не смију бавити свјетовним пословима ни нижи клирици, дакле нико, који је уписан у свештеноме попису.

Правило 12.

Као што свети и васељенски шести сабор подлаже свргнућу оне клирике, који свршавају службу, или крсте у богомољама, што се по кућама налазе, без приволе епископа, то исто установљујемо и ми. Јер кад света црква право управља, и ријеч истине брани, и чува и поучава часноме владању, било би непристојно и неблагочастиво допустити да они, који живе без надзора и без послушности, увлачећи се у куће, руше добри ред њезин и испуњавају је многим забунама и саблазнима. И зато сада свети и Богом помогнути овај сабор, саглашавајући се са васељенским и светим шестим сабором, установљује, да се имају сваки пут нарочито одређивати они, који ће свршавати службу у богомољама, што се по кућама налазе, а одређење ће ово наравно они добити од мјесног епископа. А који се ван ових усуде, без приволе епископа, увлачити се у куће и ту свршавати службе, нека се свргну; они пак који учествују с таквима у опћењу, нека подлегну одлучењу.

(Ап. 31; IV васељ. 18, 31; трул. 21, 34; 59; VII васељ. 7, 10; гангр. 6; антиох. 5; лаод. 58; картаг. 12).

— Види тутачења 31. ап., 31. трулскога и других паралелних правила.

Правило 13.

Пошто је нечастиви био посијао сјемена јеретичкога кукоља, пак видећи да се исти мачем Духа са кореном чупа, пошао је сада другим путем, путем пријеваре и настојећи, да безумљем расколника располови тијело Христово, — свети сабор, да разруши у темељу и овај његов нацрт, наређује, да, ако у будуће који презвитер, или ђакон, окриви свога епископа ради каквих приједступа, прије него што је то саборно разабрано и испитано било, и прије него што је противу истога коначна одлука изречена, те се усуди прекинути опћење с њим и не буде

по предању цркве спомињао име његово у светим молитвама на литургијама, такови има подлећи свргнућу и лишити се сваке свештеничке части. Јер који је постављен у чину презвитера и присваја себи суд митрополита, и прије суда окриви сам по себи свога оца и епископа, такав није достојан ни части, пак ни имена презвитера. А који пристану уз таквога, ако имају какав свештени чин на себи, нека се и они лише своје части; ако су пак калуђери, или свјетовњаци, нека се са свијем одлуче од цркве, док не разврну свезу са расколницима и своме се епископу не поврате.

(Ап. 31; II васељ. 6; III васељ 3; IV васељ. 18; трул. 31, 34; гангр. 6; сардик. 14; антиох. 5; картаг. 10, 11; прводр. 14, 15).

— Наредбе о каноничкој послушности клира своме епископу садрже се у многим правилима, почињући од апостолских, па до овога сабора IX вијека (види паралелна правила). У пређашња времена поједини би презвитери неправедно окривили епископа да ради противу благочастија и правде (ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσυνῃ), те би се одијелили од свог епископа и саставили раскол (σχίσμα). За то су наравно ти презвитери, исто и сви они који би уз њих стали, бивали подвргнути строгим казнама (ап. 31.) Кад нијесу могли дотични немирни презвитери да за јерес окриве свог епископа и да се за тај узрок од њега одијеле и послушност му одреку, они би тада нашли узрока за то у некаквим пријеступима, у којима као да је епископ крив, па не чекајући да се ти пријеступи докажу, самовољно би прекинули опћење са својим епископом, престали би по пропису спомињати име његово на црквеним службама, и створили би раскол. Противу такви немирних презвитера издано је ово (13.) правило, које наређује да се има свргнути и лишити сваке свештеничке части презвитер или ђакон, који се усуди одрећи послушност своме епископу, прије него што је саборно разабран и доказан пријеступ, за који је тај епископ окривљен био и прије него што је надлежни црквени суд изрекао коначно осуду своју; јер — каже правило — није достојан ни части ни имена презвитерскога онај, који по својој глави и прије суда окриви свог епископа и оца, и који присваја себи власт митрополита, јединога надлежнога да просуђује о кривицама епископа. Овој истој казни подвргава правило и све друге клирике, који

стану уз такве расколне презвитере; а за калуђере (монахе) и свјетовњаке наређује, да се са свијем одлуче (ἀφοριζέσθωσαν παντελῶς) од цркве све дотле, док се не освијесте и своме се законитом епископу не поврате.

Правило 14.

Ако који епископ, изговарајући се неким пријеступом свога митрополита, и прије него што се саборно ствар разабрала, прекине опћење своје с њим и не буде спомињао по обичају име његово на божанственој служби, — свети сабор наређује, да такав епископ има бити сметнут, ако се само докаже да је одступио од свога митрополита и произвео раскол. Јер треба да сваки познаје своје границе, нити презвитер смије презирати свога епископа, нити епископ свога митрополита.

(Ап. 31; II васељ. 6; III васељ. 3; IV васељ. 18; трул. 31, 34; гангр. 6; сардик. 14; антиох. 5; картаг. 10, 11, 62; прводр. 13, 15).

— Оно што 13. правило овога сабора прописује о одношају презвитера и осталога клира к епископу, то исто прописује ово (14.) правило о одношају епископа к своме митрополиту.

Правило 15.

Што је наређено у погледу презвитера, епископа и митрополита, то још више значаја мора имати у погледу патријарха. Према томе, презвитер, епископ или митрополит, који се усуди прекинути опћење са својим патријархом, и не буде, као што је наређено и установљено, спомињао име његово на божанственој служби, него прије саборне одлуке и коначне осуде његове, произведе раскол, у погледу сваког таквога свети сабор наређује, да буде са свијем искључен из свештенства, ако се само докаже такав његов безаконити поступак. — У осталом, ово се наређује и потврђује у погледу оних, који само под изговором неких пријеступа одступају од својих предстојника и расколе производе, и руше јединство цркве. Јер они који се одје-

љују од опћења са својим предстојником због какве јереси, која је од светих сабора или отаца осуђена, то јест, кад он јавно проповиједа јерес и откритим челом то у цркви учи, такви не само што не ће подлећи каноничкој казни за то, што су прије саборнога ријешења одијелили се од таквог епископа, него ће на против бити заслужни части, која православнима пристоји, пошто они нијесу осудили епископе, него псеудоепископе и псеудоучитеље, нити су расколом порушили јединство цркве, него на против похитали су да ослободе цркву од раскола и раздијелења.

(Ап. 31; II васељ. 6; III васељ. 3; IV васељ. 18; трул. 31, 34; гангр. 6; сардик. 14; антиох. 5; картаг. 10, 11, 62; прводр. 13, 14).

— Ово је правило допуна 13. и 14. правила овога сабора, те наређује, да ако онакав одношај мора постојати: презвитера к епископу и епископа к митрополиту, тијем више такав одношај мора постојати к патријарху, коме су дужни у каноничкој послушности бити сви: митрополити, епископи, презвитери и остали клирици дотичнога патријархата.

Одредивши ово о послушности патријарху, правило чини опћу опаску на сва три (13.—15.) правила, и каже, да издане наредбе вриједе у таквом само случају. кад се заводе расколи због неких недоказаних пријеступа: патријарха, митрополита и епископа. Али ако један епископ, митрополит или патријарх почне јавно проповиједати у цркви неко јеретичко учење, које је противно православљу, тада дотични имају право и дужност *одмах* се одијелити од тог епископа, митрополита и патријарха, и за то не само што не ће подлећи никаквој каноничкој казни, него ће још и похваљени бити, јер тиме они нијесу осудили и устали противу законитих епископа, него противу лажних епископа и лажних учитеља, нити су они раскол тиме завели у цркви, него на против колико су могли, ослободили су цркву од раскола и раздијељења. Архим. Јоаннъ, према историјским приликама руске цркве, са свијем правилно и у строгоме смислу каноничке науке опажа у тумачењу овога правила, да презвитер један не ће бити крив, него похвале достојан, ако се одијели од свога епископа ради јеретичкога учења, али *само* тада, ако тај епископ почне проповиједати учење, које се јавно противи учењу православне цркве и које је свечано црквом осуђено било, и ако то лажно учење он отворено

и публично у цркви проповиједа у одлучној намјери да поруши православно учење и да утврди јерес; ако тога није, а на име, ако један епископ искаже неко своје посебно мишљење о питањима вјере и морала, које може некоме изгледати неправилним, али које није од особите важности и може лако бити исправљено, а да се дотични епископ још не окриви за умишљено неправославље, или пак, ако тај епископ изнесе неко погрјешно своје учење у ужем кругу појединих лица, и у томе ужем кругу исто учење може бити исправљено, а да се мир цркве не руши, — у таквом случају никакав презвитер нема права самовољно да се дијели од свог епископа и да ствара раскол, него ће подлежати наредби, коју у овоме погледу прописује 31. ап. правило.[19]

Правило 16.

Због различних распра и забуна, што се догађају у цркви божјој, неопходно је установити и ово, да се ни под који начин не поставља епископ у оној цркви, које је предстојник још жив и још је у својој части, осим случаја, да је он сам добровољно поднио оставку на епископство. Пак и тада треба најприје до краја довести каноничко испитање узрока, због кога се дотични жели уклонити са епископства, и тек ако он буде свргнут, нека се други на мјесто њега стави на епископство. Ако пак који епископ, остајући у својој части, не ће да оставке поднесе, а не жели ни народ свој да пасе, него се уклони из своје епископије, и остане преко шест мјесеци у другом каквоме мјесту, а није задржан тамо ни царским налогом, нити има да извршује какву поруку свога патријарха, нити му пријечи каква болест, због које не може никуда да се макне, — такав ако није био запријечен никаквим од споменутих разлога, међу тијем уклонио се од своје епископије и остао је преко шест мјесеци у другом каквоме мјесту, мора бити са свијем лишен и части и достојанства епископа. У погледу онога дакле, који запусти повјерено му стадо, и проведе преко шест мјесеци у другом каквом мјесту, свети сабор наређује, да се има са свијем

[19] Сп. д. II, 568.

лишити архијерејства, на које је постављен да пасе, и на његову епископију да се постави други умјесто њега.

(III. васељ. 9; антиох. 17; сардик. 12; картаг. 71; Петра ал. 10; Кирила ал. 3).

— Види тумачење 9. правила III. васељенскога сабора и других паралелних правила.

Правило 17.

Старајући се о доброме реду црквеном у свему, цијенимо неопходним установити и то, да у напријед никакав свјетовњак, нити калуђер не може на један пут бити подигнут на висину епископства, него пошто дотични најприје испитан буде на појединим степенима црквенима, нека тада прими рукоположење за епископа. Јер ако су до сада поједини из свјетовњака, или калуђера из нужде и бивали на брзо удостојени епископске части, и били су изврсни по врлинама, и високо су своје цркве подигли, ипак не сматрајући никако као закон цркве оно, што ријетко бива, наређујемо, да у напријед тога већ не буде; него онај, који има бити правилно рукоположен, мора пријећи све степене свештенства, и на свакоме провести узакоњено вријеме.

(Ап. 80; VII васељ. 2; неокес. 12; лаод. 3, 12; сардик. 10; Кирила ал. 4).

— У тумачењима 80. ап. правила и 10. сардик. правила доста је казано, да се разумије наредба овога правила.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ДЕСЕТОГ ПОМЈЕСНОГА САБОРА, ЦАРИГРАДСКОГА.

Правило 1.

Свети и васељенски сабор наређује, да ако су који клирици, или свјетовњаци, или епископи из Италије, који бораве у Азији, или Европи, или Ливији, били одлучени, или свргнути, или анатемисани од најсветијега папе Јована, исти ће бити сматрани на томе ступњу казне и код Фотија, најсветијега патријарха цариградскога, то јест, или свргнути, или анатемисани, или одлучени. И које клирике, или свјетовњаке, или архијерејског и јерејског чина, Фотије, најсветији наш патријарх, ма у каквој било области подвргне или одлучењу, или свргнућу, или анатеми, нека такве призна под истом осудом казне и најсветији папа Јован и с њиме света божја црква римска. Нити се ишта новога има уводити у повластице, које има најсветији пријесто римске цркве или њезин предстојник, нити сада, нити у напријед.

(Ап. 12, 13, 32; I васељ. 6; II васељ. 3; IV васељ. 28; трул. 36; антиох. 6; сардик. 14; картаг. 11, 29).

— У почетку овога правила сабор, који је издао ово и остала правила, зове себе *васељенским* (*οἰκουμενικὴ σύνοδος*, universalis synodus). По своме саставу, а на име што су *све* помјесне цркве тадашњег хришћанског свијета на томе сабору заступљене биле, сабор се овај може васељенским сматрати, исто као што се таквим

он може назвати и по главноме предмету, ради кога се сабор састао, а то је, помирење западне цркве са источном црквом. И у западним кодексима зове се васељенским овај сабор.[1] Није задржао овога имена у историји због прилика, које су послије наступиле између Рима и источне цркве, и у каноничким зборницима источне цркве заузима мјесто међу помјесним саборима, којих правила сва православна црква прима и признаје.

Помирење о коме говори ово правило и које је помирењем утврђено, изазвано је било папом Јованом VIII. Неправице, које је Рим учинио био цариградском патријарху Фотију и свој источној цркви, папа Јован хтио је да изглади, а интерес римске цркве побуђивао га је, да не остави одијељеном од велике источне цркве, која је сва уз патријарха Фотија била, своју релативно малу цркву. Под влашћу римскога папе у другој половини IX вијека било је непосредно само 229 епископских катедара, а у посредној зависности било је још 268 катедара, свега 497 еп. катедара. Међу тијем на истоку у исто вријеме било их је 1087, од којих 656 било је под непосредном влашћу цариградскога патријарха, дакле под самим цариградским патријархом било је 159 еп. катедара више, него ли под римским папом; а рачунајући заједно све еп. катедре, које су биле и под непосредном и под посредном влашћу римскога папе, дакле свих 497 катедара, на истоку налазимо опет више од два пута толико катедара, а на име 590 еп. катедара више него ли под римским папом.[2] Интерес васељенске цркве расположио је Фотија, да заборави све некадашње неправице и да потпомогне, да се мир у цркви успостави, и то се сада утврдило на овоме сабору једнодушним гласом 383 епископа, сакупљених са свега хришћанскога свијета, који и издадоше ово правило.

Због заоштрених односаја између римске и цариградске цркве, почињући од доба папе Николе I, бивало је да нека све-

[1] Cf. Beveregii annot. in h. c., p. 172. О овоме сабору види подробности у књизи Камень претыканія, што је превео са њемачкога пријевода пок. прота карловачки Павао Николић (Нови Сад, 1847), а коју је књигу на грчком језику написао Илија Минијатес, епископ црнички († 1704). Књига је ова врло добра, и заслуживало би је прештампати, особито данас, кад наваљују из Рима да би православни морали оставити своју цркву и поунијатити се.

[2] Види Правда вселен. церкви (СПб. 1849), стр. 119—120, а такођер новелу цара Лава философа о еп. катедрама цариградскога патријархата у Leunclav. Ius gr.-rom. I, 89 sq. Испореди ат. синтагма V, 455 и сл. Африка се није могла рачунати у IX вијеку, јер послије вандалских и сарацонских навала, готово све су некада многобројне еп. катедре африканске цркве укинуте биле.

штена лица осуђена због каквих пријеступа у једној цркви налазила су уточишта у другој цркви, и такво протуканоничко поступање морало је наравно само да још више оне одношаје заоштрава и немир међу двјема црквама још јаче узбуђује. Па пошто се сада хтјело дотадашњи немир запријечити и успоставити правилне одношаје међу римском и цариградском црквом, овим је правилом установљено, да осуђени од патријарха Фотија сматраће се за такве и од папе Јована, и обратно, које је Јован за какве пријеступе осудио, сматраће такве осуђенима и Фотије. — Поводом пак тијем, што су поједини папе прије Јована истицали нека непозната до тога доба права своја *над свом црквом*, правило ово потврђује наредбе пређашњих сабора о повластицама римске катедре, и да се ништа новога нема уводити у те повластице, ни сада, нити икада. А какве су те повластице казано је у 6. правилу I васељенскога сабора, 3. правилу II васељенскога сабора, 28. правилу IV васељенскога сабора и 36. правилу трулскога сабора. „Али то је било тада“, каже Зонара у тумачењу овога правила, „када римска црква није у вјеровању ништа погрјешавала (*ὅτε οὔπο περὶ τὴν πίστιν ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία ἐσφάλλετο*) и није од нас одступала; али данас већ ми се с њом не можемо више сложити“.[3]

Правило 2.

Пошто су до сада поједини архијереји, узевши на себе калуђерски чин, настојали да остану и даље на висини архијерејства, и на такво њихово поступање није се обраћала пажња, то овај свети и васељенски сабор, у намјери да поправи ову немарност и да упорави према црквеним установама овакав неуредни посао, наређује, да ако који епископ, или други из архијерејскога достојанства зажели предати се калуђерском животу и ставити себе на мјесто кајања, не може више присвајати себи архијерејскога достојанства. Јер завјети калуђера садрже дужност послушности и учеништва, а не учитељства или старјешинства, и дотични обећавају, не да ће они бити пастири других, него да ће сами слушати пастире. Ради тога, као што је већ речено, установљујемо, да никакав који је уврштен

[3] Ат. синт. II, 706.

у архијерејски и пастирски именик, не смије спуштати се на мјесто оних, који бивају вођени од пастира и који се кају. А који се усуди ово учинити, послије проглашења и обнародовања донесене сада наредбе, такав, пошто је сам себе са архијерејскога степена уклонио, нека се више не повраћа на пређашње достојанство, које је својим чином омаловажио.

(IV васељ. 4; трул. 43; прводр. 5).

— Као што се види, неки су епископи, који би постали епископима из свјетовнога живота или из дјевичника (види тумачење 12. трул. правила), примали на себе калуђерски чин и дошљедно полагали прописане калуђерске завјете. Сабор овај сматра то неуредним послом (*ἄτακτον πρᾶξιν*), који је завладао у цркви немарношћу (*παρόραμα*), а противно црквеним установама, те наводи, како се не могу никако сложити калуђерски завјети *иослушности* и *учеништва* са звањем епископа, који мора бити *учитељ* и *старјешина*, и који има да буде пастир других, а не као калуђер, који мора да је увијек потчињен пастирима и сав живот само кајању да посвети. Па пошто поменуте завјете калуђерства дужан је безусловно да извршује сваки калуђер, и ти завјети протуположни су положају епископа у цркви, као врховнога учитеља и архипастира, то правилом овим својим сабор наређује, да никакав епископ не смије примати на себе калуђерски чин и полагати калуђерске завјете, и тијем спуштати себе са висине архијерејства у ред оних, који за сав живот свој бивају вођени од пастира и који се кају. Учини ли то неки епископ, он престаје исти час бити епископом и не може више никада себи присвајати архијерејскога достојанства. И правило је ово послије тога доба важило у свој цркви, како источној тако и западној.[4] Валсамон у тумачењу 3. правила анкирскога сабора приводи догађај са епископом амиклијским (у Лаконији) Николом Музалоном, који је силом свјетовне власти био пострижен у калуђерство, и послије много је настојао да одријешен буде од положених калуђерских завјета и да може опет вршити епископску власт, те је ради тога приказао се цариградском синоду. Патријарх Лука (1156—1169), кад је видио да је Никола дошао пред синод у епископском одијелу, одбио га је од синода, наводећи за разлог, да би се том епископу могло било можда и помоћи, да је почекао синодско ријешење, а сада пошто је он противу реда сам

[4] Decr. Gratian. c. 45. C. VII. q. 1.

скинуо са себе калуђерско одијело, које је ма и силом обукао био, то му се више помоћи не може.[5] Овај догађај показује нам, како се строго на ово правило пазило у XII вијеку. Послије смрти патријарха Луке, патријарх Михаил III (1169—1177) уважио је молбу епископа Николе и особитом синодском граматом повратио му епископска права.[6] — Исти Валсамон ставља у тумачењу овога правила питање о епископима, који су из калуђерства постали, те признавајући, као што и мора, снагу овога правила, каже, да се таквим епископима ово правило може односити онда, кад би они примили велику схимиу (*μέγα σχῆμα*), јер тада морају са свијем да престану епископовати.[7] Ово исто каже и 90. правило при вел требнику.[8]

Правило 3.

Ако који свјетовњак, проникнут самосиљем, те презирући и божанске и царске наредбе, и ругајући се страшним установама и законима цркве, усуди се без узрока или услијед измишљенога узрока, да бије или да затвори у тамницу неког епископа, нека је анатема.

(Ап. 55; IV вас. 18; трул. 34).

— Имунитет цркве и њених служитеља, а посебно епископа, признат је био од стране државне власти одмах, чим је та власт хришћанском постала. Још од 313. године постоји једна наредба цара Константина, којом се проглашује у држави *имунитет свештенства ἀπὸ πάντων ἀπαξαπλῶς τῶν λειτουργῶν*, како би оно могло без запријеке и слободно посветити се служби Богу.[9] Овај имунитет течајем времена све је већим постајао, и грчко-римски цареви тако рећи такмили су се међу собом, ко ће више повластица дати цркви и њеним служитељима. Особито према епископима штедри су у томе били цареви. Забрањено је између другога било грађанској власти да епископе зове на суд, да их својим судовима подлаже, а тијем мање да их казнити може. Увриједа пак случајно нанесена епископу од стране свјетовне власти, сматрала се већ увриједом нанесеном самој цркви, и дотични вршилац те власти

[5] Ат. синт. III, 27.

[6] Валсам. тумачење помен. анкирскога правила, а види истога тумачење и 50. картаг. правила (А. с. III, 427).

[7] Ат. синт. II, 709.

[8] Изд. Павлова, стр. 105.

[9] Eusebii hist. eccl. 10, 7. — Sozomen. hist. eccl. 1, 9. Cf. Cod. Theod. XVI, 2, 1.

подвргавао се казни. И ово је наравно тијем више имало важити, кад је то себи допуштао један прости свјетовњак[10] Те разне законе државне власти о имунитету свештенства, а посебно епископа, и спомиње сабор у овоме правилу своме. Оно наводи и божанске законе. Старјешини народа свога, то јест епископу, не говори ружно, — заповиједа св. писмо (Дјела ап. 23, 5; апост. пр. 55); а о значају епископа у цркви и у опће у хришћанском друштву ми смо већ на неколико мјеста у овој нашој радњи спомињали (I, 43 90. 123. 215. и т. д.). О поштовању, које свак мора да одаје епископу, Игњатије богоносац пише: „Поштуј Бога, као Творца свега и Господа; поштуј епископа, као старјешину свештеника, који је слика Бога вишњега; као старјешина он је слика Бога, а као првосвештеник слика је Христа... Од епископа, који је Богу посвећен за спасење свега свијета, нема ништа узвишенијега у цркви... Који поштује епископа, поштоваће и њега Бог, а који увриједи епископа, биће кажњен од Бога.“[11] — На основу постојећих наредаба државне власти и учења цркве, сабор издаје ово правило, и наређује да буде анатема (*ἀνάθεμα ἔστω*) сваки онај, који се усуди да бије (*τύψαι*, verberare) или да затвори у тамницу (*φυλακίσαι*, in custodiam tradere) епископа.[12] Казна страшна, по којој дотични кривац не бива одлучен само од цркве, него од самога Бога (*κεχωρισμένος ἔστω τοῦ Θεοῦ*) и постаје дијелом ђавола (*προσκληροῦται τῷ διαβόλῳ*).[13] И потпуно оправдана је казна ова, јер ако земаљске књажеве државни закони проглашују за такове, да их нико не смије дирнути (iuvio-

---

[10] Види три ваљана чланка, што је Otto Grashof наштампао о повластицама свештенства у грчко-римској царевини у Archiv für Kirchenrecht. Bd. 37 S. 1 fg. 256 fg. Bd. 38. S. 1 fg., а особито чланак Die Gesetze der römischen Kaiser über die Immunitäten des Klerus (Arch., 37, 256 fg.).

[11] Ignatii martyr. ep. ad Smyrnaeos c. 9 (ed. Hefele). Види и бљешку у Пидалиону на ово правило Сп. изд, стр. 366.

[12] Правило ово наше налази се у Decr. Gratian. c. 22. C. XVII. q. 4., као правило папе Александра II (1061—1073), наравно погрјешно, као што је то забиљежено у издању Richter (Lips. 1839.) стр. 705. У римокатоличкој цркви наредба овога правила била је поновљена у XII вијеку, кад је Arnoldo di Brescia († 1155) устао противу рим. цркве и дизао народ противу клира. На II латеранском сабору (1139.) издано је било правило, које је предавало анатеми сваког, који се усуди да бије clericum vel monachum. Ова заштита клира од силника свијета означава се у рим. црквеном праву првим ријечима самога правила: Si quis suadente и зове се *privilegium canonis*, *Si quis suadente*, или просто: privilegium canonis. Види H. Hüffer, Das privilegium canonis. Archiv für Kirchenrecht, III, 155 fg.

[13] Зонар. тумач. II, 711.

labiles), то колико више не мора уживати ту повластицу царско свештенство, које има на себи посвећење, које од Бога потиче, и које се свештенство разликује од свију осталих људи светим позивом и удијелом својим? Свештеници, а посебно епископи јесу *света лица*, и на њих се односе ријечи псалмопјевца: не прикасайтеся помазанныхъ моихъ (Псал. 68, 12) и пророчке оне ријечи: касаяйся васъ, яко касаяйся въ зѣницу ока моего (Захар 2, 9), те казна божја неумитно постигнути мора сваког онога, који се усуди божјега слугу дирнути.

У правилу је казано, да бива предан анатеми онај који се усуди бити или затворити у тамницу епископа *без узрока*, или *услијед измишљеног узрока* (*χωρὶς αἰτίας ἢ καὶ συμπλασάμενος αἰτίαν*). Из ових ријечи — опажа Валсамон у тумачењу овога правила[14] — не треба изводити, као да би свјетовни власници имали право *из оправданога узрока* (*ἐξ εὐλόγου αἰτίας*) да бију и затварају у тамнице епископе; јер из других правила и државних закона дознаје се, да свјетовни власници немају никаквога права да суде епископе, те и свјетовњак, који би хтио да бије и да у тамницу затвара једног епископа, ма да и најоправданији разлог има за то, и ма колико да је велика власт његова, ипак он мора подлећи казни; нити оправданост разлога може тога свјетовњака никада извинити, јер само саборима припада право да могу казнити архијереје. А ријечи у правилу: „без узрока“ стављене су ради *анатеме*, која се прописује; те ако свјетовни власник неки учини епископу оно о чему правило говори, а увјерен је да епископ то заслужује ради каквог тешког пријеступа, тада се тај власник не подрвгава анатеми, него *одлучењу од св. причешћа*, и одријешити га од те казне, то јест допустити му да се опет удостоји св. причешћа, може само највиша духовна власт дотичне областне цркве, послије издржане строге епитимије.

---

[14] Ат. синт. II, 712.

ПРАВИЛА

СВЕТИХ ОТАЦА

ΚΑΝΟΝΕΣ

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.

ПРАВИЛА
БЛАЖЕНОГ ДИОНИСИЈА, АРХИЈЕПИСКОПА АЛЕКСАНДРИЈСКОГ.

Правило 1.

Послао си, највјернији и велеучени мој сине, да ме питаш, у који сахат треба завршити пост пред даном Пасхе, јер, кажеш, нека браћа доказују, да треба то учинити, кад пијетли запјеваіу, а други, да треба у вечер: браћа која су у Риму, како кажу, чекају пијетла, а која су овдје, рекао си, да то раније чине. Ти сада желиш, да се установи тачно вријеме и потпуно одмјерени сахат, а међу тијем ово је и тешко и непоуздано. Јер да треба послије времена васкрсења Господа нашега започети светковање и весеље, а дотле постом држати душе у смјерности, о томе сви сугласно исповиједају. Али по ономе, што си ми писао, доказао си потпуно здраво и по смислу божанствених јеванђелиста, да се код њих не налази ништа тачно одређенога у погледу сахата, у који је Господ васкрсао; јер јеванђелисти нијесу једнако написали о онима, који су у различита времена дошли на гроб, него само рекоше, да су сви нашли Господа, да је већ био васкрсао: касно у суботу (28, 1), као што рече Матеј; јутром, кад је још било мрачно (20, 1), као што пише Јован; у први освитак (24, 1), како Лука рече; врло рано, кад је грануло сунце (16, 2), како рече Марко. А управо када је васкрсао, тога није ниједан изрично казао; али да они, који касно у суботу кад је свитао први дан субота, дођоше на гроб, и да га не нађоше већ у њему да лежи, ово је са свијем очито. Него ми не морамо овдје никако

држати ни да су несугласни, ни да је један другоме протурјече јеванђелисти; јер и ако се нека мала разлика у њиховом казивању по овоме питању и чини, и ако се они, при опћем сугласју њиховом, да је у оној баш ноћи засијала свјетлост свијета, Господ наш, различито изражавају у погледу самога сахата, — ми морамо ипак благочастиво и вјером настојати, да доведемо у сугласје оно, што су они казали. Тако, оно што је Матеј казао, овако стоји: Касно у суботу, кад је свитао први дан субота, дође Марија Магдалина и друга Марија да огледају гроб, и на једанпут се зачу велики земљотрес, јер анђео Господњи сишавши с неба и приступивши, одвали камен и сједјаше на њему, и лице његово бијаше као муња и одијело његово бијело као снијег, и од страха његова уздркташе се стражари, и стадоше као мртви; а анђео одговарајући, рече женама: не бојте се ви, ја знам, да Исуса распетога тражите; није овдје, устао је, као што је казао (28, 1—6). Оно што је речено „касно," неки могу помислити по опћој употреби ријечи да означава вечер суботе, али који разборитије ово схваћају, казаће да није тако, него да је дубока већ ноћ била, јер „касно" означава спорост и вријеме дуго; а да јеванђелист говори о ноћи, а не о дану, додано је „кад је свитао први дан субота". И дођоше, али још не носећи аромате, као што остали кажу, него да огледају гроб, и нађоше да је био земљотрес, и анђела који сјеђаше на камену, и чуше од њега: Није овдје, устао је. Тако исто и Јован говори: Први дан субота Марија Магдалина дође на гроб јутром, кад је још било мрачно, и видје да је камен одваљен од гроба (20, 1); по њему дакле, она је пошла, „кад је још било мрачно." Лука опет говори: У суботу осташе на миру по заповиједи; а првога дана субота у први освитак, дођоше на гроб, носећи аромате, што приправише, али нађоше камен одваљен од гроба (23, 56. 24, 1. 2). Оно „у први освитак" означава може бити јутрењу зору, која се тек помаља првога седмичног дана, јер је већ са свијем прошла била субота са свом ноћи послије ње, и други дан почињао, кад дођоше жене, што су са собом аромате и миро носиле; а то очито показује, да је много прије васкрсао. Исто и Марко овоме слиједи, говорећи: Купише аромате, да, дошавши, помажу га; и врло рано

првога дана субота дођоше на гроб. кад је засијало сунце (16, 1. 2); „врло рано“ дакле, и овај каже, јер је исто, што и „у први освитак“, пак додаје „кад је засијало сунце“. По томе дакле значи, да су полазак и пут њихов предузеле жене у први освитак, и врло рано; а на путу и около гроба задржаше се до гранућа сунца, и тада им младић у бијелој хаљини рече: Устао је, није овдје (Марк. 16, 6). — Пошто то ето тако стоји, одговарамо сада онима, који потанко истраживају, у који баш сахат, или пол сахата, или четврт сахата треба започети радовање своје о васкрсењу из мртвих Господа нашега, те оне, који одвећ брзају и још прије поноћи престају постити, коримо као непажљиве и неумјерене, и као такве, који прекидају готово довршени пут, као што учени онај човјек говори: „није мала ствар у животу, ако и мало недостаје“. Примамо пак као племените и трудољубиве оне, који одлажу и најдуље подносе, и уздржавају се до четврте страже, у коју је Спаситељ наш, ходајући по мору, многима се јавио. Не осуђујемо много ни оне, који престају међу овим и оним временом, било по своме побуду, било што даље издржати не могоше; јер ни шест посних дана не проводе сви једнако и на исти начин, него једни, остајући без јела, пропуштају их све, други два, други опет три, други четири, а други ни један. Снима пак, који су се много трудили у одгађању дана без јела, пак су ослабили и готово изнемогли, треба снисходити, ако и раније што окусе. Оне пак, који не само што нијесу пропустили ни један дан без јела, него нијесу постили, шта више разблудно су провели четири прва дана, па кад су дошли до она два пошљедња дана, и само та два дана, петак и суботу, провели су без јела, и тиме већ држе, да су учинили нешто великог и изврсног, такве, ако баш и до зоре се уздрже, не цијеним да су издржали труд једнак са онима, који су много дана себе савлађивали. И ово сам написао, како ја то схваћам и као мој савјет.

(Ап. 66; трул. 89).

— Ово 1. правило, заједно са слиједећа три, саставља посланицу Дионисија епископу пентапољском (у Ливији) Василиду, који је замолио био Дионисија да му разјасни дотична питања, о којима ова посланица говори. — Правило ово (1.) Дионисијево послужило је основом за 89. правило трулскога сабора, које се овим Дионисијевим правилом подробно разјашњује.[1]

Правило 2.

О женама, кад су у афедрону, да ли им је допуштено, док су у таквоме стању улазити у дом божји, ја цијеним, да је сувишно и питати; пошто не мислим, да ће се оне и саме, ако су вијерне и благочастиве, а у таквом се стању налазе, усудити да приступе к светој трпези, или да приме тијело и крв Христову. Јер и она, која је од дванаест година имала течење крви, да се излијечи, није се дотакла Христа, него само скута његова. Молити се пак, ма у каквом да је ко стању, и ма да је како расположен, и спомињати Господа и просити помоћ, вазда је беспријекорно; али се има забранити да ступа у святая святыхъ сваки онај, који није са свијем чист и у души и у тијелу. (Лаод. 44; Тимот. ал. 6, 7).

---

[1] У Крмчији (I, 259 об.) налази се ово правило без броја и у скраћеном облику преведено из канон. синопсиса (ат. синт. IV, 393). Послије овога правила у истој Крмчији долази као правило I. ево ово: „Истога св. оца о онима, који су одлучени, па су се због опасности смрти причестили били, и за тијем су опет оздравили: Који је био под епитимијом, те одлучен од причешћа, па се разболио и јер му је смрт пријетила, одријешен био од епитимије и причестио се, ако опет оздрави, не треба га опет лишавати причешћа, ако међу тијем није ништа згрјешио. Ако ли пак, пошто је оздравио, не покаже да се обратио на добро, те послије опомене да смирен буде, да постом себе од гријеха опере и да се пази, не ће ипак да послуша, него се противи, нека му за то буде наложено опет друго одлучење“ (сп. м.). По опасци редактора рускога пријевода визант. коментатора (III, 12) ово је правило састављено из друге канон. посланице Дионисијеве епископу Конону, или из Liber de poenitentia ad Cononem ep. Hermapolitanum (Cf. G. Cave, Scriptorum eccles. historia literaria. Genevae, 1705., p. 83). Евсевије у свој црк. историји (VI, 46) спомиње о овој књизи Дионисијевој, али Јероним у његовом De viris illustribus cap. 59 (изд. Bernoulli, Freiburg 1895., p. 43) не каже ништа о томе, него наводи само *canon de poenitentia,* и друге још посланице Дионисијеве de poenitentia.

— Ријеч је о женама, кад имају обично мјесечно течење крви, те им правило ово забрањује улазити у цркву, док су у таквоме стању, а тијем више им забрањује да се причесте, док са свијем не буду чисте у тијелу. Ми нијесмо превели ријеч *афедрон*, јер она управо не значи само мјесечно течење крви (ἡ τῶν ἐμμήνων ῥύσις, sanguinis menstrui fluxus), него по Зонарином тумачењу овога правила узета је ријеч из јеврејскога живота, на име, јеврејке, кад имају мјесечно течење крви, сједе на само и ни с ким не опће, док седам дана не прође, и од тога је постала ријеч ἐν ἀφέδρῳ, која показује да се жене у таквоме стању одјељују од сједења (ὑπὸ τῆς ἕδρας) са осталима, као нечисте (ὡς ἀκαθάρτους).[2]

Правило 3.

А који живе у браку морају сами себи бити судије; јер су чули Павла, који пише, да се треба уздржавати једно од другога у договору за вријеме, како би се могли помолити, пак послије опет заједно бити. (I Кор. 7, 4).

(Трул. 13; Картаг. 3, 4, 25; Тимот. ал. 5, 13).

— За наредбу овога правила Дионисије позивље се на ап. Павла, да се у договору (ἐκ συμφώνου) морају уздржавати од полнога сношаја муж и жена, кад је вријеме за молитву; не чине ли тога, нека им је савјест судија.

Правило 4.

Који су имали нехотимично ноћно истечење, нека и они слушају своју савјест, и нека сами себе испитају, да ли имају какву сумњу о томе, или немају; јер као што о јелу апостол говори, да који се сумња, осуђен је ако једе (Рим. 14, 23), тако и у овоме, сваки који Богу приступа, нека има чисту савјест и по своме најбољем разумијевању нека поступа.

Ова си нам ти питања ставио, из поштовања према нама, (а никако што су ти непозната, љубазни), да нас тиме расположиш, да будемо, као што и јесмо, једнакога мишљења и једнога духа с тобом. И ја ево, не као учитељ, него најпростије, као што и пристоји, кад међу собом

[2] Ат. синт. IV, 7.

говоримо, изнио сам пред тобом моје мишљење, а ти сада најразборитији мој сине, просуди о истоме, пак напиши ми да ли ти налазиш можда још шта упутнијег и бољега, или пак цијениш да то овако остане. Желим ти, љубазни мој сине, да будеш здрав, служећи Господу у миру.

(Атанас. вел. 1; Тимот. ал, 12).

— Нехотимично ноћно истечење, о којем говори ово правило треба разумијевати: *истечење сјемена* (*σπέρματος*). У 1. правилу Атанасија великог, иначе у посланици његовој Амуну, ово је названо *φυσικὴ ἔκκρισις* (naturalis excretio), и ту се о томе више говори. Треба испоредити за ово Зонарин *Λόγος πρὸς τοὺς τὴν φυσικὴν τῆς γονῆς ἐκροὴν μίασμα ἡγουμένους*,[3] а тако исто и 10. канонички одговор Валсамонов.[4]

Друга половина правила овога то је завршетак Дионисијеве посланице епископу Василиду.

---

[3] Ат. синт. IV, 598 и сл.

[4] Ат. синт. IV, 455. Види и Hermenop., Epit. can., sect. 5, tit. 2 (Leunclav I, 51.)

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ГРИГОРИЈА, АРХИЈЕПИСКОПА НЕОКЕСАРИЈСКОГ, ЧУДОТВОРЦА.

Правило 1.

Нијесу јела, која нас терете, свети папо, ако су баш заробљеници и јели оно, што су им власници њихови пружали, а особито кад сви сугласно казују, да варвари који су у наше покрајине навалили, нијесу идолима жртава ни приносили. Апостол вели: Јела су за трбух, и трбух је за јела, али ће Бог и овога и она покварити (I Кор. 6, 13), а Спаситељ, који свако јело очишћује, каже: Не погани човјека оно што улази у уста, него оно што излази (Мат. 15, 11). Пак и оно није у опће осуде достојно, ако су заробљене женскиње биле заведене од варвара, и исти су њихова тијела обружили. Али, ако је и прије зазоран био живот које између њих, и слиједила је, по писаноме, за очима блудника, са свијем је наравно, да се мора подозријевати блудничко њезино расположење и у вријеме кад је у ропству била, и према томе такве се немају на пријечац примати у опћење молитава. Је ли пак која прије у потпуној уздржности живјела, и била је живота чистога и слободнога од свакога подозријења, а сада је услијед силе и принуде потпала скврни, у погледу овога имамо примјер у књизи поновљених закона, о оној

дјевојци, коју је неки човјек у пољу нашао, и силом је облежао: Дјевојци, каже Писмо, не чините ништа: није дјевојци од тога гријех, који заслужује смрт, јер као кад би који човјек скочио на ближњега свога, и души би његовој смрт нанио, така је и та ствар: завапила је била дјевојка, али не би никога да јој помогне (V Мојс. 22, 26. 27). Тако је управо и ово.

(Ап. 62, 67; I васељ. 11; IV васељ. 27; анкир 4, 5; Петра ал. 14; Васил. вел. 49).

— Правило ово заједно са слиједећих девет правила саставља каноничку посланицу Григоријеву, управљену неком епископу Понта, којега Григорије ословљује ἱερὲ πάπα, као што су тада у опће у народу епископе називали, а која је посланица намијењена свима епископима Понта. Тиче се посланица оних, који су у вријеме варварских навала (Борада и Гота) јели од идолских прилога (εἰδωλόθυτα) и друге гријехе починили били, као што је то казано у наслову саме посланице, и прописује односне казне у 10 посебних правила.

Говори правило ово најприје о оним хришћанским заробљеницима, који су код варвара јели, за тијем о заробљеним женама, којих су тијела варвари обружили. Према разлици предмета, о којима се у правилу спомиње, подијељено је ово правило у 2 правила у Книга Правилъ, исто и у Пидалиону.

Правило 2.

Страшна је лакомост, и није могуће привести у једној посланици сва она мјеста из божанственога писма, у којима се казује, колико је се треба клонити и како је страшно, не само кад ко отимље, него у опће свака лакомост и свако присвајање туђега ради гадне похлепе, те сваки који се у томе затече, мора бити изврнут из божје цркве. Што су пак неки у вријеме варварскога насртаја, при оној свеопћој невољи и плачу усудили се сматрати оно вријеме, које је свима само од пропасти било, временом згодним за свој добитак, таково што може приличити само људима, који су нечастиви и Богу мрски, и који су врхунац неваљалости достигли. Зато је установљено, да се

сви такви изврг̑ну, да не би случајно сав народ потпао гњеву, а на првоме мјесту предстојници, који о томе истраге не воде; јер се бојим, као што писмо каже, да нечастиви са собом не погуби праведника (I Мојс. 18, 23). Јер блудочинство, казано је, и лакомост је, ради којих иде гњев божји на синове непокорности (Кол. 3, 6). Не бивајте дакле саучесници њихови, јер бијасте некада тама, и сад сте свјетлост у Господу; као дјеца свјетлости поступајте, (јер је плод свјетлости у свакој доброти, и правди, и истини), истражујући, што је угодно Богу, и не пристајте на бесплодна дјела таме, него још осуђујте, јер шта они тајно чине, срамно је и говорити; а све што се осуђује, свјетлост објављује. (Ефес. 5, 6—13). Овако ето Апостол. Ако су пак неки ради пређашње своје лакомости, за вријеме мира, подвргнути били казни, пак у вријеме гњева божја опет се повратише на лакомост, и извлаче користи од крви и пропасти људи, који су прогнани, или заробљени, или убијени, — шта се друго може ишчекивати од тога, него да ће ти, који лакомости служе, изазвати гњев божји и на себе и на сав народ?

(Картаг. 5; Васил. вел. 14; Григ. ниск. 6).

Правило 3.

И није ли Ахар син Зарин гријехом се огријешио о оно, што је било завјетовано, и није ли зато гњев божји наишао на сав збор Израиља? и он је сам сагријешио, али није сам у своме гријеху умрьо. И ми у садашње вријеме морамо сматрати завјетованом сваку добит, не нашу него туђу. Јер као што је онај Ахар узео од плијена, тако и ови из плијена сада узеше; али онај је узео од непријатељскога, а ови сада извлаче нечастиву своју корист од онога, што је братско.

(Ап. 72; прводр. 10; Васил. вел. 61; Григ. ниск. 6, 8).

Правило 4.

Нека се нико не правда тиме, као да је нешто нашао,

јер је забрањено и од нађенога корист извлачити; а поновљени закони кажу: Кад видиш теле брата свога, или овцу, гдје лута на путу, немој проћи мимо њих, него их одведи брату своме; ако ли ти брат твој није близу, или га не знаш, заклони их код себе, и нека код тебе буду докле их не потражи брат твој. и тада му их врати; и тако учини и с магарцем његовим, и тако учини с хаљином његовом, и тако учини са сваком стварју брата свога изгубљеном, кад је он изгуби, а ти је нађеш (V Мојс. 22, 1—3). Овако ето поновљени закони. А у књизи изласка казано је, не само кад ко што нађе брата свога, него и непријатеља: Одведи све кући дотичнога господара (II Мојс. 23, 4). Пак ако се не смије корист извлачити од пријатеља или непријатеља, кад у миру, не мареći о своме, раскошно живот проводи, зар ће се то смјети, кад је он у невољи, кад бјежи од непријатеља и кад је присиљен да своје оставља?

(Григор. ниск. 6).

Правило 5.

Други правдају себе тиме, што задржавају себи туђе ствари што су нашли, умјесто својих, које су изгубили; пак као што су Бораци и Готи поступали с њима непријатељски, тако они сада постадоше за друге Бораци и Готи. Ради овога ми смо вам ето послали брата и сустарца Еуфросина, да вам саопћи онај исти начин поступања, по коме ми овдје поступамо, и од кога треба тужбе примати, и кога треба лишавати опћења у молитвама.

(Ап. 74; II васељ. 6; Григ. неок. 2, 3).

Правило 6.

Јављена је такођер једна невјероватна ствар, која се у вашој области догодила, свакако од невјерника и нечастивих, и који ни имена Господњега не познају, а то је, да неки дођоше до толике свирјепости и нечовјечности, да на силу задржавају неке заробљенике, који су одбјегли

од варвара. Пошаљите кога у дотичну област, да не удари гром у оне, који то чине.

(Трул. 85; гангр. 3; картаг. 64).

Правило 7.

Који себе убројише међу варваре, и заједно с њима, за вријеме ропства, учествоваше у насртајима, заборавивши да су и Понћани хришћани, и толико сами оварварише да су тољагама били и давили своје једноплеменике, и варварима, који нијесу знали, показивали су или путеве или куће, — таквима не треба допустити да стоје ни међу онима, који слушају, док заједнички не одлуче о њима сабрани свети оци и прије њих Дух свети.

(Анкир. 9; Васил. вел. 11, 13; Григор. ниск. 5).

Правило 8.

А који се усудише напасти на туђе куће, ако су тужени били, пак изобличени, нека се не удостоје ни да слушају; али ако сами себе очитају и поврате што су отели, остајући у броју оних, који се обраћају, нека припадају.

(Васил. вел 61; Григор. неок. 2; Григор. ниск. 6).

Правило 9.

Они пак, који на пољу или у својим кућама нађоше какве ствари, које су варвари оставили, ако су тужени били, пак изобличени, нека остану исто тако међу онима, који припадају; али ако сами себе очитују, и поврате што су нашли, нека се молитве удостоје.

(Васил. вел. 61; Григор. неок. 2, 5, 8; Григор. ниск. 6).

Правило 10.

А који извршују овај налог, треба да га извршују без сваке похлепе за добитком, не изискивајући никакве награде за то што су показали, или што су сачували, или што су пронашли какву ствар, или ма каквим то именом они називали.

(Григор. неок. 4, 5; Григор. ниск. 6).

Правило 11.

Плач бива ван врата молитвенога дома, гдје стојећи онај који је сагријешио, мора просити вијерне који улазе, да се моле за њега; слушање бива с унутрашње стране врата у притвору, гдје мора стојати онај који је сагријешио, до молитава за оглашене, и тада изићи, јер пошто је слушао свето писмо и поуку, каже (Василије велики), нека се уклони, и молитве нек се не удостојава; а припадање бива, кад онај који стоји с унутрашње стране врата храма, мора да изиђе заједно са оглашенима; заједностојање бива, кад се стоји заједно са вијернима, и са оглашенима се не изилази; најпослије долази причешће светих тајана.

(I васељ. 11; анкир. 4, 8, 9; Васил. вел. 22, 56, 75, 81, 83).

— Ми смо казали (I, 29), да је ово правило каснији додатак посланици Григорија неокесаријског, која саставља првих 10 правила, али које се правило међу тијем у свима старијим каноничким зборницима сматрало саставним дијелом исте посланице.[1] Казали смо такођер, да је ово (11.) састављено из наредаба о истоме предмету Василија великог, а посебно из 75. правила Василија великог. Подробно о ступњима кајања спомиње се у *Σύνοψις τῶν κανόνων*, што је напечатана у ат. синтагми (IV, 405) и то је стављено ту са именом Василија великог. Исто то налазимо и у Крмчији (гл. 23.), гдје се спомињу као у овоме правилу четири ступња кајања: плаканіе, послушаніе, припаданіе и стояніе съ вѣрными.[2] — О наредби овога правила казано је колико треба у тумачењу 11. правила I васељенскога сабора, а ваља погледати и икнографију, која је тамо приведена (стр. 212), да се ово боље разумије.

---

[1] У издању Migne има notitia historico-litteraria о списима Григорија неокес., и ту се каже (sub. IV), како је доминиканац Al. Noel († 1714) доказивао да треба свакако држати ово правило, као неразлучни дио поменуте Григоријеве канон. посланице, оснивајући се на томе, што о ступњима кајања спомиње сам Григорије у 7, 8. и 9. свом правилу. Ораторијанац Joh. Morinus († 1659) истакао је већ био правилно суђење о постанку овога правила, и то је суђење науком и усвојено. Види 63. биљ. 29. стр. I. књ. овог издања.

[2] Спом. изд. I, 251.

ПРАВИЛА
БЛАЖЕНОГ ПЕТРА, АРХИЈЕПИСКОПА АЛЕКСАНДРИЈСКОГ И МУЧЕНИКА.

Правило 1.

Пошто се ево примиче четврта Пасха послије гоненья, већ је доста онима, који су тужени били и у тамницу затворени, и који су претрпјели страшне муке и грдна бичевања, и многе друге тешке невоље, али које је најпослије тјелесна немоћ издала, пак ако и нијесу били у почетку примљени, ради великога пада, коме су се подвргли, обзиром ипак на то, што су они много се борили и за дуго се опирали, (при чему нијесу намјерно у оно упали, него што их је изневјерила немоћ тјелесна, међу тијем и сада још показују на тијелима својима ране Исусове, а неки ево трећа већ година да проводе у плачу) нека им се, од када се може сјетити, да су се обратили, дода још четрдесет дана кајања, за које је Господ и Спаситељ наш Исус Христос послије крштења, постећи, искушаван био од дјавола; тако они, подвизавајући се особитим начином и најревније постећи, нека толико исто дана проведу у молитви, при чему ће имати увијек да о ономе размишљају, што је казао Господ кушачу своме, да му се поклони: Иди од мене, Сотоно, јер јер је написано: Господу Богу своме ћеш се поклонити, и њему јединоме ћеш служити (Мат. 4, 10).

(Ап. 62; I васељ. 10; анкир. 4; Григор. ниск. 2).

— Ово и слиједећих тринаест правила, која се у латинским издањима зову *canones poenitentiales*, састављена су из слова Петрова о покајању (περὶ μετανοίας), које је слово он написао 4. године Максиминова гоњења у Александрији, или 306. год. хришћанске ере, зарад оних који су пали били за вријеме гоњења, и одређује, каквим епитимијама морају за то да подлегну.

Правило 2.

Онима пак, који, пошто су тек одведени били под стражу, и у тамници су, као у каквој опсади, претрпјели муке и смрад, пак одмах послије, и не борећи се са мученьима, предали су се као заробљеници, савладани великом оскудицом сила и слабошћу, — доста је додати једну годину дана к осталом времену; јер су и они предали себе са свијем на мучења за име Христово, премда су и добивали у тамници од браће велику утјеху, за коју у осталом имају платити многостручно, ако желе ослободити се од суровога ропства дјавола, сјећајући се врло добро онога, који каже: Дух је Господњи на мени, ради чега ме помаза, посла ме да јавим еванђеље сиромасима, да проповједим заробљенима, да ће се отпустити, и слијепима, да ће прогледати, да отпустим скрушене на почитак, да проповиједам пријатну годину Господу и дан одвратка (Исаи. 1, 1. 2. Лук. 4, 18. 19).

(Ап. 62; I васељ. 10; анкир. 1, 2, 3, 9, 12; Васил. вел. 73, 81; Григор, ниск. 2, 5).

Правило 3.

Онима пак, који ништа сличнога нијесу претрпјели, нити су плод вјере показали, него су лако прешли к злоћи, издани плашљивошћу и страхом, пак сада се обраћају к кајању, — потребито је и згодно је предложити причу о неродљивој смокви, као што Господ каже: Имао је један смокву усађену у своме винограду, и дође да тражи плода на њој, а не нађе; тада рече виноградару: ево трећа година, како долазим да тражим плода на овој смокви, и не налазим; посијеци је дакле, зашто земљи да

смета? А он одговарајући рече му: господару остави је и за ову годину, док окопам око ње и обаспем гнојем, не ће ли дати плода, ако ли не, посјећи ћеш је у будуће (Лук. 13, 6—9), и ову причу кад пред очи узму, и кад покажу достојни плод покајања за трајање толикога времена, више ће тиме себи користити.

(Ап. 62; анкир. 6, 9; Григор. ниск. 2).

Правило 4.

А онима, у погледу којих нема никакве наде и који се не кају и имају тврду кожу као Етијопљанин и шаренило риса, нека се каже оно о другој оној смокви: Да никад од тебе не буде плода до вијека (Мат. 21, 19), и она је одмах и усахнула. И на њима ће се извршити оно, што је рекао еклисијаст: Што је изопачено не може се украсити, и недостатци не могу се избројити (Екл. 1, 15). Јер, ако се прије не исправи оно што је изопачено, није могуће украсити га, и док се најприје не попуне недостатци, није могуће избројити их. Пак ће се најпослије с њима догодити оно, што је рекао пророк Исаија: И видјеће трупове оних људи, који се одметнуше од мене; јер црв њихов не ће умријети и огањ њихов не ће се угасити, и биће на позор свакоме тијелу (Исаи. 66, 24); јер као што је од истога предсказано: Неправедници као усколебано море. тако ће се узнемирити, нити ће моћи отпочинути. Нема радости нечастивима, каже Бог (Исаи. 57, 20. 21).

(Ап. 62; I вас. 10; анкир. 9; Григор. ниск. 2; Васил. вел. 84, 85).

Правило 5.

Онима пак, који су се претварали, као Давид, који се чинио луд, да не погине, премда и није био луд, и који нијесу просто потписали своје одречење, него налазећи се у великом тјеснацу, као паметна и разборита дјеца међу дјецом неразборитом, наругаше се наканама

непријатеља, те су или прошли мимо олтара, или су предали своје писмено, или су незнабошце на мјесто себе поставили, (премда су неки између исповједника, као што сам чуо, и праштали са свијем таквима, јер су особитим настојањем избјегавали, да сами својим рукама ватру не ложе и нечистим демонима да не каде), и премда је такве завело само незнање онога што чине, — нека им се ипак наложи шест мјесеци за обраћење; јер ће се тако и њима већма помоћи, кад буду размишљали о ономе, што пророк каже и говори: Дијете нам се роди, и син нам се даде, коме је власт на рамену, и име ће му бити анђео великог савјета (Исаи. 9, 6), које, као што знате, шестога мјесеца, кад се зачело оно друго дијете, које је проповиједало пред доласком његовим покајање ради опроштаја гријехова, зачело се и оно, да проповиједа покајање. Јер ми чујемо и једно и друго, да најприје проповиједају не само о покајању, него и о царству небеском, које, као што смо научили, унутра је у нама (Лук. 17, 21), јер је близу нас ријеч, којој вјерујемо устима нашима и срцем нашим; и кад им се о њему напомене, научиће се и они исповиједати устима својима, да је Исус Христос Господ и вјероваће у срцу своме, да је Бог васкрсао га из мртвих; а ми знадемо, да се срцем вјерује за правду, а устима се исповиједа за спасење (Рим. 10, 8).

(Ап. 62; анкир. 1, 6; Петра ал. 7: Григор. ниск. 2).

Правило 6.

Неки су намјесто себе подставили слуге хришћане да жртву идолима принесу, па ти слуге, пошто су, лазећи се под влашћу и неким начином као заробљени, на ово присиљени били пријетњом од стране својих господара и страхом од њих, те пали, — за једну годину нека показују дјела покајања, при чему нека се поуче за у напријед, да слуге Христови имају извршивати вољу божју и бојати га се, а особито када чују, да сваки што

учини добро, оно ће и примити од Господа, био он слуга, био слободан (Ефес. 6. 8).

(Ап. 62; анкир. 3; Григор. ниск. 2).

Правило 7.

А слободни (то јест, господари оних слугу, који су принуђени били да жртву идолима принесу), за три године нека се испитују у кајању, колико ради тога, што нијесу искрено поступили, толико и ради тога, што су принудили слуге своје да жртву принесу, те тиме преступили наредбу апостола, да господари имају чинити оно исто, што и слуге, запуштајући пријетње, и знајући, да је и за нас и за њих Господ на небесима, и нема код њега, да се на особе обазире (Ефес. 6, 9.) Пак ако ми сви имамо једнога Господа, који се не обазире на особе, јер, све и у свему је Христос, међу варварима и међу скитима, међу слугама и међу слободнима (Кол. 3, 11), то они су морали промислити што су учинили, кад су, желећи спасти своју душу, навели слуге своје на идолопоклонство, дочим су то могли избјегнути, да су им правду и једнакост учинили, као што опет апостол каже (Колос. 4, 1).

(Ап. 62; анкир. 1, 6; Петра ал. 5; Григор. ниск. 2).

Правило 8.

Онима пак, који су били предани и пали су, али послије сами опет ступише на борбу и исповједише, да су хришћани, при чему су и у тамницу затварани и мучени били, праведно је пружити помоћ у радости срца, и с њима у свему опћити, и у молитвама, и у причешћивању тијела и крви Христове, и храбрити их бесједом, да се најустрајније боре, како би се и они удостојили награде небескога позива. Јер седам пута праведни ће пасти, и опет ће устати (Прич. 26, 16); па кад би ово исто учинили и сви други који су пали, тим би савршеније и усрдније покајање показали.

(Ап. 62; I васељ. 12; анкир. 3; Петра ал. 9; Васил. вел. 3).

Правило 9.

И са онима, који, као да су се тек иза сна пренули, одмах се истичу на борбу, која се тек спрема, али која се још није ни показала, пак и себе наводе у напаст, као у морски какав бој и у необуздану валовитост, а противу браће још јаче распаљују угљевље грјешника, — и са таквима нека се опћење уздржи, јер приступају к овоме у име Христово, премда се и не обазиру на његове ријечи, којима он поучава, да се треба молити, да у напаст не паднемо и да у молитви од Оца просимо: И не наведи нас у напаст, него нас избави ода зла (Лук. 11, 4). Они може бити и не знају, да је домаћински Господар и Учитељ наш често се уклањао од оних, који су гахтјели напастовати и да по некада због њих није ходио јавно (Јов. 11, 51); пак и онда кад се приближавало вријеме његова страдања, није сам себе предао, него је почекао, док му нијесу дошли са ножевима и кољем, те им тада каже: Зар сте као на разбојника изишли са ножевима и с кољем да ме ухватите? (Марк. 14, 48) и онда га, каже јеванђелист, предадоше Пилату. Слично овоме послије пострадаше и сви они, који су к истој његовој цијељи тежили, памтећи божанствене ријечи његове, којима нас, говорећи о гоњењима, храбри: Чувајте се, јер ће вас предати судовима и по зборницама својима биће вас (Мат. 10, 17). Предаће, каже, а не, предавајте се сами; и пред властеле, каже, и цареве водиће вас имена мога ради (Лук. 21, 13) а не, себе саме поведите; па и то он хоће, да ми прелазимо из једнога мјеста у друго, кад су ту они, који ради његова имена гоне, као што чујемо да он сам опет каже: А кад вас гоне у једноме граду, бјежите у други (Мат. 10, 23); нити он хоће, да се ми сами штитопошама и копљеношама дјавола предајемо, и тиме их наводимо да број смрти множе, припуђујући их

неким начином, да жешће поступају и да смртоносна дјела изводе, него на против он хоће, да чекамо и да за собом мотримо, да стражимо и да се молимо, да у напаст не паднемо. Тако Стеван, који је први по његовим стопама пошао и мучеништво претрпио, нападнут је био од безаконика у Јерусалиму и поведен у суд. па кад га засипаху камењем ради Христова имена, он се прославио молећи се, и говорећи: Господе не прими им ово за гријех (Дјел. 7, 60); исто и Јакову другоме, који је ухваћен био од Ирода, мачем је одсјечена била глава; исто и Петар изабрани између апостола, много је пута био хватан, и у тамницу затваран, и бешчашћен, и најпослије у Риму разапет; тако исто и славни Павао много је пута предаван био, и доведен до прага смрти, многа је зла претрпио, и пошто се прославио у многим гоњењима и невољама, у истоме томе граду била му је мачем одсјечена глава, пак хвалећи се тим страдањима, свршио је; тако у Дамаску спустише га ноћу преко зида у котарици, те тијем начином избјеже из руку онога, који је хтио да га савлада. Јер први је посао апостола био, да проповиједају јеванђеље и да науче божјој ријечи, пак, пошто би утврдили браћу да у вјери остану, казивали су им и то, да нам кроз многе невоље ваља ући у царство божје (Дјел. 14, 22); нити су они тражили своје користи, него многих, да се спасу (I Кор. 10, 33). И много би се још о овима имало говорити, да би сходно Ријечи могли поступати, али не би нам, као што апостол каже, достало времена проповиједати (Јевр. 11, 32).

(Ап. 62; анкир. 3, 5; Петра ал. 8; Григор. ниск. 2).

Правило 10.

Није према томе никако оправдано, да они клирици, који су најприје од своје воље пошли на мучеништво, пак су послије пали, за тијем опет се на борбу повратили, остану и даље у црквеној служби, јер су напустили стадо Господње и

на себе саме лагу бацили; а тога никакав апостол није учинио. Јер и блажени апостол Павао, који је многа гоњења претрпио и који је у различитим борбама многе побједе изнио, премда и признаје, да је много боље отићи и с Христом бити, ипак додаје и каже: Али остати у тијелу потребније је ради вас (Филиб. 1, 24) јер, имајући пред очима, не своју корист него многих, да се спасу (I Кор. 10, 33), сматрао је, да је потребније, да остане међу браћом и о њима да са стара, него ли да се сам упокојава; и онај који учи, хоће да у учењу своме буде угледом за вијерне (Рим. 12, 7). Морају се према томе са свијем неразумнима сматрати они, који борећи се у тамницама, уклоните се од свештене службе, пак опет хоће да је добију; јер како могу тражити оно што су оставили у онаквој баш невољи, кад су највећма могли браћи користити? И док су они били непомични, могло им се снисходити за њихов неразмишљени поступак; али кад једном падоше, пошто већ неупутни чин извршише и на себе лагу бацише, они више не могу свештене службе свршавати; него нека се у смирености већма старају, како ће, заборавивши сваку сујетност, живот свој пријећи. А довољно нека им буде опћење, што ће уживати у тачности и потпуно, и то с два разлога: прво да се не покаже да су отегоћени и да силом траже да одавде отиду, а за тијем, да други, који су пали, не нађу се побуђенима да под изговором казне, духом ослабе. Овакви ће више нег ико достојни бити срамоте и поруге, слично ономе, који је темељ положио, а није могао да доврши; Јер ће стати, као што је речено, сви који буду пролазили, ругати му се, говорећи: Овај човјек темељ је поставио и није могао да доврши (Лук. 14, 29. 30).

(Ап. 62; I васељ. 10; анкир. 1, 2; Атанас. вел. 3; Васил. вел. 10; Теоф. ал. 2).

Правило 11.

Који су пак у почетку, кад је највише бјеснило го

њење, истакли себе, и стојећи код судишта и видећи свете мученике, како спјеше к дару горњега звања (Филиб. 2, 14), побуђени племенитом ревношћу, предали себе на мучење, показујући највећу смионост, особито онда, кад су видјели да неки измичу и падају у вјери, пак ради ових узбудивши се и покренути као неким унутрашњим гласом да савладају горди и противни дух, посцјешише на то, да не помисли тај дух сам о себи да је мудар (Прич. 3, 7) с тога што му изгледа да у овоме својим лукавством побјеђује, дочим је могао опазити, да сам баш бива побјеђен од оних, који са постојанством подносише мучења и кад су им тијело стругали и бичевали и оштрини мача подлагали, и кад су их огњем жегли и у воду бацали. За овакве, који су у тамници морали чамити, те гладом и жеђу савладани били, или којима су и ван тамнице тијело стругали и бичевали, те подлегоше најпослије по тјелесној не моћи својој, ако за такве вијерни узмоле да буду молитве и мољења, право је да се то и уважи. Нити икоме може да што нашкоди, кад се хоће да дијели страдање и туга оних, који плачу и туже за онима, који су у борби савладани од велике снаге злобнога дјавола, били то родитељи, или браћа, или синови, јер ми знамо, да су многи једино ради вјере других задобили божју благост за опроштај гријеха својих, и за здравље тијела, и за васкрсење мртвих. Према томе, сјећајући се многих њихових трудова и невоља, што су за име Христово претрпјели, сјећајући се даље, да су се они покајали, и да, морећи и мучећи тијело, оплакују што су по немоћи учинили, и осим тога, да су они дали о себи свједоцбу, да су у животу своме са свијем удаљени од свијета били, ми се заједно с њима молимо и просимо им очишћење и друга сва добра кроз Онога, који је заступник наш код Оца, и кроз Кога добивамо опроштај наших гријеха. Јер ако ко сагријеши, казано је, имамо заступника код Оца, Исуса Христа праведника, и он очишћа гријехе наше (I Јов. 2, 1. 2).

(Ап. 62; анкир. 4; Петра ал. 9; Григор. ниск. 2).

Правило 12.

А онима, који су дали сребра с намјером, да ни од какве стране не буду никаквим злом узнемирени, не треба то у приједступ уписати, јер су они већ поднијели штету и губитак у новцу, само да душу своју не оштете и погубе; дочим други из гадне похлепе за добитком тога нијесу учинили, премда Господ и каже: Каква је корист човјеку, ако сав свијет задобије, а душу своју оштети, или погуби? (Мат. 6, 24). и опет: Не можете служити Богу и мамони (Лук. 16. 13). И они су се пред гоиоцима показали да збиља Богу служе, јер су показали да мрзе, одбацују и презиру сребро, испунивши тиме оно што је написано: Откуп је за душу човјека богатство његово (Прич. 13, 8). Пак и у апостолским дјелима читамо, да они који су у Солуну одведени били грађанским властима на мјесто Павла и Силе, пуштени су били за многи новац. И пошто им много напакостише због имена Христова, и смутише народ и старјешине градске, пак примивши, као што је речено, задовољштину од Јасона и других, пустише их. А браћа одмах ноћу оправише Павла и силу у Верију (Дјел. ап. 17, 9, 10).

(Ап. 62; анкир. 5).

Правило 13.

Према томе и оне, који су ради спасења своје душе оставили све своје и уклонили се, не треба осуђивати с тога, што су други намјесто њих ухваћени били; јер и у Ефесу, намјесто Павла, ухватише на збориштy Гаја и Аристарха, другове Павлове, и кад је он хтио да пође међу народ с тога, што се буна ради њега догодила, јер је склонио био и обратио мноштво народа к благочастију, не дадоше му ученици, као што је казано; шта више, неки од азијских поглавара, који су му пријатељи били, послаше к њему свјетујући га, да не изилази на збориште (Дјел. ап. 19, 30. 31). А ако који буду хтјели из упорства

препирати се са онима, који искреним срцем обраћају пажњу на онога, који каже: Спасавајући спаси душу своју, и не обазири се натраг (I Мојс. 19, 17), нека се сјете Петра изабранога међу апостолима, који је већ бачен био у тамницу и предан четворици четвртника војничких да га чувају, али који је опет по ноћи побјегао и услијед заповиједи анђела Господња избавио се и од убојне руке Иродове и од свега ишчекивања народа јудејскога, на име, кад дан бјеше, казано је, догоди се не мала буна међу војницима, шта би од Петра; и кад га Ирод заиска и не нађе, испитавши стражаре, заповједи да се задаве (Дјел. ап. 12, 4. 18), али ради њих ипак није на Петра било никакве кривице; а они су могли, кад су видјели што бива, побјећи, исто као и сва она дјеца у Витлејему и у другим странама његовим, да су родитељи њихови могли предвидјети шта ће се догодити, али погибоше од свирјепога убојице Ирода због једног дјетета, које је он тражио да погуби, али које опет по заповиједи анђела Господња утече, почевши већ тада да буде брз на плијен и хитар на грабеж сходно имену, којим је назван, као што је написано: Надјени му име, брз на плијен и хитар на грабеж; јер прије него дијете научи звати оца или мајку, однијеће се сила Дамаскова и плијен Самарпјски пред царем асирским (Исаи. 8, 3. 4). Тако и мудраци, као већ добивени и савладани, покорно и с поштовањем кланјају се пред дјететом, и отварају своја блага и подносе му најсјајније и најзгодније дарове, злато, и ливан, и смирну, као цару и као Богу, и као човјеку; али отуда већ, напуђени промислом, не ће да се враћају к цару асирскоме: Јер, казано је, примивши у сну вијест, да се не враћају к Ироду, другим путем отидоше у земљу своју; а крвожедни Ирод, видећи да је преварен од мудраца, разгњеви се много, и посла, те побише сву дјецу по Витлејему и по свој околини његовој од двије године и ниже, по времену, које је тачно испитао од мудраца

(Мат. 2, 11. 16); заједно са овима тражећи да погуби и друго дијете, које је рођено прије онога, али које није могао наћи, он је убио оца његова Захарију међу црквом и олтарем (Мат. 23, 35), дочим је дијете заједно са матером Јелисаветом утекло, — али за то их нико не окривљује.

(Ап. 62; анкир. 3, 5; Григор. ниск. 2).

Правило 14.

Који су претрпјели много насиље и невољу, и куке су им у уста стављали, и окове, пак ипак по оданости својој к вјери остадоше устрајни и јуначки истрајаше кад су им чак и руке жегли, принуђујући их да се скврне жртве дотакну, као што су ми о онима што су у Ливији написали из тамнице најблаженији мученици, а исто и други саслужиоци, такви, особито кад о њима свједоче и друга браћа, имају се уздржати у свештеној служби и уврстити међу исповједнике онако исто као и они, који су се многим мученьима подвргавали, и нијесу већ могли ни да говоре, ни да се мичу, ни да се опру онима који су за наго насиља им наносили, али који ипак нијесу пристали на безбожност њихову, као што сам ја такођер од саслужилаца дочуо. Па нека се уврсти међу исповједнике сваки, који упоравља као Тимотеј животом својим, и који слуша онога, који каже: Иди за правдом, благочастијем, вјером, љубави, трпљењем, кротости; бори се добрим подвигом вјере, тежи к вјечноме животу, на који си и позван, и исповједио си добру исповијед пред многим свједоцима (I Тим. 6, 11. 12).

(Ап. 62; анкир. 3, 5).

Правило 15.

Нека нас нико не окривљује, што ми чувамо сриједу и петак, у које нам је дане по предању основано заповјеђено да постимо: у сриједу због збора што су склопили Јудеји о предаји Господа, а у петак, јер је Он за нас

пострадао. Недјељу пак проводимо као дан радости, јер је у тај дан васкрсао, — а предано нам је, да не треба тога дана ни клечати.

(Ап. 66, 69; трул. 29, 89; лаод. 49, 51).

— За ово (15.) правило у Книга Правилъ казано је, да је узето из Петрова слова за Пасху.[1]

[1] Изд. 1862., стр. 475. Cf. Pitra II, 561.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ АТАНАСИЈА ВЕЛИКОГ.

Правило 1.

Свако створење божје добро је и чисто; јер божја ријеч није створила ништа бескорисног и нечистога, а ми смо, по апостолу, Христов мирис међу онима, који се спасавају (II Кор. 2, 15). Али пошто су стријеле дјавола различите и многоврсне, и оне, који су простодушни, он забуњује, и браћи пријечи обичне радње, узбуђујући у њима мисли нечисте и скврне, то ми ћемо у кратко благодаћу Спаситеља нашега и пријевару нечастивога уклонити и дати снаге разуму простих. Чистима је све чисто (Тим. 1, 15), а код нечистих и савјест и све је осквр-њено. Него дивим се лукавости дјавола, да он који је сам погибао и пропаст, узбуђује па изгледу мисли чистоте; премда то што он чини, треба сматрати више као замке и искушење. Јер, као што сам ја већ казао, да одбије подвижнике од обичног и спасителнога поступања, и да их, као што он мисли, у томе добије, таково им шта у уши зуји, што никакве користи за живот не приноси, него на против узбуђује у њима пуста питања и којекакве неупутности, којих се са свијем клонити треба. Јер, кажи ми најљубазнији мој и најпобожнији, шта има у себи грјешног или нечистога природни један екризис? То би било исто, као кад би ко хтио сматрати пријеступом мокроте, што из ноздрва изилазе, или пљувачку из уста;

а можемо показати још на више, на име на екризисе утробе, које су животноме неопходне ради живота. Осим тога, ако вјерујемо да је човјек, сходно божанственоме писму, дјело руку божјих, зар је могло од силе чисте произићи неко скврно дјело? И ако смо род божји (17, 28), сходно божанственим апостолским дјелима, ми немамо у себи ничега нечистога, него само се тада скврнимо, кад чинимо гријех, који је гори од свакога смрада. А када се противу наше воље догоди какав природни екризис, ми морамо, по природној неопходности, као што смо већ казали, трпјети уз друго и ово. Али пошто неки хоће само да протурјеч есамо ономе, што се по правди каже, шта више и ономе, што је од Бога створено, и изврћу јеванђеоску ријеч, да не скврни човјека оно што улази, него оно што изилази, потребито је изобличити и ову њихову неприкладност (јер не ћу да то назовем питањем). И прије свега, као још неутврђени, по своме незнању они изврћу и свето писмо. Смисао божанствене ријечи овакав је: Пошто су неки слично овима исказивали своје сумње у погледу јела, сам Господ, разријешавајући њихово незнање, или боље, изнашајући на видик њихову погрјешку, каже да не скврни човјека оно, што улази, него оно, што изилази; пак додаје: откуда то изилази? и одговара: од срца, јер познаје, да је ту погано хранилиште свију скврних мисли и осталих гријеха. А апостол учећи о истоме, краће каже: Јело нас не поставља пред Богом (I Кор. 8, 8). Може и у овоме случају неко разборито казати: природни један екризис не ће нас повести к казни; пак и љекари (нека се ето и извањским разлозима убиједе) казаће свакако у заштиту овога, да су свакоме животноме дани неки неопходни пролази, кроз које свако удо на нама избацује из себе сувишак, а такови су сувишци на глави власи и влага, која се од главе одјељује, и што се чисти из утробе, па тако је и оно сувишак сперматичких пора. Према томе, најбогољубнији старче, какав је у томе

гријех пред Богом, кад сами Господ, који је начинио свако животно, хтио је и створио је ове удове, да такове ето пролазе имају? Али треба предупредити и друго противно мнијење нечастивих, који могу казати, да дакле није никакав гријех ни само употребљавање, кад су Створитељем органи начињени; и ми ћемо принудити на мучање, кад им на ово ставимо питање: о каквом употребљавању говориш? да ли о законитоме, које је Бог допустио, говорећи: Рађајте се, множите се и напуните земљу? (I Мојс. 1, 28), и које је апостол одобрио говорећи: Женидбу да држе сви у части, и постеља женидбена да буде чиста (Јевр. 13, 4), или пак оно, које бива потајно и прељубно? Јер и у многом другом, што у животу бива, ми налазимо разлику како кад бива: тако, убивати није допуштено, али убивати у рату непријатеље и законито је и достојно похвале, и ради тога, који се одликују у рату удостојавају се великих почасти и споменици им се подижу, који казују њихова славна дјела. Таким ето начином једно исто у неким приликама и у извјесно вријеме није допуштено, а у другим приликама и у друго вријеме допуштено је и прилично. Исти овај разлог важи и у погледу полнога здружења. Блажен је ко носи слободни јарам за младости своје, и служи се природом да дјецу рађа (Јер. 3, 27), али ако се њом служи ради угађања страсти, очекује га казна, коју напомиње апостол за блудочинце и прељубнике. Јер у погледу овога постоје два пута у животу, један умјерени и животу прикладни, разумијем брак, а други је анђеоски, и најсавршенији, а то је дјевичанство; те ако је ко изабрао свјетски пут, то јест, брак, не ће за то пријекору подлећи, али не ће добити ни толико дара, премда ће га опет и добити, јер и он сам приноси плод *по тридесет*; а који је обљубио пут чисти и надсвјетски, премда је то сурови и тежак пут наспрам првога, добиће за то дивни дар, јер ће донијети савршени плод *по сто*. Таким начином нечиста

и нечастива њихова питања налазе своја ријешења, одавна већ изнесена у божанственоме писму. Утврђуј дакле оче, повјерено ти стадо, тјешећи га апостолским поукама, одушевљавајући га јеванђељем, давајући му савјете из псалама и говорећи: Кријепи ме по Твојој ријечи (Псал. 118, 17), а ријеч је његова, да му се служи од чистога срца; пак и сам пророк, знајући ово и као да себе самога тумачи, каже: Учини ми, Боже, срце чисто (Псал. 50, 11), да ме не смућују нечисте мисли. И опет Давид: И Духом Господњим утврди ме (Псал. 50, 14), да ме, ако ме мисли моје и помуте, уздржи као чврсти темељ крјепка твоја сила. Зато и ти, давајући ове и сличне савјете, казуј онима, који су спори у покорности к истини: Научићу безаконике путовима твојима (Псал. 50, 15), пак тврдо се надајући на Господа, да ће их привољети, да се уклоне од тога зла, запој: И грјешници ће се к теби обратити (Псал.) 50, 15). И догодиће се тада, да ће престати од свога сујетнога труда они, који са злом намјером стављају питања; они пак који по простоти својој сумњају, утврдиће се Господњим Духом. Ви пак, који поуздано истину познајете, чувајте је чврсто и непомично у Христу Исусу Господу нашем, с Којим нека је слава и моћ Оцу заједно са светим Духом у вијекове вијекова, амин.

(Ап. 5, 51; трул. 4, 13; Дионис. ал. 4; Тимот. ал. 12).

— Ово је Атанасијева посланица написана прије 356. године знаменитоме нитарскоме калуђеру Амуну. Неке су калуђере саблажњавали којекакви ноћни сни, а посебно кад би им се у сну екризис догодио, и то су сматрали да им тјелесну чистоту каља, и ради тога су се Амуну за савјет обратили били. Амун је о томе запитао Атанасија, који му у одговор управи ову своју посланицу. Она је подробно разјашњење 4. правила Дионисија александријског. — Знаменито је што при крају посланице Атанасије спомиње два пута у животу: пут *брака* (*τοῦ γάμου*) и *дјевичанства* (*τῆς παρθενίας*). Брак одобрава, али много узвишенијим сматра дјевичанство, јер први, каже, приноси човеку плод само тридесетоструки, а дјевичанство приноси стоструки плод. Ово своје учење

Атанасије оснива на св. писму (Мат. 19, 29., Марк. 10, 29. 30., I Кор. 7, 1. 32—36. и друга мјеста).[1]

Правило 2.

. . . Али пошто смо споменули о јеретицима, као о мртвима, а о нама, као о таквима који имамо ради спасења божанствено писмо, ја се још бојим, да неке између простијих, као што је писао Павао Коринћанима (II Кор, 11, 3), не заведе хитрост људска од простоте и чистоте своје, те услијед тога не почну заносити се другим књигама, такозваним апокрифнима, доведени у заблуду сходством назова њихова са књигама истинитима, — молим вас зато да се устрпите, ако напомињући о чему ви сами знате, напишем о истоме и ја ради потребе и користи црквене. Пак желећи о томе напоменути, послужићу се, ради оправдања моје одлуке, примјером јеванђелиста Луке, говорећи и сам: Пошто неки почеше састављати за себе такозване апокрифе, и мијешати их са Богом надахнутим писмом, о коме ми имамо пуно увјерење, као што предаваху оцима, који су испрва очевидци и слуге ријечи били, намислих и ја, који сам од искрене браће побуђен и научен, да из почетка пак редом изложим књиге, које су у канон примљене и предане, и које сви признају божанственима да сваки, који је у заблуду заведен, осуди оне, који су га завели, а онај, који се чистим сачувао, да се обрадује новој овој напомени. Свега дакле књига старога завјета има бројем двадесет двије; и толико је, као што сам слушао, предано код јевреја и писмена, а по реду и по назову слиједе оне овако: најприје постање, пак излазак, пак левитска, за њом бројеви, и најпослије закони поновљени; слиједе овима Исус Навин, и судије, за тијем Рут, и опет долазе четири књиге царстава, од којих прва и друга броје се за једну књигу, а исто тако и трећа и

[1] Види Зонарино тумачење овога правила (Ат. синт. IV, 70 и сл.), а такођер тумачење архим. Јоанна (Сп. gj. II. 2 и сл.).

четврта за једну, послије ових прва и друга паралипоменом, које се опет једнако за једну књигу броје, пак прва и друга Јездре, исто тако за једну, за тијем књига псалама, и за њом приче, пак еклисијаст, и пјесма над пјесмама, к овима долазе Јов, и најпослије пророци, којих је дванаест и за једну се књигу броје; пак Исаија, Јеремија и с њиме Варух, плач и посланица, и за тијем Језекиљ и Данил. Довде су изложене књиге старога завјета. Пак не ћемо пропустити да кажемо и о онима новога; јесу на име: четири јеванђеља: Матеја, Марка, Луке и Јована, пак послије ових, дјела апостолска и седам апостолских посланица, које се називљу саборне, на име: Јаковљева једна, Петрове двије, пак Јованове три, и послије ових Јудина једна, осим ових има четрнаест посланица апостола Павла, које су изложене овим редом: прва је Римљанима, пак двије Коринћанима, и послије ових Галатима, а за тијем Ефесцима, пак Филибљанима, и Колошанима, и двије Солуњанима, и Јеврејима, и за тијем двије Тимотију, једна Титу, и једна Филимону, и опет Јованов апокалипсис. Ово су извори спасења, да се ријечима, које су у њима, напоји ко је жедан; у овим самима проповиједа се наука благочастија; нити ико да додаје шта, или одузимље од њих. Са овима је Господ застидио Садукеје, говорећи: Варате се, не знајући писма, ни силе његове (Мат. 22, 29), и опомињао је Јудеје: Прегледајте писмо, јер оно свједочи о мени (Јов. 5, 39). Али ради веће тачности, пошто ради потребе пишем, додајем и ово, да осим ових има још и других књига, које нијесу ушле у канон, али у погледу којих оци установише, да их читају, који изнова придолазе и који се желе упутити у науци благочастија, а то су: мудрост Соломунова, мудрост Сирахова, и Јестир, пре и Јудит, и Товија, и такозвано учење апостолско и пастир. При овоме знајте љубазни, да док су једне књиге унесене у канон, а друге одређене за читање, о апокрифнима нигдје се не спомиње: него то је измишљотина јеретика,

који их пишу, када хоће, одређујући им и додајући им вријеме, да их прикажу да су старе, само да тиме имају згоду завести просте.

(Ап. 60, 85; лаод. 60; картаг. 24; Григорија богослова и Амфилохија о књигама св. писма).

— Правило ово насловљено је: *ἐκ τῆς λθ'. ἑορταστικῆς ἐπιστολῆς*, која је Атанасијем написана била 367. године. Врло је важна ова посланица, јер говори о основи и првоме извору православног хришћанског вјеровања, а на истој посланици заједно са оним, што о истоме предмету говори Кирил јерусалимски,[2] Григорије богослов, Амфилохије и 60. правило лаодикијскога сабора, оснива се данашње учење православне цркве о светоме писму и о књигама, које га састављају.[3] О броју књига св. писма, како је то споменуто у овој посланици, налазимо исто и у *σύνοψις ἐπίτομος τῆς θείας γραφῆς*, који је дошао до нас са именом Атанасија, а тако и у *ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* Јована Дамаскина (књ. IV, гл. 17).

У посланици својој овој Атанасије говори о књигама св. писма *каноничкима*, за тијем о књигама *неканоничкима*, и најпослије спомиње о *апокрифима*.

За *каноничке књиге*, то јест, за књиге које су у канон примљене (*κανονζόμενα*), Атанасије каже да су то књиге, које су путем предања дошле до његова доба у цркви, као Богом надахнуто писмо (*θεοπνεύστος γραφή*), које сви признају за божанствене (*θεῖα βιβλία*), и то су извори спасења (*πηγαὶ τοῦ σωτηρίου*), јер у њима самима (*μόνοις*) проповиједа се наука благочастија, и према томе нико не смије нити да им шта додаје, нити да од њих шта одузимље. Истакнувши на такав свечани начин значај каноничких књига св. писма, Атанасије приводи редом те књиге, и то најприје књиге старога завјета, за које каже да их има бројем *двадесет и двије* (по броју писмена јеврејске азбуке, као што су то и Јевреји бројали, спомињући под једним бројем по двије па и више књига), приводи за тијем све књиге новога завјета, како их данас православна црква признаје и прима.

Међу старозавјетним књигама под засебним бројем стоји у Атанасија књига „о судијама“ и под засебним књига „Рут“, а то

---

[2] Оглас. поучење IV, 35 (Migne).

[3] Види *Хришћ. катихизис правосл. источне цркве*, глава: о св. писму посебице (Изд. Биоград, 1877., стр. 10—15).

с тога, што књига „о Јестири“ није споменута,[4] те испада опет тачно бројем 22 књиге, као што их је управо толико споменуо и лаодикијски сабор у свом 60. правилу.[5]

Од новозавјетних књига спомиње Атанасије *двадесет и седам* књига, као што их толико спомиње Амфилохије, Јован Дамаскин и наш катихизис.

Споменувши каноничке књиге старога и новога завјета, Атанасије приводи даље *неканоничке књиге* (*οὐ κανονιζόμενα βιβλία*), које дакле нијесу упле у канон, али које он признаје такођер добрима и кориснима за читање, поглавито за оне, који желе да постану хришћани и да се упуте у науку благочастија (*τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον*). Између таквих неканоничких књига Атанасије спомиње 5 из старога завјета и 2 из хришћанскога доба, а на име:

1. *Σοφία Σολομῶντος* (Премудрость Соломонова),
2. *Σοφία Σειράχ* (Премудрость Сірахова),
3. *Ἐσθήρ* (Есѳирь),
4. *Ἰουδήθ* (Јудиѳь),
5. *Τωβίας* (Товія),
6. *Διδαχὴ καλουμένη τῶν Ἀποστόλων* (тако именуемое ученіе Апостоловъ) и
7. *Ποιμήν* (Пастырь).

Књига о Јестири стављена је међу неканоничке књиге сигурно с тога, што нијесу још тада сложни били александријски Јевреји са палестинскима о каноничности исте књиге, као што су то ови пошљедњи сматрали, и као што је каноничност њезину признао за православну источну цркву Кирил јерусалимски.[6] Остале четири књиге: мудрост Соломунова, мудрост Исуса сина Сира-

[4] Код Кирила јерусал. (сп. м.) књига Рут је стављена заједно са књигом о судијама, а засебни број саставља књига о *Јестири*, која је такођер *каноничка* књига. Атанасије вел. није споменуо ову књигу, исто као ни Григорије богослов, ни Мелитон сардски (Euseb. hist. eccl. IV, 26), јер није још свуда у хришћанској цркви утврђено било, да ли је иста књига (о Јестири) код свију Јевреја (палестинских и александријских) била сматрана за каноничку књигу, а то је код многих отаца цркве мјеродавно било за суђење о каноничности или неканоничности дотичне књиге. У Амфилохија и у изложењу вјере (сп. м.) Јована Дамаскина уврштена је ова књига међу каноничке, исто као у Кирила јерусалимскога. Исто и у нашем катихизису (сп. м.)

[5] Види 125 §. Макаријева увода у правосл. богословље, гдје су приведене многе свједоџбе о томе. У римокатоличкој цркви важе за каноничке још и поједине друге књиге старога завјета, о чему види тумачење 24. картаг. правила.

[6] Види горе биљ. 4.

хова (ecclesiasticus), Јудит и Товија (Товит), сматране су редовно у источној православној цркви као књиге, које су ван канона, али које су ипак добре, поучне и свете.[7] Остале двије књиге: *апостолско учење* и *пастир*, које Атанасије спомиње, сматране су биле увијек у цркви, као добре књиге, да се катихумени поучавају.

За прву књигу (ап. учење) Зонара каже, да неки говоре (*τινὲς λέγουσιν*), да су то апостолске установе, које је Климент сабрао, и које је трулски сабор (пр. 2) забранио читати.[8] Апостолско учење (*Διδαχὴ τῶν ἀποστόλων*) сматрало се заиста прије истовјетним са апостолским установама (*Διαταγαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων*),[9] те према томе се и могло држати, да је под *дидахи* Атанасије разумијевао *апост. установе*. Новија научна открића данас су показала да то није тако. Под дидахи Атанасије није разумијевао апост. установе него другу посебну књигу, која је приређена у првој половини II вијека у Египту (а по другима у Сирији или Палестини). Садржај те књиге познат је данас свугдје.[10] Она је самостални спис, који са апост. установама има само толико опћега, што је он послужио изворомза први дио (гл. 1—32) VII књиге апост. установа. А да је Атанасије баш на овај спис мислио, а не на апост. установе, у овој својој посланици, доказује се тиме, што се данас зна, да се сам Атанасије користио тим списом, а посебно да *Σύνταγμα διδασκαλίας πρὸς μονάζοντας*, која је дошла до нас са именом Атанасија, у својој првој половини није друго него прерађено издање дидахи.

Друга књига *ὁ Ποιμήν* (пастир), коју је написао Хермас у почетку II вијека, стоји по садржају своме у појединим дијеловима у тијесној свези са дидахи, и у старој цркви врло је уважена била; а Ориген је сматрао исту књигу чак divinitus inspirata. Према

---

[7] Осим поменутих (4) неканоничких књига, неканоничке су по учењу православне цркве још из старога завјета: II и III књига Јездре (а поменуту горе II књ. Јездре као каноничку треба разумијевати књигу Нејемијину) и све три књиге Макавејске, а такођер и нека одређена мјеста која су у каноничким старозавјетним књигама. Види §. 127. увода у богословље митроп. Макарија.

[8] Тимачење ове посланице IV, 81. Исто читамо и у Властаревој синтагми (Ат. синт. VI, 146) и у архим. Јоанна. П. 10.

9. О овоме зборнику види овога издања I, 438 и сл.

[10] Грчки текст са упоредо српским пријеводом и објашњењима издао је проф. Ј. Вучковић, Учење апостолско. Задар, 1885. О литератури ове књиге ми смо споменули у 3. биљ. 37. §. црк. права.

таквом значају „пастира“ могао га је Атанасије препоручити уз „дидахи“ за употребу катихуменима.[11]

Пошто је поређао Атанасије у овој својој посланици каноничке књиге старог и новог завјета, за тијем књиге, које нијесу ушле у канон, али које су кориене за катихумене, он спомиње ἀποκρύφους βίβλους (libros reconditos), које су измислили јеретици, да заведу простије људе од истине, и које исти јеретици издају као старе књиге, а које међу тијем садрже само изопачено хришћанско учење. Да се сачувају вијерни од оваквих лажних књига јеретичких, Атанасије је управо и написао ову посланицу, као што сам то каже у почетку посланице. О овим књигама казано је колико треба у тумачењу 60. ап. правила.

Правило 3.

Ти пишеш к оцу, као што и пристоји сину љубазноме; тако и ја ево тебе, кад си ме писмом походио, грлим, многожељени ми преко свију Руфинијане. Могао би и ја теби, и у почетку, и у средини, и на крају писати као сину, али се уздржавам, да се из писма не позна наше опћење и свједоџба, јер ти си, по писаноме (II Кор. 3, 2), моја посланица, познана и прочитана у срцу. И при таквом те ето расположењу, вјеруј, заиста вјеруј, ословљујем и позивљем те да пишеш, јер ћеш ме тиме не мало, него много обвеселити. Пак пошто си ме доброљубно и по црквеноме (а то опет са свијем пристоји твојој побожности), запитао с онима, који су насилно заведени били (у Аријеву јерес), али који нијесу покварени лажним вјеровањем, и желиш да ти напишем, шта је о њима установљено на саборима и у опће, то знај, многожељени мој господине, да у почетку, кад је насиље (аријана на православне) престало, држан је био сабор од епископа, сакупљених из изванських предјела, а био јетакођер сабор и

[11] Критичко издање „пастира“ у C. Hefele, Patrum apost. opera (Tubing. 1855). стр. 322—438, а цитат из Оригена види у истом издању Prolegomena, p. XCIII.

код саслужилаца наших, који су у Јелади, исто тако и код оних у Шпанији и Галији, и установљено је колико овдје, толико и свугдје, да треба опростити онима, који су пали и штитили нечастиву науку (Аријеву), ако се покају, али да им не треба давати мјеста у клиру. За оне пак, који нијесу први били у нечастивој оној науци, него су невољом и насилно заведени били, установљено је, да им се не само опроштај удијели, него да могу имати мјеста и у клиру, тијем прије, што су они поднијели вјеродостојно оправдање, и то се свакако догодило по особитој некој провидности, јер су они чисто доказали, да се нијесу никада обратили били нечастивој науци, него су они онако поступили били, да какви нечастивци не буду постављени, који би могли истровати цркве, те се сагласише радије уступити пред насиљем и подлећи јарму, само да народ не пропадне. И наводећи ово, они су, по нашему разумјевању, говорили ствар вјеродостојну, јер су за оправдање своје приводили, да је и Аарон, брат Мојсијев, уступио у пустињи пријеступноме захтјеву народа, приводећи у својој обрану разлог, да не би народ, кад се поврати у Египат, остао у идолопоклонству; јер је са свијем разложитом изгледала мисао, да ако остану у пустињи, могу и одступити од нечастивог учења, али кад уђу у Египат, може се оно утврдити и ојачати у њима. Ради овога се ето поменутима и допушта да буду у клиру, а онима, који су заведени били и насиље су претрпјели, даје се опроштај. Ово саопћујем и твојој побожности, увјерен да ће и твоје благочастије признати ову наредбу, и не ће осудити за слабост оне, који су се у томе сложили. Изволи прочитати ово и свештенству и народу, који ти је подручан, да не би тебе, кад ово дознаду, осуђивали што си на такав начин ти расположен насправ оних; јер не би било умјесно, да им ја пишем, кад може твоја побожност да им јави наше расположење према истима и да допуни све што још треба. Хвала буди Господу, који те обдарио пуним разу-

мом и пуним знањем! Па који се кају, јавно и поименице нека анатеми предаду лажно вјеровање Евдоксија и Евзоја, јер ови, хулећи Христа, да је прости створ, истакоше се главним штитницима аријанске јереси, и нека исповједе вјеру, коју су исповједили оци у Никеји, и никакав други сабор нека не сматрају вишим од овога сабора. Поздрави твоје братство, као што тебе поздрављa оно, које је с нама у Господу.

(Ап. 62; I васељ. 10; анкир. 1, 2, 3, 5, 8; Петра ал. 10, 14; Теофила ал. 2).

— За вријеме кад је у највишој снази било аријанство, а под заштитом царева бранилаца те јереси, особито цара Валента, многа су евештена лица силом принуђена била да исповједе аријанско вјеровање. Послије, кад је насиље престало и кад су православни могли слободно да вјеру своју исповиједају, многи између оних свештених лица одвраћали су се од јереси и прелазили су опет православној цркви. Настало је било услијед тога питање, како треба та лица примати у цркву, а опћих наредаба о томе није било. Ради ријешења оваквога питања обратио се Атанасију около 370. године епископ Руфинијан, код кога, као што се види, морало је бити доста таквих обраћеника. Атанасије је одговорио Руфинијану нарочитом посланицом, која саставља ово правило. Спомиње Атанасије неке саборе, који су о томе држани били у Шпанији, Галији и Јелади, а посебно један сабор, састављен од епископа из извањских предјела (*ἀπὸ τῶν ἔξω μερῶν ἐπισκόπων*), који је посебно правило о томе издао био. То је александријски сабор 362. године, који је држан под предсједништвом Атанасија, да се успостави мир у цркви и јединство међу хришћанима, који су аријанством раздијељени били. На томе сабору између другога установљено је било, да свима онима, који су силом приморани били пријећи на страну аријана, али у самој ствари и по освједочењу нијесу били аријани, треба опростити и допустити им да остану на оним степенима црквене јерархије, на којима су и прије били; а вође и бранитељи јереси, ако се обрате и покају, могу бити такођер примљени у цркву, али не могу већ клиру припадати.[12] Овај закључак тога александријскога сабора Атанасије приопћује Руфинијану, и по истоме закључку нека се

[12] Hefele, Conciliengeschichte, I, 727—728.

влада. А пошто су у оно доба истакли се били као одрјешити шљедбеници Аријевог учења Евдоксије, епископ цариградски (360—370) и Евзоје, епископ антиохијски (364—376), и прогласили православним аријанско вјеровање, то Атанасије у овој својој посланици напомиње Руфинијану, да од свакога који се из аријанства цркви обраћа, потражи да јавно преда анатеми вјеровање оне двојице и да свечано исповједи никејски символ.[13]

---

[13] Из једне посланице Василија великог Неокесаријцима (ep. 204, 6. ed. Migne) види се, да је Атанасије о истом овоме предмету написао био и Василију.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГА.

Правило 1.

Што се тиче питања о катарима, о томе је казано и прије, и ти си сада згодно напоменуо, да треба слиједити обичају сваке области, јер и онда, кад се о њима разбирало, различна су била мишљења између појединих о њиховом крштењу. А крштење пепузијана мени се чини да није ничим оправдано; и ја се чудим, како није на ово обратио пажњу велики Дионисије, који је толико вјешт правилима. Јер су стари установили, да се признаје оно само крштење, које у ничему не одступа од вјере, и за то су једно назвали јереси, друго расколе, а друго опет парасинагоге; *јереси* састављају они, који су се са свијем одвргли, и од саме се вјере отуђили; *расколе* пак они, који нијесу сугласни у неким црквеним предметима и у питањима, која се дају изравнати; а *парасинагоге* то су састанци, које састављају непокорни презвитери или епископи, и неуки народ. На примјер: кад је један изобличен због каквог гријеха и забрањено му је вршити свештену службу, пак се правилима не покорава, него сам себи присваја предстојништво и свештену службу и заједно с њим и други одступе, оставивши католичанску цркву, то је парасинагога; раскол је, кад се о покајању различно мисли од оних. који цркви припадају; јереси су, на примјер: манихеја, валентинијана, маркионита и ових

истих пепузијана, јер је овдје разлика у самој вјери у Бога. Ради чега стари су установили, да се крштење јеретика има са свијем одбацити, оно расколника, пошто цркви припадају, признавати; а који су у парасинагогама, пошто се поправе потребитим кајањем и обраћењем, примати опет у цркву; истим начином чак и они, који се на неком црквеном степену налазе и са непокорнима одступише, послије односнога покајања, примају се на исти степен. Пепузијани су дакле очито јеретици, јер хуле на Духа светога, прилажући безаконито и безазорно назив Параклита Монтану и Прискили. Зато, као такви који боготворе људе, осуде су достојни, као такви пак, који вријеђају Духа светога упоређујући га са људима, подлеже осуди вјечној, јер хула на Духа светога не може бити опроштена. Каквим ће се збиља начином сматрати правилним њихово крштење, кад они крсте у Оца, и Сина, и Монтана, и Прискилу? а управо нијесу ни крштени они, који су крштени у оно, што нам није предано. И премда је ово избјегло великоме Дионисију, ми ипак не морамо слиједити у подражавању погријешци, јер се не прикладност сама по себи види и очита је свакоме, који је способан и најмање да расуђава. Катари пак припадају расколницима, премда су стари, разумијем Кипријана и нашега Фирмилијана, уврстили их све у један ред, и катаре, и енкратите, и идропарастате, и апотактите; и премда је почетак одијелења био услијед раскола, али одступници нијесу више имали на себи благодати Духа светога, пошто је нестало саопћења те благодати чим се прекинуло пријемство, јер први који се одијелише добили су били од отаца рукоположење, те су имали благодат духовну кроз то што су на њих руке положене биле, али одјељени и поставши услијед тога свјетовњаци, не имадоше више власти ни да крсте, ни да рукополажу, и дакле не могоше давати другима благодат Духа светога, коју су сами изгубили; и ради тога је наређено било, да они који су од њих кр-

штени били, као крштени од свјетовњака, морају, кад се обраћају цркви, бити очишћени правим црквеним крштењем. Обзиром у осталом на то, што неки из Азије одлучно наводе да, ради користи многих, треба признавати крштење поменутих, то нека се и признаје. Али морамо обратити пажњу на лукавштину енкратита, који да отешчају примање њихово у цркву, смислише најпослије да ускоравају својим крштењем, чиме су и сами свој обичај повриједили. Цијеним зато, да пошто није ништа јаснога о њима казано, треба да њихово крштење одбацимо; а ако је ко примио исто од њих, кад приступи цркви, треба га крстити. У осталом, ако ово има да служи запријеком опћем реду, ваља се опет држати обичаја и слиједити оцима, који су провидјели колико је требало за нас; јер се бојим кад ми будемо настојали да не брзају са крштењем, да строгошћу наредбе наше не запријечимо пут онима, који се желе спасти. А ако они признају наше крштење, то нас ни најмање не мора збуњивати, нити смо зато ми дужни благодарност им показивати, него морало у пуној тачности правила извршивати. Свакако већ нека то важи, да они који се обраћају, имајући засебно своје крштење, морају бити најприје помазани од вијерних, и тада тек приопћити их тајнама. А ја знам, да смо ми примили на епископски пријесто браћу Зојина и Саторнина, који су из њиховога друштва били; с тога не можемо већ одлучивати од цркве оне, који су из тога друштва, јер примивши епископе, ми смо установили тиме као неко правило за нас у погледу опћења с њима (то јест, енкратитима).

(Ап. 46, 47; I васељ. 8; II васељ. 7; трул. 95; лаод. 7; Васил. вел. 47).

— Ово правило, пак до 16. правила укључно, саставља прву каноничку посланицу (ἐπιστολὴ κανονική) Василија великога 374. године Амфилохију епископу иконијском у Фригији, и у истој Василије одговара на разна каноничка питања, која му је Амфилохије управио био и разјашњује му нека мјеста из св. писма, о чему га је такођер Амфилохије молио био. Посланицу своју ову

Василије овако започиње: „Речено је, да безумноме, кад о мудрости упита, за мудрост ће се примити (Прич. 17, 28); а питање мудрога, као што се види и неразумнога умудрује. И ово се по божјој милости догађа с нама сваки пут, кад примимо писма трудољубиве душе твоје, јер услијед самога питања постајемо и ми за себе изученији и вјештији, и упознајемо много, чега прије нијесмо знали, а старање о одговору постаје нам учитељем. Тако ето и сада посебно никада и не размишљајући о питањима, која си нам ти управио, принуђени смо иста питања марљиво да разбирамо, те да припоменемо ако смо шта о томе од старијих чули и од себе да томе додамо оно што смо сами научили.“ — Прво питање, које је Амфилохије управио Василију, било је о томе, како се има судити о крштењу, које је обављено у појединим неправославним друштвима, и да ли треба крстити дотичне кад из тих друштава прелазе у православну цркву. Одговор Василијев на то питање саставља ово 1. правило.

Да се може просудити о ваљаности крштења, које је обављено у неправославном друштву и дакле знати, како се имају примати у православну цркву они, који се из тих друштава обраћају, Василије велики истиче, како су св. оци старијега доба већ установили, да треба пазити колико та разна неправославна друштва одступају од православне цркве, и према томе и поступати. Дијеле се сви одступници од јединства православне цркве, на 1., *јеретике*, 2., *расколнике* и 3., *парасинагоге*. Јасно и одређено разликује Василије ове одступнике, оснивајући се на томе, како су то стари (*οἱ παλαιοί*) установили.

Јереси (*αἱρέσεις*, haereses) састављају они, који су се са свијем одвргли од цркве и отуђили се од саме вјере (*κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους*). Позивом на ово Василијево правило, Зонара подробније то изражава и каже: „Јеретици су сви, који уче противно православној вјери (*παρὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν δοξάζοντοι*), било да су они одавна или од скора одлучени од цркве, било да слиједе старој или новој некој јереси.“[1] Ово учење противно православној вјери не мора се у осталом тицати основе православнога вјеровања, па да се дотични сматра јеретиком, него доста је да он погријешава и у неком само догмату, и већ је јеретик. „Под именом јеретика разумијевају се и они, који признају и исповиједају нашу тајну (*μυστήριον*), али који погријешавају тек у неким питањима учења православног, и у томе друкчије мисле од православних (*διαφερουμένου τοῖς ὀρθόξοις*),“

[1] Тумач. II васељ. 6. Ат. синт. II, 182.

каже Зонара у тумачењу 14. правила IV васељ. сабора.[2] И у опће по каноничком учењу православне цркве, ко није православни тај је јеретик: *αἱρετικός ἐστι πᾶς μὴ ὀρθόδοξος*.[3]

Расколе (*σχίσματα*) састављају они, који друкчије мисле о неким црквеним предметима и питањима, која се ипак дају лако изравнати. Овако каже Василије велики у овоме правилу; па говорећи да треба признавати крштење расколника, наводи за разлог, што *они припадају цркви* (*ὡς ἔτι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὄντων*). У тумачењу 6. правила II васељ. сабора Зонара понавља ове ријечи Василијеве о расколу,[4] а у тумачењу 33. лаодикијскога правила опет допуњује: „расколници (*σχισματικοί*) су они, који о вјери и догматима правилно уче, али ради неких узрока (*διά τινας δὲ αἰτίας*) одјељују се од цркве и за себе сами устројавају зборове".[5] На расколе ипак увијек се у цркви сматрало као на један од највећих приједступа противу цркве. Оптат милевитски (из IV вијека) сматра раскол једним између највећих зала, већим од човјекоубијства и идолопоклонства. Catholicam ecclesiam, пише Оптат, facit simplex et verus intellectus, intelligere singulare ac verissimum sacramentum et unitas animorum. Schisma vero, sparso coagulo pacis, dissipatis sensibus generatur, livore nutritur, aemulatione et litibus roboratur, ut deserta matre catholica, impii filii dum foras exeunt et se separant a radice matris ecclesiae, invidiae falcibus amputati, errando rebelles abscendant. . . Schisma summum malum et homicidio atque idolatria atrocius est.[6] Испоређујући раскол са јересју Златоуст каже, да цијепати јединство и пуноћу цркве (*τὸ πλήρωμα τὸ ἐκκλησιαστικόν*) није мање зло него ли стварати јерес.[7] Па колико је сваки раскол ради овога већ осуде достојан, толико је он тога још више достојан по пошљедицама својима, јер на крају крајева сваки раскол свршава тијем, што се претвара у јерес. Односне мисли о овоме Јеронима и Августина ми смо привели у тумачењу 6. правила II васељ. сабора (I, 261).[8]

Парасинагога (*παρασυναγωγή*, falsa synagoga, illicitus conventus, самочинное сборище) постаје, кад се непокорни неки епископи или презвитери заједно са неуким народом скупљају одјелито од цркве

[2] А. с. II, 252.

[3] Номокан. XIV насл., XII, 2 (А. с. I, 261). Властар. А, 2 (ib. VI, 74).

[4] А. с. II, 183.

[5] А с. III. 199.

[6] De schismate I, 2.

[7] Hom. 11. in epist. ad Ephesios.

[8] Испореди о римокатолицима тумачење 95. трул. правила (ов. изд. I, 584—586).

у засебне зборове (*συνάξεις*) на молитву; на примјер, кад је неко свештено лице одлучено било од свештенодјејства надлежном црквеном влашћу, па не ће да се власти покори, него сакупи около себе још и друге, одијели се од католичанске цркве (*καταλιπόντες τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν*) и почне самовласно свештенодјејствовати. Ово опредјељење Василијево парасинагоге напомиње она непокорна власти свештена лица, која обилазећи своје законите епископе, сама по себи хоће да служе у цркви, и противу којих је много правила издано било (ап. 31., IV васељ 18., трул. 31. и т. д.). — Као што се види, парасинагоги у многоме се не разликују од расколника, како расколнике Василије означује, те с тога у 7. правилу I васељ. сабора парасинагоги се и не спомињу, него само јеретици и расколници, како се имају примати у православну цркву, разумијевајући под овим послједњима и парасинагоге, за које у осталом односне прописе садрже и друга многа правила.

Пошто је поређао врсте разних одступника од православне цркве, Василије упућује Амфилохија како се ти одступници имају примати у православну цркву, кад се њој обраћају. У главноме ово је за тијем усвојено и утврђено трулским сабором (пр. 95), и наредба тога сабора важи и данас у нашој цркви.

У своме овоме правилу Василије спомиње поименице ове одступнике од православне цркве: пепузијане, манихеје, валентинијане и маркионите, као јеретике, за тијем као расколнике: катаре, енкратите, идропарастате и апотактите.

Између првих, о *пепузијанима* ми смо споменули у тумачењу 7. правила II васељ. сабора (I, 269—271). *Манихеји* потичу од Манеса (лат. Manichäus), који је живио у III вијеку и проповиједао своју науку најприје у Персији, од куда се за тијем она распространила и по Јевропи. Припадао је Манес оној врсти гностика, који су противни били јудејству и тежили су да тобоже у свој чистоти и самосталности успоставе хришћанску науку и да је као једину свесвјетску религију утврде. Развио је Манес своју систему из староперсијског Зороастровог дуализма: свјетлости и мрака, са односним еонима у одређеној поступности. Истицао је себе утјешитељем, који је послан да очисти Христову науку, коју су апостоли изопачили, и према томе избацио је из новозавјетног св. писма све оно, што се са његовом системом није слагало. Манихејство трајало је до VII вијека, премда и тајно у послједње доба своје (трул. 95).[9] — Истог протујудејског гностичког правца били

[9] Epiphan., haer. 46 (al. 66); Cyrill. hierosol. cat. 6.; Photii contra Manichäos libri IV. Cf. Walch, Historie der Ketzereien. I, 685—875.; Neander, Gesch. der christl. Religion. II, 186 fg.

су и *маркионити*, који воде поријекло своје од Маркиона из Понта, који је почео своју науку најприје у Риму да проповиједа у другој половини II вијека, и која се за тијем распространила по свој Италији, Египту и најпослије по истоку.[10] — Протуположног, на име јудаистичког, а гностичког правца били су *валентинијани*, који потичу од египћанина Валентина около половине II вијека. Није у Валентиновој системи било дуализма у источњачком смислу, али за то он је развио паралелизам горњег идеалног свијета са доњим видљивим свијетом у форми, која се може сматрати најпотпунијом и савршенијом од свију других гностика. Валентинова система, као таква, стекла је уважења у своје доба, и из школе његове потекли су поједини на гласу људи, који су заводили многе хришћане и опасни су били по хришћанство.[11]

Између расколника, које Василије у овоме правилу спомиње ми смо говорили о *катарима* у тумачењу 8. правила I васељ. сабора (I, 201—204), а о *идропараститима* у тумачењу 32. трулскога правила (I, 515). Остали: *енкратити* и *апотактити* били су секте, које су се развиле из гностичке школе асирца *Татијана* из друге половине II вијека Поред гностичког свог учења о постању свијета, налик у главноме Валентиновој системи, Татијан је проповиједао најстрожији аскетизам ради тога, да се душа човјекова може ослободити од материје и Богу се приближити Учио је о моралу, да се прави хришћанин мора строго уздржавати од свачега земаљског, а посебно од брака, меса и вина, као ствари злих и нечистих, које само туђе човјека од Бога и држе га привезаним материји. Од ове уздржности (ἐγκράτεια) од свега тога, ученици Татијанови називали су се ἐγκρατῖται,[12] или пак што су, буквално слиједећи јеванђеоској науци, да не може бити ученик Христов, који се не одрече (ἀποτάσσεται) свега што има (Лук. 14, 33), одрицали се свега у свијету, називали су се ἀποτακτῖται,[13] а што су воду умјесто вина у св. причешћу употребљавали — ὑδροπαραστάται.[14]

---

[10] Epiphan., haer. 22 (al. 42); Tertull., adv. Marc. Cf. Walch. a. a. O. I, 488, fg; Neander, a a. O. II, 160 fg.

[11] Epiphan., haer. 31; Clem. Alex., Strom. VII, 17. Cf. Walch, a. a. O. I, 335 fg. Neander a. a. O, II. 105. gf.

[12] Epiphan.. haer., 27 (al. 47) Cf. Walch. I, 437.; Neander II, 160.

[13] Epiphan, haer. 26 (al. 46) et haer. 41 (al. 61) Cf. Walch. I, 440; Neander. II, 157 fg.

[14] Theodoret., Haer. fabul. I, 30. Cf. Walch. I, 437.; Neander II, 160. Звали су се још и *сакофори* (Васил. прав. 47), јер су вазда обучени били у неку врећу, да покажу свијету, како они сав живот свој проводе у кајању.

За ове пошљедње (катаре и остале расколнике) Василије говори у овоме правилу, да крштење, које је обављено од свештеника у тим расколничким друштвима, може се сматрати само као крштење, које су обавили свјетовњаци, и истиче при томе једну од основних каноничких мисли о свештеној јерархији у цркви, на име када се та јерархија може сматрати законитом. Каже Василије за поменуте у правилу расколнике: „премда је почетак одјељења и био услијед раскола, али одступници нијесу више имали на себи благодати Духа светога, пошто је нестало саопћења те благодати чим се *прекинуло пријемство*; јер први који се одијелише добили су били од отаца рукоположење, те су имали духовну благодат кроз то, што су на њих руке положене биле, али одјељени и поставши услијед тога свјетовњацима, не имадоше више власти ни да крсте, ни да рукополажу, и дакле не могоше давати другима благодат Духа светога, коју су сами изгубили.“ Власт дакле коју има један епископ да може друге рукополагати и давати им благодат свештенства зависи од *пријемства*, то јест од тога, у колико је дотични епископ примио, наслиједио ту власт од оних, који су могли да му је законито даду и у колико он ту нашљеђену власт зна да чува и другима опет да је у нашљедство даде. — Изгуби ли неки епископ ту власт или због раскола или због јереси, тада наравно он је не може ни другима давати, и дакле код тог епископа прекинуло се пријемство, то јест изгубио је нашљедство, којега је кроз хиротонију постао био законити дионик, подједнако са осталим православним епископима. Каноничка ова мисао о свештеној јерархији у цркви, коју спомиње Василије у овоме правилу, није друго него у кратко формулирани израз учења св. писма и отаца и учитеља цркве о томе.

У тумачењима 47. и 68. ап. правила казано је већ било, да основу законитог свештенства саставља непрекидно пријемство јерархијске власти од апостола па до данас. Ову су власт апостоли предали првим епископима и од тих првих епископа прешла је она осталим епископима кроз све вијекове до нас, те према томе је епископъ преемникъ апостольскій (ἀποστολικὸς διάδοχος, apostolorum successor), који је од апостола *преемственно* (ἀλληλοδιαδόχως successione continua) исту власт примио.[15]

Исус Христос послије васкрсења свога напућује апостоле своје о великој задаћи њиховој у овијету (Лук. 24. 46.—48., Дјела ап. 1, 8), даје им власт да опраштају гријехе (Јов. 20, 23) и заповиједа им, да пођу и да науче све народе науци његовој и да

[15] Чл. 10. посланице источн. патријараха.

их крштењем уведу у царство његово, а да ће он с њима бити у све дане до свршетка вијека (Мат. 28, 19. 20). Кад се И. Христос удаљио од апостола својих, они одмах изабраше новога друга умјесто изгубљеног Јуде, да пређашњи свој број попуне (Дј. ап. 1, 21--26), и кад су за тијем примили обећанога им Духа светога (Дј. ап. 2, 4), почеше одмах да врше службу, коју им је Христос повјерио, и то почевши од Јерусалима, гдје основаше и утврдише прву хришћанску општину (Дј. ап. 2, 41—47). Поглавицом те прве хришћанске општине остане ап. Јаков (Дј. ап. 21, 18., Гал. 1, 19), а остали апостоли пођоше да друге општине оснивају и ван Палестине, водећи о свима тим општинама непрестану бригу и старање (II Кор. 11, 28). Кад се мало за тијем распространило хришћанство на далеко и дакле сами апостоли лично нијесу могли већ да воде нужно старање о свакој општини, или цркви, коју основаше, тада они изабраше искушане у вјери људе за помоћнике себи у тим црквама, давши им власт да у име њихово раде све што треба, да се вјера ту учврсти и хришћански живот уреди (I Тим. 1, 3. 4., 5, 19—22., Тит. 1, 3. 5., 2, 15). Ови апостолски помоћници (*συνεργοί*) у појединим црквама названи су *ἐπίσκοποι*, каквих је у свакој цркви по један био, који се као опуномоћеник и нашљедник дотичнога апостола, и сам апостолом звао (Филиб. 2, 25). Таквих епископа, апостолских нашљедника спомиње нам неколико само св. писмо: *Тита* у Криту, коме ап. Павао каже, да га је за то ту оставио, да између другога постави по свима градовима презвитере (Тит. 1, 5), *Тимотија* у Ефесу (5, 19—22), *Епафродита* у Филиби (Филиб. 2, 25), *Диотрефа* (III Јов. ст. 9), епископе седам цркава Мале Азије, (Апокал. 1, 20). На основу овога, што је сада тек дијелом приведено из св. писма, састављено је каноничко учење наше цркве о пријемственој власти епископа од апостола.

Ово су учење св. писма растумачили најпотпуније св. оци и учитељи цркве. Апостолски ученик, епископ римски *Климент* у посланици својој Коринћанима пише: *Οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἔγνωσαν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν προγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς προειρημένους, καὶ μεταξὺ ἐπινομὴν δεδώκασιν, ὅπως, ἐὰν κοιμηθῶσιν, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν.*[16] Црквени писац II вијека *Егезип*, чија *Ὑπομνήματα* спомиње Евсевије и Јероним, привео је у томе спису своме фактичну примјену у животу цр-

[16] Ad Corinth. I, 44 (ed. Hefele).

веном онога апостолског учења о епископском пријемству (διαδοχή) од апостола, привео је на име попис епископа неколиких цркава по реду, како су један другоме слиједили почевши од апостола, и како је *преемствено* апостолска власт прелазила редом на епископе сваке дотичне цркве у непрекидној свези.[17] *Иринеј лионски* побијајући разне јеретике, који су у његово доба били, позива те јеретике да докажу, да су њихови епископи добили путем пријемства од апостола своју власт, као што је то код православних епископа. На једном мјесту свога знаменитог списа противу јереси каже Иринеј: Traditionem apostolorum in toto mundo manifestam, in omni ecclesia adest respicere omnibus qui vera velint videre: et habemus annumerare eos qui ab apostolis instituti sunt episcopi et successores eorum usque ad nos.[18] И опет: Obaudire oportet his, qui cum episcopatus successione charisma veriratis certum, secundum placitum Patris acceperunt: reliquos vero qui absistunt a principali successione et quocunque loco se colligunt, suspectos habere vel quasi haereticos et malae sententiae.[19] И за тијем још: Agnitio vera est apostolorum doctrina et antiquus ecclesiae status, in universo mundo, et character corporis Christi secundum successiones episcoporum, quibus illi eam, quae in unoquoque loco est, ecclesiam tradiderunt.[20] Послије Иринеја чујемо исто говорити, побијајући јеретике, и *Тертулијана,* који их позивље, да покажу низ својих епископа, који би међу собом везани били пријемством (continuata successione) од неког апостола или бар апостолског ученика, као што то могу показати цркве, које исповиједају православну вјеру.[21] Класички црквени писац о јединству цркве, знаменити *Кипријан* пише: Hoc enim vel maxime et laboramus et laborare debemus, ut unitatem a Domino et per apostolos nobis successoribus traditam, quantum possumus, obtinere curemus[22] Potestas peccatorum remittendorum apostolis data est et ecclesiis, quas illi a Deo missi constituerent, et episcopis, qui eis ordinatione vicaria successerunt. Hostes autem unius catholicae ecclesiae in qua nos sumus, qui apostolis successimus.[14] *Јероним*: Apud nos apostolorum locum tenent episcopi.[24] Omnes episcopi apostolorum successores sunt.[25] *Августин*: In apostolorum locum

---

[17] Euseb, hist. eccl. IV, 22. Cf. Hieron., de vir. ill. c. 22.
[18] Iren., contra haeres. III, 3. 1.
[19] Ib. IV, 26. 2.
[20] Ib. IV, 33. 8.
[21] Tertult., de Praescript., c. 22.
[22] Cyprian., ep. 42. ad Cornel.
[23] Ep. 75. ad Firmil.
[24] Hieron, ep. 41. ad Marcellam.
[25] Ep. 146. ad Evang.

constituit nos.[26] — И овако редом ми би могли још доста свједочаба из отачаских списа приводити, које све показују да је епископска власт с тога у цркви законита, што она потиче путем непрекиднога пријемства од апостола или апостолских ученика па до данашњега дана. Символички израз овога учења ми имамо данас у нашој цркви у 10. члану посланице источних патријараха. А ово учење одлучно је и данас у православној цркви, када има да се ријеши, да ли да се призна или не призна свештенство једног или другог иновјерног друштва, као што смо видјели у тумачењу 47. ап. правила.

Правило 2.

Која смишљено умори заметак у утроби, подлежи казни за убијство. Нити ми овдје потанко разбирамо, да ли је то заметак добио већ облик, или је још без облика, јер се у овоме случају не налаже казна ради онога, што се има родити, него што је дотична себе опасности изложила, пошто женскиње од таквих покушаја већим дијелом умиру. А кад се овоме дода уморство заметка, тад се ово за оне, које се смишљено на то одлучују, сматра другим убијством. Не треба у осталом продужити до краја живота вријеме њихова покајања, него их треба примити послије десетогодишњега рока, и судити о излијечењу њиховом не по времену, него по начину кајања.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21; Васил. вел. 8, 33, 52).

— Понавља Василије у овоме правилу наредбу 21. правила анкирскога сабора, која је за тијем потврђена била и на трулском сабору (пр. 91). Напомиње Василије како се при овоме пријеступу у хришћанској цркви не чини разлика у томе, да ли је заметак у утроби добио већ људски облик, или није; а тијем хоће да нагласи наредбу старозавјетне цркве, у којој се та разлика чинила, те друкчије и судио пријеступ. У другој књизи Мојсијевој казано је: Кад се побију два човјека и један од њих удари трудну жену тако да изађе из ње дијете, али које нема још одређенога облика (неизображенъ), да плати глобу колико муж женин рече; ако ли дијете има већ одређени облик (изображенъ), тада нека даде душу за душу (21, 22. 23). У првом случају дакле кривац је

[26] Augustin., de Verbo Domini, sermo 24.

дужан био да плати новчану глобу, у другоме — потпадао је казни смрти. У хришћанству се не траже новчане глобе за ово, него се жена, која зачето у утроби њезиној умори, осуђује као убијца прво с тога, што је уморила зачето, а друго, што је опасности изложила и свој живот, јер жене већим дијелом и саме од тога умиру.[27] Овакве преступнице Василије подвргава, као и аикирски сабор, десетогодишњој епитимији допуштајући да се то вријеме и скрати, ако покажу да се искрено и од срца кају за свој гријех. Подвргава Василије у свом 8. правилу односној казни и оне жене, које дају другима лијекове да побаце (в. тумач. 21. анк. правила).

Пријеступ овај сматра се и бракоразводним узроком. Ако муж дозна, да је жена његова намјерно уморила заметак у утроби својој, он има право да тражи да буде разведен брак његов са таквом женом. Ово је прописано било још царем Јустинијаном, и за тијем поновљено посебном новелом (31.) цара Лава философа, коју Валсамон спомиње у тумачењу 91. трулскога правила.[28] И тај бракоразводни узрок важи и данас у православној цркви.[29]

Правило 3.

Ђакон, који послије ђаконског произведења учини блуд, нека се искључи из ђаконске службе; али пошто буде збачен на мјесто свјетовњака, нека се не лишава опћења, јер старо правило постоји, да они који се збацују са свога степена, имају бити подвргнути тој једној само врсти казне, при чему су стари, како цијеним, слиједили ономе закону: Не свети се два пута за једну исту ствар (Наум. 1, 9); пак и због другога разлога, а то је, што они који се налазе у реду свјетовњака, кад бивају збачени с мјеста вијерних, послије се изнова примају на оно мјесто, с кога су пали били, а ђакон једном за свагда подвргава се казни трајнога свргнућа; и на ту једну казну су се ограничили, пошто му се већ никада ђаконство не може повратити. И ово бива по установама. Уопће пак најпоузданији је лијек, клонити се од гријеха; и зато, који је ради тјелесне угодности презрио благодат, нека одступивши од наслада, ко-

[27] Зонар. тум. IV, 304.

[29] А. с. П. 520.

има се предао био, пружи нам савлађивањем тијела свога и безусловним потчињењем уздржности, потпуни доказ да се са свијем излијечио. Треба зато да знадемо и једно и друго, и оно што је законом установљено, и што је обичајем уведено. А у погледу оних, који не могу постигнути савршенства, треба се држати предане установе.

(Ап. 25; трул. 4, 21, 44; IV вас. 15, 16; анк. 19; картаг. 27; Васил. вел. 6, 18, 32, 44, 51, 60, 69, 70).

— Василије у овоме правилу понавља наредбу 25 ап. правила, да свештено лице, које се затече у блудочинству, има бити свргнуто, то јест лишено свештенога чина, али не треба га и одлучити од црквене заједнице; па да оправда овакву наредбу наводи оно исто мјесто из св. писма (Наум 1, 9), које је приведено и у ономе ап. правилу. На основу овога правила Василијевог установљена је у православној цркви она разлика међу казнама за свештена лица и казнама за свјетовњаке, о којој смо разлици ми већ говорили (I, 52—53).

Правило 4.

За трећобрачне и многобрачне суразмјерно је установљено онако исто правило, као и за другобрачне. Другобрачне једни одлучују на једну годину, а други на двије године, трећобрачне пак на три, а кадгођ и на четири године. При томе ово већ и не називљу браком, него многоженством, или боље осуђеним блудочинством; ради чега и Господ каже Самарјанки, која је већ пет мужева промијенула: И кога сад имаш, није ти муж (Јов. 4, 18), на име, да они, који прелазе границу другобрачија, нијесу достојни да се називљу већ именом мужа и жене. Ми смо међу тијем узели за обичај у погледу трећобрачних петогодишње одлучење, и то не на основу правила, него по примјеру предшастника. У осталом, таквима не треба са свијем запријечити приступ цркви, него удостојити их да слушају за двије или три године, а за тијем допустити им да стоје, не пуштајући их још до опћења Светиње, и тада, када покажу неки плод покајања, успоставити их у опћење.

(Ап. 17; I вас. 8; трvл. 3, 87; анкир. 19; неок. 3, 7; лаод 1; Васил. вел. 12, 30, 41, 50. 53, 80, 87).

— Као законити границу ступања у брак, Василије спомиње *други брак* и наводи, да нијесу достојне да се именом мужа и жене зову оне особе, које ту границу преступају, премда и овај други брак он сматра само попуштањем људској слабости. Али бивало је људи, који нијесу пазили на ту црквом прописану границу, него су ступали и у *трећи*, па и у *четврти* брак, и на ове се Василије осврће у овоме правилу (исто и у 50. и 80.). Установивши за другобрачне епитимију од једне, или и двије године дана, према начину кајања (тум. 1. лаод. правила), Василије у своме 50. правилу каже за трећи брак, да је законом забрањен; а за оне који би ипак у такав брак за потребу или иначе ступили, наређује петогодишњу епитимију. Четврти пак брак он сматра у свом 80. правилу гријехом већим од блуда и дјелом скотским (ὡς κτηνώδη, ut belluinam). Ово је Василијево учење било учење све цркве, које је сматрало обвезним са себе и грчко-римско законодавство.[30]

У почетку X вијека истакао се један догађај, којим је повријеђено било ово учење цркве и који је изазвао цркву, да се изнова бави питањем о томе, колико пута може бити допуштено једноме обудовљеноме лицу да у брак ступа. Догађај је то био замашит, који је велике немире произвео у цркви. Цар Лав филозоф за мало година двије је жене изгубио, и принуђен је био женити се по трећи пут; али исте године, кад је у овај брак ступио, умре му и ова трећа жена. Млад још годинама, а без законитога наслједника, зажели цар ступити у четврти брак са једном женскињом, са којом је већ имао једно незаконито дијете. Цариградски патријарх Никола I није хтио тај брак благословити, јер се то противило канонским наредбама цркве, и цар тада нареди некоме придворноме свештенику, да га вјенча, који свештеник то и учини. Ради овога патријарх одлучи цара од цркве, а дотичнога свештеника лиши чина. Увријеђени цар заповједи да се патријарх пошље у заточење; а међу тијем на једноме сабору (908. године) састављеном од привржених цару епископа, са учешћем изасланих за овај посао нарочитих легата папе Сергија III, патријарх Никола буде свргнут са свога достојанства и изабран

[30] Види Prochiron IV. 25 (Крмчија гл. 48, гр. 4, 25), а још изричније у 90. новели цара Лава филозофа (Jus. gr.-rom. III, 186), — премда, као што ћемо одмах видјети, овај је исти цар прекршио сам своју наредбу.

нови патријарх (Евтимије), а брак царев буде проглашен законитим. Ово је узбудило велико огорчење код свију епископа, који су штовали светињу каноничких наредаба и који су у томе видјели повриједу права цркве од стране државе; узрујало је ово у највећој мјери духове и изазвало оштри сукоб између цркве и државе. Пријетила је буна у пријестоници, и цар је Лав мислио да ће то предуприједити, позвавши патријарха Николу из заточења. Али узрујаност је ипак трајала. Умре међу тијем цар Лав. Цар Александар, који је (912.) наслиједио Лаву, сазове одмах, чим је на пријесто ступио, епископски сабор, на коме буде успостављен Никола на патријаршеску катедру, а Евтимије збачен. Настојања патријарха Николе да умири духове успјела је тек послије више година труднога рада о томе. За вријеме владања царева Константина VII и Романа I патријарх Никола сазове 920. године велики сабор у Цариграду, на коме сабору буде осуђено све што је било издано на сабору 908 године противу каноничких наредаба цркве и утврђен знаменити у историји црквенога права *τόμος τῆς ἑνώσεως* (tomus unionis), то јест, спис сједињења, помирења државе са црквом.[31]

Τόμος овај дијели се, послије односнога приступа, на седам правила. Прва три правила тичу се питања, које је изазвало овај сабор. У 1. правилу казано је, да од тога доба нико не смије више ступати у четврти брак; а ако то учини, брак му се не признаје и лишава се сваке заједнице са црквом не само, него му се забрањује и улазак у цркву све дотле, док у таквој незаконитој свези хоће да остане. 2. правило говори о трећем браку, те напомиње да се и тај брак има сматрати у опће забрањеним, допуштајући изузетке само у одређеним случајевима. Посебно о трећем браку правило ово наређује: а) коме је четрдесет година и нема дјеце, па хоће да се по трећи пут жени, такав за пет година не може приступити св причешћу; б) коме је четрдесет година и има дјеце, томе се забрањује у трећи брак ступити; в) коме је тридесет година и има дјеце из првих бракова, па хоће ипак да у трећи брак ступа, такав за четири године нека буде лишен св. причешћа и г) коме је тридесет година а нема дјеце, томе се може допустити трећи брак, али мора и он да епитимију издржи. У 3. правилу прописује се седмогодишња епитимија и за ступање у први или

[31] Види приступ к томосу (А. с. IV, 3—4). Подробно о свему ономе у Властар. синтагми Г, 4 (ат. с. VI, 159—161). Испор. и Zachariä, Gesch. des gr.-röm. Rechts, S. 61, а по њему у Zhishman, Eherecht, S. 436—437.

други брак, ако се докаже да је ко отео жену, или да је е њом био прије брака у пријеступној свези. Још се у овоме правилу додаје, да свештеник, који даде св. причешће некоме противу изложених у овој наредби правила, губи исти час своју службу и подлежи и он седмогодишњој епитимији. Ова три правила садржи тај *τόμος*, који је од поменутих царева потврђен био, те проглашен и као државни закон.[32]

Није ни ова наредба задовољила строге чуваоце св. правила, јер су и у њој видјели попуштање државној власти прописом оним о трећем браку, те су исказивали противност своју истој наредби. При патријарху Сисинију, а за владе царева Василија II и Константина VIII, године 997. умирили су се тек духови.[33] Те је године опет пред велики сабор изнесен *τόμος* и свечано утврђен, и истоме додана су била још четири правила. Од тих правила: 1. (4.) предаје анатеми оне, који се усуде уваћати шта новога у предану црквену науку; 2. (5.) правило предаје анатеми оне, који окривљују цркву у попустљивости, јер је ради мира црквенога признала била онај четврти брак цара Лава; 3. (6) предаје анатеми оне, који се усуђују говорити, да света црква није сачувала чистом и недирнутом предану јој науку и 4. (7.) предаје анатеми оне, који се усуђују не признавати неко од св. правила, која су дотле издана била, и која су свом црквом примљена.[34] Послије овога немири су у цркви престали, и *τόμος* је био од свију примљен и признан,[35] а наредба његова постала је мјеродавном за сву православну цркву и до данас. И према томе, по каноничком праву православне цркве четврти је брак са свијем забрањен, а трећи брак може бити допуштен само у изузетним случајевима и то дозволом надлежног епископа.

Правило 5.

Јеретике, који се при крају живота кају, треба примати; али примати их, разумије се, не без разбора, него испитавши, да ли показују право покајање, и да ли могу показати плодове, који свједоче о старању њиховом да се спасу.

---

[32] Ат. синт. V, 6—9. Zachariä, Jus gr.-rom. III, 230—232.

[33] Ат. синт. V, 9. Zachariä, Jus gr.-rom. III, 232.

[34] Ат. синт. V, 9—10.

[35] У Крмчији он саставља 52. главу, али у особитој редакцији. У старосрпској рукоп. крмчији тачније је (види моју радњу „Савинска крмчија", Задар, 1884).

(I вас. 2, 14; II вас. 7; трул. 78, 96; неокес. 12; лаод. 19, 47; картаг. 45).

— Сваког јеретика, који се обраћа у православље, правила наређују да треба примати, по установљеном за разне врсте јеретика чину (II васељ. 7). Ово тијем прије мора црква да чини, кад је неки јеретик на смрти, а жели да се спасе. И то Василије каже у овоме своме правилу, додајући наредбу, да се има испитати, да ли дотични искрено осуђује јерес, коју је прије исповиједао и да ли ће, ако остане у животу, устрајан бити у православној вјери; у противноме случају јеретика не треба удостојити св. причешћа ни при смрти.

Правило 6.

Блудочинства лица, која су у канон уврштена, не треба сматрати за бракове, него треба сваким начином раскинути њихову свезу; јер ће ово бити корисно и ради утврђења цркве, и не ће се тиме дати прилика јеретицима противу нас, као да ми попуштањем у гријеху кога себи привлачимо.

(Ап. 25, 26; IV васељ. 14, 15, 16; трул. 4, 6, 44; анкир. 19; Васил. вел. 3, 18, 20, 32, 44, 60, 70).

— Под лицима, уврштенима у канон (*κανονικούς*), разумијевају се у овоме правилу они, који су нежењени ступили у клир (ап. 26), а за тијем калуђери и калуђерице, који су завјет дјевичанства положили. Свештено лице које падне у блуд (*πορνεία*) лишава се чина (ап. 25). Међу тијем било је неких, који су, лишивши се чина због блуда, наводили да могу бар живјети у брачној свези са оном женскињом, ради које су изгубили свештеничку службу и доказивали су, да им брак не може бити забрањен.[36] А то исто су наводили и калуђери и калуђерице. Василије обраћа пажњу на ово, па у интересу црквенога реда и свештеничког достојанства, исто и достојанства калуђерскога чина, а да би сачувао цркву од приговора са стране јеретика, као што су на примјер евстатијани били (гангр. 1, 4 и др.), наређује, да никоме, који је у канон уврштен, а учини блуд, не смије бити допуштено, да живи с оном с којом је у тај гријех пао, а још мање да са истом у законити брак ступи, него на сваки начин (*παντὶ τρόπῳ*) да треба такве раставити и разврснути незаконити и гријешну свезу њихову.

[36] Зонар. тум. IV, 108.

Правило 7.

Који облежу мушкарца, који облежу живинче, убијце, тровачи, прељубници и идолопоклоници исте су осуде достојни; и зато држи се у погледу ових оне установе, коју имаш за друге. За оне пак, који су се кајали за тридесет година због нечистоте, коју су по незнању учинили, не треба ни да двоумимо, да их треба примити, јер су такви достојни опроштаја и због незнања њихова, и због добровољне исповиједи, и због тако дугог времена, што су провели у кајању, пошто су готово читав људски вијек предани били сотони, да се науче како не треба да неупутно живе; и ради тога нареди, да се такви без сваког одлагања приме, особито пак, ако су кадри сузама својима да дирну твоје срце и покажу такво владање, које је достојно милосрђа.

(Трул. 61, 87; анк. 16, 17, 20, 22, 24; Васил. вел. 58, 62, 63, 65; Григ. ниск. 4).

— Под идолопоклоницима (*εἰδωλολάτραι*), који се у овоме правилу спомињу, не треба, по ријечима Зонаре у тумачењу овога правила, разумијевати оне, који жртве идолима приносе, јер ако се неки идолопоклоник обрати у хришћанство и прими крштење, он постаје тај исти час хришћанином и удостојава се одмах причешћа, а ако неки хришћанин принесе жртву идолима, он се мора кајати за сав живот; него се овдје под идолопоклоницима разумијевају врачари (*γόηται*) и сви они, који се баве сличним мрачним дјелима, јер бавећи се врачарством они призивљу ђавола у помоћ, а тијем му служе и почитују га.[37] За ову дакле врсту идолопоклоника, исто и за остале грјешнике, који су споменути у овоме правилу, Василије каже, да су једнаке осуде достојни (*τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι*). Али ово не значи, да сви ти грјешници једнаки број година морају провести у кајању, него значи да морају сви издржати многогодишњу епитимију, према односној о њима установи; на име, за убијце, троваче и врачаре одређена је двадесетогодишња епитимија (Васил. 56, 65), а за остале петнаестогодишња епитимија (Васил. 58, 62, 63). Спомиње даље Василије оне, који су се затекли у нечистоти (*ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ*), у

[37] А. с. IV, 110.

коју су по незнању пали и за коју су се тридесет година кајали. Под овом нечистотом разумијева се — као што каже Валсамон у тумачењу овога правила — αἱμομιξίαν (incestum), кад ко падне у блуд са особом, с којом је у крвноме сродству, а не могу се други гријеси разумијевати, јер они по природи својој не спадају у гријехе, који се учине по незнању.[38]

Правило 8.

Који се у срдњи послужи сјекиром противу своје жене, убијца је. Него добро је и достојно је твоје разборитости, што си ми напоменуо, да о томе опширније говорим, јер много је разлике међу хотимичним и нехотимичним убијцама. Тако, са свијем је нехотимично и далеко од намјере чиниоца, кад се ко баци каменом на псето или на дрво, и погоди човјека: таквоме је намјера била да отјера звијер, или да стресе плод, а међу тијем неко је случајно подишао под удар пролазећи туда, — и зато ово је нехотимично. Нехотимично је такођер кад један жели да кога поврати на прави пут, и бије га за то кајишом или отањим прутом, пак тај који је бијен, умре, јер се овдје мора узети у обзир намјера, да је на име дотични хтио упутити на добро грјешника а није хтио да га убије. Међу нехотимичним чинима спада такођер и ово, кад ко бранећи се жешће у кавзи, штапом или руком удари противника у опасно мјесто, да га само јаче заболи, али не да га са свијем убије; премда се ово већ више приближује к хотимичноме, јер који се послужио таквим оруђем да се брани или безобзирно ударе наноси, очито је да је такав савладан страшћу, и да не штеди човјека. Исто тако спада међу нехотимична, кад се ко служи дебелим штапом или каменом, који је преко човјекове моћи, пак друго је нешто намјеравао, а друго је опет учинио, јер је у гњеву нанио такав удар да је удареног убио, премда је може бити циљао само да поруши дотичнога, а не да га са свијем умори. Али који се послужио мачем или чим

[38] А. с IV, 112.

сличним, нема никаквога извињења, особито пак ко се сјекиром баца јер ту он није ударио руком, тако да је могао по вољи умјерити удар, него се бацио тако, да је и по тежини жељеза, и по оштрини, и по томе што је по циљу бачено, удар неопходно морао бити убитачан. Са свијем је пак хотимично, нити икаквој сумњи подлежи оно, што бива од разбојника. или у времеме непријатељских ратова; јер они убивају ради новаца, крију́ћи се од суда, а ови у ратовима изводе убијства с одлучном намјером, не да заплаше, или да доведу кога на прави пут, него да убивају противнике. Пак и то, кад ко састави какво вјештачко пиће у ма каквој било намјери, па умори некога, мора се и ово сматрати хотимичним, као што то неке жене често чине, настојећи некаквим чаролијама и амајлијама да примаме к себи неке да их љубе, и давајући им некаква вјештачка пића, која помућују свијест; и овакве жене, ако тиме проузрокују смрт, премда су можда на друго рачунале, а друго су међу тијем учиниле, ипак ради свог неупутног и забрањеног поступања имају се сматрати за хотимичне убијце. Исто и оне, које дају вјештачка пића да се побаци, убијце су, онако исто као и оне, које узимљу отрове. да уморе заметак у утроби својој. И о овоме доста је.

(Ап. 65; трул. 91; анк. 21, 22, 23; Васил. вел. 2, 8, 11, 43, 54, 56, 57; Григ. ниск. 5).

— Василије разликује у овоме правилу убијства нехотимична од хотимичних и казује, када се једно убијство нехотимичним, када ли хотимичним, има сматрати. Међу пошљедње уврштује и оно, када жена нека смишљено умори зачети у утроби својој плод, о чему је Василије споменуо и у 2. своме правилу. За нехотимична убијства одређује десетогодишњу епитимију (пр. 57), а за хотимична двадесетогодишњу (пр. 56).

Правило 9.

Ријечи Господње, да се не смије рушити брачна свеза, осим за прељубу (Мат. 5. 32), једнако се по свези ми-

сли имају прилагати и људима и женама. Али по обичају тако не бива; јер ми налазимо, да се на жене много строжија пажња обраћа, као што и апостол каже: Ко се с блудницом свеже, једно тијело с њом постаје (I Кор. 6, 16), и Јеремија: Ако се здружи жена са другим човјеком, нека се не повраћа више мужу своме, него оскврњена нека се скврни (Јерем. 3, 1), и још: Који држи прељубницу, безуман је и нечастив (Прич. 18, 23). Женама међу тијем обичај налаже да морају држати и мужеве прељубнике, и који блудно живе; и зато која живи са човјеком, кога је жена оставила, не знам, да ли се може назвати прељубница, јер овдје кривица пада на жену, која је мужа оставила, а обзиром на узрок, због кога је она оставила брак; јер ако је бијена била, и није могла да издржи ударце, боље јој је било и да трпи, него да се дијели од онога с којим живи; ако ли је с тога, што није могла трпјети да се новци расипљу, разлог је и ово, који не заслужује обзира; ако је пак с тога, што он живи блудно, на ово се по црквеноме обичају не обраћа пажња; па жени је забрањено дијелити се и од мужа невјернога, него мора с њим остати, јер се не зна шта се послије може догодити. Јер шта знаш жено, да ако мужа спасеш? (I Кор. 7. 6). Зато, која је оставила мужа и прешла је другоме човјеку, прељубница је; а човјек који је остављен од своје жене, достојан је извињења, и она која с њим живи, није крива. Али ако муж, који је оставио своју жену, пријеђе к другој, тад је и он прељубник, јер је дао повода, да и она учини прељубу, а постаје прељубницом и она, која с њим заједно живи, јер је одмамила себи туђега мужа.

(Ап. 48; трул. 87, 93; апк. 20; карт. 102; Васил. вел. 18, 21, 35, 77).

— Учење православне цркве о разводу ми смо видјели у тумачењу 87. трулскога правила. У ономе правилу трулски оци позивљу се на ово правило Василија Великога и на мјеста из св. писма, која и Василије приводи. На питање Амфилохија, да ли

може и жена тражити развод, ако јој муж учини прељубу, исто као што то може муж, ако затече жену своју у прељуби. Василије приводи ријечи Исуса Христа у Матејевом јеванђељу (5, 32) и каже, да се та заповијед Спаситељева тиче подједнако и мужа и жене (ἐξ ἴσου καὶ ἀνδράσι, καὶ γυναξὶν ἁρμόζει, ex aequo et viris et mulieribus convenit), дакле да муж може тражити развод брака, ако му је жена прељубница, исто као што то може тражити жена, ако јој је муж прељубник. Ово што је казао Василије на основу онога мјеста из св. писма, потврђују и друга мјеста. Кад су Фарисејци искушавали Христа да би Га као навели на погрјешку, те Га о разводу брака распитивали, Он им наводи Мојсијев закон, који је по тврђи њихова срца допустио био, да може муж отпуштати жену своју, али додаје им, да није из почетка тако било, него чини прељубу и сваки онај, који пуштеницу узме (καί ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται Мат. 19, 3—9), чиме је истакао невјерство мужа у браку у свему једнаким невјерству жене (испор. Марк 10, 11—13). Међу тијем ово учење цркве о једнакости супружких права мужа и жене, које се оснива на божанскоме праву и које наводи Василије велики у почетку овога правила, за дуго и дуго времена није могло да се утврди у хришћанскоме друштву, него се држао још чврсто обичај дохришћанскога доба, по коме само муж је могао да раскине брак, ако му је жена учинила прељубу, а жена је морала да трпи мужа прељубника. И овај обичај спомиње Василије у овоме правилу, и наводи како је тај обичај још на снази.

По старим дохришћанским римским законима жена је била бесправна у друштву, и била је у свему и по свему под влашћу човјека. На основу те власти уређен је био сав друштвени живот онога доба, и предметом законодавства било је очување права само човјека, дочим о правима жене никоме није ни на ум падало да мисли. Према томе и права само човјека у брачноме животу законом су заштићена била, те се женино невјерство у браку казнило као прељуба, дочим невјерство мужа није под никакав закон падало, и жена, као бесправно лице, морала је трпјети над собом не само деспотичку власт мужевљеву и мушке му родбине, него и невјерство његово према њој, које невјерство више пута није никаквих граница познавало.[39] Тек под царем Августом нека је промјена наступила у томе, или боље рећи покушало се неку промјену у

[39] Види лијепу главу de la condition des femmes у књизи M. Troplong, De l' influence du christianisme sur le droit civil des Romains. (Paris, 1868., p. 280 sq.), гдје су приводени и сви односни закони римске о томе.

томе учинити. Lex Julia de adulteriis coërcendis лишила је снаге мноштво закона, који су до тога доба издани били у смислу слободнога опћења мужева са сваким женскињама, мимо својих законитих жена, и прогласила је протузаконитим и казне достојним дјелом сваку свезу мужа или жене са трећим лицима.[40] Могло се држати, да ће овај закон прекратити дотадашњу распуштеност у римскоме друштву и да ће се утврдити једнакост између мужа и жене у супружким правима, коју једнакост учи и божански закон и природа, и која условљује срећу и напредак и саме породице Али друштвени разврат толико је дубоког корјена захватио био, да ни овај Августов закон, ни казна, коју је тај закон одређивао за прељубнике, није могао злом обичају на пут стати. А што је најгоре, исти тај обичај пренијели су собом и у хришћанско друштво дотични, који су из незнабошког римскога друштва прелазили у хришћанство. Осуђивало се дакако у хришћанском друштву свако брачно невјерство, било од стране мужа, било од стране жене, али према староме појму о потчињености жене и надмоћју мужа у браку, муж се за брачно невјерство казнио много лакше од жене, која би такво невјерство учинила. Муж се сматрао за овакво невјерство само блудочинцем, а жена већ прељубницом (Васил. вел 21). Оци цркве оштро су устајали противу таквог разврћенога појма о супружким правима мужа и жене. Тертулијан у III вијеку диже противу тога глас свој, и зове прељубником сваког онога, qui aliam carnem sibi immiscet super illam pristinam, quam Deus aut conjunxit in duos, aut conjuctam deprehendit.[41] Дошло је послије у помоћ цркви и грађанско законодавство, те ми имамо један закон цара Константина великог, који наређује казну смрти за свакога, који учини прељубу.[42] Оци цркве слиједећих вијекова нијесу престајали поучавати у својим списима о супружким правима дотичних брачника. Атанасије велики опроврга вајући оне, који су нијекали права женама да се жале на мужеве своје за невјерство, казује да се гријех прељубе (μοιχεία) показује увијек, било да муж учини блуд (πορνεύοι) са другом женском, било да учини то жена са туђим човјеком.[43] Златоуст ово још јаче и одлучније истиче. „Није — каже Златоуст — прељуба само оно, кад човјек учини блуд са женом удатом, него је прељуба и кад човјек ожењен учини блуд

[40] Dig. XLVIII. 5, 6. §. 1.
[41] Tertull. de Monog. c. 9.
[42] c. 30, Cod. de adult.
[43] Athanas., quaest. 94. ad Antiochum.

са женскињом слободном и невјенчаном (ἀφετὴν καὶ λελυμένην, liberam et solutam);"[44] а на другом мјесту исти овако кратко, а тачно дефинира прељубу: μοιχεία ἐστὶ τὸ τὴν προτέραν γυναῖκα ἀφεῖναι.[45] — Да и Василије велики овако исто суди, као и остали оци и учитељи цркве, казује нам почетак овога његовога правила, — а показују и ријечи његове у овоме правилу, да је прељубница (μοιχαλίς, adultera) свака жена, која изневјери свога мужа, и прељубник (μοιχός, adulter) сваки човјек, који изневјери своју законити жену; исто ово показује и 77. правило Василија великог, у коме он подвргава осуди за прељубу (τῷ τῆς μοιχείας κρίματι) свакога, који невјеру учини својој жени, при чему се позива баш на оно мјесто из св. писма (Мат. 19, 9), које изрично казује о једнаким супружким правима мужа и жене. — Прељуба дакле, по учењу Василија великог, исто као и свију осталих отаца и учитеља цркве, сматра се бракоразводним узроком за жену, исто као и за мужа. А да обичај из римског друштвеног живота, који је још у Василијево доба (IV вијек) постојао и по коме се мужу признавало све право у овоме питању, а жени тек најмање право у том, — да тај дакле обичај Василије безусловно не одобрава, него га истиче само, јер исти обичај није још успио искорјенити се из хришћанскога друштва, види се из самога начина, којим о томе обичају Василије у овоме правилу говори и из неопредјељености (οὐκ οἶδα) којом се у опће ту изражава. — У осталом види још о овоме, што ћемо у тумачењу 21. правила Василија великог.

Правило 10.

Који се закуну да не ће примити рукоположења, не могу, пошто су се заклели, бити припуђени да погазе заклетву. Јер премда и постоји, чини ми се, неко правило, које таквима снисходи, али по искуству знамо, да увијек слабо пролазе, који заклетву газе. Треба у осталом узети у обзир и начин заклетве, и ријечи, и расположење при коме су се заклели, и најмањи уметци у ријечима

[44] Chrysostom., hom. 5 in I ad Thessalon.

[45] Hom. de adult. — Бл. Августин овако о томе пише: „Huius autem fidei violatio dicitur adulterium, cum vel propriae libidinis instinctu, vel alienae consensu cum altero vel altera contra pactum conjugale concumbitur (de bono conjug. c. 4), О једнакој дужности како мужа, тако и жене, да се чува супружка вјерност Амвросије каже: nec viro licet, quod mulieri non licet: eadem a viro, quae ab uxore debetur castimonia (de Abrah. I, 4), исто и Јероним: quidquid viris jubetur, hoc consequenter redundat in foeminas (de epitaph. Fab.).

(којима је заклетва изречена); пак ако се на никакав начин не може поправити ствар, тад треба такве са свијем оставити. А посао Севира, то јест у погледу презвитера, ког је он рукоположио, може, мени се чини (ако се то исто чини и теби), овако бити поправљен: Оно село, које је сада потчињено Мистији и за које је одређен био онај човјек, нареди да подпадне масадима; јер таким начином не ће ни он, не прелазећи с мјеста, погазити заклетву, и Лонгин, имајући уза се Киријака, не ће оставити цркву пустом, а не ће ни душе своје због немарности осуди предати; нити ми морамо мислити, да смо поступили противу правила, што смо снисходили Киријаку, који се заклео да ће остати у Минданима, пак је пристао на премјештај, јер повратком очуваће се заклетва; а што се он потчинио наредби, не ће му се моћи уписати у прекршај заклетве, јер у заклетви његовој није било додано, да он не ће ни за најкраће вријеме остављати Миндана, него да ће остати ту у напријед. Севиру пак, који наводи за разлог заборав, ми ћемо опростити казавши да Онај, који познаје тајне, не ће допустити, да црква његова буде оштећена човјеком, који као што је у почетку поступио противу правила и везао себе противно јеванђелу заклетвом, тако је послије прекршио заклетву премјештајем, и сада лаже притворно истичући заборав. Али пошто ми нијесмо да судимо срца, него морамо судити по ономе што чујемо, пустимо Господу освету, а ми без даљега разбирања примимо га, узевши у обзир људску немоћ, заборав.

(Ап. 25; трул. 95; Васил. вел. 17, 28, 29, 64, 81, 82).

— У неколико својих правила Василије говори о *заклетви*, о значају њеном и о онима, који погазе своју заклетву (в. парал. правила). У овоме правилу Василије даје мишљење своје Амфилохију о заклетви, што је положио био неки Киријак, да ће остати за свагда у некоме селу као презвитер. Бивало је у прва времена цркве, да би се неки завјетовали, да не ће никада ступати у свештенички чин, или ако и ступе, да се не ће никада уклањати из

овог или онога мјеста, за које су рукоположени за презвитера и дакле да не ће никаквих виших јерархијских части примати. То су поједини чинили често из бојазни, да не би послије морали примати па себе епископски сан, који им је тежак изгледао и коме можда не би били у стању потпуно одговорити. Завјет таквих људи, или заклетва, постајао је јавним, и са тијем се послије код њих морало рачунати. Заклетва оваква није по себи могла имати особитога значаја, јер основаним разлогом тешко се могла оправдати, и према томе, ко би такву врсту заклетве и погазио, не би потпадао строгој оној каноничкој казни, која је прописана за оне, који свечану заклетву погазе (ап. 25). Али Василије не одобрава ни кад се оваква заклетва гази, јер, каже он, знадемо по искуству да слабо пролази ко год не издржа оно, што се заклео да ће чувати. У осталом, додаје Василије, треба у оваквим приликама узети у обзир како је заклетва положена, да ли је име божје дотично при томе споменуо, каквим је ријечима заклетву полагао, какво ли је душевно расположење његово било, и према свему томе треба судити о самој заклетви. Ријешава послије те опће опаске Василије случај о Киријаковој заклетви, за коју га је Амфилохије упитао био. Ствар је била у овоме. Неки Лонгин основао је био о своме трошку цркву у селу Минданима, које је подручно било мистијској епископији. Севир, епископ масадски, рукоположио је био за презвитера при тој цркви Киријака, који се завјетовао био да ће вазда при истој цркви остати. Мистијски епископ забрани Киријаку да служи у тој цркви, јер је Киријака други епископ рукоположио, а не он, коме је иста црква подручна била. Киријак услијед тога пријеђе на службу другој цркви, а ктитор цркве Лонгин, разљућен ради овога, пријетио је да ће затворити цркву. Требало је сада ово запријечити, те Василије ријешава, да оно село (Миндани) има бити потчињено масадској епископији, премда је оно прије и припадало другоме епископу, а Киријак дужан је повратитити се цркви у Минданима, јер ће овако и Киријак уздржати своју заклетву, и Лонгин не ће имати више разлога, да затвара ону цркву и тијем да души својој штети. Био је у овој ствари крив и Севир, који је рукоположио презвитера за цркву, која није под његовом влашћу била; али пошто је Севир за оправдање своје приводио заборав, као да се није сјећао да није њему она црква подручна, то Василије уважава то оправдање Севирово и предаје божјем суду, да види истинитост тога његовог оправдања.[46]

---

[46] Зонар. тум. IV, 125.

Правило 11.

Који је нехотимично убијство учинио, доста је задовољио суд за једанаест година; јер ми морамо свакако чувати Мојсијев закон у погледу оних, који су рањени били, нити сматрати убивеним онога, који је легао од добивених рана, пак послије наслонивши се на штап опет је ногом пошао; ако пак тај послије рана није већ ни устао, али пошто онај, који га је био, није га хтио и убити, премда је у ствари убијца, али по намјери нехотимични.

(Ап. 65; анк. 23; прводр. 9; Васил. вел. 2, 8, 13, 54, 57; Григ. ниск. 5).

— У свом 57. правилу Василије налаже *десетогодишњу* епитимију ономе, који нехотимично кога убије; а у овоме правилу, на односно Амфилохијево питање, каже, да нехотимични убијца, који је за *једанаест* година био одлучен од св. причешћа, има тијем прије да се тога удостоји.

Правило 12.

Дугобрачне правило са свијем искључује из службе. (Ап. 17; трул. 3; неокс. 7).

— Правило на које се позивље овдје Василије, то је 17. ап. правило. У тумачењу тога правила ми смо видјели да је наредба божанскога права, да свештеником може бити само онај, који се један пут женио, — и ова је наредба важила у православној цркви кроз све вијеково и до данас. А епископ, који би се усудио рукоположити за свештеника некога, који се два пута женио, подвргава се свргнућу.[47]

Правило 13.

Убијства у ратовима нијесу оци наши сматрали за убијства, снисходећи, како се мени чини, браниоцима скромности и благочастија. У осталом врло би добро било посавјетовати, да се такви, пошто су им руке нечисте, за три године уздржавају од причешћа.

[47] Испор. наредбу царигр. патријарха Алексија (1025—1043) у ат. синт. V, 28., а такође Властар. Г, 4. у ат. синт. VI, 155 и сл.

(Анк 22, 23; Атанас. вел. 1; Васил вел. 8, 43, 55; Григ. ниск. 5).

— „Убивати није допуштено, али убивати у рату непријатеље и законито је и похвале достојно“, каже Атанасије велики у посланици Амуну (пр. 1), — и на ово без сумње показује Василије у овоме правилу, спомињући оце наше (*οἱ πατέρες ἡμῶν*). Додаје на ово Василије свој савјет, да би требало ипак не дати за три године причешћа војнику, који је руке људском крвљу наквасио. Овај савјет Василијев правда се примјером старозавјетне цркве (IV Мојс. 31, 17—24) и тежио је, да самим војницима олакша терет на души од пролића људске крви. Али, као што опажају и Зонара и Валсамон у тумачењима овога правила, као да се нигда тај Василијев савјет није употребљавао, него је мјерилом за ово служило оно што је Атанасије о томе казао, и што је и сам Василије у почетку овога правила споменуо. А Валсамон спомиње примјер и неких свештених лица, која су у ратовима учествовала и дакле непријатеље убивала, пак ипак нијесу за то лишена била права свештенодјејствовања, него су се и награда удостојила.[48]

Правило 14.

Који камате узимље, ако се приволи да неправедну добит употреби на сиромахе, и послије се ослободи од заразе сребролубља, може се примити у свештенство.

(Ап. 44; I васељ. 17; трул. 10; лаод. 4; картаг. 5, 16; Григ. ниск. 6).

— Да никакво свештено лице не смије каматарством се бавити и да има бити свргнут сваки, који се у томе затече, говоре нам многа правила (в. парал. правила). Природно је према томе било, да никакав, који се у свјетовњаштву таквим послом бавио, није могао бити примљен у клир. На питање Амфилохијево о томе, Василије у овоме правилу своме одговара, да свјетовњак, који је камате узимао, може само у таквом случају бити удостојен свештенства, ако неправедну добит, што је од каматарења примио, разда сиромасима и за тијем свечано обећа, да не ће никада више оним се послом бавити.

---

[48] А. с. IV, 132. 133.

Правило 15.

Чудим се још, што ти тражиш граматичку тачност у св. писму и сматраш натегнутим израз у пријеводу, који иначе тачно смисао показује, само не пружа потпуни значај јеврејске ријечи. Пак пошто се не смије оставити без пажње питање, стављено од човјека који жели знати, то и одговарам: птице небеске и рибе морске постале су при самоме стварању свијета на једнаки начин, јер и један и други род потекао је из воде; а разлог је, у томе, што су им својства једнака, јер једне плове по води, а друге плове по ваздуху, и зато је споменуто о њима заједно. Облик ријечи показан је нетачно, ако се буду разумијевале само рибе, а потпуно прикладно, ако се буде разумијевало све, што у води живи; јер су човјеку једнако потчињене и птице небеске и рибе морске, и не само оне, него и све, што год иде морским путевима. Пак и све што живи у води, није риба, као све оно, што је китовскога рода: китови, зигене, дупини, тулени, и још, морски коњи, морски пси, пиларке, сабљарке, и морски волови, пак ако хоћеш, и коприве, и чешљеви, и све корњаче, између којих ниједно није риба, а све иду морским путевима; тако да је свега три рода: птице небеске, рибе морске, и она животиња, што у води живи, и разликује се од рибе, али која иде морским путевима.

— Амфилохије је ставио био између другога Василију питање из св. писма, како треба разумијевати ријечи 9. стиха 8. псалма Давидова: *τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν* (птицы небесныя и рыбы морскія преходящыя стези морскія), и одговор на то питање саставља ово правило, које у осталом не садржи у себи никакве каноничке наредбе.

Правило 16.

А Нееман није велик пред Господом, него пред својим господаром, то јест, он је био један између моћних

људи код сирскога цара. Ако будеш марљивије испитивао св. писмо, наћи ћеш у њему истоме рјешење питања.

— И ово правило Василијево даје одговор на питање Амфилохијево о Нееману (IV царст. 5, 1), и исто правило не садржи никакве каноничке наредбе, као ни 15. правило.

Правило 17.

Упитао си нас за презвитера Вијанора, да ли може бити примљен у клир послије положене заклетве. Ја се сјећам, да сам већ једну опћу наредбу издао за антиохијске клирике у погледу свију, који су се заједно с њим заклели, да такви не смију учествовати у јавним службама, него да на само, као презвитери, врше службу. Ово исто даје и Вијанору право за његову службу; јер свештенство његово није за Антиохију, него за Иконију, коју је, као што нам ти пишеш, он изабрао за живљење умјесто Антиохије. Може дакле тај човјек бити примљен, пошто га твоје благочастије опомене на покајање због пренаглености у заклетви, коју је положио пред човјеком невјерним, и што није кадар био поднијети незгоду мале неке опасности.

(Ап. 25; трул. 95; Васил. вел. 10, 28, 29, 64, 81, 82).

— Ово и слиједећа тридесет три правила (17—50) састављена су из друге каноничке посланице Василија великог 375. године истоме Амфилохију, епископу иконијском, коме је управљена била и прва. У почетку посланице Василије каже: „Спремио сам одавна одговор на питања, која ми је благочастије твоје задало, а нијесам писмо одмах послао нешто с тога, што сам задржан био дугом и опасном болешћу, нешто пак и с тога, што нијесам имао кога да ми послужи, јер мало је код нас таквих, који и пута познају и који су за овакве службе способни. И сада када знадеш узрок, ради кога је закашњено овим писмом, опрости нам. И ми се управо дивимо твојој чежњи за знањем, а уједно и твоме смирењу, јер ти, који си постављен на мјесто учитеља, хоћеш ипак да увијек учиш, и то од нас, који никаквог високога знања немамо. Али пошто ти хоћеш у страху божјем да чиниш ствар, коју други лако не би учинио, то дужни смо да ти и потпомогнемо у твоме настојању и доброј вољи твојој, ма то и било преко сила наших.“ —

И послије овога предговора, Василије почиње одговарати редом на сва питања Амфилохијева.

Ово је правило одговор Василијев на питање, да ли треба примити у клир неког презвитера Вијанора, који је положио био неку заклетву онакве врсте, каква је била она Киријакова, о којој говори 10. правило овога св. оца. Из текста правила не види се баш најјасније, шта је ту било у самој ствари. По Зонарином тумачењу овога правила, неки невјерни великаш у Антиохији пријетњама је приморао био неке антиохијске презвитере да се закуну, да не ће свештеничке службе вршити. Између тих презвитера, који су послушали онога великаша, био је и презвитер Вијанор. Пожаливши што је учинио, тај презвитер пријеђе из Антиохије у Иконију к Амфилохију и замоли га да би био примљен у клир иконијске цркве. На Амфилохијево питање о томе, како би имао поступати у оваквом случају, Василије каже, да је он већ издао једну опћу наредлу (*κοινὸν ὅρον*) за све антиохијске клирике, који су заједно са оним Вијанором положили били ону заклетву, а на име, да јавно не служе, него тек на само. А овако је Василије наредио ради тога, да ти презвитери не би били поводом саблазни за народ, који је могао знати, да су се они заклели да не ће служити, а сада би опет видио их да служе јавно, и дакле да су своју заклетву погазили. На основу овога Василије даје право и Вијанору, да може као презвитер служити, и то тијем прије, што он не намјерава повратити се у Антиохију, гдје је ону заклетву положио, него ће служити у Иконији, куда се преселио, само што тај исти презвитер дужан ће бити издржати односну епитимију, што је по малодушју своме пренаглио био у заклетви.[49]

Дозволу ону Василијеву антиохијским презвитерима, да могу служити тек на само, а не јавно, треба разумијевати као изузетак од опћега правила. По 58. правилу лаодикијскога сабора забрањено је не само презвитерима, него и епископима да свету жртву принашају на само у приватним кућама. Послије, кад је од епископскога благослова зависило да се могу и домаће богомоље уређивати, 31. трулским правилом забрањено је било презвитерима, да у тим богомољама без знања епископа служе. Ово служење презвитера у приватним кућама и сам Василије велики забрањује и осуђује (1. пр.), исто као што су осуђивали други оци и учитељи цркве.[50] А дозволио је био то Василије ан-

[49] Зонар. IV, 139.

[50] Cyrill. alexandr., adv. Anthropomorphitas cap. 12.; Euseb., in psalm. 27.; Jren., lib. IV, c. 26.

тиохијским презвитерима само обзиром на изузетно стање, које је онај невјерни великаш створио био у Антиохији и да спасе дотичне од гоњења.

Правило 18.

За дјевојке које су пале, а посветиле су биле свој живот у поштењу Господу, пак послије подлегоше тјелесним страстима и своје завјете погазише, оци наши великодушно и милостиво снисходећи немоћима непостојаних установише, да се такве имају примити послије једне године, одређујући ово, исто као и за другобрачне. Мени се међу тијем чини, да пошто по милости Христовој црква течајем времена постала је снажнијом и чин дјевојака сада се множи, требало би марљиво обратити пажњу на ствар, како се она по разуму показује, и на смисао св. писма, какав се може тумачењем извести; јер је удово стање ниже дјевичанства, дакле и прекршај удовица много је мањи од прекршаја дјевојака. Да видимо, шта пише Павао Тимотију: Младих удовица клони се, јер кад побјесне противу Христа, хоће да се удају, и имају гријех, што прву вјеру одбацише (I Тим. 5, 11, 12). Ако је дакле удовица подвргнута такој тешкој осуди, исто као и да је одбацила вјеру у Христа, шта ћемо тада казати о дјевојци, која је Христова невјеста и свети сасуд, Господу посвећени? Гријех је велики, кад се и ропкиња једна преда тајноме браку и разврат овојим кућу испуни и хрђавим животом срамоту наноси господару своме; али много је горе, кад невјеста постане прељубницом и обешчасти савез свој са вјерником, предавши се распутним наслада ма. Према томе, удовица осуђује се као распутна ропкиња, а дјевојка потпада осуди прељубнице. И као што онога, који живи са туђом женом, називљемо прељубником, нити га примамо у опћење, док се не окане гријеха, очито је да тако исто морамо поступити и са оним, који држи дјевојку. Него морамо сада претходно већ опазити, да ми овдје дјевојком називљемо ону, која

је добровољно себе Господу посветила и одрекла се брака и одлучила се живјети у светости. При овому завјете ми рачунамо од онога доба, кад су потпуно достигнуте године разума; јер нипошто не треба се ослањати у томе на дјетске ријечи, него кад је једна навршила шестнаест или седамнаест година, влада већ својим разумом, за дуго је била испитивана и доказала је тврдоћу намјере своје, и молбама је настојала да се прими. такву трдба убројити у дјевојке, завјет њезин утврдити и строго је казнити, ако га поруши. Пак бива, да родитељи или браћа, или други ко из родбине уврсте у ред дјевојака много таквих још прије, него што су достигле установљене године, и то не што су оне саме изјавиле наклоност к безбрачију, него што старији њихови имају у изгледу нешто свјетско; овакве не треба никако примати дотле, док потпуно јасно не разаберемо особно њихово мишљење.

(I вас. 19; IV вас. 15, 16; трул. 40, 44; анкир. 19; картаг. 6, 44. 126; прводр. 5; Васил. вел. 44, 60).

— Није овдје ријеч о калуђерицама, него о оним посвећеним дјевојкама (ἱερὰς παρθένους), о којима говори 6. и 44. правило картагенскога сабора, а о којима смо ми споменули између другога и у тумачењу 4. трулскога правила. На питање Амфилохија шта треба радити са таквим дјевојкама, ако погазе завјет дјевичанства, што су свечано положиле и падну у блуд, Василије каже, да је у старије доба наређено било да имају подлећи једногодишњој епитимији, као другобрачни (анк. 19). То је тада установљено било из снисхођења према људским немоћима и што црква Христова није се још у свијету оснажила била, а такођер и што је чин (τὸ τάγμα) дјевојака, посвећених тек у заметку био; али сада, кад је то све друкчије, Василије прописује, да таква дјевојка, ако блуд учини, има подлећи осуди прељубнице (τῷ κρίματι τῆς μοιχαλίδος), а на име петнаестогодишњој епитимији (Васил. 58, 60). Да ову своју наредбу оправда, Василије се позивље на св. писмо, и наводи, како је удовичко стање ниже по значају од дјевичанскога стања, те ако подлежи осуди удовица, кад блуд учини. то има тијем већој осуди подлећи дјевојка, кад погази завјет свој; при чему он испоређује удовицу ропкињи, а дјевојку невјести слободнога човјека, и из тога изводи основаност онакве осуде за посвећену дјевојку, која згријеши. А да се то у напријед не би догађало, Василије наређује, да у чин посвеће-

них дјевојака не треба никакву примити, док није навршила седамнаест или бар шеснаест година и влада својим разумом, и кадра је вољу своју да покаже, јер завјети, који се полажу у ранијој доби, нијесу него пусте дјетске ријечи (*παιδικὰς φωνάς*), на које се не може ослонити се; при чему бива и то, да родитељи или друга родбина, ради личне своје какве користи, приморају неке дјевојчице у нејаким још годинама да ступе у чин дјевојака, а оне саме са свијем нијесу још у стању да кажу, да ће моћи ван брака живјети, те услијед тога се зло у цркви и догађа од таквих дјевојака, кад достигну зрјелу доб.

Правило 19.

Ми не знамо за никакве завјете људи, осим кад се који уброје у чин калуђера, и тијем већ ћутке показују да примају безбрачије У осталом и за ове цијеним, да треба настојати, да буду испитани те да се и од њих добије јасни завјет; а ако се послије предаду распутном и страсноме животу, нека се подвргну казни једнакој са блудницима.

(Ап. 26; IV вас. 7, 16; трул. 44; анк. 19; Васил. вел. 6, 18, 20, 60).

— Завјет дјевичанства (*τῆς παρθενίας*) или безбрачија (*τῆς ἀγαμίας*) може по својој вољи човјек положити ма каквом он друштвеном сталежу припадао; али гдје дјевичанство или безбрачије саставља неопходни услов, то је у калуђерском чину (*ἐν τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων*), пошто калуђер, чим је у чин ступио, ма и да свечано т га завјета не положи, ипак он је већ самим ступањем у чин, исти завјет на себе примио. Полагање оних калуђерских завјета, који се данас захтијевају од свакога онога, који жели да у чин ступи, није у доба Василија великог још наређено било, и овим се тумаче оне ријечи у почетку правила: *οἱ κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι παραδέχεσθαι τὴν ἀγαμίαν* (тијем већ они ћутке показују да безбрачије примају). Василије ипак исказује своје мишљење, да би требало тражити и од ових да свечани завјет безбрачија положе, а послије да се подвргну казни, ако га случајно погазе. — Ово је тек опће једно правило о калуђерима, које Василије издаје поводом конкретнога питања Амфилохијева. Али исти Василије издао је многа друга правила о калуђерима и калуђерском животу, која правила важе и данас за калуђере у православној цркви.

Калуђерство је постојало у цркви много прије Василија великог; али оно није било потпуно уређено по установљеним правилима, него су се калуђери у дотичним манастирима владали по оним наредбама и упуствима, што су манастирски старјешине издавали. Василију великом припада част, да је калуђерство и калуђерски живот стално уредио. Између многих списа Василија великога, што су до нас дошла, има читав низ списа, који носе наслов *Ἀσκητικά*, и који сви више или мање тичу се калуђерства. Прије него што ће издати сама правила за калуђере, Василије је написао три кратка списа: о узвишености Христовог војника (калуђера), о духовноме савршенству и о калуђерском животу. Овим је списима надодао, послије опширнога говора најприје о суду божјем, пак о вјери, осамдесет *моралних* правила, од којих нека правила имају неколико тачака (70. правило на прим. има 36 тачака), и уз свако правило и сваку тачку приведена су сва односна мјеста из новозавјетног св. писма. Тичу се многа од ових правила и питања, која спадају у опће црквено право, на прим. о светињи свештених ствари (прав. 30. и 31), о симонији (пр. 58), о штовању свештених лица (пр 61), о епископима (пр. 70), о разводу брака (пр. 73) и т д. Изложивши ова опћа морална (*ἠτικά*) правила из св. писма, Василије је за тијем издао двије групе посебних *правила за калуђере*, и то опширнија (*ὅροι κατὰ πλάτος*) и краћа (*κατ' ἐπιτομήν*). *Опширнијих* правила има 55, а *краћих* 313. Сва су у облику питања и одговора; и прва, опширнија, излажу основе калуђерскога живота, а друга, краћа, излажу појединости све, како мора калуђер да живи. Додао је Василије овим правилима *епитимије* (*ἐπιτίμια*) *за калуђере и калуђерице*, ако се огријеше о једно или друго издано за њих правило, и то 60 за калуђере и 19 за калуђерице. Сва ова разна правила о епитимији свео је за тијем Василије у један спис са насловом: *ἀσκητικαὶ διατάξεις* у 34 главе.[51] — За разумијети добро ово (19.) Василијево правило, исто и сва остала правила, која говоре о калуђерству, треба на сваки начин видјети сва поменута *Ἀσκητικά* Василијева и проучити их, јер ће се само тада моћи појмити сва узвишеност правога калуђерског живота.

[51] Има све ово преведено на руски језик у *Христ. Чтен.* — Како су у српском калуђерству у опће мало или нимало данас позната ова дивна и узвишена правила Василија великога, много би добро дјело учинио, кад би их ко хтио превести и наштампати.

Правило 20.

Женскиње, које су као јеретичкиње положиле биле завјет дјевичанства, пак послије заволеше брак, не држим, да се морају осуђивати; јер, што закон говори, говори онима који су у закону (Рим. 3, 19): међу тијем које нијесу примиле на себе подвиг Христов, не могу ни знати закона Господњега, и могу према томе бити примљене црквом, и као у другоме, тако и у овоме добити опроштај по вјери у Христа, јер за све, што су учиниле у вријеме оглашења, не потпадају одговорности. По себи је очито, да црква не ће примити такве без крштења, и према томе најпријече је за њих оно, што оне добију послије (новога) рођења.

(I вас. 14; II вас. 7; неок. 5; лаод. 19; Тимот. ал. 6; Кирила ал. 5).

— Завјет неки, да може црквом уважен бити, мора бити положен у цркви и по правилима цркве; а завјет који је положен од некога, који цркви не припада, дакле завјет ван цркве положен, за цркву не важи, и случајна повриједа таквога завјета не подлежи црквеној казни. Запитан о завјету дјевичанства, што је нека жена положила била, припадајући јеретичком друштву, пак је тај завјет погазила и удала се, и послије тога напустила је јерес и жели примити православну вјеру, Василије приводи ријечи ап. Павла, да оно, што закон говори, говори онима који су у закону (Рим. 3, 19), и дакле они који су ван тога закона, који не исповиједају православну вјеру, законом тијем нијесу везани, јер га не знају, и према томе ријешава питање о оној жени, да може бити примљена у цркву, јер вјером у Христа добива опроштај свега, па и онога гријеха. Василије овдје спомиње крштење, и претпоставља дакле онакве јеретике, који се могу примити у цркву само тајном крштења (II вас. 7).

Правило 21.

Муж који живи са женом, пак не задовољавајући се браком, падне у блуд, таквога сматрамо блудником и за дуго га под епитимијама остављамо. Али немамо правила, које би га подвргавало осуди за прељубу, ако је он згри-

јешио са неудатом, јер, као што је казано, прељубница оскврњена скврни се и мужу се своме не враћа (Јерем. 3, 1), и, који држи прељубницу, безуман је и нечастив (Прич 18, 23). Али који је учинио блуд, није се још тиме раставио од суживљења са женом својом; и жена мора примити мужа свога, који се оставља блуда, а муж већ тера из куће своје жену, која је оскврњена. Разлог овоме тешко је наћи, али је такав обичај завладао.

(Васил. вел. 9, 19, 21, 26, 34, 37, 39, 58, 59, 77, 79, 80: Григ. ниск. 4).

— Она неопредјељеност, ко у смо видјели у 9. правилу Василијевом, опажамо у овоме правилу још јаче израженом. Василије говори и овдје о постојећем у његово доба *обичају*, исто као што о томе казује и у 9. правилу своме. Само што овдје он истиче изрично и неоснованост дотичнога обичаја, и казује да му је разлога тешко наћи (*τούτων δὲ ὁ λόγος οὐ ῥᾴδιος*). По томе обичају, муж који учини невјеру жени својој, судио се само као *блудник* (*πόρμος*, fornicator), а не као *прељубник* (*μοιχός*, adulter), ако је само гријех учинио са слободном од брака (*ἐλευθέραν γάμου*), дакле са женскињом, која мужа нема (*μὴ ἄνδρα ἔχουσαν*), а законита његова жена није смјела при томе да остави таквог невјерног мужа. На против, жена која мужа има и учини му невјеру ма с каквим човјеком, ожењеним или неожењеним, суди се као *прељубница*, и муж има право отерати је од себе. Да је овај обичај остао у хришћанској цркви из незнабошкога законодавства римскога, по коме су се сва супружка права само мужу признавала, а жена готово никакво од тих права није уживала, ми смо то видјели у тумачењу 9. правила Василија великог; али тако исто смо ту видјели, колико су оци и учитељи цркве увијек исти обичај осуђивали. И Василије у овоме (21.) правилу истиче безразложитост таквога обичаја, који је ипак у IV вијеку још на снази у цркви био, а који обичај Зонара у XII вијеку у тумачењу овога Василијевога правила зове *лишеним разумне основе* [52] Муж је крив у прељуби, ако учини невјеру својој жени са другом женскињом, била та женскиња удата или неудата, исто као што је крива у прељуби жена, ако учини невјеру своме мужу са другим човјеком. Пошљедице прељубе једнаке су за мужа, исто као и за жену. Ово

---

[52] Ат. синт. IV, 149.

је јеванђеоско и отачаско учење, које је тачнога израза нашло у 4. правилу млађега брата Василија великог, Григорија ниског, који опредјељује прељубу, као *ἐπιβουλὴν τε καὶ ἀδικίαν τοῦ ἀλλοτρίου* (insidiae et injuria quae alteri affertur). А да се под оним *τοῦ ἀλλοτρίου* има разумијевати подједнако и муж и жена, доказују ријечи у истоме Григоријевом правилу: *μία ἐστὶν ἡ νόμιμος συζυγία, καὶ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, καὶ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα.* Тек у VI вијеку ово учење цркве о једнакости супружких права у браку мужа и жене проникло је у грчко-римско законодавство, и Јустинијан између другога даје право жени да може тражити развод од мужа, ако се докаже, да муж опћи са ма каквом било женскињом и не ће да се тога остави.[53] — На основу овога учења цркве, а посебно на основу 4. правила Григорија ниског, ми смо у тумачењу 25 ап. правила и опредјелили прељубу, као *незакониту свезу са туђом женом или туђим мужем.*[54]

---

[53] Nov. 117. 9. §. 5.

[54] Dr. Zhishman у своме Eherecht (S. 581) опредјељује прељубу, као полну свезу са туђом женом (fleischliche Vermischung mit einer fremden Ehegattin), и да би то своје опредјељење прељубе поткријепио, он се позвао на тумачење Валсамоново и Пидалиона 4. правила Григорија ниског, и на Властареву синтагму. Не говорећи о томе, да на ономе мјесту у ат. синтагми, које Zh. приводи као Властарев навод (а то би било М, 14. Властареве синтагме), ништа нема што би потврђивало оно опредјељење, исто као што не могу служити потврдом истога опредјељења ни наводи из Валсамона и Пидалиона, јер онај из Пидалиона таман је по себи, а Валсамонов је само арбитрарни парафраз опредјељења Григорија ниског о прељуби, и дакле да су сва три навода лоша, — ми тврдимо да је истакнуто од Zh. опредјељење погрјешно, а особито кад се каже, да је то Feststellung des kirchlichen Grundsatzes о прељуби. Погрјешно је оно опредјељење главним начином с тога, што се оснива на једностраном појимању 9. и 21. правила Василија великог (4 правило Василијево у 2. биљешци на стр. 582. неправилно је наведено умјесто 21. правила); а према том једностраном појимању оних правила Василијевих дотерани су и сви цитати, које је Zh. овдје привео. На прим у 1. биљ. 583. он приводи за потврду Зонарино тумачење 9. правила Василијевог, да се прељубником зове само онај, који има посла са удатом женом; међу тијем Зонара ту каже ево ово: „ако *жена* остави мужа и буде живјела са другим човјеком, има се сматрати *прељубницом*... Ако *муж* раскине везу са својом женом и буде живио *са другом*, *прељубник* је" (ат. синт. IV, 121) Исто је и са наводом из Аристинова тумачења (ат. синт. IV, 123). Навод из Зонарина тумачења 21. правила Василијевог са свијем ништа не доказује у корист оног опредјељења, као што смо ми горе у тексту казали. Исто тако ништа не доказује ни навод из Властареве синтагме, јер на ономе мјесту, које Zh. цитира (ат с. VI, 379), привео је Властар само један закон из старога римскога права (Dig. XLVIII, 5), који казује како је старо римско законодавство судило о прељуби. — Канонички опредјељење прељубе даје нам 4. правило Григорија ниског, које смо у тексту споменули, и свако

Правило 22.

Који кроз отмицу имају жене, ако су отели већ заручене са другима, не треба их дотле примати, док се исте не дигну од њих, и не буду предане на вољу онима, с којима су прије биле заручене, да их или узму, ако желе, или их отпусте. Ако ли је ко узео незаручену, тада треба је дигнути од њега, повратити је родбини и истој родбини оставити је на вољу, било да су то родитељи, или браћа, или други, који имају власт над дјевојком; пак ако хоће да му је даду, нека се утврди свеза, не сагласе ли се, не треба их принуђавати. А који има жену, коју је прије или тајно, или силом оскврнио, тај мора издржати казну за блуд. Казна пак за блуднике установљена је на четири године: прве године морају бити удаљени од молитава, и плакати при вратима цркве; друге године нека се приме на слушање; треће на покајање; четврте да стоје са народом, али да не учествују у приносу, и тек тада може им се допустити опћење Доброга.

друго опредјељење прељубе, које се не оснива на ономе Григорија ниског, не може се сматрати каноничким, и дакле није правилно. Ја сам имао крилике (1893. г.) говорити о овоме лично са пок. Чижманом и упозорити га на то, како сам он у својој књизи пориче оно његово опредјељење прељубе. На стр. 582 он каже, да „nur die Untreue der Frau als eigentlicher Ehebruch gilt, die Untreue des Ehemannes aber nur dann, wen er sich mit einer verheirateten Person verging, oder bei dem Bestande seiner gesetzmässigen Ehe eine neue schloss.“ Са овим већ се не слаже оно, што Zh. каже у §. о условима, да прељуба буде стварном сметњом брака (S. 587 fg.); а још мање се слаже са онин, што говори о прељуби. као бракоразводном узроку (S. 734 fg.), а посебно са овим што се чита на 747. стр.: Da aber das von der Kirche angestrebte Princip der rechtlichen Gleichheit der Ehegaten vorzugsweise hierin eine Abänderung forderte, so wurde mit der Zeit dieses Recht auch der Ehegattin für solche Fälle zugestanden, in denen die Verdorbenheit des Mannes auf die sittliche und religiöse Existenz der Familie vernichtend wirkt. . . А ово је управо оно што смо ми казали у тумачењу 25. ап правила и 9. и 21. правила Василија великог, и што говоримо у тумачењу 4. правила Григорија ниског. На ону моју опаску покојни Чижман ми је признао, да имам право и да је већ поправио онај одсјек, кад је спремао за штампу II издање своје књиге, — које издање у осталом, због смрти доброга и заслужнога за наше право покојника, није могло угледати свијета.

(Ап. 67; IV. вас. 27; трул. 92, 98; анк. 11; Васил. вел. 25, 26, 30, 38, 40, 42, 69.)

— Говори се у овоме правилу на првоме мјесту о ономе, који присвоји отмицом (ἐξ ἁρπαγῆς) дјевојку, која је са другим заручена, а за тијем, који отме слободну дјевојку, незаручену. Доста је о овоме свему у главноме казано у тумачењима паралелних правила, која тумачења треба овдје испоредити. За све ове Василије наређује да имају бити подвргнути епитимији при очувању односних прописа. За прве, то јест за оне, који су отели туђу заручницу, Василије наређује да се могу примити на покајање само тада, када им се одузму оне, које су отмицом присвојили, и исте буду повраћене пређашњим заручницима, који су у осталом у власти да те некадашње своје заручнице приме, или не приме. За онога пак, који је отео слободну дјевојку, Василије наређује, да се та дјевојка такођер има од таквог човјека дигнути и има се предати родитељима или стараоцима дјевојчиним, да они одлуче да ли пристају, или не пристају да се иста дјевојка даде за жену ономе, који је отео био, ако — опажа Зонара — искаже на то своју приволу и сама дјевојка.[55] Утврдио се овакав брак пристајањем родитеља и дјевојке, или се не утврдио, ипак онај који је присвојио себи жену, пошто је тајно или силом оскврнио (ἐκ διαφθορᾶς), мора подлећи четверогодишњој епитимији, одређеној за блудочинце, и тек пошто издржи сву ту епитимију по установљеној поступности, може се удостојити св. причешћа. У осталом ово правило Василија великог, овако благо наспрам отмичара, ваљда из обзира према дотичним породицама и да се стане на пут већему злу, није се утврдило у црквеној практици, него наредба 27. правила IV васељ. сабора, која је поновљена била 92. трулским правилом, и по којој подлежао је анатеми сваки отмичар; а коментатори приводе као закон, који је на снази, наредбу из грчкоримскога законодавства, по којој је забрањен брак отмичара са отетом дјевојком, чак и у таквом случају, кад би и родитељи дјевојчини на то пристали.[56]

Правило 23.

За оне пак, који ступају у брак са двије сестре, или које ступају у брак са два брата, ми смо већ издали

---

[55] Ат. синт. IV, 151.

[56] Зонара, исто и Валсамон и Аристин (ат. синт. IV 152—153).

посланицу, од које пријепис послали смо твоме благочастију. А који узме жену брата свога, не ће моћи бити примљен у опћење све дотле, док је не остави.

(Ап. 19; трул. 26, 54; неокес 2; Васил. вел. 68, 76, 78, 87; Теоф ал. 5; Тимот. ал. 11).

— На питање о томе, да ли један удовац (или удовица) може вјенчати сестру покојне му жене (брата покојног јој мужа), Василије каже да је издао већ односну посланицу (ἐπιστολίδιον), а то је посланица Диодору епископу тарском, која је даље приведена као 87. правило Василијево, и у којој се најоштрије осуђује такав брак. А који је у такав брак случајно ступио, може бити примљен на покајање само тада, кад такав протузаконити брак раскине. За остало види тумачење 87. Василијевог правила.

Правило 24.

За удовицу, која је увршћена у број удовица, то јест, која се издржава црквом, апостол је пресудио, ако се уда, да се напусти. А за човјека, који остане удовац, никакав закон није установљен, него је доста за таквога казна другобрачних. Али удовица, ако јој је шездесет година, и зажели опет са човјеком да живи, не може бити удостојена опћења Светога, док год се не излијечи од нечисте страсти. Убројимо ли је пак прије шездесет година, није кривица жене, него наша.

(IV васељ. 3; трул. 40; картаг. 38; Теоф. ал. 11; Васил. вел. 4, 41).

— Да је свакој удовици, која не стоји од никога у зависности, слободно ступити у други брак, то је већ и новозавјетно св. писмо казало (Рим. 7, 3), I Кор. 7, 39), а то спомиње и Василије велики у свом 41. правилу. Али била је нека врста удовица, које је црква издржавала и које су неки особити ред састављале, те и звале се *црквене удовице* (αἱ χῆραι τῆς ἐκκλησίας).[57] И о овим удовицама спомиње св. писмо, уважавајући ред њихов (I Тим. 5, 3. 5. 16), али не допушта да се младе још на старање цркве приме (I Тим. 5, 11), него да су свакако навршиле шездесету годину (I Тим. 5, 9). О овим црквеним удовицама говори Василије у

[57] Види биљ. 84. на 172 стр. ове књиге.

овоме правилу, и наређује, да се отпусти испод старања цркве свака удовица, ако је примљена у ред црквених удовица прије него што јој је било 60 година, а зажели удати се, и подвргава је само епитимији другобрачних, као и удовца, кад хоће да се по други пут жени; је ли пак нека црквена удовица примљена у ред у прописаној доби, дакле кад је навршила била 60 годину, пак ипак зажели и у таквим годинама да са човјеком живи, тада се лишава св. причешћа таква махнита жена све дотле, док се не остави своје махнитоштине и док се не излијечи од нечисте страсти, — јер само нечистотом (ἀκαθαρσία) се и може назвати, кад некој старој жени, којој је 60 година, падне на ум да има посла са мушкарцем.

Правило 25.

Ко има за жену једну, коју је прије он сам оскврнио, подвржен је казни за оскврњење, али му се допушта, да је може држати као жену.

(Ап. 67; Васил. вел. 22).

— *Φθορά* (stuprum, растлѣніе, оскврњење) у правоме смислу — каже Валсамон у тумачењу овога правила — бива на дјевојци, и то која није још пунољетна,[58] дакле учинио је тај приједступ онај човјек, који је осрмотио једну младу и још незрјелу дјевојку, и то силом (βιασάμενος, ап. 67). О овоме приједступу говорено је у тумачењу 67. ап. правила. За овакав приједступ одређено је кривцу одлучење од св. причешћа (ап. 67), а по 22. правилу Василија великог то је одлучење имало трајати четири године. Послије те епитимије дотични је могао узети себи за жену ону, коју је прије осрамотио, ако наравно друге какве брачне сметње не буде по сриједи; али другу жену узимати није већ смио (ап. 67).

Правило 26.

Блуд није брак, пак ни основа за брак; ради тога имају се разлучити они, који су се кроз блуд саставили. И то би било најбоље, ако је само могуће; није ли то могуће, и дотични хоће на сваки начин да заједно живе, нека се тада подвргну казни за блуд и нека се већ не дијеле, да се што горега не догоди.

(Васил. вел. 4, 21, 26, 59, 79, 80).

---

[58] Ат. синт IV, 158.

— Ријеч је у овоме правилу о слободноме човјеку и слободној жени, који су се кроз блуд саставили међу собом (*κατὰ πορνείαν συναπτομένους*, per fornicationem conjuncti), а нијесу законити брак склопили, дакле нијесу муж и жена. За такве каже Василије, треба гледати свакако да се раставе, јер блуд нити је брак, нити почетак брака, или као што Зонара каже, не може се узети ни за разлог брака (*γάμου ἀφορμή*.)[59] Не може ли се усиљети, да се дотични раставе, нити их привољети да у законити брак ступе, тада их ваља подвргнути епитимији за блуд, и оставити их нека заједно живе, да се што горега не догоди (*ἵνα μὴ χεῖρον τι γένηται*), то јест, каже Зонара, да не би, пошто силом растављени буду, почели опет тајно се састајати и гријешити, или да жена, приморана да за другога пође, не учини за тијем прељубу, или на пошљетку да се и самоубијство не догоди, кад би оно двоје, што се љубе, видјели да им силом пријече да љубав своју уживају.[60]

Да се наредба овога правила добро разумије, треба се сјетити доба, кад је оно издано, и какви су појмови о браку тада још владали у друштвеном животу, а под закриљем грчко-римских закона. Много је вијекова морало протећи, док се у хришћанском друштву утврдило, да је законит само онај брак, који је црква благословила. Тек се у IX вијеку ово стално уредило, кад је цар Лав филозоф издао своју (89.) новелу, да се само онај брак има сматрати законитим, који је црква благословила.[61] До тога доба, а особито у старијим вијековима, важили су за брак мал не искључиво прописи грчко римскога законодавства. По прописима тога законодавства, поред законитога брака (legitimum matrimonium), трпјела се у друштву и друга нека врста заједничког живљења једнога човјека не везанога браком са једном слободном женскињом, које се живљење у римскоме праву зове *concubinatus* (суложништво). Разне прилике изазвале су ово у римскоме друштву, а главно, разлика у сталежу између двоје њих, који би се завољели. Цар Јустинијан признао је конкубинату чак и неку законитост. Ако би двоје њих јавно и пред свједоцима изјавили да ће заједно живјети, и то живљење њихово није се иначе косило са законима, по Јустинијановом законодавству то живљење имало се сматрати *допуштеним*, и у одређеним случајевима дјеца су могла бити легитимирана, а и сама конкубина имала је право да нашљеди од

[59] Ат. синт. IV, 159.

[60] Ат. синт. IV, 160.

[61] Zachar., Jus. gr.-rom. III. 185.

имања, које би остало послије смрти човјека јој.[62] На ову врсту заједничкога живљења мисли Василије у овоме (26.) правилу под ријечју *τό συνοικέσιον* (consortium); и као што он у опће издавајући своја правила, осврће се увијек на постојеће прописе свјетовнога законодавства, тако се на то и овдје осврће, и премда не ће, а са црквенога гледишта и не може, да конкубинату икакав законски значај призна, ипак у крајним случајевима трпи га, — да се што горега не догоди. — Конкубинату, као законом признатој форми живљења човјека са женскињом, одузет је био пређашњи значај тек у половини VIII вијека, кад је издана била еклога царева Лава Исаврјанина и Константина Копронима;[63] а за тијем у другој половини IX вијека цар Василије македонац изда наредбу, да нико не смије држати конкубину у својој кући, него мора је или вјенчати, или отерати из куће.[64] Наредба ова цара Василија у нашој Крмчији гласи: Понеже убо отъ древнихъ оставлено обрѣтохомъ общеніе къ наложницѣ хотящему общитися ей, рекше пояти ю, не годѣ бысть намъ безъ памяти оставити таковаго законоположенія, да не сквернится наше житіе нелѣпыми браки; повелѣваемъ отселѣ никомуже подобно быти, имѣти наложницу въ дому своемъ: мало бо или паче никакоже различно отъ блуда се мнимъ; но аще кто восхощетъ приобщитися, брачное да сотворитъ к ней сложеніе по законному извѣщанію; аще же недостойну себѣ мнитъ таковую жену закономъ пояти, ни единаго же къ ней по смѣшенію да не имать общенія, но да отженетъ сію и пойметъ юже обрящетъ себѣ подобну.[65] — Кад је конкубинат лишен био сваког законскога значаја грчко-римским законодавством, и кад је поменутом новелом цара Лава Филозофа проглашена била законитост онога само брака, који би црква благословила, тада је наравно престала важити и изузетна наредба овога правила Василија великог, те се безусловно имала раскинути свака веза човјека са женскињом неком, осим законите брачне везе.

Правило 27.

За презвитера, који је по незнању ступио у неправилни брак, наредио сам што треба: нека ужива пре-

---

[62] Види номок. XIV насл. XIII, 5 (А. с. I. 302).

[63] Tit. II. c. 8. Испор. Крмчија гл. 49. 2, 8 (Сп. изд. II, 108).

[64] Prochiron IV, 26.

[65] Гл. 48. 4, 27 (Сп. изд. II, 89).

звитерско сједиште, али никаква служба нека му се не повјерава, јер је таквоме доста и тиме опроштено. Није упутно, да благосиља другога онај, који мора своје ране да лијечи; а благосиљање је давање освећења; па који тога посвећења сам нема због прекршаја, учињена из незнања, како ће га другоме давати? Нека дакле такав не благосиља ни јавно ни посебно, нити тијела Господња да раздаје другима, нити другу какву службу да обавља, него, задовољавајући се сједиштем, нека моли са сузама од других и од Господа, да му опрости гријех, што је из незнања учинио.

(Ап. 19; трул. 3. 26, 54; неокес. 9).

— Трулски је сабор у своје 26. правило унио од ријечи до ријечи ово Василијево правило, по коме свештеник, који је по незнању (*κατὰ ἄγνοιαν*) ступио у неправилни (*ἄθεσμος*) брак, лишава се права да свету службу врши, и допушта му се само да ужива име свештеничко и част сједишта (*καθέδρας*) међу свештеницима, ако је наравно — као што додаје оно трулско правило — раскинуо брак, у који је противно законским прописима по незнању ступио био; а ако је то учинио знајући за прописе закона, по којима му је дотични брак забрањен био, тада лишава се и имена свештеничкога и потпада под наредбе грађанскога права о неправилним и забрањеним браковима.[66] — Забрањене бракове (*οἱ κεκωλυμένοι γάμοι*) Валсамон по римскоме праву дијели на три врсте: *νεφάριον γάμον* (nefariae nuptiae, непристойный бракъ), који иначе још зове *παράνομον* (praeter leges), *противзаконити брак*, за тијем, *δαμνάτον* (damnatae nuptiae, осужденный бракъ), или иначе *κατάκριτον* (condemnatae nuptiae), *осуђени брак*, и најпослије, *ἴγκεστον* (incestae nuptiae, кровосмѣсный бракъ), а који се још зове *ἀθέμιτον* (nefariae), *незаконити брак*. У првуврсту иду бракови, који су противни наредбама грађанскога права, на примјер, брак скрбника са оном, која је по закону повјерена његовом скрбништву, у другу врсту бракови са калуђерицама или са дјевојкама, које су положиле завјет дјевичанства, а у трећу врсту бракови у забрањеним степенима сродства.[67] У осталом, у каноничкој употреби најобичније се

---

[66] Валсам. IV, 163.

[67] Ат. синт. IV, 122. Испор. тумач. 19. ап. правила у Пидалиону (Сп. изл., стр. 20).

сви забрањени бракови зову ἄθεσμοι γάμοι (nefariae nuptiae, неправильные браки), као у овоме Василијевом правилу. — Издавајући ову своју наредбу противу свештеника, који је ма и по незнању склопио био неправилни брак, Василије наводи за разлог односној строгости правила то, што није упутио да благосиља другога онај, који је гријех учинио, и који мора кроз сав свој живот да моли Господа, да му гријех опрости. Ова се строгост правда самом службом свештениковом и положајем његовим у друштву, јер, прво, од оних који су позвани да приступају божјем олтару и врше тајне божје, захтијева се и захтијевати се мора потпуна чистота душевна и тјелесна, а ништа се толико не коси са том чистотом као нечистота тјелесна, којој је корјен у незаконитом браку, у коме муж и жена, који састављају једно тијело, већ по самој природи тако рећи заразују једно другога нечистотом. За тијем исту строгост условљује и сама служба свештеникова, који је позван да раздаје другима благодатно освећење молитвом и свештенодјејствима; па како ће то да чини онај свештеник, који је по гријеху своме сам изгубио то освећење? Јер премда је извор свакога освећења благодат божја, које су свештеници само служитељи и оруђа, кроз која она на људе дјејствује, али који је ради односних законских запријека при њему неправилно постављен био за служитеља св. тајана и дакле не врши по праву св. тајне, тај не може да буде чистим и правим оруђем благодатнога освећења ни за друге. На пошљетку, строгост се ова правда и неопходним пошљедицама неправилних бракова свештеничких колико у самој породици, толико и у друштву, јер незаконитост брака чини по себи самој незаконитом и дјецу, која од таквога брака потеку, а тијем већ остаје љага на свој породици, и свештеник не може ма колико он иначе и био узоран, да има онај значај у друштву, који по свештеничком и пастирском положају своме треба да има. И ради тога св. писмо наређује, да се добро пази на породички живот онога, који има бити изабран за свештеника, како би тај живот био чист и без мане, и у свему би одговарао достојанству свештеничкога чина (I Тим. 3, 2 и др.).[68]

Правило 28.

Смјешним ми се учинило, што се некакав зарекао уздржавати се од меса свињећега. Зато имај доброту поучити тога и сличне му, да се у напријед клоне безразбо-

[68] Види тумач. архим. Јоанна 27. трул. правила (Сп. д. П. 286—287).

ритих завјета и обећања, и да је употребљавање тога са свијем безразлично, јер никакво створење божје није на одмет, кад се прима са захвалношћу (I Тим. 4, 4). Пак по што је завјет смијешан, то је и уздржност сувишна.

— Правило је ово разумљиво по самоме тексту.

Правило 29.

За поглаваре, који се заклињу, да ће зла чинити потчињенима, потребит је особит лијек. А лијек за такове двојак је: један је, да се поуче да се олако не заклињу, други је, да морају одустати од својих злих намјера. Зато који се већ заклео, да ће другоме зла чинити, нека принесе покајање за безрасудност заклетве, и нека не брани свој неупутни поступак изговором да мора штовати заклетву; јер ни Ироду није помогло што се заклео, кад је заклетву да не погази, постао убијцом пророка. У опће заклетва је забрањена; особито је пак достојна осуде она, која бива на зло. Ради тога, онај који се заклео, мора да се опамети, а не да се стара, да одбрани свој неупутни поступак; а неоснованост овога показаће се јасније, чим ово подробније испиташ. Кад би се ко заклео, да ће ископати очи брату: би ли на свом мјесту било, да то у дјело приведе? Кад би се ко заклео, да ће убити, или у опће да ће преступити какву заповијед? Јер, заклех се и одлучих, не на гријех, него, да ћу чувати што пресуди правда твоја (Псалм. 48, 46). Па као што је заповијед потребито чувати непромјенљивом одлучношћу, тако треба гријех сваким начином уништити и истријебити.

(Ап. 25; трул. 95; Васил. вел. 10, 17. 28, 64, 81, 82).

— *Забрањена је у опће свака заклетва* (*ἅπαξ μὲν ὁ ὅρκος ἀπηγόρευται*), а особито је достојна осуде она, која бива на зло, — каже Василије велики у овоме своме правилу; па одговарајући Амфилохију, који га је запитао био, шта мора радити са дотичним народним поглаварима, који су се заклели били, да ће зла чинити својим потчињенима, а то су они чинили између другога и с тога, да не погазе положену заклетву, Василије му каже, да их поучи

да зла не чине, и да је онаква заклетва по себи безакоње Приводи за тијем разјашњење тога, што је казао и примјерима то потврђује.

Из оних ријечи, што смо горе привели из овога правила Василија великога не треба у осталом извађати, да је *безусловно* забрањена свака заклетва; него наредбу овога правила о заклетви треба ставити у свезу са осталим правилима истог овог светога оца, те према томе и судити о овоме питању. Између других правила Василије одређује у свом 64. правилу десетогодишњу епитимију за онога, који погази заклетву. Ако дакле подвргава казни човјека, који погази заклетву, значи да и Василије признаје заклетву, као нешто допуштено по себи. Заклетва, кад је она на истини основана и законита, допуштена је, а забрањује се само незаконита и неразмишљена заклетва. А овако мора бити и по божанскоме праву. Заклетву заповиједа св. писмо старога завјета. Клятва да будетъ между ними, заповиједа Бог Израиљанима кроз Мојсија (II Мојс. 22, 11). Цар Авимелех, утврђујући завјет са Авраамом, каже му: клянися ми Богомъ, и рече Авраамъ: азъ клянуся, и клястася оба (I Мојс. 21, 23—31). Давид пише: кляхся и поставихъ сохранити заповѣди Твои (Псал. 118, 116). У новоме завјету сам И. Христос потврдио је заклетву именом божјим на суду, кад је на питање првосвештеника: заклиняю Тя Богомъ живымъ, одговорио: ты рече (Мат. 26, 63—64), јер је код јевреја обичај био на суду, да судија каже формулу заклетве, а дотични је само одговарао: аминь, или ты рече. Св. писмо како старога тако и новога завјета, допуштајући заклетву Богом, забрањује само лажну заклетву, и оштро је осуђује. Не клянитеся именемъ Моимъ въ неправдѣ и да не оскверните имени святаго Бога вашего. Азъ Господь Богъ вашъ (III Мојс. 19, 12), — заповиједа Бог народу своме. Кроз пророка Захарију Бог заповиједа дому Јудином: глаголите истину кійждо искреннему своему, истину и судъ миренъ судите во вратѣхъ вашихъ, и кійждо злобы искренняго своего не помышляйте въ сердцахъ вашихъ, и клятвы лживыя не любите, зане вся сія возненавидѣхъ, глаголетъ Господь вседержитель (Захар. 8, 16. 17). Познате су оне фарисејске заклетве, којима се хтјело лукаво замијенити заклетву старога завјета, исто као што је позната Христова осуда таквих заклетава (Мат. 5, 33—37. 23, 16—22). Исус Христос осуђивао је у свакој прилици како лажне заклетве, тако и оне, које су дотични на зло истине измишљавали. Он је осуђивао и узалудне заклетво према заповиједи Господњој: не пріемли имене Господа Бога твоего всуе. У

знаменитој бесједи својој на гори (Мат. 5, 3 и сл.) Христос поучава ученике своје, а кроз њих сав свијет, о моралном хришћанском савршенству у опће, а посебно и о заклетви. По смислу Христових оних ријечи, осуде је достојно кад се човјек куне на лаж, кад се заклетвом завјетује на нешто, па то не испуни, кад се куне које чим, а не именом божјим, само да га мање заклетва веже, кад се најпослије куне божјим именом без потребе и узалудно; а највећим степеном моралнога савршенства било би, кад се хришћанин не би никада клео, то јест, кад би он био толико правичан и добар, да би му сваки могао повјеровати, кад он каже: ей, ей, ни, ни. Ово се потврђује и учењем ап. Јакова о истој ствари: Прежде же всѣхъ, братіе моя, не кленитеся ни небомъ, ни землею, ни иною коею клятвою; буди же вамъ, еже ей, ей, и еже ни, ни, да не въ лицемѣріе впадете (5, 12); другим ријечима: немојте се клети никаквом заклетвом по нехришћанској навици, а врло често и без нужде, да не би, заклевши се и заборавивши заклетву, погазили је и постали ради тога криви пред Богом. Али полагање заклетве у потребама и у важним приликама, и то истините заклетве, божанско право не само што није бранило, него је у извјесним случајевима то и заповиједало, као што смо сада видјели. И у овоме смислу треба разумијевати у овоме (29.) Василијевом правилу оне ријечи, које смо ми споменули у почетку овога тумачења. У смислу ове наредбе божанскога права издани су и сви односни прописи свјетовнога законодавства о заклетви. За вријеме цара Константина уведена је већ била хришћанска заклетва у свечаним приликама[69], и за тијем је то опет утврђено било Јустинијановим законодавством.[70] Односном новелом Јустинијан је наредио да се сваки судија има заклети на св. јеванђеље[71]; исто тако на св. јеванђеље се морао заклети и епископ сваки, да не ће симонији служити.[72]

Правило 30.

За отмичаре ми немамо старога правила, него састависмо своје мнијење, да три године буду ван опћења молитава колико ови, толико и они, који им помажу у отмици. Буде ли отмица без насиља, тада она не подлежи

[69] Cod. Theod. XI, 39. 3.
[70] Cod. Just. II, 59. 1., IV, 20. 9.
[71] Nov. 124, 1.
[72] Nov. 123, 1., 137, 2.

казни, ако при том није било оскврњења дјевојке, ни крађе. Удовица пак власна је по себи и у вољи јој је да слиједи отмичару; нити ми имамо водити каква рачуна о ономе, што се у спољности показује.

(Ап. 67; IV васељ. 27; трул. 92, 98; анкир. 11; Васил. вел. 4, 22, 25, 26, 38, 40, 41, 42, 53, 69)

— Говорећи о *отмици* (*ἁρπάγη*) у овоме правилу, Василије разликује отмицу, која бива силом од оне која бива без насиља (*μὴ βιαίως*). За прву каже да издаје своје мишљење (*ἰδίαν γνώμην*), кад наређује трогодишњу епитимију за отмичара, исто и за оне, који томе судјелују. Како треба узимати ову казну, ми смо већ казали у тумачењу 22. Василијевог правила За другу врсту отмице Василије не одређује никакве казне, ако је на име женскиња пошла драговољно за неким човјеком, а није при томе било оскврњења (*φθορά*) нити крађе (*κλοπή*), то јест, ако није дотични оскврнио дјевојку прије него што ће му она у кућу доћи, или није с њом у тајној грјешној вези прије тога био. Да је и ова наредба Василијева послије измијењена била, кажу нам правила IV васељенскога (пр. 27) и трулскога сабора (пр. 92). — Није у осталом ни по Василију великом ова друга врста отмице слободна од каноничке казне, ако се дотична женскиња налазила под влашћу старијих, и дакле није имала по себи сама своју власт (*αὐτεξουσία*); јер као таква она нема права да сама ступа у брак са човјеком неким, и дотични под чијом се влашћу она налази може по својој вољи да је опет кући њеној поврати (Васил. вел. 38, 42). И из овога Василије изводи у овоме (30.) правилу, да пошто је удовица власна по себи и у вољи јој је да слиједи отмичару, то не подлежи казни онај, који је такву удовицу отео себи. — Завршује Василије ово правило напоменом, да ми немамо водити бриге о ономе што се у спољности показује (*ὥστε τῶν σχημάτων ἡμῖν οὐ φροντιστ ον*); а то по Валсамоновом тумачењу овога правила значи: „ако жена, стидећи се може бити да сама пође за човјеком, који је љуби или кога она љуби, прикаже се као да је отета била од тога човјека, а у самој ствари по својој је вољи пошла за њим, то ми немамо се осврта ти на оно, што се привидно показује, него имамо водити бригу о истини.“[73]

Правило 31.

Жена, којој се муж удаљио и не јавља се, ако се

[73] Ат. синт. IV, 167.

састави с другим човјеком, прије него што се увјерила о смрти мужа јој, чини прељубу.

(Трул 93; Васил. вел. 36, 46).

— Види тумачење 93. трулскога правила, у које је правило унесено ово Василијево правило.

Правило 32.

Клирици, који учине гријех к смрти, имају се свргнути са свога степена, али не лишавају се опћења са свјетовњацима; јер, не свети се два пута за једну ствар. (Наум. 1, 9).

(Ап. 25, 29, 30; I васељ. 9; трул. 4, 21; неокес. 1, 8; картаг. 27; Васил. вел. 3, 51, 70. 82).

— Понавља у овоме правилу Василије наредбу 25. ап. правила, да за односне пријеступе члан клира има бити свргнут са свога степена, али не уједно и одлучен од св. причешћа, и то по овоме опћем каноничком начелу о казнама свештених лица, које смо навели у тумачењима 5. и 25. ап. правила, а које и Василије у овоме правилу своме наводи.

Василије означава у овоме правилу односни пријеступ клирика, као *гријех к смрти* (*τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν*, peccatum ad mortem, sive mortale). Овако (грѣхъ къ смерти), зове неке пријеступе и св. писмо, разликујући их од гријеха не къ смерти (I Јов 5, 16. 17). Зонара тумачи ово, и каже, да је гријех к смрти онај гријех, који се и изврши, а није к смрти онај гријех, који је неко замислио да учини, али га у ствари није учинио.[74] По овоме би се могло судити о томе, какве је гријехе у овоме правилу мислио Василије, те кад испоредимо шта наређује Василије у 69. и 70. правилу о разним гријесима клирика и да ту он блажије казне прописује, тада треба узети, да у овоме (32.) правилу он разумије тешке гријехе, за које већ заповиједа коначно свргнуће дотичнога, који се у таквом неком гријеху затече. Не треба у осталом узимати ни то, да Василије овдје мисли и о најтежим гријесима, што може један клирик учинити, јер за такве гријехе бивају клирици не само свргнути, него и одлучени и од свјетовњачке црквене заједнице, на прим. за симонију (види ап. 29, 30, 64).

---

[74] Ат. синт IV, 173.

Правило 33.

Жена, која је на путу родила, и запустила је свој пород, подлежи осуди за убијство.

(Васил. вел. 52).

— Не треба овдје разумијевати женскињу, која роди на путу и намјерно остави ту дијете да умре, јер да је таква женскиња убијца не може бити ни сумње, и дакле ни особитога правила не би за такав случај требало. Него Василије велики подвргава казни убијце и ону женскињу, која роди на путу и напусти дијете своје, и то дијете други неко узме и сачува га у животу.[75] И то је смисао правила овога — а подробније разјашњење о томе даје Василије у свом 52. правилу.

Правило 34.

За жене које су прељубу учиниле, пак су то саме исповједиле, побуђене осјећајем скрушености, или се то на други какав начин дознало, оци наши наредише, да се јавно не проносе, да не будемо тиме узроком смрти њихове, те установише, да такве жене могу стојати заједно са вијерцркви, само што се не ће моћи причестити, док не испуне вријеме покајања.

(Ап. 48; трул. 87, 93, 98; анкир. 2[illegible]; картаг. 102; Васил. вел. 21, 31, 35, 36, 46, 48, 58, 77, 80).

— Правило је ово изузетак од 58. правила истог овог светог оца. За прељубу у ономе правилу Василије наређује петнаестогодишњу епитимију, која се има *јавно* издржати по одређеним степенима; у овоме правилу допушта да те јавности не буде, кад се тиче жене, која је прељубу учинила, и та прељуба није на јавну саблазан била, него је духовник дознао за то по исповиједи саме грјешнице, било добровољној или околностима изнуђеној исповиједи. Наређује на име Василије за такав случај, да таква жена има ипак подлећи епитимији, и то да буде без св. причешћа за онолико година, колико је то за прељубнике прописано, само што ту епитимију не мора она да издржава јавно, стојећи са другим грјешницима на односним степенима кајања, него да може стојати у цркви на молитви са вијернима, како се не би опазило да је она тешки гријех учинила Овако наређује Василије, узимајући у

---

[75] Валсам. IV 176.

обзир слабост женску у опће, и да се по могућности сачува од јавности такав гријех женин, који би могао по пошљедицама својима убитачно дјеловати на углед породице њезине, а и самога друштва. — У осталом, епитимија за прељубу била је смањена 87. трулским правилом.

Правило 35.

У погледу мужа, кога је жена оставила, треба испитати узрок, због кога га је оставила; па ако се докаже, да се неоправдано удаљила, муж је заслужан опроштаја, а она казне; а опроштај ће му се дати тиме, што ће остати у опћењу са црквом.

(Ап. 48; трул. 87, 93, 98; анкир. 20; картаг. 102; Васил. вел. 9, 21, 77).

— Трулски је сабор привео ово Василијево правило у свом 87. правилу, којега правила тумачење служи тумачењем и овога Василијевога правила.

Правило 36.

Жене војника, које су се удале, што о својим мужевима нијесу имале вијести, подлеже оном истом суду као и оне, које, кад им мужеви путују, не ће да чекају њиховога повратка. Снисхођење неко у овоме случају може бити допуштено тек онда, кад се са неком поузданошћу држи, да је муж умрьо

(Трул. 93; Васил. вел. 31, 46).

— Ово правило заједно са 31. и 46 правилом овога истог светог оца ушло је у 93 правило трулскога сабора, којега правила нека се види тумачење.

Правило 37.

Који се ожени, пошто му туђа жена (с којом је незаконито живио) буде одузета, биће због прве осуђен за прељубу, а због друге није у ничему крив.

(Трул. 87; Васил. вел. 21, 34, 39, 48, 58, 77).

— *Туђа жена* (*ἀλλοτρίαν*, alienam) у овоме се правилу зове или она која је законитим браком везана, или дјевојка која је по

[76] Валсам. IV, 181.

закону заручена са неким.[76] Који дакле учини прељубу са таквом *ἀλλοτρίαν*, и законском пресудом буде му иста одузета, ако је била туђа жена, или пак ако је заручена била и дотични не пристану да с њим даље живи, те тај човјек тада, лишен такве женскиње, ступи у брак са другом женскињом слободном, по правилу овоме такав човјек има подлећи епитимији одређеној за прељубнике ради те жене, с којом је протузаконито живио, а ради друге жене не подлежи никаквој казни. У осталом ово пошљедње треба разумијевати не у смислу црквенога брака, него онаквог заједничког живљења човјека и женскиње, о коме је ријеч у 26. правилу Василијевом, дакле конкубината, јер кад би се имао разумијевати законити црквени брак, тада ко је крив у прељуби, може се вјенчати обудовивши тек пошто је издржао сву петнаестогодишњу (Васил. 58) или седмогодишњу (трул. 87) епитимију; а ако је прељубом својом дао повода разводу брака, тада се не може вјенчати никада више (Васил. 48).

Правило 38.

Дјевојке, које иду за човјека противу воље оца, чине блуд; приволе ли се родитељи посао неким начином бива поправљен. Али не треба их одмах примити у опћење, него нека остану под казном за три године.

(Васил. вел. 22, 40, 42).

У старом римском праву постојао је одавна закон, да се прави брак (justum matrimonium) може склопити између осталога, ако су на брак дали своју приволу старији: родитељи, скрбници, господари; и сваки брак који није био склопљен при очувању тога услова, није се сматрао законитим браком.[77] Овај пропис римскога права основао се на природом и божјим законом одређеним одношајима између родитеља и дјеце, између старијих и млађих. И премда је као такав тај пропис римскога права уважаван био у цркви од самога почетка њезина постојања, ипак с тога, што у црквеноме законодавству није о томе било изричне наредбе, рађале су се сумње, да ли и за цркву има бити обвезна односна наредба римскога права. Амфилохије се ради тога обраћа Василију великом са питањем о овоме предмету, на које питање Василије је у опће одговорио био већ у 22 своме правилу, а посебно на то одговара у овоме и 40. и 42. правилу.

[77] Односни пропис из Јустинијанових институција, како је приведен у Базиликама ми смо привели у 12 биљ. § 159 нашег црк. права.

Није брак, него блуд, кад једна дјевојка пође за неког човјека без приволе оца свога, — каже Василије у овоме правилу, и тијем већ показује, колико је важан услов за законитост једнога брака привола родитеља. А за сваку ону дјевојку, која се уда без приволе родитеља Василије наређује, да се за три године нема удостојити причешћа, и то само у таквом случају, ако су накнадно родитељи дали своју приволу, да дотични у браку остану, — иначе брак се онај има раскинути као незаконит. За остало види тумачења 40. и 42. правила свог светог оца.

Правило 39.

Која живи са прељубником, прељубница је за све вријеме, док је с њим.

(Ап. 48; трул. 87, 93, 98; апкир. 20; картаг. 102; Васил. вел. 21, 34, 37, 58, 77):

— У оригиналу правило гласи: *Ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα, μοιχαλίς ἐστι πάντα τὸν χρόνον* (quae vivit cum adultero, est toto tempore adultera). По Валсамоновом тумачењу овога правила,[78] не треба овдје разумијевати да је прељубница свака без разлике женскиња, која живи са неким прељубником, јер на примјер законита жена прељубника, премда с њим и живи, не подлежи ипак никаквој епитимији; него треба разумијевати удату жену, која је невјеру учинила мужу своме са неким прељубником. Оваква једна жена, послије смрти законитог јој мужа, хтјела је ступити у брак са оним прељубником, — и на то Василије одговара у овоме правилу, наређујући, да онаквој жени то не треба никада допустити, него она мора остати под епитимијом *докле год живи са прељубником*, ма да је и издржала прописану за прељубу петнаестогодишњу епитимију; јер они само у истини извршују епитимију, која им се наложи и добивају опроштај, који оставе зло, а који зла не остављају, морају остати свагда под епитимијом, ма је по времену и хиљаду пута извршили.

Правило 40.

Која се противу воље господареве преда човјеку, чини блуд; али ако се послије овога ускористи браком, који јој се допусти, тада је удата; према томе, оно се мора сматрати за блуд, а ово за брак; јер немају никакве снаге уговори између оних, који су под влашћу других.

[78] Ат. синт. IV, 185.

(Ап. 82; IV васељ. 4; трул. 85; гангр. 3; картаг. 82; Васил. вел. 22, 38, 42, 53).

— Ово је правило даља допуна 38. правила Василијевог. Полазећи са становишта римскога права да *уговори* (*συνθῆκαι*, pacta conventa) оних који су под влашћу других (*τῶν ὑπεξουσίων*) немају снаге,[79] Василије са свијем дошљедно мора сматрати без снаге и брачни уговор, што једна робкиња (*δούλη*) учини са неким човјеком, те и проглашује такву женскињу блудницом, а тај брак њезин блудом. Ако послије тога та женскиња добије слободу, или добије приволу од свога господара (*τοῦ κυρίου αὐτῆς*) на брак са оним човјеком, с којим се прије незаконито везала била, тада Василије допушта, да се она веза може већ сматрати браком, — не ослобођавајући дакако дотичне од епитимије, прописане за блуднике, ради незаконите пређашње везе њихове.

Правило 41.

Удовица, пошто има власт над собом, може без сваке осуде живјети са мужем ако нема никога, да разруши ту свезу, јер апостол каже: Ако умре муж, слободна је за кога хоће да се уда, само у Господу (Рим. 7. 2)

(Ап. 17; I васељ. 8; трул. 3, 87; анкир. 19; неокес. 3, 7; лаод. 1; Васил. вел. 4, 12. 22 30, 53, 87).

— Удовица, која је слободна од сваке зависности од старијих, који би могли над њом имати каквих права, дакле родитеља или скрбника, може без сваке запријеке удати се по други пут. Ово наређује у овоме правилу Василије велики, и ту наредбу своју он оснива на божанскоме праву (Рим. 7, 2., I Кор, 7, 39). Ова наредба у осталом, према наредбама других правила, има и своје ограничење, и то прво, таква удовица ступајући у други брак мора издржати епитимију, прописану за другобрачне (Васил. пр. 4), и друго, мора ступити у брак само са лицем, са којим правила и закони допуштају православнима да у законити брак ступају. Не ће према

[79] По учењу старога римскога права, der Sclave ist völlig rechtsunfähig, nicht bloss nach jus civile, sondern auch nach jus gentium, den die Sclaverey gehört nicht bloss jenem Recht an, sie ist auch juris gentium. Er zählt nicht unter den Personen, die Sclaverey nimmt den Menschen aus der Reie der berechtigten Wesen hinweg, sie macht ihn zu einer Sache, gleich dem Thier, und zum Gegenstand des Eigenthums und der willkührlichen Disposition von Seiten des Herrn. *Puchta* Cursus der Institutionen. Leipzig, 1857. II, 432. Испореди и спом. дјело Troplong, De l' influence, p. 149. sq.

томе православна удовица моћи се удати са неправославноим човјеком (трул. 72., лаод. 31., картаг. 21), а по опасци Валсамона у тумачењу овога правила, ни са лицем, које је њенога рода недостојно.[80] Са каноничкога гледишта ово се пошљедње односи браку са лицем, које не врши часну службу у друштву или не заузима положај слободнога (трул. 51, 62., картаг. 45, 63., Васил. вел. 42, 53); а са гледишта свјетовнога права тиче се такозваног *морганатичкога брака.* Зове се тако онај брак, који је склопљен између двије особе различнога друштвенога сталежа, и при коме муж или жена, исто и дјеца немају сва она права по породичком положају и у погледу нашљедства, која би иначе у правилном браку могла да уживају. На овакав брак већ у старомс римском праву злим су оком гледали, али се ипак трпио, исто као што се он трпио кроз вијекове и послије[81] Назван је код Њемаца овакав брак морганатичким (matrimonium ad morganaticam) ради тога, што се у оваквоме браку жена, заједно са дјецом њеном, морала задовољити од свега имања мужевљева тек очим, што је послије прве брачне ноћи на дар добивала (Morgengabe, donum matutinale).[82] Овакав брак у осталом, ако је само иначе сугласан био са каноничким прописима, црква је увијек сматрала законитим и потпуно једнаким свакоме другоме правилноме браку.

Правило 42.

Бракови, који бивају без приволе дотичних, који су у власти, блуд су. Зато, кад је жив отац, или господар, потпадају одговорности они који се саставе, докле год старији не пристану на односну свезу, и тада тек брак добива крјепост.

(Ап. 82; IV васељ. 4; трул. 85; гангр. 3; картаг. 82; Васил. вел. 22, 38, 40).

— У 38. правилу своме Василије забрањује дјевојци, да ступа у брак без приволе оца, а у 40. то исто забрањује робовима без приволе господара им; у овоме правилу Василије обје оне на-

[80] Ат. синт. IV, 189.

[81] Cf. Digest. XXIII. 2, 42. §. 1.

[82] Зове се још овакав брак matrimonium ad legem Salicam, јер је највише у употреби био код салических Франака. Зове се такођер Ehe zur linken Hand, на лијеву или слабију руку мужа, чиме се хтјело символички означити, да жена не ступа у породицу мужевљеву и под пуну заштиту његову, и према томе да нема удјела у његовом положају по сталежу у друштву, нити њена дјеца имају права на име и нашљедство мужа јој.

редбе приводи заједно, потврђујући још један пут, да без приволе дотичних, који су у власти нико не смије ступити у брак, а ако то учини, таква се веза има сматрати само као блуд (*πορνεία*). Спомињући дјевојку, Василије разумијева у опће и кћери и синове у једној породици, које је старјешина отац. Од приволе *очеве* стављало је у зависност и Јустинијаново законодавство законитост брака.[83] Послије је грчко римско законодавство захтијевало приволу *родитеља* у опће.[84] Али у IX вијеку успостављена је опет била наредба Јустинијанова, те издани подробни прописи у опће о овоме. У Крмчији нашој ти прописи гласе: Не бываетъ бракъ, аще не совѣщаютъ собравшеся имущій власть, на хотящихъ женитися или посягати... Аще дѣдъ не истовъ есть, отецъ совѣщаваетъ о брацѣ; аще же не истовъ есть отецъ, довлѣетъ дѣдъ на совѣщаніе, аще цѣлъ смыслъ имать .. Самовластный сынъ, совершенъ имѣя возрастъ, и бесъ отча совѣщанія женится... Самовластная дщи, совершенъ имущи возрастъ, и не хотящу отцу ея, законнымъ бракомъ идетъ замужъ.[85] При овој наредби грчко-римскога законодавства, сугласној са овим и 38. правилом Василија великог, остала је практика источне цркве кроз све даље вијекове.

Правило 43.

Ко нанесе ближњему смртни ударац, убица је, било да је он први почео ударати, било да се светио.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21, 22, 23; Васил. вел. 2, 8, 11, 13, 33, 52, 54, 56, 57; Григ. ниск. 5).

— Ово правило Василијево стоји у свези са другим многим правилима његовим о убијцама (в. парал. правила).

Правило 44

Ђакониса, која са незнабошцем учини блуд, не може бити примљена у опћење, а к приносу моћи ће се примити тек седме године, разумије се, ако буде живјела у чистоти. Онај незнабожац пак, ако се вјери обрати, и опет приступи светогрђу, тиме се он повраћа на своју бљувотину. Зато ми не смијемо допустити, да тијело ђаконисе, као једном посвећено, служи опет на полну употребу.

[83] Digest. XXIII. 1, 11—13. 2. 2. 9.

[84] Ecloga II, 1. Крмчија гл. 49. 2, 1 (Сп. изд. II, 174).

[85] Гл. 48. 4, 3. 7, 15 (Сп. изд. II, 85—86) из Прохирона.

(Ап. 25; IV васељ. 15; трул. 4, 6, 14, 21, 40; картаг. 27; Васил. вел. 32, 51, 70).

— Ко су ђаконисе, и да су оне полагале строги завјет дјевичанства, који су под пријетњом анатеме морале чувати до смрти, видјели смо у тумачењу 15. правила IV васељенскога сабора. У вијеку Василија великог овако строгога правила за ђаконисе још није било, те се често догађало, да ђаконисе вијесу увијек баш толико пазиле на свој завјет дјевичанства, него су падале у блуд, као што видимо, чак и са незнабошцима. Амфилохије споменуо је био о таквом једном случају Василију великом. На име, ђакониса нека учинила је била блуд са једним незнабошцем, и ради тога је Амфилохије ту ђаконису свргао са степена и са свијем је одлучио од св. причешћа. Онај незнабожац међу тијем прими хришћанску вјеру, и хтио је узети за жену ту бившу ђаконису, сматрајући да он, пошто је постао хришћанином, може законито се вјенчати с том, која није више ђакониса и која дакле, по његовом мишљењу, може у законити брак ступити. Поводом овога догађаја Василије у овоме своме правилу одговара Амфилохију, и каже, да је она ђакониса правилно била свргнута ради блуда, али да је не треба са свијем и одлучити од цркве, јер је доста већ и тијем кажњена, што се лишила благодати божје, коју је као ђакониса добила била. Наређује на име, да за седам година буде под епитимијом, и ако за то вријеме буде живјела у чистоти и искрено се кајала за свој гријех, да може тада бити удостојена св. причешћа, наравно без права да се икада више може удати. За онога незнабошца пак, који се покрстио био и желио је да му буде жена она ђакониса, Василије каже да он тијем хоће опет да оскврни светињу и да се као пас хоће да навраћа на своју бљувотину, то јест, на своје пређашње незнабоштво и на поступак, који се само у незнабоштву, а не у хришћанству трпљети може, јер — каже Василије — ми не смијемо допустити, ди тијело ђаконисе, као једном посвећено, служи опет на полну употребу. Ова послѣдња наредба оснива се на оном опћем основном правилу, које каже: *τὸ ἱερὸν μιαρὸν οὐ γίνεται* (quod sanctum est non fit pollutum, *што је свето не може се оскврнити*),[86] и од пресудне је важности у питању, које би хтјели неки да бране, да удово свештено лице може ступити у брак, кад је лишено чина свештеничког, — о чему смо ми посебно говорили у тумачењу 6. трулскога правила.

---

[86] Ат. синт. IV, 193

Правило 45.

Који је примио име хришћанско, пак вријеђа Христа, никакве му користи нема, што се зове хришћанин.

— Који носи име хришћанина, а не извршује оно, што Христова наука заповиједа и тијем дакле вријеђа Христа, такав не може се користити ни благодатним даровима, које црква даје својим вијернима, и према томе има се сматрати ван цркве. Ово је правило у краћем облику 7. правило морално (ἠθικὸς ὅρος) Василијево, које каже: „ма се неко и показивао да исповиједа Господа и да ријеч Његову слуша, али ако не врши уједно и заповједи Његове, такав је осуђен без обзира на то, што је по призрењу Господњем и добио био духовне дарове“, при чему се ту одмах наводе односна мјеста из св. писма (Мат. 7, 21—23., Лук. 6, 46., Тит. 1, 16).[87] А ово исто казује Василије у тумачењу Исаије пророка: „Нико нека се не заварава ријечима: ма и да сам грјешник, али сам хришћанин, те не ћу пасти у геену, гдје су идолопоклоници, јер ће ми само име хришћанина помоћи, ма ја и не испуњавао заповиједи Христове“.[88]

Правило 46.

Која се по незнању удала за једнога, кога је жена за вријеме оставила, пак послије буде отпуштена од истога, јер му се прва жена повратила, учинила је блуд, премда и по незнању. Брак јој се у осталом не забрањује; али боље је, ако тако остане.

(Трул. 93; Васил. вел. 9, 31, 36).

— Ово је правило приведено у 93. трулско правило и у тумачењу онога трулскога правила протумачено је у главноме и ово Василијево правило. — Зонара осврће се у тумачењу овога правила на сличну наредбу Василијеву у 9. његовом правилу. У 9. правилу Василије каже, да је прељубница свака жена, која остави мужа свога и пријеђе другоме човјеку, а муж који је био од ње остављен достојан је снисхођења, нити је она која с њим живи крива; а у овоме (46.) правилу каже, да је блудница жена која се уда ма и по незнању са човјеком, кога је за вријеме законита његова жена оставила била, и послије при повратку ове (прве му) жене буде отпуштена.

---

[87] По изд. *Migne*

[88] Comment. in Isai. 3, 16.

Тамо Василије не осуђује (*οὐ κατακρίνεται*) жену, која живи са човјеком, кога је жена оставила, а овдје каже, да је таква жена пала у блуд (*ἐπόρνευσε*), ма и по незнању. Да се разјасни ово, треба узети у обзир, да Василије у првоме (9.) правилу говори о човјеку, кога је жена *са свијем* (*διολου*) оставила и не ће да се више к њему поврати, и ради тога Василије и снисходи таквоме човјеку и не осуђује женскињу, која је ступила у други брак с њим; а у овоме (46.) правилу говори о жени, која је ради неког узрока *на вријеме* (*πρὸς καιρόν*) оставила мужа свога. Према томе, ако нека женскиња ступи у брачну везу са неким човјеком, кога је тек на вријеме његова законита жена напустила и о томе је та женскиња знала, у таквом случају она је крива за прељубу, јер је присвојила себи туђега мужа, као што је казано у завршетку 9. Василијевога правила; а ако она није ништа о томе знала, јер је можда из другога предјела, а послије се поврати своме мужу прва му жена, која га је оставила била, те се опет успостави први брак, тада је ова друга жена крива за блуд, премда и по незнању (*ἐν ἀγνοίᾳ*). А пошто ова женскиња није имала намјеру блуд да учини, него да се правилно уда, то јој се с тога и не брани да може опет са другим човјеком у брачну везу да ступи Али боље би било да тако остане, то јест, да се са свијем више не удаје, — каже Василије, и то слиједећи између осталога и прописима грађанскога законо, давства, по коме се при склапању бракова има пазити не толико оно, што је допуштено, колико оно што је часно (*οὐ τὸ ἐπιτετραμμένον, ἀλλὰ τὸ εὐπρεπὲς*, non tam quid permissum est, quam quid honestati conveniat).[89]

Правило 47.

За енкратите, сакофоре и апотактите једнако се суди, као и за новатијане; и о некима између тих и правило је издано, премда и различно, дочим о другима није ништа казано. Ми у осталоме по једнакоме суду такве изнова крстимо; и премда код вас због неког особитог разлога забрањено је крштење по други пут, као и што је код римљана, наш свакако суд нека важи, јер јерес помену тих није него неки млаз маркиониста, пошто и они осуђују брак,

---

[89] Ат. синт IV, 196. Cf Digest. XXIII. 2, 42.

одвраћају се од вина, и божје створење казују да је погано, те за то их не примамо у цркву, док се не крсте нашим крштењем. Нека нам не кажу: ми смо крштени у име Оца и Сина и светога Духа, јер, они, слично Маркиону и другим јересима, сматрају Бога да је творац зла. Према томе, ако је ово основано, нека се сакупе заједно многи епископи, и тада треба издати правило, да и онај који то чини, буде ван опасности, а исто и онај, који одговара на питања о оним јеретицима, да буде поуздан у својим одговорима.

(Ап. 46, 47, 48; I вас. 8, 19; II васељ. 7; трул. 95; лаод. 7, 8; картаг. 57; Васил. вел. 1, 5).

— О енкрататима и другима, који се спомињу у овоме правилу, говорено је у тумачењима паралелних правила, а Василије за све те каже, да их треба крстити, када прелазе у православну цркву. Додаје у осталом, да је такво његово лично мишљење, а каноничку наредбу о томе, каже, да ће имати да изда епископски сабор, који је сам и надлежан у оваквим питањима. Ту је каноничку наредбу и издао други васељенски сабор, који је држан двије године послије Василијеве смрти, и који је подробно наредио, које јеретике треба крстити, када се цркви обраћају, које ли пак не треба (II вас. 7).

Правило 48.

Која је од свога мужа остављена, по моме мнијењу, мора тако и остати; јер ако је Господ казао, да сваки који пусти жену своју, осим с разлога блуда, наводи је да чини прељубу (Мат. 5, 32), то назвавши је прељубницом, тијем самим већ забранио јој је да са другим живи. Јер како је могуће, да је човјек крив, као узрочник прељубе, а да је невина жена, коју је Господ назвао прељубницом због опћења са другим мужем?

(Ап. 48; трул. 87, 93, 98; анкир. 20; картаг. 102; Васил. вел. 9, 21, 31, 35, 36, 46, 77, 80).

— И у овоме правилу исказује Василије велики своје лично мишљење о жени, коју законити њен муж отпусти из куће, те

каже да се таква жена не може више удавати, а ако се састави са другим човјеком, да је треба сматрати прељубницом. Ово своје мишљење оснива Василије на ријечима Ис. Христа, које спомиње у правилу (Мат. 5, 32), те изводи, да ако је Господ назвао такву жену прељубницом, значи да јој је забрањено живјети са другим човјеком; јер ако је муж крив, који је навео своју жену на прељубу, то мора бити осуђена за прељубу и жена, као што је прељубницом названа од самога Господа.[90] За остало треба испоредити тумачења 87. и 93. трулскога правила о женама, које остављају своје мужеве, и мужевима, који жене своје остављају.

Правило 49.

За оскврњења, која силом бивају, нека се оскврњене женскиње не подвргавају осуди; према томе и ропкиња, ако је насилована била од свога господара, не подлежи осуди.

(Анкир. 11; Григор. неок. 2; Васил. вел. 30).

— Неки је господар силовао једну дјевојку између његових ропкиња, те на питање Амфилохијево, да ли та дјевојка има подлећи епитимији прописаној за блуднике, Василије одговара овим правилом, да таква дјевојка не подлежи никаквој осуди, исто као што у опће не подлеже осуди дјевојке, које на силу морају допустити да их неки човјек оскврни.

Правило 50.

О трећобрачију нема закона; за то се трећи брак и не склапа по закону. Овакве ствари ми сматрамо као нечистоту у цркви, али не подвргавамо их јавним осудама, у колико су ипак спошљивије, него ли разуздано блудочинство.

(Неокес. 2; Васил. вел. 4, 80).

— Види се из овога правила, да се Амфилохије није био задовољио одговором Василијевим о трећем браку (пр. 4), те га је по други пут о истој ствари запитао. Василије му у овоме правилу одговара, да нема закона, који би дозвољавао трећи брак, наравно

[90] Зонар. IV, 199.

закона црквенога (правила), јер стари грађански закон (*νόμον πολιτικὸν παλαιόν*) одавна је о томе већ постајао[91]; па као што је у 4. своме правилу назвао трећи брак *κεκολασμένην πορνείαν* и уподобио га полигамији, тако и у своме правилу понавља исту мисао, и трећи брак зове *нечистотом* у цркви (*ῥυπάσματα τῆς ἐκκλησίας*). Свакако већ, пошто је исти брак широки корјен захватио био у друштву, и дакле црква је принуђена да га трпи, да се веће зло предупреди, то Василије и каже, да оне који у трећи брак ступају не треба подвргавати *јавним* црквеним казнама, него петогодишњој епитимији (пр. 4), допуштајући им да се заједно са вијернима у цркви моле. А тако Василије о томе наређује, јер сматра и трећи брак ипак боље него распутно блудочинство, то јест, боље је допустити некоме да се и по трећи пут жени, него ли да блудочинством са разним женскињама задовољава својој страсти. За остало види тумачење 4. правила овог св. оца.

Правило 51.

У погледу клирика правила не чине разлике, него наређују, да им се наложи једна казна, а то је, да се лише службе, било да су они на каквом јерархијском степену, било да врше службу, за коју се не захтијева рукоположење.

(Ап. 25, 30; трул. 4; картаг. 27; Васил. вел 3, 32, 44).

— Василије велики, као што смо казали, двије је каноничке посланице управио Амфилохију иконијском, и те двије посланице састављају оних 50 правила, што смо сада видјели. Амфилохије се, послије тих Василијевих посланица, обратио био опет Василију са разним другим питањима каноничким, и на то му је Василије одговорио новом посланицом, која је подијељена на 35 правила, од којих прво је ово (51.) правило. Послије краткога приступа посланици, Василије одговара посебно на стављена питања, — и прије свега о томе, да ли постоји каква разлика при налагању казне клирицима.

Под именом *клирика* Василије спомиње овдје све служитеље цркве без разлике, онако исто као што је то казано у 16. правилу I васељенскога сабора, гдје се они означују као *οἱ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι*, или *ἐν κλήρῳ τεταγμένοι*, дакле, било да су поста-

[91] Валсам. IV, 204.

вљени на службу цркве хиротонијом, или само хиротесијом. За све те клирике у најширем значају ријечи каже Василије, понављајући 32. својим правилом издану наредбу, да ако учине неки приједуп, имају бити одријешени од службе (ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, amotionem a ministerio), а то значи, имају бити кажњени *свргнућем διὰ καθαιρέσεως*, per depositionem).[92] Ову наредбу треба разумијевати у свези са 32. Василијевим правилом, по коме је свргнућем доста кажњен клирик, и да га не треба казнити још и одлучењем од заједнице са вијерним свјетовњацима у цркви. За остало види тумачење 32. правила Василија великог и осталих паралелних правила.

Правило 52.

Жена која роди на путу и напусти свој пород, а могла га је спасти, и тога није учинила, или што је мислила, да ће тиме сакрити свој гријех или што је била побуђена на то са свијем звјерском и нечовјечном наканом, нека се суди као за убијство; ако ли га није могла сачувати, и дијете је умрло, или што је пусто мјесто било или што није било потребитога, у таквом случају матер се мора извинити.

(Васил. вел. 33).

— Подробније овдје разјашњује Василије своју наредбу издану 33. правилом и потврђује, да се има казнити као убијца она матер, која намјерно пусти да јој умре дијете, које је случајно на путу родила. Допушта снисхођење према таквој матери само у случају, да она није никако могла сачувати од смрти дијете, а може се доказати да је настојала да га у животу одржи.

Правило 53.

Удова ропкиња није много згријешила, ако је, изговарајући се отмицом, ступила у други брак; нити је треба због тога осуђивати, јер суди се не оно, што се приказује, него намјера. Наравно је пак, да пада под казну другобрачија.

(Ап. 82; IV васељ. 14; трул. 85; гангр. 3; картаг. 82; Васил. вел. 22, 38, 40, 42).

---

[92] Валсам. IV, 206.

— Ропкиња нека која је обудовила била, жељела је опет да се уда, али се бојала то да отворено учини, или ради дјеце или ради родбине првога мужа, те се причинила, као да ју је отео човјек с којим се хтјела удати. Таква женскиња по правилу овоме не подлежи осуди, јер стварне отмице ту није било, него се то само тако удесило за јавност, да би могуће било склопити други брак, јер — каже Василије — не треба судити оно што се приказује, него намјера (ἀλλ' ἡ προαίρεσις). Свакако већ, заповиједа правило, да таква женскиња мора ипак подлећи епитимији одређеној за другобрачне.

Правило 54.

О разлици нехотимичних убијстава сјећам се, да сам прије писао твоме благочастију, колико сам могао, и више ништа не могу сада казати; од твоје увиђавности пак нека зависи према особитости прилика увећати, или смањити казне.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21, 22, 23; Васил. вел. 2, 8, 11, 43, 56, 57).

— Амфилохије је опет упитао био, каквој духовној казни има подлећи онај, који је учинио нехотимично убијство, те у одговор на то Василије га упућује на оно што му је писао у првој својој посланици, а то је 8. правило Василија великог. Додаје још овдје Василије, да према приликама и личној увиђавности може Амфилохије као епископ, увећати или и смањити казну, која је за таква нехотимична убијства одређена.

Правило 55.

Који ступају у борбу са разбојницима, ако нијесу на служби цркве, нека се одлуче од причешћа; ако ли су клирици, нека се свргну са свога степена, јер сваки, казано је, који се маше за нож, од ножа ће погинути (Мат. 26, 52).

(Анк. 22, 23; Атан. вел. 1; Васил. вел. 8, 13, 43).

— У 13. своме правилу говори Василије о убивању непријатеља у ратовима, и премда таква убијства не осуђује, ипак

савјетује, да дотичноме војнику не би требало дати св. причешће за три године, јер је руке своје људском крвљу наквасио. У овом правилу он говори о разбојницима (λῃσταί, latrones), и заповиједа да сваки свјетовњак, који ступа у борбу са разбојницима и убива их, има бити лишен св. причешћа, а ако то учини клирик, да се има свргнути; и ту наредбу своју оснива на ријечима св. писма, да ће од ножа погинути сваки, који се за нож маша (Мат. 26, 52). *Οὗτος ὁ κανὼν φορτικός ἐστιν*, опажа на ово правило Зонара[93] јер збиља тешко је човјеку, да не убије разбојника, који хоће њега да убије и још многим другима зла да нанесе.

Правило 56.

Који је хотимично убио, па се послије покајао, за двадесет година нека буде без причешћа; а тих двадесет година нека му се разреде овако: за четири године мора да плаче, стојећи ван врата молитвеног дома, и молећи вијерне који улазе, да приносе молитву за њега, исповиједајући своје безакоње; послије четири године нека се прими међу оне што слушају, и за пет година нека с њима изилази из цркве; за седам других година нека се моли са онима који припадају, и с њима нека изилази; а за четири опет нека стоји само са вијернима, али нека не учествује у дијељењу приноса; и кад се све ово испуни, моћи ће се причестити.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21, 22, 23; Васил. вел. 2, 8, 11, 43, 54, 57; Григ. ниск. 5).

— Прописује ово правило епитимију за оне, који хотимично некога убију и покају се за то. Ту епитимију дотични имају јавно да издржавају двадесет година, прелазећи редом установљене ступње кајања, и то: четири године на првом ступњу, пет година на другом, седам на трећем и четири на четвртом ступњу. О тим ступњима ми смо говорили у тумачењу 11. правила I васељенскога сабора (I, 210). Подробни опис истих ступања налази се и у каноничком синопсису,[94] а по истоме у Крмчији.[95]

---

[93] Ат. синт. IV, 212.

[94] Ат. синт. IV, 405.

[95] Гл. 23 (Сп. изд. I, 251). Види тумачење 11. правила Григорија неокесар. у овом издању.

Правило 57.

Који је нехотимично кога убио, за десет година нека буде без причешћа; а ових десет година нека му се разреде овако: двије године нека плаче, три године нека проведе међу онима, који слушају, за четири године нека припада, а годину нека стоји заједно са вијернима, и кад се то наврши, примиће причешће.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21, 22, 23; Васил. вел. 2, 8, 11, 43, 54, 56; Григ. ниск. 5).

— Овдје се прописује у свези са 56. правилом епитимија за нехотимчне убијце, и то десетогодишња епитимија.

Правило 58.

Који је прељубу учинио, за петнаест година нека буде без причешћа; а ових петнаест година нека му се разреде овако: за четири године нека плаче, пет нека слуша, четири нека припада, и двије нека стоји са вијернима, али без причешћа.

(Трул. 87; анкир. 20; Васил. вел. 9, 21, 34, 37, 39, 77; Григ. ниск. 4).

— Шта је прељуба ми смо у тумачењима неколиких правила већ спомињали, а посебно у тумачењу 21. правила Василија великог. Ко учини прељубу подлежи петнаестогодишњој епитимији.

Правило 59.

Блудник, за седам година нека буде без причешћа: двије нека плаче, за тијем двије нека слуша, пак двије нека припада, и једну нека само стоји са вијернима, а осме примиће причешће.

(Васил. вел. 4, 21, 22, 26, 79, 80).

— Прописује се овдје седмогодишња епитимија за блуднике.

Правило 60.

Која се завјетовала на дјевичанство, пак је порушила своје обећање, има извршити вријеме покајања исто

као за прељубу, а према начину живота њенога. Иста ствар важи и у погледу оних, који су обећали да ће калуђерски живот проводити, пак су пали.

(IV васељ. 16; трул. 44; анкир. 19; картаг. 16; Васил. вел. 6, 18, 19. 20, 44).

— Анкирскога сабора 19. правило подвргава епитимији другобрачних, дакле за једну или двије године, онога који се завјетовао на дјевичанство, пак је пао у гријех; а ово Василијево правило подвргава такве, исто и калуђере, ако учине блуд, епитимији прељубника, дакле за петнаест година кајања. Мора важити — каже Валсамон — наредба овога Василијевога правила, јер је издано много касније оног анкирскога правила.[96]

Правило 61.

Који нешто украде, пак се сам покаје и себе самога осуди, за једну годину нека буде удаљен од причешћа; ако ли буде изобличен у томе, тада за двије године; а вријеме нека му се раздијели на припадање и стојање, и за тијем нека се удостоји опћења.

(Григ. неок. 3, 4, 5; Григор. ниск. 6).

— Лупеж, ако сам исповиједи гријех, казни се епитимијом за годину дана; а ако не исповиједи, него буде од других изобличен у томе, лишава се св. причешћа за двије године. У осталом епитимија ова не диже у друштву са лупежа љагу којој је потпао, јер, каже Валсамон, наводећи односно мјесто из грчко-римскога законодавства, лупеж, ма се и покајао и повратио ствар коју је украо, не престаје ипак бити лупеж[97]

Правило 62.

Који учини срамоту са мушкарцима, нека му се одреди вријеме кајања као ономе, који је пао у безакоње прељубе.

(Васил. вел. 7; Григ. ниск 4).

— За овај мрски гријех прописује Василије петнаестогодишњу епитимију, исто као за прељубу.

---

[96] Ат. синт. IV, 218.

[97] Ат. синт. IV, 219.

Правило 63.

Који покаже нечастивост своју са скотовима, толико исто времена нека проведе у покајању.

(Анкир. 16, 17; Васил. вел. 6; Григ. ниск. 4).

— Исто и за овај гадни гријех прописује се петнаестогодишња епитимија.

Правило 64.

Који погази заклетву, за десет година нека буде ван опћења: двије године плачући, три слушајући. четири припадајући, и једну нека стоји само са вијернима, и тада нека се удостоји опћења.

(Ап. 25; трул. 94; Васил. вел. 10, 17, 29, 82).

— Прелазећи установљене ступње кајања, има да издржи десетогодишњу епитимију сваки, који погази положену законити заклетву.

Правило 65.

Који очитује себе у врачарству или у састављању чаробнога пића, нека издржи вријеме кајања убијце, и у истоме разређењу, јер је сам себе изобличио у томе гријеху

(Трул. 61. 65; лаод. 36; Васил. вел. 72, 83).

— За грјешнике у овоме правилу поменуте наређује се двадесетогодишња епитимија, као за хотимично убијство.

Правило 66.

Који гробове раскопава, за десет година нека буде ван опћења: за двије плачући, за три слушајући, за четири припадајући, за једну стојећи са вијернима, и тада нека се прими.

(Григ. ниск. 7).

— Десетогодишњој епитимији подвргава се онај, који гробове раскопава у намјери да украде што је положено на мртваца. Истој казни подлежи и онај, који краде плоче са гробова.[93]

[93] Зонар. IV, 222.

Правило 67.

Који учини блуд са сестром својом подвргава се истоме времену кајања, као за убијство.

(Васил. вел. 75).

— Страшни овај гријех, *ἀδελφομιξία* (cum sorore coïtus), казни се једнако као и убијство.

Правило 68.

Склопљени брак између особа у забрањеноме сродству, ако се изобличи, сматрајући га човјечијим гријехом, подлежи казни прељубника.

(Ап. 19; трул. 26, 54; неокес. 2; Васил. вел. 23, 27, 75, 76, 78, 79, 87; Тимот. ал. 11; Теоф. ал. 5)

— Који су бракови забрањени у сродству, казано је у тумачењу 54. трулскога правила. Василије велики заповиједа, да се казни као за прељубу сваки онај, који ступи у брак, а зна да за то постоји каноничка сметња по сродству, и то да се казни лишењем св. причешћа за петнаест година.

Правило 69.

Чатац, ако прије брака ступи у полни сношај са својом заручницом, пошто за једну годину буде одлучен, нека се опет прими на читање, али на томе степену нека и остане без даљега промицања; ступи ли без заруке у тајни сношај са женскињом, нека престане од службе. Ово исто важи и за ипођакона.

(Ап. 26; IV васељ. 14; трул. 6, 13, 30; картаг. 16; Васил. вел. 3, 6, 32, 51, 70).

— Чатац, који ступи у полни сношај са дјевојком, с којом је заручен, а са њеном приволом, не може се сматрати да је у строгоме смислу блуд учинио, јер није пао у гријех са женскињом, која му је са свијем туђа; али обзиром на то, што није хтио дочекати да се и вјенча са својом заручницом, мора бити кажњен, и то једногодишњом епитимијом и уједно удаљен од службе. Послије издржане епитимије тај чатац може опет заузети своју службу; али не треба му дозволити да може на више степене произведен

бити, јер је првом погрјешком показао, да није чврст у моралним основама. Ако ли је пак неки чатац ступио у полни сношај са женскињом, која му није заручница, у таквом случају он не може више остати на служби цркве, него мора одмах те службе бити лишен, ма да послије и ступи у законити брак са истом женскињом. — Додаје правило, да ово исто вриједи и за ипођакона (ὑπηρέτης), премда је од трулскога сабора (прав. 6) за ипођаконе наступио у оваквим питањима други односај, и њима је забрањено било да се жене, и дошљедно да заручују дјевојке, пошто су на ипођаконство произведени били.

Правило 70.

Ђакон који се устима оскврнио, пак је исповједио, да се даље није протегао његов гријех, нека престане од служења; али нека се удостојава причешћа заједно са ђаконима; тако исто и презвитер. Ако се пак који затече, да је згријешио још нешто више, ма на каквоме степену био, нека се свргне.

(Ап. 25; IV вас. 16; трул. 4, 40, 44; анкир. 19; неокес. 4; Васил. вел. 3, 6, 32, 51, 69).

— У оригиналу почетак овога правила гласи: *διάκονος ἐν χείλεσι μιανθείς* (diaconus qui pollutus est in labris). По Зонари ове ријечи значе, да се подвргава односној каноничкој казни ђакон, који је дошао до страсног и љубовног пољупца са неком женскињом (*τὸν μέχρι φιλήματος ἐμπαθοῦς καὶ ἐρωτικοῦ φθάσαντα πρὸς γυναῖκα*).[99] Валсамон пак наводи да то значи много ружнију ствар, на коју долазе неки људи, распаљени огњем Афродите, те усне своје скврне са женскињом на неки врло гадни начин.[100] Судећи по казни, која се налаже на ђакона оваквог, који оскврни усне своје, ми држимо да треба усвојити мишљење Зонарино; јер кад би се Валсамоново усвојило, тада би онакав ђакон заслужио да се и имена хришћанина лиши, а уједно би показивало ствар која се не може никако ни код најпростијега, а најпокваренијега хришћанина допустити, и показивало би још да је такав ђакон и у души и у тијелу скроз и скроз покварен. — Казна, коју правило ово налаже на ђакона или и презвитера (*τὸ δὲ αὐτὸ καὶ*

[99] Ат. синт. IV, 228.

[100] Ат. синт. IV, 229—230.

πρεσβύτερος) за онакав гријех састоји се у томе, да му се забрани свештенодјејствовање, али да може уздржати ђаконску (или презвитерску) част и причешћивати се заједно са друговима; ако пак такав ђакон или презвитер већи неки гријех сличне врсте учини, тада да се мора са свијем свргнути (καθαιρεθήσεται) са свога степена и пријећи у ред свјетовњака. За ону прву казну каже Зонара, да треба разумијевати је у смислу лишења ђаконства само на вријеме, јер је то довољна казна за онакав гријех, и ово он доказује тијем, што правило лишава ђаконства са свијем тек онога, који већи гријех учини, те дошљедно не може истој казни подвргнути и онога, који је поменути мањи гријех учинио; трајност пак тог привременог лишења ђаконства (или презвитерства) има зависити од увиђавности и суда дотичног епископа. Овако еуђење Зонарино о казни за онај мањи гријех (ако ћемо тај гријех узети да се састоји само у ономе, што исти коментатор каже) правда се 4. правилом неокесаријскога сабора, по коме се има приписати божјој благодати, ако човјек није пао у тежи гријех.

Правило 71.

Ко је судјеловао у ма коме од сада споменутих гријеха, и није сам то исповједио, него је био изобличен, нека буде и он под казном онолико времена, колико мора кажњен бити онај, који је зло учинио.

— Ово је правило завршетак претходних правила (51—70) о гријесима разним, који су у тим правилима споменути, и сваког онога, који зна да је неко учинио неки од оних гријеха и не ће то да каже епископу, него крије и повлађује грјешнику, правило подвргава истим оним казнама, којима подлеже дотични, који су сами гријех учинили.

Правило 72.

Који се вјежба код врачара или сличних, нека буде под казном онолико времена, колико и убијце.

Трул. 61, 65; анкир. 24; лаод. 36; Васил. вел. 7, 65, 81, 83; Григор. нис. 3).

За врачаре и сличне прописује се двадесетогодишња епитимија, као за убијце.

Правило 73.

Који се Христа одрекао и преступио тајну спасења, за све вријеме живота свога мора плакати и кајати се, и само онда кад се дијели са животом, нека се удостоји причешћа по вјери у божје човјекољубље.

(Ап. 62; I васељ. 10; анкир. 1, 2, 3, 12; Петра ал. 8, 10, 14).

Нијесу овако строга правила анкирскога сабора и Петра александријскога за апостате, као ово правило Василијево, које наређује да кроз сав живот мора провести на првом ступњу кајања онај, који се одрекао био Христа, дакле да увијек мора стојати у вријеме црквене службе ван црквених врата и плачем молити вијерне да се за њега Богу помоле, и тек на крају живота да се може удостојити св. причешћа по вјери да ће му Бог гријех опростити; а строгост ову, или друкчије веће снисхођење анкирскога сабора и Петра александријског према апостатима, тумачи се приликама времена, на име, што се у доба Василија великог Христова вјера била већ учврстила у свијету, те се дакле могло строжије судити апостате, него ли у првим годинама IV вијека, кад је црква још гоњена била, и многи су и силом морали апостазирати.

Правило 74.

Који год пак падне у какав од споменутих гријеха, и исповједи се и покаже се ревностан у добру, у таквом случају онај, коме је по човјекољубљу божјем повјерено дријешити и везивати, ако буде човјекољубнији према особи, код које види да се особитим начином каје за гријех и скрати јој вријеме казне, не ће зато бити осуђен, јер из онога што нам казује свето писмо види се, да који су особитим се начином кајали, лако су постајали учесницима божјега човјекољубља.

(I васељ. 12; IV васељ. 16; трул. 102; анкир. 5).

— Правило се ово односи к поређаним до сада у овој посланици Василијевој правилима (51—73). Истакнувши у оним правилима епитимије, које се имају налагати за разне гријехе, у овоме правилу Василије даје власт ономе, који је примио од Бога власт дријешити и везати (*λύειν καὶ δεσμεῖν*), а то је епископу, да може

и помиловати грјешника, ако се усрдно каје, те му епитимију скратити. О овоме види између других тумачење 12. правила I васељенскога сабора.

Правило 75.

Који је згријешио са својом сестром по оцу или по матери, не може му се допустити, да ступа у молитвени дом, док не престане од протузаконитог и забрањеног дјела. И пошто се освијести од тог страшнога гријеха, за три године нека плаче, стојећи пред вратима молитвенога дома и просећи народ, који улази на молитву, да сваки из милосрђа принесе за њега Богу усрдне молитве; за тијем, за друге три године нека му се допусти, да само слуша, и пошто је слушао свето писмо и науку, нека се отпусти и молитве нека се не удостојава. Послије тога, ако испроси молитву са сузама, и приступи Господу скрушеним срцем и правим смирењем, нека му се допусти за друге три године да припада; и тада, пошто покаже плодове достојне покајања, нека се десете године прими на молитву са вијернима, али без учешћа у приносу; пак пошто је стојао за двије године заједно са вијернима на молитви, нека се најпослије удостоји причешћа.

(Васил. вел. 67; Григ. неок. 11.)

— У 67. правилу Василије наређује двадесетогодишњу епитимију за *ἀδελφομιξία*. У овоме пак правилу наређује дванаестогодишњу епитимију за онога, који ступи у полни сношај са сестром по оцу или по матери. Ову епитимију дотични грјешник има да издржи јавно, прелазећи редом сва четири ступња кајања.

Из овога Василијевога правила, као што смо већ казали (II, 314), састављено је било посебно правило, које је ушло као 11. правило уз правила Григорија неокесаријског.

Правило 76.

Иста наредба вриједи и за оне, који узимљу своје снахе.

(Ап. 19; трул. 26, 54; неок. 2; Васил. вел. 23, 27, 67, 68, 75, 78, 79, 87; Тимот. ал. 11; Теоф. ал. 5).

— Наредбу о дванаестогодишњој епитимији протеже Василије овим правилом и на оне, који узимљу своје снахе.

Правило 77.

Ко остави жену, која је по закону с њим везана, и узме другу, по ријечи Господа, потпада осуди за прељубу. Јер правила отаца наших установише, да такви морају једну годину плакати, двије слушати, три припадати, и седме године стојати са вијернима, и таким се начином удостојити приноса, ако су се са сузама кајали.

(Ап. 48; трул. 87, 93; апкир. 20; картаг. 102; Васил. вел. 9, 21, 35, 48, 58; Тимот. ал. 15)

— Види између осталих тумачење 48. ап. правила. Напомиње Василије у овоме правилу старију наредбу (*τῶν πατέρων ἡμῶν*, наших отаца), по којој је потпадао седмогодишњој јавној епитимији сваки онај, који би напустио законити жену своју и другу узео, али он (Василије) на основу ријечи Господњих (Мат. 19, 9) подвргава таквога петнаестогодишњој епитимији, као прељубника.

Правило 78.

Ова иста наредба важи и за оне, који двије сестре узимљу, ма било то у различна времена.

(Ап. 19; трул. 26, 54; неокес. 2; Васил. вел. 23, 87; Теоф. ал. 5).

— Подлежи петнаестогодишњој епитимији и онај, који узме за жену сестру своје прве жене. Види о овоме тумачење 87. правила овога светог оца.

Правило 79.

Који се занесу страшћу на своје мађије, потпадају истоме правилу, као и они, које се занесу страшћу на своје сестре.

(Васил. вел. 67, 75).

— Човјека који учини блуд са својом мађијом Василије осуђује исто као и онога, који учини блуд са сестром својом, или који убије човјека, те га подвргава двадесетогодишњој епитимији.

Правило 80.

Оци су премучали о многоженству, као о скотскоме послу и са свијем несвојственом човјечијем роду. Нама се пак приказује овај гријех већим од блуда. Ради тога потребито је, да дотичне подвргнемо казни по правилима, на име, пошто за једну годину буду плакали, а за три припадали, тада нека се приме.

(Ап. 48; трул. 87; неокес. 3; Васил. вел. 4, 9, 50, 77).

— *Многоженство* (*πολυγαμία*) у правилима зове се не само оно, кад ко има више жена у једно исто вријеме, него и ко се више пута жени. По правилима само први се брак сматра дјелом светим и Богом благословеним; за други брак већ дотични мора подлећи каноничкој казни, а трећи брак сматрао се нечистотом (*ῥυπάσματα*) у цркви и само се трпио, јер је ипак сношљивији од разузданога блудочинства (Васил. 4, 50). Сваки даљи брак једнога човјека зове се већ многоженством, и Василије га означава као дјело скотско (*κτηνῶδες*, beluinam rem) а не човјечанско, и тежим гријехом од блуда. За многоженство једнога човјека, то јест за сваки брак, послије трећега, Василије прописује односну епитимију, и у правилу спомиње *четири* године епитимије. Те четири године у осталом не треба узимати, као да је то сва епитимија одређена за многоженство. По тумачењу Зонаре од оне четири године прву су годину морали овакви гријешници провести на првом ступњу кајања (*πρόσκλαυσις*), за тијем три су године морали да стоје са *ὑποπίπτοντες* и послије молитве за оглашене да изађу из цркве; издржавши ове четири године они су могли тек бити примљени да стоје у цркви заједно са вијернима (*συνίσταται*), а то је на четврти ступањ кајања, и на томе су ступњу имали да остану онолико, колико би просудио дотични епископ, према начину и усрђу кајања њихова, и тек тада су могли бити удостојени св. причешћа.[101]

Правило 81.

Пошто многи у вријеме варварскога нападаја повриједише вјеру у Бога, и незнабожачке заклетве положише, и једоше нека забрањена јела, која су са врачаријама идолима принесена била, са таквима нека се поступи по законима и правилима, изданима од наших отаца. А они који

[101] Ат. синт. IV, 243.

су тешку невољу у мучењима трпјели, и склонили су се били на одречење с тога само, што нијесу могли издржати страдања, такви за три године нека се никако не примају, послије за двије године нека слушају, за три нека припадају, и тек тада нека се приме у опћење. Који су пак без велике невоље издали вјеру у Бога, учествовали на дјаволској трпези и клели се незнабожачким заклетвама, такви за три године морају бити са свијем искључени, двије године морају слушати, три године молити се са онима који припадају, пак опет друге три стојати на молитви са вијернима, и тек тада нека се удостоје причешћа.

(Ап. 62; I васељ. 10, 11, 12; анкир. 1—9; Васил. вел. 73, 82).

— За апостате, који се кају и цркви обраћају, Василије наређује да имају важити прописи, који су већ издани од отаца (παρὰ τῶν πατέρων), а то су правила анкирскога сабора, у којима је подробно казано како се има поступати са онима, који су се у вријеме гоњења поклонили били идолима. Апостати, о којима говори Василије у овоме правилу и за које и он, поред анкирских правила, прописује односну епитимију, били су они, који су савладани били жестином мучења и који су по слабости својој подлегли насиљу, ма и не особито великом, — јер за оне апостате, који су по својој вољи и без икаквога насиља од стране мучитеља одрекли се Христа, исти је Василије већ у 73. своме правилу наредио, да кроз сав свој живот имају се кајати, и тек у часу смрти да се могу св. причешћа удостојити.

Правило 82.

А они, који преко заклетве поступише, ако су услијед принуде или насиља погазили заклетву, подлеже блажијим казнама, те могу се послије шест година примити. Ако ли су без икакве невоље издали вјеру своју, за двије године нека плачу, пак за двије нека слушају, и пете нека се моле са онима, који припадају, за тијем за слиједеће двије године нека се приме у опћење молитве, али без приноса, и најпослије, кад на такав начин покажу

достојно уважења покајање, нека се изнова приме у опћење тијела Христова.

(Ап. 25; трул. 94; Васил. вел. 10, 17, 29, 64).

— Десетогодишњу епитимију одредио је Василије у свом 64. правилу за свакога, који заклетву погази; у овоме правилу разликује оне, који то учинише, јер су силом принуђени били, од оних који су то без икакве невоље учинили, те за прве наређује шестогодишњу епитимију, а за друге једанаестогодишњу.

Правило 83.

Који се врачаријама баве и слиједе обичајима незнабожаца, или доводе којекакве у своје куће да им спремају чаробна пића да се очисте, нека подлегну правилу шестогодишњега кајања; и пошто за једну годину буду плакали, једну слушали, пак за три године припадали и једну опет стојали са вијерима, нека се тада тек приме.

(Трул. 61, 65; анкир. 24; лаод. 36; Васил. вел. 65, 72).

— Који вјерују врачарима имају подлећи шестогодишњој епитимији, по овоме правилу, а по 65. правилу истог овог св. оца подлеже двадесетогодишњој епитимији они, који сами врачају.

Правило 84.

И све ово прописујемо, да се покажу плодови покајања. А пошто о оваквим предметима ми не судимо по времену, него узимљемо у обзир начин кајања, то ако се неки тешко одбијају од својих обичаја и радији су да служе тјелесним наслађама, него Господу, и не ће да упораве свој живот по јеванђељу, с таквима ми никаквог опћега посла не можемо имати; а у погледу народа непокорнога и супротнога ми смо научени слушати, да: Спасавајући спаси душу своју (I Мојс. 19, 17).

(I васељ. 12; трул. 102; Васил. вел. 3, 74, 85; Григ. нис. 4, 5).

— У свом 74. правилу Василије даје власт епископима да могу скратити вријеме епитимије онима, који се искрено кају; у овоме пак правилу наређује да не треба ослобађати од епитимије

оне, који не показују плодове чистога кајања, него да их треба под истом епитимијом и даље држати, — шта више, такве закорјеле грјешнике треба напустити, јер непрестано имајући посла с њима, може човјек сам изложити опасности спасење своје душе (I Мојс. 19, 17).

Правило 85.

Ради тога не дајмо се навести, да заједно с таквима погинемо, него бојећи се тешкога суда и имајући пред очима страшни дан отплате Господње, гледајмо да не погинемо заједно са туђим гријесима. Јер ако нас нијесу поучиле страшне пријетње Господа, нити нас толике невоље освијестиле, да нас је Господ због нашега безакоња оставио и предао нас у руке варвара, и да је народ заплијењен и одведен био непријатељима, и расијан због тога што су се то усудили да чине они, који су име Христово на себи носили, пак ако нијесу познали и разумјели, да је ради тога пао на нас гњев божији, какав опћи посао да ми с њима имамо? Напротив ми им морамо и ноћу и дању, и јавно и на само свједочити о овоме; нити се њиховим опачинама дати ни под који начин завести, него особитим се начином молити, да их задобијемо и да их ослободимо од замке нечастивога; не можемо ли ово, настојмо барем, да сачувамо душе наше од вјечне осуде.

(I васељ. 12; трул. 102; Васил. вел. 3, 84).

— Ово је правило продужење 84. правила, те с тога су у Крмчији оба ова правила састављена у једно (84.) правило. Она су закључак треће каноничке посланице Василијеве Амфилохију. Ово 85. правило садржи упуство епископима, како ће поступати са грјешницима, како треба да настоје свакако о спасењу њиховом, стојећи чврсто на прописима светих правила, и како, у случају неуспјеха, треба да гледају да се и сами не заразе гријехом, него да пазе, како би бар своју душу спасли од вјечне пропасти.

Правило 86.

Красним енкратитима на пречишћено њихово питање,

зашто ни ми све не једемо, треба одговорити, да се ми гнушавамо и од наших изметина. По важности и зелена је трава за нас исто, што и месо; а у погледу разлучивања онога што је корисно, као што дијелимо код трава шкодљиво од доброга, тако и код меса разлучујемо шкодљиво од кориснога. И живолина је трава, исто као што је и јастребина месо, ипак не ће нико, који је при својој памети, јести бунику, или се дотаћи пасетине, осим велике и пријеке неопходности, и по томе, који је слично што изио, није тиме безакоње учинио.

(Ап. 51, 53; анкир. 14; гангр. 2; Васил. вел. 1, 28, 47).

— Ово је правило узето из једне посланице Василијеве, коју је он написао 376. године истоме Амфилохију иконијскоме.[102] Тиче се ово правило оних истих енкратита, о којима Василије говори у 1. и 47. правилу, и који су, уздржавајући се од једења меса, пребацивали православнима, да се и они исти уздржавају од једења неких ствари. Опровржење тога пребацивања и саставља ово Василијево правило.

Правило 87.

Прво и најглавније што у оваквим стварима морамо да пазимо, то је заведени код нас обичај, који силу закона има, пошто су нам односне одредбе предане од светих људи; а тај је обичај ево какав: ако који икада буде савладан страшћу нечистоте и падне у безаконито опћење се двјема сестрама, ово нити браком треба сматрати, нити треба такве у црквени збор примати до тле, док се међу собом не разлуче, и кад се не би могло за ово баш ништа друго привести, доста би било обичају слиједити, да се од зла сачува. Али пошто онај, који је посланицу написао, настоји да изврпутим наводима уведе у живот толико зло, потребито је, да се ни ми не клонимо помоћи, коју пружају расуђивања, премда у толико јаснима предметима убјеђење појединога јаче је од сваког расуђивања. Написано је, каже, у књизи левитској:

[102] Ер 236 (al. 391), сар. 4.

Немој узети за жену која ће ревњива бити на сестру своју, да откријеш другој голотињу за живота њезина (18, 18). Јасно се, вели, из овога види, да послије смрти њезине допуштено је узети сестру њезину. У погледу овога ја ћу ево најприје ово казати, да, оно што закон говори, говори онима који су у закону (Рим. 3, 19), јер би у таквом случају ми подлежали и обрезању, и суботи, и уздржавању од јела. Ваљда не ћемо, ако наиђемо на нешто, што задовољава нашим насладама, потчинити се јарму ропства закона, а ако се покаже што тешкога у закону, опет се обраћати к слободи у Христу. Питали су нас, да ли стоји написано, да је слободно узети жену послије сестре њезине, и рекли смо, што је поуздано за нас и истинито, на име, да није написано; али извађати из односних навода оно, о чему није споменуто, може само онај, који закон издаје, а не онај, који закон приводи; јер би у таквом случају допуштено било ономе, који би се на то хтио усудити, узети још за живе жене сестру њезину, а овакав софизам управо би се овоме могао приложити. Али је, вели, написано: немој узети која ће ревњива бити, дакле не брани узети ону, која је слободна од ревњивости. Који заговара страст, казаће да је у нарави сестара, да не буду ревњиве, па кад нема узрока због кога би било забрањено, да се са објема живи, шта тада пријечи узети двије сестре? Али ово није написано, кажемо ми, а није одређено ни оно; а схваћено ово по извађању овлашћује једнако и на једно и на друго. Међу тијем је требало повратити се мало на оно, што је прије законом установљено и тиме би се ослободило од неправде. Видјело би се на име, да законодавац не обухваћа све врсте гријеха, него посебно забрањује гријехе египћана, од којих је одлазио Израиљ, и оне хананеја, којима је прелазио, јер је овако казано: Немојте чинити што се чини у Египту, у коме сте живјели, нити чините што се чини у земљи Хананској, у коју вас водим, и по њиховим уредбама

немојте се управљати (III Мојс. 18, 4), јер по свој прилици ова врста гријеха није одомаћена била код оних незнабожаца. Ради тога ни законодавцу није потреба била предупређивати од истога, него је доста било и простога обичаја, да се осуди такав гнусни чин. Али како то, да је забранио оно, што је више, а премучао о ономе, што је мање? То је законодавац учинио, јер је свакако мислио, да оним многима, који су хтјели тијелу угађати, у погледу суживљења са двијема живим сестрама, може штетан бити примјер патријарха А шта имамо ми чинити? казивати оно, што је написано, или упуштати се у истраживања онога, о чему је премучано? Али у тим законима није ни то написано, да не могу отац и син једну исту љубавницу употребљавати, ипак зато пророк подвргава ово највећој осуди; И син, каже, и отац одлазе к једној дјевојци (Амос. 2, 7). Па кокико је других врста нечистих страсти измислило демонско училиште, а божанствено је писмо о истима премучало, јер није хтјело да окаља величанство своје, спомињући о гнусним стварима, него опћим називима обухватило је све нечистоте, као што и апостол Павао каже: А блуд и свака нечистота нека се и не спомиње међу вама, као што се светима пристоји (Еф. 5, 4), обухваћајући именом нечистоте све срамоте мушкога и женскога поља, тако да то његово мучање никакве власти не даје похотљивцима. А ја пак кажем, да није премучано ни о овој ствари, него да је она законодавцем баш најстрожије забрањена, јер оно: Немој приступати к свакој родици твојој по тијелу, да откријеш голотињу њихову (III Мојс. 18, 6), укључује у себи и ову врсту сродства. Јер ко може човјеку бити више у роду од његове жене, или боље његовог самога тијела? А они нијесу два, него једно тијело, и таквим начином средством жене сестра њезина прелази у сродство са мужем. Јер као што нико не може узети матер женину, или ћер женину, као ни своју матер, ни своју ћер, исто тако не може узети ни сестру женину,

као ни своју сестру; и обратно, не може ни жени бити допуштено да ступи у свезу са родбином мужа, јер су обојима права сродства опћа. С моје пак стране, кад ме ко упита за савјет о браку, ја свакоме кажем, да пролази обличје овога свијета, и вријеме је прекраћено, да ће и они који имају жене бити као и они, који немају (I Кор. 7. 29). А ако ми ко наведе оно: Рађајте се и множите се (I Мојс. 1, 18), ја му се смијем, што не разликује времена закона. Други је брак само лијек од блуда, а није да се подупире неуздржност. Ако ли се не уздрже, нека се жене (I Кор. 7, 9), казано је, али не да се жене, пак да противу закона поступају. А који се ни на природу не осврћу и заслијепише душу своју страшћу безакоња, нека разаберу бар какви су још из старине називи сродства. Јер по каквом ће сродству назвати оне, који се у таквом браку роде? Хоће ли их назвати браћом или сестрићима? а може им се услијед смијешања прилагодити и једно и друго. Немој човјече, да од тетке чиниш мајку дјеци, нити ону, која би имала његовати их умјесто матере, раздражуј бескрајном ревњивошћу, јер само мржња мајије кадра је да злобу простре и послије смрти; помириће се са покојним и они који су непријатељи били, а мајије почињу мржњу своју послије смрти. Опћи закључак из свега што је казано овај је, да који тежи к браку по закону, отворена му је ено сва васељена; а коме је чежња страшћу заведена, нека зато још већма запријечен буде, да се научи, да свој сасуд у светињи и у части држи, а не у страсти за наслађама (I Сол. 4, 4). Више о овоме говорити, премда би и желио, пријечи ми дуљина посланице; желим свакако, да моја ова препорука савлада страст, или бар да се ово недјело не удомаћи код нас, него нека остане у оним мјестима, у којима се зачело.

(Ап. 19; трул. 26, 54; неокес. 2; Васил. вел. 23, 68, 76, 78; Тимот. ал. 11).

Ово је правило састављено из једне посланице Василијеве (ок. 373. год.) Диодору епископу тарском. Неко је — по ријечима Валсамона — запитао био овог епископа, да ли, послије смрти своје жене, може узети за жену сестру њезину (τὴν ἐκείνης ἀδελφήν), и тај је епископ одговорио писмено (ἐγγράφως) да може слободно, јер нема за то никакве каноничке сметње.[103] Василије међу тијем издао је био одлучну забрану таквих бракова, — а у то вријеме неко му је показао, шта је о томе Диодор написао био. Поводом овога Василије напише ову посланицу Диодору. У предговору тој посланици, Василије се показује, као да не вјерује, да је оно Диодор написао, него неко други. Каже на име ту Василије: „Дошло је до нас неко писмено са потписом Диодора, али што се ту садржи приличи више другом неком, него ли Диодору. Јер мени се чини, да је морао бити неки лукави човјек, који је хтио узети на себе твоје лице, да тијем истакне себе важним пред слушаоцима, пак запитан од некога, да ли може ступити у брак са сестром умрле му жене. он не само што се није згрозио од питања, него је са свијем мирно то саслушао, шта више потпомагао је снажно и одважно ону разузданy похотљивост. Да је код мене оно писмено, послао би ти га, и ти би имао доста снаге да и себе одбраниш и истину. Али пошто онај који је то писмено приказао, узео га је опет себи, и посвуда га сада носи као знак побједе над нама, који смо ону ствар још од почетка забранили, и хвали се да има писмену дозволу за онакав брак, то ево ти писах, да двоструком снагом опроврг немо измишљено оно писмо и сваку снагу да му одузмемо, како не би штоду нанијело и другима, који би случајно на исто наишли.“ Послије овога предговора Василије до темеља доказује, како мора бити безусловно забрањено удовцу да ступа у брак са сестром прве му жене.

Да се забрана оваквога брака оснива на божанском праву, ми смо видјели у тумачењу 19. ап. правила; а да особа која такав брак склопи, има бити лишена св. причешћа до смрти, каже нам 2. правило неокесаријскога сабора. Протузаконитост оваквога брака Василије доказује најприје утврђеним у цркви обичајем (ἔθος), за тијем наводима из св. писма и најпослије неправилним породичким одношајима, које би такав брак изазвао.

За *обичај* Василије каже, да у оваквим питањима обичај је прво и најглавније (ὁ μέγιστον), што се мора у обзир узети, јер обичај има силу закона (νόμου δύναμιν). Обичај је увијек у цркви

---

[103] Ат. синт. IV, 25.

важио једнако као и закон, ако је само имао црквом оправдану основу и ако је дугом трајношћу својом посвећен био. Правилом за суђење о важности и законској снази обичаја служили су у цркви прописи грчко римскога законодавства, од којих неколике спомиње Зонара у тумачењу овога правила: „De quibus scripta lex non extat, in his morem et consuetudinem custodire oportet.“ „Antiqua consuetudo pro lege custoditur.“ „Diuturna consuetudo pro lege obtinet, in quibus lex scripta deficit.“[104] По томе обичајноме праву, каже Василије, брак са двјема сестрама зове се безаконито опћење (ἄθεσμον κοινωνίαν), нити се то браком икада сматрало, и дотични који је ступио у брак са једном сестром, а за тијем послије њене смрти са другом, био је лишен права чак и у цркву да уђе све дотле, док се не растави од оне, с којом противу закона живи, — и на основу тога, наводи Василије, могло би се јасно свакоме показати, колико је велико зло онакав брак, баш и да нема никаквога другога доказа. Али пошто је Диодор у оној својој дозволи навео био и нека мјеста из св. писма да оправда ту дозволу, то се Василије обраћа *св. писму* и односна мјеста анализира потанко.

Диодор је навео био ријечи из III књиге Мојсијеве (18, 18), да човјек не треба да узме за жену, која ће ревњива бити на своју сестру и да ступа с њом у свезу за живота њезина, — и из тога је извео био закључак, да се послије смрти женине може ступити у брак са сестром њезином. На то Василије прије свега каже ријечима ап. Павла (Рим. 3, 19) да оно што закон говори, говори онима који су у закону, јер кад не би тако било, тада би ми морали и обрјезивати се, и суботу светковати, и уздржавати се од разних јела; а то би тада значило да ми хоћемо да примамо из старозавјетнога закона оно што нам годи, а остале ствари, које нам не годе, да избјегавамо и да се у томе држимо Христова закона. Запитали су ме — каже Василије — да ли св. писмо допушта узети за жену сестру прве жене, и ја сам одговорио да не допушта, и то је сушта истина; а извађати нешто из онога, што је прећутано, то јест, говорити: ако закон забрањује узимати сестру своје живе још жене за жену да не буде ревњива, тада слиједи, да се то може учинити, ако она умре, јер већ не може више бити ревњивости, — значи хтјети бити законодавцем и своје законе уважати, а смисао постојећега закона запуштати. Јер ако ми допустимо мужу послије смрти жене му да се вјенча са сестром умрле му жене с разлога, што не може више бити

[104] Привели смо ово латински по Амербахијанском рукопису у Беверија (Annot. p. 225). Грчки се ово налази у 12. биљ. 14. § мога црк. права (стр. 47.)

ревњивости, тада му то можемо допустити и за живота жене му, ако дознамо да дотичне сестре нијесу по нарави ревњиве. Може се рећи да то није казано у св. писму, али није ни то у св. писму казано, да послије смрти женине муж јој може вјенчати покојничину сестру. Додаје овоме Василије, да ће још јасније ово бити, кад се обрати пажња на прилике, при којима је оно Мојсије наредио. Законодавац није имао намјеру да износи све разне врсте гријеха, него само гријехе египћана, с којима је прије живио јеврејски народ, и гријехе хананеја, с којима је исти народ за тијем дошао у додир, и по свој прилици он је забранио онај гријех с тога, што су неки хтјели слиједити примјеру патријарха Јакова, који је у једно исто вријеме имао свезу са двије сестре, Лијом и Рахиљом. У закону је, каже Василије, много шта прећутано, али је ипак забрањено, на примјер, да отац и син не смију опћити са једном наложчицом, у закону није ништа речено, али је то пророк забранио, као незаконито дјело (Амос 2, 7). Демонско је училиште научило људе многим грјесима и нечистим страстима, а св. писмо није их хтјело спомињати, него их је означило опћим именом нечистоте, да гнусним ријечима не каља своју чистоту, као што то напомиње и ап. Павао (Ефес. 5, 3) И према томе, ако је у св. писму и прећутано о разним гријесима, то ипак не даје никоме право да чини срамотне ствари. Па није премучано, продужава Василије, ни о овоме гријеху у св. писму; јер кад законодавац каже, да не треба приступати свакој родици по тијелу и откривати голотињу њезину (Ш Мојс. 18, 6), тијем се већ забрањује и ова врста гријеха. Ако су муж и жена једно тијело, као што св. писмо каже, то сваки ће морати признати, да је муж врло близо по роду сестри жене своје; па као што нико не може ради тијеснога сродства узети за жену матер своје бивше жене или ћер њезину од другога мужа, као ни своју рођену матер или ћер, тако не може узети за жену ни сестру своје покојне жене, јер не може узети за жену своју сестру. На навод дотичних, који су бранили ову врсту брака привађањем ријечи из св писма: рађајте се и множите се (I Мојс. 1, 28), Василије каже да су му такви људи смјешни, јер не разликују вријеме, када је оно казано, од садашњега времена. Оне су ријечи казане биле првим људима, кад је тек најмањи број њих био на земљи, те је са свијем природно било, да су дјеца Адамова морала се међу собом узимати; али хоће ли данас на основу оних ријечи узимати се браћа и сестре? Исто тако одбија Василије и навод што су истицали, да је други брак дозвољен. Дозвољен је други брак, да не би људи у блуд падали,

а не ради тога, да се потхрањује похотљивост. Ако ап. Павао дозвољава други брак (I Кор. 7, 9), али тијем није он још допустио да се у безакоње пада, а безакоње је онај брак, који су хтјели да сада правдају.

Пошто је тако опровргао све наводе из св. писма, које је Диодор привео био, да оправда ону дозволу брака са сестром умрле жене, Василије се осврће на *породичке односаје*, који морају да се са свијем побркају у таквом браку. Који послије смрти своје жене вјенча сестру њезину, и буде имао дјеце и од прве и од друге ове жене, како ће да се назову та дјеца? Она ће бити међу собом и браћа и сестрићи (*ἀδελφοὺς καὶ ἀνεψιούς*): браћа ће бити, јер потичу од једнога оца, а биће и сестрићи, јер се рађају од двије сестре; па није ли то протуприродно? Зауставља се Василије још на положај дјеце од првога брака, која тетку своју добивају за мајку, и каже у ове дивне ријечи: „Немој човјече, да од тетке чиниш мајку дјеци, нити раздражуј безкрајном ревњивошћу ону, која би их имала његовати умјесто матере; јер само мржња мајка кадра је да злобу простре и послије смрти: помириће се са покојнима чак и они који су непријатељи били, а мајке почињу мржњу своју баш послије смрти (*αἱ δὲ μητρυιαὶ τοῦ μίσους μετὰ τὸν θάνατον ἄρχονται*)“.[105]

О овоме правилу или посланици Василија великог каже Валсамон: „премда је она препуна мудрости и истинитог красноријечја и у њој се чује звук жица свесветога Духа, ипак она у наше дане (XII в.) нема практичкога значаја; јер она наређује, да нико не смије ступати у брак са двије сестре, а то по божјој милости данас не ће ни на ум пасти човјеку хришћанину (*ὅπερ Θεοῦ χάριτι σήμερον οὐδὲ εἰς ἐνθύμησιν ὅλως ἔρχεται ἀνθρώπου Χριστιανοῦ*)... Свакако већ имај свагда на памети ову божанствену посланицу, јер ма и да не служи за садашњост то што она наређује, али епихиримата, ентимимата и епентимимата, која она садржи, а поглавито оно, што је састављено и протустављено на основу старога завјета и великога ап. Павла, врло је корисно за друга питања“.[106]

Правило 88

Прочитао сам твоје писмено са свим устрпљењем, и зачудио сам се, кад си могао кратко и лако одговорити нам самим дјелом, због кога си окривљен и у коме хоћеш

[105] За све ово тумачење види Зонару у ат. синт. IV, 264—268 и у Беверица (сп. м.).

[106] Ат. синт. IV, 268.

опет да останеш, зашто да сада дугим говором тражиш да излијечиш, што се не може излијечити. Нити смо ми први, нити једини, о Григорије, који установисмо, да женскиње не смију живјети заједно са људима; него прочитај правило, које издадоше наши свети оци на сабору у Никеји и које изрично забрањује држати доведене женскиње. А достојанство безбрачија у томе се баш и састоји, да се живи одијељено од женскиња; а који ријечју казује да не чини, а у самој ствари чини што и они, који живе са женама, очито је. да такав тежи само да по имену заслужи достојанство дјевичанства, а међу тијем неће да се остави срамотне насладе. И тијем је више требало, да си ти задовољио нашем захтјеву, што сам кажеш, да си слободан од сваке тјелесне страсти. Пак ја и не мислим, да може онај, коме је седамдесет година, живјети са једном женом страствено, нити смо ми као за извршено неко срамотно дјело наредили оно, што смо наредили. Него пошто смо од апостола научили, да не треба постављати брату спотицања, или саблазни (Рим. 14, 13), а знадемо да неке ствари, које су код једних најчистије, за друге бивају поводом гријеха, то смо и наредили, слиједећи установи светих отаца, да се раставиш са оном женскињом. Па к чему окривљујеш хорепископа и напомињеш стара непријатељства? К чему се жалиш и на нас, као да лако слушамо осваде, а не жалиш се на себе што не можеш да се оставиш навике са том женскињом? Отјерај је дакле из твоје куће и стави је у манастир. Нека она буде са дјевама, а теби нека мушкарци служе, како се не би име божје због вас хулило (Рим. 2, 24). И док ово не учиниш, не ће ти ништа помоћи ни десет хиљада ствари, које ти у писмима можеш навести, него ћеш умријети као нерадник, и одговараћеш пред Господом за свој нерад. А ако се не поправиш и усудиш се вршити свештенослужење, бићеш анатема за сав народ, па и они који те приме, биће искључени из све цркве.

(I васељ. 3; трул. 5, 12, 13; VII васељ. 18; картаг. 3, 38, 70).

— Види тумачење 3. правила I васељенскога сабора, гдје је о овоме правилу, или посланици Григорију већ говорено.

Правило 89.

Много ме жалости, што су већ и правила отаца запуштена и што је искључен из цркава сваки ред; пак бојим се, да мало по мало, ако таква немарност буде ступала овим путем, не дођу у потпуну забуну црквени послови. Служитељи цркве, по старом обичају, који се утврдио у цркви божјој, примали су се само послије најмарљивијега испитања; и најтачније се разабирало њихово владање, да нијесу опадачи, да нијесу пијанице, да нијесу склоњени к кавгама, и да ли васпитавају млађе своје, како би кадри били управљати светињом, без чега нико не ће видјети Господа (Јевр. 12, 14). И ово су испитивали презвитери и ђакони, те би о томе извјештавали хорепископе, који би чувши мнијења поузданих свједока и пошто би о томе обзнанили епископа, тада би тек убрајали дотичнога црквенослужитеља у свештенство. Сада пак, ви сте прије свега искључили нас, и не ћете ни да нас о томе извјестите, него сте сву власт себи присвојили. За тијем, занемаривши у највећој мјери овај посао, допустили сте презвитерима и ђаконима, да кога они хоће, и без испитања начина живота дотичних, него по пристрасности, или из родбинских обзира, или по каквом другом пријатељству, уводе у цркву недостојне. И због тога много се црквенослужитеља данас броји у свакоме селу, а ни један није достојан службе олтара, као што и ви сами свједочите, не имајући људи, кад је при изборима. Пак пошто је посао овај најпослије тако далеко пошао, да се већ не може излијечити, особито сада, кад многи што се боје војнице, увлаче се у службу црквену, предузео сам по неопходности да успоставим правила отаца, и пишем вам ево, да ми пошаљете попис црквенослужитеља свакога села, и да

ми тачно назначите ко је ким уведен, и каквога је живота. А имајте и ви код себе свој попис, да се могу ваши списи упоређивати са онима, што се чувају код нас, пак да нико не може да се уписује, кад га је воља. Таким начином, послије првога индикта, ако су презвитери које увукли у свештенство, нека сви буду повраћени међу свјетовњаке, а ви ћете међу тијем подвргнути их новом испитању; пак ако су достојни, нека се по вашој одлуци приме, и очистите цркву, уклањајући из ње недостојне. А у будуће, испитивајте који су достојни и примајте их, али немојте их у клир уводити, док нама не јавите, јер знајте, да ће постати опет свјетовњак, који буде примљен на службу без нашега знања.

(I васељ. 8; VII васељ. 14; неокес. 14; антиох. 8, 10; лаод. 57; Теоф. ал. 7).

— Правило је ово састављено из посланице, коју је Василије велики управио својим *хорепископима* прве још године, кад је ступио на кесаријски пријесто (дакле 370. године). О хорепископима и о значају њиховом у цркви ми смо говорили у тумачењу 13. правила анкирскога сабора; а у тумачењима других правила (в. парал. правила) ми смо видјели, како су хорепископи хтјели да присвоје од градских епископа нека права, која им по правилима нијесу припадала. У почетку овога правила Василије напомиње правила отаца (*οἱ τῶν πατέρων κανόνες*) о томе, и жали да су их хорепископи занемарили. Приводи нереде, који се услијед тога догађају, и пошто је опазио, да то већином бива, што се без строгога разбора свакојаки у клир примају, то и издаје наредбу свима подручним му хорепископима, да у будуће строго испитају свакога, који жели у клир ступити, и кад нађу да је достојан, нека њему поднесу извјештај о томе, и он ће одлучити, да ли ће се дотични имати да прими и у клир уврсти.

Правило 90.

Гнусност ствари, о којој пишем, тим самим што се о њој у опће сумња узбудила и што се о њој говори, болом је испунила душу моју, и управо ми се чини невјероватном. Што ја дакле о тој ствари напишем, који за то

зна, нека прими као лијек, а који не зна, као напомену; који је пак нехајан, чега не желим да се међу вама нађе, нека прими као свједоџбу. Пак шта је то, о чему говорим? Казују, да неки између вас узимљете новце од оних, које рукополажете, и да се, што је још горе, ово заклања именом благочастија. Јер који чини зло под изговором добра, двоструке је осуде достојан: и с тога, што чини оно, што није добро, и с тога опет што се служи добром, тако да кажем, као помоћником у извађању зла. Пак ако то тако стоји, у напријед тога нека већ не буде, него нека се поправи, јер треба за овакав случај казати ономе, који сребро узимље, исто што је апостол казао, кад је онај хтио дати сребра да купи посјед Духа светога: Сребро твоје с тобом да буде на погибао (Дјел. ап 8, 20); при чему мање гријеши онај који по незнању хоће да купи, него онај који продаје дар божји, јер ту бива продаја, и што си ти на дар добио, ако то продаш, бићеш лишен благодати, као предани сотони, пошто уводиш крчмарење у духовним пословима и у цркви, у којој нам је тијело и крв Христова повјерена. А ово овако никако не смије бити. У чему се пак састоји њихова вјештина, ево да кажем. Они држе да не гријеше, што не узимљу за вријеме рукоположења, него послије узимљу; међу тијем узимати ма када било, зове се увијек узимати. Позивљем вас дакле, да се овакова прихода, или боље овакова пута у геену оставите, и не каљајте својих руку оваковим нечистотама, да тиме постапете послије недостојни обављања светих тајана. Опростите ми, што у почетку као неувјерени, а сада као увјерен, пријетим. И који послије ове моје посланице учини тако што, нека одмах буде уклоњен од овдјешњих олтара, и нека тражи гдје може купити дар божји, пак продавати га; јер ми таквога обичаја немамо, нити цркве божје (I Кор. 11, 16). Једно још само да додам, пак ћу престати. Ради среброљубља све ово бива, а среброљубље је коријен свију зала (I Тим. 6, 10), и зове

се идолопоклонство (Колос. 3, 5). Немојте дакле ради мало сребра претпостављати Христу идоле, нити подражавајте сада опет Јуди, издавајући ради нечисте добити по други пут Онога, Који је једном за нас распет био, јер ће и села и руке оних, који сабирају такве плодове, назвати се Акелдама.

(Ап. 29; IV васељ. 2; трул. 22; VII васељ. 19; Генад. послан.; Тарас. послан.)

— И ово је правило састављено из једне посланице, што је Василије велики прве године своје архијепископске службе управио био подручним му *епископима* (*πρὸς τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν ἐπισκόπους*).[107] — *Симонија* као да се у другој половини IV вијека била не само угњездила у цркви на широко, него су дотични већ измудривали и начине, како да је оправдају. Епископи, којима је ова посланица управљена, наводили су, да они не узимљу новце у вријеме рукоположења, него послије рукоположења (*μετὰ τὴν χειροτονίαν*), и дакле да они не гријеше. Василије им на то опажа, да узимати ма када било, зове се увијек узимати, и оштрим их ријечима за то кори и осуђује, пријетећи лишењем права свештенодејствовања свакоме, који се у томе затече, и нека тражи гдје може за новце да дар божји купује, пак продава. Симонија бива из среброљубља, које је коријен свакога зла (I Тим, 6. 10), а среброљубље је идолопоклонство (Колос. 3, 5), па који ради среброљубља продаје дар божји, тај показује да радије има идоле него ли Бога, и једнак је Јуди; јер као што је Јуда издао Христа ради сребра, тако и симонист по други пут продаје Христа, који је једном за нас распет био. Оно пак што симонист прими од некога за рукоположење мора бити названо *акелдама* (село крове, *χωρίον αἵματος*, Дјел. ап. 1, 19), јер као што је оно село (њива), које је купљено било за новце, за које је Јуда продао Христа, названо цијена крви, тако и новци, које добивају они који продају дар божји, исто и мјеста она, за која се рукополажу дотични, који новце дају, јесу и морају бити цијена крви. — Ово Василијево правило приводи у својој посланици о симонији Тарасије, патријарх цариградски, која је посланица мало даље у овој књизи напечатана.

---

[107] У изданју Migne ова посланица Василијева (ep. LIII, al. ep LXXVI) насловљена је „хорепископима".

Правило 91.

Догмате и проповиједи, које су у цркви сачуване, једне ми имамо из написане науке, а друге смо примили тајно из повјеренога нам апостолскога предања; нити ће ово ико хтјети порицати, који је и најмање вјешт црквеним установама. Јер ако станемо одрицати ненаписане обичаје, као да немају велике силе, хотимично ћемо повриједити јеванђеље у главним предметима, или просто свешћемо на голу ријеч, што је тамо проповиједано. Као (да најприје споменем о предмету, који је први и најочићији) оно, што се знаком крста знаменују они, који наду своју полажу у име Господа нашега Исуса Христа, ко је путем писма научио? Обраћати се к истоку при молитви, какво нас је писмо научило? Ријечи призивања у вријеме претварања хљеба јевхаристије и путира благословења, који је од светих оставио нам писмено? Нити се ми задовољавамо оним само ријечима, које нам апостол или јеванђеље спомиње. него друге још говоримо и прије и послије, јер имају велику силу за тајну, а примили смо их из ненаписане науке. Ми благосиљамо воду за крштење, и уље за помазање, пак и онога који се крсти, по каквој писаној наредби? Зар није то из муклог и тајнога предања? Хоћеш ли још? О самоме мазању уљем, из какве смо се писмене ријечи научили? Да се три пута човјек има погњуривати при крштењу, од куда је? Пак и све остало, што при крштењу бива, кад се одричемо сотоне и анђела његових, из каквог је то писма? Није ли то из оне необнародоване и тајне науке, коју су у скровитом и очуваном од непотребнога истраживања мучању оци наши сачували, проникнути живом свијешћу, да треба покрити муком светињу тајана? А учење о ономе, о чему непосвећени не смију ни нагађати, зар би разложито било кроз писма разглашавати?...

Разлог предања о ономе, што није написано, тај је, да одвећ често разабирање учења догмата, не постане за

многe услијед обичаја безначајним. Јер друго је догмат, а друго је проповијед. Догмати се муком прелазе, а проповиједи се разглашају. А врсту мучања саставља и неразговјетност, којом се служи свето писмо, и која представља тешким за схваћање смисао догмата, а ради користи оних, који их испитују. Ми сви на примјер, док се молимо, гледамо на исток; међу тијем мало нас зна, да тиме тражимо стару отаџбину, рај, који је Бог на истоку у Едему насадио. Исто тако, ми стојимо кад читамо молитве у једини дан суботе, али узрок тога сви не знамо; јер не само с тога, што смо ускрсли са Христом и што морамо тежити к ономе што је горе (на небу), ми стојимо у вријеме молитве на дан успомене васкрсења, да се сјећамо дароване нам благодати, него што се овај дан приказује као слика вијека, који ми очекујемо. И ради тога, пошто је то почетак дана, није га Мојсије назвао првим, него једним. И би вечер, каже, и би јутро, дан један (Мојс. 1, 5), као да се тај једини много пута кругом врти. Таким начином тај један, а уједно и осми, који је збиља и један и прави осми, и о коме спомиње псалмопојац у појединим натписима псалама, собом показује стање, које ће наступити послије овога вијека, дан, коме не ће никада краја бити, никада вечери, вијек онај, коме други не ће слиједити, који ће свагда трајати, нити икада остарити. Основано дакле црква учи ученике своје, да у онај се дан имају уздизати молитве стојећи, како би, свагда се сјећајући живота који никада не ће свршити, ревносно настојали на путу к ономе пријелазу. Пак и сва је педесетница само напомињање васкрсења, што се ишчекује у вјечности; јер онај један и први дан, седам пута уседморичен, саставља седам недјеља свете педесетнице. Почињући од првога, истим се и завршује, прешавши педесет пута кроз једнаке дијелове. На овај начин показује се у присподоби вијек, како он започиње своје округло кретање од оних истих знакова, на које и завршује; и ако нас

црквене установе уче, да у оне дане изаберемо управно стојање у вријеме молитве. то тиме очито хоће да нас сјети, да морамо као пренијети мисао нашу од садашњега на будуће. Пак и при сваком сагибању коњена и опет устајању, ми самим чином показујемо, да смо због грјешности наше пали на земљу, а по човекољубљу Онога, Који нас је створио, позвани смо опет на небо. Нестало би ми у осталом времена, кад би разбирао све ненаписане тајне црквене. Остављам друго; само исповиједање вјере, да се има вјеровати у Оца и Сина и Духа светога, из каквога ми писма имамо? Ако је из предања о крштењу, да по благочастивој дошљедности морамо вјеровати онако, као што смо крштени, и према крштењу да и исповиједање полажемо, нека нам тада по истој дошљедности допусте, да према вјеровању и славу одајемо. Хоће ли да поричу начин славословља, јер није написан био, нека нам тада покажу писмене доказе и о исповиједању вјере, и о свему другом, што смо ми пребројили. Пошто дакле толико има што није написано, а међу тијем толико снаге то има у тајни благочастија, је ли могуће, да нам не ће уступити један израз, који смо ми од отаца примили, који смо нашли сачуваним кроз поуздани обичај у неповрије́ђеним црквама, а који међу тијем велики свој разлог има, и велику корист сили тајне доноси?

(I. васељ. 19; трул. 102; VII. васељ. 7; Васил. вел. 87).

— Ово, исто као и слиједеће (92.) правило, узето је из Василијеве књиге о св. Духу (*περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*), коју је он написао около 375. године, и то овим поводом: Једног празничнога дана Василије је служио у својој цркви, у којој је био и бл. Амфилохије, епископ иконијски, и много вијерних; а било је ту и много јеретика, који су мрзили Василија и тражили сваку згоду, да га окриве у ма чему било. Молећи се за вријеме службе Василије је читао славословље према надахнућу часа, те је сад говорио: слава Оцу кроз Сина у Духу светом (*διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι*), а сад опет у једном и истом смислу: слава Оцу са Сином заједно са светим Духом (*μετὰ τοῦ Υἱοῦ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ*). Ово је изазвало код јеретика тужбу

противу Василија, да он не исповиједа право божанство Духа светога. Амфилохије упозори на ово Василија, и поводом овим он напише на име Амфилохија своју књигу о св. Духу, у којој правда израз *σὺν τῷ Πνεύματι* и доказује, да једнака слава приличи Сину и Духу светом као и Оцу, јер су једне и исте сушности са Оцем. О поменутоме поводу, да Василије напише речену књигу, читамо у првој глави (т. 3.) исте књиге. Између другога Василије спомиње *ненаписано предање,* које има велики значај за ријешавање многих питања црквенога учења, и из мјеста у истој књизи, гдје Василије јаче истиче значај тога ненаписанога предања, састављена су ова два (91. и 92.) правила, а на име из 27. главе (т. 66. и 67.) и из 29. главе (т. 71.) те књиге.

У првоме од ових правила (91.) Василије каже, да догмати и проповиједи (*δόγματα καὶ κηρύγματα*, dogmata et praedicationes, догматы и проповѣданія) потичу из два извора, или из написане науке (*ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας*), или пак из апостолскога предања (*ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως*), које је у тајности примљено, и оба ова извора имају једнаки значај за благочастије. У другој половини правила наводи Василије и разлог, за што је много у цркви предањем остављено од апостола и њихових нашљедника, и како се на томе предању оснивају врло многи *обичаји* у животу цркве.[108] О значају обичаја Василије говори у посланици својој Диодору тарском и у тумачењу те посланице, иначе 87. правила Василијевог, ми смо казали о томе колико је требало. У овоме (91.) правилу Василије још јаче истиче тај значај обичаја. Ако станемо одрицати — каже он — ненаписане обичаје (*τὰ ἄγραφα ἤθων ἐθῶν*) као да немају велику моћ (*μεγάλην δύναμιν*), хотимично ћемо повриједити само јеванђеље у главним предметима, или просто свешћемо на голу ријеч, што је тамо проповиједано. Па између предмета благочастија, који су се сачували у цркви по ненаписаном обичају, Василије спомиње за примјер неколико. И прије свега спомиње знаменовање крстом, којим знаменовањем човјек показује у сваком часу наду своју на Бога.[109] Спомиње обичај, да се човјек обраћа на исток када се моли.[110] Спомиње јевхаристичку жртву и када бива претварање хљеба и вина у тијело и крв Господњу, те наводи учење цркве о томе, које је из ненаписане науке (*ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας*) прим-

---

[108] Учење правосл. цркве о предању види Макарија Увод у правосл. богословље. §. §. 128—133. Испор. и моје црк. право. §. 12. 14.

[109] Види чланак „Kreuzzeichen", Kraus, Real-Encyklopädie. II, 251—257.

[110] И о овоме види у истој књизи (I, 560—561) чланак „Gebet."

љено, и како ријечи установљења тајне, које апостол и јеванђеље (I Кор. 11, 23—25., Мат. 26, 26—28., Марк. 14, 22—24., Лук. 22, 19—20) спомиње, нијесу довољне да се обави претварање, него су нужне и друге молитве, које свештеник чита и прије тајанственога чина и послије, а посебно су нужне ријечи призивања у самом часу претварања (*τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου*, *invocationis verba* cum conficitur panis et poculum, слова призыванія при преложеніи хлѣба и чаши.[111] Спомиње Василије даље међу предметима благочастија, који су путем предања у цркви утврђени: благосиљање воде за крштење и уља за помазање, погњуривање у воду и одрицање од сотоне при крштењу, стојање или клечање при молитви. Спомиње на крају правила славословље (*δοξολογία*), о коме није написано како се има читати, а које је Василије читао на два начина (као што је казано у почетку тумачења овога правила), и ради чега су га непријатељи хтјели осудити, те наводи како је она једна ријеч (*σύν*, cum) много оправдана у славословљу, и како се она сачувала кроз стални обичај у црквама, које православно вјерују. — Правило ово Василија великог, ако и има значаја за каноничко право, што истиче важност предања и обичаја, али много више оно има значаја за строго богословске науке.

---

[111] Тумач. Зонаре IV, 284. — Ово Василијево учење, да се, поред ријечи установљења јевхаристичке тајне, призивањем Духа св. претвара хљеб и вино на св. олтару у тијело и крв Господњу, оснива се на св. предању од постанка цркве. Многобројне свједоџбе о овоме отаца и учитеља цркве, како источне тако и западне, види у Догмат. богословљу Макарија (§. 214) и у Нов. Скрижали (II, 7. §. 51—54). Кад су неки неправовјерни у XIII и XIV вијеку почели били доказивати, да је сувишна молитва призивања Духа св., у одговор таквима написао је између других, *Симеон солуњски* ово што слиједи: „Неки неразумни људи, истичући сумњу о призивању Духа светога при свршавању дарова, при томе устајући противу учења преданога од Спаситеља и Његових апостола, исто и од њихових наслједника св. отаца, питају нас, зашто се ми не задовољавамо при свршавању дарова ријечима Господњима, него се обраћамо још и молитви. Тијем они дрско и хулећи Бога уништују призивање Духа светога и поричу, страшно је и рећи, Његову дјелатну моћ, коју је сам Спаситељ обећао и стварно дао апостолима, који су том моћи рукоположени били за свештеослужитеље и пастире онда, кад је Дух свети сишао на њих и кроз огњене језике улио у њих Своју моћ, којом су они за тијем и свештену службу вршили, и рукополагали, и чудесно лијечили немоћне. Није дакле у овом случају снага само у ријечима: сотвори хлѣбъ сей честное тѣло Хріста твоего и т. д., него у томе, што свештеник то говори са Духом, то јест са благодаћу или по моћи свештенства. Из овога јасно слиједи, да макар хиљадама пута изговорили ријечи Господње и све свето призивање сви цареви, или сви подвижници, или сви побожни људи, који немају свеште-

Правило 92.

У погледу онога пак, да нема ни свједоџбе, нити је написано шта о славословљу „са Духом", кажемо то, да ако не треба примати ни друго, што није написано, онда ни ово; али ако су се веома многе тајне усвојиле код нас, а нијесу биле написане, то са многим другима признајмо и ову. И ја мислим да је то баш апостолско, да

нички чин, па и сви вијерни колико их има на земљи, ипак не би од свега тога ништа било без свештеника, и дарови, које би сви ти поднијели, остали би непосвећени, нити би се претворили у тијело и крв Христову, јер није човјек, који ту дјелује, него Бог средством свештеника, који призива благодат Духа, и оно што ту говори свештеник, постаје дјелатним по моћи свештенства. А то је божја моћ, коју нема сваки вијерни, него само онај који је добио свештеничко рукоположење. Па који у то не вјерује и то не прима, тај пориче тада и крштење, и тајну миропомазања, и рукоположење свештених лица, и отпуштање гријехова и молитву ступања у монаштво, и врло је близу невјернику, и уклања се од дијела хришћана, јер све то бива само молитвом свештених лица. Јер онако исто као што, обављајући крштење сходно предању, ми крстимо човјека у име Оца и Сина и св. Духа и посвећујемо га призивањем св. Тројице, нити се ограничавамо само тиме, што изговарамо ријечи, које нам је Господ предао, него прије тих ријечи знаменујемо дотичнога знамењем крста и дувањем, и спремамо га одрицањима, придруживањима, молитвама, мазањем посвећеним уљем, знамењем крста и дувањима, и призивањима св. Тројице, и саму воду крштења посвећујемо крсним знамењем и призивањем Духа светога, или, као што свето миро посвећујемо архијерејским молитвама и знамењем крста, и послије крштења чинимо савршеним крштенога и миропомазаногa светим молитвама,. . . . тако исто ми тврдо вјерујемо, да претварање хљеба и вина у тијело и крв Христову бива средством свештеничких молитава, знамењем крста и призивањем св. Духа, пошто је ријечима Господњима: **пріймите, ядите и пійте отъ нея,** исто и онима: **сіе творите въ мое воспоминаніе,** један пут за свагда даровано апостолима и наслједницима њихове благодати право да то чине средством молитава. И ради тога, обраћајући се Оцу и хвалу одавајући дјелима мудрога устројства, свештеник изговара најприје божанствене ријечи Христове и каже, да је Он то предао и ради тога Му се приносе ти дарови за све, јер је Он тако заповједио, и ради тога Му се обраћамо и просимъ, и молимъ, и милм ся дѣемъ ниспосли Духа твоего на ны и на предлежащыя дары сія, и учини их тијело и крв Његову, као што је Он казао, преложивъ Духомъ твоимъ святымъ. И при оним ријечима свештеник крстом знаменује св. дарове, и пошто је то учинио он вјерује, да су хљеб и вино постали тијело и крв Христова, јер кроз свештеника ту дјелује сам Христос са Оцем и Духом, и јер је Он **и приносяй и приносимый, и пріемляй и раздаваемый,** као што то ми и говоримо у светој молитви великога входа. Па да се боље то покаже, свештеник не знаменује дарове онда, кад говори: **пріймите, ядите и пійте отъ нея вси;** те ријечи го-

се обдржавају ненаписана предања. Јер, хвалим вас, каже, браћо, што све моје памтите, и као што вам предадох, предања држите (I Кор. 11, 2), и опет: Држите предања, која сте добили или ријечју, или кроз посланицу (II. Сол. 2, 15), између којих на особити је начин једно и ово, које ученицима предадоше они, који га у почетку

вори свештеник, обраћајући се Оцу, а послије тих ријечи дарови су још **вмѣстообразные**, као што их Василије вел. зове, и тек пошто је подниио дарове и изговорио ријечи: **твоя отъ твоихъ** и призвао благодат Духа светога, он се подиже и знамснуије свете дарове, те говорећи: **сотвори убо хлѣбъ сей честное тѣло Христа твоего**, он благосиља хљеб, а за тијем говорећи: **а сже въ чаши сей честную кровь Христа твоего**, благосиља и путир, и опет по трећи пут благосиља и путир, и једно и друго, говорећи: **преложивъ Духомъ твоимъ святимъ аминь**, утврђујући тако тајну и исповиједаіући, да су принесени дарови постали сада тијело и крв Христова, божанственом моћи Његовом и Оца и Духа. И у свему томе нема ништа човјечанскога, него све то бива по божанственој благодати. И ради тога онај који дарове приноси, мора бити свештеник, и трпеза на којој су дарови, мора бити посвећена, јер без тога никаквога посвећења не би било. Према томе, ријечи Господње састављају прву основу свештенодјејства, а постају оне дјелотворнима молитвом свештеника; али и ту опет не дјелује човјек, премда је свештеник човјек, него дјелује Христос у св. Духу средством свештенства дотичнога јереја, — исто онако, као што је једном казао Бог: **да прораститъ земля** и ријеч Његова вазда дјелује и земља даје своје плодове, или кад је казао: **да будетъ свѣтъ**, и свјетлост увијек се показује, тако исто је Он казао: **сіе творите въ мое воспоминаніе**, и ријеч Његова вазда дјелује средством јереја. Па по томе и ријечи: **сотвори хлѣбъ сей честное тѣло Христа твоего** постају дјелотворне средством свештеника; и по томе оно над чим се свештенодјејство обавља постаје истинитим, а не само сликом постаје правим тијелом и крвљу Христовом, јер сам Христос ту дјелује средством свештеника, и јер је Он сам заповједио да то тако буде, да се средством свештеничке молитве врши свештенодјејство. Написано је, да је Исус Христос узео хљеб, одао хвалу Богу Оцу, благословио га и преломио га, те га ученицима Својима дао говорећи: **пріймите ядите отъ нея вси** и т. д. Дакле и сам Он је обавио свештенодјејство молитвом, премда као свемогући Бог и није требао молитве, али је хтио тиме да нам покаже, да је моћ Тројице једина и да, обављавајући свештенодјејство над самим Собом, Он има на то приволу Оца и помоћ Духа, као што је то било при Његовом ваплоћењу . . . Према томе, ко пориче свештеничку молитву при свршавању ове тајне, таі тада пориче и остале молитве при свршавању других тајана. Такав није ни хришћанин, јер он у оваквом случају не признаје ни крштење, ни миропомазање, ни покаіање . . . . јер све то бива само молитвом свештеничком. И такав тада или нека не говори никакве молитве, ни прије свештенодјејства ни послије, те нека не призиваје благодат Духа и са Христом да опћења не тражи, и нека не призиваје

установише, и који трајном употребом у течају времена, кроз дуготрајни обичај у цркви укорјенише. Иста је ствар као на суду: кад би ми, не имајући доказа писмених, привели вам мноштво свједока, не би ли зар добили од

благодат Духа ни при крштењу, ни при другим свештенодіејствима, и са свијем нека престане бити хришћанином, — или пак, ако хоће да се зове хришћанином и да признаје молитве свештеничке, нека тада признаје и ону молитву свештеникову, која је Оцу обраћена и која садржи у себи призивање Духа, као што је то предао да се ради при посвећењу тајне сам Спаситељ, који је благодарио Оцу. А овоме нас уче и апостоли својим примјером, који су уједно и јевхаристију и преламање хљеба свршавали. Исто ово су нам предали и оци Василије и Златоуст. . . Па чувајући предања која смо примили, а која су нам од самога Господа средством апостола и св. отаца завјетована, ми вршимо свету тајну призивањем Духа светога и ријечима Господњима и свештеничким молитвама, а тако исто вршимо и друге божанствене тајне молитвом свештеника Богу и знамењем крста, вјерујући да све то тако бива по божјој заповјести" (О св. храму, свештеницима и т. д., §. 88. по изд. Migne). Као што се види, ово што каже светитељ Солунски служи најбољим и најпотпунијим разјашњењем мисли Василија великога у тексту овога (91.) правила, а исто и учења православне цркве, која је увијек тако вјеровала. Али док је у православној цркви једно и то стално учење вазда владало о значају молитве призивања Духа св. у претварању св. дарова на литургији, — у западној цркви почињући од XIII вијека, најразличитија су се мишљења о томе истицала, која ни данас још нијесу се могла на једно свести. Ријечима установљења јевхаристије (ово је тијело моје. . . , ово је крв моја. . .) у западној цркви дају главни значај у претварању св. дарова, а призивању Духа св. дају значај сад овакав, сад онакав, премда опет нијесу сложни сви ни у првоме, да на име ријечи установљења јевхаристије претварају дарове. На прим. доминиканац и за тијем архијепископ у Наполитанској Ambr. Catharinus († 1553) и францисканац Chr. Cheffontaines († 1599) учили су, да ријечи установљења тајне имају само историјски значај, а само претварање бива молитвом призивања У погледу ове молитве, по *једнима* она се тиче људи, да би помоћу Духа св. добили effectum sacramenti; по *другима* у призивању моли се Отац и Дух св, да и они претворе хљеб и вино у тијело и крв Христову, као што је то претворено већ било ријечима Сина божјега о установљењу тајне, како би сва три лица св. Тројице у претварању учествовала; по *трећима* да за претварање требају неопходно и ријечи установљења и молитва призивања; по *четвртима*, да је са свијем сувишно призивање, јер су св. дарови већ претворени ријечма установљења; по *петима*, да се призивањем изражава intentio; по *шестима*, да се призивањем моли Дух св. ut quasi suscitet aut vivificet corpus Christi Domini, ut vitam ipsam ad vitam revocet efficiatque; по *седмима*, . . . Ово смо ми у главноме исписали из чланка у католичком Kirchenlexicon von Wetzer und Welte (IV, 686—696), који се чланак завршује овако: Eine sichere Antwort (на питање о моменту претварања) könnte auch hier wieder nur auf Grund einer dem Texte zur Erläuterung dienenden, geschichtlich festen Tradition ertheilt werden. In Ermangelung einer solchen werden immer nur Muthmassungen von mehr oder minder befriedigender Natur übrig bleiben, wie sie in

вас ријешење опроштаја? Ја мислим да би, јер на ријечима два или три свједока има остати сваки говор (V. Мојс. 19, 15). Пак ако вам јасно покажемо, да ми имамо

älterer und in neuester Zeit auf so mannigfaltige Weise zu Tage getreten sind. — Али овако тријезно и разборито о томе питању суди и говори само *наука* на западу, а Рим говори друкчије. Рим баца *анатему* на православне за то што вјерују, да се молитвом призивања Духа св. претварају св. дарови. Папа Климент XII потврђује закључке једног унијатског сабора на истоку држаног у септембру 1736. године, а на коме сабору између другога установљено је било ево и ово: „eos qui asserunt, evangelica verba, quae a sacerdote proferentur, concurrere quidem ad donorum consecrationem, sed iis illam non adaequate perfici, sed praeterea requiri invocationem Spiritus Sancti, sine qua nec corpus, nec sanguis Christi in Eucharistia post verba Domini adesset... *detestamur, damnamus ac anathemizamus*" (Coll. Lacensis. II, 197). Исто је ово поновио и папа Пије VII у посланици својој од 8. маја 1822 (ibid., col. 551). — Са свога посебнога гледишта на јевхаристичку тајну, једнако учи о молитви призивања и *прошвстанци*, као и данашњи римокатолици (Joh. Gerhardi Loci theol. 10, 271). — Ову *анатему папску* на православну цркву, што она вјерује да се призивањем Духа светога претварају на св. литургији хљеб и вино у тијело и крв Христову, ми не би овдје били ни споменули, али то смо морали да учинимо, да покажемо како је Рим брз на анатеме на прав. цркву, а и с тога, што нам је др. Иван Марковић (O evharistiji. Zagreb, 1893., str. 232—233) бацио у лице јавни укор, да нијесмо истину рекли, кад смо казали, *да је папа предао анатеми православну цркву због квасног хљеба*, што она употребљује на светој литургији. Ово смо ми казали у нашој књизи „Кирил и Методије и истина православља" (Задар, 1881., стр. 96. и преглед садржаја књиге), а казали смо не из своје главе, него што смо то читали у оним књигама, које смо тада тамо и споменули (в. бљешке на 95. и 96. страни поменуте наше књиге). И овдје ћемо сада још споменути изриком и службене исправе, на основу којих смо ми оно могли казати. Прва је: excommunicatio, коју су издали omnibus catholicae ecclesiae filiis легати папе Лава IX у Цариграду, и у тој су excommunicatio православни названи *Manichaei* ради употребе квасногa хљеба при јевхаристији, и за њих (православне) казано је ту: *sint anathema Maranatha.* Слична је овој и друга excommunicatio. издана мало дана послије прве, и у којој је за сваког православнога казано: *sit anathema, Maranatha*, nec habeatur Chistianus catholicus, sed *prozymita haereticus*, Fiat, fiat, fiat. (Will, Acta et scripta. Lipsiae, 1861., nro IX et X., pag. 153, 154). Ову су анатему изрекли папски легати: кардинал Humbertus, архијепископ Petrus и ђакон и канцлер Fridericus, влашћу и именом папе Лава IX. Друга је пак исправа: Leonis IX epistola dd. mense Januario an. 1054. (Will, op. cit., 89—92), у којој се, само блажијим ријечима, осуђује сваки онај, који хоће да на силу употребљује при св. јевхаристији panem fermentatum. На основу ето тих исправа ми смо оно казали у оној нашој књизи прије 15 година. а не што смо хтјели намјерно да изврћамо истину и да измишљени разлозима бранимо православље, као што се др. Марковић изволио изразити (стр. 233).

на нашој страни дуготрајност времена, не ћемо ли вам тиме показати, да право говоримо, и да спор не може бити ријешен противу нас? А стари догмати заслужују особито уважење управо тијем, што у својој старини, као у некој сједини, узбуђују поштовање к себи.

(I. васељ. 19; трул. 102; VII васељ. 7; Васил. вел. 87).

— Тумачење 91. правила служи тумачењем и овога 92. правила Василија великога.

ПРАВИЛА
ТИМОТИЈА АЛЕКСАНДРИЈСКОГ.

Правило 1.

Питање. Ако једно оглашено дијете од седам година, или и зрјели човјек (оглашени), случајно се нађе кад бива принос, пак по незнању се причести, шта треба с њим учинити?

Одговор. Треба га просвијетлити (светим крштењем), јер је Богом позван.

(I. васељ. 2, 14; трул. 78, 96; лаод. 19, 46).

— Ово, исто као и сва друга правила Тимотија александријског, то су *канонички одговори* његови на питања, која су му управили неки епископи и клирици. О броју ових каноничких одговора у појединим каноничким зборницима, ми смо већ казали (I, 32)

Правило 2.

Пит. Ако је неки оглашени бјесомучан, па зажели он или родбина му да прими свето крштење, то треба ли да га прими или не, а нарочито ако је при смрти?

Одг. Док бјесомучни није очишћен од нечистога духа, не може примити свето крштење; али на крају живота бива крштен.

(Ап. 79; трул. 7; Тимот. ал. 3, 4, 15).

Правило 3.

Пит. Ако је неки вијерни бјесомучан, може ли бити причешћен свете тајне, или не?

Одг. Ако не вријеђа тајну, нити другим којим начи

ном хули, нека се причести; али не сваки дан, него доста му је недјељом.

(Ап. 79; трул. 7; Тим. ал. 2, 4, 15).

Правило 4.

Пит. Ако неки оглашени услијед болести сиђе с ума и не може да сам исповједи вјеровање, а родбина му настоји да прими свето крштење, док је још у животу, то треба ли да га прими, или не?

Одг. Треба да прими, ако га нечисти дух не искушава.

(Ап. 79; трул. 60; неок. 12; лаод. 47; картаг. 45; Васил. вел. 5; Тим. ал. 2, 3, 14, 15; Кирила ал. 5).

Правило 5.

Пит. Ако жена по ноћи буде са мужем својим, или муж са женом, а сутрадан буде света служба, да ли се могу причестити, или не?

Одг. Не могу, јер апостол јасно говори: Не забрањујте се једно од другога, већ ако у договору за вријеме, да се предате молитви, и опет да се састанете, да вас сотона не искуша вашим неуздржањем (I Кор. 7, 5).

(Дион. ал. 3; Тим. ал. 13).

Правило 6.

Пит. Ако је нека оглашена жена пријавила своје име, да ће се просвијетлити светим крштењем, пак на дан крштења дође јој обично женскињама, треба ли је тога дана просвијетлити, или пак одложити, и колико одложити?

Одг. Треба одложити, док се не очисти.

(Дион. ал. 2; Тим. ал. 7).

Правило 7.

Пит. Ако једна жена опази на себи обично женскињама, да ли може тај дан приступити светој тајни, или не?

Одг. Не може, док се не очисти.

(Дион. ал. 2; Тим. ал 6).

Правило 8.

Пит. Жена која роди пред Пасху, да ли мора постити и не пити вина, или се пак може одријешити од поста и допустити јој, да вина пије ради порођаја?

Одг. Пост је установљен ради умирења тијела нашег. Кад је дакле тијело умирено и немоћно, треба му давати јела и пића, колико хоће и може да поднесе.

(Ап. 69; трул. 29, 89; лаод. 49, 50; Дион. ал. 1; Тим. ал. 10).

Правило 9.

Пит. Да ли може клирик да се моли у присуству аријана или других јеретика, или му то не ће шкодити, када се при њима он моли и служи службу?

Одг. На божанственој служби ђакон прије времена цјеливања каже: „који сте ван опћења, излазите". Не могу дакле служби присуствовати (аријани и други јеретици), осим ако обећају покајање и да ће оставити јерес.

(Ап. 45, 65; лаод. 6, 9, 32, 33, 34).

Правило 10.

Пит. Ако неки болесник ради велике болести са свијем изнемогне, а приближи се дан свете Пасхе, да ли он мора свакако да пости, или ће му свештеник допустити, да због болести узме колико може уља и вина?

Одг. Треба допустити болеснику, да узме и јела и пића, колико може да поднесе; јер који је са свијем изнемогао, право је да употребљује уље.

(Ап. 69; трул. 29, 89; лаод. 49, 50; Дион. ал. 1: Тим. ал. 8).

Правило 11.

Пит. Ако неко позове свештеника да састави брак, а он дочује да је брак тај протузаконит, као брак са тетком, или са сестром покојне жене онога, кога би тре-

бало вјенчати, треба ли да се свештеник позиву одазове и да за њих службу служи?

Одг. Кажите просто: ако свештеник дочује за протузаконити брак; — пак ако је брак протузаконит, свештеник не смије да себе увлачи у туђе гријехе.

(Трул. 53, 54).

Правило 12.

Пит. Ако је неки свјетовњак сањао што нечистога, те запита свештеника: може ли му допустити да се причести, или не?

Одг. Ако је то била жеља женскиње, не треба га причестити; али ако га сотона искушава, да би га на такав начин одбио од причешћа божанствене тајне, треба таквог човјека причестити, јер ће друкчије напасник наваљивати на њега и у онај сами час, кад има да се причести.

(Атан. 1; Дионис. ал. 4).

Правило 13.

Пит. Који живе у брачној заједници, у које дане седмице имају пазити да се уздржавају једно од другога, а у које им је то слободно?

Одг. Оно што сам прије рекао, кажем и сада. Апостол каже: Не забрањујте се једно од другога, већ ако у договору за вријеме, да се предате молитви, и опет да се састанете, да вас сотона не искуша вашим неуздржањем (I Кор. 7, 5). У осталом свакако се морају једно од другога уздржавати суботом и недјељом, јер се у те дане приноси духовна жртва Господу.

(Дионис. ал. 3; Тимот. ал. 5).

Правило 14.

Пит. Ако је неко ван себе и дигне руку на себе, или се баци стрмоглавице, може ли за таквога бити служба божја, или не?

Одг. О таквоме треба свештеник да испита. да ли је збиља био ван себе, кад је оно учинио. Јер често пута родбина онога, који је погинуо сам од себе, желећи да за њега буде служба божја и молитва, не казује истину и само говори, да је он био ван себе; а међу тијем може бити да је он учинио оно, или што су му људи какву увриједу нанијели, или иначе по свом малодушју, — и у оваквом случају за таквога не смије се служба божја служити, јер је самоубијца. Треба с тога свакако свештеник да најмарљивије ово испита, како не би сам под осуду пао.

(Ап. 65; анк. 23; Васил. вел. 8. 11; Григ. ниск. 5).

Правило 15.

Пит. Ако је чија жена толико помућена разумом, да мора и гвоздене окове носити, а муж изјављује, да не може живјети у уздржности, него да хоће другу жену да узме, — да ли такав може да другу узме, или не?

Одг. У овоме је послу прељуба по сриједи, нити ја имам ни налазим, шта да на то одговорим, — а по духовном закону не може.

(Трул, 87; анк. 20; карт. 102; Васил. вел. 9, 21, 35, 39, 77).

Правило 16.

Пит. Ако неко пости да се причести, пак перући уста или при купању, нехотимично скркне мало воде, може ли се причестити?

Одг. Дакако, — јер сотона, пашавши у томе згоду да га удаљи од причешћа, чешће ће то исто чинити.

(Ап. 69; трул. 29, 89; лаод. 50; картаг. 41).

Правило 17.

Пит. Слушајући често божју ријеч и не чинећи што она заповиједа, нијесмо ли ми због тога под осудом?

Одг. Ако не чинимо, за то морамо да се-

бе и коримо, што не извршујемо оно што чујемо. А средством к спасењу служи и кад коримо себе.

(I. васељ. 12; лаод. 2; карт. 43, 45; Васил. вел. 84; Григ. ниск. 4, 5).

Правило 18.

Пит. Од које човјечје доби суди Бог гријехе човјека?

Одг. Према познавању и разуму човјека, једни се гријеси суде од десетогодишње доби, а други од касније доби.

(Ап. 52; карт. 110).

ПРАВИЛО
СВЕТОГ ГРИГОРИЈА БОГОСЛОВА.

Да ти се ум не занесе туђинским књигама, пошто их има много са лажним натписима, прими, мој мили, ову од мене тачни број. Историјских књига најстарије јеврејске мудрости свега је дванаест: прва је постанак, за тијем излазак, и левитска, пак бројеви, за тијем поновљени закони; пак Исус, и судије; осма је у Рути; а девета и десета су књиге дјела царстава, пак паралипоменон, а пошљедњу ти саставља Јездра. Пјесничких је пет, између којих је први Јов, пак Давид, за тијем три Соломунове, на име, еклисијаст, пјесма и приче. Исто је тако пет пророчанскога духа: у једноме су спису ових дванаест: Осија, Амос, трећи је Михеј, пак Јоил, Јона, Авдија, за тијем Наум, Авакум, Софонија и Агеј, пак Захарија и Малахија. И ово је једна, а друга је Исаија, пак Јеремија, призвани из дјетињства, за тијем Језекиљ и Данилова хвала. Приказао сам тако двадесет двије књиге старога завјета, које одговарају броју јеврејских писмена. Сада изброј књиге нове тајне: Матеј је написао за Јевреје о чудесима Христа, Марко за Италију, Лука за Ахају, а за све Јован, велики проповједник, који је и у небо проникао; за тијем су дјела мудрих апостола; пак четрнаест Павлових посланица; тада седам свеопћих, од којих једна је Јаковљева, двије Петрове, и три опет Јованове, а Јудина је седма. И сада имаш све. А ако има каква ван ових, не сматрај је изворном.

(Ап. 85; лаод. 60; картаг. 24; Атанас. 2; Амфилохије).

— Састављено је ово правило из једног пјесничког дјела Григоријева о каноничким књигама старога и новога завјета. Да је Григорије богослов (иначе *Назијанзин*) писао своја дјела већином у стиховима, ми смо о томе већ казали (I, 33). — И овај свети отац, исто као и Атанасије вел. (пр. 2), приводи каноничке књиге, да се ум човјеков не би занио туђинским књигама (*ξείνοισι βίβλοισι*), које носе лажне наслове, као што су биле апокрифне књиге.

Каталог каноничких књига старога завјета у овомд правилу једнак је ономе Атанасија великог. Дијели Григорије све те књиге онако, као што су их и Јевреји дијелили, на три групе: *историјске* књиге, *пјесничке* и *пророчке*[1], а свега броји 22 књиге. Књигу о Јестири не приводи због оног истог разлога, због кога је није привео ни Атанасије.

Од новога завјета спомиње 26 књига. Изостављен је апокалипсис, исто као и у 60. правилу лаодикијскога сабора, и то што није та књига још допрла била до свију помјесних цркава, те дакле од свију цркава није још примљена била.

---

[1] Послије је усвојено друкчије дијељење каноничких књига, и то на 1., законске књиге, 2., историјске, 3., поучне и 4., пророчке. Види главу о св. писму у хришћанском катихизису.

ПРАВИЛО
СВЕТОГ АМФИЛОХИЈА.

Особитим начином треба да и ово знадеш, да није поуздана баш свака књига, која име светога писма носи; јер има књига, које су лажно насловљене, а неке заузимају средину, и како би се рекло, близу су ријечи истине, неке су пак лажне и са свијем неистините, исто као криви и лажни новац, који има натпис царски, али је по суставу своме варљив. Поређаћу ти за то посебно сваку Богом надахнуту књигу. Пак да разговијетно сваку познаш, споменућу најприје оне старога завјета: петокњижије има постанак, излазак и левитску књигу по сриједи. а послије ње бројеве и поновљене законе. Овима додај Исуса и судије, за тијем књигу о Рути, пак четири књиге царстава и двије књиге паралипоменон. Послије ових прва Јездре, пак друга. Напоменућу ти даље пет књига пјесничких: прослављенога због мука у различним страдањима, Јова, па књигу псалама, прикладни за душе лијек, и три мудрога Соломуна: приче, еклисијаст и пјесма над пјесмама. Додај овима дванаест пророка: Осију првога, другога Амоса, пак Михеја, Јоила, Авдију и Јону, предслику тридневнога страдања (Христова), послије њих Наума, Авакума и на деветоме мјесту Софонију, пак Агеја и Захарију, и славнога гласоношу Малахију. Послије њих сјећај се четири пророка: отвореног говорника великога Исанју, милосрднога Јеремију, тајанственога Језекиља и пошљедњега Данила, премудрога и у ријечима и у дјелима. Не-

ки додају овима и књигу о Јестири. Новога Завјета књиге сада ми је да споменем. Примај само четири јеванђелиста, Матеја, пак Марка, додавши овима трећега Луку, а четвртим број Јована по времену, али првим по узвишености догмата, и ја га са свијем заслужно називљем сином грома, који је широко разгласио божју ријеч. Примај и другу књигу Лукину о посвудним апостолским дјелима. Додај даље изабрани сасуд, проповједника код незнабожаца, апостола Павла, који је мудро написао два пута седам посланица црквама: једну Римљанима, којој треба додати двије Коринћанима, посланицу Галатима, посланицу Ефесцима, за тијем посланицу Филибљанима, пак ону што је написао Колошанима, двије Солуњанима, двије Тимотију, пак Титу и Филимону, свакоме по једну, и једну Јевреји ма. Неки који кажу да је лажна она Јевреји ма, не говоре добро, јер је истинита у њој благодат. А даље још? Неки говоре да има седам свеопћих посланица, а неки да треба примати само три, Јаковљеву једну, једну Петрову и Јованову једну, други пак три (Јованове) и двије Петрове, и седму Јудину. Откривење Јованово неки примају, али многи га називљу лажним. Ово ето нека буде потпуно истинити канон Богом надахнутих списа.

(Ап. 85; лаод. 60; картаг. 24; Атанас. 2; Григор. богосл.).

— У својој посланици Селевку, која саставља ово правило, Амфилохије спомиње редом сваку од Богом надахнутих књига (*τῶν Θεοπνεύστων βίβλων*), и то све књиге старога и новога завјета, које данас наша православна црква признаје за каноничке: 22 старога завјета и 27 новога завјета, свега 49 књига.[1]

---

[1] Према ономе што смо казали у тумачењу 2. правила Атанасија великог, да се под једним бројем у старозав. канону приводе кадгод по двије и више књига, то управо свега има 68 каноничких књига старога и новога завјета, и то: 1. постанак свијета, 2. излазак из Египта, 3. левитска, 4. бројеви, 5. закони поновлени, 6. Исуса Навина, 7. судије, 8. Рут, 9. Јестир, 10. прва царстава, 11. друга царстава, 12. трећа царстава, 13. четврта царстава, 14. прва паралипоменон, 15. друга паралипоменон, 16. прва Јездре, 17. друга Јездре (или књига Неемијна), 18. псалми Давидови, 19. приче Соломунове, 20.

У овој се посланици најбоље види колебање код појединих помјесних цркава о каноничности појединих књига, као што смо то напоменули у тумачењу неколиких паралелних овоме правила. То колебање спомиње Амфилохије за једну књигу старога завјета, књигу о Јестири, и за шест књига новога завјета: посланицу ап. Павла Јеврејима, другу и трећу посланицу ап. Јована, другу посланицу ап. Петра, посланицу ап. Јуде и апокалипсис ап. Јована. Али сам Амфилохије у закључку своје посланице каже за све поређане књиге, премда о каноничности појединих неки и сумњају, да оне састављају *потпуно истинити канон* (ἀψευδέστατος κανών, verissimus canon). И ово је особито важно, јер је то свједоџба оца цркве IV вијека.

еклисијаст, 21. пјесма над пјесмама, 22. Јов, 23. Исаија, 24. Јеремија, 25. плач Јеремијин, 26. посланица Јеремијина, 27. Варух, 28. Језекиљ, 29. Данил, 30. Осија, 31. Јоил, 32. Амос, 33. Авдије, 34. Јона, 35. Михеј, 36. Наум, 37. Авакум, 38. Софонија, 39. Агеј, 40. Захарија, 41. Малахија; — 42. јеванђеље Матеја, 43. Марка, 44. Луке, 45. Јована, 46. ап. дјела, 47. посланица Јаковљева, 48. прва Петрова, 49. друга Петрова, 50. прва Јованова, 51. друга Јованова. 52. трећа Јованова, 53. Јудина. 54. посланица Павлова Римљанима, 55. прва Коринћанима, 56. друга Коринћанима, 57. Галатима, 58. Ефесцима. 59. Филибљанима. 60. Колошанима, 61. прва Солуњанима, 62. друга Солуњанима, 63. Јеврејима, 64. прва Тимотију, 65. друга Тимотију, 66. Титу, 67. Филимону и 68 апокалипсис Јованов. — У грчкој цркви новијега доба броје свега 33 канон. књиге старога и новога завјета, према годинама живота Ис Христа на земљи. и то 22 старога завјета, као у нашем хришћ. катихизису, и 11 новога завјета, рачунајући у једну књигу четрнаест Павлових посланица, у једну двије Петрове и у једну три Јованове посланице. Види исповиједање Митрофана Критопула гл. (VII) о цркви (Kimmel, Monum. fidei, II, 104—105).

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ГРИГОРИЈА НИСКОГ.

Правило 1.

Између другога, што се односи к светоме празнику (Пасхе) и то је, да познамо законити и сходни са правилима начин поступања у погледу оних, који су згријешили, како би се излијечила свака душевна болест, која се услијед каквога гријеха појави. Па пошто је ово посвудни празник успомене створења, који се, према установљеноме кретању годишњега круга, по свему свијету сваке године обавља због васкрсења онога, који је пао (а падење је гријех, васкрсење је уздигнуће од гријеховнога падења), то добро ће бити, да се у овај дан, не само приведу к Богу они, који су средством благодати бање обновљени препороћајем, него да и они, који кајањем и обраћењем изнова ступају од мртвих дјела (Јевр. 9, 14) на стазу живота, буду напућени к животворној нади, од које су се услијед гријеха удаљили. Али није посао лаки упоравити правим и искушаним судом ријечи у овоме погледу, а по смислу пророкове заповиједи, која наређује, да треба упоравити ријечи на суду на начин, као што изрека света каже, да се не поколеба до вијека, и на успомену вјечну да буде праведни (Псал. 111, 5, 6); јер као што у лијечењу тијела, једна је циљеј лијечничке вјештине, да оздрави на име болесник, а начин лијечења је различит, (и према разлици болести, употребљује се за сваку болест особити начин лијечења), тако исто, обзиром

на многу различност страдања при душевној болести, неопходно бива разноврсна и лијечничка вјештина, која према нарави страдања мора да лијечењем упорави. Пак да по вјештачкој некој методи разабрано буде предложено питање, расположићемо говор на сдиједећи начин. Три су моћи, које се по првобитноме дијелењу приказују у души нашој: разум, пожуда и гњев. У тима се садрже и добри чини оних, који ваљано живе, и пријеступи оних, који су наклоњени к пороку. Према томе, који жели да болесноме дијелу душе згодни лијек пружи, мора најприје разабрати, који управо дио страда, и тада приложити потребитв према страдању лијек, да се не догоди због незнања лијечничке вјештине. да је један дио, који страда, а други коме се лијек прилаже; као што видимо, да то збиља бива код многих љекара, који с тога, што одмах у почетку не познају болесно мјесто (на тијелу), отешчавају својим лијековима саму болест. Више пута. на примјер, болест постаје услијед усиљеногa огња, пак ако онима, који су обољели од велике студени, помаже топлота и оснажује их, кад им се она разборито прилаже, ово исто, ако се нерасудно употријеби и са онима, који су у великоме огњу, отешчаће само болест. Па као што се за љекаре најнеопходнијим сматра познавање својства саставина (тијела), да кадри буду, обзиром на то која се између њих у добром или злом стању налази, поправити баш ону, која је у неприродноме стању, тако и нама, обраћајући се к ономе дијелењу душевних моћи. као почетак и темељ за згодно лијечење страсти, нека буде прије свега марљиви разбор. Трострук дакле, као што смо казали, по подјели својства бива покрет душе: разум, пожуда и гњев, — и разумнога дијела добри чин биће. благочастиво суђење о Богу, вјештина разликовања добра од зла, за тијем разговијетно и непомућено суђење о нарави предложених предмета, шта је на име у њима. што се може примити, шта ли је пак, чега се треба

гнушавати и одвраћати; и с друге опет стране потпуно ће се разабрати, шта је у односноме дијелу злога, није ли нечастније у погледу божанственога, није ли неразборитост у погледу онога, што је у истини добро, не показује ли се најпослије суђење изврнуто и лажно у погледу саме нарави предмета, тако да се од мрака прави свјетлост, а од свјетлости мрак, као што свето писмо каже (Исаи. 5, 20). Од другога дијела, на име, пожуде, добри чин бива, кад се управља своја жеља к ономе, што је достојно да се жели и што је у самој ствари добро, и кад се сва сила љубави и сва наклоност што је у нама, обрати на то, да добијемо увјерење, да се ништа друго по својој нарави не може жељети, него само врлина и природа, која врлину рађа. Приједступ пак овога дијела и гријех биће, кад ко пренесе жељу своју на празну и сујетну славу, или на извањску љепоту свога тијела, из чега постаје сребролубље, славолубље и сластолубље, и све што је овоме слично и што потиче од ове врсте зла. Гњевљивог најпослије дијела добри је чин, мржња наспрам зла, борба противу страсти, и кад се душа у толикој снази може да учврсти, да се не плаши онога, што се многима страшним приказује, него да се до крви са гријехом бори, да презире пријетње смрти и тешка мучења, кад се мора да разлучи од најпријатнијих предмета, једном ријечју, да буде над свим оним, чим се многи или због навике, или због предубјеђења страсно заносе, и да се свагда само за вјеру и за врлину бори А противни чини овог истога дијела свима су очити, на име, завист, мржња, срдба, псовка, уроте, тежња к свађи и освети, које за дуго уздржавају злопамтење и многе на убијства и крв наводе јер кад непоучени разум не зна наћи начина, којим ће се најкорисније послужити својим оружјем, он оштрину жељеза обраћа на себе, и оно исто оружје, које нам је од Бога дано да се бранимо, постаје смртоносним за онога, који га зло употребљује.

(Ап. 52; трул. 102).

— Канонич а посланица, коју је, као што смо казали (I, 33), Григорије ниски около 390. године управио Литоју, епископу мелитинском, саставља ових осам правила, која упућују духовнике, како ће судити разне гријехе и какве ће епитимије за исте налагати. Све гријехе Григорије дијели на троје према трима моћима и својствима душевнима (*δυνάμεις ψυχικαὶ καὶ ἰδιότητες*, animae facultates et proprietates), које он у правилу спомиње, и из којих потичу све врлине и сви гријеси. Ово дијељење душевних моћи, по опасци Беверица,[1] узео је Григорије из Платонове филозофије, и тијем се разјашњује оно што у правилу Григорије каже, да је такво било и првобитно дијељење (*κατὰ τὴν πρώτην διαίρεσιν*). Духовни љекар кад опази какав гријех код некога, он мора да најприје види из какве је душевне моћи тај гријех потекао и према томе да и згодни духовни лијек употреби, да не би случајно премашио своју цијељ, дајући лијек за једну болест уместо друге. Положивши ово за основу, Григорије за тијем даје своје савјете, како се посебно у просуђивању гријеха и вршењу дужности духовнога љекара има поступати, — и то саставља садржај свију ових Григоријевих правила, од којих је ово 1. правило приступ осталима.

Правило 2.

Пошто је дакле на споменути начин то подијељено, сви они гријеси, који се тичу разумнога дијела душе, просуђени су од отаца као најтежи, и заслужни највећега, најдужега и најстрожијега кајања. Тако, који се одрекао вјере у Христа, или се дознало, да се одметнуо у јудејство, или идолопоклонство, или манихејство, или у другу какву врсту нечастија, ако се од своје воље томе злу предао био, пак је послије сам себе осудио, такав нека се каје за све вријеме живота свога; нити га треба икада удостојити, кад се тајанствена молитва држи, да се заједно са народом Богу поклања, него сам нека се моли, а од опћења Светиње са свијем нека буде удаљен, и тек у часу смрти његове нека се удостоји причешћа Светиње; догоди ли се пак, да непадно остане жив, нека опет под

[1]. Synodikon. Annotat p. 228.

истом осудом буде, не имајући дијела у тајанственој Светињи све до смрти. А који су мучењем и послије тешких казна на то принуђени били, нека се подвргну епитимији за опредјељено вријеме, по човјекољубљу, које су им свети оци хтјели указати из обзира, што није душа у овоме случају подвргла се паденју, него је тјелесна немоћ била, која није могла одољети мучењима, ради чега према мјери установљеној за оне који су згријешили у блуду, одмјерено је исто у случају обраћења и за насилно и страдањем изнуђено одступљење.

(Ап. 62; I васељ. 10, 11, 12, 14; трул. 102; анк. 1—9, 21; лаод. 2, 19; картаг. 43; Григор. неок. 2, 11; Васил. вел. 3, 73, 74, 75, 81, 84; Петр. ал. 2, 3; Григ. ниск. 3).

— У овоме правилу, исто и у слиједећем (3.), Григорије расматра гријехе, који потичу из разумнога дијела душе (*τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους*) и те гријехе суди као најтеже и за које се морају налагати најстрожије епитимије. Овамо спадају на првоме мјесту гријеси противу вјере свете, а то је, кад се неко одрече Христа и падне у јудејство или незнабоштво, — и за овакве грјешнике Григорије прописује у овоме правилу односну епитимију.

Правило 3.

Они пак, који се обраћају варалицама, или гатаоцима, или онима, који обећавају, да ће кроз демоне од нечега очистити или од каквога зла сачувати, такви морају да марљиво буду испитани и на одговор позвани, да ли су они, остајући при вјери у Христа принудом каквом наведени били на такав гријех, што их је можда на то присилила каква несрећа или какав тешки губитак или су пак са свијем презрјели свједочанство, које смо им повјерили, и к савезу са демонима приступили. Јер ако су то учинили одбацивши вјеру и да покажу да не вјерују, да има Бога, коме се хришћани покланају, очито је да подлеже осуди одступника; али ако их је на то навела неодољива каква невоља, која је савладала слаби дух њихов и заве-

дени су били варљивом каквом надом, нека се и према овима човјекољубље покаже на онај исти начин, као и према онима, који у вријеме исповиједања нијесу кадри били одољети мученьима.

(Трул. 61, 65; анкир. 24; лаод. 36; Васил. вел. 7, 65, 72, 81, 83; Григ. ниск. 2).

— Ко се бави и вјерује у врачање, гатање и слична дјела, тај показује тиме, да у Бога не вјерује и дакле издајник је вјере свете. Григорије према томе и сматра извором овога гријеха онај исти дио душе, из кога потиче и апостасија, о којој спомиње у 2. правилу, — и прописује за грјешнике ове врсте епетимију исту, као за апостате.

Правило 4.

Подјела гријеха, који постају од похотљивости и сластољубља, слиједећа је: једно се називље прељуба, а друго блуд. А неки, који су још потање ово разабирали, нађоше да се и гријех блуда има сматрати прељубом, с тога што једна само законита веза постоји, жене са мужем и мужа са женом. Према томе, све што није законито, протузаконито је већ по себи; и који не држи своје, очито је да држи туђе; јер је човјеку Богом дана једна помоћница и над женом је постављен један поглавица. Таким начином, који буде посебни свој сасуд (I Сол. 4, 4), као што божанствени апостол каже, посједовао, закон природе таквоме признаје, да га праведно и употребљује; али кад се ко к другоме ван свога обраћа, наравно је да у туђе дира; а туђе је за свакога све оно, што није његово, ма и не очитовао тога дотични господар. И с тога не сматра се од оних, који ову ствар потање разабираху, много различитим гријех прељубе и блуда, као што и божанствено писмо каже: не буди брз к туђинки (Прич. 5, 20). Али пошто оци показаше неку снисходљивост напрам немоћних, разлучен је овај гријех по овој опћој подјели, на име, да се блудом има називати, кад ко испуни своју похотљиву жељу без увриједе

другоме, а кад се пакост и увриједа другоме наноси, тад је прељуба. К овоме сматрају да се односи и кад ко облеже живинче и педерастија, јер је и то прељуба противу природе, и тиме се вријеђа што је туђе, а уз то противу природе. Па ако је такова подјела и у овој врсти гријеха, опћи ће лијек и за ово бити, да човјек који се страшћу навео на такво сластољубље, постане чистим кроз кајање. Пошто дакле код оних, који су се осквр-нили блудом, није са тим гријехом скопчана никаква у-вриједа наспрам других, то двоструко вријеме покајања установљује се за оне, који су се прељубом осквр-нили, или другим каквим срамотним нечистотама, као кад об-лежу живинче, или помамом на мушкарца, јер код ових, као што сам казао, удвостручен постаје гријех, један, који се састоји у забрањеном сластољубљу, а други у увриједи нанесеној другоме. Мора у осталом бити и разлика нека у начину кајања у погледу самих гријеха сластољу-бља. Тако, који се сам побуди да очитује своје гријехе, пошто је по своме особноме побуду хтио да изобличи своје тајне, и почео је већ тиме да лијечи своје страсти, и у-једно показује знак свога кретања на боље, такав блажи-јим казнама нека се подвргне; који је пак у злу затечен био, или га је какво подозрење или тужба случајно изобличила, таквоме дуже времена треба да се поправи, и тек кад се потпуно очисти, тада нека се прими у опћење Светиње. И у погледу овога правило је таково, да, који се осквр-не блудом, за три године морају бити са свијем удаљени од молитве, опет за три нека ее припусте само слушању, за тијем за друге три године нека се моле заједно са онима, који кајући се припадају, и тада тек нека се при-пусте к Светињи. А у погледу оних, који буду ревноснији у своме обраћању, и животом својим покажу, да се к добру повраћају, биће у власти дотичнога, који има да се стара о користи у црквеној уредби, да им скрати ври јеме слушања и да им ускори обраћење, пак опет да им

скрати и ово вријеме, и да их скорије приведе у опћење, како по својој увиђавности он просуди о владању онога, коме се лијек прилаже. Јер као што је забрањено бацати бисер пред свиње (Мат. 7. 6), тако би било безрасудно лишавати драгоцјенога бисера онога, који је својом чистотом и кротошћу човјеком постао. Безакоње пак, које постаје прељубом или другим врстама нечистоте, као што је прије казано, нека се у свему лијечи оним истим судом, као и приједступ блуда, само ће се вријеме подвостручити. Треба у осталом и у овоме погледу узимати у обзир држање онога, коме се лијек прилаже, на исти начин, као и са онима, који су се занијели били нечистотом блуда, и према томе припустити их или скорије или касније да се удостоје Доброга.

(Ап. 48 61; трул. 87, 93, 98; анкир. 20; неок. 1. 8; картаг. 102; Васил. вел. 3, 7, 9, 18, 21, 31, 37, 38, 39, 58, 59, 60, 62. 63, 77).

— Григорије се у овоме правилу осврће на гријехе, који потичу из полне пожуде и сластољубља (*δὶ ἐπιθυμίαν καὶ ἡδονήν*, per concupiscentiam et voluptatem), а то су на првоме мјесту, прељуба (*μοιχεία*, adulterium), која потиче из прве и блуд (*πορνεία*, fornicatio) који потиче из другога; па напуштајући мисао оних, који блуд сматрају толико тешким гријехом, као прељубу, каже да се *блудом* има називати, кад ко испуни своју полну пожуду без увриједе другоме (*τὴν χωρὶς ἀδικίας ἑτέρου γενομένην τινὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήσωσιν*, coucupiscentiae cujuspiam expletio, quae sine alterius fit injuria), а *прељубом*, кад се пакост и увриједа другоме наноси (*τόν ἐπίβουλὴν καὶ ἀδικίαν τοῦ ἀλλοτρίου*, insidiae et iujuria quae alteri affertur). У једну исту категорију гријеха са прељубом ставља Григорије и кад ко облеже живинче или дијете, јер је то увриједа природи. Осудивши те гријехе, Григорије прописује за тијем и односне епитимије за исте.

Правило 5.

Остаје послије овога, да се подвргне разбору гњевљиви дио душе, кад на име она запусти добру употребу гњева и падне у гријех. Много је да како гријеха и сва-

коврсних зала, која потичу од њега, ипак је угодно било оцима нашим, не упуштати се у највеће разбирање истих, нити су сматрали да је потребито много старања за лијечење свију оних погрјешака, које од гњева потичу; и премда свето писмо забрањује, не само да се наноси и најмања рана другоме, него и сваку псовку или хулење (Колос. 3, 8) и све друго што од гњева може потећи, једино међу тијем противу злочина убијства оци наши установише односне казне, за предупредити га. По различитости дакле својој, дијели се ово зло на хотимично и нехотимично; и хотимично ће убијство бити најприје оно, на које се један намјерно одлучи, послије односне припреме да изврши овај злочин. За тијем се међу хотимичнима сматра и оно, кад ко у борби или битки, бијући сам и бијен од других, нанесе коме руком смртну рану. Јер који је једном савладан јарошћу и уступио је нагону гњева, не долази му на ум у вријеме страсти ништа, што би кадро било пресјећи зло; и с тога чин убијства, које постане из борбе, сматра се чином хотимичним, а не случајним. Нехотимични пак имају своје јасне знакове, кад један имајући у намјери са свијем друго, случајно проузрокује нешто убитачно Пак између ових за хотимично убијство троструко се има вријеме продужити ради обраћења дотичних, који се од хотимичног злочина хоће да излијече. На име три пута девет је година установљено, одредивши за сваки ступањ по девет година, тако, да за деветогодишње вријеме буде са свијем одлучен и удаљен од цркве, пак послије толико исто година нека остане при слушању, удостојивши га само да слуша учитеље и свето писмо, за трећих опет девет година, кајући се, нека се моли заједно са онима, који припадају, и тада нека приступа к опћењу Светиње; наравно је, да ће и у погледу таквога водити старање онај, који црквеном уредбом управља, и обзиром на начин обраћања скратиће дотичноме и трајање казне, тако да умјесто девет година

на свакоме ступњу може бити осам или седам, или шест, или пет само, ако усрдношћу у обраћању предупређује вријеме, и ревношћу у поправљању своме превазилази оне, који у дугом прије одређеном року са мањим настојањем перу себе од нечистоте. Али нехотимично убијство, ако се и суди да заслужује опроштаја, ипак за то није опет достојно похвале; и ово сам ја казао, да се зна, да онај који је ма и нехотимично оскврнио себе убијством, поставши већ нечистим услијед злочина, мора по наредби правила бити искључен из свештеничке благодати. У погледу времена пак за покајање, колико је одређено да се један може очистити просто од блуда, толико је исто времена просуђено достатним и за оне, који нехотимично убијство учинише; али и ту опет, пошто се узме у обзир расположење онога, који се каје, тако да, ако буде поуздано обраћење, није потреба строго се држати броја година, него и скративши исто, може се дотични упутити да се цркви поврати и да се причести Доброга.

Ако ли се пак који нађе на крају живота, а није издржао све вријеме, које је правилима установљено, човјекољубље отаца налаже, да се удостоји причешћа Светиње и да се лишен упуства не одашиље на пошљедње оно и дуго странствовање; али ако се опет у живот поврати, пошто је удостојен био причешћа Светиње, нека дочека установљено вријеме, остајући на ономе ступњу, на коме се налазио прије него што му се из нужде даровало било опћење.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21, 22, 23; Васил. вел. 8, 11, 56, 57).

— Разабравши у 2., 3. и 4. правилу двије душевне стране према установљеној у 1. правилу подјели душевних моћи човјека, Григорије у овоме правилу почиње расматрати гријехе, којих је извор трећи, гњевљиви дио душе (τὸ θυμοειδὲς, irascentem partem). Између тих гријеха у овоме правилу спомиње *убијство*, које дијели на хотимично и нехотимично, те за свако и прописује односне епитимије.

Правило 6.

Друга врста идолопоклонства (јер тако божанствени апостол називље лакомство, (Кол. 3, 5), не знам каквим је начином пропуштена од отаца наших без упуства, како се има лијечити; ово међу тијем зло изгледа да је болест душе у троструком одношају. Јер и разум, погријешавајући у суђењу о ономе што је добро, уображава да је добро у материји, а не гледа на љепоту која је ван материје; исто и пожуда нагиње к ономе што је доле, а уклања се од онога, што је у истини да се жели; пак и срдито и гњевљиво расположење добива много полакшице из овога гријеха. Уопће говорећи, ова се болест подудара са апостолским опредјељењем лакомства; јер божанствени апостол назвао је исту не само идолопоклонство, него коријен свију зала (I. Тим. 6, 10), па ипак је ова врста болести пропуштена била без обзира и занемарена, и због тога се ова немоћ у велико множи у црквама, нити ико испитује оне, који се у клир имају увести, да нијесу оскврњени били овом врстом идолопоклонства. Пак пошто је ово пропуштено било од отаца наших, цијенимо да треба да се свеопћим проповиједањем учења, колико је могуће ово лијечи, и да се путем говора очисте страсти лакомства, које су као оне болести, које од препуноће потичу. А називљемо болешћу само крађу, пљачкање гробова и крађу светиње с тога, што је тако код нас о овоме наслијеђено од отаца предање, пак и у божанственоме писму забрањен је незаконити ујам и камата, исто и присвајање себи туђега средством силе другога кога, ма да је то било и под видом уговора. Таким начином, пошто наше мишљење није заслужно толико вјере упоредо са снагом правила, у погледу онога што је изрично забрањено, додаћемо к већ исказаноме суђење по правилима. Дијели се дакле крађа на разбојништво и на провваљивање кућа; а намјера је колико при једном толико и при другом једна, на име отимање, али је велика разлика

између једнога и другога у самоме духу дотичних. Јер разбојник служи се и уморством, да добије оно чему тежи, и спрема се на то и оружјем, и четом, и згодама мјеста, те према томе такав мора подлећи суду човјекоубијце, ако се кроз покајање обрати к цркви божјој. Који пак потајним отимањем присваја себи туђе, за тијем на исповиједи очитује гријех свој свештенику, имаће да лијечи ту болест оним, што стоји насупрот овој страсти, на име раздавши имање сиромасима, како би лишивши се онога што има, показао стварно да се очистио од болести лакомства; нема ли такав ништа, осим јединога тијела, заповиједа апостол да мора излијечити болест тјелесном радњом; а дотично мјесто овако гласи: Који је крао више да не краде, него још да се труди чинећи добро, да има што да даје потребноме (Ефес. 4, 28).

(Ап. 25, 72; картаг. 5; Григор. неок. 2, 3, 4, 5; Васил. вел. 61).

— Други гријех, који потиче из оног истог гњевљивога дијела душе, о коме је казано у 5. правилу, то је *лакомство*, за које, приводећи ријечи ап. Павла (Колош. 3, 5), Григорије каже, да је исто што и идолопоклонство. Из гријеха који потичу из лакомства, у овоме правилу Григорије расматра *крађу* (*κλοπή*), и прописује за то одређену епитимију.

Правило 7.

Пљачкање гробова пак, и оно дијели се на опростиво и неопростиво. Јер ако један, поштеђујући част која приличи мртвима, и остављајући нетронутим сахрањено тијело, тако да се не покаже сунцу природна срамота, поједине само комаде камена, што су стављени на гробу употријеби на какво зидање; ако ово по себи и није похвално, али је услијед обичаја постало опростивим, у колико се материја обратила у нешто боље и што је од опће користи. Претраживати пак прах тијела претвореног у земљу, и преметати кости у нади, да се задобије какав скупоцјени украс заједно закопан, ово се има

судити онаким истим судом, као и просто блудочинство, уз оно у осталом разликовање, које је напоменуто у пређашњој бесједи, на име, да према животу онога, који се има лијечити, просуди дотични старатељ и о односноме лијеку, тако да може и скратити установљено на основу правила трајање казне.

(Васил. вел. 66).

— Из лакомства (пр 6) потиче и други гријех, а то је *иљачкање гробова* (*τυμβωρυχία*), и Григорије расматра овај гријех, те прописује за исти установљену већ епитимију (Вас. вел. 66).

Правило 8.

Крађа светиње призната је и у старом светоме писму да се не смије са већом сношљивошћу о њој судити, него убијство; јер подвргавао се каменовању онај, који је изобличен био за убијство на исти начин, као и онај, који би отео какву ствар, која је Богу завјетована. У обичају црквеном међу тијем удворила се, не знам на који начин, нека попустљивост и мекост према овоме, тако да се суди о лијечењу ове болести са гледишта са свијем сношљивога, јер предањем отаца мање је времена него за прељубу наређено казне за ово. У осталом, при свакој врсти пријеступа прије свега треба узимати у обзир, какво је расположење онога који се лијечи, нити се смије сматрати достатним за лијечење вријеме, (јер какво је лијечење што од времена бива?), него настојање онога, који се кајањем лијечи.

Ово ти, божји човјече, сабравши са великом марљивошћу из онога, што нам је при руци било и јер смо вољни били одазвати се порукама браће, усрдно шаљемо. Ти пак немој пропустити, да уобичајене молитве Богу за нас приносиш, јер као благодарни син мораш твојим молитвама хранити старца, који те у Богу родио, сходно заповиједи, која наређује штовати своје родитеље, да ти буде добро и да будеш дуговјечан на земљи (II Мојс. 20, 12). А зна се већ, да ћеш примити овај спис као свештеничко

знамење и да не ћеш презрјети пријатељски дар, ма био он и мањи наспрам узвишене бистроће ума твога.

(Ап. 72, 73; антиох 25; прводр. 10).

— Из истога лакомства (пр. 6) изводи Григорије најпослије *крађу светих ствари* (ἱεροσυλία), и сматра да о њој треба судити, као о убијству. — Друга половина правила је закључак свију 8 правила или посланице Григоријеве.

ПРАВИЛА
ТЕОФИЛА АЛЕКСАНДРИЈСКОГ.

Правило 1.

И обичај и ред захтијева од нас, да почитујемо сваку недјељу и да је светкујемо, јер је у тај дан Господ наш Исус Христос показао нам васкрсење из мртвих; пак зато се у светоме писму он називље и први, што саставља почетак нашега живота, и осми, што је надвладао јудејску суботу. Али пошто се сада догодило, да је то и дан, кад се мора постити за свето Богојављење, згодно њим упоравимо те разумно поступимо и према једном и према другом; узевши на име неколико финика, уклонићемо се од јереси, које не почитују дан васкрсења Господа нашега Исуса Христа, а уједно ћемо и посноме дану одати што иде, дочекавши вечерњи збор, који се тада по божјој вољи држи. Према томе, треба да се тада саберемо у девети сахат.

(Ап. 66; трул. 55; гангр. 18).

— О правилима Теофила александријског и из чега су она састављена, казали смо (I, 34). — Ово 1. правило је Теофилова објава у подручној му области о томе, како се има постити у очи Богојављења, а случи се недјеља, кад је по правилима пост забрањен. У овој својој објави Теофил казује, како се има поступити.

Правило 2.

Са онима, који су опћили са аријанима, а међу тијем и до сада још цркве запремају, нека се поступи по

постојећем обичају. Тако на име, да се поставе на мјесто њих други, који су засвједочени у православљу, а они нека остану само у збору; и у опће да се упорави у погледу њих на начин, као што су у другим мјестима православни епископи Тивајиде поступили, и нека се подвргну казни сви они, које је епископ Аполон поставио, и који су послије у опћењу били са аријанима, који су цркве имали; ако су то учинили по својој вољи; ако ли су у томе само послушали дотичнога свог епископа, нека остану у збору, јер нијесу знали шта је разумно. Али, ако их сав народ заједно са осталима одбаци, нека се рукоположе други; ако ли их пак приме заједно са онима, с којима су они опћили, нека им се тад приложи онај обичај, коме слиједе сви православни епископи Тивајиде.

(Ап. 92; I васељ. 10; анк. 1, 2, 3, 9, 12; Петр. ал. 10, 14; Атан. вел. 3).

— Ово и слиједећих девет правила (2—11) састављена су из ὑπομνηστικόν (commonitorium), што је добио Теофилов изасланик Амон, кад је пошао у Ликон, гдје је епископом био Аполон, да ријеши неколика питања, која су Теофилу из Аполонове области управљена била. — Нека су православна свештена лица ступила била за вријеме аријанског самосиља у црквено опћење са аријанима, премда и нијесу исповједила била аријанско вјеровање. Кад је самосиље оно аријанско престало и аријанство изгубило своју моћ, те су повраћене биле православнима цркве, које су аријани посјели били, остало је и послије тога доста цркава, које су запремали православни свештеници између оних, који су ма и за вријеме нагнули били аријанству. Поводом тога, како се има поступити са тим свештеницима, Теофил наређује, да у томе треба слиједити постојећем у другим странама обичају, посебно пак у Тивајиди, а то је, да се ради слабога постојанства у православљу они свештеници имају сви уклонити из дотичних цркава, и на мјесто њихово да се поставе други, који су засвједочени у православљу, оставивши у осталом оним свештеницима част и име свештеничко, али без икаквих јерархијских права. Осврћући се посебно на оне свештенике, које је Аполон поставио био, а који су аријанству нагнули били, не слушајући савјете свог епископа, који им је препоручивао постојанство у вјери својој, Теофил наређује да буду сви подврг-

нути односној епитимији. За оне пак свештенике, који су се вјере одметнули били, јер су хтјели послушати дотичне своје епископе, који су сами нагнули били аријанству, а који свештеници према томе нијесу могли бити у свему окривљени, Теофил наређује, да се ти свештеници не подвргавају казни, и при својим црквама могу да и даље остану, ако се томе народ православни не би случајно противио. Пунијим разјашњењем овога правила служи посланица Атанасија великога Руфинијану, или 3. правило Атанасијево по овоме издању.

Правило 3.

О Висту, који је постављен за презвитера у Ереви, нека се истрага поведе; пак ако је он насиловао једну, која је од мужа живога растављена, не треба му допустити, да буде презвитер, пошто ни као прости свјетовњак он не би могао да буде у збору, јер црква такве обично одлучује. Не ће у осталом никакве осуде ово нанијети епископу Аполону, ако га је (Виста) по незнању поставио, јер свети сабор заповиједа, да се имају искључити они, за које се докаже, да су послије рукоположења због приједступа постали недостојни.

(Ап. 25, 61; I васељ. 2, 9, 10; неокес. 9, 10; прводр. 17; Васил. вел. 89; Теоф. ал. 5, 6).

— Аполон је поставио био некога Виста за презвитера. Послије се прочуло да је тај Вист прије рукоположења учинио био тешки приједступ, а то је, да је имао полни сношај са неком женом, која је била разлучена од мужа свога. Овим поводом Теофил наређује, да се подробно ствар испита, и ако се докаже приједступ, да се онај Вист одмах лиши чина; а Аполону ово не мора бити криво, ако је он по незнању поставио тога презвитера, јер тако заповиједа свети сабор, а то је 9. правило I васељенскога сабора, — којега правила треба испоредити тумачење.

Правило 4.

О Суру пак, пошто је епископ Аполон изјавио, да га је он отпустио и од цркве га отуђио, нека то остане тако, као што је епископ одлучио, оставивши Суру у осталом право на своја оправдања, ако жели, и ако има основе, да се тужи на одлуку епископа.

— Ап. 28; I васељ. 5; IV васељ. 9; антиох. 4, 12, 20; сард. 3, 4, 5, 14; картаг. 29, 65; Васил. вел. 88).

— Презвитера некога Сура епископ Аполон свргао је био ради некога приједступа. Пошто се ради овога истакло било незадовољство од стране Сурових привржeника, то Теофил и наређује, да ријешење епископа мора остати на снази, а Суру је слободно обратити се жалбом на надлежни епархијски сабор и ту себе оправдати, ако може. О овоме треба видјети тумачења паралелних правила.

Правило 5.

О Пануфу, који је постављен за ђакона у Ликону, треба повести истрагу; пак ако се нађе, да је узео у опћење брака ћер брата свога (или сестре) док је још оглашеним био, и тек послије крштења ступио је у клир, у клиру нека остане, ако је у осталом она умрла, и ако послије крштења он није имао с њом опћења. Ако ли је као вијерни узео у опћење брака ћер брата свога (или сестре), од клира нека буде удаљен; али ово не треба да никакве осуде нанесе епископу Аполону, ако га је по незнању поставио.

(Ап. 19, 25, 61; I. васељ. 2, 9; анк. 12; Теоф. 3, 6).

— О ђакону ликонском Пануфу слично питање, као оно у 3. правилу Теофиловом. Приједступ неки прије крштења не узимље се у обзир при примању у клир, јер крштење пере сваки гријех; приједступ пак учињени послије крштења пријечи ступању у клир. И ово је мисао правила овог Теофиловог.

Правило 6.

О Јакову мора се повести истрага; и ако се докаже, да је још као чатац крив био за приједступ блуда, и да је од презвитера био искључен, пак за тијем се рукоположио, нека се са свијем искључи; али ово мора бити тек послије најмарљивијега испитања, а не само на основу сумње, која је могла постати из клеветања или оговарања. Нађе ли се да није крив, нека остане у клиру, јер не треба обраћати пажње на пусте потворе.

(Ап. 25, 61, I васељ. 2, 9, 10; неокес. 9, 10; прводр. 17; Васил. вел. 69, 70, 89; Тим. ал. 3, 5).

Слично ономе, као што је Теофил наредио у свом 3. правилу, да се испита тужба, која је дигнута на неког клирика, прије него што се са свијем осуди, Теофил наређује и у овоме правилу, да се види да ли је основана тужба, што су подигли на неког чаца Јакова и ради које су га уклонили били од службе, па опет за тијем рукоположили га на виши степен. Ако је тужба основана и пријеступ доказан, нека се тада онај Јаков лиши чина; је ли пак само он оклеветан био, и доказала се невиност његова, нека у клиру остане.

Правило 7.

О онима који имају бити рукоположени, ред нека буде овај: све свештенство нека се сагласи и изабере дотичнога. и тада ће га епископ испитати, пак кад пристане с њим свештенство, обавиће рукоположење усред цркве у присуству народа и при узгласу епископа, како би могао и народ да о дотичноме посвједочи. Рукоположење нека не буде скривено; јер кад црква мир ужива, умјесно је да се рукоположења обављају у цркви у присуству светих. У мјесту пак једноме, ако има каквих, који су опћили у мнијењима са онима, који су имали опћење са јеретицима, нека се друкчије не обављају рукоположења, него пошто се испитају истинито православни клирици, и опет у присуству епископа, и при узгласу са његове стране к присутноме народу, само како се не би странпутице пошло.

(Ап. 2; I васељ. 9; Васил. вел. 89).

У главноме показује се у овоме правилу оно исто, што Василије велики у својој посланици хорепископима, иначе 89. правилу, каже о бирању и постављању презвитера и других клирика. Све свештенство (*πᾶν τὸ ἱερατεῖον*) треба да се сагласи и да изабере (*συμφωνεῖν καὶ αἱρεῖσθαι*) дотичнога, који би имао бити рукоположен; ако тај добије гласове свију чланова свештенства дотичне цркве, тада ће га епископ испитати (*δοκιμάζειν*) да види и лично се увјери, да ли је достојан чина. Ако је епископ добио то увјерење о кандидату, и сложан је дакле са мишљењем свештенства, тада ће он приступити рукоположењу, и то усред цркве (*ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ*), а у присуству народа (*παρόντος τοῦ λαοῦ*), како би, кад епископ

јавно спомене да је тај кандидат достојан свештеничкога чина, могао и народ да то посвједочи (*εἰ καὶ ὁ λαὸς δύναται αὐτῷ μαρτυρεῖν*). Да се дакле један кандидат свештеничког чина може удостојити рукоположења, треба, по овоме правилу, да се свештенство дотичне цркве сложи и изабере тога кандидата, да га епископ сам лично испита и одобри избор, и најпослије у часу рукоположења да народ у цркви својим гласом засвједочи да је заиста достојан рукоположења тај, кога епископ за догојна јавно проглашује. А ово све овако бити мора — каже правило — да се не би свернуло са правога пута (*ἵνα μὴ περιδρομή τις γένηται*), то јест, да не би пријеваре какве било при рукоположењу и да не би постао свештеником, који није тога достојан. — Проглашујући на тако свечани начин *јавност* рукоположења, правило наређује да рукоположење не смије бити тајно, — *χειροτονία δὲ λαθραίως μὴ γινέσθω*. Наредба ова потиче из првих времена цркве, и налазимо је израженом већ у апостолским установама (VIII, 4); и колико се она тицала рукоположења за презвитера и ђакона, толико и још више, кад се имао поставити епископ. Григорије назијанзин у спору о цариградској катедри окривљује Максима цариградског највише с тога, што он није био рукоположен за епископа јавно у цркви пред народом, него у једној приватној кући, која је за забаве служила (*χοραύλου λυπρὸν οἰκητήριον*).[1] Исто каже Сократ за Урсина, који је хтио отети Дамасу римску катедру, да је он протузаконито рукоположен *οὐκ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ*.[2] И ова опћа наредба цркве ушла је за тијем у архијерејски чин хиротоније, кад епископ проглашује да је дотични клирик достојан рукоположења, и када послије свештенства присутни у цркви народ са појачима каже: *ἄξιος*, достоинъ.

Правило 8.

Што се принесе намијењујући за жртву, пошто се потроши колико је потребито за тајну, клирици нека подијеле остатак међу собом; али оглашени нека од тога нити једе, нити пије, него само клирици и вијерна браћа, што су с њима.

(Ап 3, 4, 38, 41; гангр. 7, 8; картаг. 37).

— Види тумачења 3. и 4 ап. правила.

---

[1] Carm. de vita sua.

[2] Hyst. eccl. IV, 29.

Правило 9.

Пошто Јеракс каже, да некакав не смије више остати у клиру с тога, што је оптужен за блудочинство, а епископ Аполон међу тијем је назео, да се никакав тужилац није истакао противу таквога; нека се у таквом случају поведе истрага и о овоме, пак ако се покаже какав тужилац, који је достојан да му се вјерује, и пријеступ се докаже од приведених вјеродостојних свједока, нека се тада онај искључи из цркве, а ако је достојан клира, и може се засвједочити наравствено његово владање, нека у клиру остане.

(Ап. 25, 61; I васељ. 2, 9, 10; II васељ. 6; IV васељ 21; картаг. 8. 128, 129, 130, 131).

— У овоме се правилу истиче примјер сличан ономе у 3. правилу Теофиловом. Неки Јеракс јавио је био за неког свештеника, да је пао у блудочинство и да с тога не смије више у чину да остане; а епископ Аполон, коме је тај свештеник био подручан, наводио је, да никакве тужбе о томе није примио. Поводом тога Теофил наређује, да се правилним судом ствар испита, те ако се истакне тужилац неки, који заслужује да му се вјерује, и пријеступ буде доказан од поузданих свједока, тада нека се онај свештеник искључи из цркве (*τῆς ἐκκλησίας ἐκβαλλέσθω*); не докаже ли се то, тада онај свештеник нека у клиру остане.

Правило 10.

Са знањем свега свештенства има се поставити други економ, на што је пристао и епископ Аполон, како би се црквено улагало у што треба.

(Ап. 38, 41; IV васељ. 25, 26; трул. 35; VII васељ. 11, 12; анкир. 15; гангр. 7, 8; антиох. 24, 25; картаг. 26, 33; прводр. 7; Теоф ал. 11).

— Види тумачења 26. правила IV и 11. правила VII васељенскога сабора.

Правило 11.

Удовице, и сиромаси, и странци нека добивају потпуну опораву; а оно што је црквено, нека нико себи не присваја.

(Ап. 38, 41; IV васељ 25, 26; трул. 35; VII васељ. 11, 12; анкир. 15; гангр, 7, 8; антиох. 24, 25; картаг. 26, 33; Теоф. ал. 10).

— Ово је правило продужење 10. правила Теофилова. У ономе је правилу казао, да са настојањем црквеног економа има пазити да црквени приходи имају бити улагани у што треба, а у овоме правилу спомиње на што се ти приходи посебно имају улагати, а то је, осим издржавања клира (ап. 41), на удовице, сиромахе и странце.

Правило 12.

Благочастије ме твоје извјестило, да неки који себе називљу катарима, желе пријећи к цркви. А пошто је велики сабор, који је држан у Никеји од блажених отаца наших, установио да се имају рукополагати они, који од катара прелазе, изволи по оној установи рукоположити свакога, који зажели пријећи цркви, ако је само живот њихов уредан и ништа им друго на путу не стаје.

(I васељ. 8; II васељ. 7; трул. 95; лаод. 7; Васил. вел. 1, 47).

— Правило је ово Теофилова посланица епископу Афингију, који га је запитао био како има поступати са катарима (новатијанима), када желе пријећи цркви, и Теофил упућује тога епископа на издану о томе наредау I васељенскога сабора, а то је 8. правило тага сабора.

Правило 13.

Максим је изјавио, да је ступио у протузаконито суживљење, што није познавао законе црквене. Пак пошто га то узнемирује, што је ван зборова, очитовао је, да ће он, обзиром на то што је по незнању протузаконито поступио, договорно клонити се даљег протузаконитога суживљења, пошто је на то и она (то јест, жена му) склоњена. Ако се дакле освједочиш, да то они чине услијед договора, и да не варају, а обзиром на десетогодишње вријеме, ако ти се свиди, да их ставиш са оглашенима, тако и поступи. Ако ли опазиш да хоће само да преваре,

и да је потребита и строгост с њима, поступи онако, како те Бог напути, упорављајући све најопрезније, јер боравећи у самим тим мјестима, ти можеш много боље знати, како они мисле.

(Ап. 48; трул. 87, 93, 98; анкир, 20; картаг. 102; Васил. вел. 9, 21, 31, 35, 36, 46, 48, 77, 87).

— Теофилова посланица епископу Агатону саставља ово (13.) правило, у коме Теофил упућује тог епископа, како ће поступити са неким Максимом, који је у незаконити брак ступио био и сада се за то кајао.

Правило 14.

Законито су дјело учинили презвитери у селу Гемину, ако истину говори Евстатија, која је писмо донијела; јер она казује, да су они одлучили од опћења Кирадију, што је неправде чинила и што се није хтјела неправде оставити. Али пошто сам ја сада разабрао, да она, лијечећи сама већ по себи своје зло, жели изнова бити у опћењу, изволи је расположити најприје да се остави неправде и да се склони на покајање, и таким начином, ако опазиш да се закону божјем обраћа и да жели опћења, допусти јој нека буде у опћењу са народом.

(I васељ. 12; IV васељ. 16; трул. 102; анкир. 5; Васил. вел. 74).

— Некаква Евстатија јавила је Теофилу, да се у Гемину нека Кирадија каматарењем бавила и да су је зато гемински презвитери одлучили били од црквене заједнице. Теофил одобрава тај поступак оних презвитера; али пошто је дознао, да је иста Кирадија вољна оставити грјешно своје дјело и жели опет бити примљена у црквену заједницу, то он и пише надлежном епископу Мини, — а то писмо и јест ово (14.) правило, — да настоји обратити исту женскињу, и ако се искрено покаје, нека јој опет допусти бити у заједници црквеној.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ КИРИЛА АЛЕКСАНДРИЈСКОГ.

Правило 1.

Сваки посао наш, кад се управо изводи по правилима доброга реда, не може произвести у нама никакав немир, него нас на против ослобађа од порицања са стране. шта више, похвалу нам задобија од оних, који здраво мисле. Јер који не ће одобрити беспристрасни један суд, кад га ко изрече? или зар не ће бити ван свакога пријекора, шта више, сваке ће хвале бити заслужно, кад се право и по закону суди? И о овоме сада ево пишем, кад твоје благочастије у својим граматама, посланима мени и најсветијем и најбогољубазнијем брату нашем и саепископу Проклу, спомиње најпобожнијег и најблагочастивијега Петра, који ето плаче и наводи, да је неправилно уклоњен био од повјерене му цркве. У реду је управо било, да он или име свештеничко заједно са самим дјелом ужива, или ако већ није био достојан да предстоји божанственоме олтару, није га тада требало одликовати ни насловом епископа. Него може изгледати твоме благочастију оштрим и небратским ово што кажем; али у самој ствари није тако, јер ми држимо да ћемо се показати милосрдни према старцу, ако му и сами наслов оставимо. Али би много боље било помислити и о другом; јер он каже да може доказати своју правицу, али да му није било дано времена да се оправда, нити је подвргнут био

саслушају, сходно правилима. А да је то учињено било разбор самих споменица показао би, или да је он због својих приједступа стварно осуђен, нити би имао разлога више говорити да је увриједјен, или би, прогласивши га невиним, изнова му даровано било право, да предстоји цркви и да иста буде опет под његовом управом. Пошто пак ништа таквога није било учињено, он зато сада на сав глас и виче о овоме послу, и казује да је претрпио неисказану неправду, и да је незаконито искључен, додајући још, да су му отети и сви новци што је имао. Кад дакле твоја светиња зна, и шта божанствена правила наређују, и што приличи цркви и онима, који су постављени за свету службу, уваживши при томе ово наше писмо, нека отре сузе старца. И ако он хоће да изађе пред суд са онима, који су подигли на њега тужбу, нека се по обичају суди пред твојим благочастијем, наравно у присуству подручних ти најблагочастивијих епископа, осим ако он не одбије неке, као подозриве. А ми не вјерујемо да икоји од најблагочастивијих епископа може бити непријатељски расположен наспрам брата; али да овај изговор не би послије разрушио суд, који ће се о њему донијети, и да се не покаже, као да се није поступило по правици, није неумјесно да се уклоне из судбенога збора поједини, на којима лежи подозрење.

(Ап. 28, 74; I васељ. 5; II васељ. 6; IV васељ. 9, 17; антиох. 4, 12, 14, 15; сард. 3, 4, 5; картаг. 19).

— Као што смо на своме мјесту споменули (I, 35), Кирил, архијепископ александријски, написао је каноничну посланицу једну архијепископу антиохијском Домну, поводом епископа Петра, који је лишен био епископске катедре. Домн се обратио био због тог епископа Петра Кирилу, а тако исто и Проклу, архијепископу цариградском, тражећи мишљење њихово, како би се имало поступити с њим. На то питање Домново Кирил одговара посланицом, која и саставља ово и слиједећа (2. и 3.) правила. — Онај се епископ Петар жалио, да је неправилно уклоњен био са епископскога пријестола, да су му при томе однијели сав иметак његов, и да су само да га лише пријестола изнудили од њега остав-

ку. Одговор на прву тачку те жалбе Петрове саставља ово 1. правило, које је по самоме тексту довољно јасно.

Изгледа да је без правилнога суда онај Петар лишен био своје катедре, и ради тога Кирил напомиње у почетку правила, како треба сваки посао ријешавати онако, као што то правила прописују, јер тада не само што никакве смутње не ће бити у цркви, нити ће се истицати питања, као што је ово Петрово, него ће добри ред у свему владати, нити ће ико смјети да се жали, кад види да се право и по закону суди. — Опажа даље Кирил, како је могао Домн да зове „епископом" онога Петра, кад исти цркве своје нема. Важна је мисао ова. Ако неки епископ носи име „епископа", он мора да је епископ у самој ствари, то јест мора да има и своју епархију, у којој врши епископску власт, врховног учитеља, првосвештеника и архипастира. Није ли један епископ достојан да врши ту власт, и да стоји на челу једне епархије, тада не смије ни име епископа да носи, јер га је у таквом случају надлежни сабор морао већ био прогласити недостојним епископства, дакле лишити га епископства, другим ријечима, свргнути га. Само из особитога милосрђа, и ако је у самој ствари дотични достојан тога милосрђа, Кирил сматра да му се може епископски наслов оставити, као што то допушта и према ономе Петру, обзиром на старост његову и што гласно казује, да је невин. — Послије те опаске о епископском наслову Петровом, Кирил констатира, да је Петар без правилнога суда лишен био катедре, и каже да сада тај суд мора изрећи пресуду своју по прописима светих правила. Судити једног епископа у редовним приликама има право епископски сабор оне области, којој дотичин епископ припада (в. 74. ап. и остала паралелна правила). На овакав суд Кирил и упућује Домна поводом онога Петра. Снисходећи колико више може по правилима према старости и сузама истога Петра, Кирил препоручује Домну, да му (Петру) допусти, да у сабору не буду при суђењу они епископи, које Петар подозријева да су му противни. Овој својој препоруци одмах Кирил надодаје врло важну опаску, а на име, да он не вјерује, да би икоји епископ могао бити непријатељски расположен према брату своме, епископу, него просто ради тога је оно казао, да би се туженоме одузела прилика, да се жали на пристрасност суда, ако би у сабору били и они, које он подозријева да су му противни.

Правило 2.

Новци пак који су му противу правде одузети, пра-

ведно је, да му се поврате из два разлога. И први је, што таково шта са свијем није морало бити, за тијем, што прекомјерно смућује и највећу жалост наноси најблагочастивијим епископима, ма гдје они били, кад се истражују од њих рачуни у погледу различитих потрошака, што им се случавају, било из црквених доходака, било од плодова, што се са других страна добивају. Јер сваки ће од нас за своје вријеме дати рачун свеопћем Судији. Скупоцјености и непокретна имовина мора бити очувана црквама у свој цјелини; а наспрам оних, који у опредијељено вријеме управљају божанственим свештенством, мора се имати пуно поуздање у погледу издржавања са њихове стране потрошака, што се случавају.

Ап. 38, 41; IV васељ. 26; VII васељ. 12; антиох. 24, 25; картаг. 26, 33).

— Друга је жалба онога Петра била, да су му одузели и све новце, кад су га уклонили са епископскога пријестола. Кирил сматра то неправедно, те каже, да треба Петру све повратити, што се у њега нашло од црквених прихода у часу, кад су га уклањали са катедре; при чему истиче мисао изражену у првим ријечима 38. ап. правила, да епископ има да води старање о свима црквеним стварима и да он има право тим стварима управљати по својој савјести, сјећајући се да Богу има за то да одговара. Ово у осталом што Кирил каже за Петра о новцима, не слаже се у свему са даљим наређењем истог апост. правила, јер то правило строго забрањује епископу да ишта себи лично присваја од онога, што је црквено, било од покретних или непокретних ствари црквених, било то од прихода црквених. Великим снисхођењем према Петру мора се протумачити наредба овога правила, а свакако и тијем, што је Кирил сматрао Петра увијек законитим епископом, док сабор не изрече о њему суд свој (пр. 1), и дакле врховним управитељем црквених прихода.

Правило 3.

А писмену оставку, каже, да је дао не од своје воље, него што је принуђен био и из страха, и због пријетње од стране неких; али кад би и друкчије ствар стојала, није сугласно са црквеним установама, да неки свеште-

ници подносе писмене оставке. Јер ако су достојни да служе, нека у томе и остану; нијесу ли достојни да служе, нека се не уклањају оставком, него кад их осуде њихова сама дјела, која су на јавну саблазан и противе се свакоме реду. — Поздрави браћу, која је с тобом, а која је с нама, поздрављa тебе у Господу.

(III. васељ. 9; прводр. 16; Петра алекс. 10).

— Види тумачење 9. правила III васељенскога сабора, гдје је и ово Кирилово правило споменуто.

Правило 4.

У погледу свега, што је корисно и неопходно за напредак народа, и што служи на славу светих цркава, потребито је водити старање, јер је написано: побожнима учините синове Израиљеве (III Мојс. 15, 31). А сад ево оци манастира, што су у области Тивајиде, људи побожни и којих је начин живота дивљења достојан, дошавши у Александрију, и запитани од мене о стању тамошњих манастира, исказаше да се многи саблажњавају због слијеђених узрока. Неки који су се тек оженили, и неким начином тек из заручничке ложнице изишли, задобијају поједине између најбогољубазнијих епископа, и пошто ваљда нико ништа о њима не јавља, рукополажу се за клирике, то јест презвитере. Други пак неки из истих манастира, искључени као неуредни, изнова измамљују рукоположење, и поставши клирици, ступају опет у оне исте манастире, из којих су били искључени, и хоће да приносе жртву, и све оно да чине, што је уобичајено клирицима, а то узрокује, те поједини који их познају, уклањају се и од зборова, и не ће да се причесте кад они служе. Пак пошто треба да ми све чинимо, као што сам казао, за напредак народа, нека ваше благочастије пази ово. И ако се има који рукоположити за клирика, нека се марљиво испита живот његов и да ли који има жену, или не; и

каквим начином и када је узео; и да ли се уздржава (кад треба); и да није то који од оних, што су искључени од другог ког најблагочастивијег епископа, или из манастира; па кад се нађе да је беспријекоран, нека се рукоположи. Јер ћемо овим начином сачувати чистом и нашу савјест, и непорочном свету и часну службу.

(Ап. 80; I васељ. 2; VII васељ, 2; неокес. 12; лаодик. 3, 12; сард. 10; прводр. 17).

— Поводом жалбе тивајидских неких калуђера, који су дошли били у Александрију, да у Ливији и Пентапољу поједини епископи рукополажу за презвитере људе, који нијесу тога увијек достојни, и да то производи саблазни, тако да многи вијерни, који познају те људе, уклањају се из цркве и не ће да се причесте од њих, када служе, — поводом ове жалбе издао је Кирил окружну посланицу на епископе Ливије и Пентапоља, која посланица и саставља ово (4.) Кирилово правило. — Напоменувши како су на првоме мјесту позвани епископи да се старају о свему што служи за напредак народа и на славу цркве и како је главна задаћа њихова да, по ријечима св. писма, учине побожнима повјерене им људе (III Мојс. 15, 31), Кирил, према жалби оних тивајидских калуђера, каже како је неупутно, што без испитања епископи рукополажу разне људе, а посебно не обраћају нужну пажњу на брак тих људи и на то, да нијесу исти под каквом каноничком казном. Ради тога, као врховни поглавица александријске црквене области (патријархата), наређује епископима поменутих провинција, да пазе добро у напријед, кога ће да рукополажу и да марљиво испитају какав је живот сваког поједипога, посебно пак, да се није који од њих огријешио о правила, која постоје о свештеничком браку, и за тијем, да није то случајно који између оних, које су надлежни епископи искључили из службе црквене, или дотични игумани из манастира. Кад се нађе да је једно лице у свему беспријекорно, тек тада може се то лице рукоположити, — и тако поступајући, епископ ће сачувати чистом своју савјест, а сачуваће се непорочном и служба света.

Правило 5.

Ако су неки подвргнути били искључењу за казну због свога падења, пак су при смрти, а још су међу тијем оглашени, нека се крсте, и нека се не дијеле са човјечан-

ством, не удостојивши се благодати, то јест као такви, који су ван опћења. — Поздравите браћу, која је с вама, а која је с нама, поздравља вас у Господу.

(I васељ. 13, 14; лаод. 47; картаг. 45).

— Ово је други дио поменуте (пр. 4) Кирилове окружне посланице. Прописује, сходно постојећим већ правилима, да треба крстити и удостојити св. причешћа чак и оне оглашене, кад су при смрти, који су, спремајући се за крштење и за вријеме оглашења, учинили били какав гријех и ради тога подвргнути били односној епитимији.

ПОСЛАНИЦА
ГЕНАДИЈА ЦАРИГРАДСКОГ.

Кад је Господ наш и Бог и Спаситељ Исус Христос повјерио светим својим ученицима проповиједање јеванђеља, и послао их као учитеље људима и цијеломе свијету, најјасније им је заповиједио, да оно што су они као дар примили, морају исто и они то људима као дар давати, не тражећи за то ни мједа, ни сребра, ни злата, нити у опће какву материјалну или земаљску корист, јер не може бити замјене небесних и духовних дарова са земаљскима и несталнима. И ову заповијед Он није дао само њима, него кроз њих и нама, које се удостојио поставити на њихов степен и на њихово мјесто. Па треба, као што су они тада, тако и ми сада да најмарљивије чувамо и пазимо ону заповијед, и да не мудрујемо о чему не треба мудровати, нити да бацамо себе на погибљену коцку. Као дар сте, каже, примили, као дар дајите; не носите ни мједа, ни сребра, ни злата у појасима вашима (Мат. 10, 8. 9). Проста је и јасна ријеч ове заповиједи, и нема у себи ништа замршенога, ништа нејаснога, ништа, што би требало вјештачкога тумачења. Од мене, каже, примили сте достојанство свештенства, те ако сте за то ви мени мало или много издали, и то сам вам ја продао, продавајте тада и ви то исто другима; ако ли сте пак као дар добили, као дар дајите и ви. Има ли шта јаснијега од ове заповиједи? Шта ли је корисније од овога

за оне, који јој се покоравају? Тешко заиста онима, који смислише да за новце дар божји добију, или да га другима за новце даду, јер се такви, по ријечима светога Петра, налазе у гркој жући и у свези неправде (Дјел. ап. 8, 33), обузети својим сребролубљем; а по овоме је сугласно са тим Господњим законом и правило светих и блажених отаца светог и великог васељенскога сабора сакупљенога у Халкидону, које нам је јасно изложено слиједећим ријечима: „Који епископ за новце обави рукоположење, и благодат, која се не може продавати, претвори у предмет продаје, те за новце постави епископа, или хорепископа, или презвитера, или ђакона, или другога кога, који спада клиру, или из гадне похлепе за добитком произведе за новце економа, или едика, или парамонара, или ма кога другога, који је у канону убројен, пак се докаже, да је заиста то чинио, нека се са свога степена свргне; а онај који је таковим путем постављен, нека никакве користи нема од купљенога рукоположења или произведења, него нека се сматра, као да и нема достојанства, или службе, коју је новцима добио. Који је пак и посредником био у оваквој гнусној и безаконитој трговини, такав, ако је клирик, нека се свргне са свога степена; ако је свјетовњак, или калуђер, нека буде анатема".

Особито изврсне и веома благочастиве су наредбе овога правила светих отаца, које сатиру и сијеку сваки сотонски насртај, сваки дјаволски покушај, који се пружа на духовни дар, јер оно са свијем забрањује, да се за новце даје или да се прима чин рукоположења, и то забрањује колико ономе који исто обавља, толико ономе, који чин рукоположења прима. Пак не допушта ни прије времена рукоположења, да се дају новци за рукоположење, јер је и у оваквоме послу очито подмићавање. — Али пошто сада, покрај ових толико јасних наредаба, ипак се затекоше неки у Галатији који омаловажавају и преступају ради гадне похлепе за добитком и ради сребро-

љубља спасоносне и човјекољубиве ове наредбе, нашли смо за добро заједно са светим сабором, који борави у овоме царственом новоме Риму, исте наредбе опет поновити, како би без сваког домишљавања, без сваког изговора, без сваког лукавог мудровања, са свијем пресјечен био овај нечастиви и гнусни обичај, који се, не знам каквим начином, увукао у најсветије цркве, те би, при потпуно слободном од сваког трговања и чистом огласу од стране архијереја, сишла одозго, благодат Духа светога на оне, који се рукополажу; пошто сада, кад за новце бива произвађање, и врши се оно нечистом руком, ја не знам, да ли по навјештеноме гласу силази на онога, који се производи, благодат Духа светога, или се баш на против тијем она ускраћује. Знај дакле, у свему најблагочастивији, да ма ко био, који се затече у чему сличноме, био то епископ, или хорепископ, или периодевт, или презвитер, или ђакон, или други какав, који је у канону убројен, или свјетовњак, опћом наредбом и опћом одлуком архијереја бива осуђен, као што о томе гласи и приведено правило светих отаца; јер треба да благодат буде збиља благодат, а никако да сребро за исту посредује. Нека дакле буде, као што јест искључен, и лишен сваког свештеничкога достојанства и службе, и нека подлегне клетви анатеме колико онај, који држи да новцима може благодат добити, толико и онај који обећава, да ће је за новце дати, био то клирик, или свјетовњак, доказало се да је то он учинио, или се не доказало; јер је немогућно, да се састави оно, што се не даје саставити, нити да се доведе у склад Бог са мамоном, или да они, који њој служе, служе и Богу; а Господња је ријеч о томе непорјецива: Не можете Богу служити и мамони (Мат. 6, 24). Повјеравајући овим ријечима по сили нашој, и покоравајући им се заједно са Оним, којих је изрекао, донесосмо одлуку ову противу оних, који их преступају. Нека се и твоја светиња постара, употребивши на то све на-

стојање, да кроз пријеписе ове наше окружнице постане ово опћепознатим и свима подручним ти епископима, и периодевтима, и свима осталима; да заједно сви хришћани, сакупљени једним духом и једном душом противу опћег непријатеља, узмогнемо помоћу божјом ишчупати сами корије сребролубља, заједно са свима злим клицама његовим. — Поздрављамо сву браћу, која је с тобом у Христу. Снажећи се у Господу, моли се за нас најбогољубивији брате.

(Ап. 29; IV васељ. 2; трул. 22, 23; VII васељ. 4, 5, 15, 19; лаод. 12; сардик. 2; Васил. вел. 90; Тарас. посл.).

— Посланица је ова, као што смо казали (I, 35), издана на цариградском сабору 529. под предсједништвом патријарха Генадија и управљена је, као што је у наслову саме посланице казано, свима митрополитима, а посебно римскоме папи (*πρὸς τὸν πάπαν Ῥώμης*). Позивом на односна мјеста св. писма и на 2. правило IV васељенскога сабора у посланици се осуђује *симонија*, и подвргава се свргнућу свако свештенс лице, које се у симонији затече, а анатеми сваки свјетовњак, који буде окривљен за симонију.

ПОСЛАНИЦА
ТАРАСИЈА ЦАРИГРАДСКОГ.

Врло често и на много се начина поучавамо од јеванђелиста, од апостола и од отаца, да морамо при посвећивању за свештенство са свијем слободни бити од лакомства, нити узимати сребра, или злата, или истраживати какву протузаконите корист за рукоположење ма које било свештене особе, као што ћемо то сада доказати приложеним уз ово свједоџбама, колико из односних мјеста светог писма, толико из отачаског учења. Јер који руке полажу, слуге су Духа, а нијесу продаваоци Духа, и који као дар добивају благодат Духа, морају је као дар и давати онима, који имају да је од њих приме, сходно ријечима оних, који од божјега гласа добише ову благодат. Пак ако се који затече, да је исту за злато купио, проглашују таквога искљученим из свештеничкога реда. И премда је добио свештенство по имену, али ријеч обмањује сами чин; јер нико не може служити Богу и мамони, као што нас јеванђеље учи (Мат. 6, 24). А пошто чусмо од Бога, који кроз пророке гласно казује: Свештеници говорите од срца Јерусалиму (Исаи. 40, 2), и опет кад пријети и каже: Стражар, ако види мач гдје иде и не затруби у трубу, и народ не буде опоменут, а мач дошавши отме од њих душу, искаћу крв из руке стражареве (Језек. 33, 6), то и ми, бојећи се наредбе и осуде, кад би мучали, дижемо ево глас пред свима предстојницима

наших цркава, да смионо узмогнемо казати са божанственим апостолом: Чисти смо од крви (Дјел. ап. 20, 26) оних, који преступају наредбе правила, а тим већма оних, који су за новце рукополагали, или били рукоположени, и које је божанствени апостол Петар, чији је пријестол наслиједила братска ваша светост, као Симона врачара одвргао; и за то се не устручавамо јављати истину, чувајући и држећи се онога, што нам је предано у правилима од светих апостола и од славних отаца наших, и уједно клонимо се свију оних, који су иста ма чиме преступили. А братско ваше и пристојно светима архијерејство, које законито и по божјој вољи врши свештеноначелничку службу, изврсну има у томе славу; јер је велики и први архијереј Христос Бог наш кроз пророка рекао: Живим ја, и прославићу само оне, који ме славе (I Цар. 2, 30). А ти знаш, човјече жеља изабраних Духа светога, да је сношљивија у овоме одношају и сама нечастива јерес Македонија и шљедбеника му духоборца, јар су они бар пустословили, да је Дух свети створ и слуга Бога и Оца, а ови, као што се види, чине га слугом својим. Јер сваки господар продаје, кад жели, оно што има, или свог домаћег, или друго што посједује; на исти начин и који купује, желећи постати господарем онога што је за куповање, добива то уз цијену сребра. Тако и они који овај нечисти посао изводе, понижавају Духа светога, гријешећи подобно онима, који су хулећи светињу говорили, да је Христос изгонио дјаволе помоћу Веелзевула; или да још истинитије кажем, подобни су Јуди издајнику, који је уз цијену сребра продао Христа богоубијцима Јудејима. А пошто је Дух свети једносуштан Христу Богу нашем, очито је свакоме, да ће и ови (који продају Духа светога) једнаки дио имати (са онима, који продаше Христа), као што је то доказано било. Пак ако се не продаје, (а очито је, да то никако не може бити), ван сваке је сумње, да није код њих благодат Духа светога, то јест,

најсветије свештеничко достојанство, нити су они благодат примили, нити је имају. Јер нека се сјете светога Петра, који је овако говорио ономе, који је то покушао био: Нема теби дијела, ни нашљедства у овој ријечи (Дјел. ап. 8, 21). При томе, ако се продаје свештеничко достојанство, тад је за њих сувишно и да частан живот проводе и да напредују у чистоти и врлини; сувишан је за њих и божанствени апостол Павао, који учи, да епископ мора бити без мане, паметан и вриједан да учи, тријезан, који се држи вијерне ријечи по науци, да кадар буде и утјешити са здравом науком, и изобличити оне, који се противе (I Тим. 3, 2). А ово ће све ишчезнути, ако се буде продавало и куповало свештенство. Слиједеће изабране из светих књига свједоџбе проглашују са свијем лишеним свештенства сваког онога, који даје или узимље мито, ма у какво вријеме то било, или прије рукоположења, или послије рукоположења, јер узимати је увијек узимати; исто тако забрањују и свако црквено произвађање, које бива уз издавање новаца:

Правило 29. светих апостола: „Ако који епископ, или презвитер, или ђакон, новцем задобије себи ово достојанство, нека се свргне и он, и онај, који га је поставио, и са свијем нека се одлучи од заједнице, као Симон врачар мном Петром“.

Из апостолских дјела: „Видећи Симон, да се, кад апостоли полажу руке, даје Дух свети, донесе им новце говорећи: Дајте и мени ову власт, да кад метнем руке на кога, прими Духа светога. А Петар му рече: Сребро твоје с тобом да буде у погибао, што си помислио, да се дар божји може добити за новце. Нема теби дијела ни нашљедства у овој ријечи; јер срце твоје није право пред Богом. Покај се дакле од ове своје пакости, и моли се Богу, да би ти се опростила помисао срца твога; јер те видим да си у гркој жучи и у свези неправде“ (8, 18—23).

Из треће књиге царстава: „Нити се обрати Јеровоам

од пакости своје, него поврати се, и начини из једнога дијела народа свештенике висинама; ко је год хтио, посвећиваше му руку, и тај постајаше свештеник на висинама. И бијаше ријеч ова на гријех дому Јеровоамову, да би се истријебио и да би га нестало са лица земље" (13, 33, 34).

Из четврте књиге царстава: „И врати се Нееман к Јелисеју сам и сва пратња његова, и дође, и стаде пред њим, и рече: Ево сад сам видио, да нема Бога вигдје на земљи него само у Израиљу; и сада прими дар од слуге свога. И рече Јелисеј: Тако да је жив Господ, пред којим стојим, ако узмем; и он настојаше около њега да узме, али не хтједе послушати". И мало за тијем: „И рече Гијезије, слуга Јелисеја: Ево је поштедио Господар мој Неемана сирског, да прими из руке његове, што је донио био; али тако да је жив Господ, ако не потрчим за њим, и узмем што од њега. И отрча Гијезије за Нееманом" И мало послије: „И рече Нееман: Узми два таланта сребра; и узе два таланта сребра у два тобоца, и двоје стајаће хаљине". И послије другога: „И рече му Јелисеј: откле Гијезије? И рече Гијезије: Није ишао никуда слуга твој. И рече му Јелисеј: Зар срце моје није ишло с тобом? И видио сам, кад се повраћао човјек с кола својих на сусрет теби; и ти си тад узео сребро, узео си и хаљине, да за сребро купиш вртлове, и винограде, и маслинке, и овце, и говеда, и слуге, и слушкиње, пак ће губа Нееманова прионути за те и за сјеме твоје до вијека. И отиде испред лица његова губав, као снијег" (5, 15—27).

Из тумачења светога Василија на Исаију: „У помоћ је дао закон, да се може казати, да нема ријечи као ове, за коју се не могу дарови давати; и ово није закон, као нека ријеч онога, који из трбуха говори, нити је измишљена као она ради варања, него је то учитељ истине; при томе, они гатају за сребро, а што је најсмјешније, дотични, који су заведени, плаћају им још у сребру

награду за лаж; а ријеч закона није такова, да се за њу дарови имају давати, јер нико не продаје благодати: Као дар сте, каже, примили, као дар дајите (Мат. 10, 8). Гледај како се расрдио Петар на Симона, који је понудио био сребро за благодат Духа: Сребро твоје, каже, с тобом да буде на погибао, што си помислио, да се дар божји може добити за новце. (Дјел. ап. 8, 20). Није дакле ријеч јеванђеља, као ријечи оних који из трбуха говоре, које се могу продавати. Јер ко може дати откупнину, која би била ње достојна? Чуј Давида, кад двоуми и каже: Шта ћу вратити Господу за све оно, што ми је дао? (Псал. 115, 3). Не могу се дакле никакви дарови дати, који би могли бити достојни његове благодати; један је само дар достојан тога, а тај је чување самога дара; који ти благо дарива, не тражи цијене за оно, што ти је дао, него да достојно чуваш то, што ти је дано".

Из посланице истога подручним му епископима да не рукополажу за новце: „Они држе, да не гријеше, што не узимљу за вријеме рукоположења; међу тијем узимати ма када било, зове се увијек узимати. Позивљем вас дакле, да се овакова прихода, или боље овакова пута у геену оставите, и не кољајте својих руку оваковим нечистотама, да тиме постанете послије недостојни обављања светих тајана".

Из живота светог Јована Златоустога: „Евсевије, због кога овај опширни говор морамо да водимо, тужилац шесторице других епископа, приступио је пред скупом свију епископа, тражећи да се прими у опћење. Противили су се томе поједини између епископа, да га не треба примити, јер да је клеветник. На што он, молећи, говораше: Пошто је посао за двије године већим дијелом разабран, и одгођено је вријеме за свједоке, молим вашу богољубност, да ми се допусти, да свједоке приведем ја још данас; пак ако је и умрьо епископ Антонин, који је примио злато и рукоположење обавио, ипак су

остали они, који су злато издали и били рукоположени. Сабор овај, који је тада на окупу био, признао је, да се приступи к разбору дјела; и отпочне се расправа читањем списа, који су прије вођени. Ђоше свједоци; ђоше и оних шест епископа, који су злато дали и били рукоположени. У самоме почетку нијекали су; али кад су остајали на своме свједоци и из свјетовњака и из презвитера, на које су они по изгледу рачунали, они су најприје нијекали, и тек кад су свједоци почели изобличавати их, напомињући им и мјеста и вријеме, и износећи им врсту и количину онога, што су издали били, савјест се њихова смутила и добровољно, без сваке принуде исповиједише: дали смо, али изјављујемо, да смо мислили, да је такав ред, и да ћемо се тиме ослободити од грађанске службе; и сада молимо, ако се не слаже са светињом, да ми останемо у служби црквеној, да бар добијемо натраг злато, што смо дали, јер смо за то ми дали неколике опреме наших жена. На то је Јован обећао сабору: ја ћу их ослободити од грађанске власти, умоливши о томе цара; ви пак наредите, да ови добију натраг злато од Антонинових нашљедника. Сабор тада нареди, да они имају добити натраг злато од нашљедника Антонина, и да се могу причешћивати у олтару, али да буду ван свештенства, да се не би, кад би ми ово допустили, увукао јудејски и египатски обичај продавања и куповања свештенства. Јер кажу, да кваритељ и лажно названи патријарх јудејски, сваке године или сваке друге године мијења архисинагоге, само да тиме сребра сабере, исто као и ревнитељ његов, египатски патријарх, — да се испуни пророчанство: Свештеници његови одговараху за плату, и пророци његови гатају за сребро“ (Мих. 3, 11).

Из правила 630 светих отаца, сабраних у Халкидону: „Који епископ за новце обави рукоположење, и благодат, која се не може продавати, претвори у предмет продаје, те за новце постави економа, или екдика, или па-

рамонара, или ма кога другога, који је у канону убројен, пак се докаже, да је заиста то учинио, нека се са свога сгепена свргне; а онај, који је таковим путем постављен, нека никакве користи нема од купљенога рукоположења или произведења, него нека се сматра, као да и нема достојанства, или службе, коју је новцима добио. Који је пак и посредником био у овакој гнусној и безаконитој трговини, такав, ако је клирик, нека се свргне са свога степена; ако је свјетовњак, или калуђер, нека буде анатема."

Из окружне посланице Генадија, најсвијетијег архиепископа цариградског и с њим светога сабора: „Нека дакле буде, као што јест искључен и лишен сваког свештеничког достојанства и службе, и нека подлегне клетви анатеме колико онај, који држи да новцима може благодат добити, толико и онај, који обећава, да ће је за новце дати, био то клирик или свјетовњак, доказало се да је он то учинио, или се не доказало; јер је немогућно, да се састави оно, што се не даје саставити, нити да се доведе у склад Бог са мамоном, или да они, који њој служе, служе и Богу; а Господња је ријеч о томе непорјецива: Не можете Богу служити и мамони" (Мат. 6, 24).

Из правила светог 6. сабора: „Који су постављени били, за новце, а не услијед испитања и што су изабрали свештенички живот, било да су то епископи, било да су други какви клирици, наређујемо да се свргну; а исто тако нека се свргну и они, који су их поставили".

Послушајмо ово сви и запамтимо, не само архијереји, него и сваки, који је у клиру убројен, и сви који на земљи живе. Јер ваља нам особито пазити на оно, што смо слушали, да како не отпаднемо (Јевр. 2, 1); нити смо ми искупљени пропадљивим сребром или златом из сујетног свога живљења, које су нам оци у нашљедство дали, него скупоцјеном крвљу Христа, као непорочног и пречистог

јагњета (I Петр. 1, 18). И на такав нас ето начин ти, човјече најсветији, поучи да слиједимо ономе, што је написано код јеванђелиста и код апостола, и наредбама, које су у правилима и код отаца; јер се ми покоравамо ријечима твојих уста. Попни се на висину, подигни снажно глас свој, ступај свуда широм; проповиједај смионо, да једном престане и да се са свијем уништи свако полагање руку за новце, и све оно што је по сребролубљу, по неправди и по гадној похлепи за добитком с њим здружено; јер кад се оно заједно са другим, што узањ иде, уклони из изабранога народа, прозванога по имену Христовом, и који је на дар искупљење добио, свака ће нечист, која слиједи овоме злу, из темеља искоријењена бити, и свештеници ће као финик процвјетати, удишући миомирис Христов оних, који се спасавају, и пјевајући са црквом пјесму побједе: Уклонио је Господ од тебе неправде твоје (Соф. 3, 15), а наслађујући се уз то узабраним плодовима, и умножавајући их у дубокој старости, поставши нашљедницима блаженог оног и непорочног живота.

(Ап. 29; IV васељ. 2; трул. 22, 23; VII васељ. 4, 5, 15, 19; лаод. 12; сардик. 2; Васил. вел. 90. Генад. послан.)

— *Симонија* није престајала скврнити Христову цркву ни у VIII вијеку, и противу тога зла нашао се побуђен одмах послије VII васељенскога сабора дигнути свој глас велики патријарх цариградски Тарасије, те управити ову своју посланицу папи римскоме Адријану, молећи га да му помогне, да се искоријени то зло из цркве. Као што се из текста посланице саме види, она је свод свега онога, што је до Тарасијевога доба противу симоније издано било.

ДОПУНИДБЕНА ПРАВИЛА.

ПРАВИЛА
СВЕТОГ ЈОВАНА ПОСНИКА.

Правило 1.

Ко се без икакве силе нерасудно одрекао Христа, може се по 73. правилу Василија великога удостојити причешћа само кад је при смрти, и нико га не може ослободити од такве епитимије, нити се ико смије усудити да му покаже какво снисхођење. Свети Григорије ниски пак, изложивши по реду све што се апостата тиче, подвргава истој казни оне, који без икакве силе прелазе од вјере к заблуди, одређујући да трајање казне има се мјерити према трајању живота дотичнога грјешника; а оне који су то учинили што су присиљени били од других, подвргава казни као за блуд, то јест за девет година. Овако исто дијели апостате и анкирски сабор, и свештеномученик Петар александријски, и Василије велики у свом 81. правилу. — Али данас црква у главном слиједи ономе, што је установио и опредјелио свети цариградски патријарх Методије, и према томе у опће поступа са онима који се овако или онако затеку у томе пријеступу. По томе опредјељењу (св. Методија), ако је неко, као још дијете, ухваћен био од нечастивих, те из страха, или из незнања, или из непојимања вјере, принуђен био да се одрече вјере, и послије кад постане човјек обрати се опет хришћанском животу и ступи у католичанску цркву са покајањем и са исповједју, нека слуша сваки дан од свештеника до седмога дана четири установљене молитве, и осми

дан нека се омије; за тијем нека свуче своју одјећу и нека опаше лентион, и нека тада буде помазан светим миром, исто онако као и они, који се тек крсте, и послије тога нека се удостоји светога причешћа; па за других опет осам дана нека непрестано буде у црквама на светим службама, исто као и они, који се тек крсте. Милости овакве нека се удостоји и онај, који је ухваћен био од нечастивих као већ пунољетан, а који је мученьима принуђен био да се вјере своје одрече. Само што ће овакви морати прије свега да пости за два пута четрдесет дана, уздржавајући се од меса, сира и јаја, и сваке седмице по три дана и од вина и уља, и за све то вријеме нека се моли и нека метанише колико више може. За тијем, када се наврши то вријеме од два пута четрдесет дана, нека за седам дана слуша сваки дан молитве умилостивљења, а осмога дана, као и онај који је горе споменут, нека се омије и нека буде помазан, те удостојен причешћа свете тајне, и за других опет осам дана нека буде на црквеним службама. Онога пак, који се без икакве силе одрекао вјере, чека страшна казна; али по неисказаноме божјем човјекољубљу треба и таквога милостиво лијечити. Нека дакле такав пости за двије године, уздржавајући се од меса, сира и јаја, и сваке седмице по три дана и од уља и вина, полажући сваки дан према снази својој по стотину или двије стотине метанија. Кад се наврше двије године, нека и он за седам дана слуша молитве умилостивљења, а за остало даље нека се с њим поступа, као што је прије казано.

(Ап. 62; I васељ. 10, 11, 12, 14; трул. 102; анкир. 1.—9, 12, 21; лаод. 2, 19; картаг. 43; Григ. неок. 2, 11; Васил. вел. 3, 73, 81, 84; Петр. ал. 1.—14; Григ. ниск. 2).

— Ово и остала правила *Јована Посника*, која ми овдје приводимо по атинској синтагми, нијесу по тексту своме она иста правила, која је сам посник саставио. Сама правила, или тачније *Κανονικόν* Посников, по свој прилици у првобитној својој редакцији данас већ и не постоји. *Κανονικόν* је овај био ручна књига за духовнике при налагању дотичних епитимија за разне грјехе,

и готово сваки је духовник исту књигу преписивао за себе, додавајући при томе преписивању и друга правила за оне случајеве, које сам Јован није можда предвидио. Од овога рада тих разних духовника испало је у течају времена то, да је Посников каноникон најпослије изгубио свој први облик, и између многих разноврсних редакција те књиге није се знало, која је изворна и дакле која се има сматрати правим Посниковим Канониконом. Због овога почео се био већ од многих и напуштати тај каноникон, те губити некадашњи авторитет његов. У XIV вијеку *Матеј Властар* подигао је опет пређашњи значај Посниковс књиге. Он је из те књиге саставио доста опширни *синопсис* (у 48 правила) и додао га на крају своје азбучне синтагме. Синопсис овај Властарев, исто као и његова синтагма, добио је опће признање у источној цркви, и по томе синопсису ушла су опет у опћу употребу правила Јована Посника. — У мноштву старих грчких рукописа налази се овај Властарев синопсис, и из једног од таквих рукописа штампан је исти у атинској синтагми. Ту су Посникова правила приведена са оним насловом, који смо ми прештампали у 87. биљешци на 37. страни I. књиге. А по истоме синопсису налазе се Посникова правила и у старосрпским рукописима Властареве синтагме, као што је то навео проф. Т. Д. Флоринскій у својој књизи: Памятники законодательной дѣятельности Душана царя Сербовъ и Грековъ (Кіевъ, 1888. стр. 309 и сл.). — Из ове опаске, коју смо нашли за нужно ставити одмах у почетку ових Посникових правила, разумијеће се и поједина правила, која по своме тексту са свијем нијесу Посникова.

Сва Посникова правила подијељена су на три групе. Ова је подјела упорављена по оној, коју је истакао Григорије ниски у своме 1. правилу, према трима покретима човјекове душе: *λογικόν, ἐπιθυμητικόν καὶ θυμοειδές*, из којих разни гријеси могу да потичу. Па као што Григорије ниски спомиње по реду тих душевних покрета односне гријехе, тако то и у Посниковим правилима. У оригиналу Властаревог синопсиса Посниковог каноникона имају односне групе правила и наслове, сходно сада поменутој подјели, — те прва група насловљена је: *τὰ τοῦ λογιστικοῦ (τῆς ψυχῆς μέρους ἁμαρτήματα)*, и садржи као у Григорија ниског, правила за гријехе противу вјере (пр. 1. и 2.), друга група: *περὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους*, и садржи правила (4.—30.) за гријехе противу морала, и трећа група: *περὶ τοῦ θυμικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους*. и излаже правила (31.—48) за гријехе противу љубави ближњима. Осим седам правила, сва остала у

овоме синопсису каноникона потичу од Јована Посника; а од оних седам у 1., 2. и 16. налазе се уметци Властареви, а 22., 23., 26. и 27. саставио је сам Властар.

Ово (1.) правило на два се дијела дијели. Први дио, у коме се спомињу правила анкирскога сабора и отаца: Петра александријског, Василија великог и Григорија ниског, о онима који се Христове вјере одрекоше, овај дио правила припада Јовану Посинику, који сматра да се треба држати наредбе поменутих правила при налагању епитимија, кад се који апостат обраћа цркви покајањем. Други дио правила припада Властару, који је правилу Посниковом додао наредбу цариградскога сабора ири патријарху Методију (842—846) о начину примања у цркву оних, који су се Христа одрекли били, а која је наредба у Властарево доба на снази била.

Правило 2.

Оне, који се баве гатањем и врачањем, божанствени Василије подвргава у свом 65 правилу казни убица, која траје двадесет година, исто тако у 72. правилу оне који вјерују врачарима, или просто нагињу на њихову страну. Григорије ниски пак у своме 2. (3.) правилу, према односној његовој подјели гријеха, налаже да се имају казнити као апостати сви они, који скврнећи вјеру нашу, приступају врачарима; а за оне који се по малодушности својој или услијед нечије принуде обраћају врачарима, заповиједа да се подвргну казни прељубника А 61. правило шестога сабора осуђује ове послиједње на шестогодишњу казну. Анкирскога сабора пак 24. правило простире епитимију оваквих само на пет година. При чему треба прочитати 36. правило лаодикијскога сабора, које подробно излаже разлику о овоме. А Јован Посник, за оне који се баве гатањем и врачањем, скратио је на три године покајање, ако се покаже, да они усрдно сваки дан посте и задовољавају се сваки дан послије деветога часа само сухом и отврдлом пићом, при томе сваки дан полажу двије стотине и педесет метанија, додирујући побожно челом својим земљу. Овој истој казни подвргава и жене, које приређују амајлије и баве се са врачањем.

(Трул. 61, 65; анкир. 24; лаод. 36; Васил. вел. 7. 65, 72, 81, 83; Григ. ниск. 3).

— Ово је правило саставио Властар по односном изворном правилу Јована Посника. У почетку спомиње правила сабора и отаца противу оних, који се баве врачарством, а за тијем приводи шта је установио Посник противу таквих грјешника.

Правило 3.

Ово што ми *(каже Јован Посник)* скраћујемо вријеме кајања, не би требало онима који суде правилно, да изгледа лишеним основе. Јер, пошто ни у великог оца Василија, па ни у старијих наших божанствених отаца, није прописан за грјешнике никакав пост, нити бдијење, нити број метанија, него само удаљење од светога причешћа, то нама се учинило, да за оне који се искрено кају и готови су савлађивати тијело своје строгим владањем и упорављати свој живот на начин, који чини равнотежу прећашњем пороку, за такве да треба, према врсти и количини уздржности њихове, примјерити те и скратити вријеме кајања. На примјер, ако се неко завјетује не пити вина у одређене дане, тада ми пристајемо да се таквоме смањи на годину дана установљена од отаца за његов приједступ епитимија; исто тако, ако се неко завјетује да ће у одређено вријеме уздржавати се од меса, ми пристајемо да му се смањи епитимија још за годину дана; или да ће се уздржавати од сира и јаја, или од рибе и уља, ми пристајемо да се за уздржавање сваке од таквих ствари смањи по једна година дана. На исти начин треба поступати и кад се неко честим метанијама стара да Бога себи умилостиви, или кад показује усрдну и не принуђену вољу да милостињу дијели. Пак и још више ћемо ми скратити казну, кад видимо да се дотични послије гријеха одаје побожном и усамљеноме животу.

(I васељ. 12; IV васељ. 16; трул. 102; анкир. 5; Васил. вел. 74).

— Између епитимија за разне гријехе, што прописује Јован Посник, и епитимија које прописују сабори и оци пређашњега доба у својим правилима, велика се разлика опажа. Оне су епитимије строге, а Посникове су много блажије за поједине гријехе. Да не би ово пало у очи ревнитељима отачаских установа, Посник је нашао за добро разјаснити ову ствар у овоме правилу своме, те оправдати, зашто он у својим правилима скраћује вријеме кајања на половину, а по некада и на више од половине. Он наводи, како Василије велики и други свети оци за разне гријехе прописивали су само *удаљење* дотичнога грјешника *од светога причешћа* (*μόνη τῆς ἱερᾶς ἀποχὴ κοινωνίας*) на дуже или краће вријеме, а нијесу узимали у обзир пост, бдијење и метаније, као врсте епитимије, које при искреноме кајању грјешника могу учинити, да се он удостоји причешћа и прије, него што би се иначе удостојио, да се не подлаже посту, бдијењу и метанијама. Ову околност сада Посник овдје истиче, и каже, да ако он скраћује вријеме кајања неким грјешницима, који савлађују тијело своје и подлажу се посту, молитви и метанијама, те им допушта да се могу удостојити светога причешћа и прије времена, које прописују старија правила, која о тим средствима кајања не спомињу, да ово његово скраћивање времена мора сматрати потпуно основаним сваки онај, који хоће правилно да суди (*τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις*), а то тијем прије, што на ово овлашћује и сам Василије велики својим 74. правилом; и послије овога Посник приводи примјер, како се то скраћивање времена кајања може и треба изводити према врсти епитимије дотичнога грјешника. У осталом, ово скраћивање времена кајања, о коме говори Посник, тиче се само неких одређених гријеха, дочим за све остале теже гријехе он сматра обвезнима оне епитимије, које су у старијим правилима прописане; а он сматра обвезнима ове епитимије и за оне гријехе, за које он у своме каноникону прописује блажије епитимије, ако дотични не извршује усрдно у погледу поста и метанија прописе његових правила, као што ћемо то даље видјети.

Ово са свијем разложито и основано суђење Јована Посника није ипак по вољи било строгим ревнитељима старих прописа о епитимијама, те су чак истицали, како је за многе убитачно толико снисхођење према грјешницима. На питање светогорских калуђера патријарху цариградскоме *Николи* (1086—1111), да ли се треба држати Посникова каноникона при налагању епитимија, Никола је, као што ћемо даље видјети, одговорио у ономе смислу, као што смо сада рекли; одговорио је, да је својим великим снисхођењем

онај каноникон многе упропастио. Мало по мало овакво се мишљење о Јовановим правилима промијенило, и она су прешла у свеопћу употребу у источној цркви, тако да су данас духовници у Грчкој обвезани само по тим правилима налагати епитимије при исповиједању.

Правило 4.

Утисак нечисте помисли на срце не може подлећи епитимији, ако гријех није учињен.

— Не подвргава се по овоме правилу никаквој епитимији човјек, који не потхрањује у себи нечисте помисли, ма да му се оне и јаве, него се бори с њима, и најпослије их надјача.

Правило 5.

Нечиста помисао (коју и срце дијели) бива очишћена са дванаест метанија.

— Ако нечиста помисао завлада и срцем човјека и она се развије у души његовој, те је склон на гријех, тада такав човјек мора подлећи епитимији, да душу своју очисти.

Правило 6.

За борбу са страстима човјек може заслужити или награду, или казну.

— Заслужиће награду човјек, ако у борби са страстима не подлегне им, него их побједи, а казни ће потпасти, ако не буде имао снаге да им се одупре, него допусти да га оне савладају. Казна ће му се одмјерити према тежини гријеха.

Правило 7.

Ко подлегне нечистим мислима, тијем је проузроковао себи казну и ње је заслужан.

— Ово је правило разјашњење пређашња три (4., 5. и 6.) правила, и казује, да је човјек сам крив, ако подлегне казни, што није имао снаге да протустави врлину страстима, јер је сам себи казну заслужио.

Правило 8.

Ко се у сну екризисом оскврни, лишава се за један дан причешћа, и сматраће се очишћеним од нечистоте, ако

прочита педесети псалам и учини четрдесет девет метанија.

(Дион. ал. 4; Атанас. 1; Тимот. ал. 12).

Правило 9.

Ко се будан оскврни екрпзисом, има бити удаљен од причешћа до седмога дана, и сваки дан мора читати педесети псалам и чинити четрдесет девет метанија.

(Дион. ал. 4; Атан. 1; Тимот. ал. 12).

Правило 10.

Ко учини малакију, подвргава се епитимији за четрдесет дана, које ће провести у сухоједици и чинећи сваки дан стотину метанија.

Правило 11.

Кад два међусобно учине нечистоту, пошто су тијем двоструку малакију учинили, подвргавају се поменутој епитимији за осамдесет дана

Правило 12.

Ако је неки клирик пао у страст малакије прије рукоположења за свештеника, па се боји да можда с тога не буде примљен у свештенство, нека се слободно прими, али пошто издржи довољну епитимију. А ако послије свештенства падне у то, нека му се за годину дана обустави свештеничка служба, и кад издржи прописану епитимију, нека се опет прими у свештенство. Али ако и пошто призна свој гријех, падне у исти и по други и по трећи пут, то он мора бити лишен свештенства и стављен у ред чатаца.

Правило 13.

Подвргава се епитимији малакије и женскиња, која се љуби са мушким и у додир с њим долази, ма да и не буде оскврњена.

Правило 14.

Блудника лишава за девет година свете тајне 4. правило светог Григорија ниског, а за седам година 59. правило Василија великог.

(Васил. вел. 4, 21, 22, 26, 59, 79, 80; Григ. ниск. 4).

Правило 15.

Василија великог 21. правило прописује, да онај, који има жену и учини блуд, заслужује већу казну од онога, који нема жене, а подлегне тој страсти.

(Васил. вел. 9, 19, 21, 26, 34, 37, 39, 58, 59, 77, 79, 80; Григор. ниск. 4).

Правило 16.

Василија великога 60. правило подвргава калуђере, исто и посвећене женскиње, за блуд епитимији прељубе, јер су они разврглн везу са духовним својим женихом Христом; а 44. правило трулскога сабора заповиједа, да буде ништа више него као свјетовњак кажњен калуђер, који учини блуд. Ми пак *(каже Јован Посник)* сматрамо да сваки који учини блуд, нема се причестити за двије године, ако само буде хтио задовољавати се сваки дан послије деветога часа сухојецицом и буде чинио по двије стотине и педесет метанија. Не буде ли то хтио, нека изврши све вријеме епитимије, које су оци прописали.

(IV васељ. 16; трул. 44; анкир 19; картаг. 16; Васил. вел. 6, 18, 19, 20, 44, 60).

— *Властар* је у овоме Посниковом правилу додао наредбу 44. правила трулскога сабора, и тијем се тумачи оно спомињање Посника у тексту правила.

Правило 17.

Оскврњења, која бивају силом од жестоких људи или господара, оци одредише да не подлеже осуди, а посебно је то одредио Василије велики својим 49. правилом.

(Анкир. 11; Григор. неок. 2: Васил. вел. 30, 49).

Правило 18.

За клирике, који учине блуд, 32. правило Василија великог наређује, да буду свргнути, али не и одлучени.

(Ап. 25, 29, 30; I васељ. 9; трул. 4, 21; неокес. 1. 8; картаг. 27; Васил. вел. 3, 32, 51, 70, 82).

Правило 19.

За другобрачне Василије велики у свом 4. правилу каже, да неки одредише једну годину епитимије, а други двије године; трећобрачне пак одлучују од причешћа за три или четири године; а из обичаја, каже, ми смо узели да се трећобрачни одлучују од причешћа за пет година, али да се брак њихов не раскида, ако немају дјеце од првих бракова.

(Ап. 17; I васељ. 8; трул. 3. 87; анкир 19; неокес. 3, 7; лаод. 1; Васил. вел. 4, 12, 30, 41, 50, 53, 80, 87).

Правило 20.

Правило 4. Григорија ниског лишава за осамнаест година причешћа прељубника, а 58 правило Василија великог дозвољава му причестити се послије петнаест година; анкирскога пак сабора 20. правило наводи, да може свршити епитимија послије седам година. А ми сматрамо да прељубник може бити удостојен причешћа послије три године, ако се задовољи сваки дан послије деветога часа сухоједицом и буде чинио двије стотине и педесет метанија. Не буде ли хтио тога да чини, тада мора чекати док се не испуни вријеме, које су оци установили.

(Ап. 48; трул. 87, 93, 98; анкир. 20; картаг. 102; Васил. вел. 9, 21, 31, 35, 36, 46, 48, 58, 77, 80; Григор. ниск. 4).

Правило 21.

Не може ступити у свештенство онај, чија је жена затечена у прељуби, као што то каже 8. правило неокесаријскога сабора. Заповиједа, да мора или отпустити жену,

која је затечена у прељуби послије хиротоније свога мужа, или он сам мора се одрећи свештенства.

(Ап. 18; трул. 3, 6, 13. 26; неокес. 8; Васил. вел. 27).

Правило 22.

Правило 98. трулскога сабора осуђује као прељубника свакога, који хоће да за законити жену узме дјевојку, која је са другим заручена.

(Трул. 98; анкир. 11; Васил. вел. 22, 69).

Правило 23.

Ако православни узме жену јеретичкињу, или обратно, 72. правило трулскога сабора наређује, да се такав брак има раскинути као неправилан. Хоће ли дотични да ипак у таквоме браку остану, имају се одлучити од причешћа.

(IV васељ. 14; трул. 72; лаод. 10. 31; картаг. 21).

— Оба су ова (22 и 23.) правила уметнута *Властарем* у синопсис Посникова каноникона.

Правило 24.

Између оних, који крв своју оскврне, лишава се по Василију великом за петнаест година причешћа онај, који учини блуд са својом сопственом сестром. А ми наређујемо, да се такав може удостојити причешћа послије три године, ако он буде сваки дан постио и тек у вечер се задовољавао сухоједицом и чинио по пет стотина метанија.

(Васил. вел. 67, 68, 75; Григор. неок. 11).

Правило 25.

Ко учини блуд са својом снахом, мора по Василију великом бити лишен причешћа за једанаест година; а ми кажемо, само па двије године, ако се он буде сваки дан задовољавао сухоједицом послије деветога часа и чинио по три стотине метанија. Не захтје ли то извршивати, нека тада испуни све установљено од отаца вријеме кајања.

(Ап. 19; трул. 26, 54; неокес. 2; Васил. вел. 23, 27. 67, 68, 75, 76, 78, 79, 87; Тимот. ал. 11; Теоф. ал. 5).

Правило 26.

Истим епитимијама имао би подлежати и онај, који остајући у брачној свези са својом женом, страшћу се занесе са својом пуницом, сходно закону који каже, да што је у почетку утврђено, мора остати непомичним, ма што се случило. Али свети и божанствени сабор сада наређује, да који учине такав проклети гријех морају остати без причешћа за шест година и морају бити подвргнути слиједећем правилу: за првих шест мјесеци са свијем се имају уздржавати од мрспога јела, долазећи непрестано кад се свети зборови у цркви држе, осим ако им то не спријечи каква болест или неизбјежна потреба, те имају стојати ван цркве и сузама молити Бога да им гријех опрости; нити могу за то вријеме антидор добивати, нити освећене воде пити, ако се случи у очи Богојављења, него могу само прости хљеб побожно јести у част свете Тројице и као залог божјег човјекољубља; а тако исто не могу ни свете иконе цјеливати, него само подножје њихово, и то у потпуно побожноме страху. И за свих шест година морају чинити по стотину метанија сваки дан, осим суботе и недјеље, а сваке сриједе и петка морају обдржавати сухоједицу, без рибе, вина и уља. За двије године (послије оних првих шест мјесеци) могу стојати у цркви, али иза појача и слушати божанствене пјесме. Остале три и пол године могу стојати у цркви заједно са вијернима и с њима се молити, па кад се наврши шеста година, могу се тада удостојити причешћа. Него морају још и ово чинити, а на име, дијелити колико више могу милостињу, нарочито у поменуте посне дане, а то је, сриједом и петком; посебно пак, раздавати сиромасима све оно, што им је дозвољено било да једу, прије него што ће подлећи казни, и побуђивати сиромахе да се за њих моле; такођер сваке сед-

мице, ако им је могуће, слати у цркву за једну литургију, — и уздржавати се од лажи и заклетве, које често воде за собом да се погази заклетва. Ако случајно падну у тешку болест, нека се тада удостоје божанственога причешћа; оздраве ли, нека буду опет на оном ступњу кајања, на коме су били прије причешћа, које им је ради нужде било дано, и нека колико скрушеним срцем, толико и топлим сузама настоје чим више опрати тешки гријех душе. (Васил. вел. 87).

— И ово је једно од оних правила, која је сам *Властар* ставио у синопсис Посникова каноникона. Оној истој епитимији коју прописује Василије велики за онога, који учини блуд са својом снахом (Васил. вел. прав. 76), Властар наводи да би морао подлећи и онај, који учини блуд са својом пуницом. Али одмах додаје *синодску наредбу,* која је смањила прописану Василијем великим ону једанаестогодишњу епитимију на шест година, и каже, да је та наредба сада, то јест у XIV вијеку, на снази. Наредба ова синодска утврђена је била 1232. године при патријарху *Герману II* цариградском.

Правило 27.

Иста ова казна важи и за врачаре, за прељубнике, за човјекоубијце и за све, који падну у тешке пријеступе, — али према усрђу и расположењу за кајање, иста се казна и скраћује, и помножава.

— Биљешка на предидуће (26.) правило вриједи такођер и за ово правило.

Правило 28.

Правило 2. светога Дионисија, исто и 7. правило Тимотија, напомиње женама које су у афедрону, да се не могу додирнути ничега, што је свето. Ово прописује и стари закон; а тако исто забрањује им и да се с мужежевима састају, јер бива од тога, да постаје болежљиво и слабо оно, што се сије, — те због овога је божанствени Мојсије каменовао оца дотичнога богаља, јер исти отац ради неуздржности жене није дочекао, да се она очисти. Заповиједамо, да буде за четрдесет дана без причешћа

свака жена, која за вријеме своје нечистоте пренебрегне закон и приступи божанственим тајнама.

(Лаод. 44; Дионис. алекс. 2; Тимот. алекс. 6, 7).

Правило 29.

Онај који учини нечистоту са другим мушким, по 4. правилу Григорија ниског лишава се причешћа за осамнаест година. Ми пак установисмо, да се такав лиши причешћа за три године, те да се скрушено моли и пости, а у вечер да се задовољи сухоједицом, и сваки дан да чини по двије стотине метанија. Не буде ли марљив у томе, нека изврши петнаест година казне.

(Васил. вел. 7, 62; Григог. ниск. 4).

Правило 30.

Ко је, као још дијете, био оскврњен од некога, не може ступити у свештенство, јер премда, као малољетан, и није сагријешио, али тијело му је обружено и неприкладно више за свештену службу. Ако ли му је пак, као дијетету, учињена била нечистота у бедра, не може му се, послије односне епитимије, запријечити да ступи у свештенство.

(Григор. ниск. 4).

Правило 31.

Стари закон заповиједа да човјекоубијца има бити кажњен смрћу; а Василије велики својим 56. правилом лишава дотичнога за двадесет година причешћа за свако хотимично, а за десет година за свако нехотимично убијство. Ми пак лишавамо причешћа (за пет година за хотимично убијство, а за нехотимично) за три године, ако онај који својом руком убива, буде постио сваки дан до у вечер, и у вечер буде се задовољавао сухоједицом и буде чинио три стотине метанија. А ако се небрежно у томе влада, нека испуни што оци наређују. — Правило пак

22. анкирскога сабора каже, да једна пређашња наредба прописује, да имају бити за седам година удаљени од причешћа који учине нехотимично убијство, а по другој наредби, да морају бити без причешћа за пет година.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21, 22, 23; Васил. вел. 2, 8, 11. 43, 54, 56, 57; Григор. ниск. 5).

— У атинској синтагми казано је само: „ми пак лишавамо причешћа на три године (*εἰς τριετίαν*)".[1] Пошто се из оваквога текста не може разумјети, ко подлежи по Поснику трогодишњој епитимији, да ли хотимични или нехотимични убијца, а о томе правило баш хоће да наредбу изда, то ми смо допунили тај текст по Пидалиону, у коме стоји: *τὸν ἑκούσιον μὲν φόνον εἰς πενταετίαν, τὸν ἀκούσιον δὲ*,[2] и то смо у загради ставили у нашем пријеводу правила овога.

Правило 32.

Василије велики својим 13. правилом лишава причешћа за три године оне, који су у ратовима убивали, исто 55. правилом оне, који устају противу разбојника да их одбију; клирике пак подвргава свргнућу.

(Анк. 22, 23; Атанас. вел. 1; Васил. вел. 8, 43, 55; Григор. ниск. 5).

Правило 33.

За оне жене, које вјештачки убивају заметак у утроби својој и које дају или узимају разне лијекове ради тога да отрују плод свој, како не би заметак сазрио, Василије велики у 2. и 8. правилу своме каже, да оне подлеже казни за убијство; а ми установљујемо, да такве жене имају се подвргнути највише петогодишњој или трогодишњој казни.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21, 22, 23; Васил. вел. 2, 8, 11, 43, 54, 56, 57; Григор. ниск. 5).

Правило 34.

Жена, која је нехотимично побацила дијете своје, потпада епитимији на годину дана.

---

[1] Ат. синт. IV, 442.

[2] Изд. 1864., стр. 710.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 21, 22. 23; Васил. вел. 2, 8, 11, 43, 54, 56, 57; Григор. ниск. 5).

Правило 35.

Жена, која заспе на дијетету своме и тијем га угуши, може се удостојити причешћа тек послије три године, уздржавајући се у одређене дане од једења сира, и усрдно чинећи остала дјела покајања. Ако се то догодило по немарности или по неуздржности родитеља, тада се ово суди као хотимично убијство; а ако се догодило без изричите кривице, тада се може и извинити, али мора се ипак приличној епитимији подвргнути, јер ради других гријеха то се збило.

Правило 36.

Жена, која напусти новорођенче, и оно с немара њезина погине, подлежи казни за хотимично убијство.

(Васил. вел. 32, 52).

Правило 37.

Ако немаром родитеља умре дијете без крштења, родитељи лишавају се причешћа за три године, и за то вријеме морају се сухоједицом задовољавати, и метанијама, плачем и чим већом милостињом настојати да Бога себи умилостиве. Ако је дјетету тек седам дана и умре без крштења, родитељи се лишавају причешћа около четрдесет дана и морају ограничити се за то вријеме сухо једицом и сваки дан чинити четрдесет метанија.

Правило 38.

Калуђерица која од других дозна за прељубу или оскврњење дјетета, и не јави то предстојници, подвргава се једнакој епитимији, као да је то сама учинила, по 71. правилу Василија великог.

(Васил. вел. 71).

Правило 39.

Закон казни као убијцу сваку ону женскињу, која баци своје дијете близу уласка у цркву, ма да послије неко узме то дијете и посини га.

(Васил. вел. 33, 52).

Правило 40.

Разбојници се подвргавају осуди човјекоубијце, јер се они служе убијством при извађању свога посла.

(Анк. 22, 23; Атан. вел. 1; Васил. вел. 8, 13, 43, 55).

Правило 41.

Лупеж, ако сам призна свој гријех, бива по 61. правилу Василија великога одлучеи за годину дана; а ако је био у томе изобличен, бива одлучен за двије године. Лишавамо пак около четрдесет дана причешћа онога, који се сам покаје, а за шест мјесеци онога, који буде изобличен у крађи, али да мора за то вријеме задовољавати се сухоједицом послије деветога часа и сваки дан чинити стотину метанија.

(Васил. вел. 61; Григор. неок 3, 4, 5; Григор. ниск. 6).

Правило 42.

Ко је затечен у крађи опћега добра, а што се главном крађом зове, не може ступити у свештенство. А ако се затече у томе послије него што је ступио у свештенство, лишава се свештенства по 25. правилу светих апостола.

(Ап. 25, 72; прводр. 10; Григор. ниск. 6, 8).

Правило 43.

Правило 66. Василија великога наређује, да мора остати за десет година без причешћа ко раскопава гробове и пљачка их. А ми га остављамо без причешћа за годину дана, ако се при томе буде задовољавао сухоједицом по-

слије деветога часа и буде сваки дан чинио двије стотине метанија.

(Васил. вел. 66; Григор. ниск. 7).

Правило 44.

За крађу светиње свети Григорије ниски прописује казну мању него ли за прељубу; а у опће казни се са три године.

(Ап. 25, 38, 72, 73; антиох. 25; прводр. 10; Григор. ниск. 8; Кирил. алекс. 2).

Правило 45.

Правило 82. Василија великога наређује, да који су присиљени били погазе заклетву, морају бити лишени причешћа за три године; а који су то учинили без силе икакве, морају се лишити причешћа за десет година. Ми пак мислимо, да их треба за годину дана лишити причешћа, ако се буду задовољавали сухоједицом послије деветога часа и сваки дан чинили двије стотине и педесет метанија.

(Ап. 25; трул. 94; Васил. вел. 10, 17, 29, 64, 82).

Правило 46.

Ни свјетовну жену, ни калуђерицу, не треба одлучивати од цркве, него само од причешћа, ма какав било да гријех учини; јер правило каже, да овако чинимо, што су многе жене од стида убиле себе, — једнако као ни презвитера, ни ђакона, по ономе: не свети се два пута за једну исту ствар (Наум 1, 9).

(Ап. 25; Васил. вел. 34).

Правило 47.

Ако што нечисто падне у бунар, или у уље, или у вино, и неко то буде пио, нека се уздржава за три дана од једења меса и сира, и за седам дана нека се не причешћује.

(Ап. 63; трул. 67; гангр. 2).

Правило 48.

Ко се послије божанственога причешћа побљује, ма како да се то случило, за четрдесет дана има се лишити причешћа, и сваки дан мора читати педесети псалам и чинити четрдесет метанија; јер ако буде и знао, да се није то кривицом његовом догодило, ипак мора тој казни да подлегне ради других случајних његових гријеха.

У *Пидалиону*[3] налазе се још и ова правила са именом Јована Посника, која приводимо продужавајући горњи број:

Правило 49. Ко учини блуд са својом мајмијом, подвргава се епитимији за три године, и дужан је постити сваки дан, и тек у вечер задовољавати се сухоједицом и чинити сваки дан пет стотина метанија.

Правило 50. Ко учини блуд са матером и ћером, подвргава се епитимији за четири године, и мора се задовољавати сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по три стотине метанија.

Прав. 51. Ко учини срамоту са два брата, подвргава се истој епитимији.

Прав. 52. Ко учини срамоту са својим зетом, подвргава се епитимији за четири године, и мора се задовољавати сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по двије стотине метанија.

Прав. 53. Ко учини срамоту са својим братом, подвргава се епитимији за осам година, и мора се задовољавати сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по четири стотине метанија.

Прав. 54. Ако старији брат учини срамоту млађему, а овај тога не учини, то се онај брат подвргава епитимији за три године, и мора се задовољавати сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по стотину метанија.

---

[3] Спом. изд, стр. 717—718.

Прав. 55. Ко учини блуд са својом ћером само један пут, подвргава се епитимији за пет година; а ако више пута, тада за шест и за седам година; задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинећи по пет стотина метанија.

Прав. 56. Ко учини блуд са својом матером само један пут, подвргава се епитимији за седам година; а ако више пута, тада за дванаест година, задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинећи пет стотина метанија.

Прав. 57. Ко само један пут учини блуд са оном коју је на крсту држао, подвргава се епитимији за осам година; а ако више пута, тада за десет година, задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинећи пет стотина метанија.

Прав. 58. Ко учини блуд са матером свога кумчета, подвргава се епитимији за осам година, и мора се задовољавати сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по три стотине метанија.

Прав. 59. Ко учини много пута срамоту са живинчетом, а има жену своју, подвргава се епитимији за осам година; а ако нема жене, и то учини један пут, или два пута, или највише три пута, подвргава се епитимији за три године, задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа, и чинећи по три стотине метанија. Истој се казни подвргава и жена, ако то учини.

Прав. 60. Ко учини блуд са братучедом својим, подвргава се епитимији за двије године, и мора се задовољавати сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по пет стотина метанија.

Прав. 61. Ко учини блуд са јеврејком, или туркињом, или пак са јеретичкињом, то јест, са латинком или јерменком, подвргава се епитимији за четири или пет година, и мора се задовољити сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по двије стотине и педесет метанија.

Прав. 62. Ако се жена презвитера или ђакона затече у прељуби, подлежи епитимији за три године, задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинећи по три стотине метанија; а подвргавају се овакве жене тежој епитимији него ли друге прељубнице с тога, што оне бивају криве за духовну смрт својих мужева, који ради њихове прељубе могу се лишити свештенства, као што га се у ствари и лишавају, ако хоће да и даље живе са таквим својим прељубним женама. А ако хоће да уздрже свештенство, морају се одмах послије прељубе развести од њих, сходно 8. правилу неокесаријског сабора.

Прав. 63. Ако жена учини блуд са два брата. подвргава се епитимији за три године, задовољавајући се сваки дан послије деветога часа сухоједицом и чинећи по двије стотине метанија.

Прав. 64. Ако жена учини блуд са евнухом, подвргава се епитимији за три године, и мора се задовољавати сваки дан послије деветога часа сухоједицом и чинити по три стотине метанаја.

Прав. 65. Ко учини противу природе са својом женом, подвргава се епитимији за осам година, задовољавајући се сваки дан послије деветога часа сухоједицом и чинећи по двије стотине метанија.

Прав. 55. Ко учини блуд са својом ћером само један пут, подвргава се епитимији за пет година; а ако више пута, тада за шест и за седам година; задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинећи по пет стотина метанија.

Прав. 56. Ко учини блуд са својом матером само један пут, подвргава се епитимији за седам година; а ако више пута, тада за дванаест година, задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинећи пет стотина метанија.

Прав. 57. Ко само један пут учини блуд са оном коју је на крсту држао, подвргава се епитимији за осам година; а ако више пута, тада за десет година, задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинећи пет стотина метанија.

Прав. 58. Ко учини блуд са матером свога кумчета, подвргава се епитимији за осам година, и мора се задовољавати сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по три стотине метанија.

Прав. 59. Ко учини много пута срамоту са живинчетом, а има жену своју, подвргава се епитимији за осам година; а ако нема жене, и то учини један пут, или два пута, или највише три пута, подвргава се епитимији за три године, задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа, и чинећи по три стотине метанија. Истој се казни подвргава и жена, ако то учини.

Прав. 60. Ко учини блуд са братучедом својим, подвргава се епитимији за двије године, и мора се задовољавати сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по пет стотина метанија.

Прав. 61. Ко учини блуд са јеврејком, или туркињом, или пак са јеретичкињом, то јест, са латинком или јерменком, подвргава се епитимији за четири или пет година, и мора се задовољити сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинити по двије стотине и педесет метанија.

Прав. 62. Ако се жена презвитера или ђакона затече у прељуби, подлежи епитимији за три године, задовољавајући се сухоједицом сваки дан послије деветога часа и чинећи по три стотине метанија; а подвргавају се овакве жене тежој епитимији него ли друге прељубнице с тога, што оне бивају криве за духовну смрт својих мужева, који ради њихове прељубе могу се лишити свештенства, као што га се у ствари и лишавају, ако хоће да и даље живе са таквим својим прељубним женама. А ако хоће да уздрже свештенство, морају се одмах послије прељубе развести од њих, сходно 8. правилу неокесаријскога сабора.

Прав. 63. Ако жена учини блуд са два брата. подвргава се епитимији за три године, задовољавајући се сваки дан послије деветога часа сухоједицом и чинећи по двије стотине метанија.

Прав. 64. Ако жена учини блуд са евнухом, подвргава се епитимији за три године, и мора се задовољавати сваки дан послије деветога часа сухоједицом и чинити по три стотине метанаја.

Прав. 65. Ко учини противу природе са својом женом, подвргава се епитимији за осам година, задовољавајући се сваки дан послије деветога часа сухоједицом и чинећи по двије стотине метанија.

ПРАВИЛА
НИКИФОРА ИСПОВЈЕДНИКА.

Правило 1.

Ако по незнању буде опран антиминс, он не губи ради тога освећење, нити постаје нечистим.

(Ап. 73; VII васељ. 7).

— Ово и слиједећих тридесет седам правила састављена су као што смо споменули (I, 37—38), из разних црквених наредаба, које је издао патријарх Никифор, или сам, или саборно.

О значају св. антиминса ми смо говорили у тумачењу 31 правила трулскога сабора. Правило ово спомиње случај, ако неко по незнању опере св. антиминс, и наводи да услијед тога светињу своју он не губи, нити га треба по други пут посвећивати, исто као што се не посвећује ни св путир, ни други свештени сасуди, кад их због дуже употребе треба чистити.[1]

Прввило 2.

Другобрачни не вјенчава се, него се он још казни да за двије године не прими пречисту тајну; а трећобрачни за пет година.

(Ап. 7; трул. 3; анкир. 19; неокес. 3, 7; лаод 1; Васил. вел. 4, 12).

— Прве ријечи овога правила у оригиналу гласе: *ὁ δίγαμος οὐ στεφανοῦται* (bigamus non coronatur, у *Крмчији*: двоженецъ не вѣнчается), те би то управо значилв: другобрачни не бива украшен вијенцем, не полаже му се вијенац. При обављању тајне брака главни је тренутак онај, кад свештеник благосиљајући младенце каже: Господи Боже нашъ, славою и честію вѣнчай я

[1] Испор. 81. одгов. Симеона солунског.

(*Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξῃ καὶ τιμῇ στεφάνωσον αὐτούς*), а те ријечи изговара свештеник одмах послије тога, како је положио *вијенце* на жениха и на невјесту, и тада је већ тајна у суштини својој извршена. Ради овога и сама тајна зове се *вјенчање* (*στεφάνωμα*). Према овоме, оне ријечи у правилу: „другобрачни не вјенчава се", значе, да онај, који хоће по други пут да у брак ступа, не може бити удостојен благослова црквеног за тај његов брак, другим ријечима, не може се обавити црквом прописано „последованіе вѣнчанія" (*ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος*), и дакле, по смислу правила овога, други брак црква не благосиља, него га сматра недозвољеним. Грађанска је власт признавала законитост таквога брака, и многи су хришћани тиме се користовали, те у потреби ступали у други брак. Црква није противу тога просвједовала, али је подвргавала таква лица епитимији, удаљавајући их од светога причешћа за једну или и двије године (Васил. вел. 4), што у овоме своме правилу понавља и Никифор. Па ако подвргава овај патријарх таквој епитимији оне, који у други брак ступају, тијем је тежој епитимији он морао подвргнути оне, који у трећи брак хоће да ступају, те и наређује, да такви за пет година морају бити удаљени од причешћа.

Да се разумије наредба овога правила, по којој само први брак достојан је благослова и вјенчања црквеног, а није тога достојан други, и још мање трећи брак, треба се сјетити оног строгога суђења цркве првих вијекова о другоме браку, које смо суђење ми споменули у тумачењу 1. правила лаодикијскога сабора. Овакво суђење о другоме браку, као што се види, имало је опћи значај у источној цркви у почетку IX вијека, кад је живио патријарх Никифор. Оно је важило у цркви и у X вијеку, као што се то види из једне *διάταξις συνοδική περὶ δευτερογαμίας* цариградскога патријарха Сисинија (995—998), која понавља ово Никифорово правило.[2] Тек касније, а на име у XI или почетку XII вијека промијенило се то суђење цркве о другоме браку, као што то видимо из једног каноничког одговора Никите, митрополита ираклијског, на односно питање епископа Константина. У томе свом одговору Никита каже, да по тачноме учењу цркве другобрачни не може бити удостојен вјенчања (*τοὺς διγάμους οὐκ οἶδε στεφανοῦν*), али да се у цариградској цркви на то већ строго не пази, него се и на другобрачне полажу брачни вијенци (*ἀλλὰ καὶ τοῖς*

[2] Види чланак проф. А. Павлова о овој синод. наредби патријарха Сисинија у *Визант. Времен.* (СПб. 1895, II, 152—159), а испор. и Zhishman, Eherecht. S. 414. Anm. 2

διγάμοις τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ἐπιτίθησι), само што дотични морају бити удаљени од св. причешћа за једну или и двије године и што свештеник не може учествовати на њиховој свадби.[3] Ова практика цариградске цркве постала је од тога доба свеопћом, те и прописано односно „послѣдованіе о двобрачномъ", у коме је полагање вијенаца на младенце једнако, као кад се вјенчавају првобрачни. Да се оправда ово одступање од старе црквене практике о другобрачнима, у издањима грчких великих евхологиона приведени су текстуално, како ово правило Никифорово, тако и канонички онај одговор Никитин.[4]

Правило 3.

Ко из нужде за кратко вријеме прилегне у притвору црквепом, не подвргава се осуди; али ако дуго ту остане, биће отеран и подвргнут епитимији, а црква ће своје тражити.

(Ап. 73; трул. 74, 76, 97).

Правило 4.

Треба примати побожне прилоге, који се чине за добро оних, који умру без завјештаја, а особито ако су дотични и за живота намјеравали да се тако поступи.

— Црква се увијек молила и моли за умрле чланове своје. Ово је одређено већ у апостолским установама, и посебно опредјељено вријеме, када се то мора чинити.[5] Вијерни су ради тога остављали обично цркви још за живота неки дио свога имања, и то се сматрало опћом установом, којој је и грађанско право признавало законску силу. У случају да би дотични без завјештаја умрьо, и тада по опћем закону о нашљедству неки дио је припадао цркви ради спомињања душе умрлога.[6] За вријеме иконоборства ово се почело било одузимати цркви, и та се забрана тако оштро изводила, да поједине цркве нијесу смјеле никакав побожни прилог да примају од дотичних, који би то чинили за душу својих покојника, а ти покојници нијесу случајно ништа завјештајем о томе расположили. Исправља Накифор овим својим правилом

[3] Ат. синт. V, 441.

[4] Изд. Млетачко 1891, стр. 253. Исто и у нашем вел. Требнику (изд. Москва, 1808. стр. 44 об.).

[5] Испор. ат. синт. IV, 402. Крмч. III, 14 (сп. изд. I, 28).

[6] Испор Nov. 26. Leon. et Constant. у издању Zachariae, III. 49 fg.

овакво неправилно поступање тих разних цркава и њихових управитеља, те наређује да се слободно прима сваки прилог цркви за душу покојника, без обзира на то, да ли су дотични покојници за живота свога о томе шта одредили. Односна наредба грађанске власти о томе, да се за покој душе има намијенити односни дио оставштине онога који без завјештаја умре, издана је била за тијем царем Лавом философом.[7]

Правило 5.

Кад празник Благовијести падне у велики четвртак или велики петак, не ћемо сагријешити ако тога дана будемо употребили вино и рибу.

(Ап. 66; трул. 52).

Правило 6.

Ко је молитвом постављен за игумана, а презвитер је, може произвести у своме манастиру чаца и ипођакона.

(Трул. 33; VII васељ. 14).

Правило 7.

Ко је провео у распутном животу двадесет или више година, па за тијем показује да чини добра дјела, не треба таквога ипак рукополагати, јер што се има посветити, мора да је неоскврњено.

(Ап. 80; I васељ. 2; неокес. 12; лаод. 3, 12; сардик. 10; прводруг. 17; Кирил алекс. 4).

Правило 8.

Дјеца, која су рођена од наложница, или другобрачних, или трећобрачних, ако покажу да су провели живот, достојни свештенства, могу се рукоположити.

(Ап. 76; трул. 33; VII васељ. 14; лаод. 15).

Правило 9.

Болеснику, коме смрт пријети, треба дати свето причешће и послије јела.

Трул. 29; картаг. 41).

---

[7] Nov. 40. у изд. Zachariae, III, 128 fg.

Правило 10.

Недјељом, исто и кроз сву Педесетницу, не могу се чинити обичне метаније, него се може само сагнути кољена при цјеливању светих икона.

(I васељ. 20; трул. 90; Петра ал. 15; Васил. вел. 91).

Правило 11.

Нико не ће сагрјешити, ако принесе на жртвеника једну просфору за три човјека, или запали једну свијећу.

— Као што се види, обичај је био приносити на жртвеника за сваку особу, која је жељела да буде споменута на светој литургији, по једну просфору, а такођер палити по једну свијећу. Никифор у овоме правилу напомиње, са свијем сугласно са прописима о литургији Василија великога, да је једна просфора довољна и кад се више особа имају на литургији споменути, исто и да једна свијећа може за више њих горјети.

Правило 12.

Свети путир не треба благосиљати, кад се чита молитва предложења.

— Оригинал овога правила гласи: *ὅτι οὐ χρὴ σφραγίδα ποιεῖν ἐν τῇ εὐχῇ τοῦ σκευοφυλακίου ἐπὶ τὸ ἅγιον ποτήριον*, и од ријечи до ријечи значило би: „не треба чинити печат на свети путир при читању молитве скеувфилакије.“ Ми смо онако превели: *σφραγῖδα ποιεῖν*, јер *σφραγίζω* значи, између осталога, благосиљати, крстом знаменовати, а то је и смисао оних ријечи у овоме правилу. Ријеч пак *σκευοφυλακεῖον*, превели смо са предложење (предложеніе), слиједећи словенском пријеводу у 215. правилу при великом Требнику, у коме се правилу наводи ово (12.) Никифорово правило.

Правило 13.

Не може свештеник да служи литургију без вруће воде, осим важног каквог случаја, и ако се никако не може наћи вруће воде.

(Трул. 32; картаг. 37).

Употребљавање вруће воде (*ζέοντος ὕδατος, θερμοῦ*) при светој литургији води почетак од најстаријих времена цркве и

има свој тајанствени значај. Тај значај наводи Валсамон у тумачењу 32. трулскога правила. Латини и Јермени доказивали су да врућу воду не треба лијевати у свети путир, јер да то није прописано ни у јеванђељу ни у каноничким установама цркве. Валсамон им одговара: „врућа вода која се употребљује са свијем не мијења сједињење (ἕνωσιν) воде и вина у светоме путиру, нити је то нешто различно од воде; него се то употребљује да се јаче утврдимо у томе, да она крв и вода, која је истекла из светога ребра Господа нашега Исуса Христа, има животворну моћ, а није нешто мртвога; а из овога се управо и открива величанство чуда самога, јер из мртвога тијела никада не ће потећи топла крв, а из тијела Господњега и послије смрти истекла је топла крв и вода, као животворно из животворнога тијела.“[8] Понавља ово Валсамон и у свом 19. каноничком одговору, те додаје: „А који овако не чине него се служе само хладном водом уз вино при вршћењу свете тајне, ти не величају као што треба величанство чуда; тијем они показују да не вјерују, да је и послије спасоносне смрти Господње остало божанство у тијелу Његовом, него да се оно од истоћа удаљило и дакле да је тијело Његово једнако нашем тијелу, а то значи износити велику јерес. . . Који дакле не посвећују свети путир и са врућом водом (διὰ ζέοντος ὕδατος), морају бити искључени као јересиоти из дијела православних (ὡς αἱρεσιῶται τῆς μερίδος τῶν ὀρθοδόξων ἐκκηρυχθήσονται).“[9]

Правило 14.

Калуђера, који је оставио чин, пак се опет повратио, треба изнова обући у калуђерске хаљине, које је са себе скинуо био, али без установљених молитава.

(Ап. 81, 83; IV васељ. 3, 4, 6, 7; VII васељ. 10; картаг. 16; прводр. 11).

— Ово исто правило подробније је исти Никифор још један пут изложио, и ово друго изложење гласи: „Калуђера, који је оставио свети чин, пак се опет повратио, ваља да браћа поучавају у ономе што треба, али не из калуђерских оглашења, него из ријечи, које је сам Господ казао; при томе нека се пoји споредним гласом канон, који умилостивљује, и нека се положи одијело његово у олтару под светом трпезом, као кад је први пут примао чин; за тијем на литургији послије јеванђеља нека га игу-

[8] Ат. синт. II, 376—377.

[9] Ат. синт. IV, 462—463. Испор. Властар. К, 8 (ат. синт. VI, 321).

ман постриже и нека му обуче одијело, али без сваког узгласа (*μηδὲν ἐκφωνοῦντα*)."[10]

Правило 15.

Калуђерице могу да улазе у свети олтар, да пале свијеће и кандила, да намјештају олтар и да га помету. (Трул. 69; лаод. 19, 44).

— Пријевод је овај наш по тексту атинске синтагме. У Крмчији ово је Никифорово правило изложено тако, да се по истоме баш *забрањује* калуђерицама улазити у олтар: „не подобаетъ иноки́нямъ входити во святый олтарь, ни вжигати свѣщи..."[11] У Арменопуловој каноничкој *ἐπιτομή* исто је о томе, као у атинској синтагми.[12] Ми не знамо од куда је у словенску Крмчију ушао онакав пријевод овога Никифорова правила; свакако чини нам се да забрана калуђерицама улазити у свети олтар, као што Крмчија каже, много више одговара каноничкој науци православне цркве, него ли дозвола, коју истиче правило ово по тексту атинском и Арменопуловом, а такођер и Пидалиона[13] Разлог овога нашега мишљења може важити онај исти, који смо ми, слиједећи Зонара, привели у тумачењу 44. лаодикијскога правила. А потврду овога ми мислимо да нам пружа и оно питање светогорских калуђера, управљено цариградскоме сабору при патријарху Николи, за триста близу година послије патријарха Никифора, да ли може и *калуђер* улазити у свети олтар. Сабор је, као што ћемо даље видјети, одговорио да може калуђер (монах) ући у олтар. Према овоме, ако је у XII вијеку требало да један сабор ријеши питање, да ли може и калуђер да улази у олтар, то нама се чини да се за *калуђерице* само по себи разумијевало, да *не могу*; а стојећи на наредби 44. лаодикијскога правила, чини нам се такођер непојмљиво, како да калуђерицама у IX вијеку цариградски патријарх Никифор допушта нешто, што је у XII вијеку цариградски патријарх Никола имао тек да ријеши за калуђере. И с овога дакле разлога наше је мишљење, да је правилнији текст овога (15.) Никифорова правила у нашој Крмчији, односно у ономе грчком

---

[10] Ат. синт. IV, 431 β.

[11] Прав. 11. Сп. изд. II, 275.

[12] Leunclav. I, 44. Исто је и у номоканону при вел. Требнику. Изд. Павлова, стр. 83.

[13] Издавачи Пидалиона додају, да је то дозвољено калуђерицама само у њиховим манастирима и упућује за ово читаоца на 69. трулско правило, које у осталом врло се мало овоме односи.

рукопису, са кога је исто правило у Крмчији преведено, него ли текст у грчким оним књигама, које смо споменули.

Правило 16.

Калуђери не треба да се у велики петак баве пословима земљорадње и под тим изговором да употребљују вино и уље, јер то је старати се да се трбуху угоди.

— У Крмчији намјесто *великог пешка* стоји: „въ великую четыредесятницу“, а и у Пидалиону је казано: *εἰς τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστήν*, позивом на 69. ап. правило, — и према томе калуђери не би могли кроз сву четрдесетницу (велики пост) бавити се земљорадњом. Да је правилна она редакција у Пидалиону и Крмчији казује исти Никифор у другоме своме сличноме правилу, у коме се спомиње четрдесетница, *а не* велики петак.[14]

Правило 17.

Допуштено је калуђеру да се може уклонити из свога манастира ради три узрока: ако је игуман јеретик, ако је женскињама слободан улаз у манастир и ако се свјетовњачка дјеца уче у манастиру.

Правило 18.

Јер није умјесно, да се кроз њих разноси по свијету све што се у манастиру ради.

(IV васељ. 4; VII васељ. 21; картаг. 80; прводр. 4).

— Ова се два правила (17. и 18) налазе у Крмчији, исто и у Пидалиону под једним бројем, — и потпуно правилно, јер ово 18. правило није него образложење пошљедње ставке 17. правила, на име, *за што* се калуђер може уклонити из свога манастира, ако се свјетовњачка дјеца уче у манастиру (управо: *ἐν τῷ κοινοβίῳ*, въ общежитіи). — У другој збирци Никифорових правила налазе се под једним бројем оба ова правила, и ту је казано, да калуђер може оставити свој манастир ако се у њему свјетовњачка дјеца уче, с тога, што није умјесно да се разноси по свијету оно, што се *доброга* (*καλῶς*) у манастиру ради; при чему је додано и мјесто из Матејевог јеванђеља (6, 2), да не треба на јавност износити, кад се добро чини.[15]

---

[14] Види опаску 1. на стр. 431 *β*. ат. синтагме.

[15] Ат. синт. IV, 431. *β*.

Правило 19.

Калуђери, који су под епитимијом, могу јести заједно са осталима, а такође са осталима и молити се, али примити благословљени хљеб или катакластон могу само, пошто се исповједе.

— О благословеном хљебу, или антидору, говорили смо у тумачењу 14. лаодикијскога правила. Тај хљеб звао се такође *κατακλαστόν* (frustum panis benedicti).[16]

Правило 20.

Калуђери, који бораве у манастиру, за вријеме поста светим апостолима и поста светога Филипа, а такође сриједом и петком, могу јести само један пут у вечер; а они који су на радњи, могу ручати послије шестога часа и у вечер вечерати

— О годишњим постовима говорено је у тумачењу 69. ап. правила. Пост св. Филипа (*νηστεία τοῦ ἁγίου Φιλίππου*) то је божићни пост (*τῶν Χριστουγέννων*), који почиње послије дана св. Филипа. Ово исто правило налазимо и у другој збирци Никифорових правила.[17]

Правило 21.

Калуђерица, коју варвари или зли људи оскврне, а пређашњи је њезин живот био уредан, подвргава се епитимији за четрдесет дана; ако ли је пређашњи њезин живот био лош, имаће да изврши епитимију прописану за прељубу.

(Васил. вел. 49; Григор. неок. 2).

Правило 22.

Који ступи у калуђерски чин, или да избјегне од војнице, или ради другог каквог лукавства, па послије кад му мине нужда и не треба му пријевара, остави тај чин, пошто се тијем неким начином наругао чину, подвргава

---

[16] Suicer. s. v.

[17] Ат. синт. IV. 431 β

се епитимији за три пута четрдесет дана и тек тада може приступити светом причешћу.

— У Крмчији каже само: на четыредесять дней; а у номоканону при великом Требнику (пр. 83): въ четыредесятницахъ три дни запрещается. Правилно је у нашем тексту, на име, да се дотични подвргава епитимији за сто двадесет дана.[18]

Правило 23.

Калуђерице не смију се причестити од младог калуђера презвитера, кад он служи и даје причешће.

(Трул. 47; VII васељ. 18, 20, 22).

Правило 24.

Игуман не треба да скида кукуљ са ученика и да га тера.

— Под учеником (*μαθητής*) разумије се овдје сваки калуђер, који по положају своме зависи од игумана, те је свагда ученик његов. Кукуљ (*κουκούλιον*) је покривало што су носили у старије доба сви калуђери на глави. Одговара данашњем *καλυμμαύχιον* (шлемъ надежды спасенія) обичних калуђера (малыя схимы); а данас кукуљ добивају само калуђери *великаго и аггелскаго образа.* Облачится въ кукуль беззлобія (*ἐνδύεται τὸ κουκούλιον τῆς ἀκακίας*), читамо у односном обреду.

Правило 25.

Који је оставио свети чин (калуђерски) и не враћа се на прави пут, таквога не треба више под кров пуштати, него боље је напустити га.

(Ап. 81, 83; IV васељ. 3, 6, 7, 16; VII васељ. 10; картаг. 16; прводр. 11).

— Слично се правило налази и у другој збирци Никифорових правила[19]

Правило 26.

Ко је болестан, и жели свето крштење, или свети чин (калуђерски), треба му то одмах дати, и не пријечити благодат.

(Тимот. ал 4).

---

[18] Види опаску Павлова на овом правило. Сп. изд., стр. 99.

[19] Ат. синт. IV, 431 *β*.

Правило 27.

Калуђер презвитер не може служити без мантије.

— Мантију (*μανδύαν*) добива сваки калуђер већ по послѣдованіи малыя схимы, коју мантију употребљивају при свакој служби црквеној калуђери данас у свима манастирима, у којима се строжије направила пази.

Правило 28.

Духовник који прима исповијед, мора забранити причешће онима, који исповиједају тајне гријехе, али нека им не забрани долазити у цркву, нити јавно да проноси што о њима знаде, него нека их благо упућује на покајање и на молитву, и нека им одређује суразмјерну епитимију према душевном њиховом расположењу.[20]

(Картаг. 132; Васил. вел. 34).

Правило 29.

Прељубници, и они који облежу живинче, и човјекоубијце и слични, ако по својој сопственој вољи исповједе свој гријех, који није још другима познат, имају бити удаљени од причешћа и подвргнути епитимији, и у цркву кад долазе, могу остајати ту до молитве за оглашене; ако ли су пак јавни њихови гријеси, тада већ морају по црквеноме пропису испунити епитимију.

(Васил. вел. 34, 56, 58, 63, 74).

Правило 30.

Са свјетовњаком, који по доброј вољи исповиједа своје гријехе, треба духовник да са пуно разбора поступа.

(I. васељ. 12; Васил. вел. 74).

Правило 31.

Са дозволом епископа може и презвитер да изврши ставропигију.

(Ап. 31; IV васељ 18; трул. 31).

---

[20] Види одговор на питање: може ли свештеник открити гријех, што му грјешник на исповиједи каже? у *Истини* I, 270.

— Ставропигија (σταυροπήγιον) разумијева се овдје оно водруженіе креста, које бива кад се полаже темељ новој цркви, а који чин (водруженія креста) може обавити и свештеник, егоже архіерей благоволитъ послати, — као што је казано у вел. Требнику (гл. 105).

Правило 32.

Онима који каматаре не треба давати причешће, нити јести заједно са таквима, кад непомични остају у своме безакоњу.

(Ап. 44; I васељ. 17; трул. 10; лаод. 4; картаг. 5, 16; Васил. вел. 14; Григор. ниск. 6).

Правило 33.

Калуђери морају постити у сриједу и петак сирне седмице, а послије отпуста пријеосвећене литургије нека једу сир, ма гдје се налазили. да се тако поништи учење Јаковљево и јерес тетрадита.

— О *тетрадитима* говорено је у тумачењу 7. правила II васељенскога сабора. Под „Јаковљевим учењем“ разумијевају се *јаковити* којим се именом у опће зову сви шљедбеници монофизита: копти и јермени. Да су, поред тетрадита, и јермени, те према томе и јаковити, погрјешно суђење имали о сиру, каже нам 56. трулско правило.

Правило 34.

Ко има суложницу и не ће да је отпусти, нити пак да тражи благослов са свештеничком молитвом да је може држати, од таквога не треба примати оно што приноси цркви, чије божанствене законе он вријеђа својим неупутним дјелима.

(Ап. 17; трул. 3; Васил. вел. 94).

Правило 35.

Ако који калуђер напусти свети чин и буде јео меса и жену узме, пак не ће да се поврати, таквога треба подвргнути анатеми, те на силу га опет обући у калуђерско одијело и затворити га у манастиру.

(Ап. 81, 83; IV васељ. 7, 16; VII васељ. 10; картаг. 16; прводр. 11).

Правило 36.

Ко је једном учинио блуд, не може бити рукоположен, ма да се и оставио оне страсти, јер велики Василије каже: такав човјек ако буде и мртве васкршавао, свештеник ипак не смије бити.

(Ап. 18; трул. 3, 26; Васил. вел. 3, 12).

Правило 37.

Кад апостол говори: Ако који буде *назван* блудник, с таквим заједно не треба ни јести (I Кор. 5, 11), свакако ће бити да он не разумијева онога, којега је то и то лице видјело да чини блуд, него онога који је тако *назван*, то јест, који је за таквога свима познат; јер грјеси, који се безазорно чине, подлеже много тежој казни.

(Ап. 25; неокес. 1; Васил. вел. 3, 32, 51, 59, 70; Григор. ниск. 4).

Правило 38.

Кад жена роди, и дјетету успријети опасност послије три или пет дана, нека се то дијете одмах крсти, и друга жена, која је крштена и чиста, нека га дОји; матер пак дјетета нека не одлази у собу, гдје лежи дијете и нека га се у опће не додирује, док не прође четрдесет дана, кад се са свијем очистила, и док не прими од свештника молитву.

(Дион. ал. 2; Тимот. ал. 7).

Правило 39.

Без потребе или силе, не треба путовати у недјељу.

— Ово и слиједећих шест правила (до 45.) узета су из друге збирке Никифорових каноничких наредаба.

Правило 40.

Не треба признавати апокалипсис Павла, нити књиге

које се зову: бронтологија, селинодрологија или каландалогија, јер је све то нечисто.

(Ап. 60; трул. 63; VII васељ. 9; лаодик. 59).

Између разних новозавјетних апокрифа био је и Павлов апокалипсис. Састављен је био у каснија времена цркве и то на основу ријечи Павлових у другој посланици Коринћанима (12, 1 и сл.), да ће он доћи на виђења и откривења Господња.[21] Бронтологија је књига која је говорила о грому, селинодрологија о мјесецу, а каландологија о догађајима у идућој години.

Правило 41.

Не треба признавати апокалипсис Јездре и Зосиме, два описа мучеништва светог Георгија и светих мученика Кирика и Јулите, нити књигу Марка и Дијадоха, јер је то све осуђено и одбивено.

(Ап. 60; трул. 63; VII васељ. 9; лаодик. 59).

Правило 42.

Не треба радити кроз сву свијетлу седмицу, нити у суботу отпусне седмице појати непорочне (Псал. 119), нити светковати четвртак.

(Трул. 66; лаод. 29; Теоф. ал. 1).

Правило 43

Који бије оца свога и хотимично га убије, мора подлећи казни убијце за тридесет пет година.

(Ап. 65; трул. 91; анкир. 22; Васил. вел. 43, 56; Григор. ниск. 5).

Правило 44.

У потреби крсти и прости калуђер, исто као што у потреби крсти и ђакон.

(Ап. 49, 50).

Правило 45.

Кад нема у неком мјесту свештеника, треба некр-

[21] Види бељ. 176. на 129. стр. I књ. овог издања.

штену дјецу да крсти ко се год нађе у томе мјесту. Крсти ли отац, или ма који био хришћанин, не ће сагријешити.

(Ап. 49, 50).

Правило 46.

У цркве, које су основали јеретици, напомињемо да се може ући само по нужди, и то као у просту кућу, и само кад се крст у средину положи, може се ту и пјевати; али у олтар не смије се улазити, нити кадити, нити се молити, нити палити кандило или свијећу.

(Ап. 10, 11, 45, 46, 64; I васељ. 19; II васељ. 7; III васељ. 2, 4; трул. 11, 95; лаод. 6. 7, 8, 10, 14, 31, 32, 33, 34, 37; Васил. вел. 1, 47; Тимот. ал 9).

Правило 47.

Не треба се причешћивати од свештеника, који не пости сриједу и петак, ма да се он и приказује православним, јер бити у нечему благочастив, а у нечему опет скврнити се, није свето.

(Ап. 69; трул. 29, 56, 89; гангр. 19; лаодик. 49, 50, 51, 52; Дион. ал. 1; Петр. ал. 15; Тимот. ал. 8, 10).

Правило 48.

Калуђери, који су на радњи уз свету четрдесетницу, могу у девети час појести мало хљеба, а у вечер вечерати.

Допуњује Никифор овим правилом слични пропис, издани 20. правилом за пост св. апостолима и божићни.

Правило 49.

Буде ли случај, да су у дотичном мјесту потпали свргнућу и презвитер, и ђакон, и чатац, а нађе се ту калуђер, тада нека овај благосиља трпезу.

(Ап. 28; I васељ. 5; II васељ. 6; IV васељ. 29; сардик. 14; антиох. 4, 12, 15; картаг. 29, 65; Васил. вел. 88).

— Разумијева се овдје калуђер (*μοναχός*), који никаквог јерархијскога степена нема. Оваки калуђер по правилима нема права да у опће благосиља; и кад се у овоме правилу каже да он *εὐλογεῖ* (благосиља), то значи само читање прописаних молитава пред јелом, које молитве може и побожни свјетовњак читати, а тијем прије онај, који се удостојио светог калуђерскога чина са молитвама и благословом цркве.

Ова пошљедња четири (46—49) правила узета су из друге опет збирке Никифорових правила, у којој збирци, судећи по бројевима што појединa од тих правила носе у атинској Синтагми, морало је много правила бити (свакако најмање 66 правила), али која сва по своме реду још штампана нијесу.[22]

У *атинској Синтагми,* послије сада приведених правила, има још посланица Никифорова у седамнаест питања и одговора, а које смо посланице наслов већ привели (I, 38). Ову су посланицу старији писци сматрали изворном, да је исту Никифор написао. Мора се држати, да су је тако сматрали и издавачи атинске Синтагме, јер никакве опаске о постанку њезином нијесу учинили. Доказано је међу тијем данас да иста посланица не припада Никифору, него савременику његовом *Теодору Студиту* († 826), и с тога ми овдје штампамо пријевод исте посланице друкчије од осталих изворних правила светих отаца.

У атинској Синтагми није казано, коме је управљена ова посланица, али то је казано у издању *Migne,* гдје се налази ова посланица под бр. CCXV, а на име, да је исту Теодор управио калуђеру *Методију.* Ово је требало знати, јер се иначе не може разумјети почетак, пак ни завршетак саме посланице.

Ево те студитове посланице калуђеру Методију:

Колико је велика жеља твоје часности да видиш нашу смиреност, толико је исто, помисли, и наша да се из близа поразговоримо. Али пошто је написано, да не стоји до онога који хоће, ни до онога који трчи, него до Бога који помилује (Рим. 9, 16), то се у Њега треба и поуздати и оставити Му старање, пак ће Он, када буде хтио, испунити жељу онима који Га љубе (Псал. 144, 19). А сада треба одговорити што је нужно на она питања, која су

[22] Ат. синт. IV, 431.

нам од твога преподобија приказала наша духовна браћа, Иларион и Евстратије. Пак да се лакше може разумјети, што се има казати, ставиће се најприје поједина питања и на свако питање слиједиће редом одговор.

1. питање. Презвитере, који су рукоположени у Риму, Неапољу и Лонгобардији, без опћега избора и назначења, да ли треба примати, опћити с њима, јести и молити се?

Одговор. За вријеме јереси, ради неопходне нужде много се шта не врши од онога, што је у вријеме мира установљено, као што то баш видимо да су чинили најблаженији Атанасије и најсветији Евсевије, који су оба рукополагали странце. И то се исто види да бива и данас за вријеме садашње јереси. Према томе, поменути презвитери, ако нијесу били јавно осуђени, не треба да буду од нас одбивени с тога што су онако били рукоположени, него их треба примити по четири предложења (*κατὰ τὰς τέσσαρας προτάσεις*).

2. пит. Презвитере, који су рукоположени преко границе у Сицилији, да ли треба примати?

Одг. Ово је питање слично предидућем, само што се разликује у погледу мјеста, те према томе исто питање добива наравно и једнак одговор.

3. пит. Да ли треба улазити ради молитве и појања светих пјесама у цркве, које су оскврњене од свештеника, који су имали дио у јереси?

Одг. Никако не треба ради поменутих разлога улазити у такве цркве, јер је написано: Ето ће вам се оставити ваша кућа пуста (Мат. 23, 38), а чим је уведена јерес, уклонио се одмах и предстојник дотичнога мјеста анђео, по ријечи великога Василија (посл. 191), и црква се таква претворила у обичну кућу, и не ћу да уђем у цркву злих људи, каже цар Давид (Псал. 25, 5), и, како се слаже црква божја са идолима, пита апостол (II Кор. 6, 16).

4. пит. Да ли се може појати и молити у црквама, које су исти презвитери оскврнили, али које они не држе?

Одг. Дакако да се може у такве цркве улазити и у њима појати и молити, ако их јеретици више не скврне, него су оне већ заузете од православних. Установљено је при овоме, да са односном молитвом епископ или презвитер, који спасоносно вјерује, свечано отвори дотичну цркву; и кад то буде учинио, ништа противнога не ће бити, да се ту служи литургија. За примјер овога нека служи свети Атанасије, који, кад га је цар Констанције молио да ту једну милост учини, на име, да даде у Александрији аријанима једну цркву, гдје би се они могли сакупљати, пристао је на то под условом, да и он исту милост добије, да би у Цариграду православни могли се сакупљати у једној цркви, коју су прије аријани држали.

5 пит. Да ли се може улазити у мјеста, гдје почивају тјелеса светих и ту се молити и служити, а та мјеста држе оскврњени свештеници?

Одг. Правило не допушта улазити у мјеста, гдје почивају она света тјелеса, као што је о томе прије речено, јер је написано: зашто да моју слободу суди савјест другога? (I Кор. 10, 29), осим само кад се, због велике потребе, хоће ту да уђе ради цјеливања светитељских мошти.

6. пит. Како треба примати оне, који су примили калуђерски чин од оскврњених свештеника?

Одг. Могу се такви примити, ако исповједе да су сагријешили, ако су издржали епитимију за неко вријеме и ако их послије тога нађе за достојне свештеник, који спасоносно вјерује.

7. пит. Калуђере и клирике, који се потписаше за јерес, како треба примати, да ли без епитимије, или са епитимијом, ако они изјаве да не ће више свештену службу вршити, и можемо ли ми налагати на такве епитимију?

Одг Свакако са сходним епитимијама треба их примати, јер ће тако, показавши плодове покајања, моћи бити достојни да се присаједине православноме тијелу; нити ће се моћи порицати што ми налажемо таквима епити-

мију, јер је написано: Носите бремена један другога (Гал. 6, 2).

8. пит. Треба ли допустити к заједничкој трпези и појању светих пјесама оне калуђере, који са сваким безразлично опће, једу и моле се?

Одг. Пошто апостол каже: Да се одвојите од свакога брата који живи неуредно, а не по уредби коју примише од нас (II Солун. 3, 6), то како да и ви сами по себи не судите што је добро? Према томе, ако се одбију од гријешне навике и сходну епитимију издрже, треба их примити. Али треба узети на ум, ко су ти „сваки", о којима говорите: да ли јеретици, или који су познати због лошега живота? О таквима апостол каже: Ако који брат буде назван блудник, или каматар или идолопоклоник и тако даље, с таквим заједно не треба ни јести (I Кор, 5, 11).

9. пит. Презвитере, који су један пут или два пута јели заједно са јеретицима, а нијесу били у црквеном опћењу с њима, нити су се потписали за јерес, да ли треба допустити заједничкој трпези и појању светих пјесама?

Одг. Овдје треба видјети, да ли су свештеници они, који су јели, чинили то са јеретичким свештеницима или свјетовњацима, и да ли опет са онима, који су правилно вјеровали, али који нијесу били у црквеном опћењу са јеретицима; а свакако већи је пријеступ за свештена лица. У осталом и једне и друге треба примити послије приличне епитимије, и допустити их у заједницу јела и молитава.

10. пит. О свјетовњацима, који се потписаше за јерес и у опћење ступише са јеретицима, да ли могу са таквим свјетовњацима православни свјетовњаци заједно јести?

Одг. Равнодушност је узрок зла, јер пророк каже: Не разликују свето од оскврњенога (Језек. 22, 26). Према томе, православни, ако су ревносни, не треба да допуштају таквима да с њима заједно једу, ако претходно

нијесу издржали епитимију за срамни потпис и ако се нијесу удаљили од јеретичког опћења. Али пошто се неки од невоље и да избјегну опасности, оскврнише јеретичким опћењем, такве, ако исповједе да су оно учинили били ради онаквог разлога, треба примити на заједничку трпезу; само што и то не смије бити без нужнога разбора, него пошто се утврди опћи споразум, који ће бити на корист једним и другима, а не на душевну штету.

11. пит. Оне, који хоће да се крсте, а не може се наћи свештеник православни или који је без мане, да ли могу крстити свештеници оскврњени или непознати, особито ако смрт прријети?

Одг. Оваква је установа овдје проглашена од исповједника јерараха и од предстојника: Оним презвитерима, којима је ради опћења са јеретицима забрањено вршење свете службе, допушта се, ако се не нађе свештеник непорочне вјере, да могу крстити, а такођер и давати причешће, које је посветио беспорочни свештеник; исто тако могу давати калуђерски чин, читати молитве на опијелима, читати јеванђеље на јутрењи, пак и благосиљати богојављенску воду, али, као што је казано, само кад околности на то принуђују, и то да не би народ остао са свијем без слушања јеванђеља и да не би остао некрштен. Пак ако је и вама ово по вољи, нека се иста установа пази и код вас.

12 пит. Онима, који се расколом одијелише и кајањем се повраћају, да ли треба епитимију налагати и примити их?

Одг. Горе је већ казано, да треба налагати епитимију, те је сувишно то исто понављати.

13. пит. Ако је неки епископ учинио пријеступ и ради тога је био свргнут од сабора, а за тијем је опет рукоположио једног презвитера, и тај презвитер, дошавши у манастир, изврши епитимију, коју му је на одређено вријеме дотични његов старјешина наложио био, и по-

слије тога служи свештену службу, — молимо, да ли треба примити таквога свештеника, као беспорочна?

Одг. Пошто је јасна неупутност, није требало ни да стављате питање о таквоме приједступу, јер је Господ казао: Не може зло дрво рађати добар плод (Лук. 6, 43). Према томе, не који је од свога старјешине, него ни да је од самог каквог светитеља примио епитимију, не може се сматрати тако разријешеним, да може служити свету службу, јер нити је он свештеник, нити је светитељ онај, који га је разријешио; а оваким би се начином тада извратиле све каноничке установе и нестало би их.

14. пит. О презвитерима, који су од православних рукоположени били, а који нити су потписали, нити су опћења имали, него су само заједно јели са митрополитом Константином.

Одг. На ово је одговорено горе. Било да се јело са Константином, или с ма којим другим неправославним, онај који је јео, мора бити разријешен од приједступа приличном епитимијом, и то не само ради тога, да може послије слободно јести са онима који су се чисти сачували, него и да може служити свету службу, које се удостојио. Количину пак епитимије није могуће у тачности одмјерити, ради каквоће колико саме особе, толико и околности; свакако већ доста може бити епитимије на двије или три четрдесетнице.

15. пит. О презвитерима, који су такођер од православних рукоположени, а који по незнању једоше заједно са оним презвитерима, који су са истим митрополитом јели.

Одг. Написано је: Све што је по незнању, биће очишћено (III Мојс. 4, 2), те према томе они не подлеже никаквој епитимији.

16. пит. О православним презвитерима, на име, Илариону и Евстратију калуђеру, имају ли они власт да налажу епитимије?

Одг Казано је већ горе, да треба налагати епити-

мију. А пошто се истакло питање, да ли може и онај који није презвитер, а презвитера нема, налагати епитимију, то не може се казати, да је забрањено и простоме калуђеру епитимију налагати.

17. пит. О каућеру, који је по незнању примио свети чин од презвитера, који је био рукоположен од свргнутог епископа.

Одг. Казано је у другој глави, да ће бити очишћено све што је по незнању, те према томе и не треба се одвраћати од заједничке трпезе са таквим, па ни од другога, што може подржавати слогу и пријатељство.

И ово ти све по снази нашој разјаснисмо, као човјеку, који је једнодушан с нама и сатрудник наш; и ти ово мудро саопћи браћи, која ће те упитати. Вјера није свију (II Солун. 3, 2), те ни ово није овдје изложено за све, и то колико због безумља оних, који гријеше, толико и да не падну у искушење они, који заповидају. А за оне многе и лијепе дарове, које послаше најпобожнији, нека приме од Бога достојну награду, а од нас ове двије котарице на успомену пријатељства. Будите здрави у Господу, најпреподобнија браћо, и молите за нас гријешнике да се удостојимо свега, што је боље и што се спасења тиче (Јевр. 6, 9).

ПРАВИЛА
НИКОЛЕ ЦАРИГРАДСКОГА.

Правило 1.

Питање. Може ли калуђер ући у свети олтар, кад ово забрањује 33. правило светог трулскога сабора, које не допушта никаквоме калуђеру, који није произведен (за чаца), да пољи или чита са амвона; а исто и 15. и 21. правило лаодикијско и 14. правило другог никејскога сабора?

Одговор. Забрањено је калуђеру, који није произведен, да са амвона врши службу чаца; али ради штовања калуђерског чина не мислим да треба забранити калуђеру, који је слободан од свакога приђеступа, да улази у олтар ради паљења свијећа или кандила.

(Трул. 33, 69; VII васељ. 14; лаод. 15, 19, 21, 44).

— Као и сва остала, тако и ова правила патријарха цариградског Николе, ми преводимо из атинске Синтагме. У томе зборнику правила ова, или канонички одговори, приведени су, као што смо напоменули (I, 38), у редакцији различитој од осталих зборника, а и мање је тих одговора, него ли у другим зборницима. Можда је тачнији број истих одговора (17) у *Κανονικαὶ διατάξεις* Гедеона, с којим се бројем подудара и овај у нашој Крмчији (премда и не у редакцији самих одговора). Нама се свакако учинило основанијим слиједити и овдје атинском зборнику, и то тијем прије, што се он слаже и са Беверицевим издањем, па у главноме и са Пидалионом. А под којим се бројевима ова правила Николина налазе у Крмчији, ми смо то већ побиљежили (I, 38. биљ. 97) за онога, који би то хтио да испоређује

О овоме правилу Николином ми смо споменули у тумачењу 69. трулскога правила и 15. правила патријарха Никифора; а да

се оно тачније разумије треба испоредити тумачења и осталих паралелних правила.

Правило 2.

Пит. Да ли се не смије клечати у суботу, као што се не смије у недјељу и кроз педесетницу?

Одг. Правилом ово није забрањено; али многи не клече с тога, што се суботом не пости.

(Ап. 66; I васељ. 20; трул. 55, 66, 90; гангр. 18; лаодик. 29; Петра алекс. 15; Васил. вел. 91; Теоф. алекс. 1).

— С тога што се у правилима у погледу поста истиче субота једнако са недјељом (ап. 66), то су многи и наводили, да ако се не смије постити у суботу, то се не смије тога дана ни клечати у цркви, као што се то не смије у недјељу (I васељ. 20). У овоме се правилу каже, да нема каноничке забране да се суботом клечи, и дакле који то чине, не гријеше.

Правило 3.

Пит. Треба ли чувати пост мјесеца августа?

Одг. Прије се у то вријеме постило; али је тај пост пренесен с тога, да не падне заједно са незнабошким постовима, који су у то вријеме бивали. У осталом и сада многи посте овај пост.

— О питању овога правила Валсамон се неколико пута бавио. О томе он говори у тумачењу овога правила, па у свом 55. каноничком одговору Марку александријском,[1] и опет у нарочитој посланици антиохијцима (*πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς*) о постовима, који се сваке године морају држати.[2] Питање о успенском посту, као што се из о ога правила види, било је питање спорно. Валсамон спомиње цариградски сабор при патријарху Луки (1156—1169), и каже, да су на томе сабору неки наводили, да *не треба* чувати овај пост, јер је он пренесен (*διὰ μετάθεσιν*) на друго вријеме, као што казује овај Николин канонички одговор; други су на против доказивали, да га *треба* чувати, јер се и у самом одговору казује, да је у прођашње доба исти пост од свију чуван био и да је само послије пренесен; али када је и гдје то учињено, одговор ништа не спомиње. Патријарх Лука са осталим епископима и са-

[1] Ат. синт. IV, 488.

[2] Ат. синт. IV. 565 и сл.

бору је истакао, да се пост овај мора без сваког изговора (*ἀπαραίτητον εἶναι*) чувати, и на потврду свога навео је познати *τόμος τῆς ἑνώσεως* 921. године, у коме је казано, да трећобрачни може приступити светим тајнама три пута на годину, а то је о ускрсу, успенију и божићу, јер се пред тим празницима редовно пости. Кад су пак противници наводили да није нигдје опредјељено, колико дана има трајати онај пост, патријарх је истакао, да ако писмено и није изложено о томе посту ништа, исто као ни о божићнем посту, ми морамо ипак слиједити ненаписаном црквеном предању (*τῇ ἀγράφῳ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει*), те почињати успенски пост 1. августа, а божићни 15. новембра. И ова наредба патријарха Луке ушла је у опћу употребу православне источне цркве, и према истој наредби има се разумијевати и ово Николино правило.

Правило 4.

Пит. Да ли треба причестити светом тајном бјесомучнога, кад свети Тимотије на стављена му питања одговорио је друкчије, друкчије свети апостоли, и опет друкчије познији?

Одг. Ако кога мучи црна жуч, да изгледа као бјесомучним, не треба му забранити причешће; али ако је збиља бјесомучан, не може бити никако удостојен свете тајне, јер нема ништа опћега свијетлост са мраком.

(Ап. 79; трул. 60; Тимот. алекс. 2, 3, 4, 14).

Правило 5.

Пит. Да ли може свештеник да једе без сваког обзира и како га је воља што се приноси у цркву, то јест просфоре и вино, и да ли може просфоре јести као обични хљеб; и ако се много тога сакупило, шта ће с тим да ради?

Одг. Дијелови од принесене на жртвенику просфоре, никако, него се то има појести само у цркви, док се све не употреби; а што од осталих просфора преостане, треба јести одјелито и по себи, а никако са млијеком, или са сиром, или са јајима, или с рибом.

(Ап. 3, 4, 38, 41; гангр. 7, 8; картаг. 37; Теоф. ал. 8).

Правило 6.

Пит. Ако је неки калуђер, ма гдје да је он постриг добио, смућен услијед нечега што му душу вријеђа и хоће да се уклони из манастира, а старјешина га ради тога казни подвргне, — шта ће тај калуђер тада да чини: да остави без пажње смућење своје или казну?

Одг. Он треба да старјешини каже шта га смућује, и ако му од тога пријети очита опасност, нека се уклони, а казну нека остави без пажње.

(IV васељ. 4; VII васељ. 19, 21; картаг. 13; прводр. 2, 3, 4).

— За разјашњење смисла овога правила треба испоредити главним начином наредбе 3. и 4. правила прводругога сабора о томе, када калуђери своје манастире остављају. Оно у правилу овоме да калуђер може оставити без пажње казну, коју му је наложио био игуман, не треба разумијевати, као да калуђер може сам себе ријешити од казне, што му је наложена била од надлежног манастирског старјешине, него дотични у случају, о коме спомиње ово правило, уклонивши се из манастира, биће обвезан приказати се дотичном епархијском епископу, који ће пресудити о свему, и по својој увиђавности ријешити га обвезе да даље у манастиру остане, — јер у овоме се управо и састојала она казна, којој се дотични од игумана подвргао био, и која је у правилу означена ријечју *δεσμός* (vinculum).

Правило 7.

Пит. Игуман при смрти остави другога на своје мјесто, обвезавши га да се не ће уклонити; али овај, познавши своју немоћ, уклони се, — шта треба сада чинити од оне обвезе?

Одг. Обвеза је бесмислена, и дакле без сваке снаге, а онај који је везан био, биће разријешен, кад дође к архијереју и исприча му све о себи.

(Ап. 32; сардик. 14; картаг. 141).

— Неки је игуман при смрти, и хоће да остави власт своју игуманску неком брату манастирском, који је њему угодан; па да ову своју вољу утврди, он обвеже писмено или и заклетвом (јер

то значи у овоме правилу: *δεσμός*, vinculum) тога брата, да ће се заиста игуманства примити, а ако га се одрече случајно, да мора каноничкој казни подлећи. Умре онај игуман, и одређени од њега брат прими се према обвези игуманства, али послије некога времена овај нови игуман опази, да није за управу и одрече се игуманства. У овоме се састојало питање; и на то питање одговара се у правилу овоме, да је она наредба бившега игумана без основе, и према томе бесмислена и обвеза, којој се онај нови игуман потчинио. А пошто ипак та је обвеза постојала, можда писмено или на заклетви, то је требало и формално лишити је снаге, и правило оставља власти надлежног епархијског епископа, да то по праву своме и учини.

Правило 8.

Пит. Свештеник, који је ради неког приједступа свргнут, или је самовољно оставио свештенство, и послије је сам признао своју кривицу, да ли може такав свештеник говорити: „благословено царство“, и „Боже ущедри ны“, и „Хрістосъ истинный“, или кадити кадилом, или причестити се у олтару?

Одг. Не може, јер се он већ броји међу свјетовњацима.

(Ап. 5, 17, 62; I васељ. 9, 12; III васељ. 9; IV васељ. 7, 14; трул. 21, 26; неокес. 9; картаг. 36; прводр. 16; Васил. вел. 3, 27; Кирила алекс. 3).

— Види тумачење 21. правила трулскога сабора, које служи тумачењем и овога правила; а опћом основом овога правила служи 27. правило Василија великог и 9. правило неокесаријскога сабора.

Правило 9.

Пит. Шта значи оно, што свети Василије каже у малим епитимијама: Нека буде удаљен од благослова, према количини пада?

Одг. Значи, лишити некога оног благослова, што се у цркви даје,

— Црквени благослови (*ἐκκλησιαστικαὶ εὐλογίαι*) који се овдје спомињу, то су благослови, што дају епископи или презви-

тери на молитву или да се окријепи божјом помоћу вијерни народ; и према томе тих се благослова лишава више или мање дотични грјешник према гријеху, у који је пао.[3] А *мале епитимије* зову се оне, које је Василије прописао за мање гријехе, и које се међу опћим епитимијама од Василија прописаних налазе од 11. до 60. (по издању *Migne*).

Правило 10.

Пит. Коме је забрањено свето причешће, да ли може јести од принесене на жртвенику просфоре?

Одг. У животопису светога Теодора Сикеота налазимо, да је ово таквима забрањено.

(Ап. 3, 4, 38, 41; гангр. 7, 8; лаод. 14; картаг. 37).

— *Свети Теодор Сикеот*, чији се животопис овдје спомиње и у коме се животопису каже, да не може добити ни антидора у цркви, ко није достојан светога причешћа, — овај светитељ био је архимандрит неколиких манастира у Галатији и епископ анастасиопољски. Прославио се многим чудесима и умрьо је 613. године.[4]

Правило 11.

Пит. Да ли треба дотичне подвргавати епитимијама по каноникону Посниковом?

Одг. Онај је каноникон својим великим снисхођењем многе погубио; и с тога, који знају шта је добро, и од њега се удаљују, нека се старају поправити се.

— О овоме правилу ми смо споменули у тумачењу 3. правила Јована Посника, и видјели смо, да покрај свега оштрог оваквога суда о Посниковом каноникону, ипак он је прешао у опћу употребу у свој источној цркви, и по том каноникону у главноме састављен је номоканон у нашем *великом Требнику*.

---

[3] Валсам. тумач. IV, 425.

[4] У књизи *житија светих* налази се животопис овога светитеља под 22. априла (Изд. Москва, 1815. II, 82—93.)

РАЗЛИЧНИ КАНОНИЧКИ ПРОПИСИ.

1.

Шта смо страшнога ми претрпјели, осим што је можда то жалосно, што нијесмо ништа претрпјели и што нијесмо сматрали себе достојнима да за Христа страдамо (Дјел. ап. 5, 41)? Ако ли вас жалости, што је злоћа заузела дом молитве, и ви морате да се на отвореноме мјесту молите Творцу неба и земље, помислите, да су и једанаест ученика у једној соби затворени били, а међу тијем они, који су Господа на крсту распели, обављали су јудејску службу у знаменитоме храму. Па и Јуда, који је радије хтио да умре објешен, него ли да срамно живи, можда је бољи од оних, који се данас не стиде од никаква зла што људима чине, те с тога су без срама готови на сваку пакост. Само не дајте се заварати њиховим лажима, кад казују да проповиједају праву вјеру. Нијесу то хришћани, него људи који Христа продају, јер животу упорављеном по истини они претпостављају увијек оно, што им корист у овоме животу даје. Кад су мислили да ће задобити себи пусто првенство, сложили су се тада били са непријатељима божјима; а сада кад виде да се народ разљућен подигао, приказују се опет да право вјерују. Ја не знам да је епископ, нити би икада ја бројао међу Христовим свештеницима човјека, који је од нечистих руку примио првенство да суноврати вјеру. Овако ја судим. А ако ви имате какав дио с нама, очито је да ћете тако исто судити као и ми; ако ли пак хоћете да по себи сами судите, тада је свак господар свога мишљења, а ми нијесмо криви у крви његовој.

— Ово је извадак из једне (240. al. 192) посланице *Василија великог,* управљене 376. године презвитерима у Никопољу. Некакав Фронтон протузаконито је био постављен ту за епископа и хтио је свакако, или силом или лукавством, да се утврди у Никопољској цркви, и ради тога је гонио презвитере, који нијесу хтјели да га признаду. Василије храбри те презвитере да не клону духом, него да се надају у божју помоћ, која ће их ослободити од тога човјека, за кога Василије каже, да га за епископа не познаје.

2.

Добро је и прекорисно причешћивати се сваки дан и примати божанствене тајне, јер сам Христос говори: Који једе моје тијело и пије моју крв, има живот вјечни (Јов. 6, 54). Али ми се причешћујемо четири пута сваке седмице: недјељом, сриједом, петком и суботом, а и у друге дане, кад бива успомена ког светитеља.

А да није нимало гријешно, кад је неко принуђен за вријеме гоњења да се сам својом руком причести, а нема свештеника или другога који служи, ово би сувише било и доказивати, јер многим чинима то потврђује дуготрајни обичај. Зна се, да сви они, који проводе живот у усамљеним мјестима, гдје нема свештеника, чувајући у својој кући причешће, сами себе причешћују. А у Александрији и у Египту већим дијелом сваки свјетовњак има у својој кући причешће, те се сам причешћује, када зажели. Јер кад је свештеник једном обавио и предао жртву, то онај који је прима и причешћује се, мора вјеровати да се од свештеника причешћује. Па и у самој цркви свештеник даје честицу, а онај који је прима, држи је са свијем сам и својом је руком тада подноси к устима. Према томе иста је ствар, да ли неко прими од свештеника једну честицу, или пак више честица заједно.

— И ово је једна (93. al. 289.) посланица *Василија великог,* коју је он написао около 372. године некој Кесарији. Два питања у њој спомиње, прво о томе, како се често треба причешћивати

светога тијела и крви Христове, и друго, да се у вријеме гоњења, а кад нема свештеника, може човјек сам својом руком причестити. — За ово друго питање ваља погледати тумачење 58. и 101. правила трулскога сабора.

3.

Старај се, свештениче, да будеш беспријекорни дјелатељ и који право врши ријеч истине. Никада не долази на црквену службу, ако си са неким у непријатељству. да не учиниш да се Параклит уклони у дан службе. Немој да се судиш или кавгаш тога дана, него боравећи у цркви, моли се и читај док не дође вријеме, кад ћеш обавити божанствену тајну, и тада скрушено и чистим срцем приступи светом олтару, нити се обазири у наоколо, него са трепетом и страхом стани пред небесним Царем. Немој ради људске угодности да брзаш или скраћујеш молитве, нити се осврћи на човјекову особу, него гледај само на Цара, који је ту и на небесне силе, које су у наоколо. Буди достојни извршитељ светих правила. Немој да служиш заједно са онима, којима је то забрањено. Пази пред ким стојиш, како служиш и кога причешћујеш. Не заборави Господње и светих апостола заповиједи, која каже: Не дајите светиње псима, нити мећите бисер пред свиње (Мат. 7, 6). Пазите на псе и на остало. Гледај да не паднеш, бојећи се човјека нити давај Сина божјега у руке недостојних. У часу ономе не презај од земаљских великаша, па ни од онога, који носи дијадиму. Који су достојни божанственога причешћа, причести их за бадава, као што си то и сам примио; а оне, којима божанствена правила забрањују, не причешћуј, јер су они као незнабошци, и ако се не обрате, тешко и њима и онима, који их причешћују. Пази (није мој посао, него твој) да се због немара твога не дотакне светих дарова миш или што друго, да се не покваре, да од дима не почађаве, да их не дирну руке нечистих и недостојних. Ако будеш имао

свагда на уму ово и слично, бићеш кадар да спасеш и себе и оне, који те слушају.

— Sermo ob sacerdotum instructionem зове се у издању *Migne* ово упуство (*παράγγελμα*) *Василија великог* свештенику, кад има да служи свету литургију. Саставио је ово упуство Василије велики 375. године, и пријепис истога упуства добивао је сваки нови свештеник, чим би рукоположен био.

4.

При налагању епитимија не треба толико гледати на количину гријеха, колико на вољу гријешника, и то с тога, да не би, у намјери да зашијеш што је подерано, учинио рупу још гору, и да, желећи да подигнеш што је пало, не би се то још више порушило; јер они који су болесни и расјејани и у опће одани свјетским наслађама, исто и они који могу да се поносе својим поријеклом и својом моћи, тек ће мало по мало хтјети да мисле о гријесима својим и само лагано ће моћи да се ослободе од невоља, у које су пали. Па ко хоће да их од један пут и строгошћу доведе на прави пут, може лако да не постигне ни да се дјелимично бар покају. Јер душа, кад је доведена до тога, ди није више осјетљива, она пада у очајање, те већ не слуша ни благе ријечи, нити се пријетње плаши, нити се кријепи доброчинством, него постаје гором од онога града, о коме пророк са презиром говори: Образ ти је као у блудница и немаш стида у ничему. Ради тога пастир потребује много знања, да би могао проникнути са свију страна у тежње душе. Јер као што многи падају у лудило и очајавају за своје спасење с тога, што не могоше поднијети горких лијекова, тако има неких, који с тога што нијесу били подвргнути казни према мјери гријеха, не осврћу се већ на душу, постају још гори и гријеше још више. Према томе, свештено лице мора да на све ово обраћа пажњу, и да, разабравши све марљиво, употребљује оно што је нужно, како не би настојање његово било узалудно.

— Упуство ово духовницима издао је *Јован Златоусти*. О истоме упуству ми смо већ споменули (I, 39), а и привели смо га у тумачењу 11. правила I никејскога сабора.

5.

Видим да се многи причешћују тијела Христова просто и како се случи, и причешћују се, слиједећи више обичају и закону, него ли размишљају и чистој разборитости. Кад наступи вријеме свете четрдесетнице и Пасхе, ма у каквом се стању човјек налазио, он се већ и причешћује свете тајне. Али празници се могу и не светковати, дочим савјест треба очистити и тек тада се причестити; јер ко је нечист и недостојан, није у праву ни на празник да се причести светог и најстрашнијега тијела. Помисли само, да и они који су се причешћивали старозавјетне жртве, много су старања о томе водили, гледали су да се претходно очисте и показивали су се у свему и по свему очишћени; а ти, кад приступаш жртви, од које и анђели дрхћу, сводиш ствар на догађај времена, и окаљаним рукама и уснама без зазора приступаш тијелу и крви Христовој. Та и цара ти не би хтио цјеливати, кад ти уста ударају, а међу тијем цјеливаш Цара небеснога душом, која ти удара смрадом. Дрска је то ствар. Према томе, ако нијеси достојан причешћа, тада ти не спадаш ни међу оне, који су тек достојни молитве и службе црквене. А послушај Господа који каже: Који се кају, они и приступају, а који се не причешћују, ти се и не кају.

— Овај канонички пропис, како треба приступати св причешћу, узет је из једне бесједе *Јована Златоустога* о посланици ап. Павла Ефесцима.

6.

Многи се причешћују свете жртве један пут у години, други два пута, а неки често, — и свима скупа ми управљамо нашу ријеч; па не само онима, који су овдје, него и онима, који у усамљености бораве, а који то чине један пут у години. Које дакле треба похвалити: да ли

оне, који се причешћују један пут, или оне који често, или пак оне који се ријетко причешћују? Ни оне који један пут, ни оне који често, ни оне који ријетко то чине, него оне, који се чистом савјешћу причешћују и којих је живот беспријекоран. Такви нека приступају свагда, а који нијесу такви, нека не приступају ни један пут. А зашто? За то што овакви примају себи суд и осуду, кажњење и казну. И немој се овоме чудити; јер као што храна која по природи својој гоји, ако је узимље слабомоћни, све уништује и квари, и узрокује болест, тако исто и свете тајне. Уживаш на духовној трпези, па опет каљаш уста блатом. Миомирисним миром мажеш, па опет смрадом испуњаваш, а кроз годину дана причешћујеш се. Мислиш да ти је доста четрдесет дана да очистиш гријехе, што си за све вријеме учинио, па опет послије једне седмице повраћаш се пређашњем животу. Кажи ми, ако за четрдесет дана оздравиш од дуге болести и опет почнеш јести она јела, која су ти болест проузрочила била, нијеси ли тиме изгубио сав свој пређашњи труд и себи још више нашкодио? Јер ако се промјењује све што је физичко, тијем се више промјењује оно, што зависи од воље. Четрдесет дана дајеш за здравље душе, а може бити и не четрдесет очекујеш за умилостивљење Бога? Кажи ми: смијеш ли се? Ради тога и ђакон узглашује говорећи: Святая святымъ, то јест, ко није свет, нека не приступа. Не каже само: који је чист од гријеха, него, који је свет.

— Истога *Јована Златоустога* и овај је канонички пропис, а узет је из једне бесједе његове о Павловој посланици Јеврејима.

7.

Питање. Је ли боље причешћивати се често или рјеђе?

Одговор. Кад апостол каже: Сваки нека испита себе, па онда од хљеба да једе и од чаше да пије, јер који недостојно једе и пије, суд себи једе и пије, не разлику-

јући тијела Господња; за то су међу вама многи слаби и болесни, и довољно их спавају, јер кад бисмо себе расуђивали, не бисмо осуђени били, али кад смо суђени, наказује нас Господ, да се не осудимо са свијетом (I Кор. 11, 28—32), то јасно је, да ми морамо претходно очистити себе и показати се чисти од сваког неправога дјела, и тада приступити божанственој тајни, да нам она не би била на пропаст душе наше и тијела; јер Бог кроз Мојсија каже Израиљу: Сваки човјек из сјемена вашега, који би приступио к светим стварима, које би посветили синови Израиљеви Господу, а нечистота је њихова на њима, Господ ће истријебити душу ону (Ш Мојс. 22, 3). Па опет: Учините побожне синове Израиљеве од нечистота њихових, да не оскврне скинију моју што је усред њих (Ш Мојс. 15, 31). Ради тога баш апостол и говори онима, који се недостојно причешћују, као што је горе казано: За то су међу вама многи слаби и болесни, и довољно их спавају (I Кор. 11, 30), то јест, болесни су и умиру. Због овог разлога, кад божанствени Давид и они који су с њим били, зажелише јести хљебове предложења, који су служили предсликом тијела Христова, архијереј одмах је упитао, да ли су они момци чисти од женске ложнице, и тада им је хљебове дао (I Цар. 21, 4. 5).

— Овај је канонички одговор написао *свети Анастасије,* антиохијски патријарх (од 561 год). Одговор овај, као што се види, тиче се истога предмета, то јест када и како треба примати свето причешће, као и канонички прописи, које смо под бр. 2., 5. и 6. привели.

Крај
СВЕТИХ ПРАВИЛА.

АЗБУЧНИ ПРЕГЛЕД.

(Римски број показује књигу I или II, а арапски број показује страну дотичне књиге).

Абисинија. I, 245.
Августин, еп. хипонски († 430). I, 10. 202. 234. 261. 262 286. 289. II, 34. 79. 97. 175. 181. 188. 214. 217. 221. 223. 224. 350. 364.
Авит, еп. вјенски († 525). I, 420. 423.
Авксентије, аријански еп. Милана († 374). I, 255.
Авраам, патријарх јерменски (ок. 596). I, 514.
Аврелије, еп. картагенски († 425). I, 23. 287. 571. II, 131 и сл
Автокефалност цркава. I, 303.
— александријске. I, 193. 242. 519.
— антиохијске. I, 197. 242 519.
— бугарске I, 302.
— ефеске. I, 198. 242.
— иверске. I, 302.
— ираклијске. I, 198. 242.
— јерусалимске. I, 200. 519.
— картагенске. I, 199
— кесаријске у Понту. I, 198. 242.
— кипарске. I, 302. 521.
— миланске. I, 198.
— римске. I, 196. 247. 390. 519
— цариградске. I, 246. 390. 519.
Агапе I, 561. II, 41. 87. 175.
Агапете. I, 172. 446. 625.
Агапије, еп. у Аравији (ок. 394). I, 23. II, 128.
Аделфије, јеретик (ок. 431). I, 295.
Адријан I, папа рим. (до 795). I, 17. II, 246.
Астије, архиђакон (ок. 451). I. 326.
Азија (проконсул.) I, 198. 244. 390.
Александар. еп. александр. († 328). I, 14. 74.
— II, папа рим. (до 1073). II, 298.
— III, папа рим. (до 1164). II, 209.
— нестор. еп. апамејски (ок. 431). I, 282
— грчки цар, (до 912). II, 355,
Александрија. I, 193. 244. 519.
Алексије, царигр. патр. (до 1043). II. 367.
Алкуин, франц. абат († 804). I, 293.
Амајлије. II, 94.
Амвон. I, 213. II, 81.
— могу са амв. читати само чаци, посвећени од епископа, I, 517, или од хорепископа или игумана, I, 620.
Амвросије, еп. милански († 397). I. 156. 168. 319. 539. 554. 608. II, 42. 174, 364.
Амфилохије, еп. иконијски († 395). I. 33. 163. 432. II, 334.
Анастасије синајит († 686). I, 1. 39. 143.
— еп. Кесаријс палест. (ок. 800). I, 143.
— еп. никејски (ок. 451). I, 360.
— нестор. презвитер (ок. 451). I, 299.
Анатема. I, 58—59. 231. 239—241. 342. 481. 498. II, 217
Анатолије, царигр. патр. (до 458). I, 16. 395. 403. 423.
Анђели. II, 92.
Анђелици. II, 93.
Аникита, папа рим. (до 168). II, 51.
Антидор. I, 66. II. 80.
Антим, угровл. митроп (ок. 1370). I, 183.
Антиминс. I. 124. 511. 608. II. 520.

Антиохија. I, 197. 242. 302. 519.
Антонин, митроп. ефески (ок. 400). I 393.
Антоније, нестор. презв. (ок. 451). I, 299.
Апелација. I, 263. 264. 348. 371.
— на рим. папу. I, 187—188. 349.—354. II, 106. 110. 161. 260—268.
Апијарије, сикски презв. (ок. 424.) I. 24. 187. II, 112. 260. 265.
Апокалипсис. II. 103.
Апокрифи. I, 128—130. II, 532. 533.
Аполинаријани I, 237. 266. 582.
Аполинарије, јеретик (ок. 350) I, 238, 428.
Апостасија од вјере. I, 132. 208. 214. II, 3—11. 414. 417. 458. 499. 502.
— од клира. I, 123. 342—343. 451. 497
Апост. правила. I. 3—12. 431. 595.
— установе. I, 6. 16. 163. 178. 275. 431. 437—441. II, 336.
— учење. I, 439. II, 333.
Апотактити. II, 342. 347. 401.
Апсис. II, 176.
Аравцјан. II, 128.
Аријани. I, 265. 582. II. 73. 446. 469.
Арије, јеретик (ок. 335). I, 14. 427.
Аркадије, цар (395—408). I, 548.
Астерије, аријан (ок. 350). I, 235.
Атанасије вел. († 373). I, 5. 30. 163. 176. 195. 236. 238. 261. 262. 401. 432. 460. 462. 466. 484. II, 53. 108. 126. 334 363.
-- еп. перхски (ок. 451). I, 373.
Атик еп. никопољ. (ок. 451.) I, 326.
— царигр. патр. (до 425). I, 24.
Атинагор, апологет II вијека. II, 71.
Атинодор, еп. (ок 380). I, 484.
Афедрон. II, 306. 511.
Африка проконсул. I, 198.
Афтартодокети. I, 514.
Ахолије еп. антиох. (ок. 420), I. 484.
Abraham Echelensis († 1664). I, 14. 386.
Acta Pilati I, 130. 209.

Багадије еп. арав. (ок. 394). I, 23. II. 129.
Бароније, рим. кардинал († 1607). I, 248.
Барсума, моноф. архимандр. (ок. 451). I, 335.
Бахус (Дионис). I, 145. 546. 611.
Бевериц (Beveregius, † 1708). I, 7. 18. 88. 167. 179. 194. 215. 237. 252. 290. 291.295. 299. 347. 350. 378. 523.
Безбрачије. I, 120. 172. 457. 509. 530. II, 71.
Белармин, рим. кардинал († 1621). I, 392.
Бијење. I, 84. 135. II, 283.
Бјесомучни. I, 154. 544.
Благовијести I, 534. II, 523.
Благодат. I, 503.
Благослов I, 203. 445. 517. 524 525. 584.
Блудочинство. I, 76. 81. 82. 131. 444. 526. 572. II, 18. 21. 26. 382. 395. 408. 411. 415. 416. 507. 517—519. 532.
Богојављење, I, 469.
Богомоља. I, 510. 543. II, 101. 287.
Богородица. I, 565.
Богохулство. I, 505.
Болесници. II. 177.
Бонифације I рим. папа (до 422). I, 24. II, 132. 264.
— VIII. рим. папа (до 1303). I, 418.
Бостарска катедра. I, 5. 23. 33. II, 129.
Брак. I, 116. 120. 572. II, 37.
— други. II, 29. 70. 353. 354. 367. 508. 520.
— трећи. II, 353. 354. 356. 403.
— четврти. II, 354. 356.
— мјешовити. I, 363. 556—560. II, 75. 90. 509.
— неправилни. I, 368. 506. 528. 537. II, 384. 385 394. 397. 400. 446. 476.
— морганатички. II, 397.
— свештенички. I, 49. 74. 120. 443. 446. 448. 451. 506. 508. II, 11. 38. 384.
— сметње: сродство крвно, I, 77. 539. II, 411. 472; духовно, I, 535; својдба. I. 540. II. 27. 380. 416; зарука I, 588; свештеничко рукоположење, I, 82. 362. 442 446. 448—450.
— развод. I, 573 и сл. II, 237.
— — самовољни. I, 116. 574.
— — договорни. I. 467. 470. 510. 530. 574.

Bickell канонист († 1848). I, 5. 6. 306.
Binius, рим. свешт. († 1641). I, 350. 355.

Валент, грчки цар (364—378). II, 339.
Валентинијани. I, 583. II, 341, 347.
Валесијани. I, 79.
Варвари (иноплеменици). I, 242. 390. 399. 454. 488. 509.
Варнава. ап. ученик. II, 89.
Васијан, еп. ефески (ок 451). I, 326. 339. 394.
Василид, еп. шпански III вијека. II. 4.
Василије велики († 379). I, 1. 5. 27. 29. 31. 39. 174. 180. 205. 236. 466 II, 83. 188. 340. 400.
— архијеп. гортински (ок 691). I, 17.
— II, грчки цар (975—1025). I, 356,
Васкресење. I, 551. 578. II, 303.
Ватре. I, 550.
Венедик XIV рим. папа (до 1758). I, 482. 483.
Вечерња. II, 82.
Византија. I, 248.
Викентије Лерински († ок. 450). I. 431.
— легат римски (ок. 325). I, 14.
Вијанор. презвитер. II, 370.
Виктор, рим. папа (до 199). II. 51. 80.
Вино. I, 120. 121. 145. 512.
Вист. презвитер. II, 471.
Виталиј, еп. антиох. (ок. 314). I, 20.
Вјенчање. II, 99.
Вјероисповиједање. I, 230. 299. 430. II, 132.
Вода. I, 515.
— вруће при јевхар. жртви. II, 524.
Војничка служба. I, 161. 342. II, 528.
Восак. I, 145.
Воће. I, 47.
Вратар. I, 118. 444. 487. II, 85.
Врачарство. I, 545. 551. II, 24. 93. 413. 419. 502.
Van Espen, канонист († 1728). I, 18. 225. 226. 347. 369. 375.
Valesius, историк († 1676). I, 194. 249.
Vicariatus Italiae. I, 198.
— Romae I, 198.
Vicarius urbis. I, 197.

Гатање. I, 545. 551. II, 24. 93.
Геласије, рим. папа (до 496). I, 11. 420.
— кизички, историк (ок. 475). I, 170.
Генадије, царигр. патр. (до 471). I, 35. 432. II, 485.
Генетлије, еп. картаг. (ок. 390). I, 462.
Георгије, еп. александр. (ок. 370). I 319.
Гервасије, лат царигр. патријарх I, 421.
Герман, царигр. патр. (до 1240). II, 511.
Гозба у цркви. II, 175.
— незнабошка. II, 199.
Гостионица. I, 121.
Грат, еп. картаг. (ок. 348). I, 277.
Грацијан, канонист († ок. 1160). I, 11.
Григорије богослов, Назијанзин († 389). I. 1. 15. 33, 151. 180. 238. 244. 251. 279. 430. 432. 461. 484. 548. 609. II, 6. 71. 96. 174. 451. 474.
— Ниски († 395). I. 33. 238. 246. 432. II. 455.
— Неокесаријски, чудотворац († 279). I, 28. 432. II, 309.
— I папа римски (до 604). I, 30. 274 290. 295. 408. 414. 477. 495. 609.
— VII папа римски (до 1085). I, 33. 418. 481.
— XIII папа римски (до 1585). II, 52.
— презвитер (ок 377). I, 174.
— јерменски (ок. 302). I, 514.
Гробље. I, 564. 587. II, 74.
Грожђе. I, 74. 507

Давност. I, 370. 506.
Дамас. рим папа (до 384). I, 239, 253. 255. 400.
Двери свете. I, 213.
Дидим, оригенист († ок. 395). I, 429.
Дијецеза I, 242. 263. 264. 285. 347. 353. 369.
Димитрије Хоматин (ок. 1213). I, 141. 144. 531.
Диоген, еп. кизички (ок. 451). I, 405.
Диодор, еп. тарски († 393). I, 246.
Дионис (Бахус). I, 145. 546. 611.
Дионисије, архијеп. александр. († 265). I, 28. 275. 432. II, 83. 303.
— Арсопагит. I, 597. 598. II, 96.
— мали (ок. 555). I, 8. 9 11.
Диоскор, архијеп. александр. († 454). I, 326. 425. 429. 583.

Диптих. II, 218.
Дјевичанство. I. 368. 466. 471. 523. 527 II, 21. 90. 408.
Дјевичници. I, 462. 466. 471. II, 21,
Дјевојка. I, 137. 367. 388. 579. II, 12. 21. 137. 253.
— посвећена. I, 368. 444. II, 172. 176. 372.
Дјеца свештеничка. II, 145 155. 169.
Дјеце, крштење. I, 217. 536. II, 208.
— васпитање. II, 43.
— послушност родитељима. II, 43.
— еманципација. II, 169.
Доведена женскиња. I, 172. 446. 625.
Догмати. I, 231. 298. 430. II. 434.
Домаћа богомоља. I, 510. 543. II, 101. 287.
Донат, еп. de Casis nigris (ок. 312). II, 180.
— велики (ок. 315). II, 180.
Донатисти. II, 178. 179. 197. 203—206 225—230. 234. 240. 246—248. 250. 252.
Доротеј, калуђер (ок. 451). I, 326.
Доситеј, патр. јерусал. (ок. 1700). I, 472.
Достојанство црквено. I, 451.
Достојанственици црквени. I, 452,
Драконтије, еп. хермопол. (ок 370) I. 460.
Државна власт. I. 158. 162.
— однošај к цркви. I, 319. 332—333. 361. 376. II, 198 299.
— при изборима епископа. I, 184—185 322—324.
Духоборци. I, 231.
Decretum unionis conc. Florentini (1439) I, 422.
De Marca P. († 1662). I, 9. 253. 255. 320. 392. II, 109.
Desiderius († 1087). I, 481.
Drey J. S. († 1853). I, 5. 7. 50. 87.
Du Pin E. († 1719). I. 196. 419.
Duns Scotus († 1308). I, 119.

Ђакон. I, 45. 118. 225. 446. 450—454 485. 487. II, 11. 33. 36. 55. 56. 83. 148. 352. 412.
Ђаконик. I, 213. II, 83.
Ђакониса. I, 229. 365. 367. 483. 487. 530. II, 76. 398.
Евагрије. еп. кипарски (ок. 431). I. 283, 300.
— оригенист († 399). I, 429
Евесени. I, 272.
Евгеније IV папа рим. (до 1447). I, 423.
Евдоксијани. I, 232.
Евдоксије, еп. цариград. (до 370). I, 232. II, 340.
Евзоје, еп. антиох. (до 376). II, 340.
Евионити. II, 49.
Евномијани. I, 118. 231. 266. 548. 582
Евномије, еп. кизички (ок. 360). I. 232.
— еп. никомидијски (ок. 451). I, 360.
Евнух. I, 78. 79. 167. 446. II, 282.
Евсевије, еп. дорилејски (ок. 451.) I, 404. 414.
— еп. никомид. (ок. 340). I, 20. 235.
— Памфил († 338). I, 5. 202. 209. 235. 239. 318. I, 14. 34. 51. 75. 80. 89. 102. 297. 350. 371.
Евстатијани. II, 37—46.
Евстатије, еп. антиох. (ок. 325). I. 14.
— еп. беритски (ок. 451). I, 326. 424.
— еп. памфил. (ок. 431). I, 15. 307. 310. 499..
— еп. севаст. (ок. 350), I, 20. 50. 467. II, 37.
Евтихијан. II, 126.
Евтихијани. I, 428. 583.
Евтихије. I, 336. 424. 428. 583.
Егибасти. II, 232
Егезип, јудеохр. I, 7. II, 349.
Егзарх. I, 346. 349. 369. II, 172.
Егзокатакилп. I, 452.
Егдик I, 330. 379. 380. II, 211. 232.
Египат I, 189. 194. 196. 198. 242. 425 II, 53.
Екитије, епископ. II, 203. 213.
Економ. I, 330. 383. 385. 452. 614 II, 475.
Екризис. II, 307. 329. 447. 506.
Елија (Јерусалим). I, 199.
Енкратити. I, 120. II. 342. 347. 401. 420
Епархија, у смислу митроп. области I, 242. 263 264. 285. 290. 359.
— у смислу владичанства. I, 72. 100. 293. 369.
— нова. II, 188. 233.
Епархиот I, 292.

Епиклеза. II, 438.
Епископ. значај. I, 43. 46. 90. 123. 204. 215. II, 114. 295. 297. 299.
— избор. I, 45. 87. 99. 177—185. 189. 199. 318—324. 384. 599. II, 64. 65. 66. 78. 105. 114. 143. 184. 185, 188.
— хиротонија. I, 44. 139. 484. 598. II, 117 129. 150. 292.
— према своме митрополиту. I, 93. 96. II, 59. 95. 106. 289.
— према равнима. I, 70. 74. 91. 97. II, 20. 57. 62. 67. 119. 122. 125. 126 139. 188. 221. 248.
— заклетва. I, 434.
— каквоће. I, 126. 155. 457. 489. 597.
— свеза са црквом својом. I, 70, 102. 339. II, 119. 182. 189. 194. 207. 291.
— премјештај. I, 5. 220. II, 67. 104. 105.
— живот. I, 170. 444. 445. 456—473. 530. 625.
— јурисдикција у опће. I, 46. 97. 100. 205. 369. 492. 506 510. 519. 520. 544. 613. 620. 629. II, 248.
— судија. I, 91. 148. 185. 347. 569. 594.
— учитељ. I, 126. 489.
— право помиловања. I, 210. 215. 216. 368. 527. 569. 594. II, 8. 135. 137. 414.
— посвећује цркве, св. миро и антиминсе. I, 510. 511. 608. II, 135. 137.
— поставља на црк. степене. I, 46. 340. 366. 445. 517. 620.
— управља црк. имовином. I, 102. 127. 385. 615. 616. II, 40. 68. 69. 281.
— посјећава епархију. II, 188.
— стара се о црк. пословима. I, 61. 157. 161. 310. II, 250. 251.
— власт над клиром. I, 89. 103. 123. 294. 344. 373. 375. 379. 510. 620. II, 56. 95.
— власт над манастирима и калуђерима. I, 334. 335. 337. 344. 373. 381. 524. 525. 616. 624. 630 II, 270.
— правичан у суду I, 186 187. 601. II, 258.
— благ у поступању I, 84 602 II, 123
— стара се о сиромасима. I, 103. 106. 358
— издаіе клирицима канон. листове. I, 69. 357. 361. 487.
— иметак епископов. I, 104. 377. 517. II, 68. 155. 480.
— одсуство из епархије. I, 92. 339. II, 60 156. 238.
— оставка I, 308—317. II, 65. 478. 481.
— тужба на еп. I. 90. 257—265. 377. II, 129. 141. 153.
суд над еп. I, 147. 257 346. II, 63. 129. 141. 152. 479
— симонист. I, 85. 329. 502. II, 431. 485. 489.
Епископија. I, 611. 618. II, 281.
Епитимија. I, 210—211. 214. 526. 594. II, 314. 455—468. 503. 551.
Епифаније, еп. кипарски († 403) I, 202. 234. 239. 269. 321. 365. 462. 471. II, 37. 345. 347.
— царигр. патр. (до 535). I. 447.
Еустолија. I, 167. 170.
Ефес. I, 198.

Жена. I. 49. 116. 118. 529. 555. II, 95. 392.
— свештеничка I, 77. II, 31.
Животиња. I, 47.
Жртва јевх. I, 47. 508. 512. 590. II, 79.

Завјера I, 372.
Завјет. I, 343. 368 523. 527. II, 21. 374.
Задављено. I, 133. 552.
Заклетва. I, 82 426. 582. II, 387. 410. 418. 516.
Заклињач I, 565. II, 85. 86.
Законодавство црк. I, 435.
Зарука. I, 588—590.
Заручена дјевојка. I, 138. II, 12
Затворници (анахорети). I, 525.
Захарија, папа рим. (до 752). I, 480.
Зборник правила. I, 1. 20. 327. 431. 442.
Зенон, цар († 491) I, 184 568.

Зимовници. II, 19.
Зинон, еп кипарски (ок. 431). I, 283. 300
Зосим, рим. папа (до 418). I, 288. 401. II, 112 264.

Ива, еп едески († 457). I, 373. 386 429.
Игњатије богоносац (115). I. 225. II, 89. 298.
— царигр. патр (до 877) I, 25 26
Игра. I, 107. 532. II, 100
Игуман I, 529 627. 628. II, 215 523 529. 545.
Игуманија. I, 529. 627. 628
Идолопоклонство. II, 92. 197. 220.
Идропарастати. I, 515. II, 342. 347.
Избор епископа. I, 45 87. 99. 177—185. 189. 199 318—324. 384. 399. II, 64. 65. 66. 78 105 114. 143. 184 185. 188
— свештеника. II, 72. 78 430 473
Икнографија. I. 212.
Икона. I, 570. 607 611.
Иконоборство. I, 18. 617. 619. 623.
Иларије, еп. поатјерски († 366). I. 236
Илија, митроп критски I, 536.
Именик (каталог) свештенички. I, 73 76. 120 221. 223. 227. 445. 487. 495. 564. 620
Имовина црквена. I, 101. 104. 105. 383, 385. 614. 616.
— манастирска. I, 381. 532. 616. 618. 627.
— епископска. I, 104 377. 517. II, 68. 155. 480.
— епископијска. I, 105. 379 517. 532. 618.
Имунитет клира. II, 298.
Индиферентизам вјерски. I, 110 143.
Иновјерци. I, 227. 261. 263. 557. 583. II, 469.
Инокентије I. рим. папа (до 417) I, 287 400. 406. 477. II, 233. 236
— III. рим. папа (до 1216) I, 17. 418. 421.
Иноплеменици (варвари). I, 242. 390 399. 454 488. 509.
Интердикат. I, 602.
Ипатоство. I, 266. 279.
Ипођакон. I, 444. 446. 487. II, 83. 84. 86 95. 523.
Иполит мученик († ок. 240). I, 234.
Ираклија. I, 198.
Ираклије, цар (до 641). I, 514.
Иринеј, еп. лионски († 202). I, 117. II. 37. 51. 80. 350.
Исаак Анђел, цар (до 1195). I, 184. 469. 530.
Исидор Пелусиот († 440). I, 86.
— I. царигр. патр. I, 606.
Искушење калуђера. II, 277.
Исмијевање. I, 125.
Испит канон. I, 205—207. 599.
Исповиједање вјере. I, 230. 299. 430. II, 132.
Исповиједи печат. II, 258.
Исток. I, 197. 242. 244.
Исуса Сирах. књига. I, 163.
Италија. I, 197. 198.

Јагње I, 570.
Јаја. I, 542.
Јаков ап. I, 513.
— нестор презв. I, 299.
— чатац. II, 472.
Јамство. I, 77. 78. 426.
Јеврејн. I, 609.
Јевхаристија. I, 65. 216 515. 534. 543. 570.
Јеракс. II, 475.
Јерес. I, 109. 260. 261. 265. 427. 584. II, 341. 344.
Јеретици. I, 110. 111. 134 150. 201. 231—239. 260. 265—280. 427—430. 559. 583. 586. II, 534. 536.
Јермени. I, 512. 514. 516. 542. 590.
Јероним стридон. († 420). I, 90. 108. 118. 172. 198. 202. 251. 261. 288. 305. 562. II, 73. 74. 91. 167. 350.
Јерусалим. I, 200. 519.
Јестива. I. 133. 561. 563. 630. II, 16. 38. 386
Јован Златоусти († 407). I, 1. 39. 90. 172. 206. 211. 240. 241. 249. 393. 399. 458. 466. 486. 512. 515. 555. 562. 566. 608. II, 79. 83. 174. 236. 364.

Јован Дамаскин († ок 755). I, 6. II, 334.
— схоластик, патр. царигр. (до 577). I, 8. 9. 27.
— посник, патр. царигр. (до 595). I, 1. 36. II, 499.
— антиох. еп. (ок. 431). I, 284. 286.
— дамаск еп. (ок. 431). I, 282.
— кипар. архијеп. (ок. 692). I, 521.
— китарски еп. († 1190). I, 141. 511.
— XII царигр. патр. (до 1303). I, 470.
— XIII царигр. патр. (до 1319). I, 485. 606.
— VII рим. папа (до 707). I, 480.
— VIII рим папа (до 882). I, 17. 26. II, 293.
— амат. еп. II, 142.
Јувенал, јерусал. еп. († 458). I, 16. 403.
Јудеји. I, 134. 143. 516.
Јулијан еп. II, 191.
Јулијан, рим. легат (ок. 453). I, 410.
Јулије, рим. папа (до 352). I, 401. II, 108. 112.
Јустин мучен. († 166). I, 226. 279.
Јустинијанопољ. I, 521.

Казна црквена. I, 53—54.
— власт налагања. I, 51. 60. 211. 551.
— врсте казни. I, 55—59. 525—527. 593. II, 503
Кајање. I, 210. II, 71. 314. 503. 551.
Календар. II, 52.
Калист I цар. патр (до 1362). I, 606.
— I рим. папа (до 223). I, 234.
Калуђери. I, 334. 335. 337. 342. 379. 523. 526. 527. 626 627. 628. 629. 632. II, 85. 273 275. 276. 279. 281. 507. 525. 527. 528. 530. 531. 534. 542. 545.
Калуђерице. I, 528. II, 253. 280. 526. 528. 529.
Калуђерство. I, 335. 337. 459—472. II, 328. 529.
Каматарење. I, 109. 223. 456. II, 72. 135 148. 368. 477. 531.
Канон (правило). I, 1 326, 431. 434 596.
Канонички зборник. I, 20. 442
— лист. I, 69. 92. 357. 361. 488. II, 57. 58. 95. 156. 215. 224.
Канон. испит. I, 205—207. 599.
Каноничка доб. I, 364. 483—485. 524 II, 33. 119. 148.
— послушност I, 83. 103. 123 344. 379. 444. 445. 487. II, 100. 165. 255. 287.
Каноник. I, 86.
Каноникон. I, 36.
Кардинали. I, 454.
Карос, монофиз калуђ. I, 326.
Картагена. I, 199.
Картагенски епископ. II, 192.
Касарна. I, 123.
Катари. I, 201. 265. 582. II, 341. 476.
Катихизирање дјеце I, 613.
Катихизирање оглашених. II, 97.
Катисма. II, 82.
Кводвулдеј, кентир. еп. II, 223.
Керинт гностик I, 113.
Кесарија капад. I, 198.
— палест. I, 200.
Кизик (у Хелеспонту). I, 522.
Кипар. I, 381. 521.
Кипријан, картаг еп. († 258). I, 18. 19. 90. 98. 131. 132. 139. 179. 188. 202. 204. 206. 275. 409. 434. 441. 504. 562. II, 4. 34. 42. 217. 350.
Кир, алекс. патр. (ок. 640). I, 408. 429.
Кирадија. II, 477.
Кирил, алекс архијеп. († 444). I, 24. 34. 283. 432. II, 34, 53 54. 371. 478.
— јерусал. († 386). I, 236. 267. 271. 272. 279. II, 334. 346.
— V царигр. патр. (до 1757). I, 559. 585.
Клевета. I, 257. II, 139.
Клечање. I, 229. 578. II, 543.
Климент александр. († 217). I, 7. 275. 365.
— I рим папа († ок. 100). I, 6, 7. 163. 164. 178. 431. 437. II, 14. 347.
— VIII рим. папа (до 1605), I, 483. II. 349.
— XII рим. папа (до 1740). II, 442.
Клир. I, 46. 221. 224. 564. II, 404.
— ступање у клир. I, 74. 76. 77 79, 131. 152. 154. 155. 159. 168. 205. 227. 502. 620. II, 7. 13. 31. 33. 72. 150. 170. 482.

Клир. доб за различне степене. I, 364 483. 485. 524. II, 33. 119. 148.
— мјесто службе. I, 71. 73. 98. 220. 221. 329. 339. 340. 341 355 375. 379. 487. 489. II, 55. 125. 191.
— избор на службу. II, 72. 78. 430. 473.
— Канонички односаји. I, 67. 71. 74. 89. 93. 96. 103. 123. 224. 344. 361. 451. 487. II, 140. 165. 252. 287.
— живот. I, 49. 61. 77. 80 106. 107. 120. 121. 132. 133. 135. 136. 141. 145. 160. 161. 170. 223. 372. 443. 444. 445. 456. 564. 625. 632 II, 31. 72. 167. 171. 173. 214. 282. 286. 391. 550.
— издржавање. I, 49. 86. 104. 106. 377. 503. 517. 591. 621. II, 39. 167. 474.
— имунитет. II, 298.
— опћење с иновјернима и невјернима. I, 109. 110. 111. 134. 143. 156. II, 73. 74. 91 92. 94. 95. 446.
— искључење из клира. I, 57—58. 123. 133. 342—343. 451. 494. 497. II, 55. 61. 163. 203. 546.
Књиге св. писма. I, 166. 553. II, 101. 102. 157. 332. 450. 452.
— лажне. I, 128 547. 611. II, 101. 532. 533.
Констант цар (337—350). II, 108.
Константија. I, 108.
Константин вел. († 337.) I, 5. 548. II, 199. 297.
— V цар (741—755). I, 619.
— VII цар (912—952). II, 355.
— VIII цар (979—1028). II, 356.
— Кавасила (ок. 1190). I, 144. 511.
Констанције цар (337—361). II, 108. 126.
Контумацијална осуда. I, 149.
Коњске трке. I, 504. 552.
Корнилије, рим. папа (до 253). I, 204. II, 34
Коса. I, 494. 589. 620. II, 44.
Коцке I, 107. 532.
Крађа. I, 80. 82. 146. II, 409. 467. 515. 516.
Крв. I, 133. 552.
Кросконије. еп. вилареш. II, 182. 212.
Кринка. I, 546.
Критопул Митроф. (ок. 1625). I, 471. II, 454.
Крст свети. I, 560.
Крстионица. I, 211. 219.
Крмчија I, 175. 290. 297.
Крчма. I, 122. 455. II, 85. 173.
Крчмарење. I. 455.
Крштење, I, 111. 112. 114. 117. 118. 275. 276. 277. 510. 543. 571. 582. 585. 609. II, 29. 34. 95. 98. 150. 177. 182. 195. 348. 444. 483 533.
Кровосмешеніе. II, 411. 415. 416. 417. 509. 517. 518. 519.
Ктитор. II, 271
Кум при крштењу. I, 535. II, 177.
Купање. II, 90.
Kober F., канонист I. 51. 495. 496.
Cabassutius J. († 1685). I. 192. II., 76. 80.
Character (indelebilis) I 495—496
Codex Justin. I. 138. 160. 262. 263. 292. 337. 419. 447. 449. 463 500. 505 506. 540 548 574 575. 576 618 II, 389.
— Theodos I, 61. 160. 223. 394. 504. 505. 540 575. 576. 581 II, 297 363 389
Corpus juris can. I, 11. 18. 203. 248 263. 293. 349 423. 442. 477

Лав I. рим. папа (до 461). I, 274. 401. 408. 429. 477. II, 53. 217
— IX. рим. папа (до 1054). I, 482. II, 442.
— Исаврјанин, цар (717—741). I, 609.
Лавров А. I, 450.
Лазар, еп галски (ок. 415). I, 288.
Лакомство I, 223. II, 134. 310 465.
Латини. I, 586. II, 52.
Леонтије, антиох. презв. (ок. 325) I. 167 170
— еп. кесариј. (ок. 302). I, 514.
— еп. магнез. (ок. 451) I, 326.
Либерије, рим. папа (до 366) I, 272.
Либерти II, 255.
Лијеви. I, 265. 280. 582.
Литургија. I, 508. 510. II, 73. 173.
— прије освећених дарова. I, 534. II, 99.
Литоје, еп. мелитин. (ок. 394). I, 33.
Лука, царигр. патр. (до 1169) I, 541. 610. II, 142. 296. 543.
Лукентије, рим. легат (ок. 451). I, 16. 403.
Луцијан, незнаб писац. I. 145.

Маврентије, нумид еп. II, 234
Маврикије цар (582—602). I, 514.
Мазе мирисаве. I, 622.
Мајорин, еп. данат. II, 180.
Макавејске књиге. I, 163. II, 157.
Макарије јерусалим. (ок. 325) I, 14
— анкирски (ок. 1430). I, 292.
— монотел. патр. (до 680). I, 429.
— презвит јерет. (ок. 380). I, 267.
Македоније, царигр. патр. (до 360). I. 14. 233. 428.
Македонијани. I, 233. 265 582.
Максим, антиох. патр. (до 452). I, 16 403. 408.
— циник (ок. 375). I, 250. II, 127.
Максимијан, еп. ваген. II, 224.
Максимијанисти. II, 204.
Максимила (из II. вијека). I, 269.
Максимин цар. II. 3.
Малакија. II. 506.
Мамона. I, 626.
Мâна тјелесна. I, 152. 153.
Манастир. I, 349. 381. 529. 532. 616. 618. 624. 625. II, 215. 269.
— двогуби. I, 627.
Манихејци. I, 583. II, 341. 346.
Мантија. II, 530.
Мануил Комнин, цар (1143—1180). I. 518.
— I. царигр. патр. (до 1222). II. 84.
— II. царигр. патр. (до 1255). I, 512.
Маркел, еп. анкир. (ок. 350). I, 235. 237. 401.
Маркелијани. I, 231. 235.
Маркијан, цар (450—457., I, 332. 335. 419.
— еп. новат. (ок. 380). I, 267.
Маркионити. I, 120. 583. II, 341. 347.
Мартин, рим. папа (до 653). I, 478.
Мартирије, антиох. патр. (до 468). I, 568.
— еп. маркијаноп. (ок. 381). I, 246.
Марцијал, еп. шпан. II, 4.
Матеј, царигр. патр. (до 1410). I, 183.
— александр. патр. (до 1746). I, 585.
Мед I, 17. 53.
Мелетије, еп. ликопољ. (до 312). I, 176. 193. 195. 203.
— антиох. патр. (до 381). I, 15. 244. 256.
Мелитон, еп. сард. (ок 190). II, 51.
Мемнон, ефес. митроп. (ок. 431). I, 283.
Менандар, гностик. I, 113.
Менсурије, карт. еп. II, 179.
Месо. I, 120. 121. 590. II, 16. 38 386.
Методије, царигр. патр. (до 846). II, 502.
Милан. I, 198.
Минуције Феликс I, 145.
Миро св. I, 123. 266. 273. 582. II, 135. 136. 137.
Миропомазање. I, 266. 273. 582. 584. II, 74. 98.
Митрополија. I, 360.
Митрополит. I, 93. 96. 177. 199. 292. 360. 383. 454. 606. II, 59. 61. 64. 113. 114. 187.
Михаил Анхијал, царигр. патр. (до 1177). I, 98. II, 297.
— Дука, цар (1071—1078). II, 281.
— Керуларије, царигр. патр. (до 1058) I, 482.
Младине I, 550.
Млијеко. I, 47. 553.
Молитве црк. II, 83. 237.
Монофизиство. I, 514.
Монтан I, 269.
Монтанизам. I, 269. 437. 582.
Мрцина. I, 133. 552.
Мусеј. II, 126. 127.
Мученици свети. II, 92.
— лажни. II, 92. 219.
Мученичке мошти. I, 512. 618.
— повијести. I, 546. II, 178.
— храмови. I, 340. 341. 344. 355. II, 45 74.
Maassen F. I, 192. II, 113.
Michaud E. I, 13.
Mortreuil J I, 6. 8.
Mosheim J. L. I, 401.

Нагловитост. I, 135.
Надђаковиса II, 77.
Накит. I, 103. 622.
Народ I, 178 II, 186.
Наход. II, 209.
Недјеља. I, 136. 489. 551. 566. 579. II, 88. 99.
Нееман. II, 369.
Нектарије, царигр. патр. (до 397). I, 15. 23. 168. 246. 249. 253.

Непотизам. I, 151.
Несторијани. I, 582.
Несторије, царигр. патр. (до 431) I, 15. 149. 283. 286. 293. 295 400. 428.
Никанор херсонски. I, 111. 559.
Никита студит. (ок. 1050) I, 482.
Никифор испов., царигр. патр. (до 818). I, 1. 37. 467. 511. II, 71. 520.
— Фока, цар (963—969). I, 184.
Никола мирлик. (ок. 325). I, 14.
— I царигр. патр. (895—906. 911—925).
— II, 354.
— III. царигр. патр. (до 1111). I, 1. 38.
— I. рим. папа (до 867). I, 25 350. 4 8. II, 113.
— II. рим. папа (до 1061). I, 481.
Николајити. I, 113. 474. 482.
Никон, калуђер. I, 143.
Нил, царигр патр. I, 511. 606.
Новат. I, 201. II, 34.
Новатијан. I, 90. 201.
Новатијани. I, 201. 265. 582. II, 74.
Новеле Јустинијана (527—565):
— 3 I, 356. 487.
— 5. I, 338.
— 6. I, 184. 447. 464. 467.
— 7. I, 618.
— 22. I, 447. 573. 575.
— 46. I, 618.
— 47. I, 618.
— 82. I, 61.
— 83. I, 333.
— 117. I, 510. 575. 576. 581.
— 120. I, 618.
— 123. I, 61. 175. 182. 321. 332. 337. 338. 343. 447. 485 606. II, 280. 389.
— 124. II, 389.
— 131. I, 338. 419.
— 132. I, 625.
— 134. I, 510. 575. 576
— 137. I, 207. 322. 454. 485. 605 II, 119. 389.
— 143. I, 390.
Новела 2. Јустина II (565—578). I, 573
Новела 22. Ираклија (610—641). I, 487.
Новела Лава IV. (774—780) I, 573
Новеле Лава VI. филоз (886—912):
— 2 I, 468
— 3 I, 447
Новела 5. II, 280.
— 7. I, 343.
— 8. I, 343.
— 14. I, 625.
— 16. I, 485.
— 30. I, 573.
— 74 I, 589.
— 75. I, 485.
— 89. II, 383.
— 90 II, 354.
— 109 I, 589.
Новеле Алексија I Комн. (1081—1118):
— 24. I, 590.
— 31. I, 589.
Новела 87. Исаака Анђ. (1185—1195). I, 469
Новообраћени. I, 155. 168. II, 33 72
Новштина. I, 298. 301. 409. 431. 5'5.
Ноет. I, 234.
Ноетијани. I, 234. 569.
Номоканон XIV насл. I, 1. 20. 442.
— при Требнику. I, 37.
Neander J. († 1850) I, 351. 414
Nilles N. I, 141.

Обичај. I, 189. 196. 199 205 219. 224. 242. 265. 301. 521. 594 II, 421. 425. 434.
Обичаји јудејски. I, 62. 134. 143. 241. 456. 516. II, 81. 88. 94.
— јерменски. I, 514. 515. 542. 590.
— незнабожачки I, 101. 145. 504. 533. 545. 551. 556 582. II, 24. 419.
— римски I, 473. 542.
— сујевјерни. I, 566
Облијевање. I, 119 586. II, 34.
Оглашени. I, 217 279. 565. II, 28. 72. 82. 444. 445.
Оглашење I, 219.
Ограда св. I, 563. 577. 587.
Одијело. II, 41. 42.
— свештен. I, 507. 622. II, 41.
Одлучени I, 66. 70. 91. 186. 379. II, 54. 57. 122. 139. 163 238. 255.
Одлучење I, 56. 57. 81. 92.
Озије, еп кордупс. (ок. 325). I, 14. 22.
Олтар св. I, 47. 89. 213 473. 515 543. 553 590 II, 83 95 170
Онисим. I, 159.
Онорије, цар (395—423). II 199. 241.

Опомена I, 55 89. 379
Опорука свешт. лица II, 155. 216
Оптат, еп милевит. (ок. 395). I, 52. II 173.
Оптим, еп. антиох. (ок. 381). I, 246
Оптужба I, 148. II, 164.
Орар. II, 85.
Ориген. († 254). I, 117. 235. 305 429. II, 217. 336.
Ортачење. I, 372. 517.
Оставка еписк. I, 308—317. II, 65. 478. 481.
Отмичар I, 389. II, 12 389.
Отмица. I, 388. 579. II, 379. 390
Отреј, еп. милит. (ок. 381). I, 246.
Оци свети. I, 326. 433. 437. 489. 491. 591.

Павао, царигр. патр. (до 654). I, 429.
— самосадски (ок. 269). I, 228. 235. 237. II, 14.
Павлин, ђакон (ок. 411). I, 287.
— еп. антиох. (ок. 330). I, 235. 256.
Павлијанисти I. 227 582.
Пајсије I царигр. патр. (до 1655). I, 450.
Пануф, ђакон. II, 472.
Папертъ. I, 213.
Папије, еп. јерапољ. (ок. 120). I, 7.
Папство. I, 399.
Парамонар I, 330.
Парасинагога. II, 341. 345.
Парохија I, 319 506.
Партеније, јерус. патр. (до 1766). I, 584.
Пастир Херме. II, 333.
Пасха I, 62 141. 552. II, 49—54. 79. 168 209.
Пасхалија. II, 52.
Пасхазин, рим. легат (ок. 451). I, 16. 191.
Патријарх. I, 246. 395. II, 289.
Патрипасијани. I, 234. 569.
Пафнутије, еп. тивајид. (ок. 325). I, 14. 171. 460.
Пахимер, историк (ок. 1300). I, 470.
Педерастија. I, 145.
Педесетница. I, 229.
Педобаптизам. I, 217. 536. II, 208.
Пелагијани. I, 286 II, 241—246
Пелагије еп. лаодик (ок. 381). I, 246.
— II. рим. папа (до 590). I, 477.
— јеретик (ок. 411). I, 286. 411. II, 241.
Пепузијани. II, 342 346.
Периодевти. II, 100.
Петак. I, 141.
Петар ап. I, 50. 85.
— царигр. патр. (до 666). I, 429.
— алекс. архијеп († 311) I, 29. 176. 244. 251. 432. II, 314.
Печат дара Духа св. I, 266. 273. 582.
Печат исповиједи. II, 258.
Пијанство I, 107. 611.
Пије I рим. папа (до 157). II, 80.
— VII рим. папа (до 1823.). II, 442.
Пир, царигр. патр. (до 641). I 429.
Писмо св. I, 162. 489. 553 597. II, 51. 101. 102. 157. 332. 450. 452.
Пјесма трисв. I, 567. 568.
Плакет, еп. антиох (до 341). I, 21.
Плесање. I, 533. 546.
Побожност. I, 632.
Позив судски. I, 149.
Позориште. I, 504. 533. 551. II, 100. 145. 200.
Појање. I, 562.
Појач. I, 82. 118. 362. 444. 487. 515. 516. II, 80. 85.
Покајници. I, 212 II, 72. 83. 138 176
Полигамија. II, 28. 353. 417.
Поликарп, еп. смирн. (ок. 152). II, 51.
Поликрат, еп. ефес (ок. 194). II, 51.
Полихроније (ок. 431). I, 429.
Полна протупр. веза. II, 18. 19. 358. 409. 410. 461. 506. 512. 517. 518. 519. 530.
Полуаријани. I, 233.
Пометање. I, 579
Понт I, 198. 242. 245. 390.
Попадија. I, 77. II, 31.
Порођај св. Дјеве. I, 566.
Посланица источ. патријараха 1723 год. I, 43. 183. 490. 492. 559.
— празнична. II, 53
Пост. I, 136. 141. 508. 542.
Постови год. I, 141. 143. 578. II, 45. 543.
Постотци. I, 109. 228 456
Пошћење I, 137. II, 45. 446.

Похађање цркве. I, 551. 566
Правила (канони). I, 1. 3. 12. 18. 26. 327. 391. 433. 436. 595.
Право давности. I, 302. 370. 506.
— каноничко. I, 598.
Правосл. исповиједање. I, 434.
Прагматик. I, 359.
Празници. I, 122.
Праксеј, јеретик. I, 234.
Предање. II, 434. 439.
Предстојница. II, 76.
Презвитер:
— испит. I, 68. 205—207.
— избор. II, 72. 78. 430. 473.
— рукоположење I, 45. 47. 85. 139. 329. 502.
— служба I, 73. 221. 340. 355. 375 487. II, 55. 138.
— живот. I, 49. 61. 80. 106. 120. 126. 127. 157. 160. 170. 330. 444. 445. 473. 507. 508. 613 623. II, 26. 136.
— канон. послушност. I, 47. 89. 103. 123. 260. 344. 379. 444. 445. 487 II. 56. 100. 140. 252.
— част. I, 224. 450. II, 83.
— сеоски. II, 35. 58.
Презвитерија. II, 20.
Презвитида. II, 76.
Прекрштавање. I, 19. 114. 119. 237 274. 278. 441. 571. 586.
Прељуба. I, 81. 131. II, 22. 26. 30. 360. 377. 378. 380. 395. 402. 408. 416. 460. 508. 509.
Пресуда I, 149.
Пријемство ап. II, 348.
Пријесто еп. I, 127. 213.
Примас афр. II, 149.
Примат. I, 190. 349. 397.
Примос, еп. маврит. II, 233.
Прискила. I, 269.
Притворъ. I, 213.
Причешће св. I, 63. 215. 503. 507. 508. 570. II, 74. 138. 179. 357. 444. 445. 447. 448.
Причешћивање. I, 543. 592. II, 150. 544. 549. 552. 553.
Прозелитизам вјерски. I, 609.
Прокл, царигр. патр. (до 447). I, 394, 568
Проповијед. I, 125. 491.
Просфора. II. 80. 91. 524. 544. 547.
Протегдик. I, 453
Протопоп II, 58.
Профанација светиње. I, 147. 561. 563. 577. 587.
Псалми. I, 598. II, 82.
Псалтир. I, 597.
Псеудоисидор. I, 11. II, 113.
Птице. I, 47
Пустињаци (еремити). I, 526.
Пуштеница. I, 76. 116.
Pitra I. B. († 1892). I, 18. 22. 257.
Primas Africae. I, 199.
Praefectus Italiae. I, 198.
— Orientis. I, 195. 198.
— Urbis. I, 197.

Развод. I, 116. 467. 470. 510. 530. 558. 573 и сл 577. II, 237. 352. 361.
Разрођење црк области. I, 371. 521.
Раскол. I, 89. 260. 261. II, 140. 341. 345
Расколници I, 296. 344. II, 91.
Раскошност. I, 586. 622.
Расофори I, 278.
Риба. I, 542
Ригин. еп. кипар. (ок. 431). I, 283. 300.
Рим нови. I, 247. 390.
— стари. I, 390 II, 112.
Римокатолик. I, 119. 144. 278. 559. 584. 586. II, 52.
Робови. I. 159. 571. II, 38. 202. 219. 355.
Роман, цар (917—944). II, 355.
Рођен-дан. II, 99.
Рукоположење. I, 43. 45. 96 139. 155. 168. 329. 502. II, 182.
— поновљено I, 139.
— иновјерно. I, 115. 140. 203.
Руфин, аквилеј. презв. († 410). I, 197.
Руфинијан еп. (ок. 370). II, 339.

Сабор. I, 100.
— васељенски. I, 13—18.
— помјесни. I. 20—26.
— дијецезални. I, 284. 347. 349.
— — дјелокруг. I, 264. 347. 349. 369. 391.

Сабор епархијски. I, 149. 177. 342. 347. 374. II, 61. 63. 64. 66. 95. 113.
— — вријеме састанка. I, 100. 186. 189. 374. 455. 605. II, 66.
— — мјесто. I, 374. 454.
— — учесници. I, 101 186. 199. 374.454.
— — дјелокруг. I, 71. 93. 100. 177. 185. 347. 369. 391. 506. 606. II, 66.
— опћи африк. цркве. II, 151. 186. 209. 230.
— агдски (506). I, 367. 478.
— александријски (362). I, 239. II, 339.
— анкирски (314). I, 20. 433. II, 3.
— антиохијски (269). I, 228. II, 14.
— — (270). I, 157.
— — (341). I, 5. 21. 432. II, 49.
— — (378). I, 254.
— — (471). I, 569.
— арелатски (314). I, 226. 228. 476.
— — (443 или 452). I, 478.
— — (455). I, 274.
— — (524). I, 478.
— гангрски (ок. 340). I, 20. 432. II, 37.
— герундски (517). I, 478.
— елвирски (306). I, 475.
— — (307). II, 121.
— епаонски (517). I, 274.
— елуски (551). I, 478.
— ефески III. васељ. (431). I, 15. 282. 430. 432.
— јерусалимски (45). I, 6. 87.
— — (415). I, 288.
— — (1672). I, 44. 183. 559.
— капуански (391). II, 183.
— картагенски (ок. 220). I, 275.
— — (252). I, 217.
— — (255). I, 18.
— — (256). I, 441.
— — (348). I, 23. 277.
— — (390). I, 24. 462.
— — (397). I, 24.
— — (398). I, 99. 206. II, 78.
— — (401). I, 380. 485. 571. 608.
— — (403). I, 24.
— — (404). I, 24.
— — (405). I, 24.
— — (407). I, 24.
— — (411). I, 287.
— — (416). I, 288.
— — (418). I, 24. 289.
Сабор картаг. (419). I, 23. 24. 259. 432. II, 131.
— — (424). I, 24. 187. II, 113. 265.
— лаодикијски (343). I, 21. 432. II, 70.
— латерански (1139). II, 298
— ливански (1736). I, 483.
— милански (345). I, 238.
— милевитски (403). I, 24.
— маконски (581). I, 478.
— московски (1620). I, 115. 586
— — (1667). I, 448.
— неокесаријски (изм. 314 и 325) I 20. 432. II, 26
— никејски I. васељ. (325). I, 12. 167. 430. 432.
— — VII. васељ. (787). I, 18. 595.
— оверњенски (535). I, 478.
— оранжски (441). I, 273. 367.
— орлеански (533). I. 367.
— — (538). I, 478.
— — (541). I, 478.
— — (549). I, 478.
— римски (369). I, 254. 256.
— — (374). I, 239.
— — (376). I, 239.
— — (380). I, 239.
— — (485). I, 569.
— — (743). I, 480.
— — (1059 . I, 481.
— сардикски (343). I, 21. 432. II, 104.
— твински (596). I, 514.
— толедски (653). I, 478.
— тридентински (1562). I, 481. 495.
— трулски V—VI васељ. (691—692). I, 17. 18. 427. 474.
— туронски (461). I, 342. 478.
— флорентијски (1439). I, 584.
— халкидонски IV. васељ. (451). I, 16. 326. 430. 432.
— хипонски (393). I, 24. 505. 571.
— цариградски II. васељ. (381). I, 14. 231. 430. 432.
— — (394). I, 5. 23. 33. 432. II, 129.
— — (553). I, 131.
— — VI. васељ. (681). I, 17. 147. 431.
— — (842). I, 59.
— — (861). I, 25. 315. II, 269.
— — (879). I, 17. 26. 203. II. 293.
— — (920). I, 442.
— — (997). I, 541.

Сабор царигр. (1166). I, 541.
— — (1317). I, 185.
— — (1348). I, 72.
— — (1655). I, 450.
— — (1756). I, 114. 584.
Сава, јеретик (ок. 431). I, 295.
Саватије, јерет. (ок. 380). I, 267—268.
Саватијани. I, 267.
Савелије (ок. 300). I, 235. 279.
Савелијани. I, 231. 233. 265. 401. 514. 569. 582.
Сакеларије. I, 452.
Сакелије. I, 452.
Сокофори. II, 347. 401.
Сасуди св. II, 83.
Сатурнин, гностик. II, 37.
Свадба. I, 504. II, 99. 100.
Светогрђе. I, 146. 423.
Свештеник иновјерни. I. 115. 140. 203. II, 339.
— лажни. I, 115.
Свештеослужитељи. I, 46. 76. 84. 564. II, 134.
Свијетла седмица. I, 551.
Свједоци. I, 150. 571. II, 256.
Свјетина. II, 73. 78.
Свјетовњаци. I, 118. 121. 179. 345. 495. 518. 543. 548. 549. 553. 564. 565. 593. 614. 615.
Свјетовна власт. I, 88. 158. 265. 518. II, 238.
— судови. I, 346. 347. 348. II, 62. 144. 238.
— послови. I, 61. 157. 158. 330. 337. 342. II, 148. 286.
Својдба. I, 540. II, 27. 380. 416.
Свргнуће. I, 57. 58. 494. 495. II, 55. 546.
Северијани. I, 583.
Секунд, нумид. примас. II, 179. 180.
Секуларизација манастира. I, 382. 532. 616.
Сергије I. царигр. патр. (до 638). I. 429. 514,
— I. рим. папа (до 701). I. 480.
— III рим. папа (до 911). II, 354.
Сестре. II, 21. 22.
Сидерије, митроп. птолем. (ок. 370). I, 195.
Сикера. I, 47.
Силван, еп. картаг. (ок. 416). I, 288.
Силовање дјевојке. I, 137. II, 382. 403. 507.
Символ вјере. I, 231. 237. 298. 427.
Симеон магистар (ок. 550). I, 9.
— царигр. патр. (до 1481). I, 559. 584.
— архијеп. солун. († 1430). I, 273. 323. 470—471. II. 438—441.
Симон врачар. I, 85—87.
Симонија. I, 86. 329. 502. 503. 601. 604. 617. 627. II, 431. 485—496.
Симонијани. I, 113.
Синагога. I, 134. 144.
Синесије, еп птолем. (ок. 410). I, 462.
Синтагма ат. I, 1. 2. 20.
Сир. I, 542.
Сириције, рим. папа (до 398). I, 10. 274. 399. 477.
Сиромаси. I, 127. 358.
Сиротиње. куће. I, 346. 355.
Сисиније, царигр. патр. (до 999). I, 541. II, 356. 521.
— еп. новат. (ок. 380). I, 267.
Скеуофилакија. I, 147. II, 84. 524.
Скеуофилакс. I, 452.
Скитачи. I, 379.
Слијепи. I, 125.
Слике. I, 592.
Службе црквене. I, 451.
Слушкиња. I, 445. II, 428.
Смјеса имена при браку. I, 539.
Смрт. I, 216. 570.
Сношљивост вјерска. I, 110.
Созомен, историк. (ок. 440). I, 247. 248. 250. 259. 554. II, 297.
Сократ, историк (ок. 439). I. 171. 236. 243. 247. 280. 318. II, 188. 474.
Солунска митрополија. II, 125.
Спаљивање књига. I, 548. 612.
Спиридон тримитун. (ок. 325). I. 14.
Спис западних. I, 253. 256.
Сриједа. I, 141.
Сродство духовно I, 535.
— крвно. I, 77. 539. II, 27. 411. 472.
Ставропигија. II, 531.
Стеван, царигр. патр. (до 893.). I, 468.
— солински еп. (ок. 583). I, 8.

Стеван еп. ефески (ок. 451). I, 180. 326. 339. 394.
— антиох. (ок. 680). I, 429.
— рим. папа (до 257). I, 276. 409. II, 4.
Степени црквени. I. 451.
Страначке куће. I, 355.
Субота. II, 81. 88. 89.
— велика. II, 97.
Суд изабран. судија. I, 346. II, 141. 145. 147. 231. 251.
— над епископом. I, 147. 257. 346. II. 63. 129. 141. 152. 479.
— над осталима, који клиру припадају. II, 141. 144. 155. 214. 472.
Судство. I, 148. 187. II, 380.
Судске инстанције. I, 347. 379. II, 64. 141. 144. 161. 252. 263.
Суложништво. I, 75. II. 383, 521.
Суложница. I, 74. 75.
Сумњива лица. I, 356. 359.
Сур, презвит. II, 471.
Суфраган. I, 293.
Схимна вел. II, 297.
Sacramentarium Ambrosianum. I, 119.
— Gregorianum. I, 119.
Statuta eccl. antiqua. I, 59.
Suburbicariae ecclesiae. I, 197.

Тамјан. I, 47.
Таласије, понт. егзарх. (ок. 451). I, 404.
Тарасије, царигр. патр. (до 809). I, 26. 203. 596. 623.
Татијан, гностик. I, 515.
Теодор Студит († 826). II, 535.
— Сикеот, анастас. еп. († 613). II, 547.
— I, рим. папа (до 649). I, 478.
— архијеп. кентерб. (ок. 675). I, 37.
— еп. фаран. (ок. 675). I, 429.
— еп. памфил. (ок 431). I, 307. 310.
— мопсуес. (ок. 429). I, 429. II, 217.
Теодорит кирски (ок. 450). I, 234. 236. 249. 269. 278. 320. 400. 429. 458. 554. II, 347.
Теодосије I, цар (383—395). I, 554.
— II. цар (408—450). I, 554. 568.
Теадулф, еп. орлеан. († 821). I, 17.
Теоктист. јерет. презв. (ок. 380). I, 267.
Теопасхити. I, 514.
Теофил александр. († 412). I, 23. 34. 432. 462 II, 236. 469.
Теофилакт. буг. архијеп. († 1108). I, 240.
Терентије, ехит. еп. (ок. 381). I, 246.
Тертулијан († ок. 240). I, 17. 1136. 206. 234. 270. 275. 279. 365. 543. 555. II, 19. 42. 89. 173. 174. 347. 350. 363.
Тетрадити. I, 258. 582.
Тимотије александр. († 385). I, 32. 246. 251. 432. II, 54. 444.
— презвитер (ок. 490). I, 584.
Типик. II, 272.
Ткање. I, 146.
Тракија. I, 198. 242. 249. 390.
Трапезунски рукопис. I, 20.
Трисвета пјесма. I, 567. 568.
Тужбе. I, 376. II, 139. 255.
Тужиоци. I, 259. 377. II, 139. 164. 255. 256.
Тумачење св. писма. I, 490—492.
Турци. I, 610.
Tomassin L. († 1697). I, 392. 399. 421.
Turrianus F. († 1575). I, 6. 14. 87. 355, 386. 536.

Убијство. I, 35. II, 22. 23. 24. 351. 359. 367. 398. 406. 407. 408. 512 513 514. 515. 533.
Увриједа. I, 124. 161. II, 297.
Удова црква I, 339. 383. II, 210.
Удовица. I, 76. 367. II, 171. 381. 396.
Уздржници. II, 171.
Уздржност. I, 120. 457. 473. 479. 508 II. 40. 133. 134. 158. 207. 307. 447. 448. 462.
Укор. I, 55. 374.
Уље. I, 47. 145.
Унијати. I, 482. 584.
Усамљеници (анахорети). I, 524.
Устрај. I, 220. II, 20.
Установе ап. I, 6. 12, 163. 178. 275. 431. 437—441. II, 336.
Учитељство. I, 126. 489. 491. 613.

Фавст, архимандр (ок. 451). I, 336.
Фантазијасти. I, 514.
Фелон. II, 81.
Фива, ђакониса. I, 364.
Филип ап I, 50.
Филосторгије, евном. (ок. 430). I, 232.
Филотеј, царигр. патр. (до 1376). I, 183. 559. 606.

Фирмилијан еп. кесар. († 269). I, 270. 275. 276.
Флавијан, царигр. патр. (до 449). I, 405. 425.
— антиох. еп. (ок. 394). I. 23 405.
Фотије, царигр. патр. (до 886). I, 25 290. 440. 482. II, 293. 346.
— еп. тирски (ок 451). I, 326. 424.
— нестор. презв. I, 299.
Фотин, јеретик. (ок 360). I, 237.
Фотинијани. I, 237. II, 74.
Фриги. I, 582, II, 74.
Фронтон. II, 549.
Фулон. I, 568.
Phillips G. († 1872). I, 171. 190.
Хаљине свештеничке. I, 507. 620. 623.
Харисије, филад. презв. (ок. 431). I, 283. 298
Харменопул, хартоф. († 1383). I, 280.
Хартофилакија. I, 612.
Хартофилакс I, 452.
Хеладије, кесар. еп. (ок. 381). I, 246.
Хелеи, еп. тарс. (ок. 269). I, 276.
Хелеспонт. I, 249. 522.
Херос, еп. галски (ок. 415). I, 288.
Хиперверетеј. I, 100. 101.
Хиротесија. I, 46. 229. 366. 514. 620.
Хљеб пријесни. I, 144. II, 94.
Хонорије, рим. папа (до 638). I, 13. 408. 429. II, 217.
Хорепископ. I, 47. 204. 329. 620. II. 13—16. 35. 58. 60. 430.
Хрисант, јерус. патр. (до 1731). I. 211.
Хроми. I, 125.
Хумберт, рим кардинал († 1061). I, 474. 482.
Hefele C. J. († 1893). I, 13. 18. 22, 193. 194. 354. 369. 398. 405. 415. 420. II, 77. 110. 113.
Hergenröther I. († 1892). I, 18. 22. 35[illegible]. 354. 395. 397. 404. 415.
Цар. I, 153 161. II, 61.
Цариград. I, 244. 248. 390. 519.
Цариградски епископ. I, 247. 323. 348. 369. 390.
— пријесто. I, 39[illegible]. 519.
Целестије, јерет I, 282. 287. 288. 291. 295. 401. II, 241—246.
Целестин, рим. папа (до 432). I, 15. 24. 187. 290. 291. 295. 400. 408. II, 132. 265.
Целибат. I, 475. 477. 481.
Цензура. I, 547. 612.
Цецилијан, еп. картаг. (ок. 312). II, 180.
Црква. I, 65. 213. 544. 602. II, 39. 73. 87. 135. 137.
— градска. I, 340.
— сеоска. I, 340. 345. 355.
— удова I, 339. 383. II, 201.
Црквене власт. I, 100—101. 158. 303—306. 435.
Црквени иметак. I, 146. 383 385. 616. II, 17. 39. 40. 68. 159. 168. 284.
Црквено појање. I, 562.
Црквене службе. I, 451. II, 39. 56.
Црквенослужитељи. I, 46. 76. 564.
Црквица. I, 511.
Zhishman J. († 1894). II, 271.

Час девети. II, 82.
Чатац. I, 36, 58. 82. 118. 124. 362. 444. 487. 515. 516. 565. II, 81, 85, 148. 225. 411. 523.
Четвртак вел. I, 508.
Четрдесетница. I, 141. 508. 578. II, 99,
Четрнаестодневници. I, 268. 582. II. 51. 74.
Чисти. I, 202.

Школе. I, 556.
— калуђерске. I, 459.
Schulte J. Ф. I, 496.

САДРЖАЈ.

	СТРАНА
Предговор	III
Правила помјесних сабора	1
Правила I пом. сабора, анкирског	2
Правила II пом: сабора, неокесаријског	26
Правила III пом. сабора, гангрског	37
Правила IV пом. сабора, антиохијског	49
Правила V пом. сабора, лаодикијског	70
Правила VI пом. сабора, сардикског	104
Правило VII пом. сабора, цариградског (394).	129
Правила VIII пом. сабора, картагенског	131
Правила IX пом. сабора, цариградског (861).	269
Правила X пом. сабора, цариградског (879).	293
Правила светих отаца	301
Дионисије александријски	303
Григорије неокесаријски, чудотворац	309
Петар александријски	315
Атанасије велики	328
Василије велики	341
Тимотије александријски	444
Григорије назијанзин, богослов	450
Амфилохије иконијски	452
Григорије ниски	455
Теофил александријски	469
Кирил александријски	478
Генадије цариградски	485
Тарасије цариградски	489
Доаунидбена правила	497
Правила Јована псника	499
Правила Никифора исповједника	520
Правила Николе цариградскога	542
Различни канонички прописи	548
Азбучни преглед	555